

**E-PAZARYERİ
PLATFORMLARI
SEKTÖR İNCELEMESİ
NİHAİ RAPORU**

I. DENETİM VE UYGULAMA DAİRESİ

**NİSAN 2022
ANKARA**

E-PAZARYERİ PLATFORMLARI SEKTÖR İNCELEMESİ NİHAİ RAPORU

Raportörler

Can SARIÇİÇEK

Cemile YÜKSEK

Betül AYHAN

Selçuk YILMAZ

Funda GÖKTEPE

Şeyda EROL

© Rekabet Kurumu. Her hakkı saklıdır.

Rekabet Kurumunun izni olmaksızın çoğaltılamaz, ancak kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	1
GİRİŞ	5
1. Perakende E-Ticaret: Kavram, Küresel Gelişim, Etmenler, Türkiye'deki Gelişim .12	
1.1. E-Ticaret Kavramı.....	12
1.2. Perakende E-Ticaretin Gelişimi	14
1.3. Perakende E-Ticaretin Gelişimine Etki Eden Faktörler	19
1.3.1. Nüfus ve Demografi.....	20
1.3.2. İnternet Penetrasyonu.....	21
1.3.3. İnternet Erişim Cihazları Sahipliği.....	23
1.3.4. İnternet Kullanım Yoğunluğu	24
1.3.5. İnternet Kullanım Rahatlığı Düzeyi.....	28
1.3.6. Dijital Yeniliklere Adaptasyon Düzeyi	29
1.3.7. Çevrim İçi Alışveriş Eğilimi.....	30
1.3.8. Finansal Erişim Gelişmişlik Düzeyi	32
1.3.9. Lojistik Ağ Gelişmişlik Düzeyi.....	34
1.4. Türkiye'de Perakende E-Ticaret.....	35
1.4.1. Perakende E-Ticaret Büyüklüğü ve Gelişimi	35
1.4.2. Perakende E-Ticarette COVID-19 Etkisi.....	38
1.4.3. Perakende E-Ticaretin Sektörel Dağılımı	39
2. E-Pazaryerleri: Küresel Gelişim ve Önde Gelen Oyuncular	42
2.1. Küresel Gelişim	42
2.2. Amazon ve Alibaba İş Modeli.....	45
3. E-Pazaryerleri: Türkiye'deki Gelişim ve Mevcut Görünüm	50
3.1. E-Pazaryerlerinin Tüketicilerin Gözündeki Konumu.....	53
3.1.1. Fiziki Mağaza-Çevrim İçi Kanal Ayrımı.....	53
3.1.2. E-Pazaryeri-Marka İnternet Sitesi Ayrımı	55
3.1.2.1. Çevrim İçi Alışverişlerde Mobil Cihaz ve Uygulama Kullanımı	55
3.1.2.2. Ürün Araştırmasında Başlangıç Noktası	58
3.1.2.3. Alışverişlerin Tamamlanma Noktası.....	59
3.1.2.4. E-Pazaryerlerinin Marka İnternet Sitesine Tercih Nedenleri	60
3.2. Türkiye Çok Kategorili E-Pazaryeri Platformları Pazarı	61
3.2.1. Önde Gelen Çok Kategorili E-Pazaryerleri	62
3.2.1.1. Amazon Turkey Perakende Hizmetleri Limited Şirketi (Amazon Türkiye) 62	
3.2.1.2. Çiçek Sepeti İnternet Hizmetleri AŞ (ÇiçekSepeti)	63
3.2.1.3. GittiGidiyor Bilgi Teknolojileri Sanayi ve Ticaret AŞ (GittiGidiyor)	64
3.2.1.4. D-Market Elektronik Hizmetler ve Ticaret AŞ (Hepsiburada)	65
3.2.1.5. Doğuş Planet Elektronik Ticaret ve Bilişim Hizmetleri AŞ (N11)	66
3.2.1.6. DSM Grup Danışmanlık İletişim ve Satış Ticaret AŞ (Trendyol)	67
3.2.1.7. Boyner Büyük Mağazacılık AŞ Morhipo İstanbul Şubesi (Morhipo)	68
3.2.1.8. PTTEM Teknoloji ve Hizmetler AŞ (EpttAvm)	68

3.3.	Pazardaki Rekabet Koşulları	68
3.3.1.	Pazardaki Tüketici ve Satıcı Profilleri	69
3.3.1.1.	Tüketici Profili.....	69
3.3.1.2.	Satıcı Profili	84
3.3.2.	Pazar Payı ve Yoğunlaşma Gelişimleri.....	95
3.3.2.1.	Toplam İşlem Hacmi Temelinde Pazar Payları - CR2/CR4 Gelişimi	96
3.3.2.2.	Üçüncü Taraf Satıcılar Aracılığıyla Gerçekleşen İşlem Hacimleri Temelinde Pazar Payları - CR2/CR4 Gelişimi.....	98
3.3.2.3.	Kategori Bazında İşlem Hacmi Temelinde Pazar Payları -CR2/CR4 Gelişimi 100	
3.3.2.4.	Tüketici ve Satıcı Tabanı Temelinde Pazar Payları Gelişimi	140
3.3.2.5.	Alışveriş Sayısı Temelinde Pazar Payları Gelişimi.....	145
3.3.2.6.	Ziyaret Sayısı Temelinde Pazar Payları Gelişimi.....	150
3.3.3.	Faaliyetlerin Kapsamı	152
3.3.3.1.	Kategori Ağırlıkları	152
3.3.3.2.	Hibrit Ağırlık	157
3.3.3.3.	İlişkili Pazarlara Nüfuz	163
3.3.3.4.	Finansal Güç	166
4.	E-Pazaryerlerinin Temel İktisadi Özellikleri.....	168
4.1.	E-Pazaryerlerinin Pazar Gücüne Katkı Sunan Pazar Yapısı ve Pazarın İşleyiş Özellikleri	168
4.1.1.	Ağ Dışsallıkları	170
4.1.2.	Çoklu Erişim	176
4.1.3.	Ölçek ve Kapsam Ekonomileri	183
4.1.3.1.	Ölçek Ekonomileri.....	183
4.1.3.2.	Kapsam Ekonomileri	186
4.1.4.	Çift Taraflı İşleyiş	191
4.1.5.	Veri Temelli İşleyiş	193
4.2.	Pazar Özellikleri ve İşleyişinin Beslediği Yapısal Aksaklıklar.....	194
4.2.1.	Yüksek Giriş ve Genişleme Engelleri	195
4.2.2.	Tek Platforma Evrilme (Tipping) Eğilimi	197
5.	E-Pazaryerlerinin Davranışlarından Kaynaklı Rekabet Sorunları.....	198
5.1.	Platformlar Arası Rekabet	198
5.1.1.	En Çok Kayrılan Müşteri Koşulu - EKM (<i>Most Favored Nation Clause</i> -MFN)200	
5.1.1.1.	Geniş EKM Şartı ve Olası Rekabet Endişeleri	202
5.1.1.1.1.	Fiyat Rekabetinin Azalması - Perakende Fiyatların Artması	203
5.1.1.1.2.	Pazarda Fiyat Katılığının Oluşması ve Rekabet Karşıtı İşbirliklerine Zemin Oluşması	211
5.1.1.1.3.	Pazara Girişlerin ve/veya Pazarda Büyümenin Engellenmesi	213
5.1.1.2.	Dar EKM Şartı ve Olası Rekabet Endişeleri	215
5.1.1.3.	Olası Etkinlik Kazanımlarının Değerlendirilmesi	217
5.1.1.4.	EKM Şartı Uygulama Düzeyine İlişkin Değerlendirme.....	219

5.1.2.	Münhasırlık /Rekabet Etmeme Yükümlülüğü.....	221
5.1.3.	Tüketici ve Satıcı Tarafında Çoklu Erişimi Sınırlandıran Uygulamalar	225
5.1.3.1.	Pazaryeri Tarafından Sunulan Ek Ürün/Hizmetlerin Çoklu Erişim Üzerindeki Etkisi.....	227
5.1.3.2.	Sadakat Programlarının Çoklu Erişim Üzerindeki Etkisi.....	229
5.2.	Platform İçi Rekabet.....	234
5.2.1.	Pazaryerinde Faaliyet Gösteren Satıcılar Arasında Ayrımcılık	235
5.2.1.1.	Pazaryerleri Ürün ve Satıcı Sıralaması	242
5.2.1.2.	Pazaryerleri Tarafından Toplanan Veri	250
5.2.1.3.	Pazaryerleri Tarafından Sunulan İlişkili Hizmetler.....	259
5.2.2.	Haksız Ticari Uygulamalar	266
5.2.2.1.	Komisyon ve İlave Bedellere İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar	270
5.2.2.2.	Kargo Hizmetlerine İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar	281
5.2.2.3.	Ödeme Vadelerine İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar	289
5.2.2.4.	Açıklık ve Şeffaflığa İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar	292
5.2.3.	Pazaryeri ve Satıcıların Topla-Dağıt (<i>Hub and Spoke</i>) Tipi Kartellere Eğilimi	297
5.3.	Tüketicilere Yönelik Endişeler	300
5.3.1.	Fiyat Temelli Endişeler	302
5.3.2.	Tüketici Bağımlılığı ve Sadakat Uygulamaları	305
5.3.3.	Veri Temelli Endişeler	310
5.3.3.1.	'Ücretsiz Hizmet' Yanılsaması	310
5.3.3.2.	Kalite Rekabeti.....	311
5.3.3.3.	Aşırı Veri Toplanması ve Gizlilik	312
5.3.3.4.	Hedefli Reklamcılık	317
5.3.3.5.	Bilgi Asimetrisi, Tüketici Savunmasızlığı ve Şeffaflık	322
5.3.3.6.	Ürün Yorumları.....	325
5.3.4.	İnovasyonun Azalması	330
6.	Sonuç ve Politika Önerileri	335
6.1.	Teorik Çerçeve ve Mevcut Görünüme Yönelik Temel Tespitler.....	336
6.2.	Rekabet Sorunlarına Yönelik Temel Tespitler.....	340
6.3.	Ön Rapor Sonrası Pazarda Yaşanan Değişim ve Nihai Politika Önerileri	343
6.3.1.	Ön Rapor Sonrasında E-Ticarette ve E-Pazaryeri Platformları Pazarında Yaşanan Gelişmelere Genel Bakış	344
6.3.1.1.	Pazardaki Güncel Görünüm	344
6.3.1.2.	Trendyol Hakkında Alınan Soruşturma ve Geçici Tedbir Kararı	361
6.3.1.3.	N11'in, Getir Perakende Lojistik AŞ (GETİR) Tarafından Devralınması İşlemi	363
6.3.2.	Ön Rapor'a İlişkin Sektör Paydaşlarının Görüşleri	365
6.3.2.1.	Pazara İlişkin Görüşler	365
6.3.2.2.	Sektör İncelemesi Kapsamında Yapılan Anketlere İlişkin Görüşler	368
6.3.2.3.	Ön Rapor'da Yer alan Politika Önerilerine İlişkin Görüşler.....	369

Grafik Dizini

Grafik 1: Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Seyri ve Perakende E-ticaretin Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)	15
Grafik 2: Temmuz 2019-2020 Dönemi İtibarıyla Avrupa Birliği Ülkelerinin Toplam Perakende Ticaret ile Perakende E-Ticaretindeki Değişim Oranı (%)	16
Grafik 3: Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Büyüklüğü ile Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)	17
Grafik 4: 2019-2023 Döneminde Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)	17
Grafik 5: 2019-2023 Döneminde Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Seyri	18
Grafik 6: : 2020-2024 Döneminde Perakende E-Ticaretin Ülkeler Bazında Beklenen Büyüme Oranları (%).....	19
Grafik 7: Küresel İnternet Kullanıcılarının Yaş Dağılımı (%)	25
Grafik 8: İnternet Üzerinden Mal veya Hizmet Siparişi Veren ya da Satın Alanların Oranı (%)	32
Grafik 9: Perakende E-Ticaret Ödeme Yöntemleri (%).....	33
Grafik 10: Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü ve Büyüme Oranı (%)	36
Grafik 11: Dünya Ölçeğinde Satış Kanallarının Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)	44
Grafik 12: COVID-19'un Pazaryerlerinin Faaliyetine Etkisi (%).....	45
Grafik 13: Amazon'un Toplam Satış Hacmi İçerisinde Üçüncü Tarafların Payı (%)	46
Grafik 14: Amazon'un Net Satışlarının Yıllara Göre Değişimi	48
Grafik 15: 2020 İtibarıyla Dünyadaki En Değerli Perakende Markaları (Milyar Amerikan Doları).....	48
Grafik 16: Bölgeler Bazında Amazon'un Çevrimiçi Perakende E-Ticaretten Aldığı Pay (%) .	49
Grafik 17: Alibaba'nın Net Satışlarının Yıllara Göre Değişimi (%)	50
Grafik 18: Çok Kategorili E-Pazaryerleri Ticaret Hacmi ve Büyüme Oranı Gelişimi (2018-2020/3. çeyrek) (%)	51
Grafik 19: 2019-2020 ilk 6 Ay Ticaret Hacmi Karşılaştırması.....	53
Grafik 20: Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapma Gerekçesi (%).....	54
Grafik 21: Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapmasını Zorlaştıran Unsurlar (%) .	55
Grafik 22: Tüketicilerin İnternet Alışverişinin Satın Alma Aşamasında Kullandığı Cihazlar (%)	56
Grafik 23: Tüketicilerin Mobil Cihazlar ile Gerçekleştirilen İnternet Alışverişlerinde Tercih Ettiği Yöntem (%).....	56
Grafik 24: Tüketicilerin Yaşa Göre Mobil Cihaz ve Uygulama Tercihi (%)	57
Grafik 25: İnternet Alışverişlerinde Ürün Aramasının Başlama Noktası (%)	58
Grafik 26: E-Pazaryerlerinin Fonksiyonlarının Önemi (%)	59
Grafik 27: Tüketicilerin Alışveriş Yaptığı Çevrimiçi Kanalların Dağılımı (%)	60
Grafik 28: Pazaryerinin Markanın İnternet Sitesine Tercih Sebepleri (%)	61
Grafik 29: Tüketicilerin İnternet Alışverişlerinde Ürün Kategorilerinin Aldığı Pay (%).....	69
Grafik 30: Ürün Kategorisi Bazında Alışveriş Tercihinin Yoğunlaştığı Pazaryerleri (%).....	70
Grafik 31: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Süresi	72
Grafik 32: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Sıklığı	73
Grafik 33: Tüketiciler Tarafından En Sık Tercih Edilen Pazaryerleri (%).....	74
Grafik 34: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden İlk kez Alışveriş Yapmaya Başlamalarında Etki Eden Faktörler (%)	75
Grafik 35: Tüketicilerin Cep Telefonlarında Bulunan E-Pazaryeri Uygulamaları (%).....	76
Grafik 36: Tüketicilerin Cep Telefonlarında Bulunan Uygulama Sayısı (%)	77
Grafik 37: Tüketicilerin Alışverişlerinde E-Pazaryerlerini Kullanma Durumu.....	78

Grafik 38: Tüketicilerin Sınırlı Sayıda E-Pazaryerinden Alışveriş Yapma Nedenleri (%)	78
Grafik 39: Tüketicilerin Alışverişlerini Yapacakları E-Pazaryerini Belirlemelerinde Etkili Olan Faktörler (%)	80
Grafik 40: Tüketicilerin Alışveriş Öncesinde Yorumları Okuma Sıklığı (%)	81
Grafik 41: Tüketicilerin Yorumlarını Okunduğu E-Pazaryerinden Ürünü Alma Sıklığı (%)	81
Grafik 42: Ürüne İlişkin Yorumların Tüketicilerin Alışveriş Kararını Etkileme Derecesi (%)	82
Grafik 43: Ürün Hakkında Hiç Yorum Bulunmamasının Tüketicilerin Alışveriş Kararını Etkileme Derecesi (%)	82
Grafik 44: Tüketicilerin Alışverişlerinde E-Pazaryeri ve Satıcı Kimliğinin Önemi (%)	83
Grafik 45: E-pazaryerinin Aynı Zamanda Satıcı Olarak Faaliyet Göstermesinin Tüketicilerin Ürün Satın Alımına Etki Düzeyi (%)	84
Grafik 46: Satıcıların E-pazaryerlerinde Satışını Gerçekleştirdikleri Ürün Grupları (%)	85
Grafik 47: Satıcıların Satışlarını Gerçekleştirdikleri Kanallar	86
Grafik 48: Satıcıların Satışlarında İnternet Kanalının Ağırlığı	86
Grafik 49: Satıcıların İnternet Kanalından Satış Yapma Süreleri (%)	87
Grafik 50: Satıcılar Tarafından Kullanılan İnternet Kanalları (%)	88
Grafik 51: Satıcıların İnternet Kanalı Satışlarında E-pazaryerlerinin Ağırlığı (%)	89
Grafik 52: Satıcıların Buldukları E-pazaryerlerinin Sayısı (%)	90
Grafik 53: Satıcıların Sadece Bir E-Pazaryeri ile Çalışma Nedenleri (%)	91
Grafik 54: Satıcıların Vazgeçilmez Ticari Ortak Olarak Tanımladığı E-pazaryerleri (%)	92
Grafik 55: Satıcı Firmaların İşletme Türü (%)	94
Grafik 56: Satıcıların Firmalarında Çalışan Kişi Sayısı (%)	95
Grafik 57: E-pazaryerlerinin İşlem Hacmi ve İşlem Hacmi Bazında Büyüme Oranları Gelişimi	96
Grafik 58: Teşebbüslerin Toplam İşlem Hacimleri Bazında Pazar Payları Gelişimi	97
Grafik 59: E-pazaryerlerinde Üçüncü Taraf Satıcılar Aracılığıyla Gerçekleşen İşlem Hacmi ve İşlem Hacimleri Bazında Büyüme Oranları Gelişimi (%)	99
Grafik 60: Teşebbüslerin Üçüncü Taraf İşlem Hacimleri Bazında Pazar Payları Gelişimi (%)	99
Grafik 61: Ana Kategorilerin Toplam Satış Hacminden Aldıkları Paylar	101
Grafik 62: Ana Ürün Kategorilerinin Toplam Nominal Büyüme Oranları	102
Grafik 63: Elektronik Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	103
Grafik 64: Elektronik Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	105
Grafik 65: Moda Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	107
Grafik 66: Moda Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	108
Grafik 67: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi ...	109
Grafik 68: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	110
Grafik 69: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	112
Grafik 70: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	113
Grafik 71: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	114
Grafik 72: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	115
Grafik 73: Spor ve Outdoor Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	117
Grafik 74: Spor ve Outdoor Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	118
Grafik 75: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	119
Grafik 76: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	120
Grafik 77: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	122
Grafik 78: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	123
Grafik 79: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	124

Grafik 80: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	125
Grafik 81: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	127
Grafik 82: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi.....	128
Grafik 83: Yiyecek ve İçecek Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%)	129
Grafik 84: Yiyecek ve İçecek Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	130
Grafik 85: Petshop Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%)	131
Grafik 86: Petshop Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	132
Grafik 87: Kitap Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	133
Grafik 88: Kitap Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi	134
Grafik 89: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi	136
Grafik 90: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi (%) ..	137
Grafik 91: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%).....	138
Grafik 92: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi (%).....	139
Grafik 93: E-Pazaryerlerinin Toplam Satıcı Sayısı Gelişimi (%).....	141
Grafik 94: E-Pazaryerlerinin Aktif Satıcı Sayısı Gelişimi (%).....	141
Grafik 95: E-Pazaryerlerini Aktif Satıcı Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi.....	143
Grafik 96: E-Pazaryerlerinin Toplam Tüketici Sayısı Gelişimi.....	143
Grafik 97: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici Sayısı Gelişimi	144
Grafik 98: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi	145
Grafik 99: E-Pazaryerlerinin Alışveriş Sayısı Gelişimi	146
Grafik 100: Ortalama Sepet Büyüklüğü Gelişimi	147
Grafik 101: Alışveriş Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi.....	148
Grafik 102: Alışveriş Sayısının Mobil Uygulama/ Mobil İnternet Tarayıcısı Kırılımı.....	149
Grafik 103: Alışveriş Sayısının Mobil Uygulama/ Mobil İnternet Tarayıcısı Kırılımı.....	149
Grafik 104: Ziyaret Sayısı Gelişimi.....	150
Grafik 105: Ziyaret Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi	151
Grafik 106: Amazon Türkiye'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	153
Grafik 107: Hepsiburada'nın 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	153
Grafik 108: GittiGidiyor'un 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	154
Grafik 109: N11'in 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı.....	154
Grafik 110: Trendyol'un 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	155
Grafik 111: ÇiçekSepeti'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	155
Grafik 112: EpttAvm'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı.....	156
Grafik 113: Morhipo'nun 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı	156
Grafik 114: E-Pazaryerlerinin Toplam İşlem Hacimlerinin Üçüncü Taraf ve Kendi Satışları Bazında Gelişimi	159
Grafik 115: Moda Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı.....	160
Grafik 116: Elektronik Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı	161
Grafik 117: Bahçe ve Yapı Market Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı	162
Grafik 118: Kitap Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı	162
Grafik 119: E-Pazaryerlerinin Reklam Harcamaları	167
Grafik 120: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici (yüz kişi) ve Aktif Satıcı Sayıları Gelişimi	176
Grafik 121: Satıcıların Ürün Bilgilerini Diğer E-pazaryerleri ve Çevrim İçi Kanallara Entegre Edebilme Durumu (%)	182
Grafik 122: E-Pazaryerleri Tarafından 2016-2020 Döneminde Gerçekleştirilen Reklam Harcamaları	185
Grafik 123: HepsijET ile Trendyol Express'in Gelir Gelişimi ile Gelirlerinin Platform İçi/Dışı Olarak Dağılımı	188
Grafik 124: Kargo Firmalarının Ciro Gelişimi	189
Grafik 125: Kargo Gönderilerinin Pazaryerinin Kargo Hizmeti Tarafından veya Üçüncü Taraf Kargo Şirketleri Tarafından Gerçekleştirilme Oranları	190
Grafik 126: Satıcıların E-Pazaryeri Seçimini Etkileyen Faktörler	207

Grafik 127: Çok Sayıda Pazaryeri İle Çalışmanın Zorlukları	223
Grafik 128: E-Pazaryerinin Kendi Kargo Firması ile Gönderim Yapmaya Teşvik Etme Yöntemleri	232
Grafik 129: E-pazaryerlerinin Belirli Üçüncü Taraf Satıcılar Arasında Ayrımcılık Yapma Durumu.....	239
Grafik 130: E-pazaryerlerinin Hangi Nitelikteki Satıcıları Ön Plana Çıkardığı.....	240
Grafik 131: Ürün Sorguları Neticesinde Gösterilen Arama Sonuçlarında Kaçınıcı Sayfaya Kadar Bakıldığı	241
Grafik 132: E-pazaryerinin Satıcı Olduğu Ürünleri Listelemede Ön Plana Çıkardığını Düşünme Durumu	244
Grafik 133: E-Pazaryerinde Ürün Sorgulaması Yaparken En Çok Kullanılan Sıralama Kriteri	246
Grafik 134: Tüketicilerin, E-Pazaryerinde Aranılan Ürüne İlişkin Birden Fazla Satıcı Olması Durumunda E-pazaryeri Tarafından İlk Gösterilen Satıcıyı Tercih Etme Düzeyi	247
Grafik 135: İlk Sırada Yer Alan Satıcıdan Yapılan Alışveriş Oranı ve Satış Değeri Oranı .	248
Grafik 136: E-pazaryeri Tarafından Gösterilen Arama Sonuç Sıralamasının Reklam İçerdiği Bilgisine Sahip Olma Durumu	249
Grafik 137: E-Pazaryeri Tarafından Gösterilen Arama Sonucunun Reklam İçermesinin Seçim Kararını Etkileme Düzeyi.....	250
Grafik 138: E-pazaryerlerinin Satıcılardan Talep Ettiği Bilgiler	254
Grafik 139: E-pazaryerlerinin Son 5 Yıl içerisinde Satıcısının Ürünü Kendisi Satmaya Başlaması	256
Grafik 140: E-pazaryerinin Ürünü Satmaya Başlamasıyla Yaşanan Sorunlar.....	257
Grafik 141: E-pazaryerlerinin Satışlara İlişkin Verileri ve Bunların Analizlerini Yeterli Düzeyde Paylaşma Durumu	258
Grafik 142: E-pazaryerlerinin Kargo Firmaları Bazında Ortalama Teslimat Süreleri	262
Grafik 143: E-Pazaryerinin Kendi Kargo Firmasıyla Gönderim Yapmayı Zorunlu Tutma veya Teşvik Etme Durumu	263
Grafik 144: E-pazaryerinin Kendi Kargo Firmasıyla Gönderim Yapmaya Teşvik Etme Yöntemleri	264
Grafik 145: E-Pazaryeri Tarafından Uygulanan Komisyon Oranından Memnun Olma Durumu.....	271
Grafik 146: E-Pazaryerinde Uygulanan Fiyatların Diğer Online Satış Kanallarındaki Fiyatlardan Farklılaşma Durumu	272
Grafik 147: E-Pazaryerlerindeki Fiyatların Diğer Online Satış Kanallarındaki Fiyatlardan Yüksek Olma Nedenleri	272
Grafik 148: E-Pazaryerleri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranı	273
Grafik 149: E-Pazaryerleri Tarafından 2019-2020 Yılları Ortalama Komisyon Oranı Değişimi (%)	275
Grafik 150: E-pazaryerlerinin Moda Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)	276
Grafik 151: E-pazaryerlerinin Elektronik Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)	276
Grafik 152: E-pazaryerlerinin Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)	277
Grafik 153: E-pazaryerlerinin Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi	277
Grafik 154: E-pazaryerlerinin Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%).....	278
Grafik 155: E-pazaryerlerinin Düğün, Dernek ve Organizasyon Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%).....	278
Grafik 156: E-pazaryerlerinin Komisyon Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi.....	279
Grafik 157: E-pazaryerlerinin Yıllık Bazda Kargo Gelirleri Gelişimi	282
Grafik 158: E-Pazaryeri ile İlgili Yaşanan Sorunlar	282

Grafik 159: E-pazaryerlerinin Kargo Firmaları Bazında Ortalama Teslimat Süreleri	287
Grafik 160: E-Pazaryerleri Tarafından Talep Edilen Kargo Komisyon Oranlarında Yaşanan Değişim.....	288
Grafik 161: E-Pazaryeri Sözleşmelerinde Ödeme Vadesine İlişkin Hüküm Bulunma Durumu	290
Grafik 162: E-Pazaryerleri ile Yapılan Sözleşmelerde Belirtilen Ödeme Süresi	291
Grafik 163: E-Pazaryerlerinin Ürün Satışı Sonrasında Tüketicilerden Aldığı Ödemeleri Ne Kadar Süre Sonra Hesaba Aktardığı.....	292
Grafik 164: E-pazaryerinin Uyguladığı Hüküm ve Koşulları Yeterince Açık Bulma Durumu	293
Grafik 165: E-pazaryerlerinin Uyguladığı Hüküm ve Koşulları Yeterince Açık Bulmama Nedenleri	294
Grafik 166: E-Pazaryeri Tarafından, Uygulanan Hüküm ve Koşullarda Değişiklik Yapılması ya da Satıcının Hesabının Kapatılması veya Askıya Alınması Durumunda Bilgilendirme Yapılma Durumu	295
Grafik 167: E-Pazaryeri Alışverişlerinde Karşılaşılan Sorunlar	301
Grafik 168: Amazon'un Yılları İtibarıyla Gelir ve Kâr Gelişimi	307
Grafik 169: Sadakat Programlarının Satın Almalarda Etkililik Oranı.....	309
Grafik 170: Aktif Olarak Kullanılan ve Vazgeçilemez Olarak Görülen Sadakat Programları	309
Grafik 171: Sadakat Programlarının Kişiselleştirilmiş Fayda/Fırsat/Kampanya Sunma Oranları	309
Grafik 172: E-Pazaryerlerinin Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Kullanmasına İlişkin Sorumluluklarından ve Bu Kapsamda Sahip Olunan Haklardan Bilgi Sahibi Olma Durumu	316
Grafik 173 : E-Pazaryerleri Aracılığıyla Alışveriş Yapmaya Başlamada Etkili Olan Faktörler	319
Grafik 174: E-Pazaryerlerinden Yapılan Alışverişlerde Ürün ve Mağaza Yorumlarını Okuma Sıklığı	328
Grafik 175: Yorumların Okunduğu E-Pazaryerinden Ürün Satın Alma Sıklığı	329
Grafik 176: 2021-2025 Döneminde Perakende E-Ticaretin Ülkeler Bazında Beklenen Büyüme Oranları (%).....	345
Grafik 177: Küresel E-ticaret Hacmi (Trilyon Dolar).....	353
Grafik 178: Tüketicilerin E-ticaret Alışveriş Sıklığı ve Ortalama Harcama Miktarları	355
Grafik 179: E-Ticaret Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelere İlişkin Veriler	360
Grafik 180: Pazaryeri Bünyesinde Satış Yapan İşletmelerin Sayısı	361

Şekil Dizini

Şekil 1: İnternet Penetrasyonuna İlişkin Dünya, AB ve Türkiye Verileri.....	23
Şekil 2: Türkiye Cihaz Sahipliği Verisi.....	24
Şekil 3: Türkiye İnternet Kullanım Verileri	26
Şekil 4: Türkiye Sosyal Medya Kullanım Verileri.....	27
Şekil 5: Sosyal Medya Kullanıcı Oranları	27
Şekil 6: Sosyal Medya Kullanım Süresi Ülke Sıralaması.....	28
Şekil 7: Kişisel Verilerin Kötüye Kullanılması Endişesi Ülke Sıralaması.....	29
Şekil 8: Sesli Arama ve Komut Kullanım Düzeyi Ülke Sıralaması	30
Şekil 9: Türkiye E-Ticaret Kullanım Eğilimleri	31
Şekil 10: Türkiye Finansal Erişim Verileri	34
Şekil 11: 2019 ile 2020 Yılı'nın İlk Altı Aylık E-Ticaret Hacmi	37
Şekil 12: E-Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payının Seyri (%).....	37
Şekil 13: Türkiye'de COVID-19 Etkisi.....	38
Şekil 14: Türkiye 2019 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri	40
Şekil 15: Türkiye 2020 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri	41
Şekil 16: TÜBİSAD 2019 Perakende E-Ticaret Hacim ve Büyüme Oranları (%)	52

Şekil 17: EKM Şartının Uygulanması	201
Şekil 18: Sosyal Medya Kullanıcı Oranları	346
Şekil 19: Sosyal Medya Kullanım Süresi Ülke Sıralaması.....	347
Şekil 20: Kişisel Verilerin Kötüye Kullanılması Endişesi Ülke Sıralaması.....	348
Şekil 21: Sesli Asistan Kullanım Düzeyi Ülke Sıralaması	349
Şekil 22: Türkiye 2021 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri	351
Şekil 23: Türkiye Finansal Erişim Verileri	352
Şekil 24: E-Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payının Seyri (%).....	354
Şekil 25: 2019-2020 Yıllarında E-Ticaret Hacminin En Çok Artış Gösteren Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)	355
Şekil 26: 2019-2020 Yıllarında E-Ticaret Hacminin En Çok Azalış Gösteren Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)	356
Şekil 27: 2021 Yılı İlk 6 Ay E-Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)	357
Şekil 28: E-Ticaret Hacminin Sektörler İtibarıyla Bir Önceki Yılın Aynı Döneme Göre Değişimi (%)	357

Tablo Dizini

Tablo 1: Alibaba Grubuna Ait Platformlar	49
Tablo 2: ÇiçekSepeti'nin Mevcut Ortaklık Yapısı	64
Tablo 3: Hepsiburada'nın Ortaklık Yapısı	65
Tablo 4: N11'in Ortaklık Yapısı	66
Tablo 5: Trendyol'un Hissedarlık Yapısı.....	67
Tablo 6: Cinsiyete Göre İnternet Kanalıdan Alışveriş Yapılan Ürün Grupları (%)	71
Tablo 7: Cinsiyete Göre En Sık Tercih Edilen Pazaryeri (%)	71
Tablo 8: Yaşa Göre Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Sıklığı	73
Tablo 9: Yaşa Göre Tüketicilerin En Sık Tercih Ettiği Pazaryeri (%)	74
Tablo 10: Satıcıların Yer Aldıkları E-pazaryerini Vazgeçilmez Ticari Ortak Olarak Tanımlama Durumu (%)	93
Tablo 11: Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	98
Tablo 12: Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	100
Tablo 13: Elektronik Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	103
Tablo 14: Elektronik Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	106
Tablo 15: Moda Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	106
Tablo 16: Moda Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	108
Tablo 17: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisi Altında Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	109
Tablo 18: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	111
Tablo 19: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	111
Tablo 20: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	113
Tablo 21: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	114
Tablo 22: Bahçe ve Yapı Market Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	116
Tablo 23: Spor ve Outdoor Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	116
Tablo 24: Spor ve Outdoor Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	118
Tablo 25: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisi Altında Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	119
Tablo 26: Anne ve Bebek Bakım Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	121
Tablo 27: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	121
Tablo 28: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	123
Tablo 29: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	124
Tablo 30: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	126
Tablo 31: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	126

Tablo 32: Oyuncak ve Eğlence Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	128
Tablo 33: Yiyecek ve İçecek Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	129
Tablo 34: Yiyecek ve İçecek Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi.....	130
Tablo 35: Petshop Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	131
Tablo 36: Petshop Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	133
Tablo 37: Kitap Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	133
Tablo 38: Kitap Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	135
Tablo 39: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları.....	135
Tablo 40: Müzik, Film ve Hobi Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi	137
Tablo 41: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları	138
Tablo 42: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi (%).....	140
Tablo 43: Çok Kategorili Pazaryerlerinin Faaliyette Buldukları İlişkili Pazarlar ve Bu Pazarlardaki İştirakleri	164
Tablo 44: Pazaryerlerinin E-Ticaretle İlişkili Diğer Hizmetleri	228
Tablo 45: Pazaryerlerinin Tüketicilere Sunduğu Sıralama Seçenekleri.....	245
Tablo 46: Satış Yapılan Kategoriye Göre E-Pazaryeri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranları	274
Tablo 47: E-Pazaryerleri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranı	280
Tablo 48: İşletmeler ve Tüketiciler Bakımından E-pazaryerlerinin Önemi	359
Tablo 49: Rekabet Sorunları ve Politika Önerileri.....	373
Tablo 50: Rekabet Sorunları ve Nihai Politika Önerileri.....	384

YÖNETİCİ ÖZETİ

İnternet teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin hızı, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de pek çok sektörde iş yapma modellerini kökten değiştiren ve gerek tüketicilerin gerekse de teşebbüslerin tercihlerini belirleyen temel norm halini almış bulunmaktadır. Yaşanan dijitalleşmenin odağında yer alan çevrim içi platformlar, toplumda temas ettiği tüm kesimler için bir yandan sayısız fayda yaratırken öte yandan yeni risk ve zorlukları gündeme taşımaktadır.

Bu noktada önemle vurgulanmalıdır ki, henüz tamamen dijitalleşmiş bir dünyadan bahsetmek için çok erkendir. Zira dünya, dijitalleşmenin oldukça erken bir evresindedir. Bahse konu dijital platformlar, hayatımıza 15-20 yıllık bir süredir dâhil olmaktadır. 50 yıl, hatta ve hatta 20 yıl sonra dünyanın dijitalleşme anlamında nasıl bir hal alacağını öngörmek mümkün değildir. Bu aşamada dahi dijital platformlar, pazarlara ve tüketicilere ulaşmada ana giriş kapısı halini almakta, platformların koydukları kurallara uymayan işletmeler oyunun dışında kalma korkusuyla yüzleşmektedir. Gelişen bu alanda, yeni iş modelleri ile birlikte yeni rekabet sorunları da ortaya çıkmaktadır.

Dijital alanda yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra internet erişiminde yaşanan hızlı artış, tüketici alışkanlıklarını yeniden şekillendirerek elektronik ticaretin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Tüketiciler, internet üzerinden alışveriş yapma alışkanlığı kazanırken, teşebbüsler de tüketiciye ulaşma gayretiyle internet kanallarına daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır. Bu nedenle e-ticaret, hızla büyümeye başlamış ve ticaretin işleyişini farklılaştırmaya başlamıştır. Söz konusu büyümenin, ülke bazlı olarak değişim sergilese de, Türkiye’de nispeten hızlı gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği verilerine göre; 2018 yılında 59,9 milyar TL olan e-ticaret büyüklüğü, 2019 yılında %39 oranında bir büyüme ile 83,1 milyar TL hacmine ulaşmış, e-ticaret hacmi ise 2016 yılından 2019 yılına %170 oranında artış göstermiştir. Ayrıca çevrim içi perakende kanalı, 2019 yılında %43 büyüme oranı ile tüm perakende satışlar içindeki payını %6,2’ye çıkararak e-ticaretteki büyümenin itici gücü olmuştur. Benzer şekilde, TÜİK verilerine göre, internet kullanan 16-74 yaş aralığındaki tüketicilerin 2016 yılında %16,6’sı internet üzerinden alışveriş yaparken 2020 yılında söz konusu oran %36,5’e

yükselmiştir. Yaşanan COVID-19 salgını da tüm bu değişimleri ve büyümeyi hızlandıran bir katalizör görevi görmüştür.

E-ticaretin bu büyüme seyrinde e-pazaryerleri, önemli bir satış kanalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital alanda yaşanan değişimle birlikte elektronik ticarete yaşanan gelişmelerin doğurduğu yeni iş modellerinden olan e-pazaryerleri, hızla gelişerek değişime yön veren önemli bir piyasa aktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketiciler ile satıcılara pazar alanı sağlayan ve bu taraflar arasındaki alışverişi kolaylaştıran dijital pazaryerleri, 2018 yılında 14,2 milyar TL olan işlem hacimlerini istikrarlı bir şekilde artırarak 2019 yılında 24 milyar TL'ye, 2020 yılında 55,7 milyar TL'ye, 2021 yılında ise 84,6 milyar TL'ye çıkarmışlardır. Tüm bu veriler ışığında e-pazaryerlerinin işlem hacminin; e-ticaret hacminin %66 büyüme gösterdiği 2020 yılında, %132, e-ticaret hacminin %75,6 büyüme gösterdiği 2021 yılının ilk altı ayında ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %91,8 büyüme gösterdiği anlaşılmıştır.

Dolayısıyla, yaşanan tüm bu gelişmeler ışığında, e-pazaryeri iş modelinden ve e-pazaryerlerinin uygulamalarından beslenen tüm rekabetçi ve rekabet karşıtı etkilerin anlaşılabilmesi ve bunlara yönelik uygun politikaların belirlenebilmesi amacıyla e-pazaryerlerinin işleyişini anlamak ve bu alanda rekabeti işler kılan ve/veya aksatan unsurları tanımlamak, e-pazaryeri platformlarına yönelik olarak yürütülmüş olan sektör incelemesinin odak noktasında yer almıştır.

Bu hedefle işbu Nihai Rapor'un ilk bölümünde, e-pazaryerlerinin de bir parçasını teşkil ettiği perakende e-ticaret faaliyetlerine ilişkin genel bir resim çizilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle perakende e-ticaret kavramına kısaca yer verilmiş, akabinde ise perakende e-ticaretin gelişimi, gelişimine etki eden faktörlerle birlikte incelenmiştir. Bunu takiben, perakende e-ticaretin Türkiye'deki büyüklüğü ve gelişimine sektörel dağılım ile birlikte yer verilerek COVID-19 salgınının etkisi değerlendirilmiştir.

Takip eden ikinci bölümde ise, öncelikle e-pazaryerlerinin küresel gelişimine ve küresel anlamda pazar dinamikleri ile gelişim potansiyelinin anlaşılması amacıyla e-pazaryerlerinin dünyada en bilinen iki örneği olan Amazon ile

Alibaba'nın iş modelleri ile takip ettikleri büyüme ve gelişme stratejilerine yer verilmiştir.

Raporun üçüncü bölümünde, e-pazaryerlerinin Türkiye'deki mevcut durumu ve görünümü üzerinde durulmuştur. Bu amaçla öncelikle, tüketicilerin davranışsal eğilimleri baz alınarak e-pazaryerlerinin tüketici gözündeki konumu, alternatif kanallara ilişkin ikame algısıyla birlikte değerlendirilmiştir. Akabinde ise, inceleme kapsamında yer alan ve Türkiye'de önde gelen çok kategorili e-pazaryerlerine ilişkin genel bir bilgilendirme sunulmuş, ardından tüketici ve satıcıların profilleri, pazar payları ve yoğunlaşmanın gelişimi, faaliyetlerin kapsamı ve finansal güç gibi kriterler dikkate alınarak pazardaki rekabet koşulları ve düzeyi değerlendirilmiştir.

Pazardaki söz konusu rekabet koşulları ve düzeyine etkisi nedeniyle, işbu raporun dördüncü bölümünde, e-pazaryerlerinin temel iktisadi özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda, ağ dışsallıkları, çoklu erişim, ölçek ve kapsam ekonomileri, çok taraflılık ve veri temellilik gibi e-pazaryerlerinin pazar gücüne katkı sunan pazar yapısı ve işleyiş özellikleri ile bu pazar özellikleri ve işleyişin beslediği; yüksek giriş ve genişleme engelleri ve tek pazara evrilme eğilimi şeklinde vuku bulan pazar aksaklıkları analiz edilmiştir.

E-pazaryerlerinin işleyişine, gelişimine ve pazardaki mevcut rekabet yapısına ilişkin söz konusu değerlendirmelerin akabinde, işbu raporun beşinci bölümde e-pazaryerlerinin davranışlarından kaynaklanan olası rekabet sorunları incelenmiştir. Bu amaçla, üç temel başlık altında; *platformlar arası rekabeti aksatabilecek sorunlar*, *platform içi rekabeti aksatabilecek sorunlar* ve *tüketicilere yönelik endişeler* ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Platformlar arası rekabeti aksatabilecek sorunlar; (i) en çok kayırılan müşteri koşulu, (ii) münhasırlık ve (iii) tüketici ve satıcı tarafında çoklu erişimi sınırlandıran uygulamalar ana başlıkları altında, platform içi rekabeti aksatan sorunlar; (i) pazaryerinde faaliyet gösteren satıcılar arasında ayrımcılık, (ii) haksız ticari uygulamalar ve (iii) pazaryeri ve satıcıların topla – dağıt (*hub and spoke*) tipi kartellere eğilimi ana başlıkları altında incelenmiştir. Akabinde ise (i) fiyat temelli endişeler, (ii) tüketici bağımlılığı ve sadakat uygulamaları, (iii) veri

temelli endişeler ile (iv) inovasyonun azalması başlıkları altında tüketicilere yönelik endişelere yer verilerek olası riskler değerlendirilmiştir.

Nihai Raporun son bölümü ise; Ön Rapor'da yer verilen inceleme, bulgu, tespit ve değerlendirmeler doğrultusunda öne çıkan rekabet endişelerine yönelik olarak yine Ön Rapor'da yer verilmiş olan politika önerilerinin revize edilmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda, Ön Rapor'dan bu yana geçen süre içinde, gerek sektörde yaşanan değişim ve gelişmeler, gerek kamuoyundan alınan görüşler, gerekse de Rekabet Kurumu bünyesinde yürütülen mevzuat çalışmaları göz önünde bulundurularak politika önerileri gözden geçirilerek nihai hale getirilmiştir.

Saygılarımızla arz olunur.

GİRİŞ

- (1) Bilindiği üzere, piyasaların toplumsal refahı azami kılacak sonuçlar üretmesinin ön koşulu, pazarların yapısı ve işleyişi ile pazarda faaliyette bulunan teşebbüslerin davranışlarından kaynaklanan piyasa aksaklıklarının, yani piyasa başarısızlıklarının, asgari kılınarak piyasalarda etkin rekabetçi işleyişin tesis edilmesidir. Piyasa aksaklıklarının dinamik yapısı, rekabet hukukunun da dinamik bir yapıya sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Piyasalardaki hızlı değişim ve dönüşüme cevap verdiği sürece rekabet kurallarının yeterli ve etkin olacağı, bunun gerisinde kalınması halinde ise işlevini yitireceği belirtilmelidir.
- (2) Dijitalleşme, ekonomik faaliyetleri ve tüketim alışkanlıklarını dönüştürdüğü ölçüde piyasa aksaklıklarının da çehresi ve geleneksel pazarlarda karşılaşılan rekabet sorunları da değişmektedir. E-pazaryerlerinin, platform ekonomisinden kaynaklanan ve geleneksel piyasalardan ayrılan özellikleri ile benimsedikleri iş modelleri, bu alandaki rekabetin nasıl işlediğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, dijital pazaryerlerinin yapı ve işleyişlerinden kaynaklı olarak geleneksel pazarlardan çok daha hızlı şekilde tekelleşmeye eğilimli olması, zamanlı rekabet müdahalesini ve rekabetin uzun dönemde korunabilmesini riske atmaktadır. Zira dijitalleşme, ‘pazar içi rekabeti’, ‘pazar için rekabete’ dönüştürmekte, bu ise teşebbüsleri daha agresif şekilde pazar hakimiyeti sağlamaya yöneltebilmektedir. Ayrıca bu pazarlarda; yerleşik teşebbüslerin sahip oldukları yoğun dolaylı ağ etkileri ve yüksek ölçeğe göre artan getiri, etkin ölçeğin yerleşik platform dışındaki oyuncularca sağlanmasını güçleştirmekte, çoğu durumda ‘sıfır fiyatlı’ görünen hizmetlerin ödemesi tüketici verileriyle yapılmakta, tüketicilerin kullanımını platformun diğer (ticari) kullanıcı gruplarınca sübvansede edilmekte olup bu yapının yerleşik platformlara sağladığı avantaj, geleneksel rekabet kural ve araçlarıyla çözümü zor rekabet sorunlarını gündeme getirmektedir. *Sui generis* tabir edilen bu sorunlar yeni zarar teorileri ve rekabet hukuku araçları arayışlarını körüklemektedir.
- (3) Dolayısıyla rekabet hukuku da bu yeni sorunlarla mücadele edebilmek için hem dönüşmeli hem de bu alandaki dönüşüm hızını yakalayabilmelidir. Bu

bağlamda, rekabetçi bir piyasa ortamının oluşması adına, önemli bir büyüme gösteren bu sektörün sağladığı faydaların muhafaza edilmesi bakımından pazaryerlerinin iş modellerinin niteliğinin ve (muhtemel) rekabet yanlısı/karşıtı davranışların tanımlanması elzem hale gelmiştir. Rekabet kurallarının, sürekli değişen bu yeni düzenle uyumlu olacak şekilde değişmesi, firmaların güçlü konumlarını kötüye kullanmalarının önlenmesi, tüketicilerin korunması ve etkin rekabetin ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi için platformlara uygulanacak kuralların uyumlulaştırılması ve pazarın daha adil işlemlerini sağlayacak düzenlemelerin yapılması elzem bir hal almaktadır. Söz konusu ihtiyacın sorgulandığı süreçte konuyla ilgili olarak Rekabet Kurumu (Kurum) kayıtlarına intikal eden sayısız denecek ölçüdeki şikâyet dilekçeleri de, bu alanda bir sektör incelemesi yürütülmesinin gerekliliğini desteklemiştir.

- (4) İnternetin yaygınlaşması ile birlikte tüketicilerin internet üzerinden alışveriş yapma alışkanlığı kazanması, e-ticaretin büyümesini tetiklemiş ve çok kategorili e-pazaryerleri bu büyümede öne çıkan aktörler haline gelmiştir. Tüketici talebinde yaşanan dönüşüm, arz tarafında da dönüşümü tetiklemiş, satıcıların internet kanalına daha fazla ağırlık vermesine ve pazaryerleri gibi iş modellerinin öne çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla satıcılar, internet aracılığıyla kendi internet sitelerinden satış yapabildikleri gibi birçok firmayı aynı platform çatısı altında bir araya getiren e-pazaryerlerinde yer alarak da satış yapma imkânına sahip olmaktadır. Bu bağlamda, pazaryerleri, özellikle yeterli bilinirliğe sahip olmayan ve bu nedenle doğrudan tüketici çekmeleri oldukça zor olan küçük işletmelerin daha fazla müşteriye erişmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu yönüyle e-pazaryerleri, firmalara önemli bir rekabetçi avantaj sunmakta ve satıcı tarafındaki bu rekabet, tüketiciye ürün ve fiyat çeşitliliği olarak yansımaktadır. Bu kapsamda, e-pazaryerlerinin rekabetçi bir piyasa ortamının oluşması adına sağladığı faydaların muhafaza edilmesi için bütüncül bir bakış açısı ile bu iş modellerinin niteliği ile pazaryerlerinin davranışlarından kaynaklanabilecek (muhtemel) rekabet karşıtı sorunların tanımlanması ve gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

- (5) Zira platform sahipliği, e-pazaryerine hem tüketicilerin davranışlarını yönlendirme hem satıcıların davranışlarını yönetme hem de tüm bu parametreleri dikkate alarak kendi davranışlarını belirleyebilme yönünde muazzam bir güç vermektedir. Burada e-pazaryerinin, kârını artırmak için farklı motivasyonlarla hareket edebileceği ihtimali endişe yaratmaktadır. Pazaryerleri bakımından ön plana çıkan endişeler; pazaryerinin, platformunda yer alan üçüncü taraf satıcılar karşısında sahip olduğu asimetrik pazarlık gücünü, kendi ürün ve hizmetlerine haksız avantaj sağlamak üzere kullanabilmesi, pazardaki rekabeti sınırlayan ve fiyat katılığını besleyen davranışlarda bulunabilmesi, hatta söz konusu davranışlarıyla kargo ve lojistik, ödeme hizmetleri gibi ilişkili pazarlardaki rekabeti olumsuz yönde etkileyebilmesi, satıcılara adil olmayan sözleşme koşulları getirebilmesi olarak sayılabilecektir. Daha da önemli bir endişe, bu nitelikteki uygulamaların tüm sektöre sirayet etmesi halinde, pazardaki rekabetin azalması ve hem satıcıların hem de tüketicilerin zarara uğraması olabilecektir.
- (6) Belirtildiği üzere, e-pazaryerlerinin yapısından ve işleyişinden beslenen tüm rekabetçi ve rekabet karşıtı etkilerin anlaşılabilmesi ve bunlara yönelik uygun politika belirlenebilmesi amacıyla e-pazaryerlerinin işleyişini anlamak ve bu alanda rekabeti işler kılan ve/veya aksatan unsurları tanımlamak, e-pazaryeri platformlarına yönelik olarak yürütölmüş olan sektör incelemesinin odak noktasında yer almıştır. Bu odaktan hareketle, sektörün resmini çekebilmek amacıyla hem tüketicilerle hem de platformlar bünyesinde faaliyet gösteren üçüncü taraf satıcılarla anket çalışmaları yürütölmüş hem de pazarda ve ilişkili pazarlarda faaliyet gösteren aktörlerden ve ayrıca Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği (TÜBİSAD) ile Ticaret Bakanlığından bilgi ve belge talep edilmiştir. Bu çerçevede, ilgili süreçlere aşağıda yer verilmektedir.
- (7) Rekabet Kurulunun (Kurul) 11.06.2020 tarihli ve 20-28/353-M sayılı kararı **(Belge-2)** ile e-pazaryerlerine ilişkin sektör incelemesi yapılmasına karar vermiştir. Bu çerçevede Başkanlık Makamının 15.06.2020 tarihli ve 7648 sayılı **(Belge-3)** ile 09.12.2020 tarihli ve 17244 sayılı **(Belge-43)** Olur'ları ile raporörler görevlendirilmiştir.

- (8) Akabinde, öncelikle sektör incelemesinin tarafı olan çok kategorili e-pazaryerleri; DSM Grup Danışmanlık İletişim ve Satış Ticaret AŞ (Trendyol), D-Market Elektronik Hizmetler ve Tic. AŞ (Hepsiburada), Doğu Planet Elektronik Ticaret ve Bilişim Hizmetleri AŞ (N11), Gitti Gidiyor Bilgi Teknolojileri San. ve Tic. AŞ (GittiGidiyor), Amazon Turkey Perakende Hizmetleri Limited Şirketi (Amazon Türkiye), Sahibinden Bilgi Teknolojileri Paz. ve Tic. AŞ (Sahibinden), Boyner Büyük Mağazacılık AŞ'den (Morhipo) 17.07.2020 tarihli ve 9355 sayılı belge **(Belge-4)** ve ÇiçekSepeti İnternet Hizmetleri AŞ (ÇiçekSepeti) ve PTTEM Teknoloji ve Elektronik Hizmetleri AŞ'den (EpttAvm) 30.07.2020 tarihli ve 10436 sayılı belge **(Belge-11)** ile bilgi talebinde bulunulmuştur.
- (9) Bahsi geçen bilgi taleplerine yönelik cevaplar; Trendyol tarafından 21.07.2020 tarih ve 7556 sayılı **(Belge-5)** ve 28.07.2020 tarih ve 7887 sayılı **(Belge-10)**, Hepsiburada tarafından 21.07.2020 tarih ve 7575 sayılı **(Belge-6)** ve 30.07.2020 tarih ve 8049 sayılı **(Belge-13)**, N11 tarafından 21.07.2020 tarih ve 7819 sayılı **(Belge-7)**, Sahibinden tarafından 27.07.2020 tarih ve 7834 sayılı **(Belge-8)** ve 12.08.2020 tarih ve 8461 sayılı **(Belge-16)**, GittiGidiyor tarafından 28.07.2020 tarih ve 7879 sayılı **(Belge-9)**, Morhipo tarafından 30.07.2020 tarih ve 8047 sayılı **(Belge-12)**, Amazon Türkiye tarafından 05.08.2020 tarih ve 8169 sayılı **(Belge-15)**, ÇiçekSepeti tarafından 11.08.2020 tarih ve 8434 sayılı **(Belge-17)**, EpttAvm tarafından 17.08.2020 tarih ve 8737 sayılı **(Belge-18)** ile Kurum kayıtlarına intikal ettirilmiştir.
- (10) Gelen cevabi yazıları takiben çevrim içi pazaryerleri Trendyol, Hepsiburada, N11, GittiGidiyor, Amazon Türkiye, Morhipo, ÇiçekSepeti, EpttAvm, 1V1Y.com'dan (1V1Y) 23.09.2020 tarihli ve 12989 sayılı belge **(Belge-19)** ile ikinci kez bilgi talebinde bulunulmuştur.
- (11) E-pazaryerlerine gönderilen ikinci bilgi talebine yönelik cevaplar; ÇiçekSepeti tarafından 04.12.2020 tarih ve 13170 sayılı **(Belge-33)**, N11 tarafından 04.12.2020 tarih ve 13173 sayılı **(Belge-35)**, Amazon Türkiye tarafından 04.12.2020 tarih ve 13177 sayılı **(Belge-37)**, GittiGidiyor tarafından 07.12.2020 tarih ve 13208 sayılı **(Belge-38)**, Morhipo tarafından 07.12.2020 tarih ve 13272 sayılı **(Belge-40)**, Hepsiburada tarafından 08.12.2020 tarih ve

13345 sayı (**Belge-41**), Trendyol tarafından 11.12.2020 tarih ve 13175 sayı (**Belge-44**), N11 tarafından 11.12.2020 tarih ve 13503 sayı (**Belge-46**) ile kurum kayıtlarına intikal ettirilmiştir.

- (12) Ayrıca işbu raporun hazırlanma süreci içerisinde TÜBİSAD'dan 30.09.2020 tarih ve 13457 sayı (**Belge-23**) Ticaret Bakanlığından 11.11.2020 tarih ve 15716 sayı (**Belge-27**) ile bilgi talebinde bulunulmuştur. Ticaret Bakanlığına gönderilen bilgi talebine yönelik cevap 21.12.2020 tarih ve 13826 sayı (**Belge-47**) ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (13) E-pazaryerini kullanan tüketicilerin ve satıcıların davranış eğiliminin araştırılması amacıyla Efektif Akademetre Araştırma ve Stratejik Planlama Tanıtım Yay. Hiz. Ltd. Şti. (Akademetre) ile 'Tüketicilerin E-pazaryerlerine Yönelik Tercih ve Beklentilerinin Saptanması ile E-pazaryeri Satıcılarının Analizi ve Rekabet Koşullarının İncelenmesi Araştırmasına İlişkin Sözleşme' akdedilmiş olup ilgili sözleşme kapsamında 06.11.2020 tarih ve 15486 sayı (**Belge-26**) ile satıcılara ilişkin veriler, gerçekleştirilecek olan satıcı anketinde kullanılmak amacıyla Akademetre'ye gönderilmiştir. Söz konusu anket sonuçları ve anket firmasından talep edilen diğer hususlar 18.03.2021 tarih ve 16101 sayı (**Belge-92**) ile Kurum kayıtlarına aldırılmıştır.
- (14) E-pazaryerlerine ek olarak sektöre kargo hizmeti sunan kargo şirketleri; Posta ve Telgraf Hizmetleri AŞ'den (PTT) 24.10.2020 tarih ve 14274 sayı (**Belge-24**), Aras Kargo Yurtiçi Yurtdışı Taşımacılık AŞ (Aras Kargo), MNG Kargo Yurtiçi ve Yurtdışı Taşımacılık AŞ (MNG Kargo), Sürat Kargo Lojistik ve Dağıtım Hizmetleri AŞ (Sürat Kargo) UPS Hızlı Kargo Taşımacılığı AŞ, (UPS Kargo) ve Yurtiçi Kargo Servisi AŞ'den (Yurtiçi Kargo) 14.10.2020 tarih ve 14276 sayı (**Belge-25**) ile bilgi talebinde bulunulmuştur.
- (15) İlgili bilgi taleplerine yönelik cevaplar; MNG Kargo tarafından 27.11.2020 tarih ve 12844 sayı (**Belge-28**), Sürat Kargo tarafından 27.11.2020 tarih ve 12837 sayı (**Belge-29**), UPS Kargo tarafından 30.11.2020 tarih ve 12891 sayı (**Belge-30**), Yurtiçi Kargo tarafından 30.11.2020 tarih ve 12859 sayı (**Belge-31**), PTT tarafından 02.12.2020 tarih ve 13000 sayı (**Belge-32**) ve 07.12.2020 tarih ve 13268 sayı (**Belge-39**), Aras Kargo tarafından 04.12.2020 tarih ve 13166 sayı

(Belge-34) ve 04.12.2020 tarih ve 13175 sayı **(Belge-36)** ile Kurum kayıtlarına intikal ettirilmiştir.

- (16) Kargo şirketleri; MNG Kargo'dan 24.12.2020 tarih ve 18003 sayı **(Belge-49)**, PTT ve UPS Kargo'dan 24.12.2020 tarih ve 18027 sayı **(Belge-51)**, Aras Kargo, Sürat Kargo, Yurtiçi Kargo'dan 25.12.2020 tarih 18038 sayı **(Belge-52)** ile ikinci kez bilgi talebinde bulunulmuştur.
- (17) Kargo şirketlerine gönderilen ikinci bilgi talebine yönelik cevaplar; MNG kargo tarafından 31.12.2020 tarih ve 14123 sayı **(Belge-53)**, UPS Kargo tarafından 05.01.2021 tarih ve 14162 sayı **(Belge-54)**, Yurtiçi Kargo tarafından 11.01.2021 tarih ve 14330 sayı **(Belge-64)** ve 13.01.2021 tarih ve 14379 sayı **(Belge-68)**, Aras Kargo tarafından 11.01.2021 tarih ve 14335 sayı **(Belge-65)** Sürat Kargo tarafından 11.01.2021 tarih ve 14314 sayı **(Belge-66)**, PTT tarafından 11.01.2021 tarih ve 14346 sayı **(Belge-67)** ile Kurum kayıtlarına intikal ettirilmiştir.
- (18) İşbu inceleme kapsamında e-pazaryerleri; N11'den 06.01.2021 tarih ve 18569 sayı **(Belge-56)**, Morhipo'dan 06.01.2021 tarih ve 18570 sayı **(Belge-57)**, ÇiçekSepeti'nden 07.01.2021 tarih ve 18642 sayı **(Belge-58)**, EpttAvm'den 08.01.2021 tarih ve 18692 sayı **(Belge-59)**, Trendyol'dan 08.01.2021 tarih ve 18693 sayı **(Belge-60)**, Amazon Türkiye'den 08.01.2021 tarih ve 18569 sayı **(Belge-61)**, GittiGidiyor'dan 08.01.2021 tarih ve 18695 sayı **(Belge-62)**, Hepsiburada'dan 22.01.2021 tarih ve 19473 sayı **(Belge-70)** ile üçüncü kez bilgi talep edilmiştir.
- (19) E-pazaryerlerine gönderilen üçüncü bilgi talebine ve ek olarak talep edilen bilgilere yönelik cevaplar; Amazon Türkiye tarafından 15.01.2021 tarih ve 14476 sayı **(Belge-69)**, Trendyol tarafından 27.01.2021 tarih ve 14702 sayı **(Belge-71)**, 01.02.2021 tarih ve 14800 sayı **(Belge-74)** 11.02.2021 tarih ve 15049 sayı **(Belge-77)**, Amazon Türkiye tarafından 01.02.2021 tarih ve 14796 sayı **(Belge-73)**, EpttAvm tarafından 15.01.2021 tarih ve 14476 sayı **(Belge-75)**, Morhipo tarafından 05.02.2021 tarih ve 14917 sayı **(Belge-76)**, 05.02.2021 tarih ve 14917 sayı **(Belge-76)**, ÇiçekSepeti tarafından 15.02.2021 tarih ve 15121 sayı **(Belge-78)**, N11 tarafından 15.02.2021 tarih ve 15122 sayı **(Belge-79)**, Amazon Türkiye tarafından 16.02.2021 tarih ve

15128 sayı **(Belge-80)**, Hepsiburada tarafından 17.02.2021 tarih ve 15184 sayı **(Belge-81)**, EpttAvm tarafından 17.02.2021 tarih ve 15191 sayı **(Belge-82)**, Amazon Türkiye tarafından 23.02.2021 tarih ve 15441 sayı **(Belge-83)**, Trendyol tarafından 24.02.2021 tarih ve 15467 sayı **(Belge-84)**, ÇiçekSepeti tarafından 25.02.2021 tarih ve 15502 sayı **(Belge-85)**, Amazon Türkiye tarafından 01.03.2021 tarih ve 15550 sayı **(Belge-86)**, ÇiçekSepeti tarafından 01.03.2021 tarih ve 15578 sayı **(Belge-87)**, Hepsiburada tarafından 03.03.2021 tarih ve 15668 sayı **(Belge-88)**, Amazon Türkiye tarafından 05.03.2021 tarih ve 15739 sayı **(Belge-89)** ile Kurum kayıtlarına intikal ettirilmiştir.

(20) Pazaryerlerinden talep edilen bilgilere yönelik cevabi yazılardaki hususların netleştirilmesi adına talep edilen ilave bilgi ve belgelere e-posta yoluyla gönderilen GittiGidiyor cevapları 18.03.2021 tarih ve 16100 sayı **(Belge-90)**, EpttAvm cevapları 18.03.2021 tarih ve 16101 sayı **(Belge-91)**, Trendyol cevapları 18.03.2021 tarih ve 16105 sayı **(Belge-93)**, N11 cevapları 18.03.2021 tarih ve 16106 sayı **(Belge-94)**, Hepsiburada cevapları 22.03.2021 tarih ve 16190 sayı **(Belge-95)** ve 25.03.2021 tarih ve 16296 sayı **(Belge-96)**, Morhipo cevapları 25.03.2021 tarih ve 16295 sayı **(Belge-97)** ile Kurum kayıtlarına aldırılmıştır.

(21) Yürütülen incelemeler, elde edilen bilgi ve belgeler, gerçekleştirilen anket çalışmaları ile diğer bulguların değerlendirilmesi neticesinde yapılan tespitleri ile varılan sonuçları içeren Ön Rapor 07.05.2021 tarihinde kamuoyunun görüşüne açılmış ve kamuoyundan görüş toplanmıştır. Devam eden süreçte ayrıca, kamuoyu görüşlerinin interaktif şekilde paylaşılabilmesi amacıyla sektör oyuncuları ve paydaşların katılımıyla 06.07.2021 tarihinde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda dile getirilen görüşler, süreç içinde sektörde yaşanan gelişmeler ile Kurum bünyesinde yürütülen mevzuat çalışmaları dikkate alınarak Ön Rapor'da yer alan politika önerileri gözden geçirilerek nihai haline getirilmiştir.

(22) Bu çerçevede, aşağıda öncelikle Ön Rapor'da yer verilmiş olan tespit ve değerlendirmeler ile varılan sonuçlara yer verilmekte olup akabinde Nihai Rapor'un hazırlık sürecinde sektörde yaşanan değişimler ve eğilimler ortaya

konulmakta, sonuç olarak ise, bahse konu değişimlerin yanı sıra Ön Rapor'a yönelik olarak sunulan kamuoyu görüşleri, Kurum nezdinde yürütölmekte olan mevzuat çalışması ve diğer gelişmeler de dikkate alınarak nihai hallerine getirilmiş olan politika önerileri sunulmaktadır.

1. Perakende E-Ticaret: Kavram, Küresel Gelişim, Etmenler, Türkiye'deki Gelişim

- (23) Ülkemizde (perakende) e-ticaretin önde gelen oyuncularını arasında yer alan e-pazaryeri platformlarına yönelik olarak yürütölmüş olan işbu sektör incelemesi kapsamında, pazarın işleyişinin ve pazardaki rekabet koşullarının anlaşılması bakımından öncelikli olarak (perakende) e-ticaretin genel çerçevesi itibarıyla ele alınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

1.1. E-Ticaret Kavramı

- (24) Elektronik ticaret (e-ticaret), temel olarak, ürünlerin ve hizmetlerin elektronik ortamda yapılan alım ve satım sürecini ifade etmektedir.¹ Bu bağlamda e-ticaret, 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'da "Fiziki olarak karşı karşıya gelmeksizin, elektronik ortamda gerçekleştirilen çevrim içi iktisadi ve ticari her türlü faaliyeti" şeklinde tanımlanmaktadır. Eurostat, e-ticareti, internet veya diğer bilgisayarlı ağlarla (çevrim içi iletişim) gerçekleştirilen elektronik işlemler aracılığıyla işletmeler, hane halkları, bireyler veya özel kurumlar arasında ürün veya hizmetlerin satılması veya alınması olarak tanımlarken²; OECD³, e-ticareti sipariş almak veya vermek amacıyla özel olarak tasarlanmış yöntemlerle bilgisayar ağları üzerinden ürün ve hizmetlerin satılması veya alınması olarak tanımlamaktadır.⁴ Bilgisayar

¹ Stewart, C. ve Tian, Y. (2006), History of E-Commerce, M. Khosrow-Pour (Ed.) (2006), *Encyclopedia of E-Commerce, E-Government, and Mobile Commerce*. London: Idea Group Reference, s. 559.

² "E-commerce can be defined generally as the sale or purchase of goods or services, whether between businesses, households, individuals or private organizations, through electronic transactions conducted via the internet or other computer-mediated (online communication) networks." [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce#:~:text=E%2Dcommerce%20can%20be%20defined,mediated%20\(online%20communication\)%20networks](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce#:~:text=E%2Dcommerce%20can%20be%20defined,mediated%20(online%20communication)%20networks), Erişim Tarihi: 02.02.2021.

³ Organization for Economic Cooperation and Development-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı.

⁴ OECD (2019), *Unpacking E-commerce*, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/23561431-en.pdf?expires=1593976751&id=id&accname=guest&checksum=484E66C861DAE01770711F4458214932>, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

ağları şeklinde ifade edilen altyapının, genellikle internet olduğu bilinmekle birlikte elektronik veri değişimi (EDI), intranet, ekstranet gibi internet dışındaki diğer bilgisayar ağlarını da kapsadığı kabul edilmektedir. Bu kapsamda OECD'nin aşağıdaki tanımı yol göstericidir:

“E-ticaret, siparişlerin alınması veya verilmesi amacıyla özel olarak tasarlanmış yöntemlerle bilgisayar ağları üzerinden gerçekleştirilen mal ve hizmetlerin satışı veya satın alınması işlemlerini içerir. Mal veya hizmetler bu yöntemlerle sipariş edilir, ancak mal ve hizmetlerin ödemesi ve nihai teslimatının çevrim içi olarak yapılması gerekmez. Bu yöntemler, işletmeler arasındaki çoğu e-ticaret işleminde kullanılan web, extranet veya elektronik veri değişimini (EDI) içerir.”⁵

- (25) İnternet dışındaki diğer ağları da dikkate alan bu tanım, aynı zamanda e-ticaretin gelişimini göstermektedir. Başlangıçta e-ticaret, elektronik veri değişimi altyapısına dayalı olarak, işletmelerin tedarik sürecindeki alışverişleriyle ilgili veri paylaşımı için geliştirilmiş⁶ iken internetin yaygınlaşması ile birlikte hem daha fazla işletmenin hem de tüketicilerin taraf olduğu bir yapıya kavuşmuştur.⁷ Buna bağlı olarak e-ticaret, işlemin taraflarına göre kategorize edilmektedir: Bu kategoriler, satıcı-alıcı ilişkisi temelinde, işletmeler arası ticaret (B2B - *business to business*), işletmeler ve tüketiciler arası ticaret (B2C - *business to consumer*), tüketiciler arası ticaret (C2C - *consumer to consumer*) ile işletmeler ve devlet arası ticaret (B2G -

⁵ OECD (2013), “*Electronic and Mobile Commerce*” [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/ICCP/IE/II S\(2012\)1/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/ICCP/IE/II S(2012)1/FINAL&docLanguage=En), Erişim Tarihi: 10.02.2021.

OECD'nin bu tanımlaması UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development-Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) ve Eurostat tarafından da benimsenmiştir. UNCTAD için bkz. https://unctad.org/system/files/official-document/ier2015_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Eurostat için bkz. Eurostat (2017), “*Eurostat Glossary on E-Commerce*”, <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

⁶ OECD (2019), *Unpacking E-commerce: Business Models, Trends and Policies*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/23561431-en>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

⁷ İnternet dışındaki diğer ağları da dikkate alan bu tanım, özellikle, e-ticaretin internet öncesi dönemde kullanıldığı ülkelerde e-ticaret faaliyetlerinin bütünüyle ölçümlenmesi bakımından önemli olmakla birlikte e-ticaretin internetin gelişimi ile birlikte işler hala geldiği ülkelerde internet alt yapısı ile sınırlandırılmasının daha anlamlı olduğu düşünülmektedir.

business to government) şeklindedir.⁸ Bu kategorilerden B2B, toptan e-ticaret; B2C ile C2C ise perakende e-ticaret olarak değerlendirilmektedir.

- (26) Yukarıda yer verilen bilgiler ışığında, perakende e-ticaretin, en yalın tanımla, ürün ve hizmetlerin elektronik ortamda tüketicilere satışını içerdiği ifade edilebilir. Bu kapsam itibarıyla, perakende e-ticaret tanımı, temel olarak, perakende ticaretin elektronik ortamda gerçekleştirilen kısmına ve e-ticaretin ise işletmeden tüketiciye (B2C) ve tüketiciden tüketiciye (C2C) gerçekleştirilen kısmına tekabül etmek üzere kullanılmaktadır.
- (27) Perakende e-ticarete konu ürün ve hizmetler genel itibarla, (i) ayakkabı, parfüm gibi fiziki teslimatı gerektiren ürünler; (ii) uçak bileti, sinema bileti ve otel rezervasyonu/satışı gibi hizmetler; (iii) e-kitap/müzik/film gibi çevrimiçi tüketilen dijital içerikler olarak sınıflandırılmaktadır.⁹ Bu açıdan bakıldığında perakende e-ticaretin kapsamı, çevrim içi sipariş oluşturulan ancak çevrim içi tüketilmeyen ürün ve hizmetler (örneğin, kıyafet, konaklama/transfer hizmeti) ile çevrim içi sipariş oluşturulan ve yine çevrim içi tüketilen hizmetlerden oluşmaktadır.¹⁰

1.2. Perakende E-Ticaretin Gelişimi

- (28) Perakende e-ticaretin küresel gelişimi incelendiğinde; Grafik 1’de gösterilen *Statista* verilerine göre, 2019 yılında toplam 25 trilyon Amerikan Dolarına yaklaşan perakende ticaret hacminin yaklaşık %14,1’inin (3,5 trilyon Amerikan Doları), elektronik ortamda gerçekleştirilen perakende satışlardan oluştuğu, bu oran itibarıyla perakende e-ticaretin, bir önceki yıla göre %19 artış gösterdiği anlaşılmaktadır.¹¹ Benzer bir eğilim, *Emarketer* tarafından da

⁸ OECD (2013), “*Electronic and Mobile Commerce*” [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/ICCP/IE/II S\(2012\)1/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=DSTI/ICCP/IE/II S(2012)1/FINAL&docLanguage=En), Erişim Tarihi: 10.02.2021.

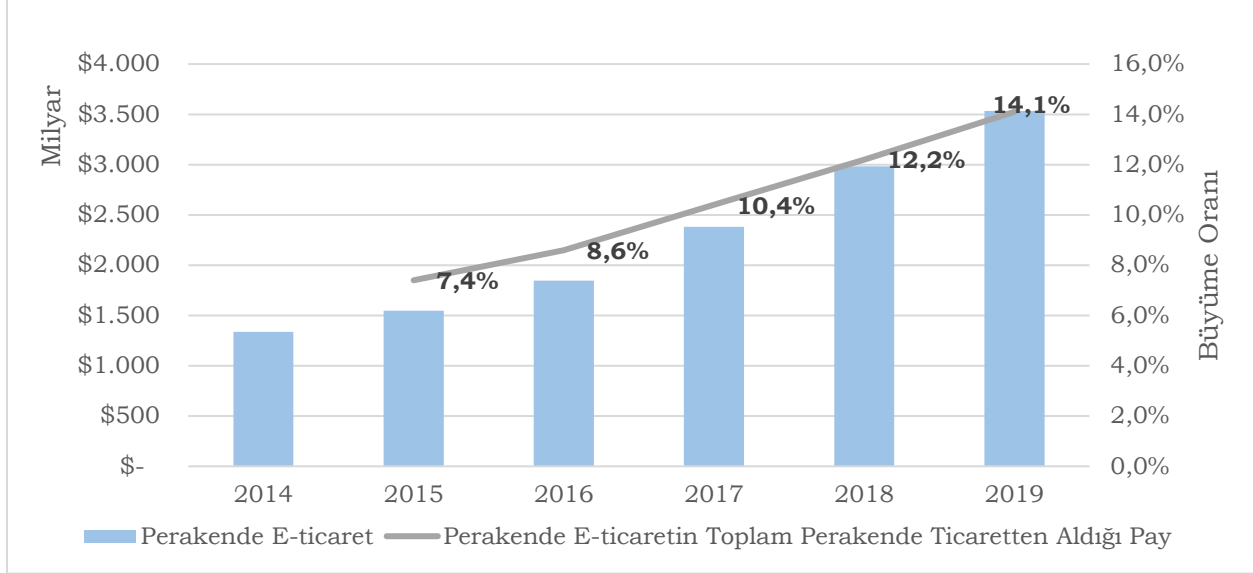
⁹ OECD (2018), “*Implications of E-commerce for Competition Policy*”, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

¹⁰ OECD (2020), “*World Trade Organization, Handbook on Measuring Digital Trade, Version 1, Inter-Agency Task Force on International Trade Statistics*”, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

¹¹ Statista (2019), “*Global retail e-commerce sales 2014-2023*”, <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021. İlgili veriler, tüketicilerin seyahat ve bilet harcamalarını kapsamamaktadır.

tespit edilmiş, perakende e-ticaretin, 2019 yılında, %20,7 büyüme ile 3,5 trilyon Amerikan Doları değerine ulaştığı raporlanmıştır.¹²

Grafik 1: Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Seyri ve Perakende E-ticaretin Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)

Kaynak: Statista

- (29) 2020 yılına gelindiğinde, her ne kadar pazarın ölçülmesinde farklı metodolojilerin kullanılması nedeniyle veri kaynakları tamamen örtüşmese de, tüm araştırmalar; COVID-19 salgını ile birlikte toplam perakende ticaret hacminde küresel çapta gözlemlenen daralmaya karşılık perakende e-ticaretin artış seyrinin kuvvetlendiğini göstermektedir. Bu kapsamda *Emarketer* tarafından yapılan ölçümleme; 2020 yılında küresel perakende ticaret hacminin %3 daraldığını, buna karşılık perakende e-ticaretin, bir önceki yıla göre %27,6 artış sergilediğini ve bu itibarla perakende e-ticaretin, pandemi dönemi öncesi tahminlerin ötesinde performans gösterdiğini ortaya koymuştur.¹³ OECD'nin COVID-19'un e-ticarete etkisini değerlendirdiği raporda¹⁴ da, Temmuz 2019-2020 döneminde Avrupa Birliği ülkelerinin

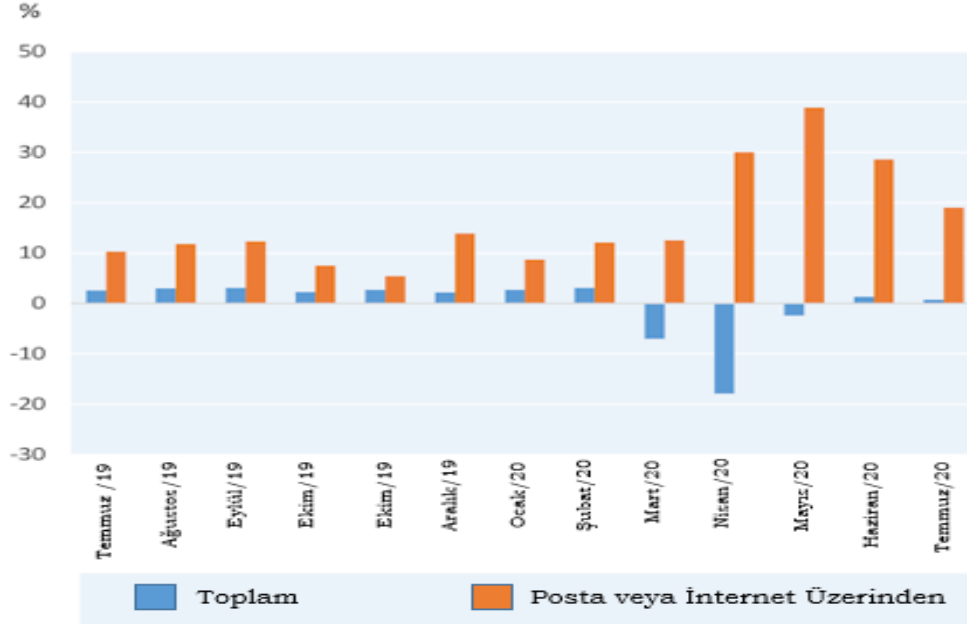
¹² Emarketer (2019), "Global Ecommerce 2019", <https://www.emarketer.com/content/global-ecommerce-2019>, Erişim Tarihi: 10.02.2021. Bu veriler, seyahat ve bilet harcamaları, yemek siparişi ve elektrik/su gibi fatura ödemelerini kapsamamaktadır.

¹³ Emarketer (2021), "Worldwide ecommerce will approach \$5 trillion this year", <https://www.emarketer.com/content/worldwide-ecommerce-will-approach-5-trillion-this-year>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

¹⁴ OECD (2020), "E-commerce in the time of COVID-19", <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/e-commerce-in-the-time-of-covid-19-3a2b78e8/#figure-d1e153>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

toplam perakende ticaret ile perakende e-ticaretinde yaşanan değişim oranları araştırılmış ve aşağıdaki tabloya ulaşılmıştır:

Grafik 2: Temmuz 2019-2020 Dönemi İtibarıyla Avrupa Birliği Ülkelerinin Toplam Perakende Ticaret ile Perakende E-Ticaretindeki Değişim Oranı (%)

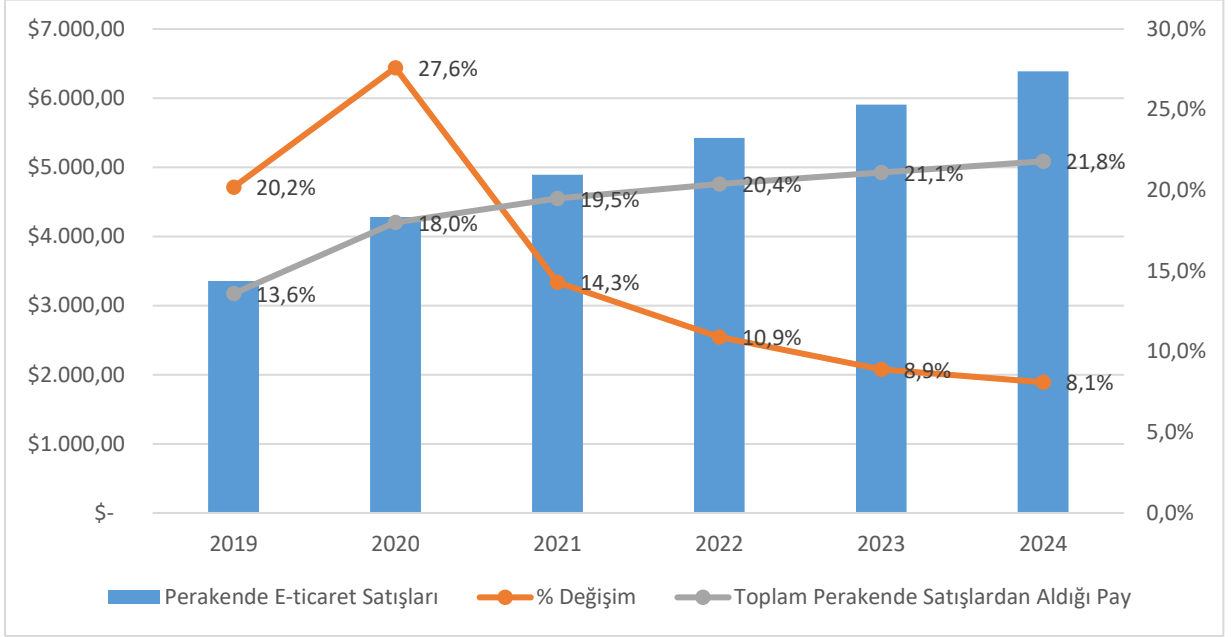

Kaynak: OECD

- (30) Yukarıdaki grafiğe göre, Avrupa Birliği ülkelerinde perakende e-ticaret, Nisan 2020’de, geçen yılın aynı dönemine göre, %30 artış gösterirken; toplam perakende ticaret, aynı dönemde, yaklaşık %20 azalmıştır. Bu veri, tüketici talebinin, salgın nedeniyle, fiziksel satış kanalından internet kanalına yöneldiğini ortaya koymaktadır.
- (31) *Emarketer* tarafından gerçekleştirilen ve COVID-19’la birlikte perakende e-ticaretin toplam perakendeden aldığı payın gelişimi ile 2024 yılına kadarki tahminleri içeren aşağıda yer alan çalışma da bu sonucu desteklemektedir:¹⁵

¹⁵ Emarketer (2021), “Worldwide ecommerce will approach \$5 trillion this year”, <https://www.emarketer.com/content/worldwide-ecommerce-will-approach-5-trillion-this-year>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

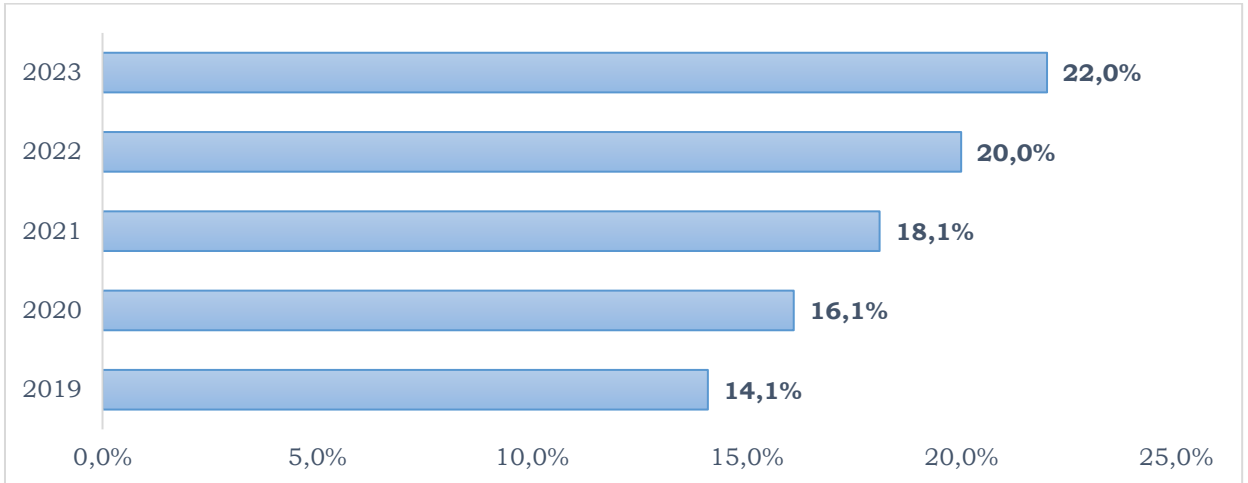
Grafik 3: Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Büyüklüğü ile Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)

Kaynak: Emarketer

- (32) Emarketer'ın bu raporlamasına göre, 2019 yılında, toplam perakende ticaretten %13,6 oranında pay alan perakende e-ticaretin, bu payını, 2024 yılında, %8,1 büyüme oranı ile %21,8'e yükselteceği öngörülmektedir.
- (33) Benzer eğilim, Statista verilerinden de takip edilebilmektedir. Statista verilerine göre, perakende e-ticaretin toplam perakende ticaretten aldığı payın gelişimini ve COVID-19'la birlikte revize edilen 2019-2023 tahminlerini gösterir grafik aşağıda sunulmaktadır:

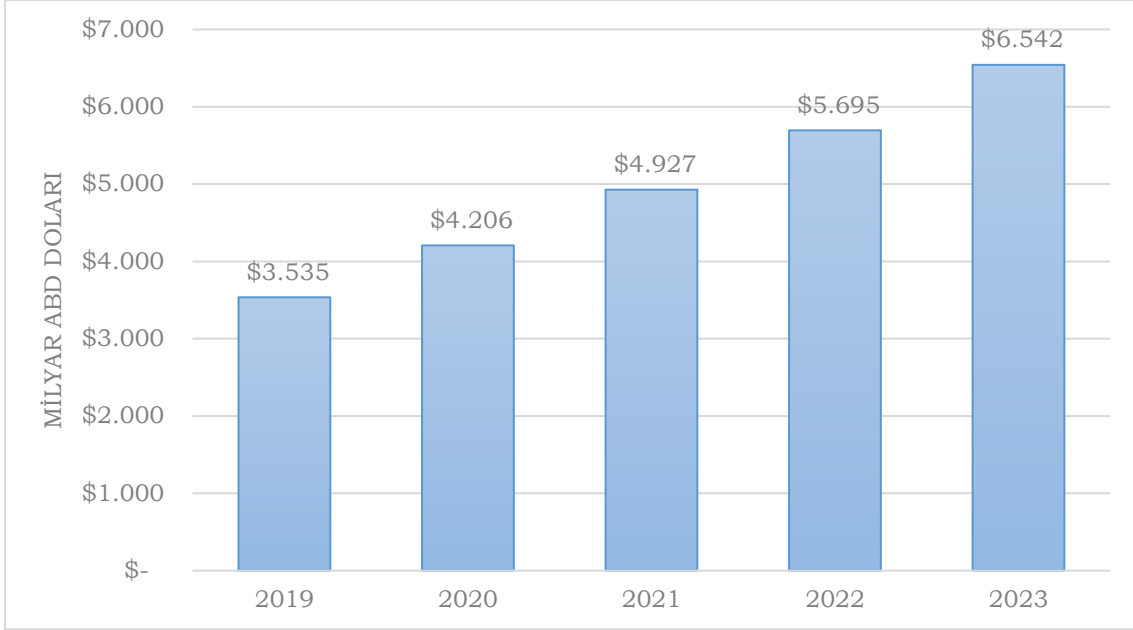
Grafik 4: 2019-2023 Döneminde Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%)

Kaynak: Statista

- (34) Statista'nın, perakende e-ticaretin büyüklüğüne ilişkin 2019-2023 dönemi tahmini ise şu şekildedir:

Grafik 5: 2019-2023 Döneminde Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Seyri

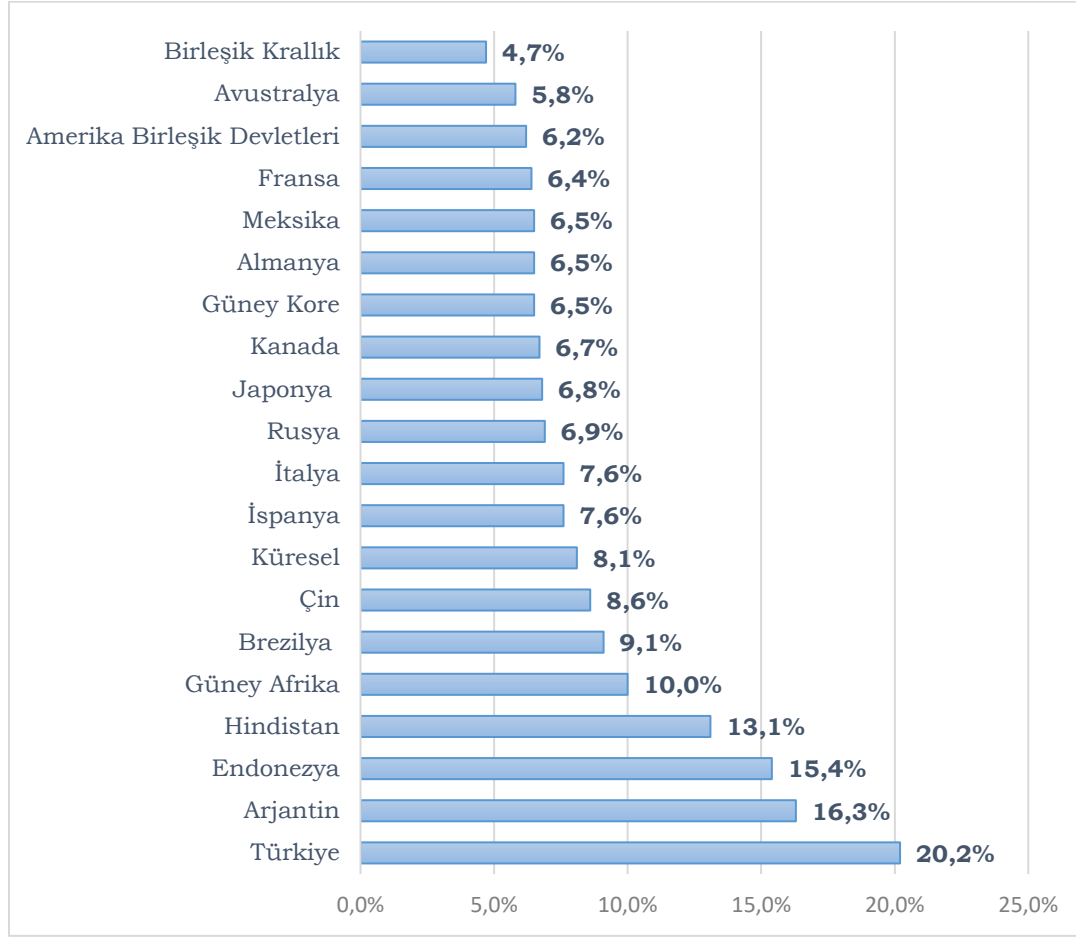

Kaynak: Statista

- (35) Statista tarafından, ülkelerin perakende e-ticaret gelişiminin de tahminlendiği bu çalışmada;¹⁶ 2020 ve 2024 yılları arasında, küresel perakende e-ticaretin, ortalama %8,1 oranında büyüyeceği ve bu gelişimde, Türkiye'nin, yıllık ortalama % 20,2 büyüme oranıyla ilk sırada yer alacağı öngörülmektedir. Bu tahminleri içerir grafik aşağıda gösterilmektedir:

¹⁶ Statista (2021), "Retail e-commerce sales CAGR forecast in selected countries from 2020 to 2024", <https://www.statista.com/statistics/220177/b2c-e-commerce-sales-cagr-forecast-for-selected-countries/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021. 2020 Haziran'da yayınlanan bu veriler, masaüstü ve mobil kanal ayrımı olmaksızın giysi/ayakkabı, tüketici elektroniği/fiziksel medya, yiyecek/kozmetik/tıbbi ürünler, mobilya/ev aletleri ve özel hobi ürünlerini kapsamaktadır.

Grafik 6: : 2020-2024 Döneminde Perakende E-Ticaretin Ülkeler Bazında Beklenen Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Statista

- (36) Perakende e-ticaretin gelişimine dair bu veriler, COVID-19 salgını ile birlikte değişen ve alışkanlığa dönüşmesi beklenen tüketici davranışlarının da etkisiyle, bu satış kanalının, perakende ticaretin vazgeçilmez bir parçası olacağına ve Türkiye'nin, bu dönüşümde en yüksek potansiyele sahip ülkeler arasında olacağına işaret etmektedir.

1.3. Perakende E-Ticaretin Gelişimine Etki Eden Faktörler

- (37) Ülkemizin perakende e-ticaret konusunda yüksek potansiyeline işaret eden yukarıdaki tahmin, muhakkak ki, ülkemizin bu gelişime elverişli olmasına dayanmaktadır. Gelişime elverişliliğin ise (i) perakende e-ticaretin mevcut düzeyi ve (ii) potansiyel olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır.
- (38) Mevcut durum itibarıyla ülkemizde, perakende e-ticaretin, toplam perakende ticaretten aldığı payın; 2018 yılı itibarıyla %5,3 olduğu ancak bu payın gelişmiş ülke ortalaması olan %12,3'ün ve diğer gelişmekte olan ülke

ortalaması olan %6,7'nin gerisinde olduğu¹⁷ görülmektedir. Dolayısıyla bu alandaki yakınsamaya bağlı olarak, perakende e-ticarette görece yüksek bir artış gerçekleşmesi beklenmektedir.¹⁸

- (39) Perakende e-ticaret potansiyeli bakımından ise; e-ticarete imkân veren internet teknolojilerindeki gelişmeler ve bu teknolojiler üzerinde çalışan işletmelerin mevcudiyeti ile tüketiciler ayağındaki adaptasyon düzey ve hızının temel belirleyiciler olduğu ifade edilebilecektir. Bu iki temel bileşen, e-ticaretin ancak arz ve talep yönlü bir etkileşim içerisinde gelişebileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir ülkede, bu etkileşimi mümkün kılan yapı ve işleyişin varlığı, e-ticaretin gelişim potansiyeli bakımından da belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda nüfus büyüklüğü, demografik faktörler, internete erişim imkânı, internet kullanım oranı, internet erişiminin kalitesi, mobil cihaz kullanımı, sosyal medya kullanımı, finansal erişimin (ödeme sistemleri) gelişmişlik ve yaygınlık düzeyi ile lojistik hizmetlerinin yaygınlığı gibi unsurlar¹⁹ ön plana çıkmakta olup bu etmenlere ve ülkemiz bakımından değerlendirilmesine aşağıda yer verilmektedir.

1.3.1. Nüfus ve Demografi

- (40) Tüketici boyutuyla bir ülkenin e-ticaret potansiyeli, perakende e-ticaretin ancak son 5-10 yılın fenomeni olduğu dikkate alındığında, genç nüfus yoğunluğuyla doğrudan ilişkilidir. Nihayetinde genç nüfus, toplumun teknolojik gelişmelere adaptasyonunu kolaylaştıran ve bu yönde potansiyel yaratan temel faktördür. *Digital 2021 Raporu*'na göre;²⁰ ülkemiz, 2021 Ocak ayı itibarıyla 84,69 milyon nüfusa sahip olup nüfusun medyan yaşı 31,7'dir. Bu veriye göre, geniş nüfus tabanımızın %50'si, 31,7 yaşın altındayken, TÜİK

¹⁷ TÜBİSAD (2019), "E-ticaret Pazar Büyüklüğü Raporu", http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_e-ticaret_2019_pazar_buyuklugu_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

¹⁸ Bkz. TÜSİAD (2019), "E-ticaret E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar", <https://tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar/item/10309-e-ticaretin-gelisimi-sinirlarin-asilmasi-ve-yeni-normlar>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

¹⁹ Demirdöğmez M., Gültekin N. ve Taş Y.H. (2018), *Türkiye'de E-ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi, Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi, Cilt (8), Sayı 15, s. 2216-2237.*

²⁰ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

2020 verilerine göre nüfusumuzun %38,23'ü, 24 yaşın altındadır.²¹ Nüfus büyüklüğümüz ve yaş dağılımımız, diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında, ABD ve Avrupa ortalamasından daha genç ve geniş bir nüfus tabanına sahip olduğumuz görülmektedir.²² Tüm bu veriler ışığında, 24 yaş altındaki nüfusun tüketici konuma geçmesiyle birlikte, ülkemiz perakende e-ticaret seviyesinin daha da yükselmesi kuvvetle muhtemeldir.

1.3.2. İnternet Penetrasyonu

(41) Geniş genç nüfus tabanımızın perakende e-ticarette arzulan potansiyeli doğurabilmesi, şüphesiz, internet erişiminin varlığına bağlıdır. *Digital 2021 Raporu*,²³ 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla, bir önceki yıla göre 3,7 milyon kişi (%6) artışla, nüfusumuzun %77,7'sinin internete erişiminin olduğunu,²⁴ bunun %94,5'inin ise, mobil internete sahip olduğunu göstermektedir.²⁵ TÜİK verilerine²⁶ göre ise, Türkiye'de 16-74 yaş grubunda internet kullanan bireylerin oranı; 2019 yılında %75,3 iken, 2020 yılında, yaklaşık 4 puanlık bir artışla, %79 seviyesine ulaşmıştır.²⁷ Yine aynı çalışmada, 2019 yılında %88,3

²¹ TÜİK, "Türkiye Nüfusu Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 2020", <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

²² Digital 2021, "The Latest Insights Into The 'State Of Digital'", s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

²³ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

²⁴ Türkiye'de internet kullanım oranına ilişkin istatistikler farklı kaynaklarda değişkenlik gösterebilmektedir.

- Internet World Stats'ın internet istatistiklerine göre Türkiye'nin nüfusu olan 82.961.805 kişinin 69.107.183'ü internete erişim sağlamakta olup penetrasyon oranı %83,3'tür. Bkz. <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe> Erişim Tarihi 07.02.2021.
- We Are Social'ın dijital pazar istatistiklerine göre; 2020'nin Ocak ayında Türkiye'deki internet kullanıcısı sayısı 62,07 milyon olup 2019'a göre %4 (2,4 milyon) artmıştır. Aynı tarih için internet penetrasyon oranı ise %74'tür. Bkz. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey> Erişim Tarihi 07.02.2021.
- Statista'nın istatistiklerine göre 2020 itibarıyla Türkiye'deki internet kullanıcı penetrasyon oranı %70,59'dur. Bu oranın 2025 yılında %82,48 olacağı tahmin edilmektedir. Bkz. <https://www.statista.com/statistics/567686/predicted-internet-user-penetration-rate-in-turkey/> Erişim Tarihi 07.02.2021.
- International Telecommunication Union (ITU)'ın 2018 verilerine göre Türkiye'de hanelerde internet erişimi %83,79'dur.

²⁵ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 24,26.

²⁶ TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679), Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁷ Türkiye'de internetin kullanım oranına ilişkin istatistiklere farklı kaynaklarda ulaşmak mümkündür:

olan evden internete erişim oranının, 2020 yılında %90,7'ye ulaştığı tespit edilmiştir. İşletme tarafında ise, 10 ve daha fazla çalışana sahip girişimlerin, 2020 yılı itibarıyla, %94,9'unun internet erişimine sahip olduğu görülmektedir.²⁸ Mobil bağlantı sayısı ise, 2021 yılında, bir önceki yıla göre 2,2 milyon artışla 76,8 milyona yükselmiş ve nüfusun %90,8'sini temsil eder hale gelmiştir.²⁹

(42) İnternet penetrasyonu ve mobil bağlantı sayısına ilişkin ülkemizin bu gelişimi, aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere 2020 itibarıyla dünya ortalamasının üzerinde iken AB, ABD ve gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır:³⁰

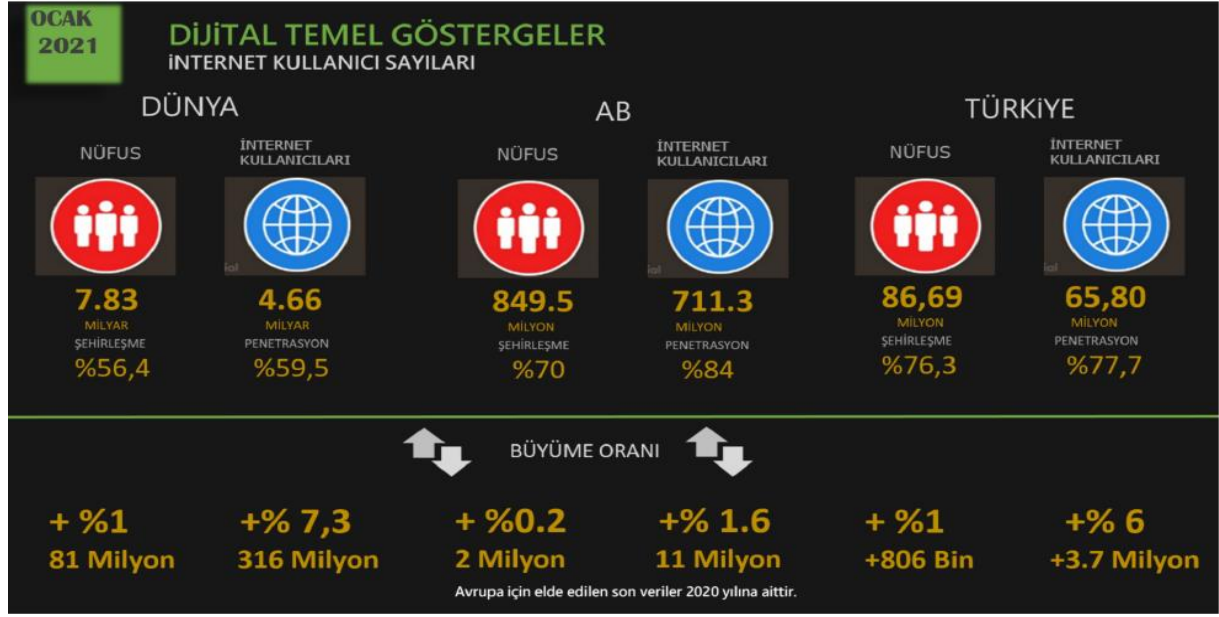
-
- Internet World Stats'ın internet istatistiklerine göre Türkiye'nin nüfusu olan 82.961.805 kişinin 69.107.183'ü internete erişim sağlamak olup penetrasyon oranı %83,3'tür. Bkz. <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm#europe> Erişim Tarihi 07.02.2021.
 - We Are Social'ın dijital pazar istatistiklerine göre; 2020'nin Ocak ayında Türkiye'deki internet kullanıcısı sayısı 62,07 milyon olup 2019'a göre %4 (2,4 milyon) artmıştır. Aynı tarih için internet penetrasyon oranı ise %74'tür. Bkz. <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey>, Erişim Tarihi 07.02.2021.
 - Statista'nın istatistiklerine göre 2020 itibarıyla Türkiye'deki internet kullanıcı penetrasyon oranı %70,59'dur. Bu oranın 2025 yılında %82,48 olacağı tahmin edilmektedir. Bkz. <https://www.statista.com/statistics/567686/predicted-internet-user-penetration-rate-in-turkey/>, Erişim Tarihi 07.02.2021.
 - International Telecommunication Union (ITU)'ın 2018 verilerine göre hanelerde internet erişimi %83,79'dur.

²⁸ TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2020-33677> Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁹ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 61.

³⁰ Digital 2021 s. 28 ve Digital 2021: Turkey. İnternet penetrasyonu, 2021 yılında dünyada %59,5 iken, Türkiye'de %77,7, ABD'de %90, diğer gelişmiş ülkelerde ise yaklaşık %98'e kadar çıkabilmektedir.

Şekil 1: İnternet Penetrasyonuna İlişkin Dünya, AB ve Türkiye Verileri

Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (43) Mobil ve sabit internet bağlantı hızımız ise, dünya ortalamasının da altında kalmaktadır.³¹ Dolayısıyla, bu alanlardaki iyileşmeyle birlikte e-ticaret potansiyelimizin daha da artacağı düşünülmektedir.

1.3.3. İnternet Erişim Cihazları Sahipliği

- (44) İnternet erişimini mümkün kılan cihazların ülkemizdeki yaygınlığına bakıldığında ise, 2021 yılı itibarıyla, 16-64 yaş aralığındaki internet kullanıcılarının %97,2'sinin, akıllı telefona; %97,7'sinin, dizüstü veya masa üstü bilgisayara; %44,4'ünün ise tablete sahip olduğu görülmektedir.³²

³¹ Digital 2021, "The Latest Insights Into The 'State Of Digital", s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 40,42.

³² Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 21.

Şekil 2: Türkiye Cihaz Sahipliği Verisi

Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (45) Yukarıdaki şekil, özellikle akıllı telefonların yaygınlığına ilişkin veri sunmaktadır. Bu veri, mobil cihazların sağladığı kullanım kolaylığı ve uygulamalar vasıtasıyla gerçekleştirilen çevrim içi alışverişlerin daha az işlem maliyeti içermesi gibi unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde, e-ticaretin gelişimi bakımından büyük bir değer taşımaktadır. 2019 yılında, küresel ölçekte gerçekleştirilen perakende internet sitesi ziyaretlerinin %60'ının akıllı telefonlar vasıtasıyla yapıldığını gösteren Statista verileri³³ de bu durumu teyit eder niteliktedir.

1.3.4. İnternet Kullanım Yoğunluğu

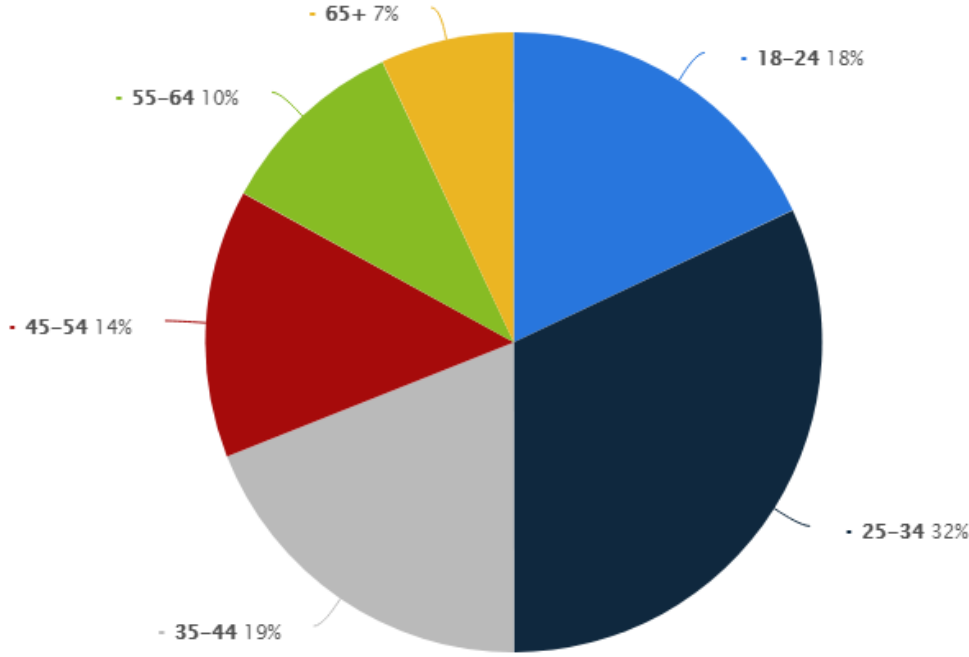
- (46) E-ticaretin en önemli vasıtalarının, internet siteleri, e-pazaryerleri, sosyal ağlar ve iletişim araçları olduğu dikkate alındığında;³⁴ tüketicilerin söz konusu vasıtaları kullanma oranları ne kadar yüksekse, perakende e-ticaretin de o kadar hızlı gelişim göstereceği söylenebilecektir. Bu bağlamda, internet kullanım yoğunluğunun, e-ticaretin gelişiminde etkili bir faktör olduğu ve bu yoğunluğun oluşumunda da genç nüfusun, etkili bir bileşen olduğu ifade edilebilir. Statista 2019 verileri çerçevesinde, internet kullanıcılarının yaş gruplarına dağılımı incelendiğinde; dünya genelindeki internet

³³ Statista (2021), "E-commerce worldwide", <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

³⁴ King, D. ve diğerleri (2018), "Electronic Commerce 2018. A Managerial and Social Networks Perspective. E-book: Springer" s. 7, 11, 16, 82, 84, 87.

kullanıcılarının yaklaşık üçte biri oranındaki en büyük çoğunluğunun, 25-34 yaş grubunda olduğu, bu grubu, kullanıcıların %19'unu oluşturan 35-44 yaş grubunun ve kullanıcıların %18'ini oluşturan 18-24 yaş grubunun takip ettiği görülmektedir.³⁵

Grafik 7: Küresel İnternet Kullanıcılarının Yaş Dağılımı (%)

Kaynak: Statista

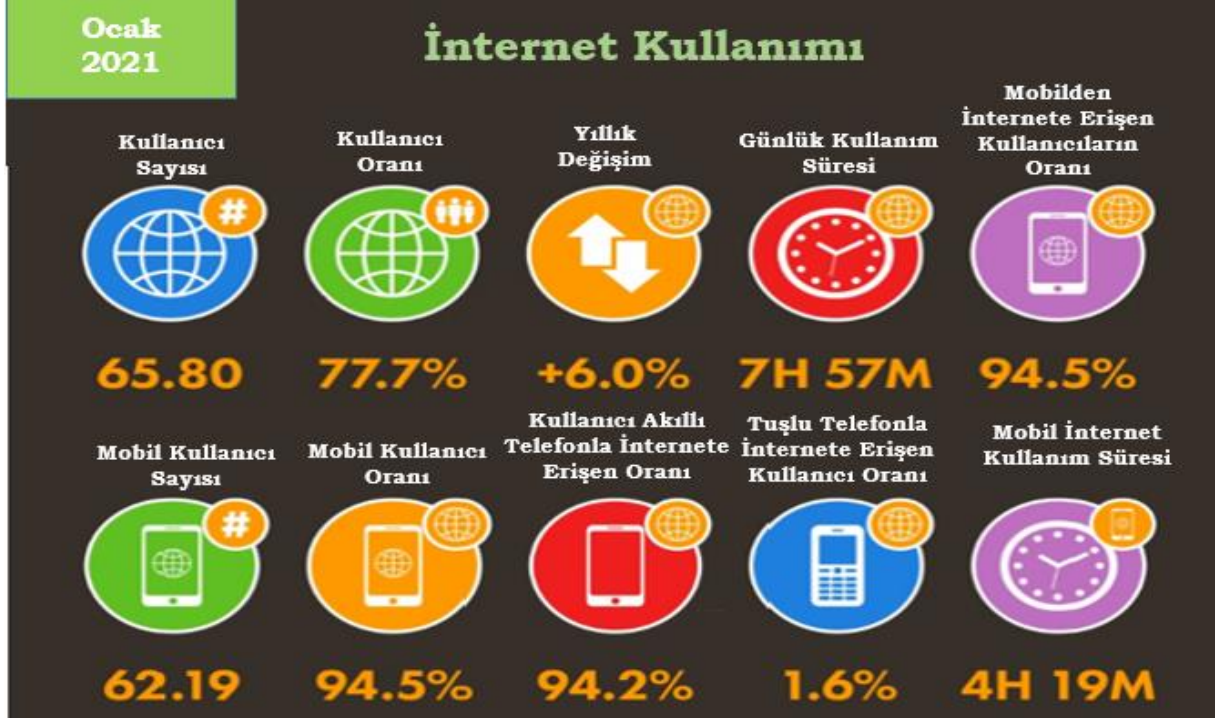
- (47) Bunun yanı sıra, sosyal medya kullanımına ilişkin olarak yapılan araştırmalar da, genç nüfusun, daha yüksek kullanım düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.³⁶ Tüm bu veriler, genç nüfusun, internet kullanım potansiyelini artırdığına işaret etmektedir. Türkiye'nin geniş genç nüfus tabanı, bu anlamda yoğun internet kullanımını teşvik etmektedir.
- (48) 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla, ülkemizdeki internet kullanıcılarının, dünya ortalamasının üzerinde olmak üzere günde ortalama 7 saat 57 dakika internet

³⁵ Statista (2021), "Distribution of internet users worldwide as of 2019, by age group", <https://www.statista.com/statistics/272365/age-distribution-of-internet-users-worldwide/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

³⁶ "How Much Time Does The Average Person Spend On Social Media?", <https://www.digitalmarketing.org/blog/how-much-time-does-the-average-person-spend-on-social-media> (Erişim Tarihi: 07.02.2021). Genç nüfus bakımından sosyal medya kullanımı için yapılan bu çıkarım internet kullanımı bakımından da geçerlidir.

kullandıkları, günlük internet kullanımının 4 saat 19 dakikasını ise mobil internet bağlantısı aracılığıyla gerçekleştirdikleri görülmektedir.³⁷

Şekil 3: Türkiye İnternet Kullanım Verileri

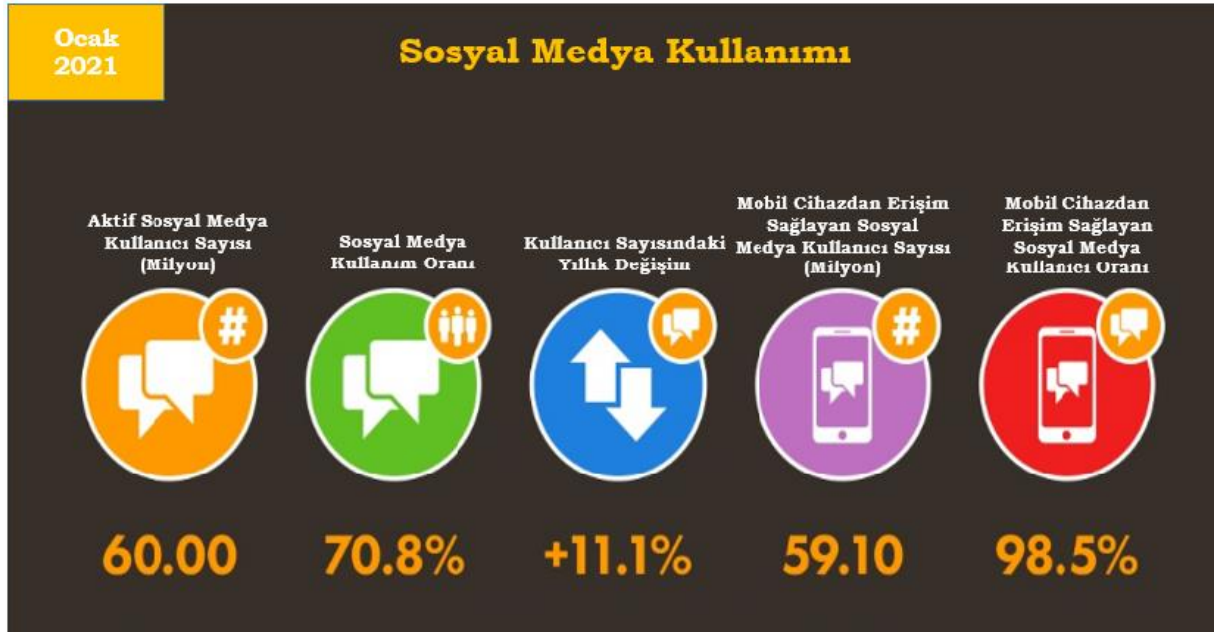
Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (49) Benzer bir kullanım yoğunluğu, sosyal ağlar bakımından da izlenmektedir. 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla, ülkemizdeki aktif sosyal medya kullanıcısı, bir önceki yıla göre 6 milyon (%11,1) kişi artarak toplam 60 milyon kişiye ulaşmış olup sosyal ağların nüfus penetrasyon oranı %70,8'dir.³⁸

³⁷ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 24,26.

³⁸ A.g.k., s. 44. Sosyal medya kullanıcı sayısı bireysele indirgenmediğinden internet kullanıcı sayısını aşabilmektedir.

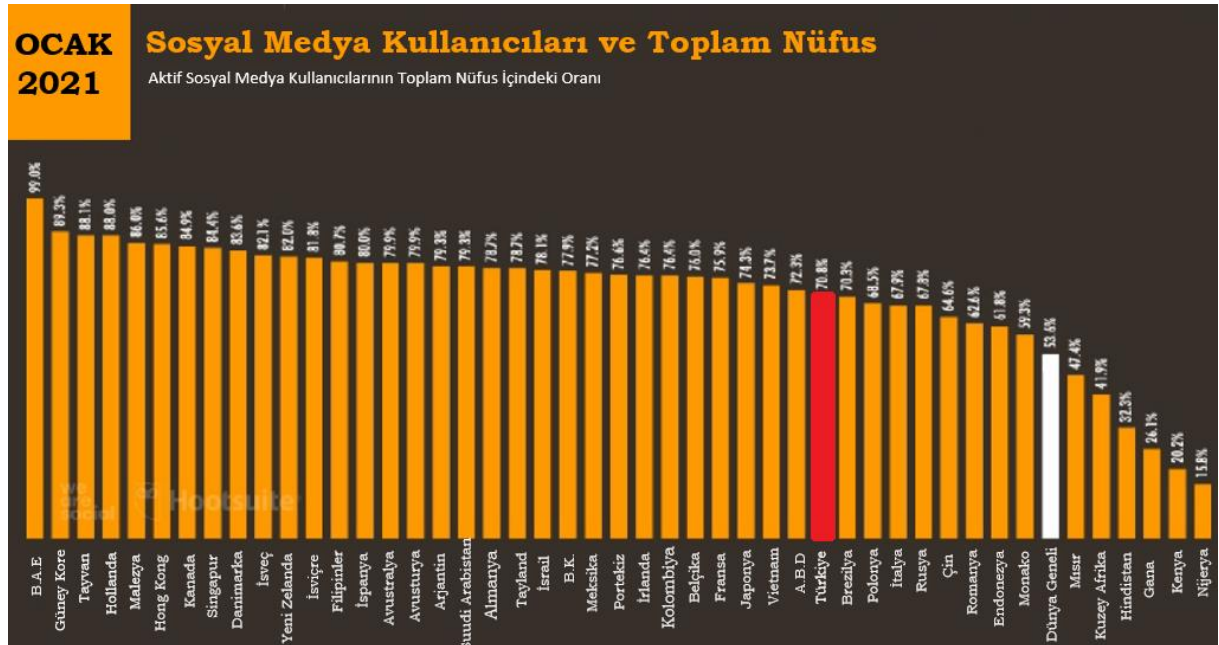
Şekil 4: Türkiye Sosyal Medya Kullanım Verileri

Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (50) Bununla birlikte, sosyal medya penetrasyon oranı itibarıyla ülkemiz, %53,6 olan dünya ortalamasının üzerinde ancak ABD ve AB ülkelerinin gerisinde yer almaktadır.³⁹

Şekil 5: Sosyal Medya Kullanıcı Oranları

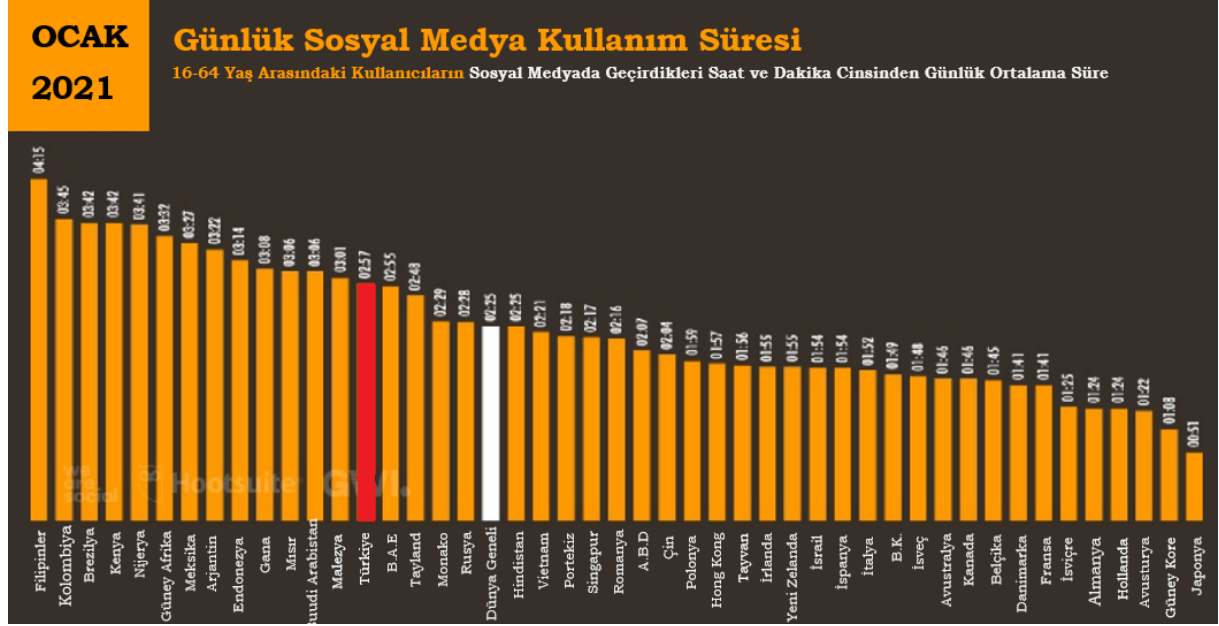

Kaynak: Digital 2021: Turkey

³⁹ Digital 2021, *The Latest Insights Into The 'State Of Digital'*, s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 83.

(51) Ülkemizdeki sosyal medya kullanım süresi ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre, 6 dakika artarak günde ortalama 2 saat 57 dakika olarak gerçekleşmiştir. Bu süre itibarıyla Türkiye, dünya çapında ölçümlenen 47 ülke arasında 14. sırada yer almakta ve dünya ortalaması olan 2 saat 25 dakikanın üzerinde kalmaktadır:⁴⁰

Şekil 6: Sosyal Medya Kullanım Süresi Ülke Sıralaması

Kaynak: Digital 2021: Turkey

(52) Tüm bu verilerin açıkça ortaya koyduğu üzere, ülkemizdeki yoğun internet kullanımı/maruziyetinin, perakende e-ticaretin deneyimlenmesi noktasında yüksek potansiyel doğurduğu değerlendirilmektedir.

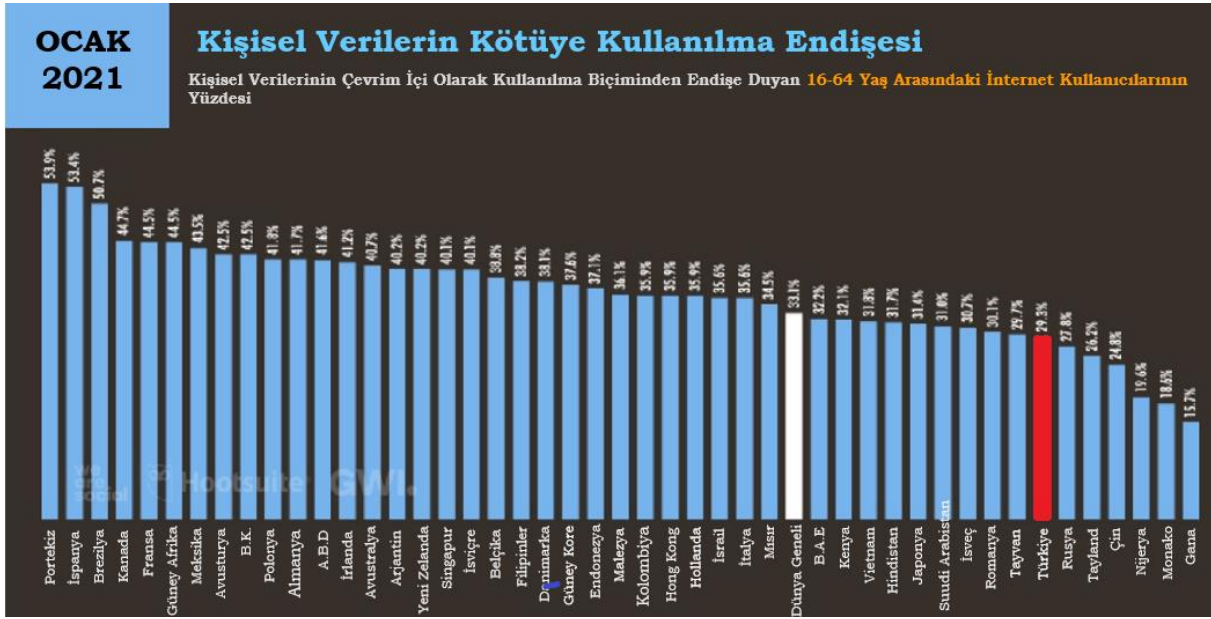
1.3.5. İnternet Kullanım Rahatlığı Düzeyi

(53) Türkiye'nin bahsi geçen yüksek internet kullanım oranlarının, yalnızca genç nüfus tabanına bağlanması, resmin bütününe yansıtmakta yeterli değildir. Nüfusun internet teknolojilerine adaptasyon düzeyi ve yüksek kullanımı teşvik eden kullanım alışkanlıkları da bu bağlamda dikkate alınmalıdır. Eş deyişle, internet alışverişini teşvik eden tüketici eğilimlerinin de, ülkemizin perakende e-ticaret potansiyeli bakımından önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, kişisel verilerin internet ortamında

⁴⁰ Digital 2021, *The Latest Insights Into The 'State Of Digital'*, s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 90.

paylaşılmasına yönelik endişe düzeyi, bahsi geçen tüketici eğilimleri hakkında fikir verebilecek bir parametredir. Buna göre, ülkemizdeki internet kullanıcılarının yalnızca %29,3'ünün, şirketlerin kişisel verilerini kötüye kullandığı endişesini taşıdığı, ancak söz konusu oranın, dünya genelinde %33,1 olduğu görülmektedir.⁴¹ Ülkemiz, bu oran bakımından, ölçümlenen 47 ülke içinde 41. sıradadır:

Şekil 7: Kişisel Verilerin Kötüye Kullanılması Endişesi Ülke Sıralaması

Kaynak: Digital 2021: Turkey

(54) Bu veriler, internette alışveriş de dâhil olmak üzere, internet kullanımını caydırabilecek olan bu risk bakımından tüketicilerimizin görece rahat hissettiğini ortaya koymaktadır.

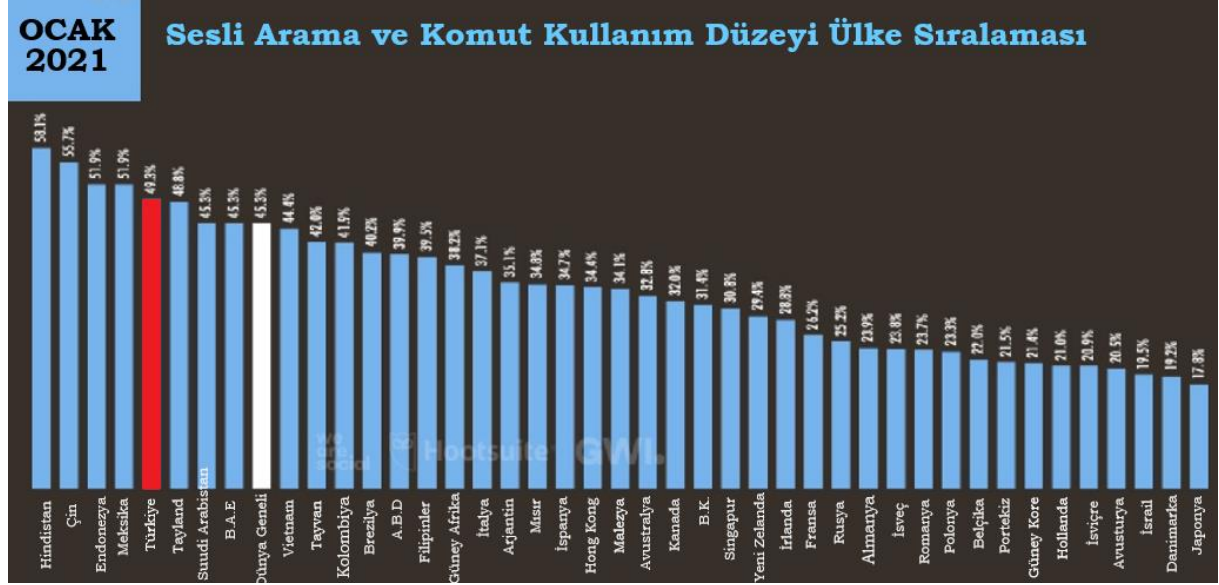
1.3.6. Dijital Yeniliklere Adaptasyon Düzeyi

(55) İnternet alışverişlerini teşvik edebilecek bir diğer tüketici eğilimi parametresi, dijital yeniliklere adaptasyon düzeyidir. Bu kapsamda, daha önce yer verilen %97,2 seviyesindeki akıllı telefon sahipliği ve yüksek mobil internet kullanım oranları, dijital adaptasyon kolaylığını destekleyen veriler olarak da ele alınabilecektir. Bunun yanı sıra, ülkemizdeki 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının %49,3'ü, sesli arama ve ses komutu gibi dijital yenilikleri

⁴¹ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 42 ve Digital 2021, *The Latest Insights Into The 'State Of Digital'*, s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 72.

kullanmakta olup ülkemiz, ölçümlenen 47 ülke arasında 5. sırada yer almaktadır:⁴²

Şekil 8: Sesli Arama ve Komut Kullanım Düzeyi Ülke Sıralaması

Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (56) Bahsi geçen yüksek adaptasyon düzeyi, perakende e-ticaretin deneyimlenmesi noktasında önemli bir potansiyel yaratmaktadır.

1.3.7. Çevrim İçi Alışveriş Eğilimi

- (57) Yukarıda yer verilen kullanım alışkanlıkları, internet kullanıcılarının, perakende e-ticareti deneyimleme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu kapsamda, mevcut durumda ülkemizdeki 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının %89'unun, satın almak üzere internet üzerinden ürün araştırması yaptığı; %89,5'inin, çevrim içi perakende sitesini ziyaret ettiği; %75'inin, internette alışveriş yaptığı ve %68,5'inin,⁴³ bu alışverişini e-ticaret sitesinin uygulaması üzerinden yaptığı yönündeki ölçümler⁴⁴ söz konusu öngörüye desteklemektedir:

⁴² Digital 2021, *The Latest Insights Into The 'State Of Digital'*, s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 56.

⁴³ Bu veri 2020 yılında ölçümlenenler arasında yer almamaktadır.

⁴⁴ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 72.

Şekil 9: Türkiye E-Ticaret Kullanım Eğilimleri

Kaynak: Digital 2021: Turkey

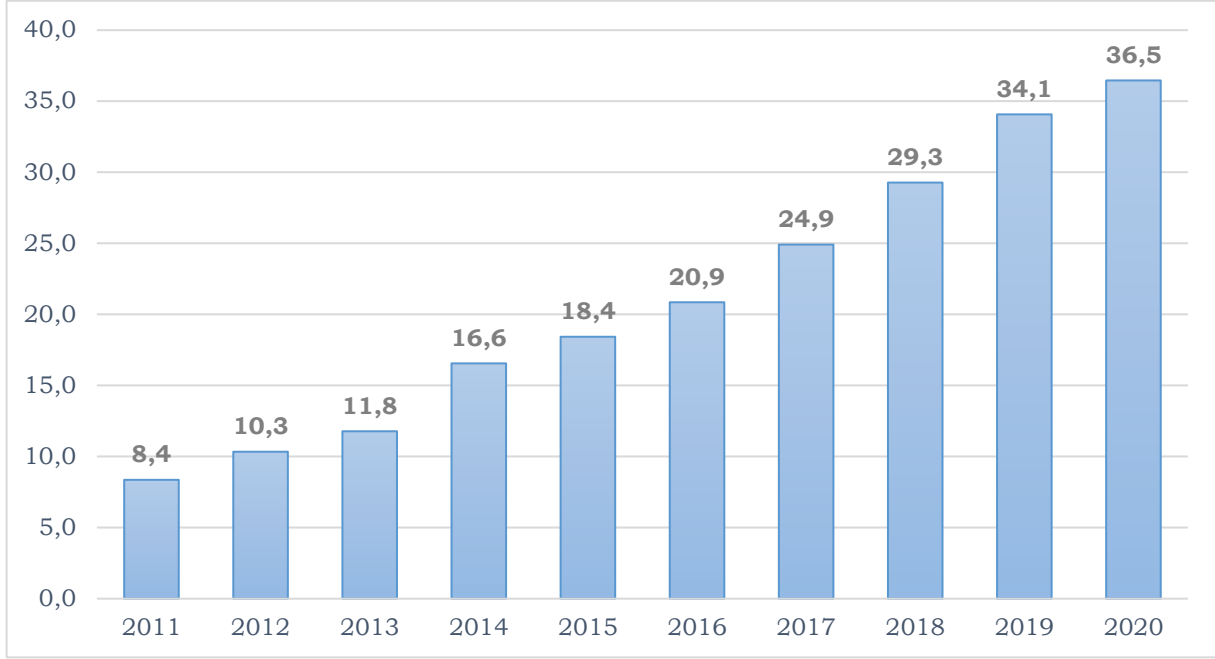
- (58) Ayrıca, 2020 yılında, internetten alışveriş yapma oranı, dünya genelinde %74, ülkemizde ise %63 seviyesinde gerçekleşmiştir.⁴⁵ 2021 yılına gelindiğinde ise internetten alışveriş yapma oranı, dünya genelinde, 2,8 puanlık artış kat ederken; ülkemizde, 12 puanlık bir sıçrayış gerçekleştirmiştir.⁴⁶
- (59) TÜİK verileri de internetten alışveriş yapanların artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de internet kullanan ve 16-74 yaş grubunda yer alan bireyler içerisinde, kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan bireylerin oranı, 2019 yılı Nisan ayı ile 2020 yılı Mart ayını kapsayan on iki aylık dönemde %36,5 olarak tespit edilmiştir. Bu oranın, önceki yılın aynı döneminde %34,1 olduğu görülmektedir.⁴⁷

⁴⁵ Digital 2020, <https://wearesocial.com/digital-2020> Erişim Tarihi:15.02.2021 s.211; Digital 2020: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 65.

⁴⁶ Digital 2021, “The Latest Insights Into The ‘State Of Digital’”, s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 225.

⁴⁷ TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679), Erişim Tarihi: 07.02.2021.

Grafik 8: İnternet Üzerinden Mal veya Hizmet Siparişi Veren ya da Satın Alanların Oranı (%)

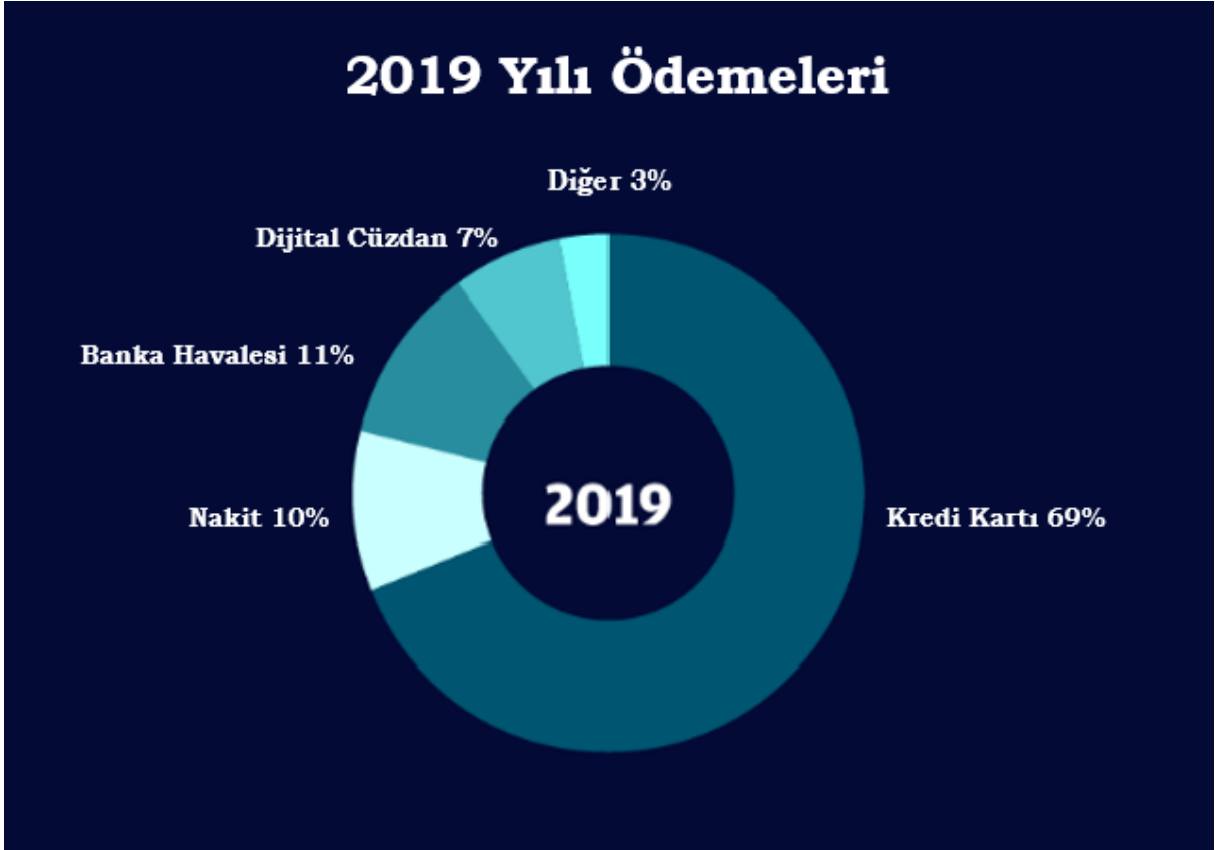
Kaynak: TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2020.

1.3.8. Finansal Erişim Gelişmişlik Düzeyi

- (60) Perakende e-ticaret potansiyeline etki eden bir diğer unsur, finansal erişime ilişkin parametrelerdir. Bu kapsamda ödeme sistemlerinin gelişmişliği ve yaygınlığı, ön plana çıkmaktadır. Perakende e-ticarette kullanılan ödeme yöntemlerinin dağılımına bakıldığında; 2019 yılında kredi kartının, %69,1'lik oran ile en büyük paya sahip olduğu, banka transferinin, %11; nakit ödemenin, %10 ve dijital cüzdanların %7 pay sahibi olduğu görülmektedir.⁴⁸ Aynı çalışmada, 2023 yılında, perakende e-ticarette kredi kartı kullanım oranının, %71'e çıkacağı öngörülmektedir.

⁴⁸ "2020 E-commerce Payments Trends Report: Turkey",
<https://www.jpmorgan.com/merchant-services/insights/reports/turkey-2020>,
Tarihi: 07.02.2021.

Grafik 9: Perakende E-Ticaret Ödeme Yöntemleri (%)

Kaynak: JP Morgan

- (61) Ticaret Bakanlığı verilerinde de benzer bir tablo söz konusu olup 2020 yılının ilk altı ayında gerçekleşen işlem hacminin %63,3'ü, kartla gerçekleştirilen işlemlerden oluşmaktadır.⁴⁹ Kredi kartının perakende e-ticarete en çok kullanılan ödeme yöntemi olması nedeniyle, kredi kartı sahipliğinin yaygınlığı incelendiğinde; 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla, ülkemizdeki 15 yaş ve üzeri nüfusun %41,6'sının, kredi kartı sahibi olduğu görülmektedir.⁵⁰

⁴⁹ E-ticaret Bilgi Platformu Genel İstatistikler, <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

⁵⁰ Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 71.

Şekil 10: Türkiye Finansal Erişim Verileri

Kaynak: Digital 2021: Turkey

- (62) Dünya genelinde ise bu oran, yalnızca %18,4 düzeyindedir.⁵¹ Benzer şekilde, ülkemizdeki 15 yaş ve üzeri nüfusun %16,4'ünün, mobil para hesabı bulunmakta⁵² olup dünya genelinde bu oran, %4,4'tür.⁵³ Dolayısıyla bu eğilimin de, ülkemizin e-ticaret potansiyeline pozitif katkı sağladığı ifade edilebilecektir.

1.3.9. Lojistik Ağ Gelişmişlik Düzeyi

- (63) Son olarak, lojistik ağının gelişmişliği ve yaygınlığı da, e-ticaret potansiyeline etki eden faktörler arasında değerlendirilmektedir. Dünya genelinde e-ticaretin yaygınlaşması ve tüketicilerin ürün teslimatı konusunda artan beklentileri nedeniyle şirketler, özellikle lojistik alanında kendilerini farklılaştırmaya ve rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Gelişmiş pazarlar bakımından, ürün veya hizmetlerin aynı gün teslim edilmesinin standart bir beklenti haline gelmesiyle birlikte hizmet kalitesi, tüketici tercihlerini doğrudan etkilemeye başlamıştır. Dolayısıyla teşebbüsler de

⁵¹ Digital 2021, "The Latest Insights Into The 'State Of Digital'", s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 224.

⁵² Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 71.

⁵³ Digital 2021, "The Latest Insights Into The 'State Of Digital'", s. 17. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021, s. 224.

müşteri beklentilerinin karşılanması adına; hem operasyon hem kârlılık açısından uygun görülen depolama alanlarının bulunması, hız ve verimliliğin artırılması gibi zorlukları aşmaya yönelik çözümler bulmaya odaklanmışlardır.⁵⁴

- (64) Diğer yandan bazı e-ticaret firmaları, uçtan uca müşteri deneyimini kontrol edebilmek adına kendi lojistik şirketlerini kurmaktadır. Türkiye’de de, bazı oyuncular tarafından, uçtan uca müşteri deneyimini kontrol edebilmek ve hizmet kalitesinde marka standartlarını korumak gibi amaçlarla benzer girişimlerde bulunduğu, diğer bazı oyuncuların da bu alana yatırım yapma düşüncesinde olduğu bilinmektedir.⁵⁵
- (65) Yukarıda yer verilen bilgiler, ülkemizin, perakende e-ticaret potansiyeline etki eden etmenler çerçevesinde, dijitalleşme sürecinde, dünya ortalamasının üzerinde performans sergilediğini ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi halinde gelişim hızının daha da artabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak sahip olunan bu potansiyelin gerçekleşebilmesi ve ülkemizdeki refah seviyesinin yükseltilebilmesi için, e-ticaret koşullarının ve e-ticarete konu pazarlardaki rekabet koşullarının gelişime elverişliliğinin temin ve muhafaza edilmesi büyük önem taşımaktadır.

1.4. Türkiye’de Perakende E-Ticaret

1.4.1. Perakende E-Ticaret Büyüklüğü ve Gelişimi

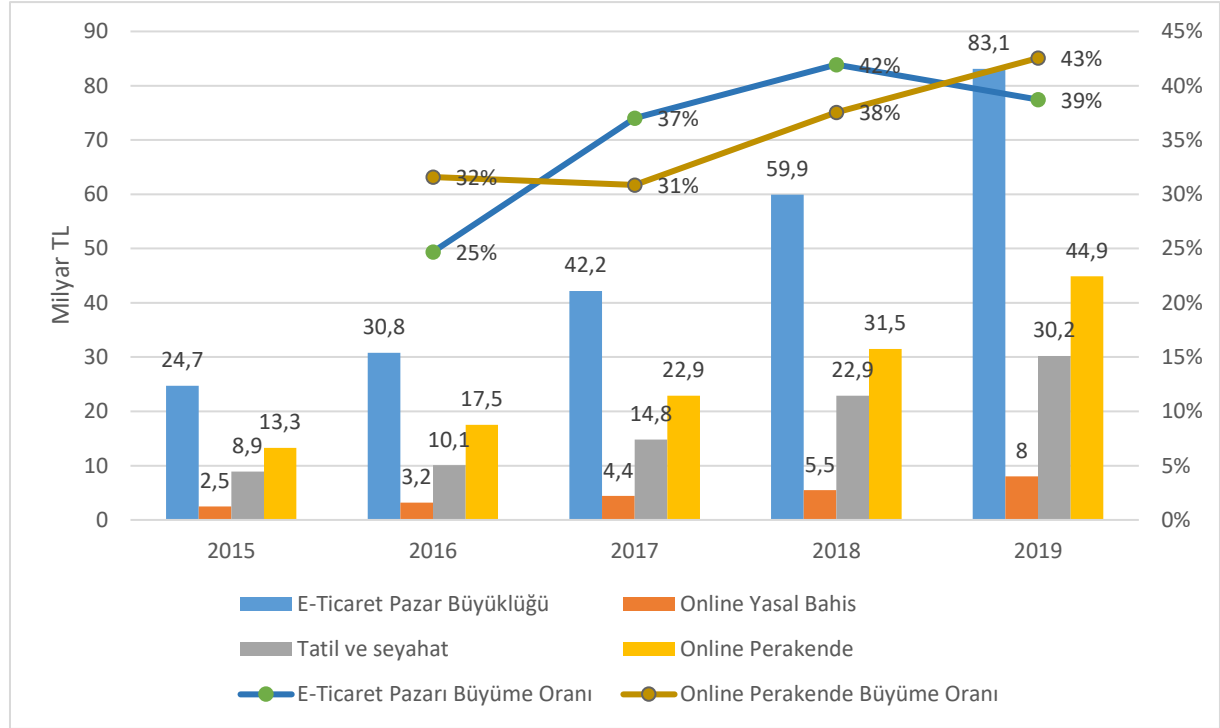
- (66) TÜBİSAD’ın ‘Türkiye’de E-Ticaret 2019 Pazar Büyüklüğü’ raporunda, e-ticaret pazar büyüklüğünün, geçen yılın aynı dönemine göre %39 oranında artarak 83,1 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahminine yer verilmiştir. Aynı rapora göre, 2019 yılındaki e-ticaret hacminin 44,9 milyar TL’si, ‘online perakende’ kategorisinden, geriye kalan 38,2 milyar TL’si ise ‘online tatil ve seyahat’ ile ‘online yasal bahis’ kategorilerinden kaynaklanmaktadır. Raporda yer verilen

⁵⁴ TÜSİAD (2019), “E-ticaret E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar”, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10309-e-ticaretin-gelisimi-sinirlarin-asilmasi-ve-yeni-normlar>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 45.

⁵⁵ TÜSİAD (2019), “E-ticaret E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar”, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10309-e-ticaretin-gelisimi-sinirlarin-asilmasi-ve-yeni-normlar>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 86.

ve 2015-2019 dönemine ait e-ticaret pazar büyüklüğü ile büyüme oranlarını gösteren grafik aşağıda sunulmaktadır:⁵⁶

Grafik 10: Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü ve Büyüme Oranı (%)

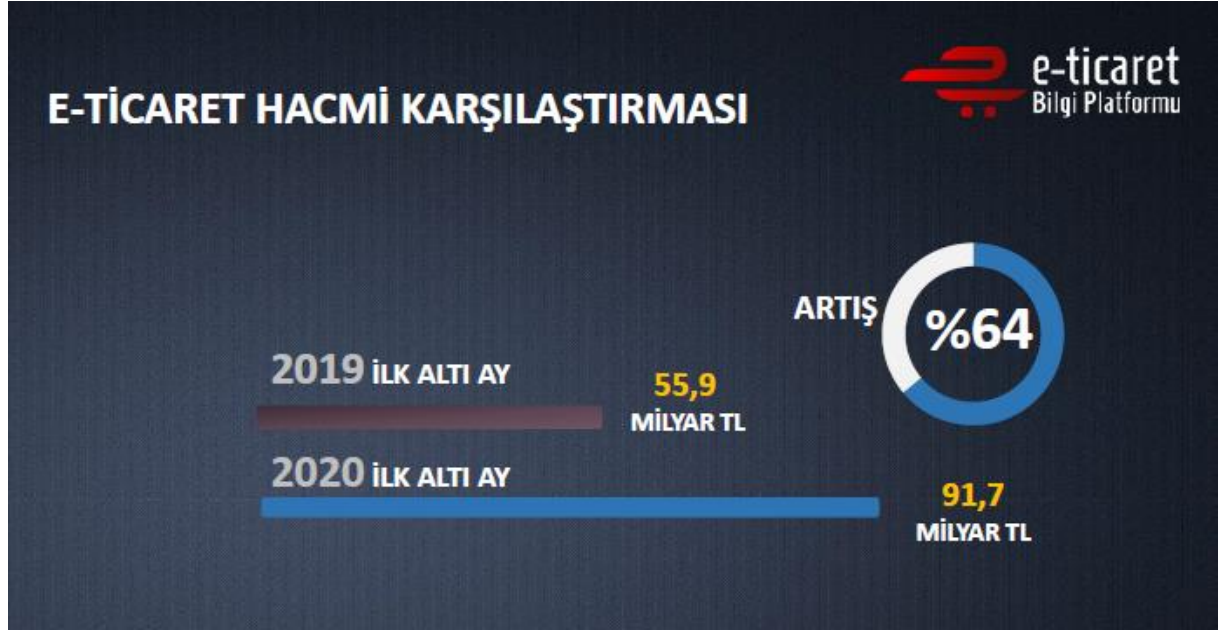
Kaynak: 2019 TÜBİSAD E-ticaret Pazar Büyüklüğü Raporu

- (67) TÜBİSAD verileri, e-ticaret büyüme hızının, yıllar içerisinde artma eğiliminde olduğunu ancak 2019 yılındaki büyüme oranının, 2018'e göre azaldığını göstermektedir. Bununla birlikte rapor, COVID-19 öncesine ait olup bu nedenle, bu döneme ait diğer araştırmalardaki gibi 2020 yılı ve sonrasına ilişkin büyüme tahmininde bulunmaya elverişli değildir. Bu bağlamda, Ticaret Bakanlığının E-ticaret Bilgi Platformu verileri yol göstericidir. Hâlihazırda 2020 yılının ilk 6 ayına ilişkin verileri içeren E-ticaret Bilgi Platformu, ülkemizin e-ticaret hacmini, 2019 yılının tamamı için 136 milyar TL olarak, 2020 yılının ilk 6 ayı için ise 91,7 milyar TL olarak ölçümlenmiştir:⁵⁷

⁵⁶ TÜBİSAD (2019), "E-ticaret Pazar Büyüklüğü Raporu", s. 11.

⁵⁷ TÜBİSAD ve Ticaret Bakanlığı 2019 e-ticaret hacmi büyüklükleri bakımından ortaya çıkan fark; TÜBİSAD'ın ilgili veriye tahmin yoluyla ulaşmasına karşın Ticaret Bakanlığının ölçümleme ile ulaşılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

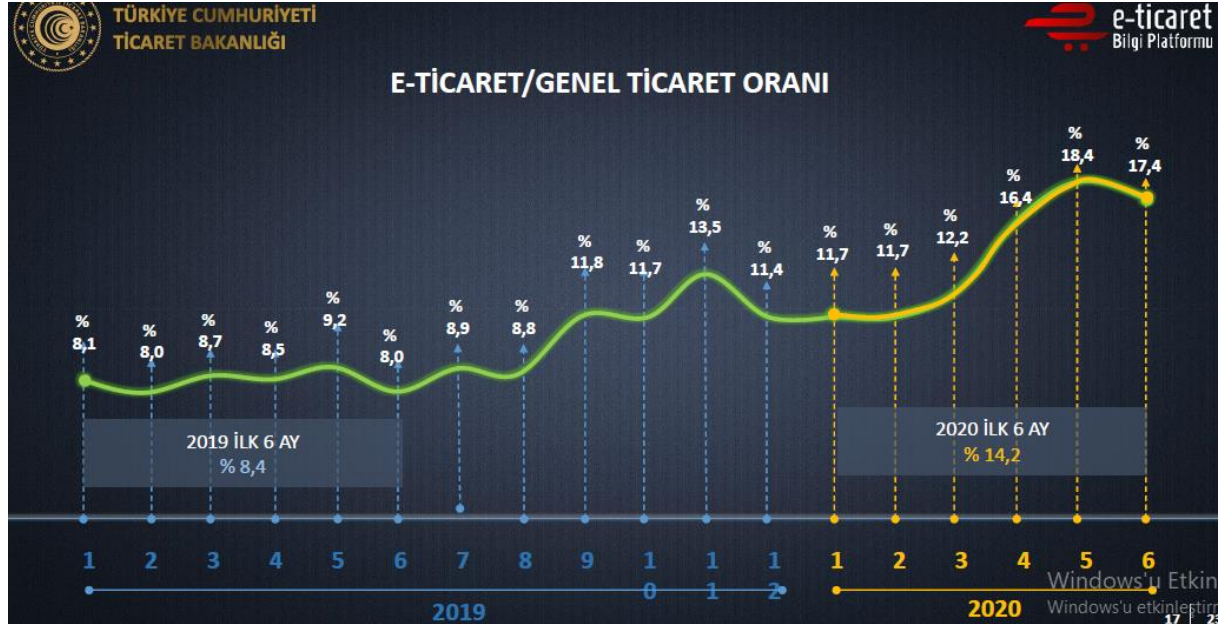
Şekil 11: 2019 ile 2020 Yılı'nın İlk Altı Aylık E-Ticaret Hacmi

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

- (68) Bu itibarla, aşağıdaki grafikten de takip edilebileceği üzere, e-ticaretin toplam ticaret içerisindeki payının, 2019 yılının Ocak ayındaki %8,1 seviyesinden, 2020 yılı Ocak ayı itibarıyla %11,7'ye, 2020 yılı Haziran ayı itibarıyla ise %17,4'ye yükseldiği anlaşılmaktadır:⁵⁸

Şekil 12: E-Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payının Seyri (%)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

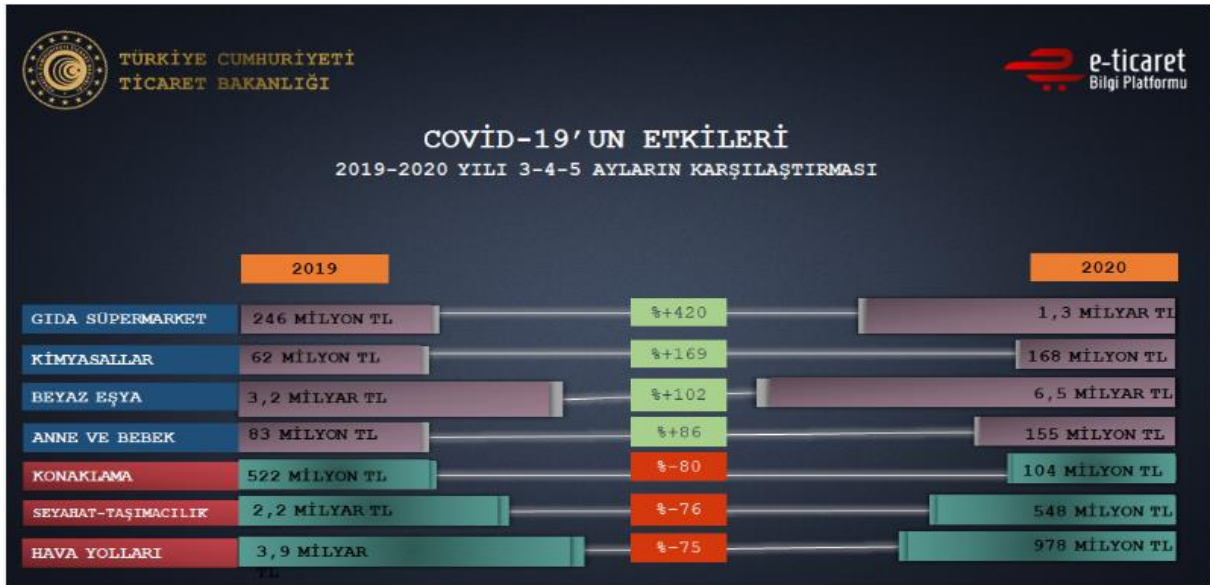
⁵⁸ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu Genel İstatistikler, <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

(69) E-ticaret Bilgi Platformundaki bu verilere göre, e-ticaret hacmi bakımından 2020 yılının ilk 6 ayında, 2019 yılının aynı dönemine göre %64 oranında artış kaydedilmiştir. Bu artış oranının, 2020 yılının tamamı için de gösterge niteliğinde olabileceği kabul edildiğinde, 2020 yılında geçmiş yıllarda yaşanan artış oranlarının çok ötesinde bir büyüme kaydedilmesi söz konusu olacaktır.⁵⁹ Nitekim *Digital 2021* verileri, ülkemiz için 2019 yılında, 8,05 milyar Amerikan Doları olarak ölçümlenen perakende e-ticaret büyüklüğünü, 2020 yılı için %40,3 oranında bir büyüme ile 11,3 milyar Amerikan Doları olarak belirtmektedir. Her iki veri seti bakımından da 2020 yılının, geçmiş yıllara nazaran, çok ciddi artışa sahne olduğu anlaşılmaktadır.

1.4.2. Perakende E-Ticarette COVID-19 Etkisi

(70) COVID-19 etkisinin e-ticarette özellikle hangi alanlarda sıçrama yarattığı, E-ticaret Bilgi Platformunca çalışılmış olup sonuçları aşağıdaki grafikte paylaşılmıştır:

Şekil 13: Türkiye'de COVID-19 Etkisi

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

⁵⁹ Elektronik Ticaret İşletmecileri Derneği (ETİD) verilerine göre 2020 için perakende e-ticaret hacmi %85 düzeyinde büyüme gerçekleşmiştir. (<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/en-cok-online-alisveris-yapan-il-istanbul-ordu-ankara-ve-izmir-pesinde-41716839>), Erişim Tarihi: 07.02.2021).

- (71) Yukarıdaki grafik, gıda ve süpermarket kategorisinde, salgın öncesi duruma göre %420 gibi çok büyük bir artış olduğunu; tüketicilerin, COVID-19 ile birlikte bu kategorilerde belirgin şekilde e-ticarete yöneldiklerini göstermektedir. Tüketicilerin, meyve ve sebze gibi COVID-19 öncesinde neredeyse bütünüyle geleneksel kanallardan temin ettikleri ürünleri, salgınla birlikte çevrim içi kanallardan satın almaya başlamış olmaları, kullanım alışkanlıklarının değişmesi bakımından önemli bir kırılma teşkil etmektedir. Bu alanlarda e-ticaretin deneyimlenmesi ile bir kere aşılın bu eşiğin, e-ticaret lehine bir dönüşüm yarattığı; tüketicilerin, yeni edindikleri bu kullanım alışkanlıklarını, salgından sonraki dönemde de sürdürecekleri değerlendirilmektedir. Nitekim COVID-19 etkisine yönelik olarak gerçekleştirilen ampirik çalışmalar da bu durumu göstermektedir.⁶⁰
- (72) Yukarıdaki grafikte dikkat çeken bir diğer bulgu ise, konaklama, seyahat ve hava yolları konaklama hizmetlerine ilişkin e-ticaret hacminin COVID-19 ile birlikte önemli ölçüde daralmasıdır. Ancak, bu alanlarda gözlenen bu eğilimin, salgına bağlı geçici önlemlerden kaynaklandığı, dolayısıyla da COVID-19 sonrası dönemde bu kategoriler bakımından eski seviyelerin yakalanmasının, kuvvetle muhtemel olduğu düşünülmektedir.
- (73) Bu noktada, COVID-19 ile birlikte tüketici alışkanlıklarında e-ticaret lehine yaşanan dönüşümün, diğer e-ticaret alanlarında da domino etkisi yaratabileceği ifade edilmelidir. Zira tüketiciler, çevrim içi satın almaya yatkın olmadıkları ürünleri, salgın döneminde çevrim içi satın almak zorunda kalarak, e-ticaretin her alanda mümkün olabileceği inancına kavuşmuştur. Bu durumun, özellikle süreçte beklentileri karşılanan tüketici kitlesi bakımından, e-ticaretin yaygın kullanımını teşvik etmesi beklenmektedir.

1.4.3. Perakende E-Ticaretin Sektörel Dağılımı

- (74) Perakende e-ticaretin alışveriş kategorilere dağılımı sorgulandığında, resmin bütününe görmek açısından, 2019 ve 2020 yılları birlikte ele alınmalıdır.

⁶⁰ Örneğin, *Nielsen*, “Koronavirüsün (COVID-19) Tüketiciler Üzerindeki Etkileri Araştırması”na göre pandemi sürecinde hızlı tüketim ürünleri için çevrim içi alışveriş yapan tüketicilerden %49’u bu ürünlere yönelik alışverişlerini internetten yapma tercihlerinin orta ve uzun vadede değişmeyeceğini belirtmiştir.

*Digital 2021 Türkiye Raporuna göre, 2019 yılında alışveriş kategorilerinin, perakende e-ticaretten aldığı büyüklük aşağıdaki gibidir:*⁶¹

Şekil 14: Türkiye 2019 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri

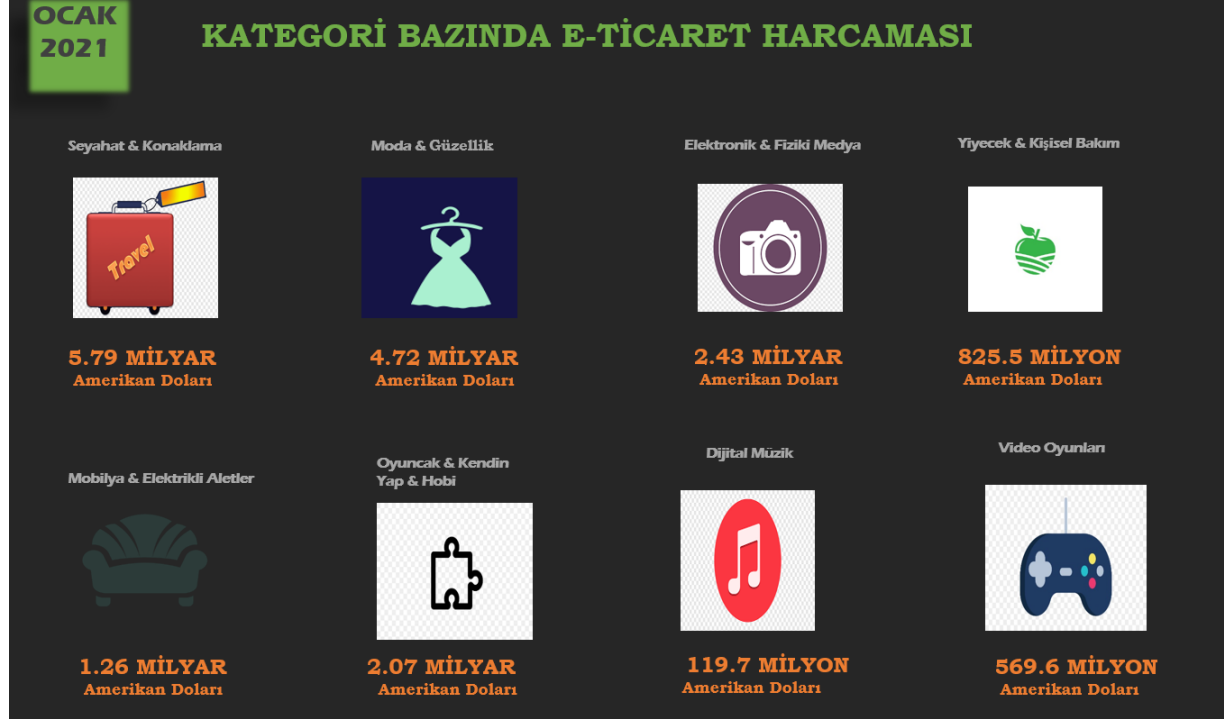
Kaynak: *Digital 2021 Turkey*

- (75) Yukarıdaki veriler, 2019 yılına ait olması sebebiyle, e-ticaretteki olağan dağılımı göstermektedir. Buna göre kategoriler arasında en fazla payı, 12,4 milyar Amerikan Doları ile ‘seyahat ve konaklama’ hizmetleri almış olup ikinci sırada, 3,31 milyar Amerikan Doları ile ‘moda ve güzellik’; üçüncü sırada, 1,73 milyar Amerikan Doları ile ‘elektronik ve medya ürünleri’; dördüncü sırada ise, 1,42 milyar Amerikan Doları ile ‘oyuncak, kendin yap ve hobi’ kategorisi yer almıştır.
- (76) 2020 yılına gelindiğinde ise, *Digital 2021 Raporuna göre*, ‘seyahat ve konaklama’ hizmetleri için yapılan harcama, 5,79 milyar Amerikan Doları olarak; ‘moda ve güzellik’ ürünleri için yapılan harcama, 4,72 milyar Amerikan Doları olarak; ‘elektronik ve medya ürünleri’ için yapılan harcama, 2,43 milyar

⁶¹ *Digital 2021 Türkiye Raporunda*, kategori tanımlarında yapılan değişiklikler ve geçmiş verilerde yapılan revizyonlar nedeniyle *Digital 2020 Türkiye Raporunda* yer alan 2019 verileri ile *Digital 2021 Türkiye Raporunda* yer alan 2020 verilerinin karşılaştırılabilir olmadığı belirtilmektedir. Bu doğrultuda 2019 yılı kategori bazında e-ticaret harcaması verileri, *Digital 2021 Türkiye Raporunda* yer alan bir önceki yıla göre artış/azalış oranları esas alınarak raportörler tarafından hesaplanmıştır.

Amerikan Doları olarak; ‘oyuncak, kendin yap ve hobi’ ürünleri için yapılan harcama, 2,07 milyar Amerikan Doları olarak ölçülmüştür:⁶²

Şekil 15: Türkiye 2020 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri

Kaynak: Digital 2021 Turkey

- (77) 2019 ve 2020 yıllarına ait perakende e-ticaret hacimleri karşılaştırıldığında, ‘seyahat ve konaklama’ kategorisinde %53,3’lük daralma yaşanırken, ‘moda ve güzellik’ kategorisinde %42,5, ‘elektronik ve medya ürünleri’ kategorisinde %40,8, ‘oyuncak, kendin yap ve hobi’ kategorisinde ise %45,4 artış yaşandığı anlaşılmaktadır.⁶³ Söz konusu kategorilerdeki büyüme oranları, dünya ortalamaları ile karşılaştırıldığında; artış gerçekleşen tüm kategorilerde, dünya ortalamasının iki katına yaklaşan bir büyüme kat edildiği görülmektedir.⁶⁴ Perakende e-ticaretin tüketim ürünlerini öne çıkaran büyüme eğilimi, bu kategorilerin neredeyse tamamını portföylerinde bulunduran çok kategorili e-pazaryerlerine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak da e-pazaryerleri, gerek

⁶² Digital 2021 Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 74.

⁶³ Digital 2021 Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 75.

⁶⁴ Digital 2021 Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 233. Dünya ortalama büyüme oranları, “moda ve güzellik” kategorisinde %27, “elektronik ve medya ürünleri” kategorisinde %18, “oyuncak, kendin yap ve hobi” kategorisinde %25 olarak gerçekleşmiştir.

küresel gerekse ülkemiz çapında, perakende e-ticaretin yükselen yıldızları olarak belirginlik kazanmaktadır.

- (78) Yukarıda yer verilen bilgi ve açıklamalar doğrultusunda; 2020 yılında perakende e-ticarette gözlemlenen olağanüstü artışta, COVID-19'un da etkisinin bulunduğu, bununla birlikte COVID-19 sonrasında tüketici kullanım alışkanlıklarında yaşanan dönüşümün, önemli ölçüde kalıcı olacağı ve bu çerçevede e-ticaretin gerek ekonomimizin gerekse de işletmelerin ajandalarındaki en önemli gündem maddelerinden biri olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, e-ticaretin sektörlere dağılımı dikkate alındığında, bu kategorilerin hemen hepsini önemli ölçüde portföylerinde bulunduran çok kategorili e-pazaryerlerinin, perakende e-ticaretin gelişimi bakımından mihenk taşı işlevi göreceği değerlendirilmektedir.

2. E-Pazaryerleri: Küresel Gelişim ve Önde Gelen Oyuncular

2.1. Küresel Gelişim

- (79) E-pazaryerleri, satıcılar ile tüketicileri internet ortamında bir araya getiren ve bu gruplar arasında gerçekleşen alışverişe aracılık eden e-ticaret platformlarıdır.⁶⁵ Başka bir deyişle, bu platformlar, ürünlerini veya hizmetlerini internet kanalıyla tüketicilere ulaştırmayı hedefleyen satıcılara pazar alanı sağlamak ve tüketiciler de bu pazar alanını ziyaret ederek pek çok ürüne/hizmete ve/veya satıcıya tek bir kanaldan ulaşabilmektedir.
- (80) E-pazaryerleri, benimsedikleri iş modeline bağlı olarak iki temel gruba ayrılmaktadır. Kimi pazaryerleri, platformda sadece satışlara aracılık etme rolünü (*pure marketplaces*) üstlenirken; kimi pazaryerleri, aracılık rolüne ek olarak aynı platform üzerinde satıcılık rolünü de (*hybrid marketplaces*) üstlenmeyi tercih edebilmektedir. Üçüncü taraf satıcıların ürün/hizmet satışlarına aracılık bakımından pazaryeri, platformda sergilenen ürünlerin sahipliğini üstlenmezken; kendisinin satıcı olduğu ürünler bakımından, satışa sunulan bu ürünlerin sahibi konumundadır.

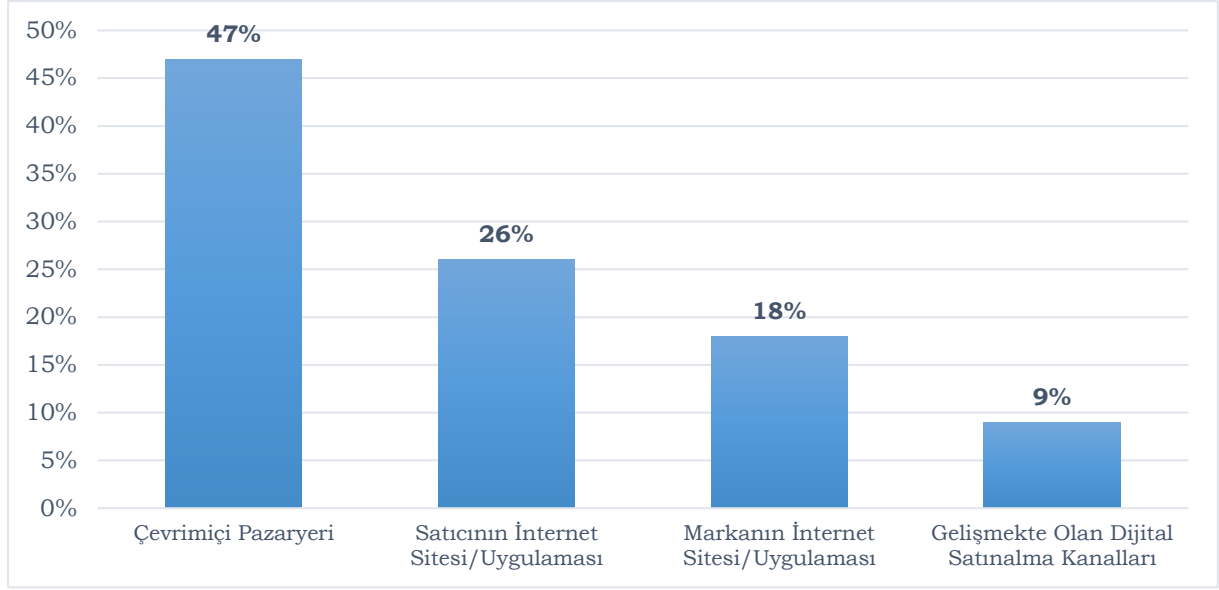
⁶⁵ OECD (2019), “*Unpacking E-Commerce: Business Models, Trends and Policies*”, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/23561431-en>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

- (81) E-pazaryerlerinin faaliyet gösterdiği alanlar incelendiğinde bu platformların, ürün satışı, konaklama rezervasyonu, yemek siparişi, dijital müzik ve film gibi perakende e-ticarete konu olan pek çok ürün/hizmet kategorisinden pay aldıkları görülmektedir. Ayrıca, e-pazaryerleri, Uber ve Airbnb örneklerinde olduğu gibi; yolculuk paylaşım hizmeti ve ev paylaşım hizmeti benzeri, daha önce ticareti yapılmayan yeni ürün/hizmetlerin ortaya çıkmasını sağlayarak e-ticaretin kapsamını da genişletmektedir.⁶⁶
- (82) İşletmelerin pazaryeri kullanma oranlarını gösteren *Eurostat* verilerine göre, 2018 yılında, Avrupa Birliği üye ülkelerindeki işletmelerin yaklaşık %80'den fazlası, kendi internet sitesi veya uygulaması üzerinden; %40'ı ise, pazaryerleri üzerinden, Türkiye pazarındaki işletmelerin yaklaşık %70'i, kendi internet sitesi veya uygulaması üzerinden; %60'ı ise, pazaryerleri üzerinden satış yapmaktadır.⁶⁷ *Statista*'nın dünya çapındaki ölçümlemesine göre ise; 2019 yılı itibarıyla, pazaryerlerinin e-ticaretten aldığı pay; diğer satış kanallarının üzerinde bir büyüklük ile, %47 seviyesindedir. Bu dağılım aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

⁶⁶ OECD (2019), “*Unpacking E-Commerce: Business Models, Trends and Policies*” OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/23561431-en>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

⁶⁷[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Web_sales_broken_down_by_own_website_or_apps_and_marketplace_2018_\(%25_enterprises_with_web_sales\).png#filehistory](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Web_sales_broken_down_by_own_website_or_apps_and_marketplace_2018_(%25_enterprises_with_web_sales).png#filehistory), Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Grafik 11: Dünya Ölçeğinde Satış Kanallarının Perakende Ticarettten Aldığı Pay (%)

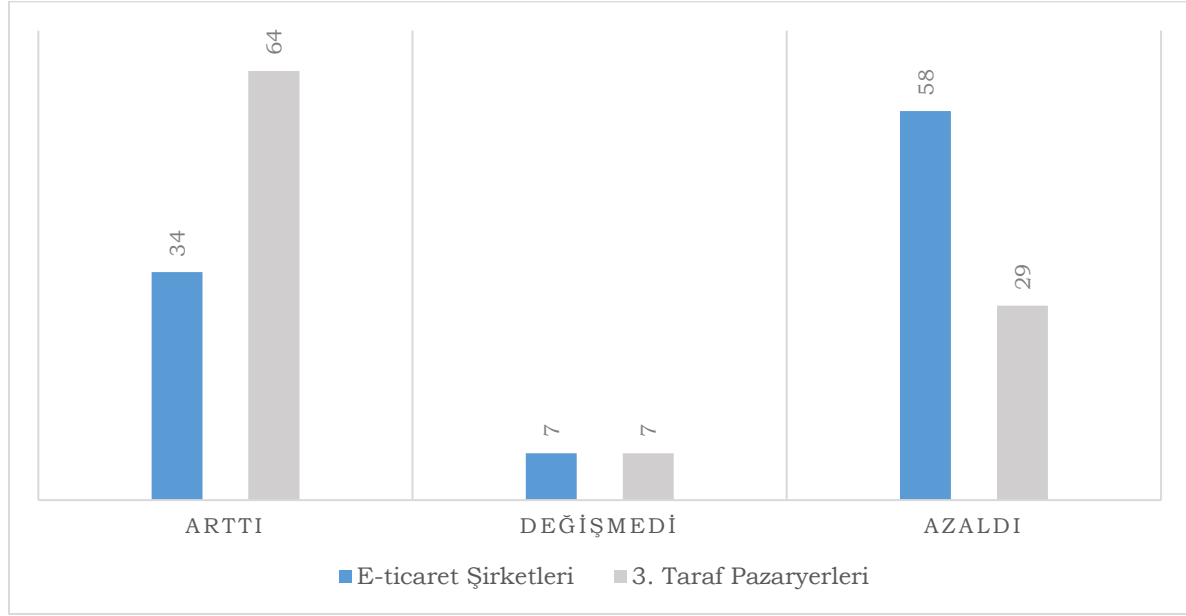
Kaynak: Statista

- (83) OECD tarafından COVID-19 salgınının çevrimiçi pazaryerlerinin faaliyetlerine etkisinin araştırıldığı çalışmada; 2020 yılının ilk altı ayında, mesafe önlemlerine bağlı olarak konaklama, restoran rezervasyonu gibi hizmet alanlarında çalışan pazaryerlerinin faaliyetlerinin azaldığı, ancak, yemek siparişi, ürün alışverişi gibi, ‘tüketilmesi’ fiziksel yakınlık gerektirmeyen ürün/hizmetlerin satışı alanlarında faal olan pazaryerlerinin faaliyetlerinin, yaklaşık %20 artış gösterdiği ortaya konulmuştur.⁶⁸ UNCTAD’ın 23 ülkeyi kapsayan benzer bir çalışmasında ise; pazaryerlerinin %64’ü, salgınla beraber satışlarının arttığını; %29’u ise, satışlarının azaldığını belirtmiştir.⁶⁹ Bahsedilen bu etki aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

⁶⁸ OECD (2020), “The role of online platforms in weathering the COVID-19 shock”.

⁶⁹ UNCTAD (2020), “COVID-19 and e-commerce: Impact on businesses and policy responses”.

Grafik 12: COVID-19'un Pazaryerlerinin Faaliyetine Etkisi (%)

Kaynak: UNCTAD

- (84) E-pazaryerlerinin dünyada en bilinen iki örneği, ABD menşeli Amazon.com, Inc. (Amazon) ile Çin menşeli Alibaba.com Singapore E-Commerce Private Limited (Alibaba)'dır. Her iki pazaryeri de; çok sayıda kategoride satışa aracılık eden ve aracılık hizmeti sunduğu platformda satıcı olarak da yer alan hibrit e-pazaryeri niteliğindedir. Amazon ve Alibaba, geleneksel ticaret anlayışını değiştiren/ezber bozan iş modelleri nedeniyle, pazarın dinamiğinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, aşağıda kısaca Amazon ve Alibaba'nın iş modeli hakkında bilgi verilmektedir.

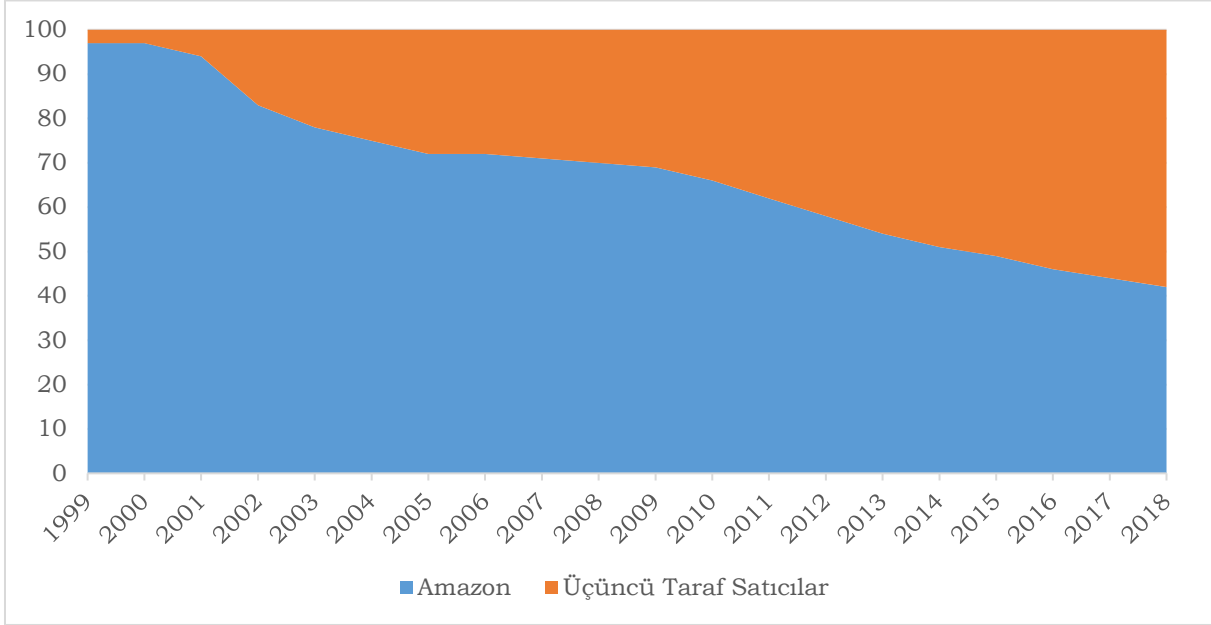
2.2. Amazon ve Alibaba İş Modeli

- (85) Dünyanın en büyük şirketlerinden biri olarak gösterilen Amazon,⁷⁰ 1994 yılında, ticari faaliyetine internetten kitap satarak başlamış; 2000 yılında, iş modelini kökten değiştirmiş ve sahip olduğu platformda üçüncü taraf ticari işletmelerin de çevrim içi satış yapmasına imkân tanıyarak, her türlü ürünün perakende satışının gerçekleştiği bir pazaryerine dönüşmüştür.

⁷⁰ Press Release, Amazon, Amazon.Com Announces Third Quarter Results, October 29, 2020, https://s2.q4cdn.com/299287126/files/doc_financials/2020/q3/AMZN-Q3-2020-Earnings-Release.pdf, Erişim Tarihi: 31.03.2021.

(86) Amazon'un bu dönüşümü sonucunda, Amazon üzerinden gerçekleştirilen satışlar içerisinde, üçüncü taraf satıcıların payı, her geçen yıl artmaya başlamış olup söz konusu gelişim, aşağıdaki grafikte yer almaktadır:

Grafik 13: Amazon'un Toplam Satış Hacmi İçerisinde Üçüncü Tarafların Payı (%)

Kaynak: 1999-2018 Amazon Yıllık Raporu

(87) Müşterilerine en fazla ürünü, düşük fiyatla ve en hızlı teslimat ile ulaştırabileceğini söyleyen Amazon'un, bu vaadini yerine getirmek için, perakendeci ve pazaryeri rollerini güçlendirecek stratejiler takip ettiği görülmektedir. Amazon'un, çevrimiçi faaliyetlerinin yanı sıra 2015 yılında ilk fiziki mağazasını açarak geleneksel kanalda faaliyet göstermeye başlaması, bu stratejinin ilk örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca, Amazon'un 2005 yılında piyasaya sürdüğü elektronik kitap okuma cihazı Kindle, pazaryerini kullanan satıcılara sunduğu baştan uca lojistik programı (satıcı ürünlerinin depolanması, kargolanması, iade yönetimi ve müşteri hizmetleri), e-ticaretteki başarısını etkileyecek nitelikteki ödeme hizmetleri, bulut hizmetleri, reklamcılık faaliyetleri, internet trafiği analizi gibi alanlardaki faaliyetleri, bahsedilen stratejinin ürünüdür. Ayrıca 2020 yılı itibarıyla, Amazon'da yer alan 1.9 milyon aktif satıcının, yaklaşık %94'ünün, Amazon'un lojistik programına dâhil olduğu görülmektedir.⁷¹ Bu itibarla Amazon'un, faaliyetlerini platformu ile bağlantılı alanlara doğru genişlettiği ve bir

⁷¹ Jungle Scout's (2021) "State of the Seller Report".

ekosistem yaratma güdüsüyle hareket ettiği ifade edilebilecektir. Amazon'un tüketicilere sunduğu Amazon Prime uygulaması da, yine bu stratejiyle örtüşmektedir. Amazon, üyelik ücreti ödemeyi tercih eden müşterilere, Amazon Prime vasıtasıyla; ücretsiz ve hızlı teslimat ile kampanyalara erken erişim ayrıcalığı tanımakta ayrıca Amazon Prime Video (dizi, film platformu), Amazon Prime Gaming (oyun platformu) gibi Amazon içeriklerine erişim imkânı sunmaktadır. *Consumer Intelligence Research Partners* verilerine göre, 2020 yılı itibarıyla Amazon müşterisi olan Amerikalı tüketicilerin %65'i, Amazon Prime üyesidir.⁷² Bu üyelerin %93'ünün de bir yılın sonunda üyeliğini yenilediği bilinmektedir.⁷³ Amazon'un bu politikasının, tüketiciler üzerinde bağlılık yaratarak Amazon'dan alışveriş yapma eğilimlerini arttırdığı görülmektedir. *Statista*'nın 2009 raporuna göre, Amazon Prime üyesi kullanıcılar, her yıl ortalama 1.400 Amerikan Doları harcarken; Amazon Prime üyesi olmayan kullanıcılar, ortalama 600 Amerikan Doları harcamaktadır.

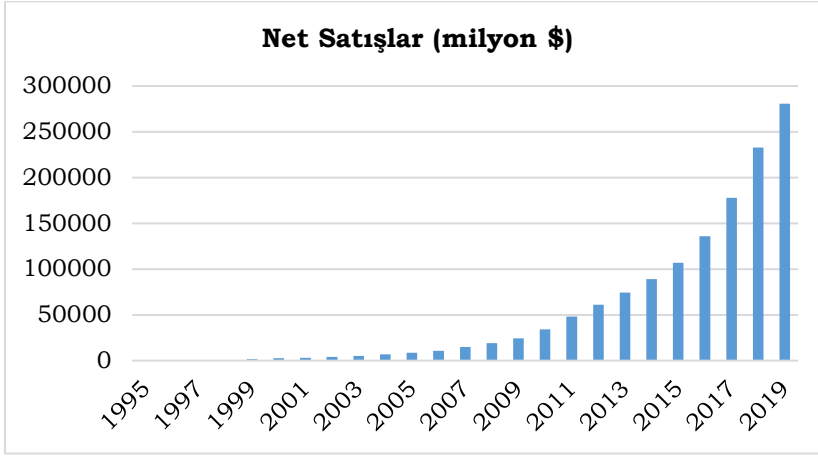
- (88) Amazon'un, ekosistemini hem tüketicilerin hem de satıcıların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bileşenler içerecek şekilde kurguladığı ve bahsi geçen kullanıcı gruplarının sisteme katılmalarını ve sistemde kalmalarını teşvik edecek mekanizmalarla desteklediği görülmektedir. Böylelikle tüketicilerin ve satıcıların bağımlılık ve sadakat geliştirmeleri sağlanmakta, sistemden çıkışlar da bu ölçüde asgari kılınmaktadır.
- (89) Amazon'un bu stratejisinin reel sonuçlarına bakıldığında; Amazon'un kuruluşundan itibaren sekiz yıl boyunca zarar ettiği ancak net satışlarının kuruluşundan itibaren hiç azalmadığı, her yıl artış gösterdiği ve bu artışın son yıllarda daha da büyük oranda yaşandığı görülmektedir.⁷⁴

⁷² "US Amazon Prime Members - Slow, Steady Growth" <https://files.constantcontact.com/150f9af2201/9f9e47b4-0d66-4366-ad76-552ae3daa4f0.pdf>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

⁷³ "Amazon Prime Has 126 million members in the US" <https://www.digitalcommerce360.com/article/amazon-prime-membership/#:~:text=For%20example%2C%2064%25%20of%20consumers,Prime%20members%20for%20two%20years>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

⁷⁴ Amazon Annual Reports 1999-2018.

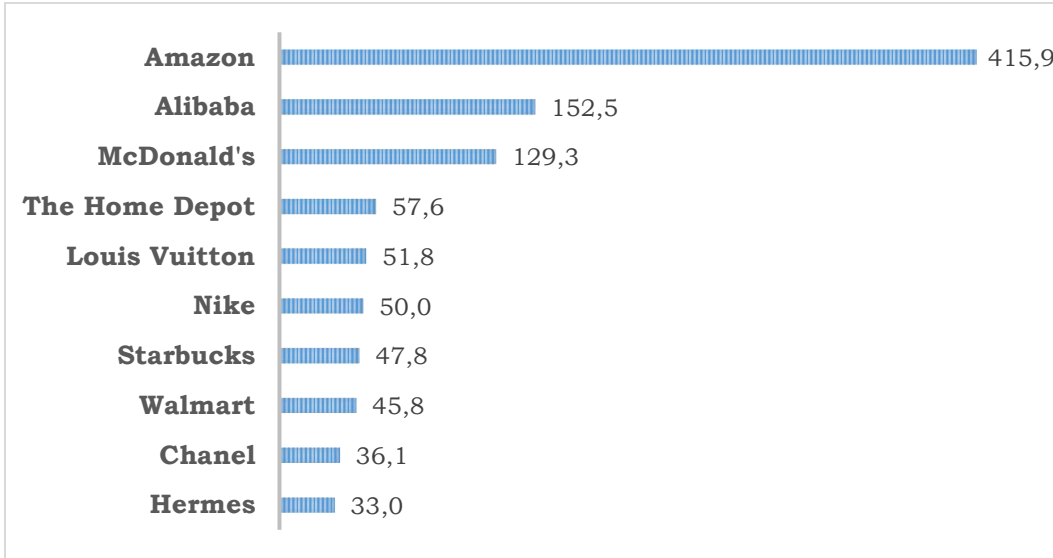
Grafik 14: Amazon'un Net Satışlarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: 1999-2018 Amazon Yıllık Raporu

- (90) Yukarıdaki tablo, Amazon'un gelir elde etme amacını, uzun vadeli bir program etrafında şekillendirdiğini ortaya koymakta ve kurguladığı ticari modelin başarısını göstermektedir. Nitekim aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, 2020 yılı itibarıyla Amazon, dünya çapındaki en değerli perakende marka olarak gösterilmektedir:

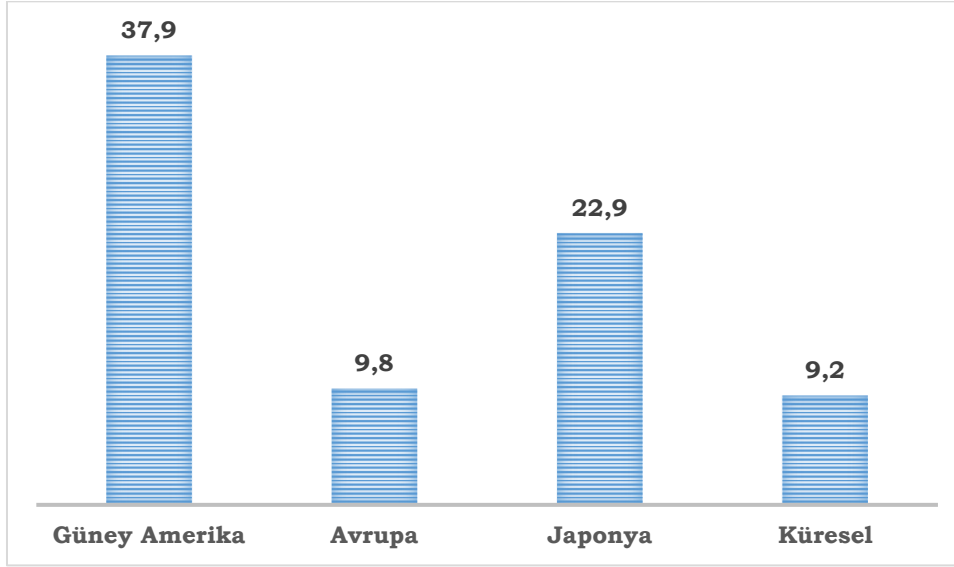
Grafik 15: 2020 İtibarıyla Dünyadaki En Değerli Perakende Markaları (Milyar Amerikan Doları)

Kaynak: BrandZ by Kantar

- (91) Amazon'un, dünya çapında ve belirli bölgeler bazında, perakende e-ticaretten aldığı payı gösteren aşağıdaki tablo da bu sonucu desteklemektedir:

Grafik 16: Bölgeler Bazında Amazon'un Çevrimiçi Perakende E-Ticaretten Aldığı Pay (%)

Kaynak: Statista

- (92) E-ticareti şekillendiren diğer uluslararası aktör, aynı zamanda Grafik 15'den de görüldüğü üzere, en değerli ikinci perakende marka olan Alibaba'dır. 1999 yılında, B2B modeliyle e-ticarete başlayan Alibaba; 2003 yılında, TaoBao isimli pazaryerini kurarak perakende ticarete de söz sahibi olmuştur. Ekonomik faaliyetlerini e-ticaret odağında yürüten⁷⁵ Alibaba'nın bu yöndeki stratejisi, aşağıdaki tablodan görülmektedir:

Tablo 1: Alibaba Grubuna Ait Platformlar

Perakende Ticaret		Toptan Ticaret		Lojistik Hizmetleri	Müşteri Hizmetleri
Çin	Küresel	Çin	Küresel		
TaoBao	Aliexpress	1688.com	Alibaba.com	Cainiao	Alimama ⁷⁶
Tmall	Lazada	Lingshoutong		Networks	Taoxianda ⁷⁷
Alibaba	Tmall			Fengniao	Ele.me
Health	Global			Logistics	Koubei
Hema-	Kaola				Fliggy
Freeshippo	Taobao				
Idle fish	World				
	Trendyol				
	Daraz				

Kaynak: 2020 Alibaba Yıllık Raporu

⁷⁵ Alibaba'nın yıllık raporuna göre, şirketin 2020 yılındaki toplam gelirlerinin içerisinde "core commerce" olarak nitelendirilen perakende faaliyetlerin oranı %85'in üzerindedir.

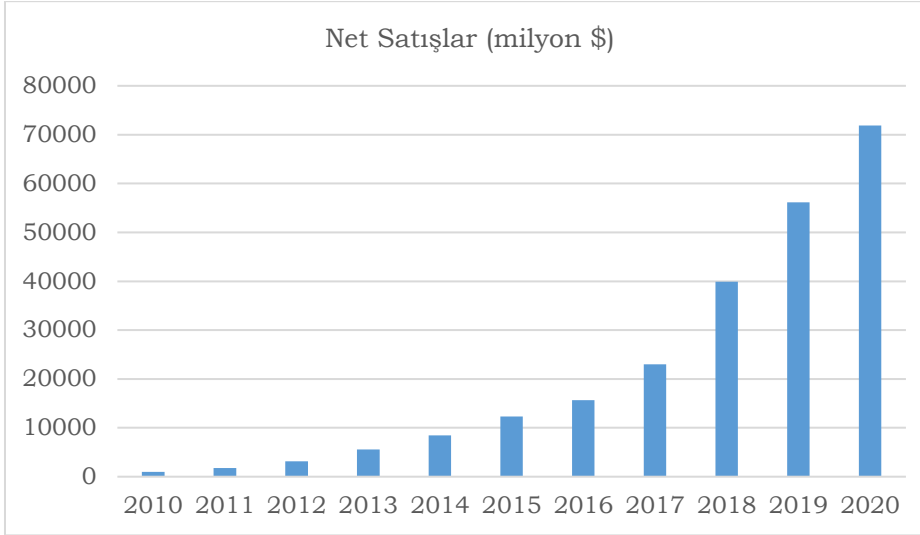
Fiscal Year 2020 Annual Report, Alibaba Group Holding Limited, s. 23. <https://www.alibabagroup.com/en/ir/reports>, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

⁷⁶ Online pazarlama platformu.

⁷⁷ E-ticarete entegrasyonu sağlayan platform.

(93) Alibaba'nın, yukarıdaki tabloya da yansıdığı üzere, lojistik hizmetlerine ve müşteri hizmetlerine önemli yatırımlar yaparak e-ticaret faaliyetlerini güçlendirme ve tüketici bağlılığını artırma çabasında olduğu görülmektedir. Şirketin net satışları da söz konusu stratejinin başarılı olduğunu ortaya koymaktadır:

Grafik 17: Alibaba'nın Net Satışlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: 2020 Alibaba Yıllık Raporu

(94) Alibaba, Mart 2021 itibarıyla, 648 milyar Amerikan Doları piyasa değeri ile dünyanın en büyük sekizinci firması konumundadır.⁷⁸

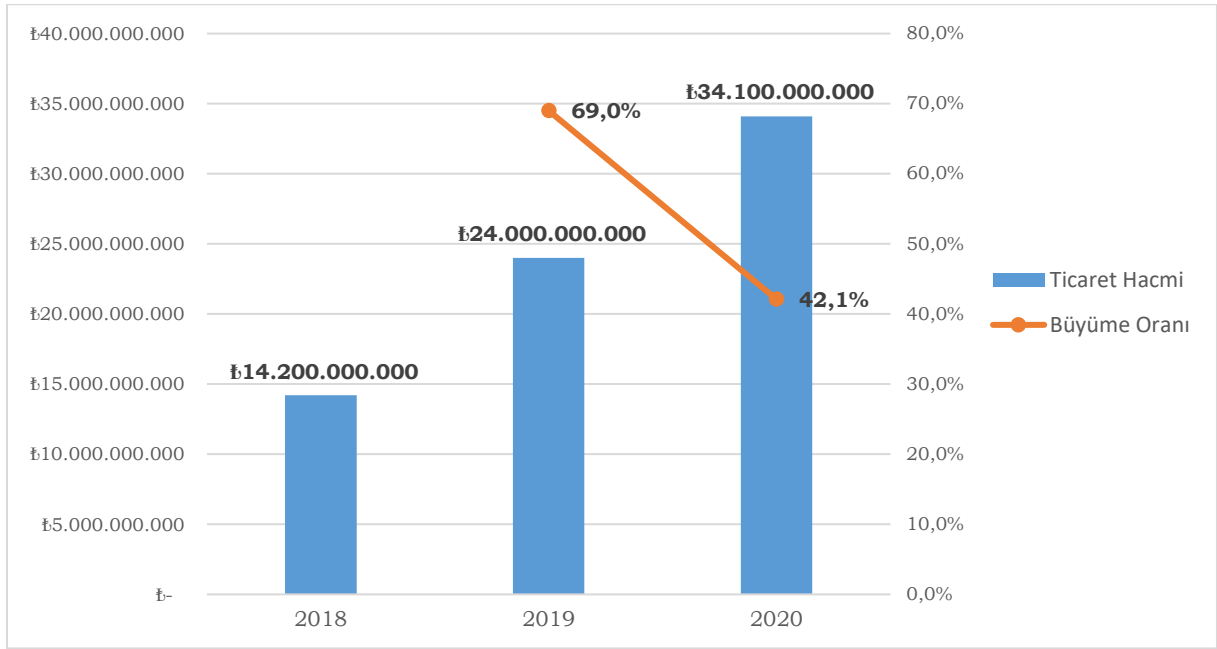
3. E-Pazaryerleri: Türkiye'deki Gelişim ve Mevcut Görünüm

(95) İşbu raporun 1.4 numaralı başlığı altında yer verilen bilgiler; perakende e-ticaretin, ülkemizde, hızlı bir yükseliş içinde olduğunu ortaya koymaktadır. 2020 yılında başlayan COVID-19 salgını ile birlikte, hâlihazırda artış eğiliminde olan perakende e-ticaretin kapsam ve ölçeğinin; özellikle ayakkabı, parfüm, giyim, tüketici elektroniği, gıda gibi tüketim ürünleri yönüyle daha da genişlediği ve tabana yayıldığı gözlemlenmektedir. Perakende e-ticaret hacmindeki bu büyümede, söz konusu tüketim ürünlerine yönelik tek duraklı alışveriş imkânı sunan Amazon Türkiye, Hepsiburada, N11, Trendyol gibi çok kategorili e-pazaryerleri ön plana çıkmaktadır. Nitekim bu sektöre yönelik araştırma raporları ve Amazon Türkiye, ÇiçekSepeti, EpttAvm, GittiGidiyor,

⁷⁸ "Market Capitalization of Amazon", <https://companiesmarketcap.com/amazon/marketcap/>, Erişim Tarihi: 12.03.2021.

Hepsiburada, N11, Morhipo ile Trendyol'dan işbu sektör incelemesi kapsamında elde edilen veriler; çok kategorili e-pazaryerlerinin, hızlı bir büyüme eğiliminde olduğunu göstermektedir. İlgili pazaryerlerinden elde edilen verilere göre, 2018 yılında, bu platformlar üzerinden gerçekleşen 14,2 milyar TL değerindeki ticaretin hacmi; 2019 yılında, bir önceki yıla göre %69 oranında artarak 24 milyar TL'ye, 2020 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla ise bir önceki yıla göre %42,1 oranında artarak 34,1 milyar TL'ye ulaşmıştır:

Grafik 18: Çok Kategorili E-Pazaryerleri Ticaret Hacmi ve Büyüme Oranı Gelişimi (2018-2020/3. çeyrek) (%)

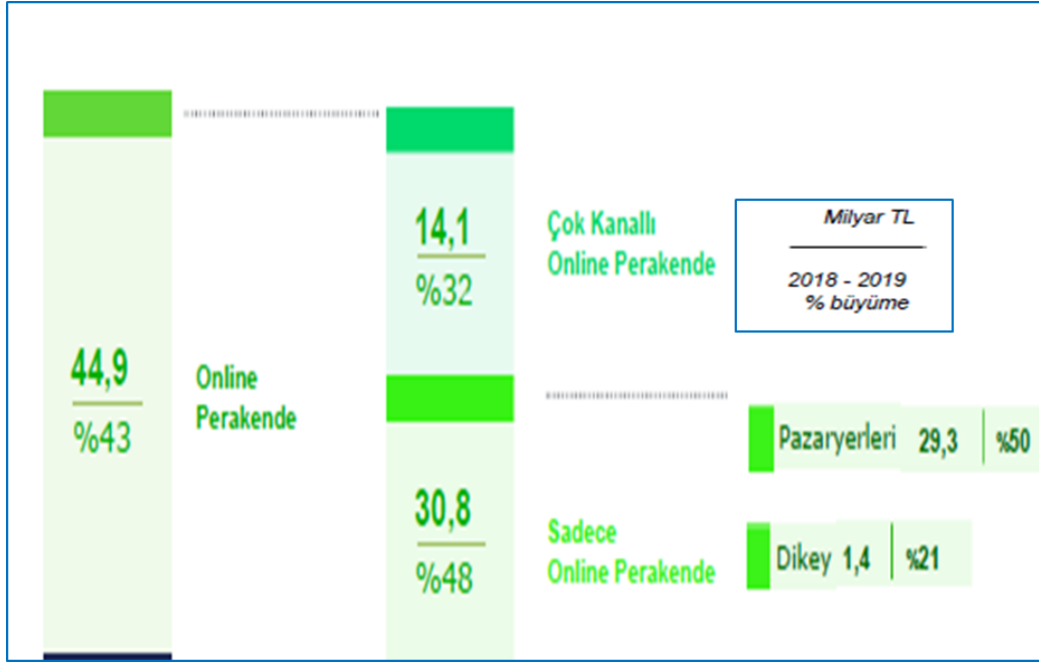

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (96) Aşağıda sunulan TÜBİSAD 2019 yılı tahminlerine göre ise, 30,8 milyar TL büyüklüğündeki 'sadece online perakende' içerisinde, 'pazaryerleri'⁷⁹ kategorisinin toplam büyüklüğü, 29,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu değerle birlikte, pazaryerlerinin işlem hacmi, bir önceki yıla göre %50 artış göstererek, gerek e-ticaret kategorisinden (%43) gerekse de 'sadece online perakende' kategorisinden (%48) daha büyük oranda büyüme sergilemiştir:

⁷⁹ TÜBİSAD (2019), "E-ticaret Pazar Büyüklüğü Raporu" http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_e-ticaret_2019_pazar_buyuklugu_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 12.03.2021.

Şekil 16: TÜBİSAD 2019 Perakende E-Ticaret Hacim ve Büyüme Oranları (%)

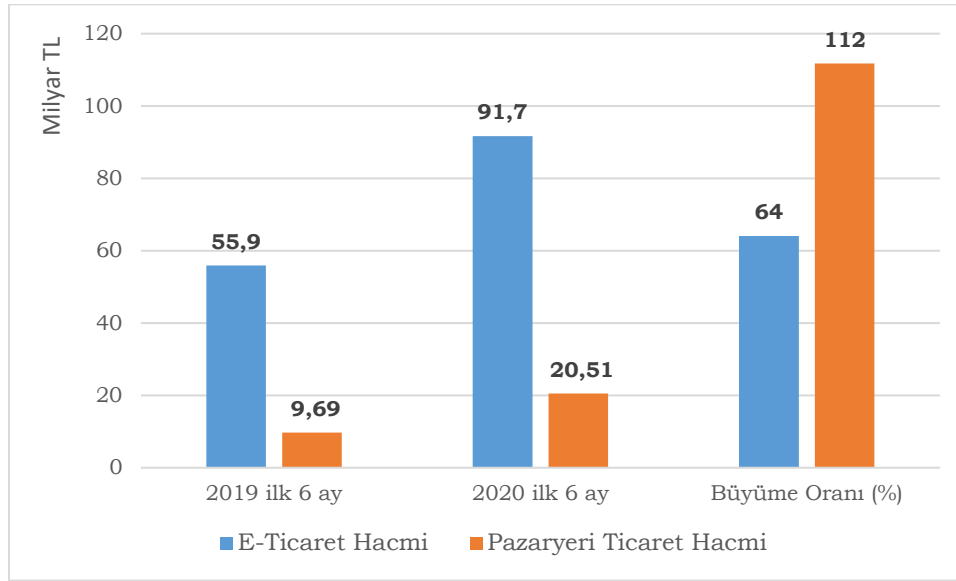

Kaynak: TÜBİSAD 'Türkiye'de E-Ticaret 2019 Pazar Büyüklüğü' Raporu

- (97) Sektör incelemesi kapsamında elde edilen veriler, TÜBİSAD verileri ve Ticaret Bakanlığı verileri dikkate alındığında; 'pazaryerleri' kategorisi kapsamında gerçekleşen satış hacminin yaklaşık %80'inin, sektör incelemesinin tarafı olan pazaryerleri aracılığıyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.
- (98) Bununla birlikte, çok kategorili pazaryerlerinin 2019 yılına ait bu büyüme oranının, COVID-19 salgını ile birlikte daha da yukarılara çekildiği görülmektedir. Bu eğilim, COVID-19'un henüz başı olarak kabul edilebilecek olan 2020 yılının ilk 6 ayı ile 2019 yılının aynı döneminin karşılaştırılması halinde dahi ortaya çıkmaktadır. Bu dönemlerde e-ticaret hacmi, %64 oranında büyüme kaydetmişken;⁸⁰ inceleme kapsamında yer alan pazaryerlerinin büyüme oranı, %112 olarak gerçekleşmiştir.

⁸⁰ E-Ticaret Hacmi (2020), <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 12.03.2021.

Grafik 19: 2019-2020 ilk 6 Ay Ticaret Hacmi Karşılaştırması

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler ve Ticaret Bakanlığı E-Ticaret Bilgi Platformu

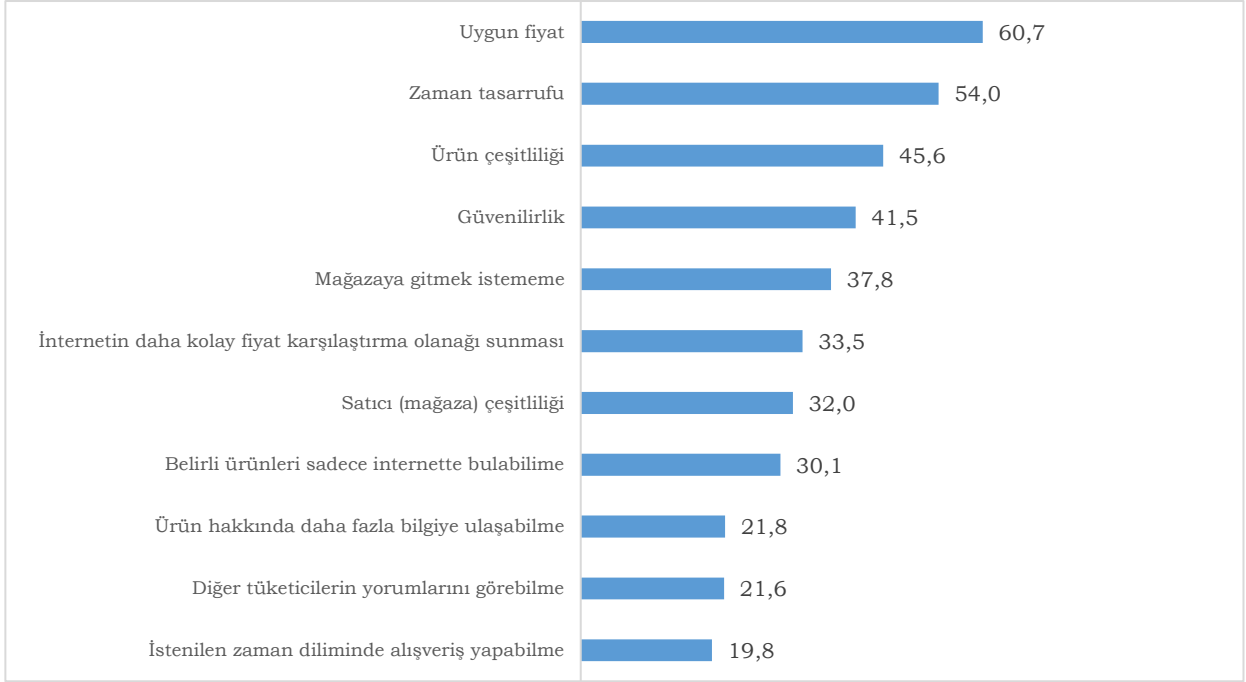
(99) Yukarıda yer verilen bilgiler, çok kategorili pazaryerlerinin perakende e-ticaretten aldıkları payın zaman içerisinde büyüdüğünü ve pazaryerlerinin mevcut konumlarının, COVID-19 salgını ile birlikte daha da güçlendiğini gözler önüne sermektedir. Bu tablo, çok kategorili pazaryerlerinin, tüketicilerin gözünde diğer satış kanallarından ayrıştığı izlenimini yaratmaktadır. Bu olası ayrışmanın, kapsam ve nitelik itibarıyla net bir şekilde ortaya konulması bakımından, sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen tüketici anketi sonuçlarının yol gösterici olduğu değerlendirilmektedir.

3.1. E-Pazaryerlerinin Tüketicilerin Gözündeki Konumu

3.1.1. Fiziki Mağaza-Çevrim İçi Kanal Ayrımı

(100) Tüketicilerin tercih ettiği alışveriş kanalı bakımından ankette dikkat çeken ilk bulgu, çevrim içi kanallar ile fiziki mağazalar arası ayrıma ilişkindir. Buna göre, tüketicilerin fiziki mağazalar yerine çevrim içi kanalları tercih etmesinin temelindeki en önemli motivasyonun, 'uygun fiyat' (katılımcıların %60,7'si) 'zaman tasarrufu' (katılımcıların %50,4'ü) ve 'ürün çeşitliliği' (katılımcıların %45,6'sı) olduğu görülmektedir:

Grafik 20: Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapma Gerekçesi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(101) Tüketicilere çevrim içi alışveriş yapmalarını caydıran nedenler sorulduğunda ise, aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, katılımcıların %30,1'i, herhangi bir neden olmadığını belirtirken; katılımcıların %26,8'i, "ürünü deneyerek/görerek/dokunarak alma isteği"ni; %22,7'si, "iade güçlüğü"nü; %20,3'ü, "kişisel verileri paylaşma konusunda duyulan endişe"yi; %20,2'si ise, "satıcılara güvenmeme ve aldatılma endişe"sini dile getirmiştir:

Grafik 21: Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapmasını Zorlaştıran Unsurlar (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(102) Tüketicilerin internette alışveriş yapmaya yönelik motivasyon kaynakları itibarıyla, çevrim içi kanal ile fiziki mağazaların tüketicilerin farklı ihtiyaçlarına cevap verdiği ve buna bağlı olarak bu iki kanalın, tüketicilerin gözünde birbirlerine alternatif teşkil etmediği anlaşılmaktadır.

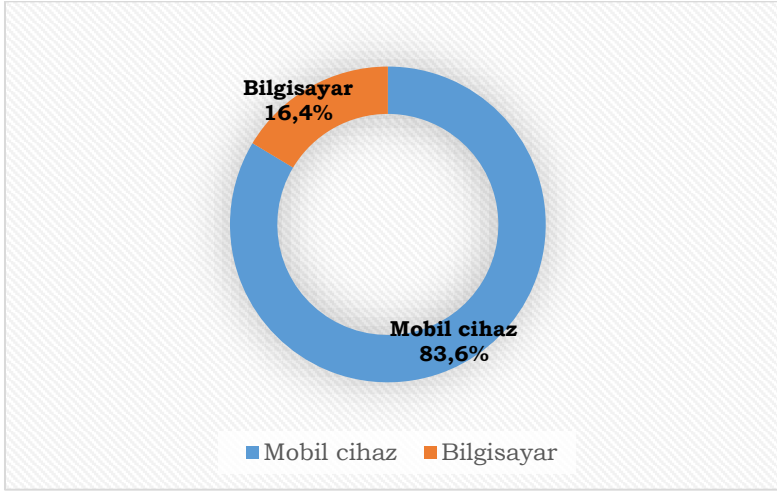
3.1.2. E-Pazaryeri-Marka İnternet Sitesi Ayrımı

(103) İnternette alışveriş yapmaya karar veren bir tüketici, alışverişini birçok satıcının ürününü listeleyen e-pazaryerinden gerçekleştirebileceği gibi, ürününü almaya karar verdiği satıcının kendi internet sitesinden de gerçekleştirebilecektir. Bu bağlamda, çevrim içi kanalın, genel olarak, (i) e-pazaryerleri ve (ii) satıcıların/markaların kendi e-ticaret sitelerinden oluştuğu söylenebilecektir. Bu iki kanalın tüketici gözündeki yeri ise aşağıdaki bölümlerde değerlendirilmektedir.

3.1.2.1. Çevrim İçi Alışverişlerde Mobil Cihaz ve Uygulama Kullanımı

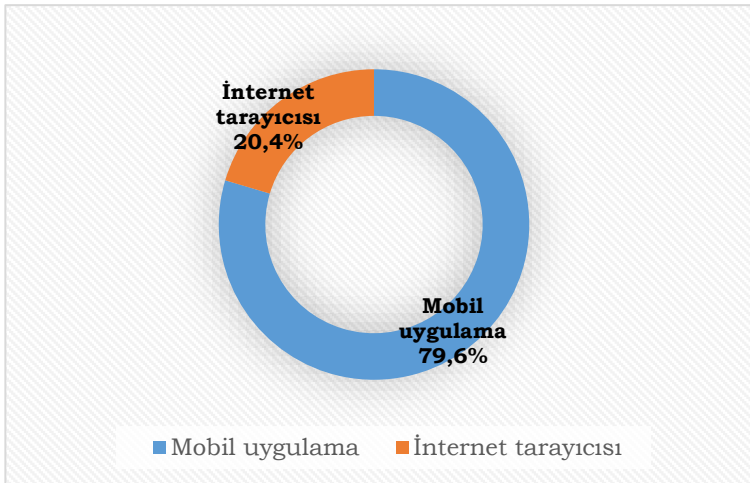
(104) Bu iki kanalın birbirinin alternatifi olup olmayacağını analiz etme noktasında, tüketicilerin internet alışverişlerinde mobil cihaz kullanma oranları, ilk yol gösterici olabilecektir. Bu kapsamda aşağıda, tüketicilerin bu eğilimine ilişkin sonuçlar gösterilmektedir:

Grafik 22: Tüketicilerin İnternet Alışverişinin Satın Alma Aşamasında Kullandığı Cihazlar (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

Grafik 23: Tüketicilerin Mobil Cihazlar ile Gerçekleştirilen İnternet Alışverişlerinde Tercih Ettiği Yöntem (%)

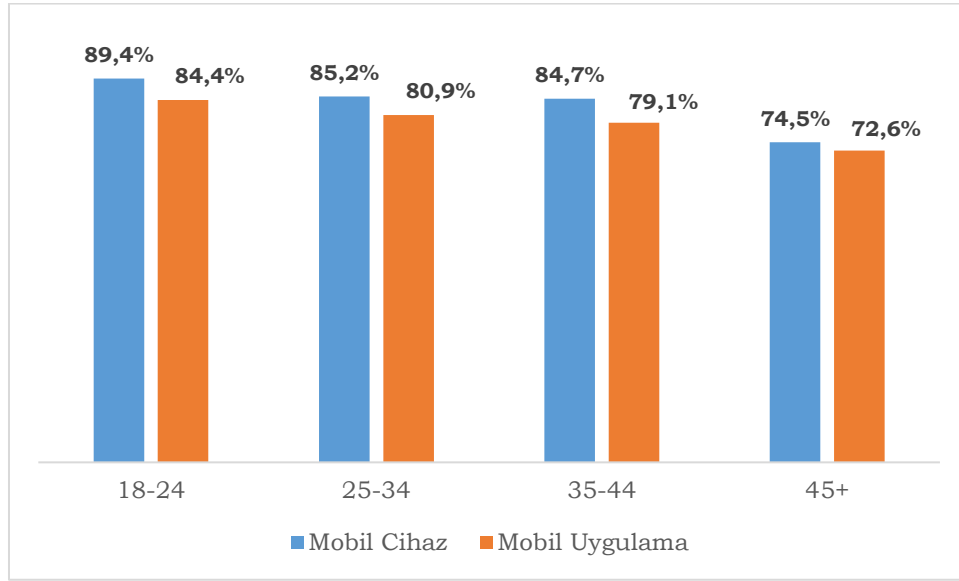
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(105) Yukarıdaki şekillerden de takip edilebileceği gibi, internette alışveriş yaparken tüketicilerin %84'ü mobil cihazları, %16 oranındaki küçük bir bölümü ise bilgisayar kullandığını belirtmiştir. Mobil cihazlar üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerde ise, tüketicilerin %79,6'sı mobil uygulamayı, %20,4'ü ise internet tarayıcısını tercih ettiğini belirtmiştir. E-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler de bu eğilimi teyit eder nitelikte olup mobil cihazlar üzerinden tamamlanan alışverişlerde uygulamanın payı, 2020 yılı için %82,3 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, 2019 yılı için %56,4 büyüklüğündedir. Bir yıl içerisinde gerçekleşen bu yüksek artış, COVID-19 salgınıyla birlikte tüketicilerin çevrim içi alışveriş yapma eğiliminin arttığını ve bu eğilimin

artması ile birlikte kullanım kolaylığı sunan mobil uygulamaların daha sık kullanılmaya başladığını göstermektedir.

- (106) Mobil cihaz ve uygulama kullanımına ilişkin bu eğilim, 18-24 yaş aralığındaki tüketicilerde en yüksek seviyeye (sırasıyla %89,4; %84,4) ulaşmakta olup yaşla ters orantılı olarak ilerlemekte ve 45 ve üzeri yaş grubunda en düşük seviyeye (sırasıyla %72,6; %74,5) inmektedir:

Grafik 24: Tüketicilerin Yaşa Göre Mobil Cihaz ve Uygulama Tercihi (%)

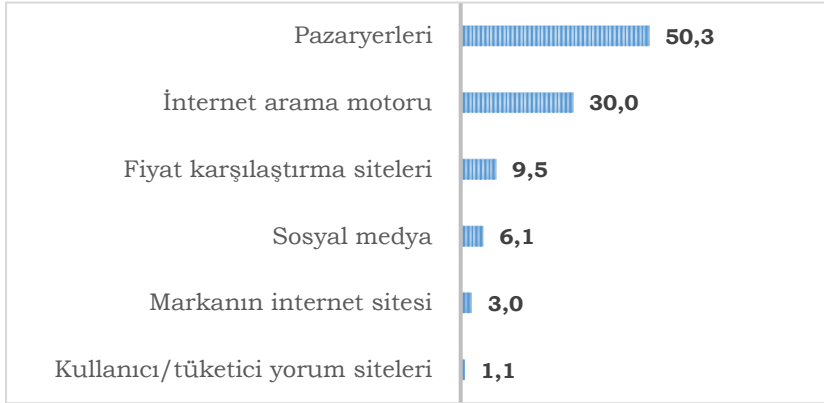
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

- (107) Mobil uygulamaların akıllı cep telefonları ve tabletlere indirilme ihtiyacı; tüketicilerin, satıcıların kendi mobil uygulamaları yerine, farklı ürün kategorilerinde birçok marka ve satıcıyı bir arada bulunduran pazaryeri uygulamalarını tercih etme ihtimallerini güçlendiren bir etkidir. Buna bağlı olarak, tüketici alışverişlerinin mobil cihazlarında uygulaması yüklü olan pazaryerlerine yöneleceği öngörülebilir. Bu durum, “ürün/marka çeşitliliği” ve “zaman tasarrufu” arayan tüketici kitlesi bakımından özellikle geçerli olacaktır. Diğer bir deyişle, internette alışveriş yapmayı, “zaman tasarrufu” ve “ürün/marka çeşitliliği” ihtiyaçlarına binaen tercih eden tüketiciler bakımından -ki bu etkenler, tüketicilerce ağırlıklı olarak ifade edilen motivasyon kaynaklarıdır- bir pazaryeri uygulamasının edinilmesi; bu ihtiyacı karşılayacak sayıda markanın her birine ait uygulamanın edinilmesinden daha rasyonel ve yönetilebilir bir tercih olacaktır.

3.1.2.2. Ürün Araştırmasında Başlangıç Noktası

(108) E-pazaryerleri ile satıcıların kendi e-ticaret sitelerinin tüketici gözünde alternatif olup olmadığı noktasında ikinci referans noktası, tüketicilerin internet alışverişi için ürün araştırmaya başladıkları noktadır. Tüketicilerin, anket kapsamında bu soruya verdikleri cevapların dağılımı, aşağıda sunulmaktadır:

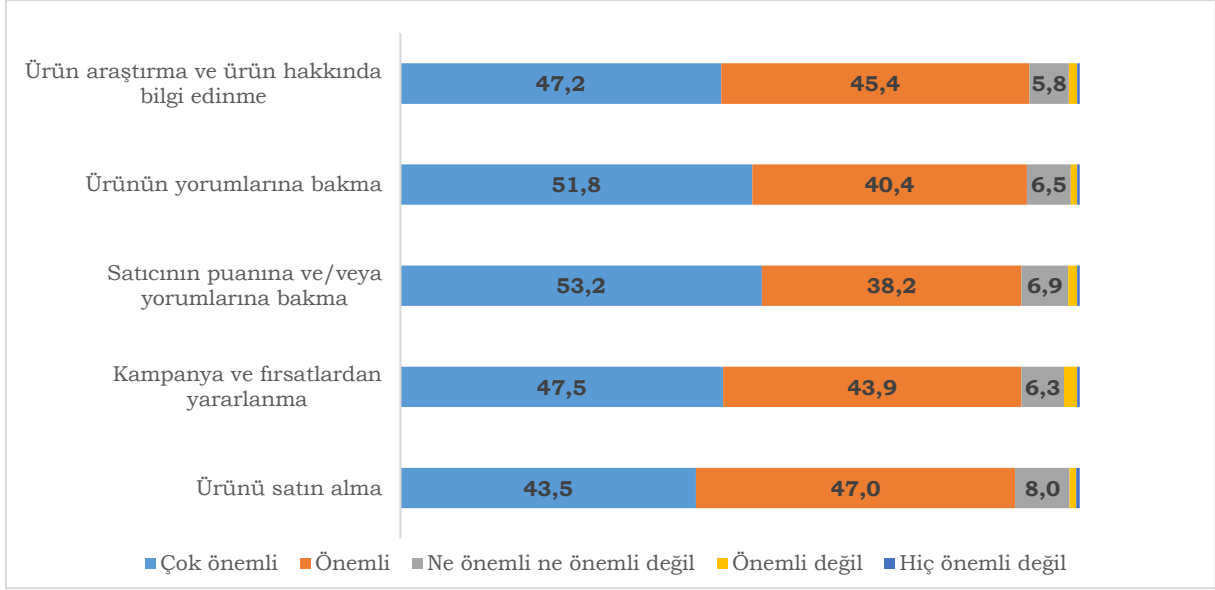
Grafik 25: İnternet Alışverişlerinde Ürün Aramasının Başlama Noktası (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(109) Yukarıdaki yer verilen tercih dağılımı; tüketicilerin yarısının, ürün araştırmaya pazaryerlerinden başladığını ve markanın internet sitesinin, ilgili sıralamada oldukça geride kaldığını göstermektedir. Bu eğilim, tüketici gözünde, pazaryerlerinin; satıcıların kendi internet sitelerinin sağlayamadığı nitelikte bir arama fonksiyonu sunduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda tüketicilerin, “*e-pazaryerlerinin alışveriş süreçlerindeki işlev ve rollerinin önem derecesi*” sorusuna verdikleri cevaplara aşağıdaki şekilde yer verilmektedir:

Grafik 26: E-Pazaryerlerinin Fonksiyonlarının Önemi (%)

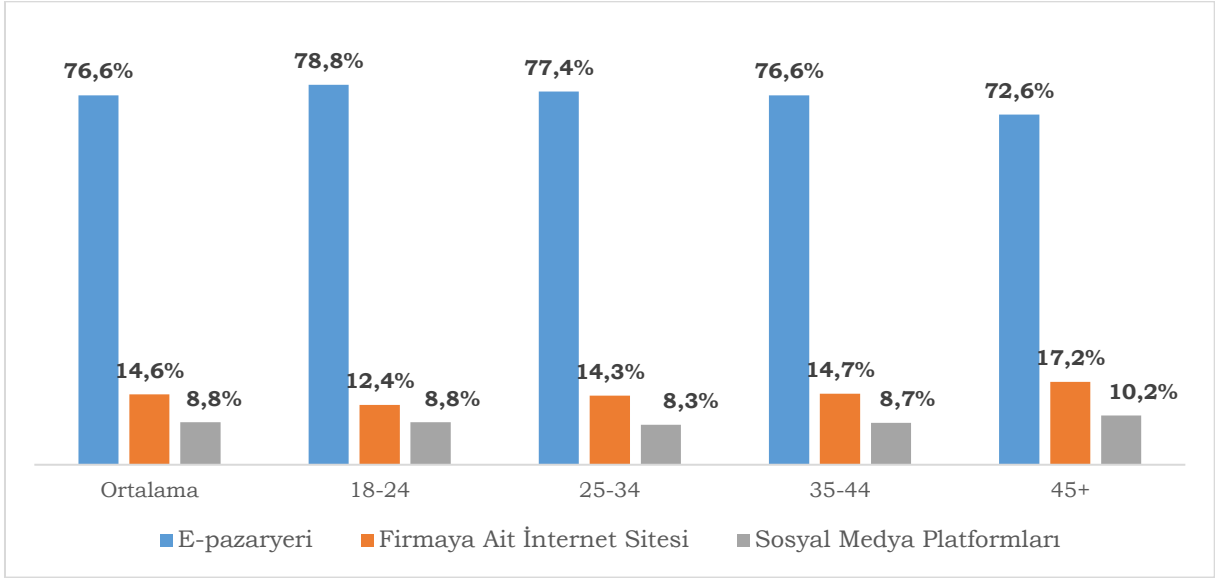
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(110) İlgili soru kapsamında tüketicilerin, “ürünün yorumlarına bakma”, “satıcının puanına ve yorumuna bakma” seçeneklerine verdikleri önem düzeyi; tüketicilerin arama hizmetinden beklentilerini ortaya koymakta ve böylelikle e-pazaryerlerinin, satıcıların kendi internet sitelerinden farklılaşan yönüne ışık tutmaktadır.

3.1.2.3. Alışverişlerin Tamamlanma Noktası

(111) E-pazaryerlerinin, ürün/satıcı araştırmasına imkân vermenin yanı sıra satın alma noktası olarak da tüketicilerden yüksek puan aldığı, Grafik 26’dan izlenebilmektedir. Bu durum, e-pazaryerleri ile satıcıların kendi internet siteleri bakımından gözlemlenen ayrışmanın, yalnızca ürün araştırması aşamasında kalmadığına, satın alma aşamasına da yansıdığına işaret etmektedir. Nitekim “satın alma aşamasında hangi kanalın kullanıldığı” sorusuna, tüketicilerin %76,6’sı, e-pazaryerleri; %14,6’sı, marka/firma internet sitesi; %8,8’i ise, sosyal medya yanıtını vermiştir:

Grafik 27: Tüketicilerin Alışveriş Yaptığı Çevrimiçi Kanalların Dağılımı (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

- (112) Yukarıdaki grafikten görüldüğü üzere, satın alma noktasında e-pazaryerini tercih eden tüketicilerin oranı, mobil uygulama kullanım oranlarına benzer şekilde, yaşla ters orantılı şekilde değişmektedir. Buna göre, 18-24 yaş aralığındaki tüketicilerin %78,8'i; 45 ve üzeri yaş grubundaki tüketicilerin ise %72,6'sı, satın alma noktasında pazaryerlerini kullanmaktadır.
- (113) Ürün araştırma aşamasında kullanılan kanallardan, satın alma fonksiyonuna sahip olanlar (e-pazaryerleri, marka internet sitesi, sosyal medya) bakımından bir ağırlıklandırma yapılması durumunda; pazaryerlerinin, %84,7⁸¹ oranında paya sahip olduğu, dolayısıyla ürün araştırması pazaryerinde başlasa da, satın alma aşamasında pazaryerinden bir kayıp olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıp, ürünün pazaryerinde araştırıldığı ancak ilgili markanın internet sitesinden alındığı şeklinde yorumlanabilecektir. Ancak bahsi geçen kaybın (%8,1) sınırlı olduğu da ifade edilmelidir. Bu itibarla, tüketicilerin satın alma aşamasında da ağırlıklı olarak pazaryerlerini tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

3.1.2.4. E-Pazaryerlerinin Marka İnternet Sitesine Tercih Nedenleri

- (114) Tüketicilerin, satın alma aşamasında, satıcıların e-ticaret siteleri yerine çok kategorili pazaryerlerini tercih etme nedenleri aşağıda sunulmaktadır:

⁸¹ 50,3/(50,3+3+6,1).

Grafik 28: Pazaryerinin Markanın İnternet Sitesine Tercih Sebepleri (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(115) Yukarıda yer alan grafikten de gözlemlenebildiği üzere, olası tercih sebebi olarak yer verilen kriterlerden her biri, önemli bir tüketici kitlesi tarafından (asgari %28,3 ile *uygun kargo ücreti*) dile getirilmiştir. Bu durum, tüketicilerin, bu alanların hepsi bakımından, pazaryerlerinin, satıcının/markanın internet sitesinden ayrıştığı ve/veya avantajlı olduğu algısına sahip olduklarına işaret etmektedir.

Sonuç: Tüketicilerin Gözünde Çok Kategorili E-Pazaryerleri Fiziki Mağaza ve Diğer Çevrim İçi Satış Kanallarından Ayrışmaktadır:

(116) Yukarıda yer verilen anket bulguları ve açıklamalar çerçevesinde, tüketicilerin gözünde çok kategorili e-pazaryerlerinin, fiziki mağaza ve diğer çevrim içi satış kanallarından ayrıştığı, bu ayrışmanın tüm yaş gruplarında belirgin olmakla birlikte alt yaş gruplarına inildikçe daha da arttığı gözlenmektedir. Alt yaş gruplarının, zaman içerisinde esas tüketici kitlesi haline geleceği dikkate alındığında; bahsi geçen ayrışmanın, önümüzdeki dönemde artarak devam edeceği öngörüsünde bulunmak mümkündür.

3.2. Türkiye Çok Kategorili E-Pazaryeri Platformları Pazarı

(117) Gerek fiziksel mağazalardan gerekse de diğer çevrim içi satış kanallarından farklı fonksiyonlar üstlenmeleri ve farklı tüketici ihtiyaçlarına hitap ediyor olmaları; çok kategorili e-pazaryerlerinin, diğer satış kanallarından ayrı bir

pazar teşkil ettiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, tüketici tercihleri; çok kategorili pazaryerlerinin, gerek fiziksel mağazalardan gerekse satıcıların kendi e-ticaret sitelerinden etkin bir rekabetçi baskı görmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, pazardaki rekabetin, önemli ölçüde, pazaryerleri arasında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, bu çıkarımın pazarın geneli bakımından ve günümüz koşulları itibarıyla geçerli olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, dosya özelinde incelenen konu ve kapsam itibarıyla, pazarın daha geniş veya dar şekilde gerçekleşmesinin de olası olduğu belirtilmelidir.

(118) Aşağıda öncelikle, sektör incelemesi kapsamında yer alan çok kategorili e-pazaryeri platformları hakkında genel bilgi verilecek olup akabinde, bu pazar özelindeki rekabet koşulları; pazar paylarının gelişimi, faaliyetlerin kapsamı ve finansal güç boyutlarıyla ele alınacaktır.

3.2.1. Önde Gelen Çok Kategorili E-Pazaryerleri

(119) Ülkemiz e-pazaryeri platformları arasında önde gelen ve sektör ticaret hacminin yaklaşık %80'ini yaratan en büyük sekiz çok kategorili e-pazaryeri, sektör incelemesinin kapsamına alınarak, ilgili teşebbüslerden veri talep edilmiş ve analizler gerçekleştirilmiştir. Bu pazaryerlerinin sektörün önde gelen teşebbüsleri olması, pazarın işleyişine uygulamaları ile yön vermelerini sağlamaktadır. Pazarın işleyişine yön verdikleri ölçüde ise, sektörün rekabetçi yapısı ve işleyişi üzerinde belirleyici etki yaratabilmektedirler. Pazaryerlerinden temin edilen bilgiler doğrultusunda teşebbüsler hakkında genel bilgiler, aşağıda sunulmaktadır.

3.2.1.1. Amazon Turkey Perakende Hizmetleri Limited Şirketi (Amazon Türkiye)

(120) 14 Temmuz 2017 tarihinde kurulan Amazon Türkiye, Amazon mağazasını 19 Eylül 2018'de açmıştır. Paylarının tamamı Amazon Europe Core S.à.r.l.'e ait olan teşebbüsün, Amazon Türkiye Video Dijital Yayıncılık Anonim Şirketi adında, tamamına sahip olduğu bir iştiraki de bulunmaktadır.

(121) Amazon, fiziki ve dijital ürünleri çevrim içi ve çevrim dışı olarak müşterilere satan ve operasyonel çözümler sunan bir perakende şirkettir. Amazon'un

perakende mağazası, üçüncü taraf satıcıların kendi ürünlerini müşterilere satmasını sağlayan pazaryeri hizmetini de barındırmaktadır. Küresel ölçekte birçok pazarda faaliyet gösteren Amazon, Amazon Lojistik Ağı (*Amazon Fulfillment Network- AFN*) ile satıcıların teslimat süreçlerine yardımcı olan Amazon Lojistik (*Fulfillment by Amazon- FBA*) programına sahiptir. Amazon Lojistik programı; ürünlerin depolama, paketleme ve teslimatı için AFN'yi kullanma seçeneğini, satıcılara sunmaktadır. Amazon, Amazon Lojistik (*FBA*) programını, Türkiye'de, 26 Eylül 2019 tarihinden itibaren sunmaya başlamıştır⁸².

3.2.1.2. Çiçek Sepeti İnternet Hizmetleri AŞ (ÇiçekSepeti)

(122) Faaliyetlerine 5 Mayıs 2005 tarihinde, Fotoğraf Baskı Hizmetleri Ltd. Şti. unvanı ile başlayan teşebbüs, 27 Ocak 2008 tarihinde unvanını, Çiçek Sepeti Çiçekçilik ve Turizm Ltd. Şti. olarak değiştirmiştir. 2009 yılında, yurt dışında yerleşik olan ve meyve sepeti aranjanmanlarına yönelik faaliyetleri olan bir şirket ile imzaladığı franchise sözleşmesi sonrasında, çiçek ve meyve işini birbirinden ayırmıştır. 26 Ağustos 2010 tarihinde ise ÇiçekSepeti İnternet Hizmetleri AŞ kurulmuştur.

⁸² Faaliyette bulunduğu birçok ülkede, kendi lojistik ağını kullanmakta olan Amazon, 2018'de Türkiye'de faaliyete geçtiği zamandan bu yana, Amazon Türkiye'nin görece küçük ölçeği nedeniyle, kendi lojistik/kargo hizmetlerini devreye almamış, anlaşmalı üçüncü taraf kargo firmaları çalışmıştır. Bununla birlikte 23.03.2022 tarihinde kamuoyuna yapmış olduğu açıklama ile İstanbul Tuzla'da kurulması planlanan lojistik üssü için 100 milyon ABD Doları'nın üzerinde bir yatırım yapacağını ilan etmiştir. Amazon tarafından, ilgili yatırımın artan talebi karşılama amacına yöneldiği ve pazaryerinde yer alan ticari kullanıcılar için katma değerli ek hizmetlerin sunumuna imkân sağlayacağı ifade edilmektedir. (<https://www.bloomberght.com/amazon-turkiye-de-lojistik-ussu-yatirimina-hazirlaniyor-2302280>, Erişim Tarihi: 25.03.2022)

Bahse konu lojistik üssünün kurulmasının Amazon'un yerine getirme ve lojistik hizmetlerini Amazon Türkiye bakımından da sunmaya başlayacağı ve bu alanda daha aktif olacağı anlamına geldiği, dolayısıyla da ilişkili pazarlara nüfuzunu artıracığı değerlendirilmektedir. Ayrıca bu gelişme, pazarda yerleşik rakiplerden kaynaklanan rekabeti karşılayabilecek, pazardaki rekabetin hem niteliğini hem de yoğunluğunu artırabilecek olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Bu bağlamda uzun vadeli etkileri belirsiz olmakla birlikte kısa-orta vadede ve ilk bakışta, bu yatırımın gerek tüketici faydasını artıracığı gerekse e-pazaryerlerinde satıcı olarak yer alan ticari kullanıcılar bakımından avantajlar yaratacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 2: ÇiçekSepeti'nin Mevcut Ortaklık Yapısı

Pay Sahibi	Oran (%)
Akif Emre Aydın	74,21
Hummingbird Ventures CVA	7,07
Amazon.Com NV Investment Holdings LLC	18,72
Kaynak: Teşebbüsten Elde Edilen Bilgiler	

(123) ÇiçekSepeti, yurt içinde yaptığı satışlar için; www.ciceksepeti.com, www.cicek.com, www.444cicek.com, www.ciceksepetim.com, www.ciceksepetidukkan.com ve www.viabonte.com olmak üzere altı adet internet sitesi kullanmaktadır. ÇiçekSepeti'nin ayrıca, ÇS Teknoloji Geliştirme AŞ, LolaFlora B.V. ve Bonnygift General Trading LLC olmak üzere üç farklı iştiraki bulunmaktadır. 2017 yılında kurulan ÇS Teknoloji Geliştirme AŞ, ÇiçekSepeti'ne bilgi sistemleri alanında, AR-GE ve teknoloji geliştirme hizmeti vermektedir. 2018 yılında faaliyete başlayan LolaFlora B.V., lolafloora.com internet sitesi üzerinden yurtdışında çiçek satışı gerçekleştirmektedir. Dubai'de çiçek satışı yapmak amacıyla 2016 yılında kurulmuş olan Bonnygift General Trading LLC ise, hâlihazırda tasfiye halindedir.

(124) ÇiçekSepeti, e-pazaryeri faaliyetinin yanı sıra; satıcı olarak yer aldığı çiçek ve BonnyFood kategorilerinde, kendisinin ürün tedarikçisi konumunda bulunan bayi iş ortaklarına, toptan çiçek ve kek/kurabiye satışı yapmaktadır. ÇiçekSepeti tarafından ayrıca, çiçek ve BonnyFood aranjmanlarının yapımında kullanılan vazo, buket kâğıdı, not kâğıdı gibi sarf malzemelerinin toptan satışı da gerçekleştirilmektedir. Satıcı iş ortaklarına ise yalnızca kargo poşeti, not kâğıdı ve kutu satışı gerçekleştirilmektedir.

3.2.1.3. GittiGidiyor Bilgi Teknolojileri Sanayi ve Ticaret AŞ (GittiGidiyor)

(125) GittiGidiyor, kullanıcıların internet üzerinden mal ve hizmet alıp satmasını sağlayan, herkese açık bir pazaryeri olarak, 2001 yılında faaliyet göstermeye başlamıştır. Birçok ülkede faaliyeti bulunan eBay, Inc. (eBay), Mayıs 2007'de, %10 oranındaki hisse alımı ile ilgili şirkete ortak olmuş; 2011 yılında ise, kalan bütün hisseleri satın alarak GittiGidiyor'u eBay şirketler grubuna katmıştır. 2011 yılından beri tek hissedarı eBay olan GittiGidiyor'un, Türkiye'de başka herhangi bir iştiraki bulunmamaktadır.

3.2.1.4. D-Market Elektronik Hizmetler ve Ticaret AŞ (Hepsiburada)

(126) 2000 yılında, www.hepsiburada.com alan adıyla kurulmuş olan Hepsiburada, internet sitesi üzerinden müşterilerine elektronik ve elektronik dışı kategorilerde geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır. Teşebbüs, internet sitesi üzerinden gerçekleştirdiği e-ticaret faaliyetlerine, satıcı sıfatıyla doğrudan ürün ve hizmet satışı yapmak suretiyle başlamış olup Mayıs 2015'ten itibaren platformunu üçüncü taraf satıcılara da açarak gerekli altyapıyı sağlamış ve böylelikle aracı hizmet sağlayıcı sıfatını da kazanmıştır.

Tablo 3: Hepsiburada'nın Ortaklık Yapısı

Hissedarlar	Pay Oranı (%)
Turkcommerce B.V.	25
Hanzade Vasfiye Doğan Boyner	24,57
Vuslat Sabancı	17,07
Yaşar Begümhan Doğan Faralyalı	17,07
Arzuhan Yalçındağ	15,57
Işıl Doğan	0,72

Kaynak: Teşebbüsten Elde Edilen Bilgiler

(127) Hepsiburada'nın D Fast Dağıtım Hizmetleri ve Lojistik AŞ (hepsiJET) ve D Ödeme Elektronik Para ve Ödeme Hizmetleri AŞ (hepsipay) olmak üzere iki iştiraki bulunmaktadır. Mart 2017 tarihinde faaliyetlerine başlayan hepsiJET, mevcut durumda Hepsiburada'ya ve kurumsal müşterilere, Türkiye'de 35 ilde, kargo ve lojistik hizmeti vermektedir. 2016 yılında faaliyete başlayan hepsipay, ödeme ve elektronik para faaliyetlerini yürütmekle yetkili bir elektronik para kuruluşu olarak faaliyet göstermek adına ilgili mevzuat kapsamında faaliyet izni almıştır. Üçüncü taraf tüzel kişilere ödeme hizmeti sağlayıcısı olarak hizmet sunan hepsipay, hâlihazırda Hepsiburada'ya herhangi bir hizmet sağlamamaktadır.

(128) Hepsiburada aynı zamanda 4 adet banka ile yapılan işbirliği doğrultusunda, müşterilerine Hepsiburada üzerinden gerçekleştirdikleri alışverişleri 'alışveriş kredisi' ile satın alma imkânı sunmaktadır. Hepsiburada'ya ait bir marka olan 'hepsiexpress'; Hepsiburada mobil uygulaması üzerinden, aynı gün içinde veya belirli bir süre içerisinde ya da randevu ile teslimat hizmeti sunan sanal

market ve restoranların, müşterilerine, çevrim içi market ve yemek satışı yapmasına imkân sağlamaktadır. Hepsiburada'nın bir diğer markası olan 'hepsifly', uçak bileti satışına aracılık etmek amacıyla kurulmuş bir seyahat acentesidir.

3.2.1.5. Doğu Planet Elektronik Ticaret ve Bilişim Hizmetleri AŞ (N11)⁸³

(129) Doğu Grubu ile Güney Kore'nin en büyük gruplarından SK Group'un ortaklığında 20 Haziran 2012'de kurulan N11, e-ticaret pazarında faaliyet göstermektedir.

Tablo 4: N11'in Ortaklık Yapısı

Pay Sahibi	Pay Oranı (%)
Doğu Holding AŞ	50
SK Planet Co. Ltd.	50

Kaynak: Teşebbüsten Elde Edilen Bilgiler

(130) N11'in Türkiye'deki faaliyetleri kapsamında kullandığı internet adresleri ise; www.dogusplanet.com.tr, www.moda11.com, www.garaj11.com, www.market11.com, www.n11.com, www.n11cloud.com, www.n11pro.com, www.n11faturam.com ve www.n11magazam.com şeklindedir.

(131) n11pro.com, toptan alım-satım yapılmasına imkân sağlayan bir toptan e-ticaret platformudur. 19 Nisan 2018 tarihinde hizmete açılmış olup hammadde, yarı mamul ve nihai ürün olarak üç ana başlıkta toplanabilecek ürünlerin satışını gerçekleştirmektedir. n11faturam.com aracılığıyla 19 Aralık 2017 tarihinden itibaren e-fatura ve e-arşiv fatura hizmetlerinin tanıtımı yapılmaktadır. n11mağazam.com, 14 Şubat 2017 tarihinde faaliyete geçmiş olup ilgili internet sitesi aracılığıyla e-ticaret paketlerinin tanıtımı yapılmaktadır. n11cloud.com, N11 ve Radore Veri Merkezi ortaklığı ile hazırlanan bir bulut bilişim hizmetidir. garaj11.com aracılığıyla, araç satışı;

⁸³ Ön Rapor'da yer almakta olan bu bölüm, Ön Rapor'un işbu Nihai Rapor'a dercedilen kısmının bütünlüğünü bozmamak adına olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte Ön Rapor ile Nihai Rapor arasında geçen süreçte, N11, hisselerinin belirli bir kısmını sermaye artırımı yoluyla Getir Perakende Lojistik AŞ'ye (GETİR) devretmek suretiyle GETİR'in tek kontrolüne geçmiştir. Bahse konu devralma işlemine ilişkin detaylı bilgiye işbu raporun devamında yer alan Ön Rapor sonrasında sektörde yaşanan gelişmelerin ele alındığı 6.3.1. numaralı başlığı altında yer verilecektir.

moda11.com aracılığıyla, kadın tekstil ürünlerinin satışı; market11.com aracılığıyla ise süpermarket kategorisinde yer alan ürünlerin satışı gerçekleştirilmektedir.

(132) N11, Mart 2014 tarihi itibarıyla, lojistik faaliyetlerine aracılık hizmeti sunmaya başlamıştır. Bu kapsamda alıcıların ya da satıcıların, N11'in kargo firmaları ile yaptığı anlaşmalar sayesinde daha uygun fiyatlardan ve kargo takip hizmetinden faydalanmaları sağlanmaktadır. N11, entegratörlük aracılık hizmetlerini sunmaya ise Aralık 2017 tarihinde başlamıştır.

3.2.1.6. DSM Grup Danışmanlık İletişim ve Satış Ticaret AŞ (Trendyol)

(133) Trendyol, 12 Ekim 2009 tarihinde kurulmuş olup ticari faaliyetlerini www.trendyol.com internet sitesi üzerinden sürdürmektedir. Farklı ürün kategorilerindeki birçok ürünü, internet sitesi aracılığıyla satışa sunmakta olan Trendyol, 2019 yılı itibarıyla www.dolap.com internet sitesi üzerinden ikinci el ürünlerin satışa sunulmasını da sağlamaktadır.

Tablo 5: Trendyol'un Hissedarlık Yapısı⁸⁴

Hissedar	Hissedarlık Oranı (%)
Alibaba	85,97
Demet Suzan Mutlu Üçok	7,23
Evren Üçok	5,77
Begüm Tekin	0,82
Zeki Güçlü Kaya	0,22

Kaynak: Teşebbüsten Elde Edilen Bilgiler

(134) Trendyol, 2018 yılında kurduğu Trendyol Lojistik AŞ'nin (TEX) hisselerinin tamamına sahiptir. TEX vasıtasıyla, kendi araçlarıyla kendi hesaplarına çalışan taşıyıcılara, taşıma işleri organizatörü sıfatıyla aracılık hizmeti sunulmaktadır. Trendyol aynı zamanda, DSM Ödeme ve Elektronik Para

⁸⁴ Trendyol'un Ön Rapor'da yer verilen hissedarlık yapısı, Trendyol'un 25.08.2021 tarihli Genel Kurul toplantısı kapsamında gerçekleştirilen sermaye artışı neticesinde toplam sermayesinin yaklaşık %8,72'sine tekabül eden adette D Grubu pay çıkarılması sonrasında değişmiştir. Bahse konu değişiklik sonrasında Trendyol'un hissedarlık yapısı, Alibaba, %78,95; Demet Suzan Mutlu Üçok, %5,70; Evren Üçok, %5,70; Begüm Tekin, %0,72; Zeki Güçlü Kaya, %0,19; General Atlantic (General Atlantic TR S.â r.l.), %2,43; Softbank (SVF II Toucan (DE) LLC), %2,43; ADQ (Omega Oryx Limited), %1,67; Princeville 1 (Princeville Global Investmens S.â.r.l.), %1,00; Princeville 2 (Princeville Global III ANZ Fund), %0,06; QIA (QH Oil Investments LLC), %0,76; Chimera (Chimeteck Holding Ltd), %0,37 şeklinde gerçekleşmiştir.

Hizmetleri AŞ'nin hisselerinin de tamamına sahiptir ve bu iştiraki aracılığıyla ödeme ve elektronik para hizmetleri alanında faaliyet göstermektedir.

- (135) Teşebbüs ayrıca, market ve yemek siparişlerinin 30 dakika içerisinde teslim edilebilmesi için 2020 yılında, DSM Hızlı Teslimat ve Lojistik AŞ adıyla bir şirket daha kurmuştur. Hızlı Market - Trendyol Go olarak adıyla anılan hizmet kapsamında ürünler, teşebbüsün kendi kuryeleri tarafından temin edilerek müşteriye teslim edilmektedir.

3.2.1.7. Boyner Büyük Mağazacılık AŞ Morhipo İstanbul Şubesi (Morhipo)

- (136) 2010 yılından 31 Mart 2020 tarihine kadar Fırsat Elektronik San. ve Tic. AŞ bünyesinde faaliyet gösteren Morhipo.com sitesi, 31 Mart 2020 tarihi itibarıyla Boyner Büyük Mağazacılık AŞ tarafından devralınmış olup Boyner Grubu bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedir. Giyim, ev ve yaşam, kozmetik, ayakkabı, çanta, aksesuar gibi farklı kategorilerde müşterilerine satış yapan teşebbüs, 2020 Haziran ayında, Morhipo Market ismi ile süpermarket kategorisinde yer alan ürünlerin satışına da başlamıştır.

3.2.1.8. PTTEM Teknoloji ve Hizmetler AŞ (EpttAvm)

- (137) EpttAvm.com isimli internet sitesi, 17 Mayıs 2012 yılında kurulmuştur. PTT iştiraki olan EpttAvm; B2C ve B2B ticaret faaliyetleri yürütmekte ve çevrim içi pazaryeri platformu olarak hizmet vermektedir. EpttAvm internet sitesinin işletim hizmeti ve %60 oranındaki hisseleri Kasım 2018'de, PTTEM Teknoloji ve Elektronik Hizmetler AŞ tarafından devralınmış olup geriye kanal %40 oranındaki hisse PTT'ye aittir. EpttAvm'nin ortak olduğu veya yatırım yaptığı başka bir şirket veya girişim bulunmamakla birlikte, PTT AŞ'nin bir iştiraki olması sebebiyle EpttAvm, PTT Kargo ile çalışmaktadır.

3.3. Pazardaki Rekabet Koşulları

- (138) E-pazaryeri platformları pazarındaki rekabet koşullarının anlaşılması bakımından, öncelikli olarak, pazarın yapısı ve işleyişi üzerinde belirleyici etkiye sahip olan tüketici ve satıcı profillerinin ele alınması gerekmektedir.

3.3.1. Pazardaki Tüketici ve Satıcı Profilleri

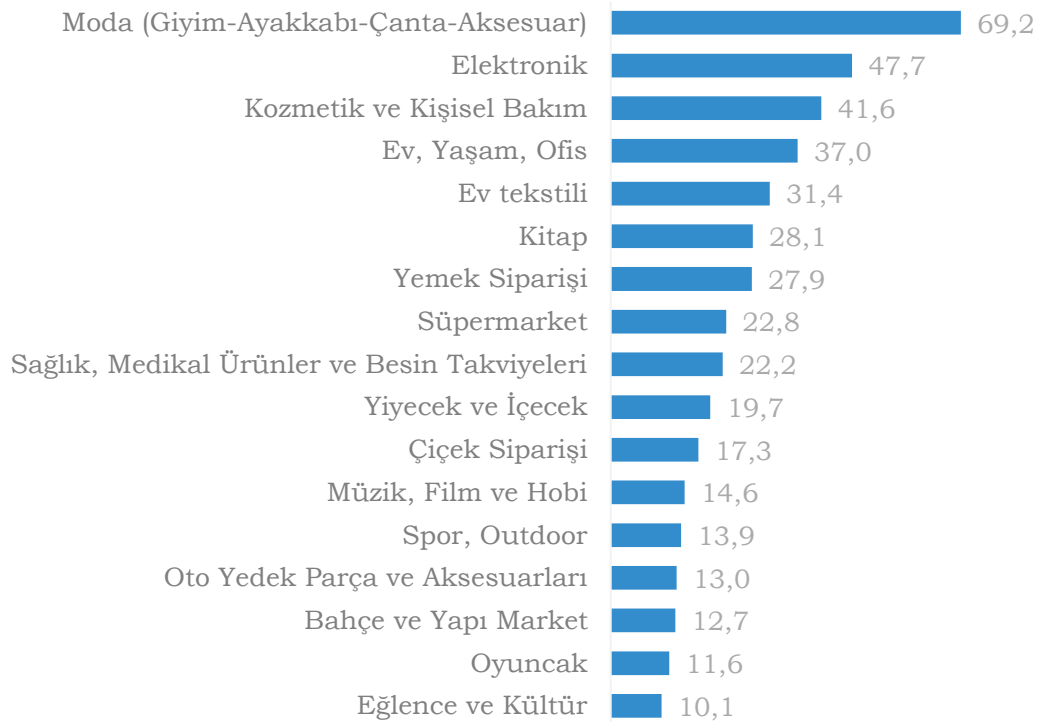
(139) E-pazaryerleri sektörünün yapısını ve pazardaki teşebbüslerin konumunu daha net bir şekilde ortaya koyabilmek bakımından pazardaki tüketici ve satıcı profillerinin analiz edilmesi önem arz etmektedir. Tüketicilerin ve satıcıların eğilim ve alışkanlıkları, pazarın yapısı ve işleyişi ile sektördeki oyuncuların faaliyetlerine yön vermeleri nedeniyle, önemli belirleyicilerdir. Bu çerçevede sektör incelemesi kapsamında, e-pazaryerlerinden alışveriş yapan tüketicilere ve bu platformlarda yer alan üçüncü taraf satıcılara yönelik olarak anketler gerçekleştirilmiş olup bu anketler kapsamında elde edilen temel bulgulara aşağıda yer verilmektedir.

3.3.1.1. Tüketici Profili

Çevrim İçi Alışveriş Yapılan Ürün Grupları

(140) Sektör incelemesi kapsamında yürütülmüş olan tüketici anketi sonuçlarına göre; tüketicilerin internette alışveriş yaptıkları ürün kategorileri içinde 'Moda', ilk sırayı; 'Elektronik', ikinci sırayı ve 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' ise, üçüncü sırayı almakta olup söz konusu dağılıma, aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 29: Tüketicilerin İnternet Alışverişlerinde Ürün Kategorilerinin Aldığı Pay (%)

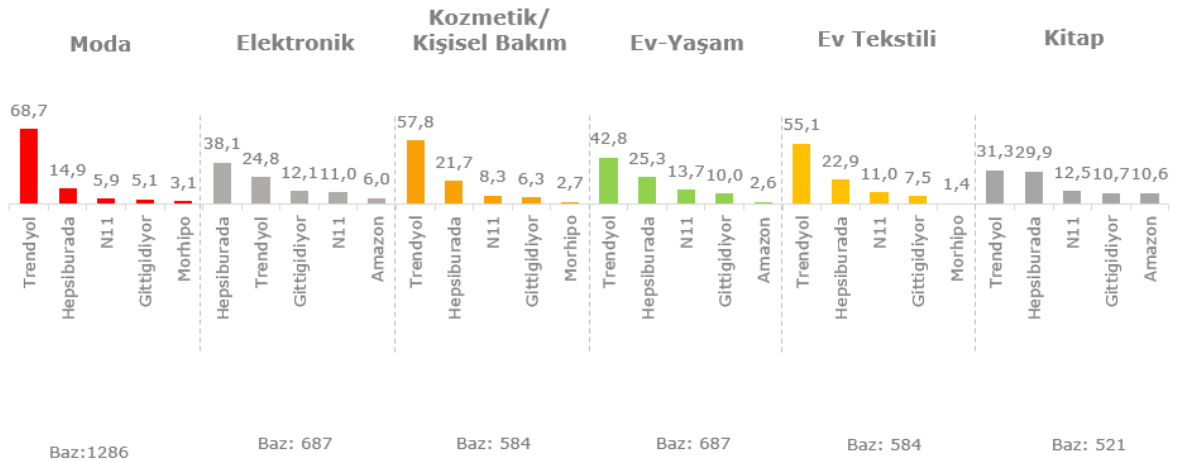
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(141) Grafikteki dağılım, tüketicilerin, ağırlıklı olarak, hangi ürün gruplarını çevrim içi satın alma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu eğilim, e-pazaryerlerine, faaliyetlerin hangi ürün kategorilerinde yoğunlaştırılması gerektiği hakkında fikir sunabilecektir. Nitekim e-pazaryerlerinin satış hacimleri içerisinde, 'Elektronik', 'Moda', 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' ve 'Ev, Yaşam, Ofis' önde gelen kategoriler olarak belirmektedir.

Ürün Kategorisi Bazında Alışveriş Tercihinin Yoğunlaştığı Pazaryeri

(142) Çevrim içi alışverişte öne çıkan kategoriler, aynı zamanda marka imajına temel teşkil edebilecek olan kategorilerdir. Örneğin, 'Moda' ile 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' kategorileri, Trendyol'un faaliyetlerinin ana odağını oluşturan ve yoğun yatırım yaptığı alanlar iken; 'Elektronik' kategorisinin, Hepsiburada'nın marka imajının merkezinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, örneğin, 'Moda' ile 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' kategorilerinde, Trendyol'un; 'Elektronik' kategorisinde ise, Hepsiburada'nın, ağırlıklı olarak tercih edilen pazaryeri olması beklenecektir. Nitekim tüketicilerin, ürün grupları özelinde alışveriş tercihlerinin yoğunlaştığı pazaryerleri, bu durumu teyit eder nitelikte olup önde gelen kategoriler bakımından söz konusu tercihlere aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 30: Ürün Kategorisi Bazında Alışveriş Tercihinin Yoğunlaştığı Pazaryerleri (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(143) Bununla birlikte, internet üzerinden alışveriş yapılan ürün kategorilerinin ağırlıkları, tüketicilerin cinsiyet kırılımı bakımından incelendiğinde; erkek ve kadın kullanıcı ağırlığının 'Moda', 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' ile 'Elektronik'

kategorilerinde önemli ölçüde farklılaştığı gözlenmekte olup söz konusu cinsiyet kırılımını gösterir tablo aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 6: Cinsiyete Göre İnternet Kanalıdan Alışveriş Yapılan Ürün Grupları (%)

Cinsiyet	Moda	Elektronik	Kozmetik ve Kişisel Bakım	Ev, Yaşam, Ofis	Ev Tekstili	Kitap	Yemek Siparişi	Süpermarket
Erkek	58,7	60,7	27,3	33,3	22,7	26,3	28,4	20,1
Kadın	80,4	33,9	57,0	40,9	40,8	30,0	27,3	25,7

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(144) İlgili tablodan; kadın tüketicilerin %80,4'ünün 'Moda' kategorisinden alışveriş yaptığı, erkeklerde ise bu oranın %58,7 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, farklılığın bariz olduğu 'Elektronik' kategorisinde kadınların alışveriş yapma oranı %33,9 iken erkeklerin alışveriş yapma oranı %60,7 olarak gerçekleşmekte, 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' kategorisinde ise kadınların alışveriş yapma oranı %57 iken erkeklerin alışveriş yapma oranı %27,3 olarak gerçekleşmektedir. Ürün kategorilerindeki cinsiyet dağılımı; pazaryerlerinin öne çıktıkları kategoriye göre hangi cinsiyet tarafından daha çok tercih edildiği hakkında da fikir vermektedir. Bu bulgu doğrultusunda, örneğin, 'Moda' ve 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' kategorisi ile pazarda bilinirliği olan Trendyol'un ağırlıklı olarak kadın tüketici kitlesi tarafından tercih edildiği, 'Elektronik' kategorisi ile pazarda bilinirliği olan Hepsiburada'nın ise erkek tüketici kitlesi tarafından tercih edildiği yorumunda bulunulabilecektir. Nitekim en sık tercih edilen pazaryerlerinin cinsiyet bazlı kırılımı da bu çıkarımı teyit etmekte olup söz konusu kırılımı yansıtan tablo aşağıda sunulmaktadır:

Tablo 7: Cinsiyete Göre En Sık Tercih Edilen Pazaryeri (%)

Cinsiyet	Trendyol	Hepsiburada	GittiGidiyor	N11	Amazon	ÇiçekSepeti	Aliexpress
Erkek	39,9	30,5	9,8	10,4	4,0	1,9	2,1
Kadın	60,1	21,5	6,9	5,1	0,9	1,6	1,2

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

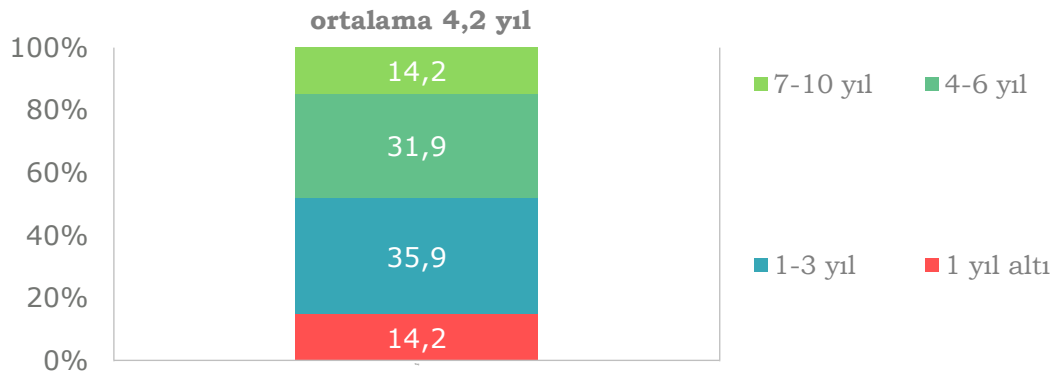
(145) Buna göre, Tablo 7 çerçevesinde pazaryerlerinin, ağırlıklı olarak o pazaryerini tercih eden cinsiyete hitap eden kategorilerde ön planda oldukları ifade edilebilecektir. Bu kapsamda, kadın tüketicilere daha fazla hitap eden

Trendyol'un, 'Moda' ve 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' kategorilerinde; erkek tüketicilere daha fazla hitap eden Hepsiburada ve Amazon Türkiye'nin, 'Elektronik' kategorisinde ön planda olması şaşırtıcı değildir.

E-Pazaryeri Alışverişleri Deneyim Süresi

(146) Tüketici anketi, tüketicilerin ortalama 4,2 yıldır e-pazaryerlerinden alışveriş yaptığını ortaya koymakta olup tüketicilerin e-pazaryerlerini ne kadar zamandır kullanıyor olduklarını gösteren dağılım aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 31: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Süresi

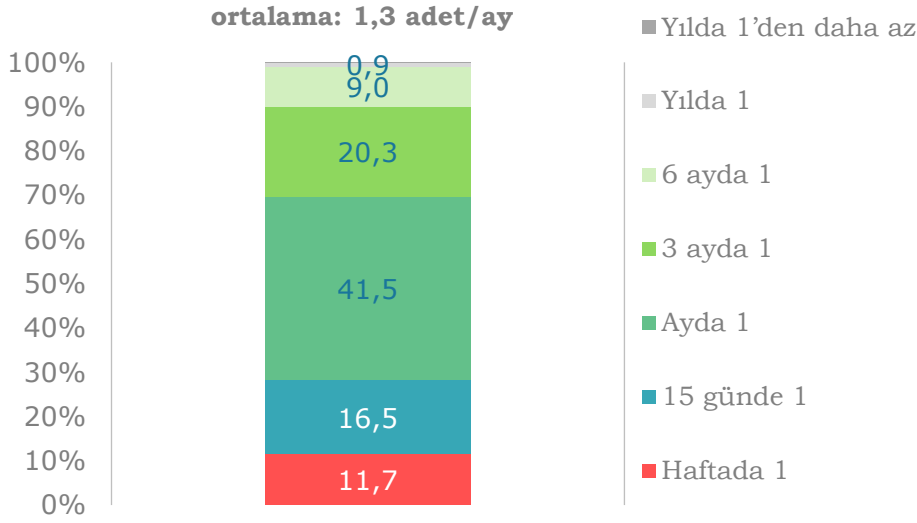
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(147) Buna göre, Grafik 31'den, tüketicilerin yaklaşık yarısının üç yılın altında bir süredir e-pazaryerlerinden alışveriş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu durum, e-pazaryeri tüketicilerinin yaklaşık yarısının, son üç yılda sisteme dâhil olduklarını göstermekte olup son yıllarda gerçekleşen önemli pazar büyümesine işaret etmektedir.

E-Pazaryeri Alışveriş Sıklığı

(148) Tüketici anketi sonuçlarına göre tüketiciler, ayda ortalama 1,3 kez e-pazaryerlerinden alışveriş yapmakta olup tüketicilerin e-pazaryerlerinden alışveriş yapma sıklıklarını yansıtan grafik aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 32: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Sıklığı

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(149) Yukarıda yer alan Grafik 32'den de izlenebildiği üzere, tüketicilerin %70'i, e-pazaryerlerinden ayda 1 veya daha sık alışveriş yaptığını ifade etmektedir. Tüketicilerin alışveriş yapma sıklığının yaş gruplarına göre kırılımına ise aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

Tablo 8: Yaşa Göre Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden Alışveriş Yapma Sıklığı

Yaş	Ortalama
18-24	1,06
25-34	1,42
35-44	1,28
45+	1,30

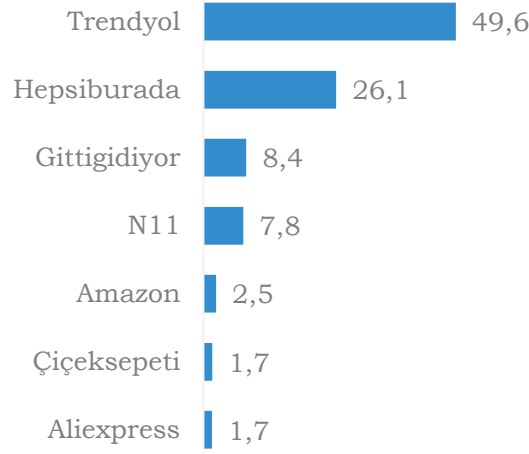
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(150) İlgili tablo incelendiğinde, gelir elde eden esas tüketici kitlesini temsil eden 25 yaş üstü tüketicilerin 25-34 yaş aralığında yer alan 'genç' bölümünün, e-pazaryerlerinden alışveriş yapma sıklığı en yüksek grup olduğu ve ayda ortalama 1,42 kez alışveriş yaptıkları görülmektedir. Bu bulgu, önümüzdeki yıllarda, e-pazaryerlerinin büyüme yönünden sahip oldukları potansiyele işaret etmekte olup oldukça önemli görülmektedir.

En Sık Tercih Edilen Pazaryeri

(151) Tüketici anketi kapsamında tüketicilerin, kategoriden bağımsız olarak en sık tercih ettiklerini belirttikleri pazaryerlerinin dağılımı aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 33: Tüketiciler Tarafından En Sık Tercih Edilen Pazaryerleri (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(152) Tüketicilerin, ilgili grafiğe yansıyan tercihlerinin, işbu raporun devamında yer verilecek olan pazaryerlerinin işlem hacimleri ile önemli ölçüde uyumlu olduğu gözlenmektedir. Bunun yanı sıra Trendyol'un, tüketicilerce, diğer tüm pazaryerlerinden daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Tüketicilerin pazaryeri tercihlerinin yaş gruplarına göre kırılımını gösterir tabloya ise aşağıda yer verilmektedir:

Tablo 9: Yaşa Göre Tüketicilerin En Sık Tercih Ettiği Pazaryeri (%)

Yaş	Trendyol	Hepsiburada	GittiGidiyor	N11	Amazon	ÇiçekSepeti	Aliexpress
18-24	62,9	22,1	5,6	5,0	2,4	0,3	0,9
25-34	56,4	23,9	5,8	6,5	2,9	1,4	1,6
35-44	42,2	27,5	11,8	8,7	2,1	2,9	1,9
45+	32,5	33,1	11,5	12,4	2,2	1,9	2,2

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

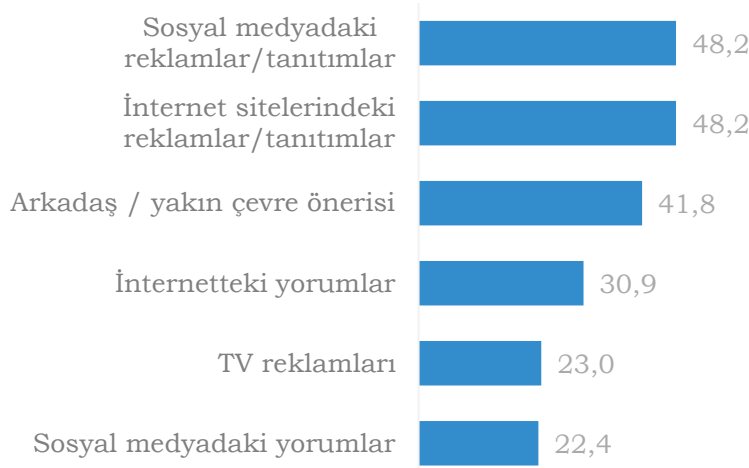
(153) Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde, Trendyol tüketicilerinin, 18-24 yaş grubunda; Amazon tüketicilerinin, 25-34 yaş grubunda; GittiGidiyor ve ÇiçekSepeti tüketicilerinin, 35-44 yaş grubunda; Hepsiburada, N11 ve Aliexpress tüketicilerinin ise, 45 ve üzeri yaş grubunda yoğunlaştığı

görülmektedir. İlgili tablodan izlenebilen ve pazaryeri tüketicilerinin belirli yaş gruplarında yoğunlaştığına işaret eden söz konusu bulgunun, ilgili pazaryerlerinin pazar yaşıyla belirli ölçüde paralellik arz ettiği dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, pazarda görece uzun süredir varlıklarını sürdüren GittiGidiyor ve Hepsiburada'nın, yaş grubu büyüdükçe oranı artan; pazara görece yeni giren Trendyol'un ise, yaş grubu büyüdükçe oranı azalan bir tüketici kitlesi olduğu görülmektedir. Bu durum, alışkanlıkların, e-pazaryeri tercihinde önem taşıdığına işaret etmekte olup Hepsiburada veya GittiGidiyor özelinde yıllar önce alışkanlık edinmiş bir tüketicinin, görece yeni bir pazaryerine yönelik alışkanlık oluşturmasının kolay olmadığı çıkarımını desteklemektedir.

İlk Alışverişi Tetikleyen Faktörler

(154) Tüketicilerin, e-pazaryerlerinden ilk kez alışveriş yapmaya başlamalarında etkili olan faktörler arasından; sosyal medya ve internet sitelerindeki reklam ve tanıtımlar ile arkadaş/yakın çevre önerisi faktörleri ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır. Bu faktörlere ve ağırlıklarına aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 34: Tüketicilerin E-Pazaryerlerinden İlk kez Alışveriş Yapmaya Başlamalarında Etki Eden Faktörler (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(155) Yukarıdaki grafikte yer verilen faktörler, pazaryerlerinin müşterilerini temel olarak, reklamlar ve müşterilerin yakın çevreleri aracılığıyla edindiklerini göstermektedir. Bu durum, reklam yatırımlarının pazarda tutunmak bakımından önemine dikkat çekmekte olup reklam yatırımlarının önemi, işbu raporun devamında ele alınmaktadır.

Mobil Cihazlarda Bulunan E-Pazaryeri Uygulamaları

(156) İşbu raporun önceki bölümlerinde daha önce de ifade edildiği üzere; internet alışverişlerinin %84 oranındaki büyük bir bölümü, mobil cihazlar üzerinden gerçekleştirilmekte; mobil cihazlar üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerde ise, %79,6 oranında, mobil uygulamalar kullanılmaktadır. Bu veriler itibarıyla, mobil cihazlarda yüklü bulunan e-pazaryeri uygulaması, rekabette önemli bir avantaj elde ediyor görülmektedir. Tüketicilerin cep telefonunda hangi pazaryeri uygulamalarının bulunduğunu yansıtan aşağıdaki grafik, bu hususa ışık tutmaktadır:

Grafik 35: Tüketicilerin Cep Telefonlarında Bulunan E-Pazaryeri Uygulamaları (%)

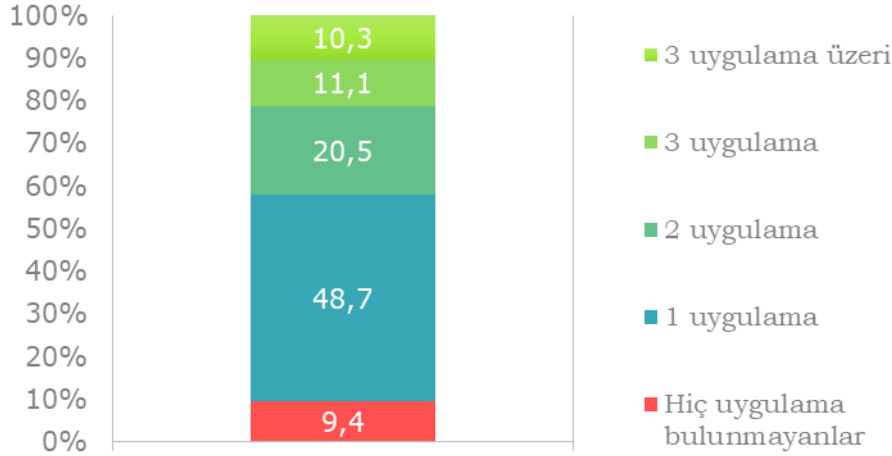
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(157) Grafik 35'e göre; tüketicilerin, cep telefonlarında bulunduklarını ağırlıklı olarak belirttikleri uygulama, Trendyol uygulaması olup Trendyol'u sırasıyla Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11 izlemektedir. Tüketicilerin cep telefonlarında bulunan uygulamalar, pazardaki rekabeti ve teşebbüslerin pazardaki konumlarını yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, uygulama sahipliğinin tüketiciye sağladığı kullanım kolaylığının, ilgili pazaryeri özelinde alışkanlığı ve bağlılığı pekiştiren bir unsur olduğu değerlendirilmektedir.

(158) Dolayısıyla, tüketicilerin cep telefonlarında ne ölçüde farklı e-pazaryeri uygulamasının bulunduğu hususunun irdelenmesi önemlidir. Bu noktada, ankete katılan tüketicilerin %48,7'sinin cep telefonunda "yalnızca bir uygulama" bulunması dikkat çekicidir. Cep telefonlarına teknik olarak çok sayıda uygulama indirilmesi mümkünken, tüketicilerin bunu tercih etmiyor

olması; uygulamanın cep telefonuna indirilmesinin, tüketici alışkanlıkları adına önemli bir eşik olduğunu ve ilgili pazaryerine önemli bir avantaj sağladığını ortaya koymaktadır. Tüketicilerin cep telefonlarında bulunan uygulama sayısını yansıtan grafik aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 36: Tüketicilerin Cep Telefonlarında Bulunan Uygulama Sayısı (%)

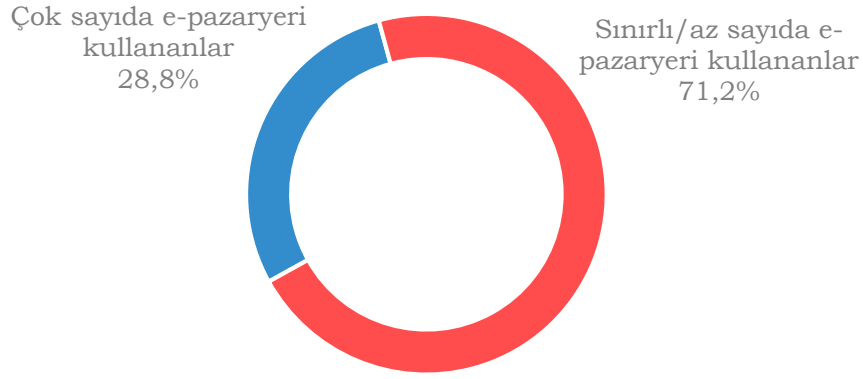
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(159) Buna göre, cep telefonunda çok sayıda (3 üzeri) e-pazaryeri uygulaması olan tüketicilerin oranının yalnızca %10 olduğu ve tüketicilerin, artan oranda daha az uygulamaya sahip bir yapıda olduğu görülmektedir. Bu durum, yukarıda bahsi geçen, tüketici alışkanlığının katı yapısına işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, birden fazla uygulamaya sahip olan tüketicilerin önemli bir kısmının da az sayıda pazaryeri uygulamasına sahip olması nedeniyle, bu tüketiciler bakımından, mutlak bir çoklu erişimden bahsetmek mümkün değildir.

Alışverişlerde Çoklu E-Pazaryeri Kullanımı

(160) Yukarıdaki bulgular doğrultusunda, tüketicilerin cep telefonlarında sınırlı sayıda uygulama bulunması nedeniyle, alışverişlerde önemli ölçüde bu e-pazaryerlerinin kullanıldığı öngörüsünde bulunmak mümkündür. Bununla birlikte, internet tarayıcısı üzerinden tamamlanan alışverişlerin de dikkate alınması ile bu öngörünün, daha bütüncül bir perspektiften yorumlanması mümkün olacaktır. Bu kapsamda tüketicilerin, alışverişlerinde çok sayıda e-pazaryeri kullanıp kullanmama durumlarını yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 37: Tüketicilerin Alışverişlerinde E-Pazaryerlerini Kullanma Durumu

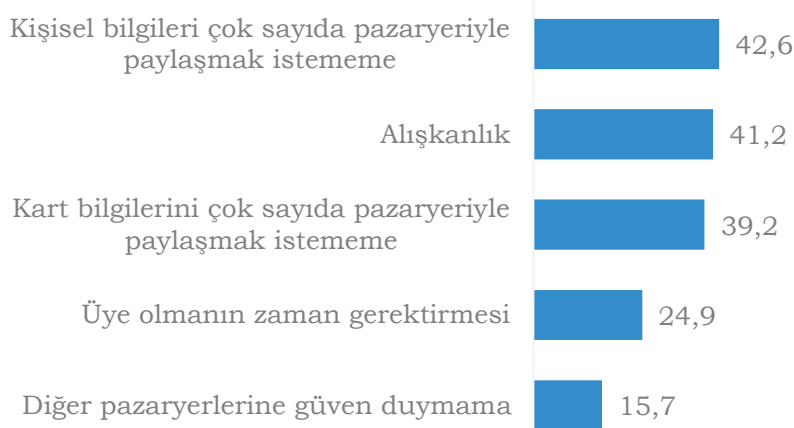
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(161) Yukarıda yer verilen grafikten de izlenebildiği üzere, “*sınırlı sayıda e-pazaryeri kullanan*” tüketicilerin oranı (%71,2), cep telefonunda sınırlı sayıda uygulamaya sahip olan tüketicilerin oranından (%88,6) daha düşüktür. Bu durum, internet tarayıcısı üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerde çoklu pazaryeri kullanım alışkanlığının daha yüksek olduğunu, dolayısıyla tüketiciler nezdindeki uygulama sahipliğinin, e-pazaryeri kullanımına doğrudan pozitif katkı sağladığını göstermektedir.

Alışverişlerde Sınırlı Sayıda E-Pazaryeri Kullanım Nedenleri

(162) Yukarıda yer verilen bulgular, tüketicilerin önemli bir çoğunluğunun, sınırlı sayıda e-pazaryerinden alışveriş yapıyor olduğunu göstermekte olup bu durumun nedenlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 38: Tüketicilerin Sınırlı Sayıda E-Pazaryerinden Alışveriş Yapma Nedenleri (%)

Baz: 1324

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(163) Buna göre, tüketicilerin az sayıda e-pazaryerini tercih etme nedenleri ağırlıkları itibarıyla ele alındığında; “güvenliğe ilişkin endişelerin” ve “alışkanlıkların” temel gerekçeler olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Pazaryerine güven duyulması, pazaryerinin marka imajı veya pazar bilinirliği ile aşması mümkün olan dışsal bir boyutken; “alışkanlık” boyutunun, ancak pazaryerine güven tesis edildikten sonra oluşabilecek ve dışsal süreçlerden ziyade tüketici tercihleri ile şekillenen içsel bir süreç olduğu değerlendirilmektedir. Alışkanlık ve alışkanlıkla bağlantılı olarak düşünülebilecek olan “üye olmanın zaman gerektirmesi” gerekçelerinin aldığı yüksek pay; teşebbüsler açısından pazarda tutunmanın ve pay kazanmanın görece meşakkatli bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Tüketicinin, ihtiyaçlarını karşıladığını düşündüğü bir pazaryerini kullanmaya başladıktan sonra, bu pazaryerine alternatif teşkil edebilecek bir yenisini benimsemesi görece zor görünmektedir. Bu çıkarıma bağlı olarak, tüketicinin ihtiyacı olan birçok kategoriyi bünyesine katmış olan bir pazaryerinin sektörde var olmasıyla birlikte, pazardaki yoğunlaşma eğiliminin artması da olasıdır. Diğer bir ifadeyle, pazaryerlerinin belirli bir ölçek ve kapsamı yakalamaları halinde, hızlı bir büyüme eğilimine girmeleri olası görülmekte olup Trendyol’un, 2020 yılında diğer önde gelen pazaryerlerinden ayrılan performansı, bu eşiğin Trendyol tarafından aşılmış olabileceğine işaret etmektedir.

(164) Alışkanlığın, ilgili pazaryeri uygulamasının edinilmesini ve buna bağlı olarak ilgili pazaryerinin daha yoğun kullanımını teşvik edeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bunu temin edebilen teşebbüslerin, pazardaki konumlarının da bu ölçüde güçleneceği ve diğer teşebbüsler bakımından bu durumun, bir giriş engeli teşkil edebileceği yorumunda bulunmak mümkündür.

Alışveriş Yapılacak E-Pazaryeri Tercihinde Etkili Faktörler

(165) Tüketicilerin, alışverişlerini yapacakları e-pazaryerini belirlemelerinde etkili olan faktörler arasında, “pazaryerinin bilinirliği ve güvenilirliği” tüketicilerin %52,2’si tarafından en yüksek oranda ifade edilen faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bir önceki başlıkta yer verilen bulguyu teyit etmekte olup tüketicilerin diğer tercih bileşenleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 39: Tüketicilerin Alışverişlerini Yapacakları E-Pazaryerini Belirlemelerinde Etkili Olan Faktörler (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

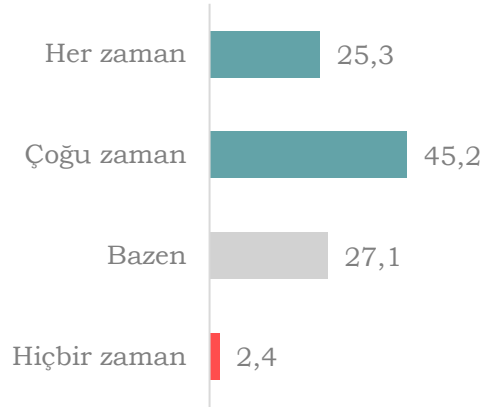
(166) Yukarıda yer alan grafikten de izlenebildiği üzere, tüketicilerin e-pazaryeri tercihinde önemli ölçüde etkili olduğu görülen diğer bileşenler, sırasıyla; “Uygun Fiyat”, “Hızlı Teslimat”, “Ürün Çeşitliliği”, “Bedava Kargo” ve “Tüketici Yorumlarının Çokluğu” faktörleridir. Bu alanların, e-pazaryerlerinin çabalarını özellikle yoğunlaştırdıkları alanlar olduğu ifade edilebilir. Bir pazaryeri, tüketici tarafından tercih edilmek adına bu alanlarda geçer not almak zorunda görülmektedir. Bu alanlarda gerek platform-İçi gerekse platformlar-arası rekabetin yoğun olması da beklenmektedir. Bu bağlamda bir pazaryerinin, “uygun fiyat” ve “ürün çeşitliliği” sunmak adına; (i) satıcılar arasındaki rekabeti, yeri geldiğinde kendisi de satıcı rolüyle platforma dâhil olarak teşvik etme ve (ii) bu alanlarda diğer pazaryerlerinden daha iyi performans sergileme motivasyonuna sahip olacağı beklenmelidir. “Hızlı teslimat” ve “bedava kargo” bileşenleri ise pazaryerini, tüketiciye daha az maliyet yansıtacak ve teslimat sürecini hızlandıracak adımlar atmaya sevk edecektir.

(167) Tüm bu alanlar bakımından, pazaryerinin ve pazaryerinde yer alan satıcıların, paralel motivasyonlara sahip olmaması mümkündür. Zira pazaryerinin bu alanlarda, satıcılar arasındaki rekabeti teşvik etmek üzere attığı adımlar, satıcılara doğrudan fayda sağlayamazken, satıcıları doğrudan maliyet artışına dahi maruz bırakabilmektedir. Bu durumun ise, pazaryeri ile satıcılar arasındaki gerilimleri besleyebileceği değerlendirilmektedir.

Ürün ve Satıcı Yorumları

(168) Tüketicilerin e-pazaryeri tercihlerinde önem arz eden “Tüketici Yorumlarının Çokluğu” başlığına yakından bakılmasında fayda görülmektedir. Zira tüketicilerin ürünlere ve satıcılara yaptıkları yorumların, pazaryerinin diğer tüketicilerinin alışveriş kararları üzerinde muazzam bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu çerçevede tüketicilerin, alışveriş öncesinde yorumları okuma sıklığına, aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

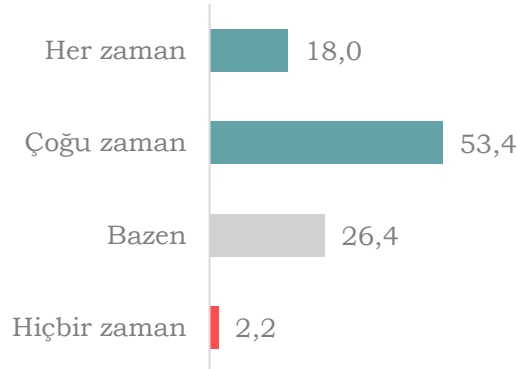
Grafik 40: Tüketicilerin Alışveriş Öncesinde Yorumları Okuma Sıklığı (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(169) Yukarıda yer alan grafikten anlaşıldığı üzere, tüketicilerin yalnızca %2,4’ü alışveriş öncesinde e-pazaryerindeki yorumları okumamaktadır. Yorumları “Her zaman” ve “Çoğu zaman” okuyan tüketici kitlesinin oranı ise, %70,5 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu noktada tüketicilerin alışverişlerini nerede tamamladıkları sorusu önem kazanmakta olup buna ilişkin dağılım aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

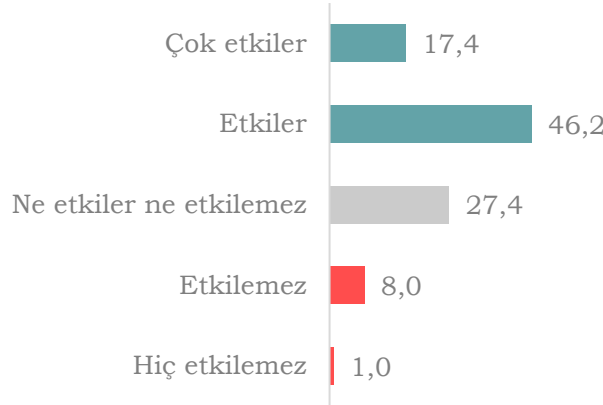
Grafik 41: Tüketicilerin Yorumlarını Okunduğu E-Pazaryerinden Ürünü Alma Sıklığı (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(170) Yukarıda yer alan Grafik 41'den, tüketicilerin alışverişlerini, önemli oranda, yorumları da okudukları e-pazaryerinden gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Yorumların, tüketicilerin alışveriş kararlarını etkileme derecesini yansıtan ve aşağıda yer verilen Grafik 42'ye göre, tüketicilerin yalnızca %9'u, yorumların alışveriş kararlarını etkilemeyeceğini ifade etmektedir:

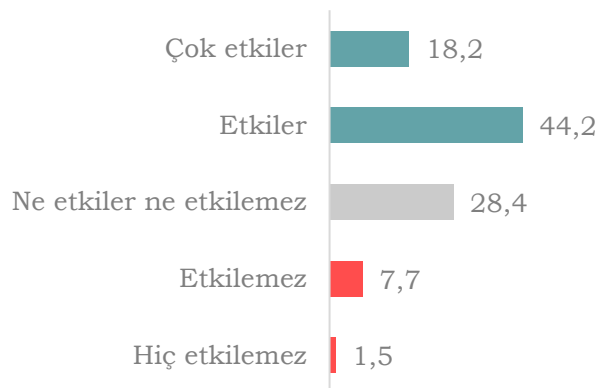
Grafik 42: Ürüne İlişkin Yorumların Tüketicilerin Alışveriş Kararını Etkileme Derecesi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(171) Benzer bir tablonun, ürün veya satıcı hakkında hiç yorum bulunmamasının, alışveriş kararını etkileme derecesi bakımından da söz konusu olduğu görülmektedir:

Grafik 43: Ürün Hakkında Hiç Yorum Bulunmamasının Tüketicilerin Alışveriş Kararını Etkileme Derecesi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

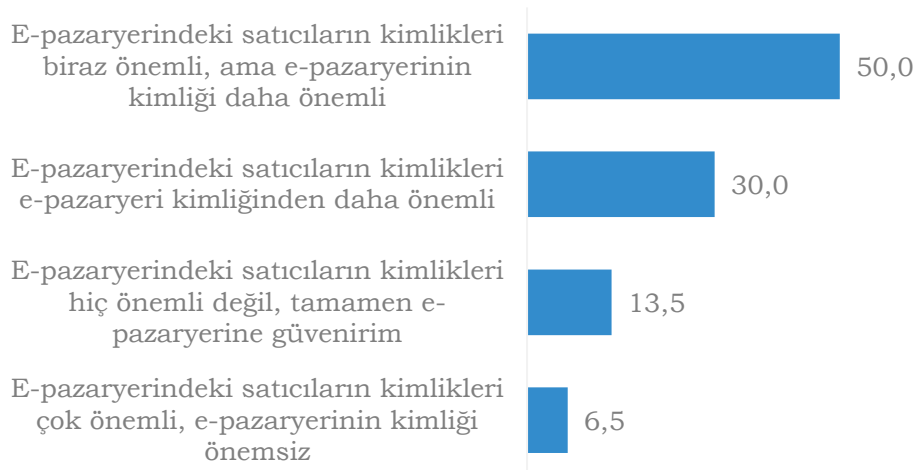
(172) Yukarıda sunulan grafikten takip edilebildiği üzere, ürün veya satıcı hakkında hiç yorum bulunmamasının alışveriş kararı üzerinde etkili olmayacağını ifade eden tüketici kitlesinin oranı %9,2 olarak ölçümlenmiştir. Bununla birlikte tüketicilerin %62,4'ü alışveriş kararlarının "Etkileneceğini" ve "Çok

Etkileneceğini” belirtmiştir. Bu bulgular tüketicilerin, e-pazaryerlerine, imkân sundukları ürün ve satıcı yorumları bakımından önem atfettiklerini göstermektedir. Tüketicilerin yorumlara yüksek değer atfetmesinde; pazaryerinin, özellikle üçüncü taraf satıcılara ve ürünlerine ilişkin yorumlar bakımından, üçüncü taraf satıcılara oranla görece objektif pozisyonda olduğu kanaatinin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda e-pazaryeri kimliğinin, satıcı kimliğinin ötesine geçtiği ve marka bağımlılığı ile güvenin üçüncü taraf satıcılardan ziyade pazaryerine yönelik olarak geliştiği çıkarımında bulunulabilir.

E-pazaryeri Kimliğinin Önemi

(173) Pazaryeri kimliğinin, taşıdığı önem bakımından irdelenmesinin bu noktada önem taşıdığı değerlendirilmektedir. E-pazaryeri ile satıcı kimliğinin tüketici gözündeki önemini ortaya koyabilmek amacıyla, “E-pazaryeri alışverişleriniz bakımından en uygun ifade hangisidir?” sorusuna yönelik tüketici değerlendirmeleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 44: Tüketicilerin Alışverişlerinde E-Pazaryeri ve Satıcı Kimliğinin Önemi (%)

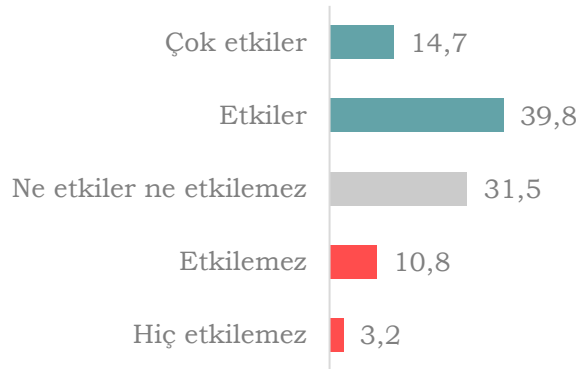
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(174) Buna göre, tüketicilerin yarısı, e-pazaryerinin kimliği daha önemli görmekte iken; tüketicilerin %13,5'i ise, tamamen e-pazaryerine güvendiğini ve satıcı kimliğinin önemi olmadığını belirtmektedir. Bu tüketici eğilimi, platformun; önemli ölçüde pazaryeri lehine işleyen bir marka bağımlılığı süreci yarattığını ortaya koymakta ve buna bağlı olarak da satıcıların, pazaryerinin sahip olduğu motivasyonlara sahip olmayacağına işaret etmektedir. Bu çıkarımlar

ise, bir önceki başlık altında yer verilen ve pazaryeri kimliğinin satıcı kimliğinin önüne geçtiği yönündeki çıkarımı destekler niteliktedir.

- (175) E-pazaryeri kimliğinin, tüketiciler nezdindeki önemine işaret eden bir diğer anket bulgusu, e-pazaryerlerinin satıcı oldukları kategorilerde özellikle tercih edilip edilmediklerine ilişkindir. Bu hususun tüketicilerin ürün satın alımına etki düzeyi ise aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 45: E-pazaryerinin Aynı Zamanda Satıcı Olarak Faaliyet Göstermesinin Tüketicilerin Ürün Satın Alımına Etki Düzeyi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

- (176) İlgili Grafik 45'ten, tüketicilerin yarısından fazlasının, e-pazaryerinin de ilgili üründe satıcı olması halinde, e-pazaryerini tercih edeceği anlaşılmaktadır. Bu durum, e-pazaryerinin, satıcı olduğu kategorilerde, üçüncü taraf satıcılar karşısında belirli bir avantaja sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.1.2. Satıcı Profili

- (177) E-pazaryerlerine yönelik sektör incelemesi kapsamında, pazardaki rekabet koşullarının ortaya konulması noktasında, satıcı profil ve eğilimleri, bir diğer önemli bir başlık olarak belirginlik kazanmaktadır. Zira, satıcı profil ve eğilimleri, e-pazaryerlerinin pazardaki davranışları bakımından hem belirleyici hem de belirleyen bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu bağlamda e-pazaryerleri, gerek platform-içi gerek platformlar-arası rekabetçi stratejilerini/davranışlarını, satıcıların profili ve eğilimlerini dikkate alarak kurgulamakta olup bu etkileşim, pazarın işleyişine yön vermektedir.

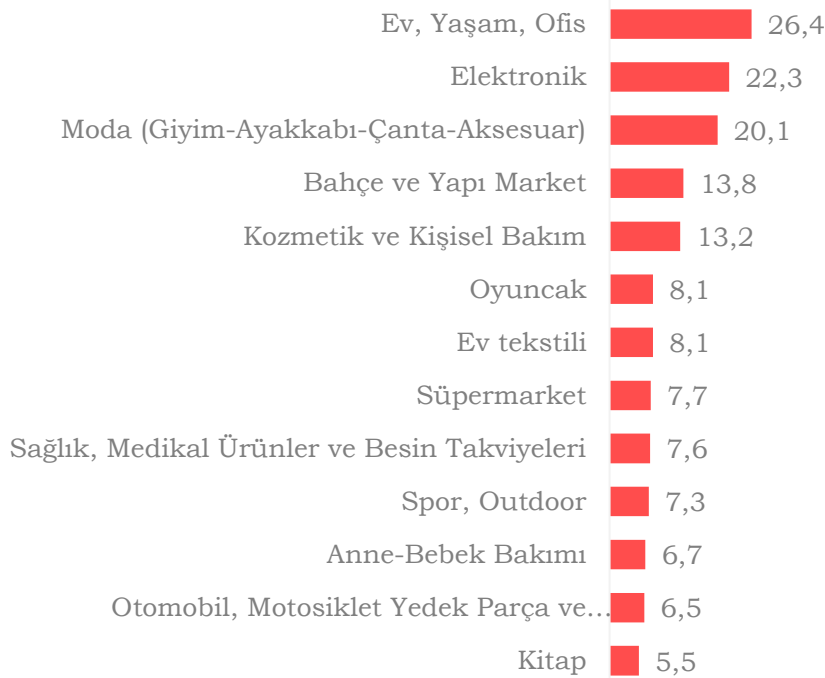
- (178) Sektör incelemesi kapsamında çok kategorili e-pazaryerlerinde yer alan satıcılara yönelik olarak gerçekleştirilen anket, ilgili satıcıların profillerine ve

eğilimlerine ışık tutan bulgular sunmakta olup bölümün devamında alt başlıklar halinde bu bulgulara ve değerlendirmelerine yer verilmektedir.

Satıcı Ürün Gamı

(179) Satıcı anketi çerçevesinde öncelikle, hangi ürün gruplarının satışının gerçekleştirildiği sorulmuş olup satıcıların e-pazaryerlerinde satışını gerçekleştirdikleri ürün gruplarının ağırlıkları, aşağıdaki grafikte toplulaştırılmıştır:

Grafik 46: Satıcıların E-pazaryerlerinde Satışını Gerçekleştirdikleri Ürün Grupları (%)

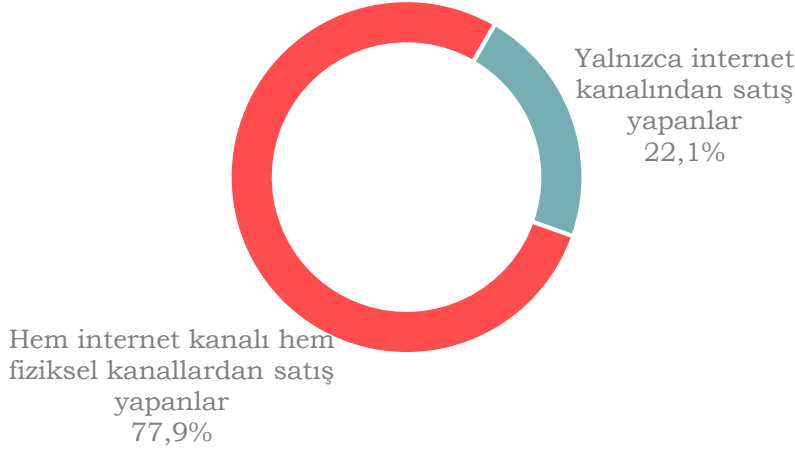
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(180) Yukarıda yer verilen Grafik 46, ankete katılım sağlayan 5.196 satıcının, satış gerçekleştirdikleri ürün grupları bazında dağılımlarını göstermekte olup, satıcıların sayısal ağırlığının, sırasıyla; 'Ev, Yaşam ve Ofis', 'Elektronik' ve 'Moda' kategorilerinde olduğu görülmektedir.

Satış Mecraları ve Ağırlıkları

(181) Satıcıların hangi kanallar aracılığıyla satış gerçekleştirdiklerini ve bu satış kanallarının taşıdıkları ağırlıkları yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmekte olup ilgili grafikten satıcıların %22,1'inin, yalnızca internet kanallarından satış yaptıkları, %77,9'unun ise internet kanalının yanı sıra fiziksel mağaza kanalından da satış yaptıkları anlaşılmaktadır:

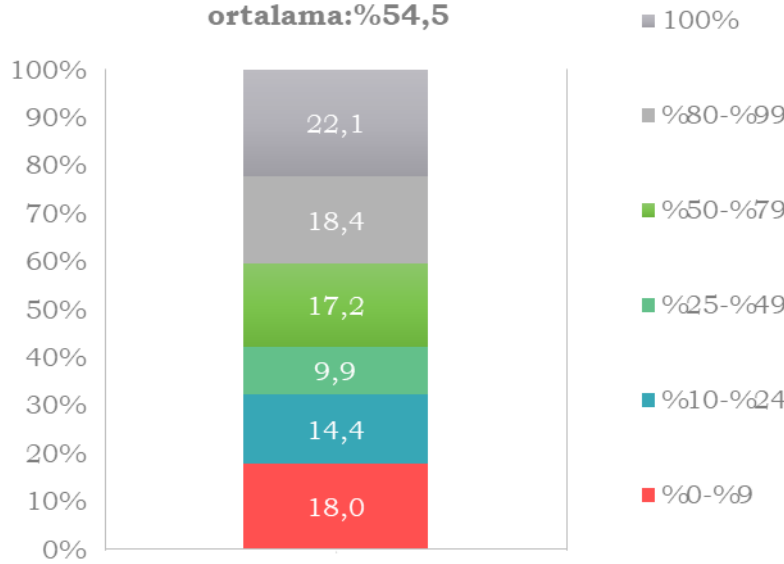
Grafik 47: Satıcıların Satışlarını Gerçekleştirdikleri Kanallar

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(182) Bu noktada, satıcıların, fiziksel kanal ile internet kanalı ağırlıkları bakımından kırılımını yansıtan grafik aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 48: Satıcıların Satışlarında İnternet Kanalının Ağırlığı

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

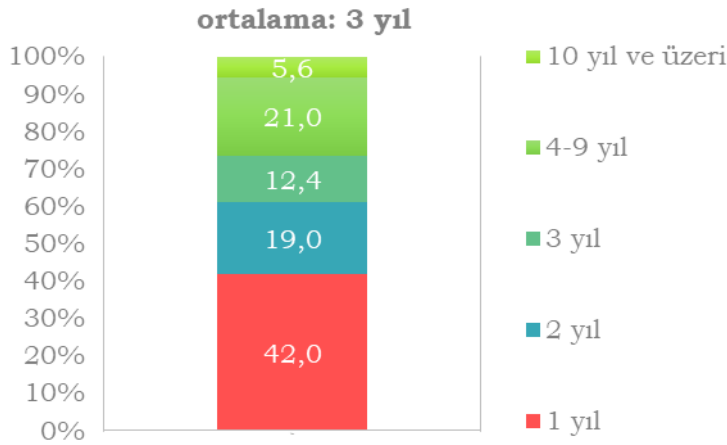
(183) İlgili grafikten, satıcıların toplam satışlarının, ortalama %54,5'inin internet kanalı satışlarından oluştuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, satıcıların %57,7'si bakımından internet satışları, fiziksel mağaza satışlarını aşan düzeyde cirolarına katkı sağlamaktadır. Aynı doğrultuda olmak üzere,

satıcıların %40,5'i bakımından ise, internet satışlarının ciro içindeki oranının, %80 ve üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tablo, internet kanalının, satıcıların önemli bir bölümü bakımından ana satış mecrası olduğunu ortaya koymaktadır.

İnternet Kanalı Satışlarının Süresi

(184) Satıcılar bakımından ana satış mecrası olduğu görülen internet kanalının kaç yıldır kullanılmakta olduğu incelendiğinde; bu kanalın, ortalama üç yıl gibi görece çok kısa bir süre zarfında bu konuma eriştiği anlaşılmaktadır. Satıcıların ne kadar süredir internet kanalından satış yaptıklarını gösterir grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 49: Satıcıların İnternet Kanalından Satış Yapma Süreleri (%)

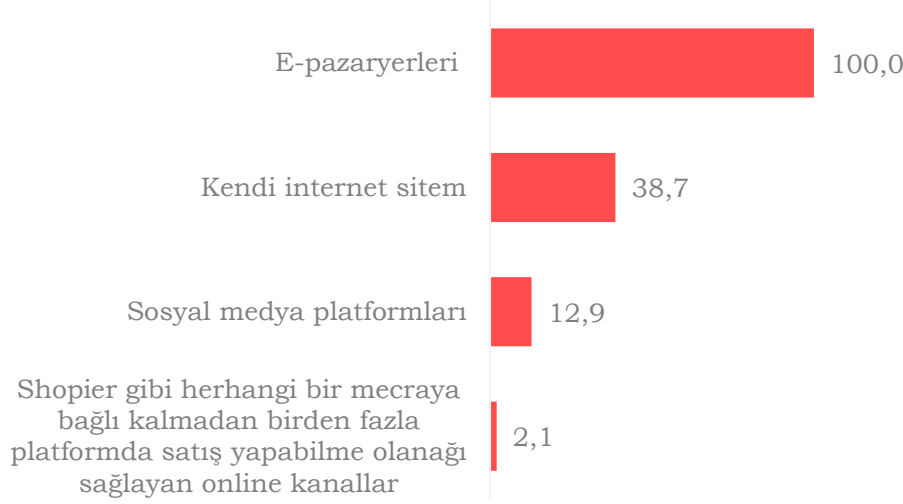
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(185) İlgili grafiğe göre, satıcıların %42 gibi önemli bir oranı, internet kanallarını satış için kullanmaya son bir yıl içerisinde başlamış olup COVID-19 salgınının, bu eğilimde belirleyici olduğu değerlendirilmektedir. Tüketici talebinin internet kanallarına yönelmesi ile birlikte, satıcıların da bu kanala penetre olma çabalarının yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Ancak salgın öncesi dönem bakımından, internet kanallarının gelişiminin son 3 yılda hız kazandığı ifade edilebilecektir. Nitekim satıcıların %73,4'ü bakımından, internet kanalı satışları ile tanışmanın son 3 yılda gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

İnternet Satış Kanalları

(186) İnternet satış kanallarının, satıcılar bakımından taşıdığı önem çerçevesinde, hangi internet satış kanallarının kullanıldığının ve e-pazaryerleri dışındaki internet satış kanallarının ağırlığının anlaşılması önem taşımaktadır:

Grafik 50: Satıcılar Tarafından Kullanılan İnternet Kanalları (%)

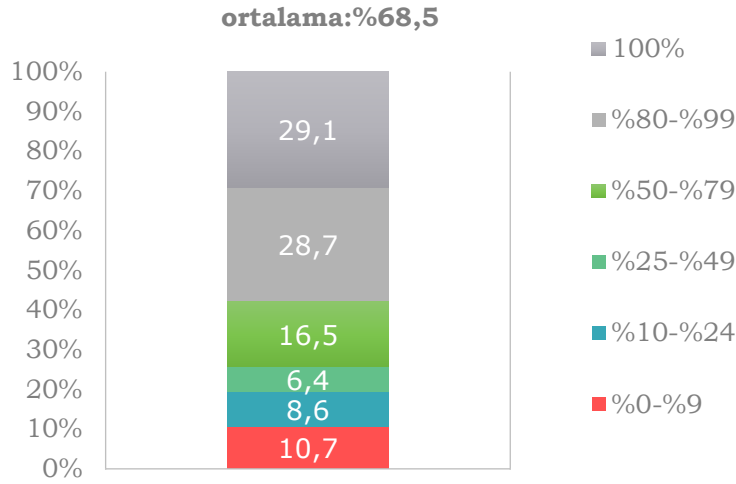
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(187) İlgili grafik çerçevesinde, satıcıların e-pazaryerleri dışında hangi internet kanallarından tüketicilere ulaştıkları irdelendiğinde; satıcıların %38,7'sinin, kendi internet sitesinden; %12,9'unun, sosyal medya platformlarından ve %2,1'inin, herhangi bir mecraya bağlı kalmadan birden fazla platformda satış yapma imkânı sunan *Shopier* gibi çevrim içi kanallardan satış yaptıkları görülmektedir.

E-Pazaryerlerinin İnternet Kanalı Satışlarındaki Önemi

(188) E-pazaryerlerinin satıcılar bakımından önemine dikkat çeken bir diğer bulgu, e-pazaryerlerinin internet satışlarından aldığı paydır. Bu kapsamda, satıcıların internet kanalı satışları içinde e-pazaryerlerinin ağırlığını yansıtan grafik, aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 51: Satıcıların İnternet Kanalı Satışlarında E-pazaryerlerinin Ağırlığı (%)

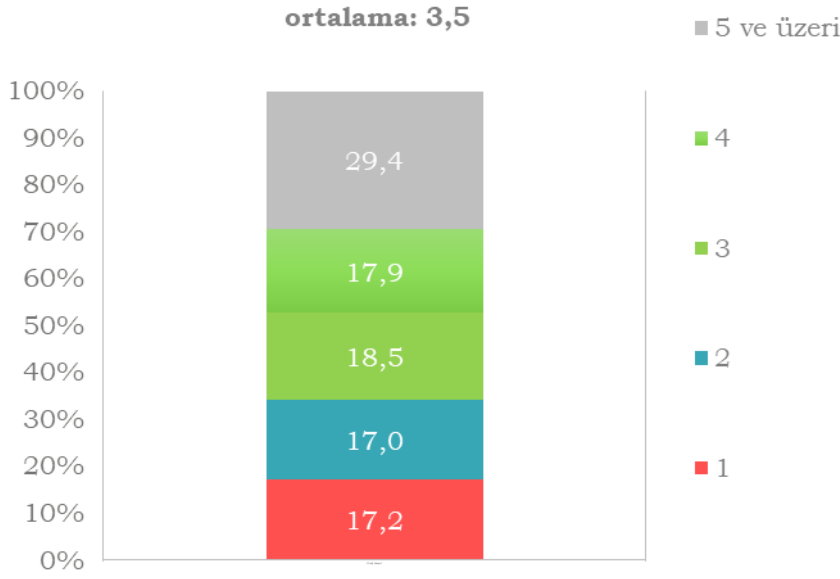
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(189) Yukarıda yer verilen Grafik 51'den, satıcı kitlesinin %29,1'inin internet kanalı olarak sadece e-pazaryerlerini kullandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte satıcıların %57,8'inin, e-pazaryerleri aracılığıyla yapılan satışlarının, internet kanalı satışları içindeki oranının %80 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Satıcıların internet kanalı satışlarının ortalama %68,5'inin e-pazaryerleri aracılığıyla elde edilmesi ve önemli bir satıcı kitlesinin cirosunun, yüksek oranda e-pazaryerleri satışlarına bağlı olması; e-pazaryerlerinin, satıcılar bakımından temel internet kanalı olduğunu ortaya koymaktadır.

Yer Alınan E-Pazaryeri Sayısı

(190) Satıcı anketinin yukarıda yer verilen bulguları, e-pazaryerlerinin satıcıların geneli bakımından en önemli internet satış mecrası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu önem itibarıyla satıcıların, faaliyetleri bakımından, e-pazaryerlerine bağımlı oldukları ifade edilebilecektir. Bu bağımlılığın derecesini tayin etmek bakımından, satıcıların kaç tane pazaryeri ile çalıştığı önemli bir kriter olup satıcı tarafında ne kadar çok pazaryeri ile çalışılırsa, söz konusu bağımlılık da o ölçüde azalacaktır. Bunu değerlendirebilmek amacıyla satıcıların buldukları e-pazaryeri sayısının detaylı kırılımı aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 52: Satıcıların Buldukları E-pazaryerlerinin Sayısı (%)

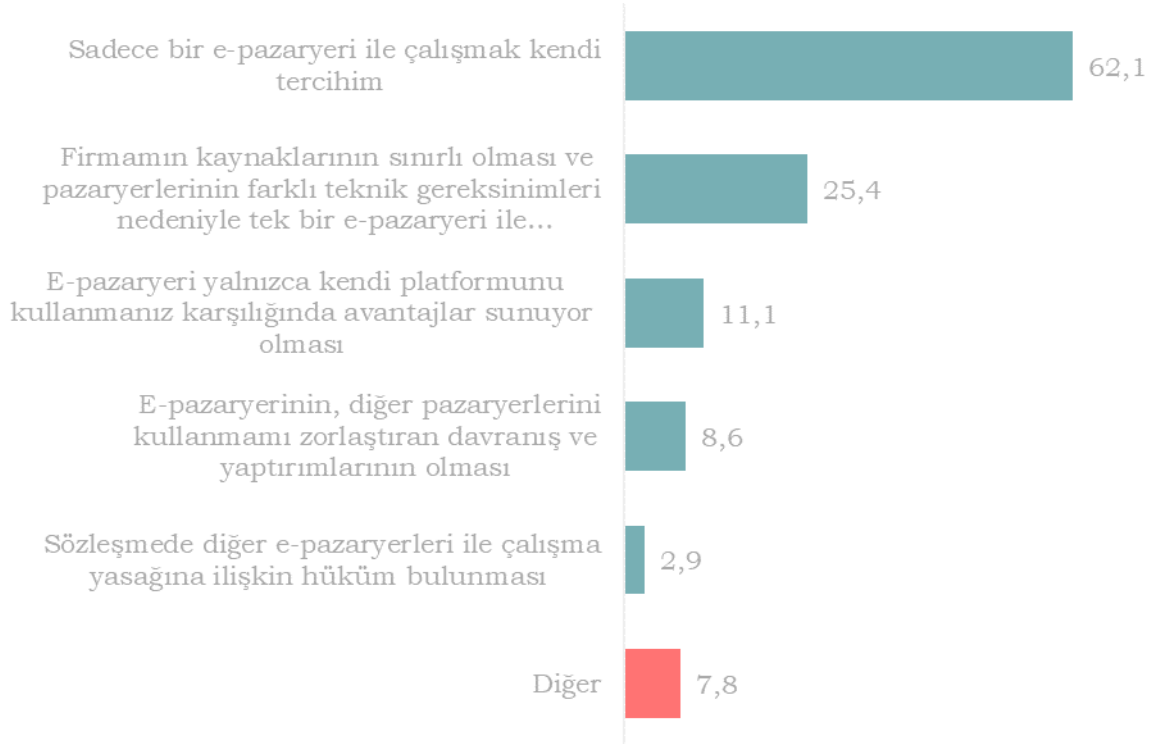
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(191) Yukarıdaki grafik, satıcıların ortalama 3,5 pazaryerinde yer aldıklarını göstermekte olup satıcıların yalnızca %17,2'nin, tek bir e-pazaryeri ile; %45,7'sinin ise, sınırlı sayıda pazaryeri olarak kabul edilebilecek üç ve daha az sayıda pazaryeri ile çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Tek E-Pazaryeri İle Çalışma Tercihinin Nedenleri

(192) Çalışılan pazaryeri sayısının artması, satıcıların pazaryerine bağımlılığını hafifleten ve bu ölçüde de e-pazaryerine maruz kalmalarını azaltan bir durumdur. Buna karşılık satıcıların %17,2'sinin neden tek bir pazaryeri ile çalışmayı tercih ettikleri hususu merak uyandırmaktadır. Bu noktada, satıcıların tek bir pazaryeri ile çalışmayı tercih etme nedenleri, aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 53: Satıcıların Sadece Bir E-Pazaryeri ile Çalışma Nedenleri (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(193) Grafik 53, tek bir e-pazaryeri ile çalışmanın, önemli ölçüde, satıcıların kendi tercihleri olduğunu ortaya koymaktadır. Tek e-pazaryeri ile çalışan satıcıların %62,1'inin kendi tercihiyle tek bir e-pazaryeri ile çalışması, teknik veya e-pazaryeri kaynaklı engellerden ziyade satıcı tercihlerinin belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, söz konusu satıcılar bakımından bir bağımlılık söz konusu olsa da bunun, satıcıların imtina edebilecekken etmedikleri bir bağımlılık olduğu görülmektedir. Haliyle, bu durumdaki satıcılar fiili durumda münhasır çalışıyor görünse de bu pazaryeri eliyle yaratılan bir münhasırlık niteliğinde değildir.

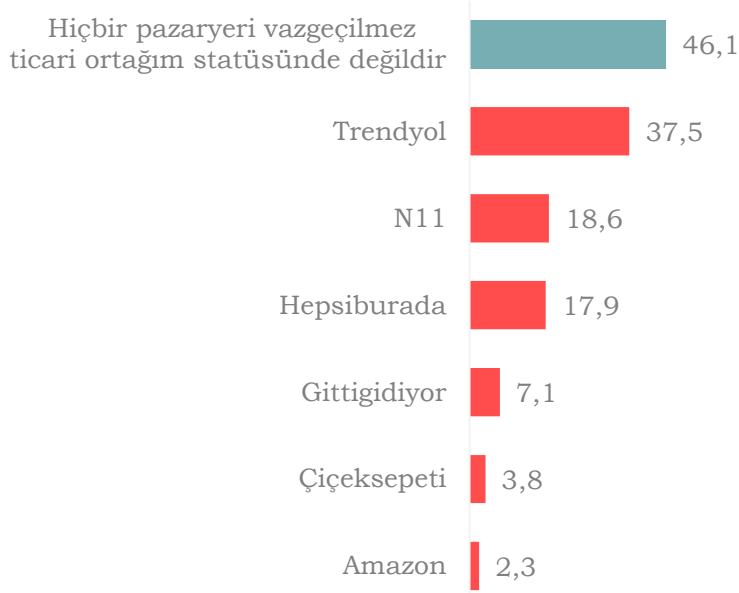
(194) Diğer taraftan tek pazaryeri ile çalışan satıcıların %25,4'ü teknik nedenlerle tek bir e-pazaryeri ile çalışmak durumunda kaldıklarını, %22,6'sı ise e-pazaryerinin davranış ve uygulamaları nedeniyle diğer pazaryerleri ile çalışmadıklarını belirtmiştir. Bu oranın düşük seyretmesi, örneklemin tümü bakımından hâlihazırda satıcıları münhasırlığa zorlayan bir sürecin pazaryerlerince işletilmediğini düşündürmektedir. Bu durum, pazardaki rekabet seviyesi bakımından pazaryerlerinin halen gelişimin erken dönemlerinde olduklarına ve satıcı tabanlarını genişletmek üzere satıcıları

cezbetme çabalarının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bahsi geçen eşik henüz aşılmamış olmakla birlikte, sektörün gelişimi sürecinde yaşanabilecek yoğunlaşmalar neticesinde aşılabileceği değerlendirilmektedir. Eşiğin aşılması durumunda ise; pazaryerinin münhasırlığı dikte edebileceği ve satıcıların bağımlılıklarının da o ölçüde artabileceği düşünülmektedir.

Vazgeçilmez Ticari Ortak Niteliğindeki E-Pazaryeri

(195) Satıcı anketi, sınırlı sayıda satıcının tek bir pazaryeri ile çalıştığını ve bunun önemli ölçüde satıcıların kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak yapılabilecek olan, satıcı tarafındaki pazaryeri bağımlılığının sınırlı olduğu yönündeki öngörü; ancak, satıcıların e-pazaryerlerini kendi faaliyetleri için ne ölçüde önemli gördüklerinin irdelenmesi ile netlik kazanacaktır. Bu noktada, satıcıların, çalışmalarının sonlandırılması halinde faaliyetlerinin önemli ölçüde zarar göreceğini değerlendirdikleri pazaryerlerinin tespiti önem taşımaktadır. Bu amaçla, satıcıların, pazaryerlerini vazgeçilmez ticari ortak olarak tanımlayıp tanımlamadıkları noktasındaki değerlendirmeleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 54: Satıcıların Vazgeçilmez Ticari Ortak Olarak Tanımladığı E-pazaryerleri (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(196) Yukarıda yer verilen grafikten de izlenebildiği üzere satıcıların %46,1'i hiçbir pazaryerinin vazgeçilmez ticari ortak statüsünde olmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca satıcıların %37,5'inin Trendyol'u, %18,6'sının N11'i, %17,9'unun Hepsiburada'yı ve %7,1'nin GittiGidiyor'u vazgeçilmez ticari ortak olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak, ilgili grafik, tüm örneklem içindeki payları yansıtmakta olup söz konusu değerlendirmenin, her bir pazaryeri özelinde, o pazaryerinde yer alan satıcılar bakımından da yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, pazaryerlerinin satıcı tabanı temelinde, ilgili pazaryerini vazgeçilmez ticari ortak olarak gören satıcıların oranları aşağıda tablolştırılmıştır:

Tablo 10: Satıcıların Yer Aldıkları E-pazaryerini Vazgeçilmez Ticari Ortak Olarak Tanımlama Durumu (%)

Yer Alınan E-Pazaryeri	Vazgeçilmez Ticari Ortak Olarak Görenler	Baz
Trendyol	48,9	3978
Hepsiburada	27,3	3405
N11	22,8	4245
ÇiçekSepeti	22,2	879
Morhipo	15,8	95
GittiGidiyor	14,6	2534
Aliexpress	10,9	406
Amazon	9,5	1242
EpttAvm	6,7	934

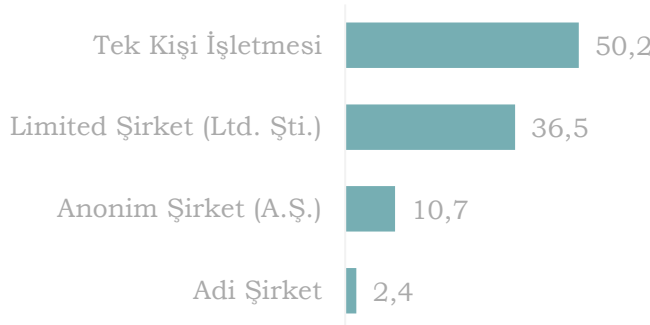
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(197) Yukarıda yer alan Tablo 10 incelendiğinde; Trendyol satıcılarının neredeyse yarısının, Trendyol'u vazgeçilmez ticari ortak olarak tanımladıkları, bu oranın Trendyol'dan sonra en yüksek çıktığı pazaryerlerinin, sırasıyla; %27,3 ile Hepsiburada, %22,8 ile N11 ve %22,2 ile ÇiçekSepeti olduğu görülmektedir. Bahsi geçen pazaryerlerinin tüketici tercihleri ile şekillenen faaliyetlerinin büyüklüğü ve kapsamı değerlendirildiğinde, pazarın genelinde veya belirli kategorilerde önde gelen teşebbüsler haline gelmeleri şaşırtıcı değildir. Bu durum, pazaryerlerini satıcılar için cazip bir satış kanalı haline getirmektedir. Ayrıca pazaryerinin sağladığı tüketicilere erişim imkânı, bu kanalda satışları genişleyen satıcılar bakımından pazaryerlerinin, zamanla, vazgeçilmez nitelik kazanmasına neden olabilmektedir. Bu pozisyon, pazaryerine satıcılar karşısında önemli bir pazarlık gücü sağlayabilmektedir.

Satıcı Büyüklükleri

(198) Pazaryeri ile pazaryerinde yer alan satıcılar arasındaki pazarlık gücü dengesinin nerede kurulduğu, anlaşmanın hangi tarafın kontrolünde ve isteği çerçevesinde gerçekleştiğinin tespiti bakımından son derece önemlidir. Pazaryerinin, satıcılar için hangi ölçüde önemli bir ticari ortak olduğuna yönelik olarak yukarıda yer verilen tespit; pazarlık dengesini, pazaryeri lehine geliştiren başlıca unsuru oluşturmaktadır. Bununla birlikte, satıcıların pazarlık gücünü ölçmek bakımından satıcının büyüklüğünden hareket edilebilecektir. Bu çerçevede satıcı anketinde, pazaryerleri ve satıcılar arasındaki pazarlık dengesinin mevcut düzeyini tayin etmek amacıyla, satıcıların işletme türü ve çalışan sayılarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu doğrultuda, satıcıların firma işletme türü dağılımını gösterir grafik aşağıdadır:

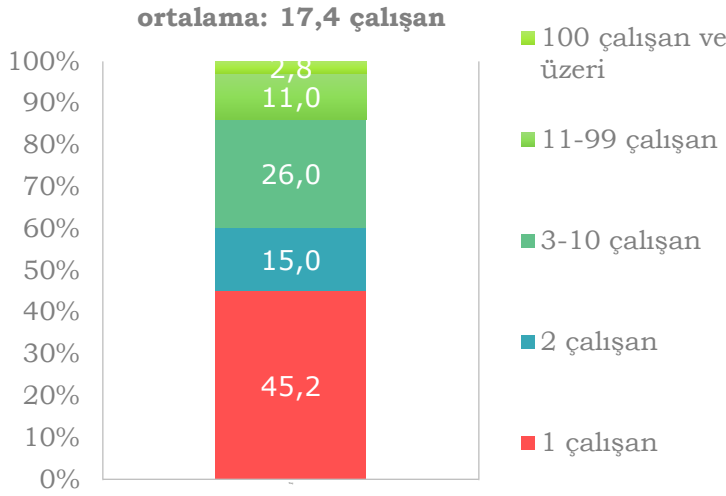
Grafik 55: Satıcı Firmaların İşletme Türü (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(199) Yukarıdaki dağılım, satıcıların yarıdan fazlasının tek kişi işletmesi niteliğinde olduğunu göstermektedir. Satıcılar içindeki ticari şirket oranının düşük olması, pazaryerlerinin satıcı tabanının önemli ölçüde şirketleşmemiş ve/veya küçük ölçekli işletme şeklinde olduğuna işaret etmektedir. Satıcıların çalışan sayısı bakımından dağılımı ise aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 56: Satıcıların Firmalarında Çalışan Kişi Sayısı (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(200) İlgili grafikten izlenebildiği üzere, satıcıların ortalama çalışan sayısı 17,4 kişi olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca, satıcıların %45,2'sinin, tek çalışana; %86,2'sinin ise, 10 ve daha az sayıda çalışana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu tablonun ortaya koyduğu ölçek itibarıyla, pazaryerleri ile sahip oldukları satıcı tabanları arasında önemli bir asimetri olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.2. Pazar Payı ve Yoğunlaşma Gelişimleri

(201) E-pazaryeri platformları pazarındaki rekabet koşullarının analiz edilmesi bakımından ilk başvurulması gereken kriter, pazar gücüdür. Pazar gücünün değerlendirilmesi bakımından ise geleneksel olarak ele alınması gereken ilk ölçüt, teşebbüslerin pazardan aldıkları paydır. E-pazaryerlerinin iş modeli dikkate alındığında, pazar payı hesaplamasında temel alınabilecek ilk ölçüt, platform üzerinden gerçekleşen işlem hacmidir. Bununla birlikte, alışveriş sayısı, nihai kullanıcı sayısı, ticari kullanıcı sayısı, ziyaret sayısı veya ciro da e-pazaryerlerinin pazar paylarının hesaplanmasında alternatif baz olarak kullanılabilir.

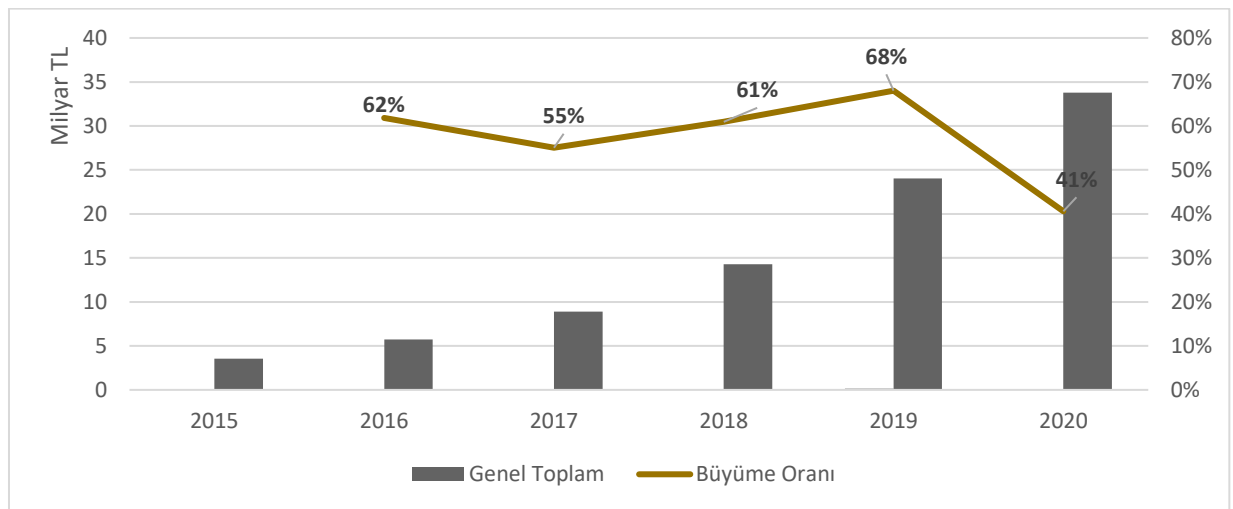
(202) İşbu raporun bu bölümünde, Türkiye pazarında faaliyeti bulunan çok kategorili e-pazaryeri platformlarının büyüklükleri ile yukarıda bahsi geçen ölçütler temelinde, pazardan aldıkları payın gelişimi ele alınacaktır. Pazardaki rekabet koşullarına yönelik resmin tam anlamıyla görülmesi için, tüm kategoriler bakımından hesaplanacak genel pazar payının yanı sıra ürün

kategorisi bazında hesaplanacak pazar paylarının incelenmesi de fayda sağlayacaktır. Bu çerçevede işbu sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen pazar payı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda sunulmaktadır.

3.3.2.1. Toplam İşlem Hacmi Temelinde Pazar Payları - CR2/CR4 Gelişimi

(203) Sektör incelemesi kapsamında ilk pazar payı analizi, toplam işlem hacmi temelinde gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, inceleme kapsamında yer alan pazaryerlerinden, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde platform üzerinden gerçekleşen toplam işlem hacimlerine yönelik veri talep edilmiştir. Söz konusu veri incelendiğinde ortaya çıkan ilk bulgu; pazarın 2016 yılından bu yana her yıl %50'nin üzerinde büyüyor olmasıdır. 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme %41,7 olup 2020 yılının son çeyreği rakamları da dâhil edildiğinde %50'nin üzerinde bir büyümenin bu yıl için de sağlanacağı aşikârdır. Nitekim 2020 yılının tamamına ait verilerin sağlanabildiği alışveriş sayısı, ziyaret sayısı gibi bazlar bakımından, işbu raporun devamında sunulan analizler de buna işaret etmektedir. E-pazaryerlerinin işlem hacmi bazındaki büyüme oranları gelişimine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 57: E-pazaryerlerinin İşlem Hacmi ve İşlem Hacmi Bazında Büyüme Oranları Gelişimi⁸⁵

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Bilgiler

⁸⁵ Teşebbüs özelindeki veriler ticari sır olarak işaretlenmiştir.

- (204) Yukarıda yer alan grafikten de izlenebildiği üzere, işlem hacminde yaşanan gelişim ile ortaya çıkan ikinci husus; 2019 yılına kadar Hepsiburada'nın liderliğinde, birbirine yakın pazar paylarına sahip dört teşebbüs tarafından domine edilen pazarın, 2020 yılına gelindiğinde, Trendyol'un liderliğinde iki teşebbüs tarafından domine edilen yoğunlaşmış bir yapıya evrilmiş olmasıdır.
- (205) Bahse konu ikinci bulgu ile bağlantılı olarak altı çizilebilecek bir diğer husus, 2015 yılında pazardaki mevcudiyeti çok sınırlı olan Trendyol'un, beş yıl içerisinde pazar lideri konumuna gelmiş olmasıdır. Trendyol'un, 2018 yılında başlayan ve 2020 yılında oldukça belirgin hale gelen yükselişinde, şirketin, 2018 yılında Alibaba Grubuna dâhil olmasının oldukça etkili bir faktör olduğu düşünülmektedir. Nitekim Trendyol'un, son yıllarda diğer oyunculara kıyasla oldukça yüksek [(.....)] düzeyde gerçekleşen reklam harcamaları da bu durumu desteklemektedir. Bu harcamalar, küresel dev oyuncunun, Türkiye pazarına penetre olmak üzere yaptığı yatırımlar olarak değerlendirilmektedir.
- (206) Teşebbüslerin yukarıda yer alan Grafik 57'de izlenebilen toplam işlem hacimleri itibarıyla hesaplanan pazar payları ile pazar paylarında yaşanan gelişim aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 58: Teşebbüslerin Toplam İşlem Hacimleri Bazında Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (207) İlgili pazar payı grafiğinde gözlemlenebilen ve 2018-2020 yılları arasında yaşanan pazar payı değişimi incelendiğinde, 2018 yılından sonra sektörde

kırılma gerçekleştiği; bu yıldan itibaren en yüksek pazar payı artışının, Trendyol tarafından kaydedildiği; en büyük pazar payı kaybının ise, N11 ve GittiGidiyor tarafında gerçekleştiği; Hepsiburada'nın, pazar payını koruma eğiliminde olduğu; 2018 yılında pazara giriş yapan Amazon Türkiye'nin ise, kısıtlı pazar payı artışı sağladığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede pazardaki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişiminin değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. İlk olarak pazardaki CR2 gelişimi incelendiğinde, 2018'de %56,06 olan CR2 değerinin, 2020 yılında %70,10 değerine ulaştığı görülmektedir. Pazardaki CR4 gelişimi incelendiğinde ise, 2018'de %91,39 olan CR4 değerinin, 2020 yılında %93,86 değerine yükseldiği görülmektedir:

Tablo 11: Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	63,28%	93,83%
2016	67,06%	92,14%
2017	59,73%	92,90%
2018	56,06%	91,39%
2019	59,77%	92,54%
2020	70,10%	93,86%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

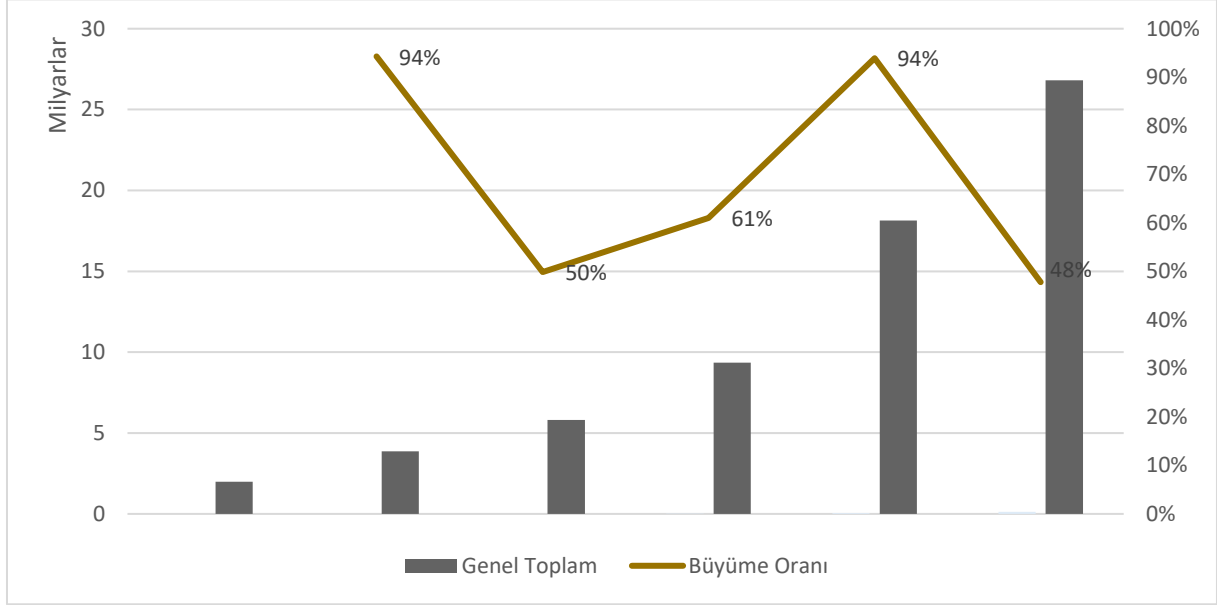
(208) Yukarıda yer verilen pazar payları ile CR2/CR4 oranları itibarıyla, Trendyol'un; 2019 yılında elde ettiği pazar liderliğini, 2020 yılında daha da pekiştirdiği ve (.....) pazar payını geçtiği, yoğunlaşma oranlarının gittikçe artması nedeniyle pazarın sıkı oligopol yapısının güçlendiği, pazar payı asimetrisinin giderek belirginleşmesi nedeniyle bu gidişatın, birleşme ve devralmaları tetikleyebileceği değerlendirilmektedir.

3.3.2.2. Üçüncü Taraf Satıcılar Aracılığıyla Gerçekleşen İşlem Hacimleri Temelinde Pazar Payları - CR2/CR4 Gelişimi

(209) İlgili pazaryerlerinin platformları üzerinde üçüncü taraf satıcılarca gerçekleştirilen ve pazaryerlerinin aracılık rolü taşıdığı 2015-2020 ilk dokuz aya ait işlem hacimleri incelendiğinde toplam işlem hacimlerinde gözlenen duruma benzer şekilde incelenen dönemde her yıl %50'nin üzerinde bir büyüme gerçekleştiği tespit edilmektedir. 2020 yılına ait %48'lik büyüme oranının ilk 9 ayı yansıttığı da göz önüne alındığında yılın son çeyreğinin

hesaplamaya katılması durumunda bu oranın da %50'yi aşacağı öngörülmektedir.

Grafik 59: E-pazaryerlerinde Üçüncü Taraf Satıcılar Aracılığıyla Gerçekleşen İşlem Hacmi ve İşlem Hacimleri Bazında Büyüme Oranları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(210) Üçüncü taraf satıcılarca gerçekleştirilen işlem hacimleri incelendiğinde 2019 yılına kadar N11'in liderliğinde Hepsiburada ve GittiGidiyor'un takibinde ilerleyen üç oyunculu bir pazar yapısının mevcut olduğu görülürken, 2020 yılına gelindiğinde 2018 yılında pazara giriş yapan Trendyol'un açık ara farkla lider olduğu bir pazar yapısına geçiş yapıldığı gözlenmektedir.

Grafik 60: Teşebbüslerin Üçüncü Taraf İşlem Hacimleri Bazında Pazar Payları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(211) Yukarıdaki grafik incelendiğinde ise bu süreçte Trendyol pazar payını artırırken özellikle N11 ve GittiGidiyor'un belirgin şekilde pazar payı kaybettiği görülmektedir. Bu çerçevede pazardaki yoğunlaşma oranları bakımından CR2'in 2018'deki 65,23 değerinden 2020 yılında 67,31 değerine yükseldiği; CR4'ün ise 98,31 değerinden 97,21 değerine düştüğü görülmektedir:

Tablo 12: Yıllık Bazda Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	96,09%	100%
2016	72,14%	100%
2017	72,17%	99,39%
2018	65,23%	98,31%
2019	57,12%	97,1%
2020	67,31%	97,21%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(212) Pazar payı ve CR2/CR4 oranları itibarıyla Trendyol'un 2019 yılında elde ettiği liderliğini 2020 yılında pekiştirerek (...)lere varan pazar payı elde ettiği, pazarın yoğunlaşma oranının artarak sıkı oligopol yapısının güçlendiği ve pazar payı asimetrisinin giderek belirginleştiği sonucuna varılırken, benzer çıkarımlara ulaşılan toplam işlem hacmi bazında yapılan değerlendirmede de değinildiği üzere bu durumun sektörde gerçekleşebilecek birleşme ve devralmaları tetikleyebileceği söylenebilecektir.

3.3.2.3. Kategori Bazında İşlem Hacmi Temelinde Pazar Payları - CR2/CR4 Gelişimi

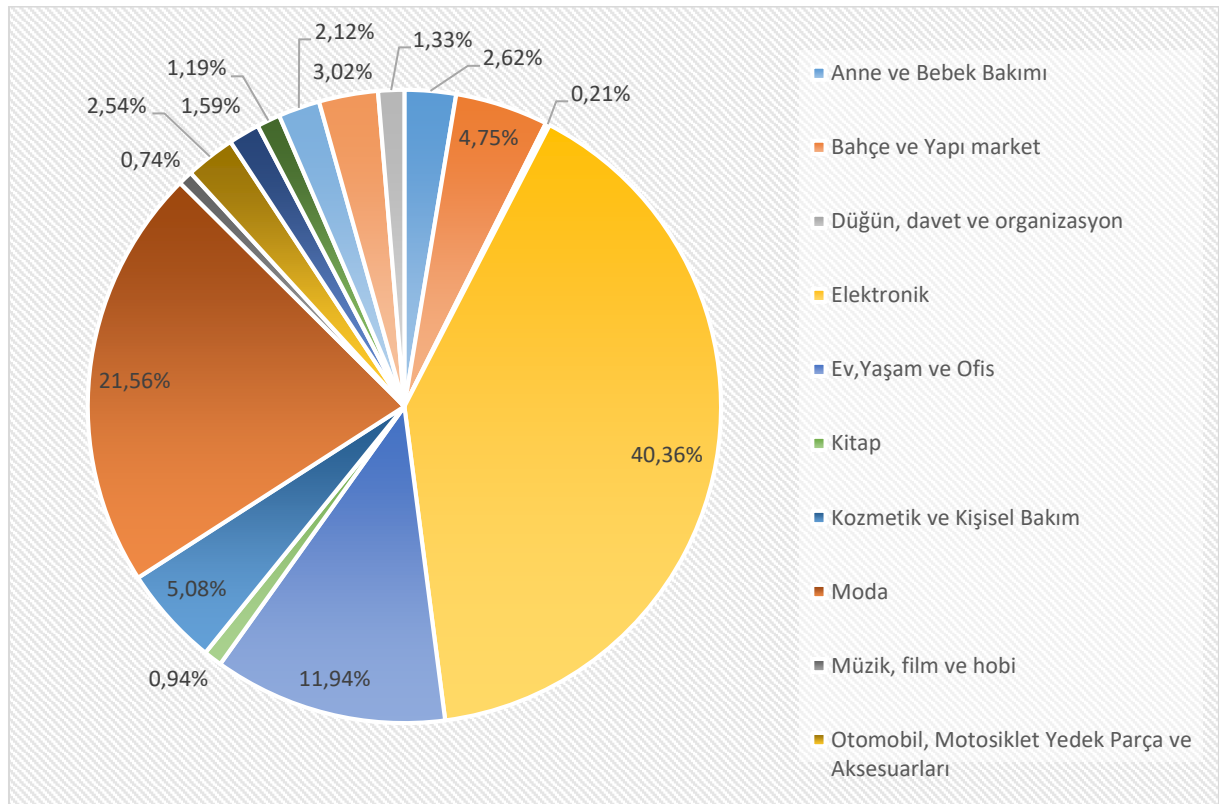
(213) Çok kategorili e-pazaryerlerinin ürün portföyleri incelendiğinde, platformlarında yer verdikleri başlıca ana ürün kategorilerinin aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir:

- Anne ve Bebek Bakımı,
- Bahçe ve Yapı Market,
- Düğün, Davet ve Organizasyon,
- Elektronik,
- Ev, Yaşam ve Ofis,
- Kitap,

- Kozmetik ve Kişisel Bakım,
- Moda,
- Müzik, Film ve Hobi,
- Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları,
- Oyuncak ve Eğlence,
- Petshop,
- Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri,
- Spor ve Outdoor,
- Yiyecek ve İçecek.

(214) Söz konusu ana ürün kategorilerinde, işlem hacmi temel alınarak pazar paylarının hesaplanması ve pazar payı gelişiminin değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Ancak bunun öncesinde, ilgili kategorilerin, görece büyüklüklerine ışık tutmak adına, 2020 yılının ilk dokuz ayında toplam satış hacminden aldıkları paya değinilmesinde fayda görülmektedir:

Grafik 61: Ana Kategorilerin Toplam Satış Hacminden Aldıkları Paylar

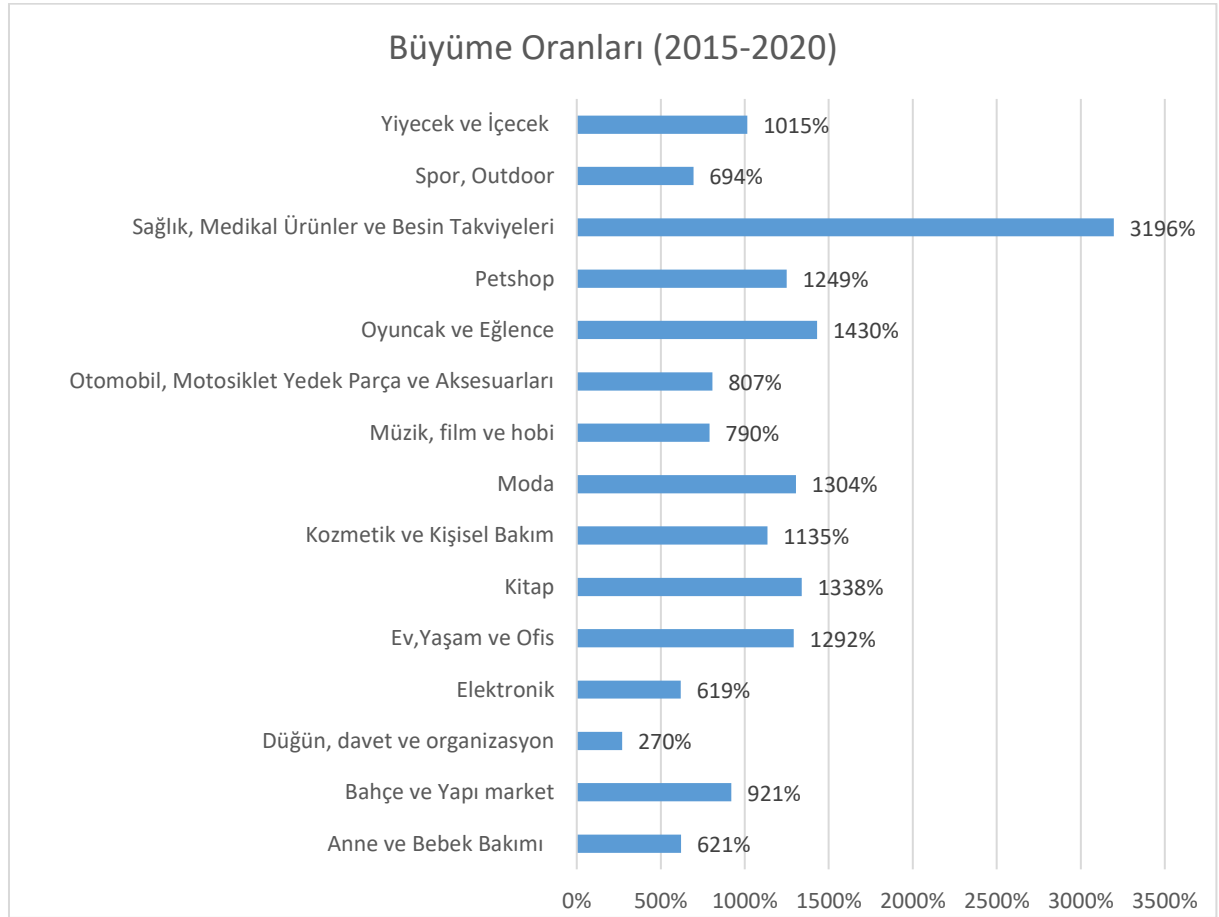

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(215) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde, çok kategorili e-pazaryerleri üzerinden, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleştirilen toplam 34,1 milyar TL'lik satış hacminin %40'ını, 'Elektronik' kategorisinin oluşturduğu görülmektedir. Elektronik kategorisini, %21 oranındaki pay ile 'Moda' kategorisinin takip ettiği ve üçüncü büyük kategorinin ise, yaklaşık %12 oranındaki pay ile 'Ev, Yaşam ve Ofis' kategorisi olduğu görülmektedir.

(216) İlgili ana ürün kategorilerinin, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde hacmen en az altı kat büyüdükleri anlaşılmakta olup ilgili dönemde gerçekleşen toplam nominal büyüme oranlarına ise aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 62: Ana Ürün Kategorilerinin Toplam Nominal Büyüme Oranları

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(217) Bahse konu ana ürün kategorilerinin büyüklüklerine ilişkin olarak yukarıda yer verilen tespitlerin akabinde, her bir ana ürün kategorisi bazında yaşanan pazar payı gelişimi aşağıda sunulmaktadır.

Elektronik

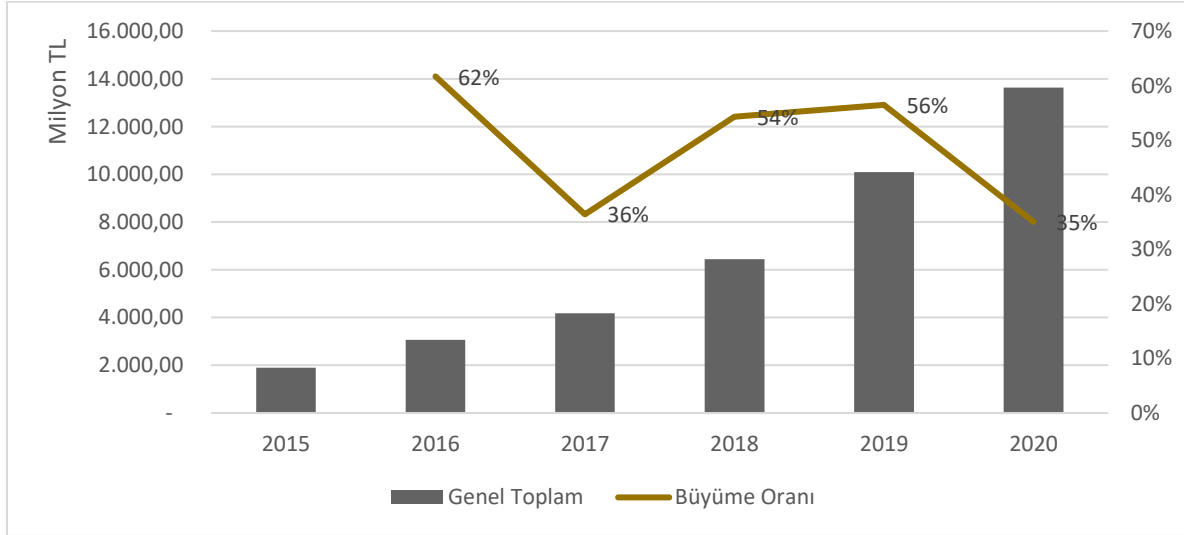
(218) Elektronik ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 13: Elektronik Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Elektronik Kategorisi	
Telefon ve Aksesuar	Giyilebilir teknoloji (akıllı saat ve akıllı bileklik), sim kart, hat, paketler, cep telefonu ve aksesuarları vb.
Bilgisayar ve Tablet	Bilgisayar (dizüstü ve masaüstü), tabletler, projeksiyon ve ekipmanları vb.
TV, Ses ve Görüntü sistemleri	Televizyon, aksesuarları ve yedek parçaları, uydu sistemleri, müzik sistemleri vb.
Beyaz Eşya	Çamaşır makinesi, buzdolabı, ocaklar, kurutma makineleri vb.
Elektrikli Ev/Mutfak Aletleri	İçecek hazırlama (kahve makinesi, mikser, su ısıtıcı, elektrikli semaver vb.), ütü, süpürge vb.
Isıtma ve Soğutma Sistemi	Klima, kombi, şofben vb.
Foto ve Kamera	Hafıza kartı ve kart okuyucular (kart okuyucular, compact flash vb.), dijital resim çerçeveleri, her türlü fotoğraf makinesi ve kamera (dijital, video kamera, outdoor, su altı, şipşak, filmli vb.)
Video, oyun ve konsol	Oyun Konsolları, konsol aksesuarları, konsol ve PC oyunları vb.

(219) Elektronik ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 63: Elektronik Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(220) İlgili Grafik 63 incelendiğinde; elektronik kategorisinin, 2015 yılında 1,8 milyar TL olan hacminin, 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla 13,6 milyar TL'ye ulaştığı ve bu itibarla, incelenen dönemde, %619 oranında büyüme

kaydettiği görülmektedir. İncelenen dönemde, 2017 yılı haricinde her yıl, yıllık bazda %50'nin üzerinde büyüme kaydeden pazar; 2020 yılının ilk dokuz ayında, bir önceki yıla göre %35 seviyesinde büyüme kaydetmiştir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, incelenen dönemin tamamında, Hepsiburada'nın, kategori liderliğini sürdürdüğü görülmektedir. Ayrıca N11'in, 2018 yılında GittiGidiyor'dan ayrışarak sürdürdüğü kategori ikinciliğini, 2020 yılına gelindiğinde Trendyol'a kaptırdığı görülmektedir. Bu çerçevede Trendyol'un, 2019 yılında (.....) TL olan işlem hacmini, 2020 yılının ilk dokuz ayında (.....) TL'ye çıkardığı ve ilgili dönemde %(.....) oranında büyüme kaydettiği izlenmektedir. Kategori lideri olan Hepsiburada'nın da aynı dönemde, kayda değer bir artış sağladığı ve kategori satışlarının %(.....) oranında büyüdüğü görülmektedir. Elektronik ana kategorisinde, ilgili dönemde yaşanan ortalama büyümenin %35 olduğu dikkate alındığında; ilgili kategoride, pazarın lokomotiflerinin Hepsiburada ve Trendyol olduğu anlaşılmaktadır. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri ise aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 64: Elektronik Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (221) Yukarıdaki grafik, N11 ve GittiGidiyor tarafından kaybedilen pazar paylarının, önemli ölçüde, Trendyol tarafından elde edildiğini gözler önüne sermektedir. İlgili grafikten ayrıca, Amazon Türkiye'nin, 2018 yılında pazara girişinden bu yana, pazardan bir miktar pay almayı başardığı, EpttAvm ile ÇiçekSepeti'nin çok sınırlı şekilde varlıklarını sürdürdükleri ve Morhipo'nun ise bu kategoride yer almadığı görülmektedir.
- (222) Elektronik kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 14'ten, pazarın, 2015 yılındaki görece simetrik, üç oyuncu ağırlıklı yapısının; 2020 yılına gelindiğinde, asimetrik dört oyunculu bir yapıya dönüştüğü ve CR2 ile CR4 değerlerinin, sırasıyla, %66,25 ve %96 olarak gerçekleştiği görülmektedir:

Tablo 14: Elektronik Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	70,68%	100%
2016	78,27%	100%
2017	75,27%	100%
2018	71,72%	97%
2019	67,38%	95%
2020	66,25%	96%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Moda

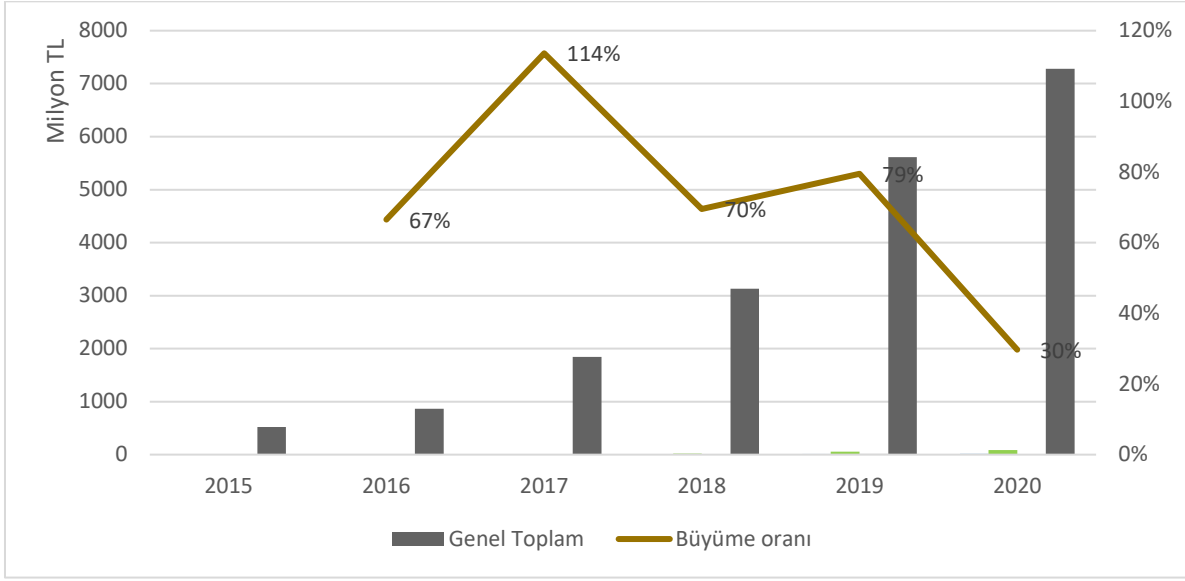
(223) Moda ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 15: Moda Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Moda Kategorisi		
Giyim	Ayakkabı ve Çanta	Aksesuar
Erkek ve kadın giyim	Okul ve sırt çantası	Kol saati
Bebek ve hamile giyim	Ayakkabı (spor ayakkabı, sandalet, çizme vb.)	Güneş gözlüğü
Spor giyim	Ayakkabı boyası	Takı ve mücevher
Plaj giyim	Bavul ve valiz	Şapka
İç giyim	...	Kemer
...		Şal/fular
		...

(224) Moda ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 65: Moda Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(225) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, moda kategorisinin, 2015 yılında 518 milyon TL olan hacminin, 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla 7,3 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama %72 oranında büyüme kaydedilmiş olup en yüksek büyüme, %114 oranı ile 2017 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise, bir önceki yıla göre %30 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2015 yılında, pazarın büyük ölçüde Morhipo ve N11 tarafından paylaşıldığı; 2016 yılında Trendyol'un, işlem hacmini önemli ölçüde arttırarak Morhipo ve N11'in seviyesine ulaştığı; devam eden yıllarda Trendyol'un, diğer teşebbüslerden önemli oranda farklılaşarak pazar hâkimiyetini sürdürdüğü görülmektedir. 2019 yılına gelindiğinde ise, Trendyol'un işlem hacmi ile pazardaki ikinci en yüksek pazar payına sahip olan Morhipo'nun işlem hacmi arasında yaklaşık (.....) kat fark bulunmaktadır. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri ise aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 66: Moda Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(226) Moda kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 16'dan, CR4 değerinde yaşanan artışın görece sınırlı olduğu, ancak CR2 değerinde yaşanan artış itibarıyla, pazarın daha yoğunlaşmış bir hal almakta olduğu görülmektedir:

Tablo 16: Moda Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	63,29%	91%
2016	55,23%	91%
2017	68,41%	93%
2018	76,26%	94%
2019	84,27%	95%
2020	88,96%	97%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Ev, Yaşam ve Ofis

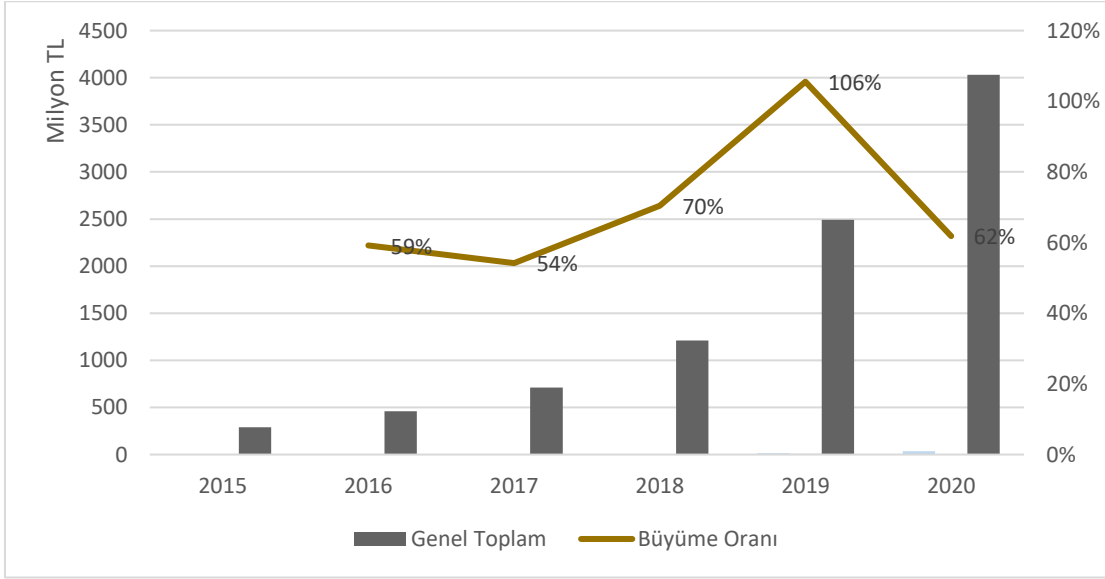
(227) Ev, Yaşam ve Ofis ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 17: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisi Altında Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisi	
Mobilya	Yatak ve oturma odası, mutfak, bebek, ofis, bahçe ve genç odası mobilyaları, TV sehpa ve üniteleri, kitaplık vb.
Ev, Mutfak ve Banyo Ürün ve Gereçleri	Yemek hazırlama gereçleri (servis aletleri, bıçaklar vb.), pişirme gereçleri (tencere setleri/tencereler, tavalar vb.), banyo takımları, temizlik aletleri, mutfak ve sofrta ürünleri vb.
Ev tekstili	Banyo, mutfak ve salon tekstili, halı, perde ve güneşlikler, yatak odası tekstili (nevresim takımı, yastık, yastık kılıfı vb.), minder, havlu vb.
Yataklar	Yatak, yatak başlığı, yatak pedi, döşekler ve alezler, şişme yatak vb.
Ev Dekorasyonu ve Aydınlatma	Duvar kağıdı, saat, tablo, abajur, dekoratif aksesuarlar (biblo, çerçeve, yapay çiçek, vb.), ampul vb.
Ofis, Kırtasiye	Ofis sarf malzemeleri, ofis teknolojisi/makinaları (pos, yazar kasa, hesap makinası vb.), sanatsal malzemeler, okul eşyaları (abaküs, bayrak, büyüteç, küre, tebeşir vb.), kalem ve yazı gereçleri vb.

(228) Ev, Yaşam ve Ofis ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 67: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

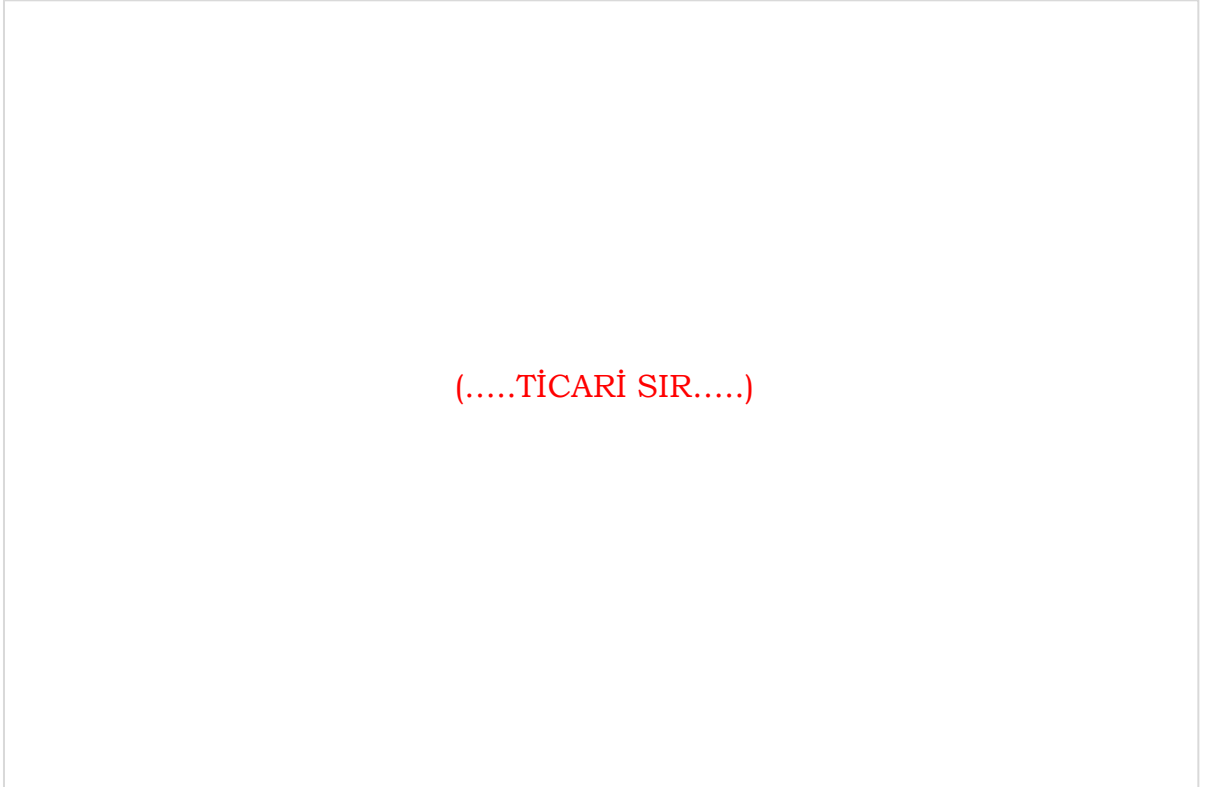

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(229) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Ev, Yaşam ve Ofis kategorisinin, 2015 yılında, 289,6 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 4,03 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %106 oranı ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında

gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %62 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2015 yılında, N11, GittiGidiyor ve Hepsiburada'nın, pazarda görece yüksek ve birbirine yakın pazar paylarına sahip oldukları; 2017 yılı birlikte N11'nin, GittiGidiyor ve Hepsiburada'yı geride bıraktığı görülmektedir. Öte yandan Trendyol'un 2019 ve 2020 yıllarında gerçekleştirdiği büyüme dikkat çekicidir. Söz konusu büyümenin rakip pazar paylarında erimeye yol açtığı ve Trendyol'u kategori lideri konumuna getirdiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 68: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(230) Ev, Yaşam ve Ofis kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 18'den, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan değişimler çerçevesinde; sektörde kayda değer paya sahip oyuncu sayısının, 2017 yılında arttığı anlaşılmaktadır. Ancak, zaman içerisinde, pazardaki en büyük iki oyuncunun pazar paylarının, diğer oyuncular aleyhine büyümekte olduğu ve CR2 değerinde yaşanan artışa da

yansıyan bu durum itibarıyla, pazarın daha yoğunlaşmış bir hal almakta olduğu görülmektedir:

Tablo 18: Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	69,39%	98,63%
2016	69,10%	96,68%
2017	63,74%	95,70%
2018	62,05%	96,49%
2019	63,20%	95,96%
2020	74,06%	96,14%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Kozmetik ve Kişisel Bakım

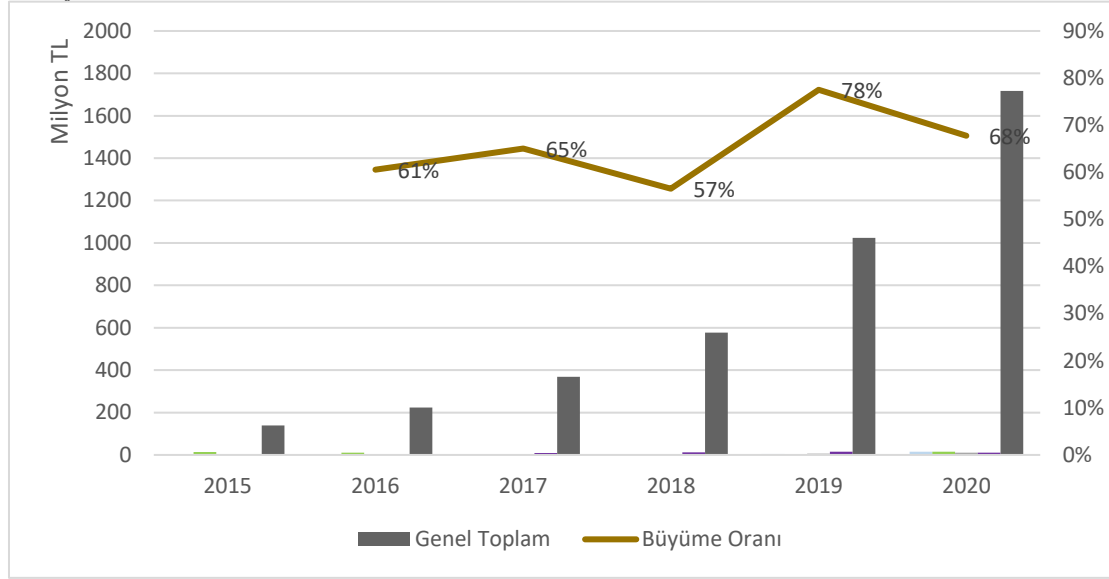
(231) Kozmetik ve Kişisel Bakım ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 19: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisi
Parfüm ve deodorant
Şampuan ve saç kremleri
Kişisel temizlik ürünleri (sabun, duş jeli, tıraş köpüğü, tıraş bıçağı, tıraş jeli vb.)
Saç şekillendiriciler (saç spreyi, saç köpüğü vb.)
Güneş bakım ürünleri
Ağız bakım ürünleri (diş fırçası, diş macunu, diş ipi, ağız gargarası vb.)
Makyaj malzemeleri
Vücut, saç ve cilt bakım ürünleri
...

(232) Kozmetik ve Kişisel Bakım ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 69: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(233) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde, kozmetik ve kişisel bakım kategorisinin, 2015 yılında 139 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 1,7 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiş olup en yüksek büyüme, %78 oranı ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %68 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2018 yılına kadar, pazarın büyük ölçüde Hepsiburada, GittiGidiyor, N11 ve Trendyol arasında paylaşıldığı görülmektedir. Ayrıca Trendyol'un, 2018 yılında, satış hacmini yaklaşık (.....) kat arttırarak diğer pazaryerlerinden ayrıştığı ve bu seyrini koruyarak 2019 ve 2020 yıllarında önemli bir farkla pazar liderliğini elde ettiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, 2020 yılında ilgili kategori pazarında yaşanan %68 oranındaki büyümenin, önemli oranda Trendyol vasıtasıyla sağlandığı anlaşılmaktadır. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 70: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(234) Kozmetik ve Kişisel Bakım kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 20'den gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan artışlar çerçevesinde, pazarın yoğunlaşmakta olduğu ve pazardaki görece simetrik yapının bozulma eğiliminde olduğu görülmektedir:

Tablo 20: Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	51,71%	88%
2016	52,53%	93%
2017	53,61%	97%
2018	60,78%	97%
2019	72,27%	97%
2020	82,35%	97%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Bahçe ve Yapı Market

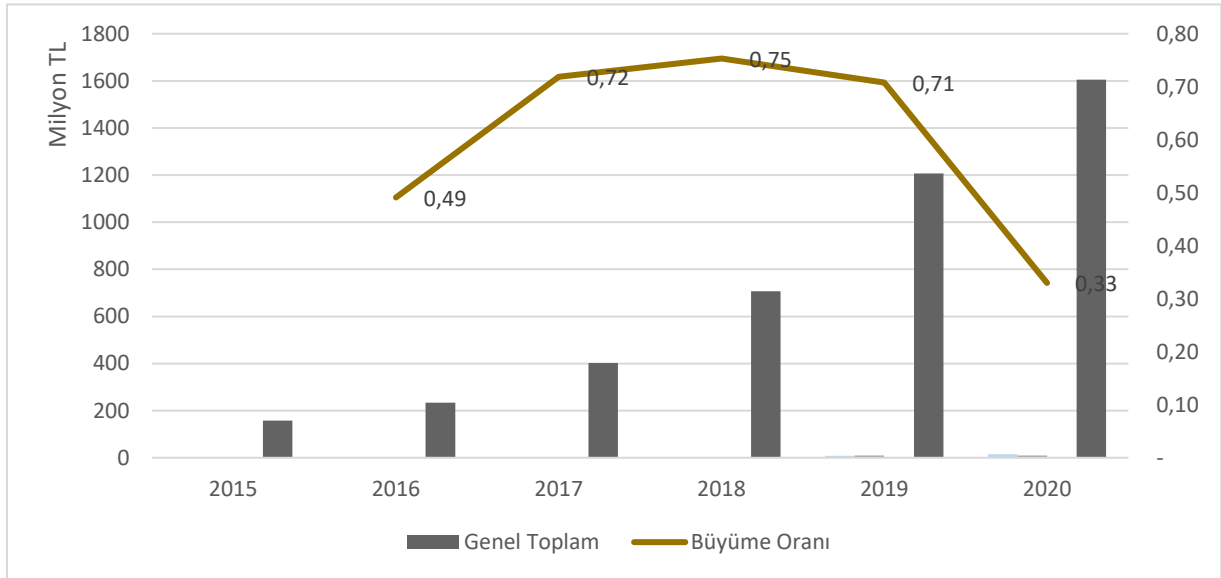
(235) Bahçe ve Yapı Market ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 21: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Bahçe ve Yapı Market Kategorisi	
Bahçe	Yapı Market
Mangal ve barbekü	Tamir, tadilat gereçleri
Saksıda çiçek/bitki	Banyo yapı malzemeleri
Saksı	Küvet ve jakuzi
Toprak	Havuz, havuz malzemeleri
Bahçe el aletleri	Temiz su ve atık su tesisatı
Çiçek yetiştirme ve bitki bakımı	Kırıcı deliciler (çekiç, testere, matkap vb.)
Bahçe makineleri	Yalıtım malzemeleri
Sulama başlıkları	Hırdavat ürünleri
Bitki besinleri ve gübreler	İş Güvelik
Arıcılık malzemeleri (arıcı eldiveni, arıcı maske, arıcı tulumu vb.)	...
Hayvancılık malzemeleri (süt sağma makinası, kaşığı vb.)	
Haşerat, hayvan, böcek, sinek vb. kovucu	
...	

(236) Bahçe ve Yapı Market ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 71: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(237) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Bahçe ve Yapı Market kategorisinin, 2015 yılında, 157,2 milyon TL olan hacminin; 2019 yılında, 1,2 milyar TL'ye; 2020 yılının dokuzuncu ayında ise, 1,6 milyar TL'ye ulaştığı

görülmektedir. Bu çerçevede, incelenen dönemde, ilgili kategori pazarında %921 oranında büyüme kaydedildiği görülmektedir. İlgili kategoride yıllık bazda yaşanan en yüksek büyüme ise 2017-2019 yılları arasında yaşanmış olup ilgili dönemde, %70'in üzerinde büyüme gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %33 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, Morhipo'nun, bu kategoride de yer almadığı; Amazon Türkiye ile EpttAvm'nin, sınırlı varlık gösterdikleri; ÇiçekSepeti'nin, ana iştiğal alanı olması nedeniyle kategori liderliği pozisyonunu 2015 yılından bu yana koruduğu ancak pazar payında erime olduğu; N11 ile Hepsiburada'nın, kategorideki diğer büyük oyuncular olduğu; Trendyol'un ise, 2020 yılında, önemli pazar payı artışı sağladığı görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 72: Bahçe ve Yapı Market Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(238) Bahçe ve Yapı Market kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 22'den, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan düşüşler çerçevesinde, pazarın, 2015 yılına nazaran daha az yoğunlaşmış bir yapıya doğru evrildiği görülmektedir:

Tablo 22: Bahçe ve Yapı Market Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	81,52%	100%
2016	73,82%	100%
2017	67,36%	99,94%
2018	66,51%	99,32%
2019	64,73%	96,94%
2020	57,25%	88,35%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Spor ve Outdoor

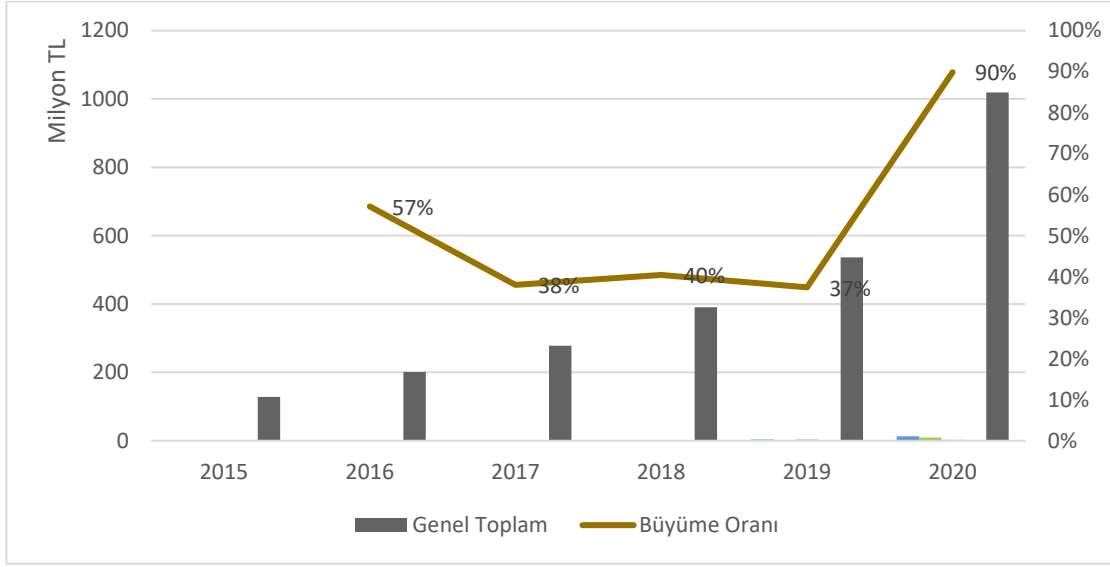
(239) Spor ve Outdoor ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 23: Spor ve Outdoor Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Spor ve Outdoor Kategorisi
Fitness ve kondisyon malzemeleri
Bisiklet ve bisiklet ekipmanları
Diğer spor branşlarına özgü malzemeler (paten, kayak vb.)
Outdoor ekipmanları (kamp, avcılık ekipmanları vb.)
Yürüyüş (<i>Trekking</i>) çantası
Her türlü spor branşına ilişkin top ve hava basma pompası
Teleskop, dürbün ve fener
...

(240) Spor ve Outdoor ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 73: Spor ve Outdoor Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(241) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Spor ve Outdoor kategorisinin, 2015 yılında, 128 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 1 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiş olup en yüksek büyüme, %90 oranı ile 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşmiştir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, N11'in, 2017 yılında, pazara önde başlayan Hepsiburada'yı yakaladığı; 2019 yılında, az bir farkla öne geçtiği; ancak, 2020 yılında, Trendyol ve Hepsiburada'nın gerisinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca, 2020 yılında, önemli oranda büyüme gösteren Trendyol'un, kategori lideri haline geldiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 74: Spor ve Outdoor Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(242) Spor ve Outdoor kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 24'ten, pazarın yoğunlaşma düzeyinde, 2020 yılında CR2 değerinde yaşanan düşüş haricinde, önemli bir değişiklik olmadığı ve bahse konu düşüş çerçevesinde pazarın, önceki döneme nazaran daha az yoğunlaşmış bir yapıya doğru evrildiği görülmektedir:

Tablo 24: Spor ve Outdoor Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	74,30%	100%
2016	72,85%	100%
2017	72,34%	100%
2018	73,90%	99%
2019	77,88%	98%
2020	63,22%	98%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Anne ve Bebek Bakımı

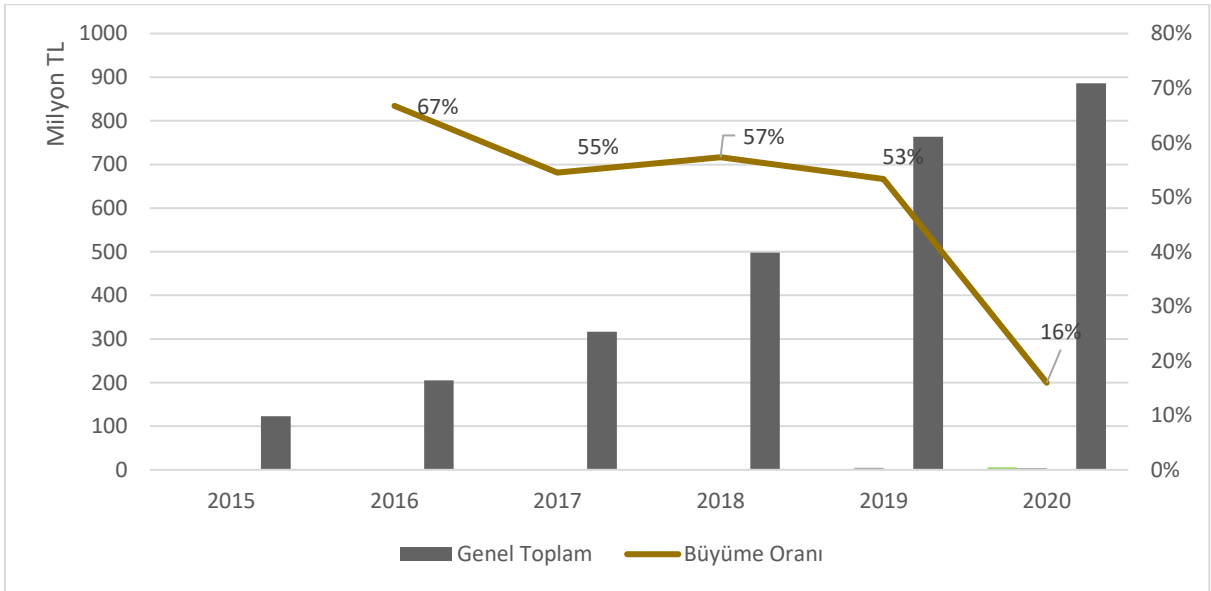
(243) Anne ve Bebek Bakımı ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 25: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisi Altında Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Anne ve Bebek Bakımı Kategorisi
Emzirme ve bebek beslenme
Elektronik olmayan bebek güvenlik malzemeleri (bariyer, kapı ve pencere kilidi vb.)
Bebek taşıma (bebek arabası vb.)
Yürüme yardımcıları
Bebek bakım ve sağlık (pişik kremi, ıslak mendil, bez, güneş kremi vb.)
Bebek tuvalet ve tuvalet eğitimi
Emzirme yastığı
Bebek çantası
Alt değiştirme
Mama sandalyesi
Oto Koltuğu
Ana kucağı
Bebek telsiz ve kamerası
Bebek odası tekstili
Bebek kozmetik
...

(244) Anne ve Bebek Bakımı ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 75: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(245) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde, Anne ve Bebek Bakımı kategorisinin, 2015 yılında, 122,9 milyon TL olan hacminin; 2019 yılında, 763,7 milyon TL'ye; 2020 yılının dokuzuncu ayında ise, 885,7 milyon TL'ye ulaştığı

görülmektedir. Bu çerçevede, incelenen dönemde, ilgili kategori pazarında %621 oranında büyüme kaydedildiği görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %16 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, Morhipo'nun, bu kategoride yer almadığı; ÇiçekSepeti ile EpptAvm'nin, sırasıyla 2017 ve 2018 yıllarında, bu kategoride satışa aracılık etmeye başlamış olmalarına rağmen, 2018 yılında pazara giren Amazon Türkiye kadar satış hacmi elde edemedikleri; N11 ile GittiGidiyor'un pazar payı kaybettikleri; Hepsiburada'nın süregelen kategori liderliğinin, 2020 yılında, az farkla Trendyol tarafından ele geçirildiği görülmektedir.

Grafik 76: Anne ve Bebek Bakımı Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(246) Anne ve Bebek Bakımı kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 26'dan, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan değişimler çerçevesinde; sektörde kayda değer paya sahip oyuncu sayısının, 2018 yılında üçten dörde yükseldiği anlaşılmaktadır.

Ancak, zaman içerisinde, pazardaki en büyük iki oyuncunun pazar paylarının, diğer oyuncular aleyhine büyümekte olduğu ve CR2 değerinde yaşanan artışa da yansıyan bu durum itibarıyla, pazarın daha yoğunlaşmış bir hal almakta olduğu görülmektedir:

Tablo 26: Anne ve Bebek Bakım Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	70,96%	100%
2016	70,29%	100%
2017	65,80%	99,94%
2018	64,20%	98,30%
2019	64,60%	96,80%
2020	74,69%	96,42%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları

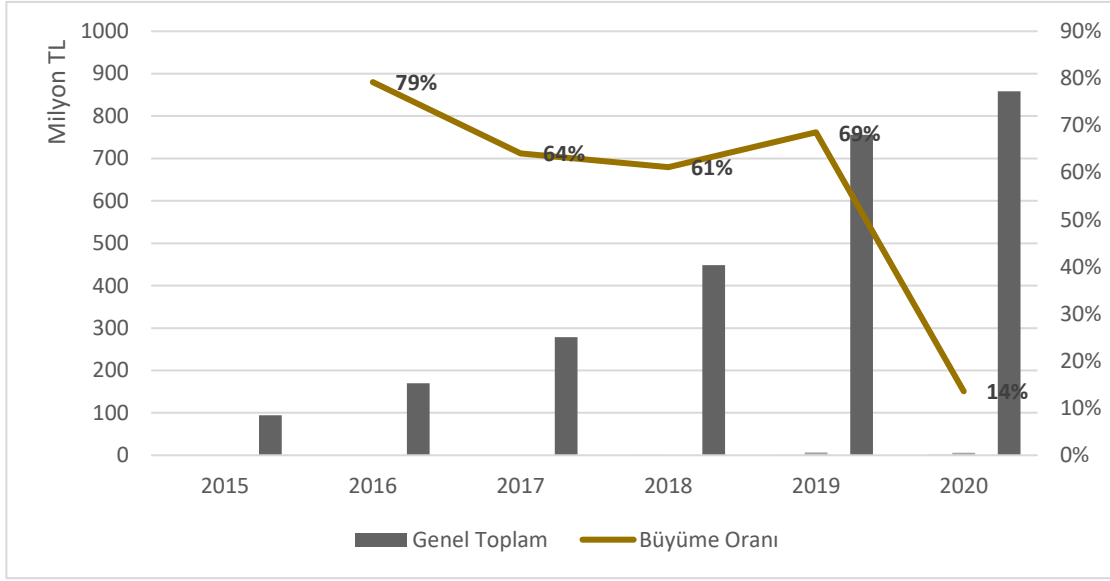
(247) Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 27: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisi
Oto aksesuar
Oto ses ve görüntü sistemleri (navigasyon, araç içi kamera, teyp, hoparlör, amfi, mp3 ve cd çalar vb.)
Oto telefon ve tablet tutucu
Oto yedek parça
Lastik ve jant
Araç bakım ürünleri
...

(248) Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 77: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(249) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları kategorisinin, 2015 yılında, 94,5 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla 858 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde, ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %57 oranında büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %79 oranı ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %14 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, özellikle Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11 arasında bir yarış olduğu, 2017 yılı ve sonrasında ise N11'in kategori lideri konumunda olduğu görülmektedir. Öte yandan, Trendyol'un, 2019 yılından 2020 yılına geçerken kaydettiği büyüme dikkat çekicidir. N11'in, işlem hacminde yıllar içinde kaydedilen artış, Hepsiburada ve GittiGidiyor'dan daha yüksektir. Ancak 2020 yılında, N11'in işlem hacminde yaşanan büyüme, %(...) oranında iken; Trendyol'un işlem hacminde yaşanan büyüme, %(...) oranındadır. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 78: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(250) Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 28'den, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan oldukça sınırlı değişimler çerçevesinde, pazarın oligopolistik bir yapıda olduğu ve bu yoğunlaşma düzeyinin zaman içerisinde önemli bir değişiklik göstermediği görülmektedir:

Tablo 28: Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	76,09%	100%
2016	78,15%	100%
2017	76,77%	100%
2018	76,74%	100%
2019	76,97%	99%
2020	72,03%	99%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri

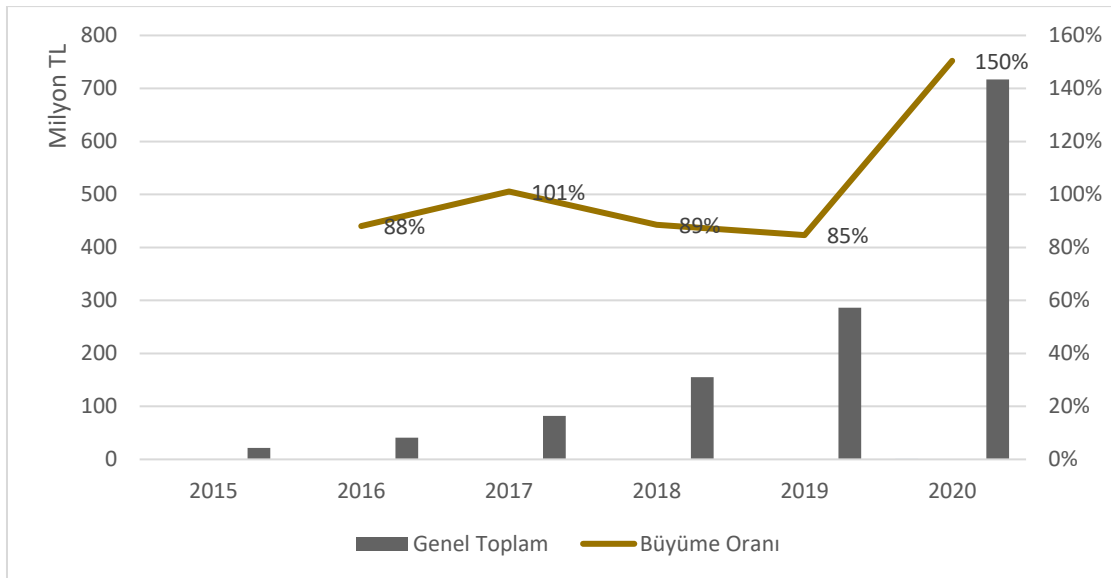
(251) Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 29: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisi
Vitamin/mineraller
Sporcu besinleri (protein, aminoasit vb.)
Tansiyon Aleti
Baskül/tartı
Masaj aleti
Hasta bakım (hasta bezleri vb.)
Sterilizatörler
Dezenfektan
Maskeler
İlk yardım malzemeleri
Ölçüm cihazları (ateş ölçer, şeker ölçüm cihazı vb.)
Medikal ürünler (oturma simidi, korse, tabaklık vb.)
Muayene araçları
...

(252) Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 79: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(253) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde, Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri kategorisinin, 2015 yılında, 21,7 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 716 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %150 oranı ile 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşmiştir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2015 yılında, N11, GittiGidiyor ve Hepsiburada'nın yakın pazar paylarına sahip oldukları; özellikle 2017 yılıyla birlikte, N11'nin, GittiGidiyor ve Hepsiburada'yı geride bıraktığı; ancak, 2020 yılına gelindiğinde önemli bir oranda büyüme gösteren Trendyol'un, bu kategoride lider konumuna geçtiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 80: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(254) Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo

30'dan, CR4 değerleri bakımından pazarda bir değişim yaşanmadığı ancak, CR2 değerleri bakımından pazardaki yoğunlaşmanın azaldığı görülmektedir:

Tablo 30: Sağlık, Medikal Ürünler ve Besin Takviyeleri Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	71,48%	100%
2016	76,48%	100%
2017	81,63%	100%
2018	78,17%	100%
2019	69,77%	100%
2020	66,29%	100%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Oyuncak ve Eğlence

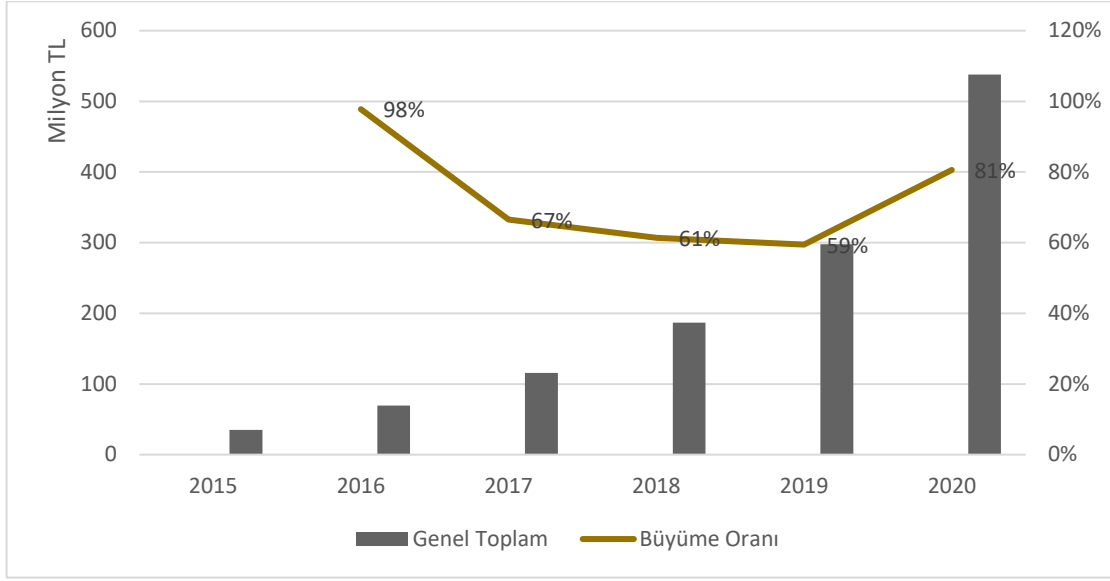
(255) Oyuncak ve Eğlence ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 31: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Oyuncak ve Eğlence Kategorisi
Çocuk Oyuncakları
Akülü araçlar
Outdoor oyuncaklar (kaydırak, salıncak, oyun çadırı vb.)
Oyun halısı ve matlar
Uzaktan kumandalı arabalar
Çocuklar için oyun evleri, mutfak malzemeler gibi her türlü malzeme
Çocuklar için oyuncak şişme havuz
...

(256) Oyuncak ve Eğlence ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 81: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(257) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Oyuncak ve Eğlence kategorisinin, 2015 yılında, 35 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 537 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %73 oranında büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %98 oranı ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %81 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2019 yılına kadar, Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11'in yakın pazar payları ile pazarda önde gelen teşebbüsler oldukları; 2019 yılında, Hepsiburada'nın diğer pazaryerlerinden ayrıştığı; 2020 yılına gelindiğinde ise, Trendyol'un, önemli bir büyüme yakalayarak pazarda ikinci sıraya yerleştiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 82: Oyuncak ve Eğlence Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(258) Oyuncak ve Eğlence kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 32'den, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan düşüşler çerçevesinde, pazarın yoğunlaşma düzeyinin giderek azalmakta olduğu görülmektedir:

Tablo 32: Oyuncak ve Eğlence Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	76,02%	100%
2016	69,52%	100%
2017	67,74%	98%
2018	63,36%	95%
2019	66,72%	93%
2020	68,36%	93%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Yiyecek ve İçecek

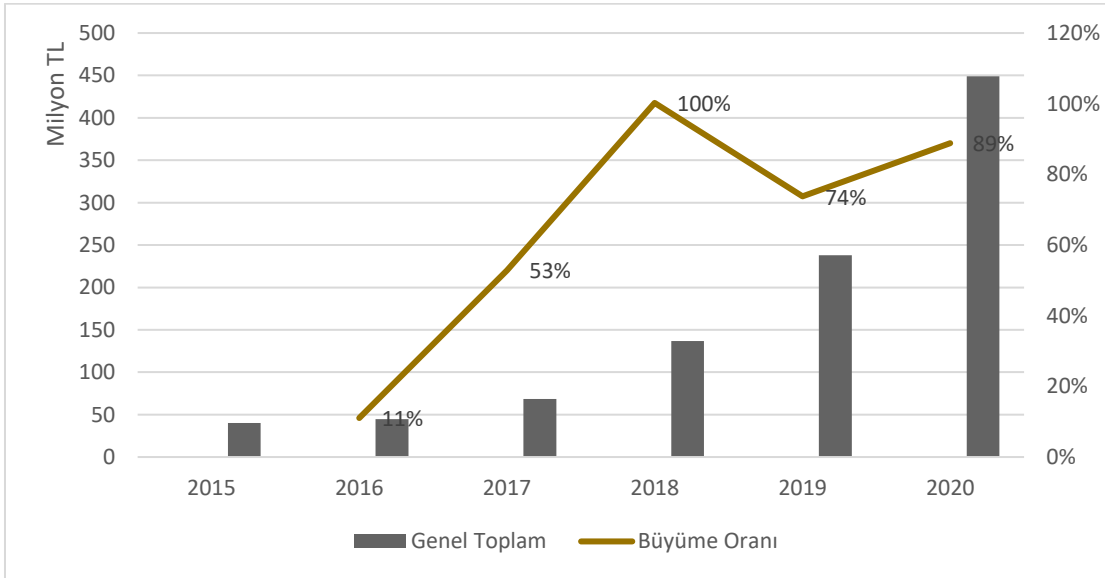
(259) Yiyecek ve İçecek ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 33: Yiyecek ve İçecek Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Yiyecek ve İçecek Kategorisi	
Yaş Meyve ve Sebze	Gıda ve İçecek Ürünleri
Her türlü meyve ve sebze	Unlu mamuller
	Şarküteri
	Bakliyat
	Süt ürünleri
	İçecekler
	Yağlar
	Atıştırmalıklar
	...

(260) Yiyecek ve İçecek ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 83: Yiyecek ve İçecek Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(261) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Yiyecek ve İçecek kategorisinin, 2015 yılında, 40 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, yaklaşık 450 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %65 oranında büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %100 oranı ile 2018 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %89 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2020 yılına kadar ÇiçekSepeti'nin, önemli bir farkla pazar liderliğini sürdürdüğü; 2020 yılında

ise Hepsiburada'nın ve özellikle Trendyol'un, ÇiçekSepeti'nden daha fazla büyüme gösterdikleri ve Trendyol'un kategori lideri konumuna geldiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 84: Yiyecek ve İçecek Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(262) Yiyecek ve İçecek kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 34'den, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan düşüşler çerçevesinde, pazarın yoğunlaşma düzeyinin giderek azalmakta olduğu görülmektedir:

Tablo 34: Yiyecek ve İçecek Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	87,31%	100%
2016	78,91%	100%
2017	77,23%	100%
2018	70,11%	98%
2019	64,76%	92%
2020	55,11%	93%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Petshop

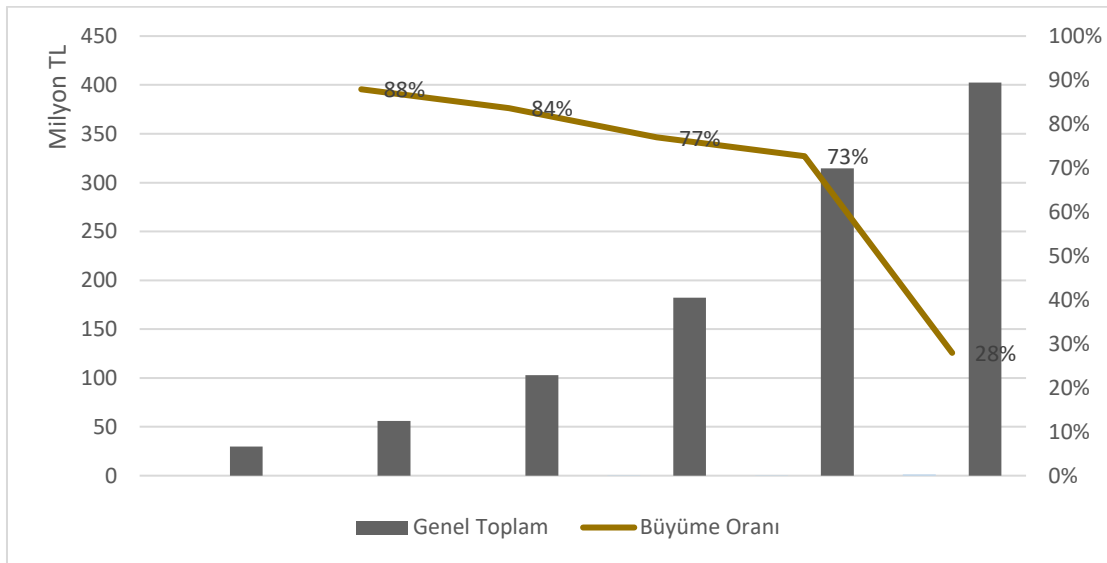
(263) Petshop ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 35: Petshop Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Petshop Kategorisi
Mama ve mama kapları
Aksesuarlar
Sağlık malzemeleri
Kafesler ve kafes aksesuarları
Hayvan taşıma kutuları
Hayvan tuvalet kumları
Akvaryumlar ve malzemeleri
...

(264) Petshop ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 85: Petshop Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(265) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Petshop kategorisinin, 2015 yılında, 29.8 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla, 402.5 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %70 oranında büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %88 oranı ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %28 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2015 yılında, GittiGidiyor ile

Hepsiburada'nın pazar lideri oldukları; 2018 yılında, N11'in de dâhil olmasıyla söz konusu üç teşebbüsün yakın pazar payları ile pazarda önde gelen teşebbüsler haline geldikleri; 2020 yılında ise Trendyol'un, bir önceki yıla kıyasla önemli bir büyüme göstererek ilgili kategoride en yüksek işlem hacmine sahip teşebbüs konumuna geldiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 86: Petshop Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(266) Petshop kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 36'dan, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan değişimler çerçevesinde, pazardaki en büyük dört oyuncunun pazar paylarının, en büyük iki oyuncunun aleyhine büyümekte olduğu, pazarın iki oyuncuda yoğunlaşma düzeyi azalırken, dört oyuncuda yoğunlaşma düzeyinin arttığı görülmektedir:

Tablo 36: Petshop Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	81,93%	100%
2016	79,01%	100%
2017	75,88%	100%
2018	69,10%	100%
2019	59,61%	99%
2020	56,94%	98%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Kitap

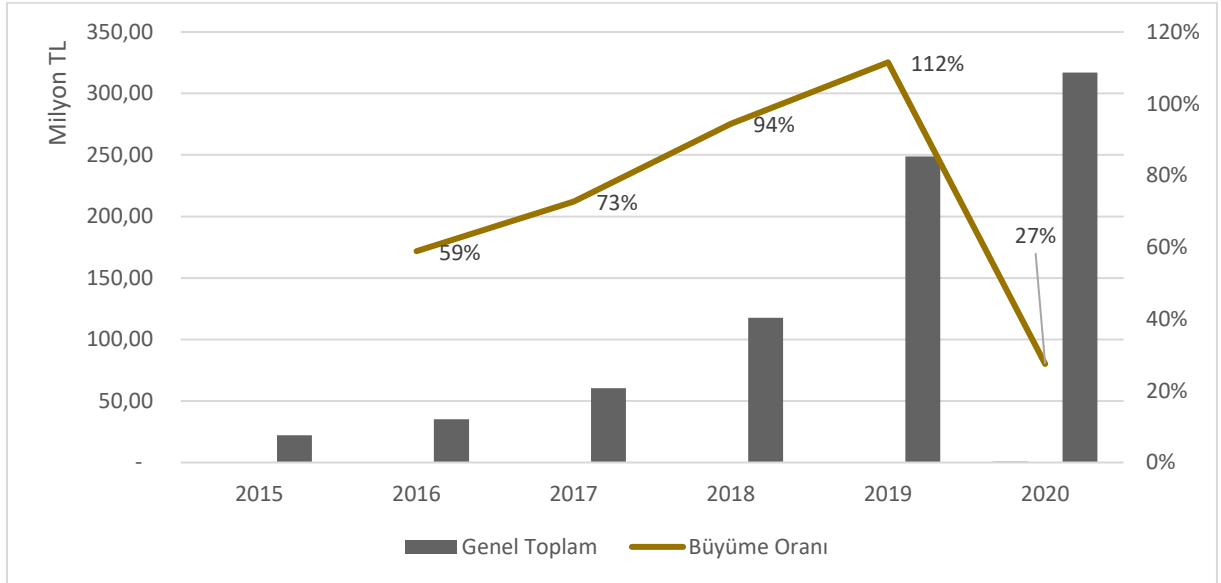
(267) Kitap ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 37: Kitap Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Kitap Kategorisi
Her tür kitap ve dergi
Sesli kitap
Kitap aksesuarları (Okuma lambası, rahle vb.)
...

(268) Kitap ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 87: Kitap Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

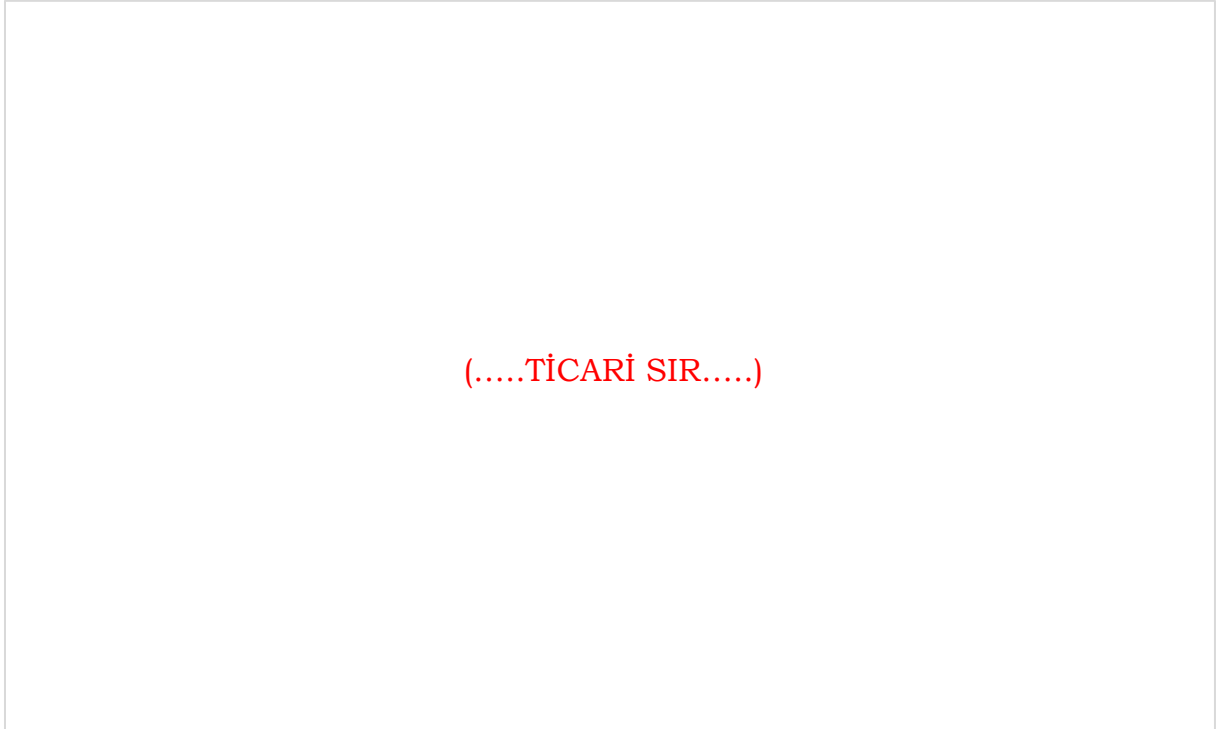

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(269) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde, Kitap kategorisinin, 2015 yılında, 22 milyon TL olan hacminin; 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla 317 milyon TL'ye ulaştığı ve incelenen dönemde, ilgili kategori pazarında %1.338 oranında

büyüme kaydedildiği görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %84 oranında büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %112 oranı ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. İlgili kategoride, 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşen büyüme ise bir önceki yıla göre %27 seviyesindedir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, Hepsiburada'nın, 2020 yılında liderliğini pekiştirdiği; pazardaki ikinci teşebbüs konumunda olan N11'in, 2019 yılına kadar artış eğiliminde olan pazar payının, devam eden süreçte azalma eğilimine girdiği; Amazon Türkiye'nin, 2018 yılında pazara girmesinden itibaren, pazarda kayda değer pay edinmeyi başardığı; Trendyol'un, 2020 yılında, Amazon Türkiye'nin gerisinde kalan bir büyüme sağladığı; GittiGidiyor'un pazar payının erimekte olduğu; Morhipo, ÇiçekSepeti ve EpttAvm'nin ise, 2020 yılında ilgili kategoride sınırlı varlık gösterdiği görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 88: Kitap Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(270) Kitap kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 38'den, gerek CR2 gerekse de CR4

değerlerinde yaşanan düşüşler çerçevesinde, pazarın yoğunlaşma eğiliminin giderek azaldığı görülmektedir:

Tablo 38: Kitap Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	85,64%	100%
2016	81,06%	100%
2017	86,62%	100%
2018	88,68%	98%
2019	81,82%	95%
2020	74,72%	94%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Müzik, Film ve Hobi

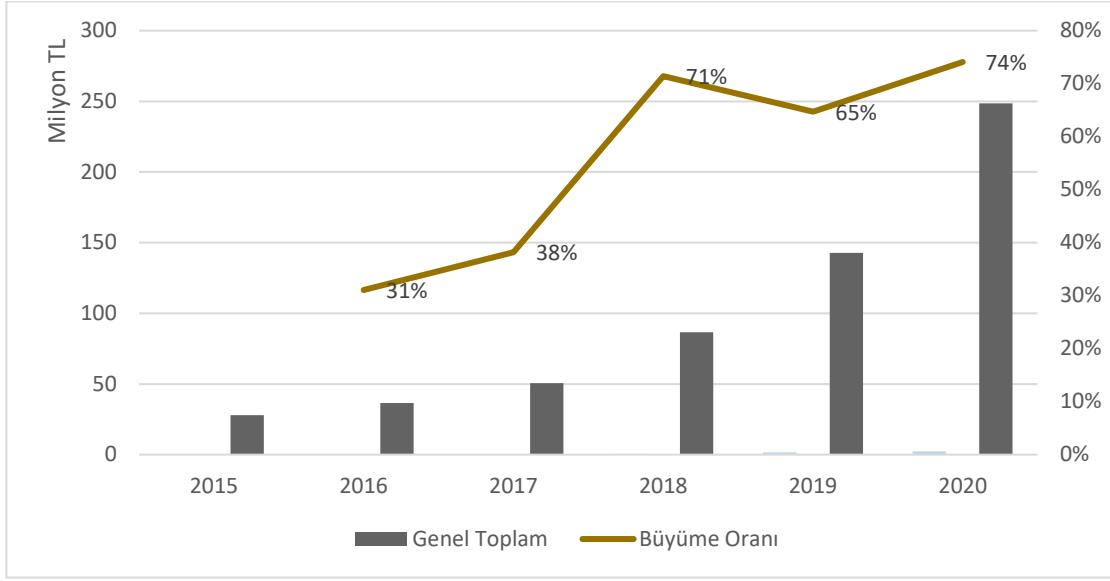
(271) Müzik, Film ve Hobi ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır:

Tablo 39: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Müzik, Film ve Hobi Kategorisi
Hobi ve oyun (puzzle, kutu oyun vb.)
Tüm müzik alet ve aksesuarları
Parti malzemeleri
Film
Albümler
Plaklar
Müzik kasetleri
Poster
Koleksiyon
...

(272) Müzik, Film ve Hobi ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 89: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(273) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Müzik, Film ve Hobi kategorisinin, 2015 yılında, yaklaşık 28 milyon TL olan hacminin; 2020 yılı dokuzuncu ayı itibarıyla, 248 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda ortalama olarak %50'nin üzerinde büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %74 oranı ile 2020 yılının ilk dokuz ayında gerçekleşmiştir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2015 yılında, kategori liderinin GittiGidiyor olduğu; 2017 yılında Hepsiburada'nın, GittiGidiyor'un seviyesine ulaştığı; Hepsiburada'nın, işlem hacmindeki bu artış eğilimini devam ettirerek özellikle 2019 ile 2020 yıllarında, rakiplerin oldukça üzerinde bir pazar payı kazandığı görülmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 90: Müzik, Film ve Hobi Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(274) Müzik, Film ve Hobi kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 40'tan, gerek CR2 gerekse de CR4 değerlerinde yaşanan düşüşler çerçevesinde, pazarın yoğunlaşma eğiliminin giderek azaldığı görülmektedir:

Tablo 40: Müzik, Film ve Hobi Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi

Yıllar	CR2	CR4
2015	82,84%	100%
2016	74,05%	100%
2017	66,72%	99%
2018	74,36%	98%
2019	75,89%	95%
2020	71,50%	96%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Düğün, Davet ve Organizasyon

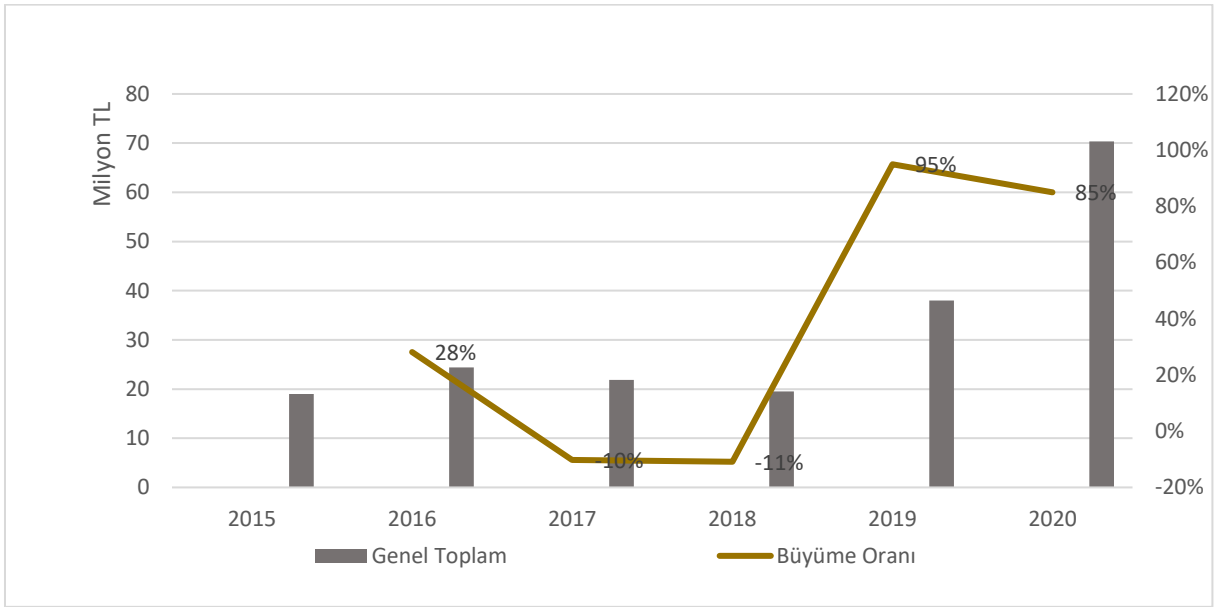
(275) Düğün, Davet ve Organizasyon ana kategorisi altında aşağıdaki ürün grupları yer almaktadır.

Tablo 41: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinde Yer Alan Başlıca Ürün Grupları

Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisi
Nikah, düğün ve bebek davet malzemeleri
Doğum günü malzemeleri
Kişiye özel hediyeler (isim yazılı yastık, kupa, kolye, çakmak, anahtarlık vb.)
...

(276) Düğün, Davet ve Organizasyon ana kategorisinde, 2015 yılı ile 2020 yılının ilk dokuz ayı arasındaki dönemde gerçekleşen işlem hacimlerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 91: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinin İşlem Hacmi ve Büyüme Oranları Gelişimi (%)

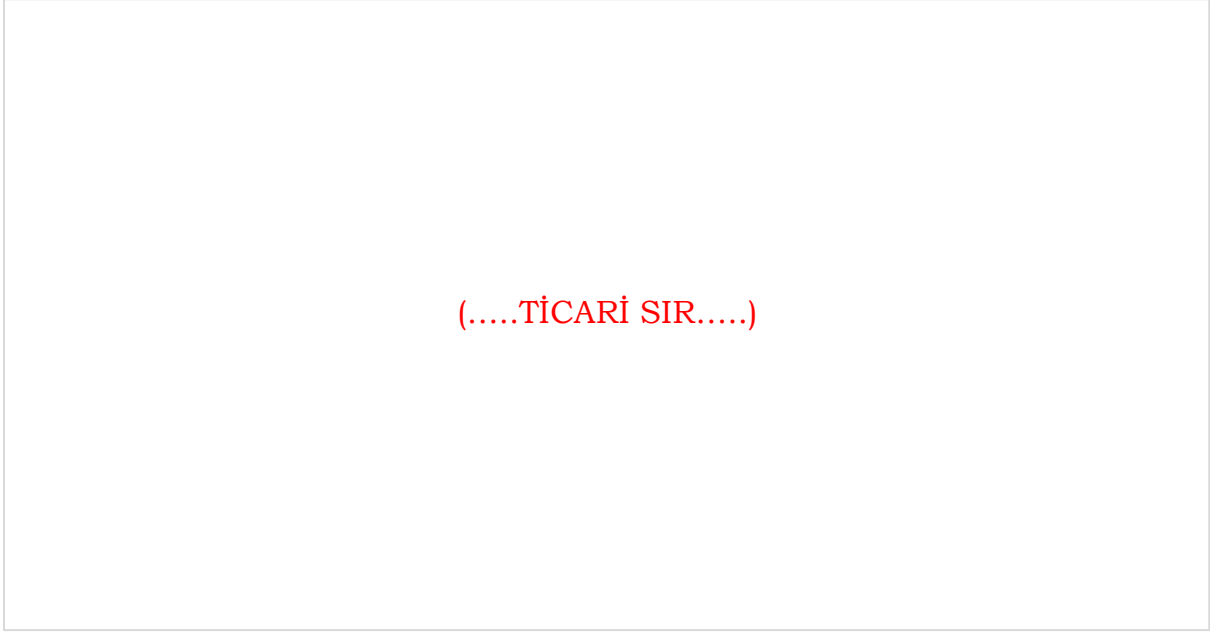

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(277) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, Düğün, Davet ve Organizasyon kategorisinin, 2015 yılında, 19 milyon TL olan hacminin; 2019 yılında, 38 milyon TL'ye, 2020 yılının dokuzuncu ayında ise 70 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. İncelenen dönemde ilgili kategori pazarında yıllık bazda oldukça sınırlı büyüme kaydedilmiş olup pazarda yaşanan en yüksek büyüme, %95 oranı ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. Kategori bazlı pazar payı gelişimi teşebbüs özelinde incelendiğinde ise, 2020 yılında Trendyol eliyle gerçekleşen büyümenin, kategorinin gelişiminde öne çıkan temel husus olduğu görülmektedir. 2019 yılında toplam 38 milyon TL hacme sahip olan kategorinin, 2020 yılının ilk dokuz ayında yalnızca (.....) TL'si Trendyol tarafından gerçekleştirilen, 70 milyon TL'lik hacme ulaştığı anlaşılmaktadır.

2020 yılına kadar sınırlı oranda büyüyen kategorinin süregelen lideri ÇiçekSepeti iken, 2020 yılı itibarıyla, Trendyol'un satış hacminin de arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, 2020 yılında Trendyol'un gerçekleştirdiği büyümenin etkisine bağlı olarak, ilgili kategoride ÇiçekSepeti'ni takip eden teşebbüsler konumunda olan, N11 ve GittiGidiyor'un pazar paylarının eridiği izlenebilmektedir. Teşebbüslerin incelenen dönemdeki pazar payı gelişimleri aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 92: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisinde Teşebbüslerin Pazar Payları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(278) Düğün, Davet ve Organizasyon kategorisindeki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimini yansıtan ve aşağıda yer verilen Tablo 42'den, CR4 değerleri bakımından pazarda bir değişim yaşanmadığı ancak, CR2 değerleri bakımından pazarın, 2015 yılına nazaran daha az yoğunlaşmış bir yapıya evrildiği görülmektedir:

Tablo 42: Düğün, Davet ve Organizasyon Kategorisi Yoğunlaşma Oranları (CR2-CR4) Gelişimi (%)

Yıllar	CR2	CR4
2015	97,19%	100%
2016	91,32%	100%
2017	84,39%	100%
2018	72,42%	100%
2019	77,72%	100%
2020	93,56%	100%

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(279) E-pazaryerlerinin pazar gücünü ortaya koyabilmek bakımından, aracılık ettikleri işlem hacimlerinin en uygun ölçüt olduğu düşünülmeyle birlikte, alternatif ölçütler kullanılarak pazar gücü değerlendirilmesi yapılması da mümkündür. Bu ölçütler arasından, işbu raporun devam eden bölümünde de işaret edileceği üzere, önemli giriş engeli teşkil edebilecek ölçüğe işaret etmesi nedeniyle, kullanıcı sayıları ölçütü öne çıkmaktadır. Ayrıca, 'sınırlılıkları' dikkate alınmak kaydıyla, alışveriş sayısı ve ziyaret sayısı ölçütleri de dikkate alınabilecektir. Alışveriş sayısı, pazar gücüne işaret eden bir kriter olsa da değer içermemesi yönüyle tek başına, hatalı yorumlara sebebiyet verme riskini barındırmaktadır. Ziyaret sayısı ise, tüketici tercihlerini yansıtmaması sebebiyle dikkate alınabilecek olsa da, alışverişlerin gerçekleşip gerçekleşmediği noktasında kısıtlı fikir vermektedir.

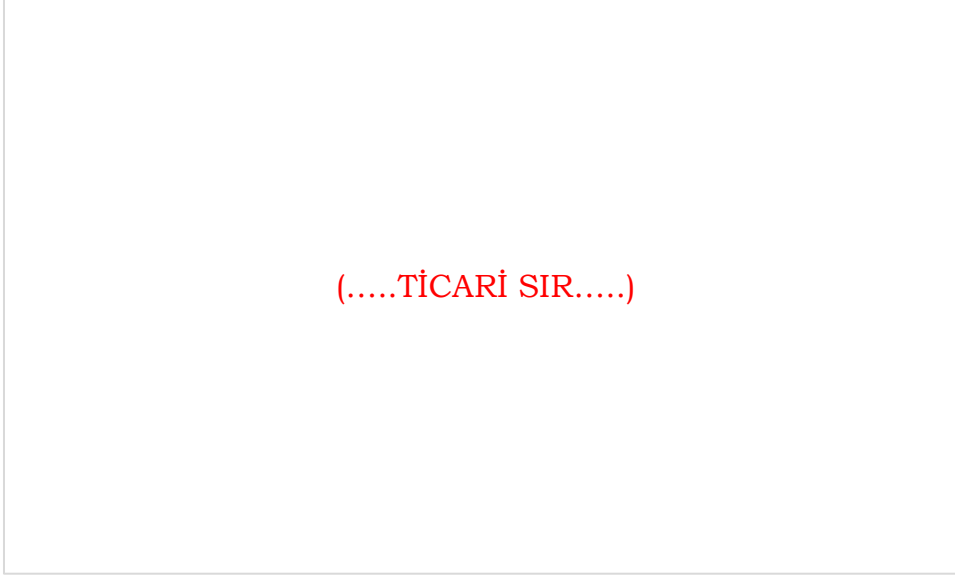
3.3.2.4. Tüketici ve Satıcı Tabanı Temelinde Pazar Payları Gelişimi

(280) E-pazaryerleri bakımından pazardaki ana kullanıcı/müşteri grupları, satıcılar ve tüketicilerdir. Bu bakımdan tüketici ve satıcı tabanları, e-pazaryerinin pazar penetrasyonu bakımından önemli birer belirleyici konumundadır. Satıcı ve tüketici tabanları, toplam kullanıcı ve aktif kullanıcı düzeyleri üzerinden değerlendirilebilir. Toplam kullanıcı sayısı, sistemde ilgili yıl itibarıyla yer alan toplam kitleyi gösterirken; aktif kullanıcı sayısı ise, ilgili yılda pazaryerinde en az bir ürün listeleme (aktif satıcı) ve pazaryerinden en az bir kez alışveriş yapan (aktif tüketici), eş deyişle işlem hacmi yaratan kitleyi göstermektedir.

Satıcı Tabanı

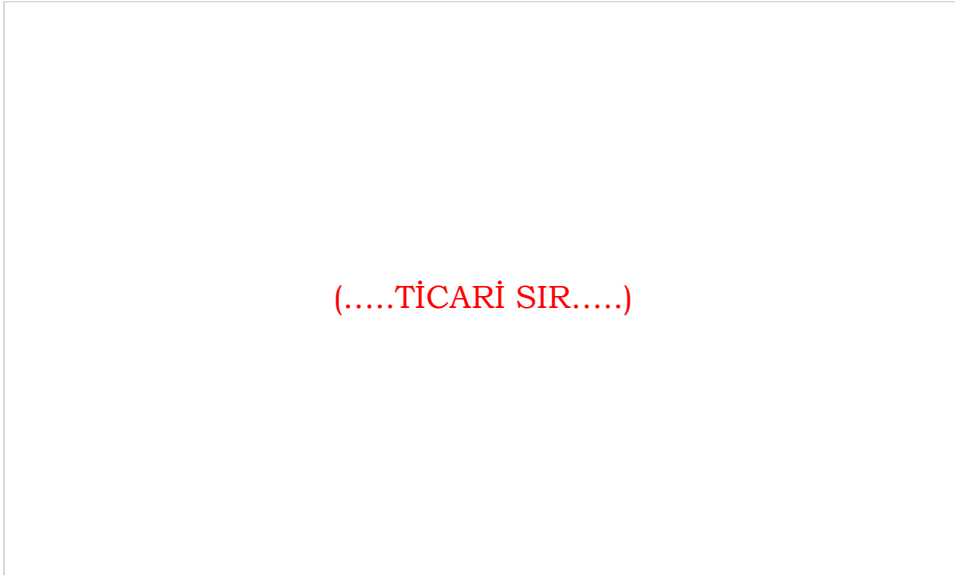
(281) E-pazaryerlerinden temin edilen veriler temelinde gerek toplam satıcı gerekse de aktif satıcı sayısı bazında hesaplanan satıcı tabanı gelişimlerini yansıtan grafiklere aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 93: E-Pazaryerlerinin Toplam Satıcı Sayısı Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 94: E-Pazaryerlerinin Aktif Satıcı Sayısı Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(282) İlgili grafiklerden de izlenebildiği üzere, ilk göze çarpan eğilim, çok kategorili e-pazaryerlerinin toplam satıcı tabanlarının genişlemekte olduğudur. Bu durum, her geçen yıl daha fazla sayıda satıcının çok kategorili e-pazaryerlerini satış alanı olarak tercih etme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Satıcı tabanlarında yaşanan gelişim, teşebbüsler özelinde incelendiğinde ise, GittiGidiyor ve N11'in satıcı sayılarının büyüklüğü itibarıyla, her iki bazda da diğer teşebbüslerden ayrıştıkları dikkat çekmektedir. İlgili grafiklerden de takip edilebileceği üzere, GittiGidiyor ve N11'in 2020 yılı itibarıyla, sırasıyla (.....) ve (.....) adet toplam satıcıları ve yine sırasıyla (.....) ve (.....) adet aktif satıcıları olduğu görülmektedir. Bahsi geçen pazaryerleri, bu rakamlar itibarıyla, sektörün satış hacmi bakımından en büyük oyuncularını olan Trendyol ve Hepsiburada'yı oldukça geride bırakmış görünmektedir. Bu durum, satıcı taban genişliğinin, tüketici talebini garantilemediğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilecektir. GittiGidiyor'un gerek toplam satıcı gerekse aktif satıcı tabanlarının bu denli geniş olmasında, benimsediği iş modelinin etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Zira GittiGidiyor iş modeli, kullanıcılara, pazarda aynı anda hem tüketici hem de satıcı olma imkânını sunmakta olup bireysel kullanıcılar dahi ilave prosedürlere tabi olmadan satıcı olarak platformda yer alabilmektedir. Ayrıca N11'in mağaza açılış prosedürlerinin azlığının ve basitliğinin, satıcı tabanının genişliğinde etkili olduğu değerlendirilmektedir. 2020 yılında pazarda önemli büyüme kaydeden Trendyol'un, aynı yıl içinde satıcı tabanını da önemli ölçüde genişlettiği görülmektedir.

(283) E-pazaryerlerinin satıcı tabanı bakımından pazar payları gelişimi her iki baz için de benzerlik arz etmekte olup, aktif satıcı bazında hesaplanan pazar paylarının gelişimi aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 95: E-Pazaryerlerini Aktif Satıcı Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi

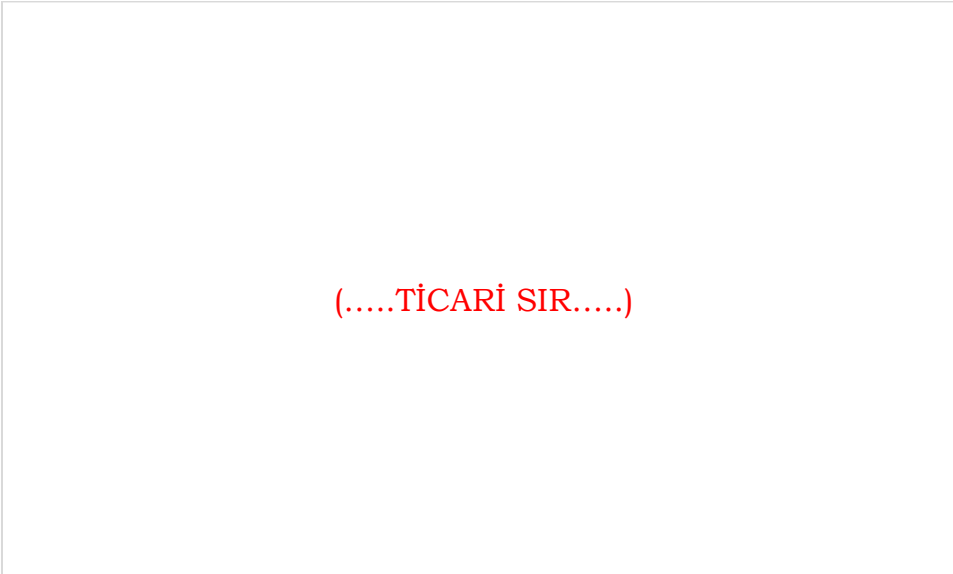

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Tüketici Tabanı

(284) E-pazaryerlerinden temin edilen veriler temelinde gerek toplam tüketici gerekse de aktif tüketici sayısı bazında hesaplanan tüketici tabanı gelişimlerini yansıtan grafiklere aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 96: E-Pazaryerlerinin Toplam Tüketici Sayısı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 97: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici Sayısı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(285) İlgili grafiklerden görüldüğü üzere, satıcı tabanına benzer şekilde, toplam tüketici kitlesi yıllar itibarıyla artma eğilimindedir. Tüketici tabanlarında yaşanan gelişim, teşebbüsler özelinde incelendiğinde ise, platformların tüketici tabanlarının zaman içerisinde genişleme eğiliminde olduğu ve her geçen yıl daha fazla tüketicinin bu platformlardan alışveriş yaptığı görülmektedir. GittiGidiyor'un, yukarıda değinilen iş modelinin yanı sıra sektörün en eski firması olmasının etkisiyle, toplam tüketici tabanının görece geniş olduğu ifade edilebilecektir. Ancak toplam tüketici tabanında gözlemlenen genişliğin, aktif tüketici tabanına, görece daha az yansıdığı görülmektedir. Buna karşın Hepsiburada ve Morhipo'nun toplam tüketici tabanlarının, diğer platformlara nazaran daha dar olduğu ancak, aktif tüketici oranlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, Hepsiburada ve Morhipo müşterilerinin, ilgili zaman aralığında bu platformlardan alışveriş yapma eğilimleri daha yüksekken; GittiGidiyor müşterilerinin, aynı zaman aralığında GittiGidiyor'dan alışveriş yapma eğilimleri görece daha düşüktür. Trendyol'un, satıcı tabanına benzer şekilde, tüketici tabanını da 2020 yılında önemli ölçüde genişlettiği ve genişleyen toplam tüketici tabanının, ilgili yıldaki aktif tüketici tabanını da beslediği görülmektedir. Trendyol'un en az bir kez alışveriş yapmış aktif tüketici sayısı, (.....) olup bu sayı, en yakın rakibi olan N11'in, (.....) olan aktif tüketici

sayısının yaklaşık (.....) katı, onu takip eden Hepsiburada'nın, (.....) olan aktif tüketici sayısının yaklaşık (.....) katıdır.

(286) E-pazaryerlerinin tüketici tabanı bakımından pazar payları gelişimi, yukarıda değinilen farklılıklar dışında, her iki baz için de benzerlik arz etmekte olup aktif tüketici bazında hesaplanan pazar paylarının gelişimi aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 98: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

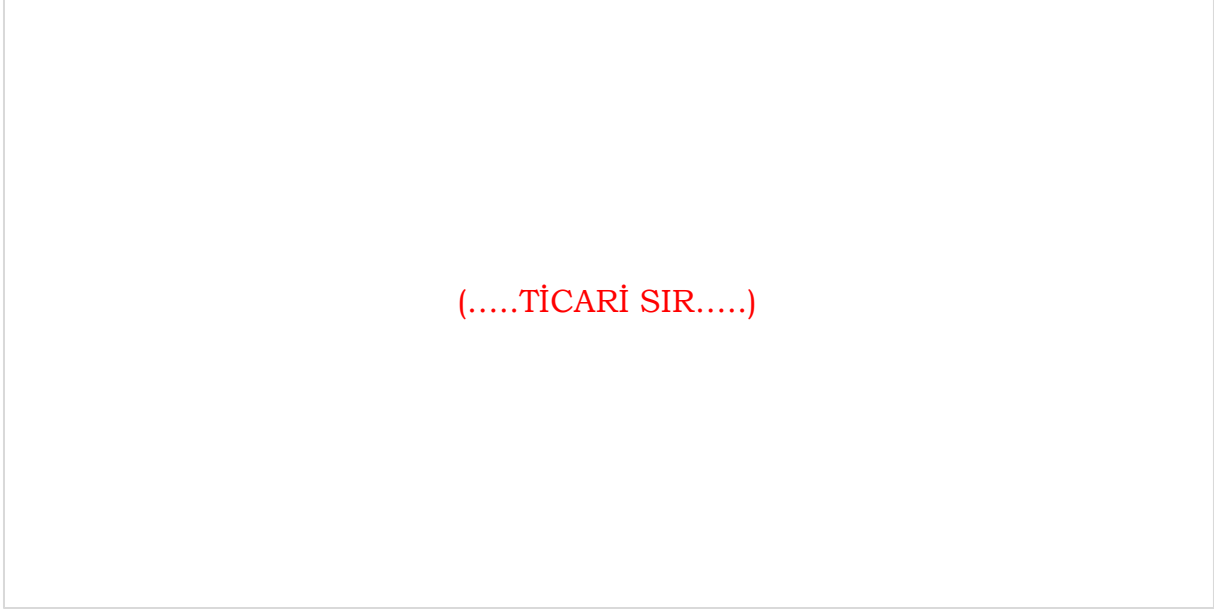
(287) Gerek satıcı gerekse de tüketici tabanlarında yaşanan pazar payı gelişimleri, işlem hacimleri ile ortaya çıkan tabloyu teyit eder niteliktedir. Bu çerçevede, Trendyol'un 2019 yılından itibaren gerçekleştirdiği hızlı yükseliş, N11 ve GittiGidiyor'un pazar paylarında yaşanan gerileme ve Hepsiburada'nın görece stabil konumu; kullanıcı tabanlarında yaşanan pazar payı gelişimleri itibarıyla da izlenebilmektedir.

3.3.2.5. Alışveriş Sayısı Temelinde Pazar Payları Gelişimi

(288) Alışveriş sayısı, tüketicilerin e-pazaryerlerini alışverişlerinde ne sıklıkla kullandıklarını gösteren ve bu bağlamda pazaryerlerinin pazardaki konumları hakkında fikir verebilecek olan bir diğer ölçüttür. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere, alışveriş sayısı, değer içermeyen bir ölçüt olması nedeniyle,

pazar payı büyüklüğünü göstermede yetersiz kalmaktadır. Bu sınırlılığınan ötürü, alışveriş sayısı ölçütünün diğer ölçütlerle birlikte yorumlanması daha isabetli olacaktır. Bu çerçevede, e-pazaryerlerinin alışveriş sayısı gelişimini yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 99: E-Pazaryerlerinin Alışveriş Sayısı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(289) Buna göre, göze çarpan ilk husus, incelenen dönemin tamamında, alışveriş sayısı ölçütü bakımından da genel bir artış eğiliminin mevcut olmasıdır. Ayrıca, Hepsiburada, Trendyol ve N11'in alışveriş sayılarında 2019 yılına kadar uyumlu bir artış gerçekleştiği; ancak, 2019 yılından itibaren Trendyol'un, diğer iki platformdan ayrılan bir performans sergileyerek alışveriş sayısını önemli ölçüde artırdığı görülmektedir. Trendyol'un alışveriş sayısında, 2020 yılında yaşanan yüksek artışın, işlem hacmine aynı düzeyde yansımamış olması, Trendyol üzerinden görece düşük sepet tutarında alışveriş yapıldığına işaret etmektedir. Nitekim e-pazaryerlerinin ortalama sepet büyüklükleri de bu durumu teyit eder nitelikte olup ilgili sepet büyüklüklerinde yaşanan gelişim aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 100: Ortalama Sepet Büyüklüğü Gelişimi

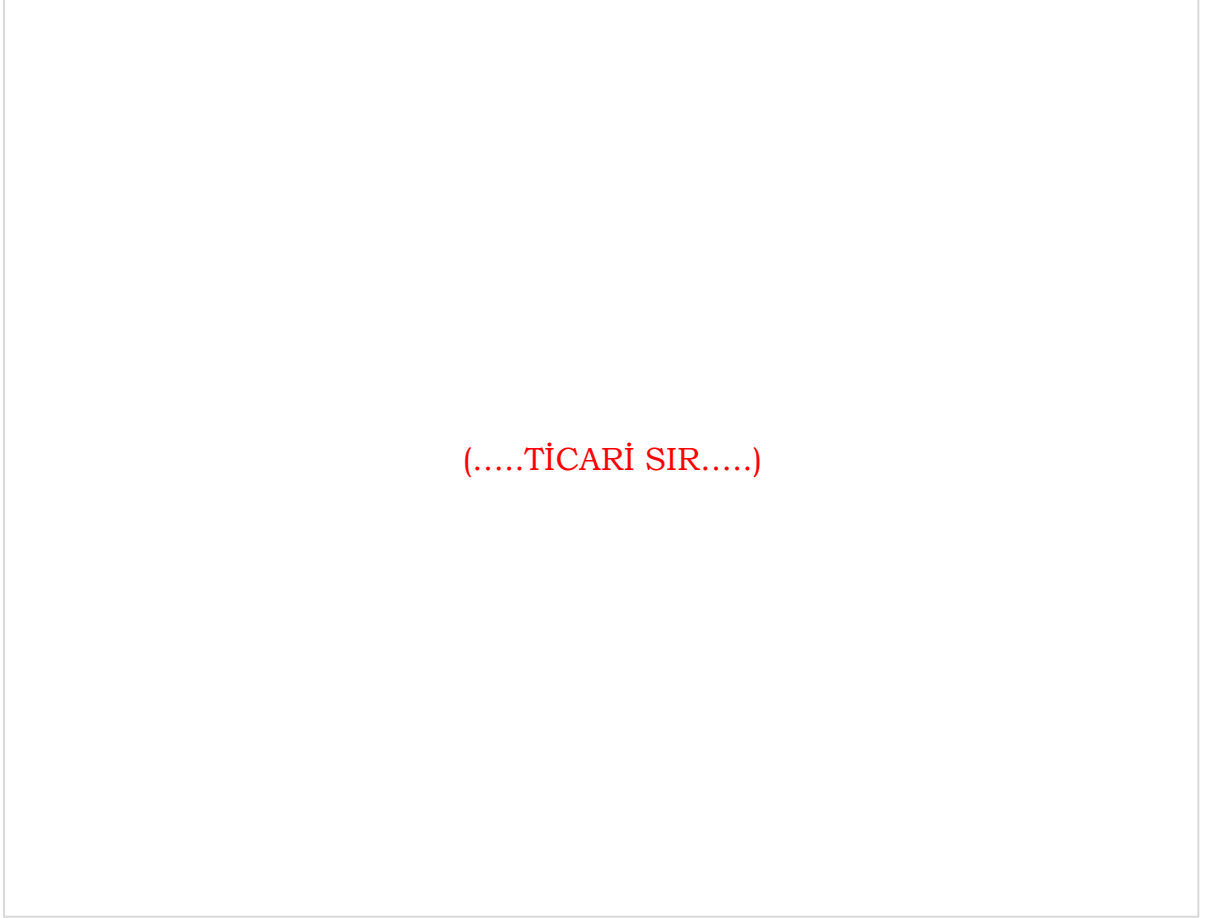

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(290) Yukarıda yer verilen grafikten anlaşıldığı üzere, Trendyol'un ortalama sepet tutarları, diğer e-pazaryerlerine oranla görece düşük gerçekleşmektedir. Bu durumun, Trendyol'un daha düşük bedelli ürünlerin satışına ağırlık verdiği ve/veya diğer pazaryerlerine nazaran düşük sepet büyüklüklerinde daha uygun kargo seçeneklerine sahip olduğu şeklinde yorumlanabileceği düşünülmektedir. Ortalama sepet tutarları bakımından dikkat çeken bir diğer husus, Amazon Türkiye'nin rakiplerine kıyasen daha yüksek sepet tutarlarına sahip olmasıdır. Buradan hareketle, Amazon Türkiye'nin, görece pahalı ürünler için daha fazla tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu fark özellikle, Amazon Türkiye'nin pazara giriş yaptığı 2018 yılı için daha da belirgin olup görece pahalı ürünler içeren elektronik kategorisi, Amazon Türkiye'nin bu yılda gerçekleştirdiği satışların yaklaşık %(.....)'sini oluşturmaktadır. 2020 yılına bakıldığında, Amazon Türkiye ve Hepsiburada'nın, en yüksek ortalama sepet tutarlarına sahip oldukları görülmekte olup bu durumun, yine, elektronik kategorisinin satışlardan aldığı yüksek payla açıklanabileceği değerlendirilmektedir. Zira 2020 yılında, Amazon Türkiye'nin toplam satış hacminin %(.....)'i, Hepsiburada'nın toplam satış hacminin ise %(.....)'i

elektronik kategorisi satışlarından oluşmaktadır. Pazaryerlerinin satış hacimlerinin ürün kategorilerine kırılımı, işbu raporun devamında, “E-pazaryerlerinin Faaliyet Kapsamı” başlığı altında yer almaktadır. Alışveriş sayısı ve ortalama sepet tutarı gelişimleri değerlendirilen e-pazaryerlerinin, alışveriş sayıları bazında hesaplanan pazar payı gelişimlerine ise aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 101: Alışveriş Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi

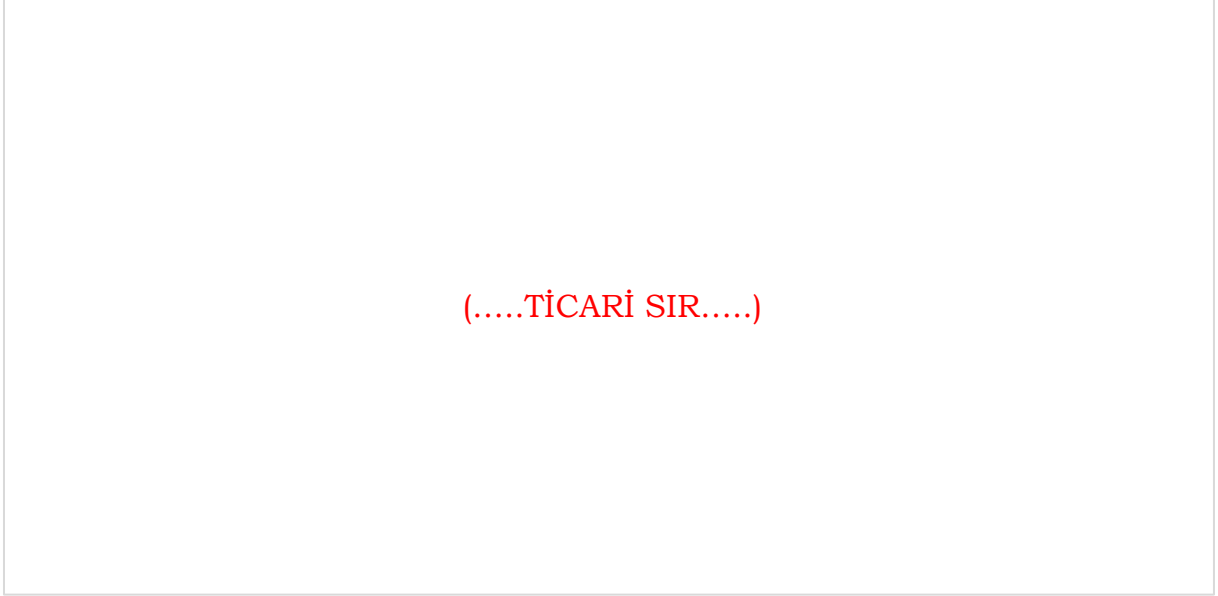

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(291) İlgili grafik incelendiğinde, alışveriş sayıları bazındaki pazar paylarının, diğer ölçütlere bağlı olarak hesaplanan pazar paylarında gözlemlenen gelişime paralel seyir izlediği anlaşılmaktadır. Farklı olarak, alışveriş sayısı temelinden bakıldığında, yalnızca N11 ve GittiGidiyor’un değil, Hepsiburada’nın da pazar payı kaybı yaşadığı; buna karşılık Trendyol’un önemli düzeyde, Amazon Türkiye, ÇiçekSepeti ve EpttAvm’nin ise sınırlı düzeyde pazar payı kazandığı anlaşılmaktadır. Alışveriş sayılarının ışık tutabileceği bir diğer alan, pazaryerlerine yönelik tüketici bağımlılığıdır. Bu kapsamda, daha önce de

ifade edildiği üzere, mobil uygulama üzerinden tamamlanan alışverişlerin, toplam alışverişler içindeki yoğunluğu; ilgili pazaryeri uygulamalarının mobil cihazlara indirildiğini göstermektedir. Bu durum ise, kullanım alışkanlığı sağlamak için gereken önemli bir eşiğin, böylelikle aşıldığını göstermektedir. Bu çerçevede, e-pazaryeri alışverişlerinin mobil uygulama veya internet tarayıcısı üzerinden gerçekleşme esasına göre kırılımı aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 102: Alışveriş Sayısının Mobil Uygulama/ Mobil İnternet Tarayıcısı Kırılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 103: Alışveriş Sayısının Mobil Uygulama/ Mobil İnternet Tarayıcısı Kırılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(292) Yukarıda yer alan Grafik 102 ve 103'ten de görülebildiği üzere tüketiciler, e-pazaryeri alışverişlerini ÇiçekSepeti ve EpttAvm hariç olmak üzere, ağırlıklı olarak mobil uygulamalar üzerinden gerçekleştirmektedir. Mobil uygulama üzerinden gerçekleştirilen alışverişlerin, toplam alışverişler içindeki oranının, özellikle 2020 yılı ile birlikte artış gösterdiği ve Trendyol, Amazon Türkiye, Morhipo ile Hepsiburada'nın en çok artış yaşayan teşebbüsler oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, 2020 yılında Trendyol özelinde yaşanan artışın, ciddi ölçüde olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Trendyol mobil uygulamasına rağbetin yüksek olduğuna ve Trendyol özelindeki tüketici bağımlılığının aynı ölçüde pekiştiğine işaret etmektedir.

3.3.2.6. Ziyaret Sayısı Temelinde Pazar Payları Gelişimi

(293) Ziyaret sayısı, tüketicilerin, ürün araştırmak ve/veya alışveriş yapmak amacıyla e-pazaryerlerini ne sıklıkla ziyaret ettiklerini göstermektedir. Bu yönüyle ziyaret sayısı, genel kullanım sıklığı bakımından, pazaryerlerinin pazardaki konumları hakkında fikir verebilecek olan bir diğer parametredir. Bu çerçevede, e-pazaryerlerinin ziyaret sayısı gelişimini yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 104: Ziyaret Sayısı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(294) Yukarıda yer alan grafikten de takip edilebildiği üzere, incelenen dönemin tamamında, ziyaret sayısı ölçütü bakımından da genel bir artış eğiliminin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, N11'in, bu eğilime istisna teşkil ettiği, GittiGidiyor'un ise görece stabil seyrettiği görülmektedir. Bu kapsamda, ziyaret sayısı bakımından 2016 yılı itibarıyla N11'in elinde olan pazar liderliğinin, 2017 yılında Hepsiburada'ya geçtiği; 2020 yılına gelindiğinde ise Trendyol'un, ziyaret sayısı ölçütü bakımından da rakiplerini oldukça geride bıraktığı görülmektedir. E-pazaryerlerinin, ziyaret sayısı bazında hesaplanan pazar payı gelişimlerine ise aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 105: Ziyaret Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(295) İlgili grafik incelendiğinde, ziyaret sayısı bazındaki pazar paylarının, diğer ölçütlere bağlı olarak hesaplanan pazar paylarında gözlemlenen gelişime paralel seyir izlediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yukarıdaki çıkarımlara ek olarak, pazarın en yeni oyuncusu olan Amazon Türkiye'nin, küresel yaygınlığına karşın, sınırlı gelişim sergileyebildiği; ÇiçekSepeti'nin, ziyaret

sayısını kayda değer şekilde artırabildiği; EpttAvm'nin ise, sınırlı gelişim gösterebildiği anlaşılmaktadır.

3.3.3. Faaliyetlerin Kapsamı

(296) E-pazaryerlerinin pazardaki konumlarının anlaşılması bakımından önem arz eden bir diğer değerlendirme başlığı, teşebbüslerin iş modelleri etrafında şekillenen, faaliyet kapsamlarıdır. Faaliyet kapsamı, teşebbüslerin güçlü oldukları ve yatırımlarını yönlendirdikleri alanlar hakkında fikir vermektedir. Bu bağlamda, faaliyet kapsamı ile ilişkilendirilebilecek olan; teşebbüslerin portföylerinde yer alan kategorilerden hangilerinin ön plana çıktığı (kategori ağırlıkları), hangi kategorilerde pazaryeri niteliğinin, hangi kategorilerde ise satıcı kimliğinin ağır bastığı (hibrit ağırlık) ve ilişki pazarlara ne ölçüde nüfus edildiği gibi hususlar, teşebbüslerin pazardaki konumlarına ışık tutabilmek bakımından önem taşımaktadır.

3.3.3.1. Kategori Ağırlıkları

(297) E-pazaryeri işlem hacimlerinin, portföylerinde yer alan ana ürün kategorilerine dağılımı; ilgili teşebbüsün, hangi faaliyeti iş modelinin odağına aldığını ve ilgili pazaryerine yönelen tüketicilerin tercihlerini göstermektedir. Çok kategorili e-pazaryerleri, birçok kategoride ürün satışına aracılık etmekle birlikte; farklı e-pazaryerlerinin, farklı kategorilerde ön plana çıkabildikleri görülmektedir. Bu kapsamda aşağıda, e-pazaryerlerinin 2020 yılı satış hacimlerinin⁸⁶, ana ürün kategorilerine dağılımını yansıtan grafiklere yer verilmektedir:

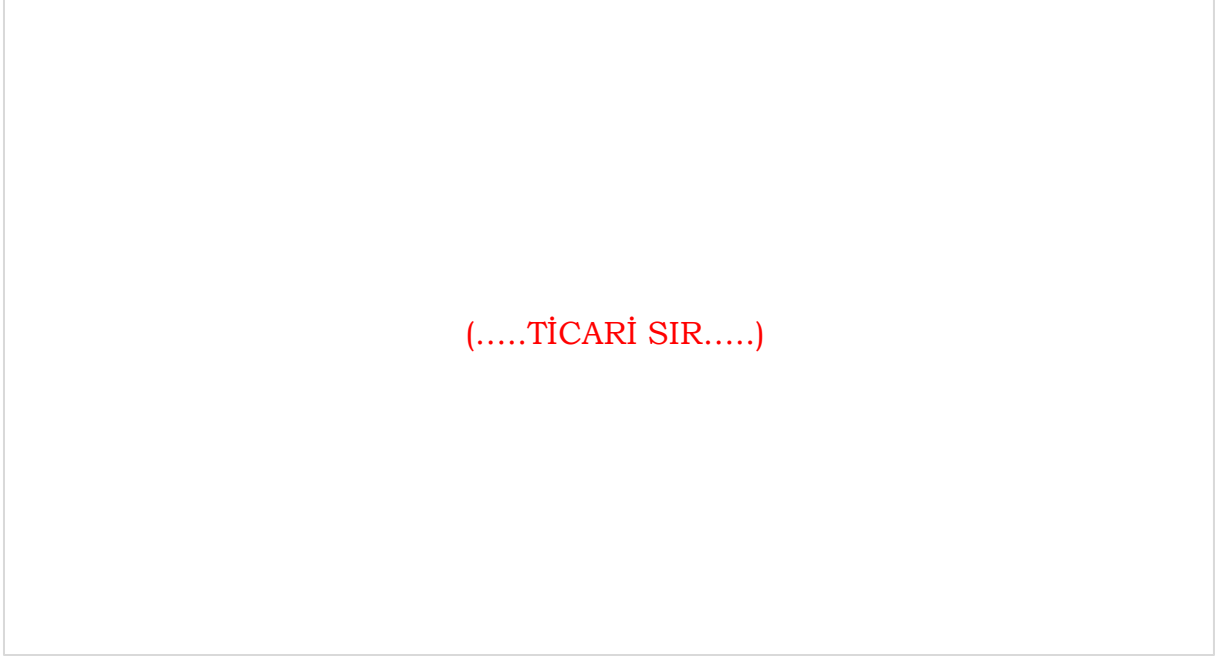
⁸⁶ İlgili satış hacimleri ciro bazında hesaplanmıştır.

Grafik 106: Amazon Türkiye'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

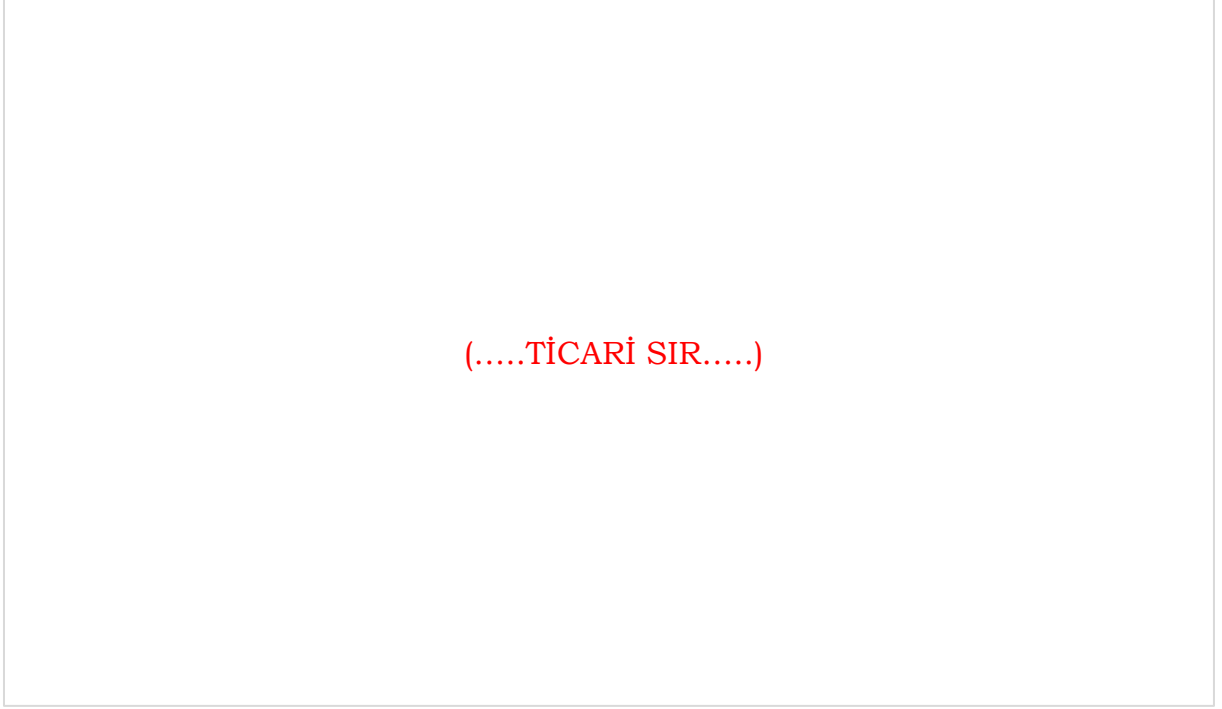
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 107: Hepsiburada'nın 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

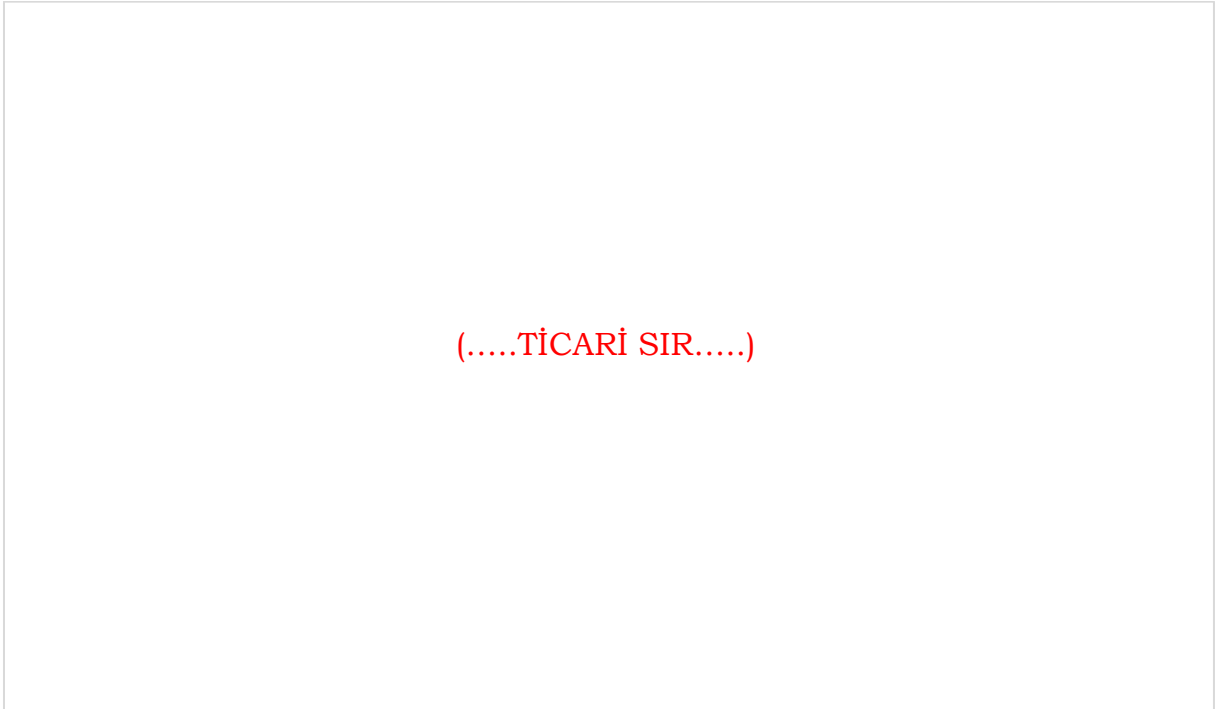
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 108: GittiGidiyor'un 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

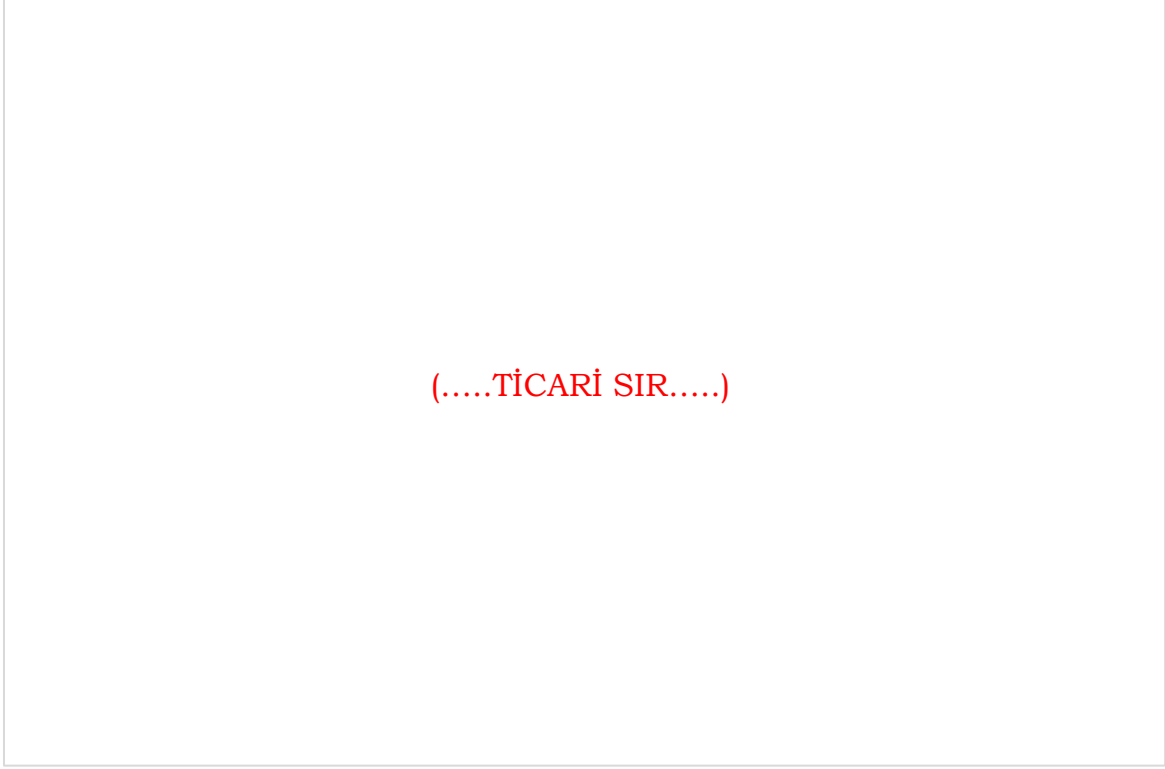
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 109: N11'in 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 110: Trendyol'un 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 111: ÇiçekSepeti'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 112: EpttAvm'nin 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 113: Morhipo'nun 2020 Yılı Satış Hacminin Kategorilere Göre Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(298) Yukarıda yer verilen grafik serisi incelendiğinde, Hepsiburada ve Amazon Türkiye'nin satışlarında elektronik kategorisinin, Trendyol'un satışlarında ise

moda kategorisinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, pazaryerlerinin ilk kuruluş kapsamının ve buna bağlı olarak gelişen tüketici algısının, hangi kategorilerin ön plana çıkacağı noktasında etkili olduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda, Trendyol ve Morhipo'nun moda alanında, ÇiçekSepeti'nin çiçek ve hediye alanlarında faaliyete başladığı; Hepsiburada'nın, kuruluşundan itibaren teknik alanları önceliklendirdiği; Amazon Türkiye'nin ise pazara elektronik kategorisi ağırlıklı bir giriş yaptığı gözlemlenmektedir.

(299) Sonuç olarak, 2020 yılı itibarıyla, e-pazaryerlerinin kuruluş kapsamlarını önemli ölçüde koruyor olmaları; faaliyet kapsamını genişletmenin ve bu yeni kapsamı tüketiciye kabul ettirerek edinilen ilk imajı değiştirebilmenin, oldukça meşakkatli olduğuna işaret etmektedir. Yukarıdaki grafik serisinde sunulan 2020 yılı işlem hacminin kategorilere dağılımı, kategori bazında gerçekleşen işlem hacmi gelişimleri ile birlikte ele alındığında; Trendyol'un, 'moda pazaryeri' imajını dönüştürme ve faaliyet kapsamını, diğer teşebbüslerin satışlarında ağırlık teşkil eden elektronik kategorisine doğru genişletme çabasında olduğu söylenebilecektir. Yukarıdaki grafik serisinde yer verilen satış hacminin kategorilere dağılımı, elektronik kategorisinin, pazaryerlerinin geneli bakımından büyük önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Trendyol'un, bu anlamda, çok ciddi yatırım yaptığı ve bu bölümün devamında da ele alındığı üzere, Alibaba Grubu'nun desteğiyle reklam harcamalarını önemli ölçüde artırdığı görülmektedir.

3.3.3.2. Hibrit Ağırlık

(300) E-pazaryerleri faaliyetlerine, saf pazaryeri olarak başlayabilecekleri gibi hibrit pazaryeri olarak da başlayabilirler. Hatta kuruluş aşamasında yalnızca perakendeci olarak faaliyet gösteren bir teşebbüsün, Amazon örneğinde olduğu gibi, ilerleyen dönemde e-pazaryeri niteliği kazanması da mümkündür. Yöntemden bağımsız olarak, e-pazaryeri faaliyetlerini genişletebilen bir teşebbüsün, ilerleyen dönemlerde hibrit bir nitelik kazanması beklenmektedir. Zira hibrit nitelik, tüketici tercihlerine adaptasyon bakımından pazaryerine önemli bir esneklik sağlamaktadır. E-pazaryerinin, kendi platformunda satıcı olarak yer alması; tüketicilerin ilgili pazaryerini

tercih etmede önem atfettikleri ürün ve satıcı çeşitliliğini sağlamakta⁸⁷, platform içi ve platformlar arası fiyat rekabetini teşvik edebilmektedir. Ayrıca satıcıların, pazaryerlerine yönelik olarak (fayda önemli ölçüde pazaryerince elde edildiği için) düşük seyredilebilen rekabet motivasyonu da böylelikle artırılabilir. ⁸⁸ İşbu raporun 2.2. başlığı altında, Amazon ve Alibaba'nın iş modelleri kapsamında değinildiği üzere; pazaryerlerinin gelişim evrelerinin ilerleyen dönemlerinde, ölçükleri genişlediği ölçüde, üçüncü taraf satışlarının e-pazaryerinin toplam satış hacminden aldığı pay artmaktadır. Saf pazaryeri olarak faaliyete başlayan pazaryerlerinin de ilgili platforma satıcı olarak katılması ve ürün yelpazesini genişletmesi, akabinde de platform lehine gelişen marka bağımlılığından faydalanmak amacıyla hibrit modele geçmesi bir diğer muhtemel gelişim yoludur.

- (301) E-pazaryerinin, satıcı olarak yer almayı tercih ettiği ürün kategorileri, pazaryerinin büyüme hedefinin ve rekabeti artırma/karşılama motivasyonunun yüksek olduğu kategorilerdir. Bu kategoriler, aynı zamanda, pazaryerinin siparişin tüm süreçlerinde mutlak kontrol temin etmeyi tercih ettiği kategorilerdir. Bu kapsamda, e-pazaryerlerinin hibrit ağırlıklarını ortaya koyabilmek amacıyla, toplam işlem hacmi, kategori işlem hacmi ve satıcı olunan yeni ürün sayıları temelinde yaşanan gelişim aşağıda aktarılmaktadır.

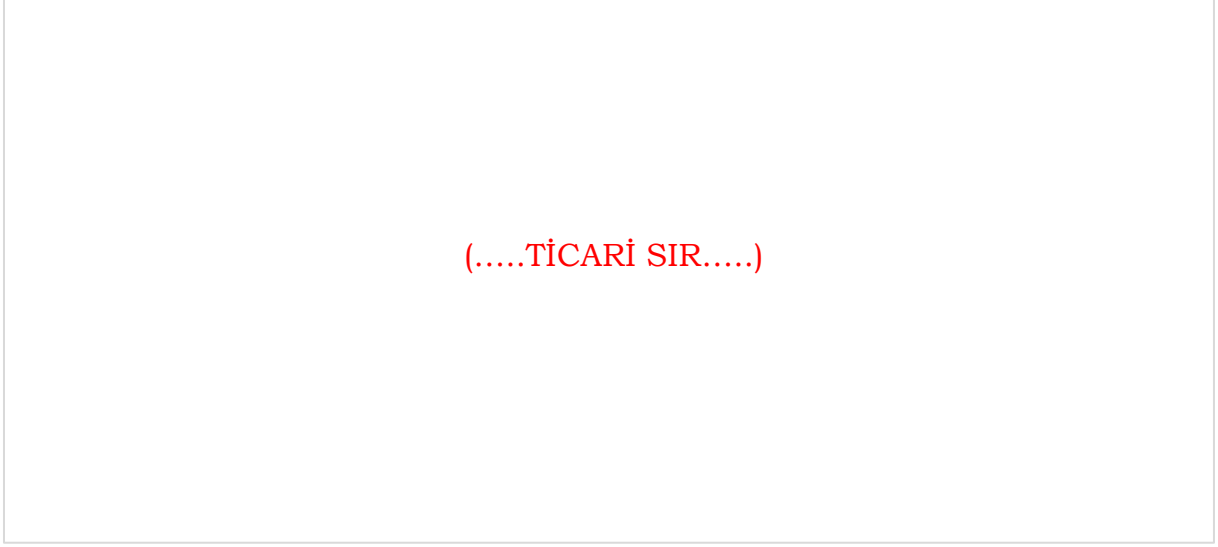
Toplam İşlem Hacmi Bazında Hibrit Ağırlık

- (302) E-pazaryerlerinin toplam işlem hacminin, üçüncü taraf satışları ve e-pazaryerlerinin kendi satışları temelindeki gelişimi aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

⁸⁷ Rekabet Kurumu Tüketici Anketinin ilgili bulgusu için bkz. Grafik 20.

⁸⁸ Dryden N., Khodjamirian S.ve J. Padilla, "The Simple Economics of Hybrid Marketplaces", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3650903, Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Grafik 114: E-Pazaryerlerinin Toplam İşlem Hacimlerinin Üçüncü Taraf ve Kendi Satışları Bazında Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (303) Yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde, sektörün en büyük iki oyuncusu olan Trendyol ve Hepsiburada bakımından, başarılı küresel iş modellerinde olduğu gibi, zaman içerisinde üçüncü taraf satışlarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Hepsiburada ve Trendyol'un, faaliyetlerinin ilk yıllarındaki ağırlıklı perakendeci görünümünün, zaman içerisinde hibrit pazaryeri modeline dönüştüğü, GittiGidiyor ve N11'in ise saf pazaryeri modeliyle sektörde yer edinmeye çalıştıkları görülmektedir. Hâlihazırda GittiGidiyor, saf pazaryeri modelini korumakta olup N11, 2019 yılında, aynı grup markası olan 'Giybi' ile hibrit dönüşüme adım atmış görünmektedir. Morhipo da benzer şekilde, 2019 yılında, hibrit modele geçiş yapmış görünmektedir. Sektördeki diğer oyuncuların da başlangıç dönemlerinde perakendeci rolünü benimsedikleri, ancak zamanla, üçüncü taraf satıcıları platformlarına dâhil ettikleri gözlemlenmektedir.
- (304) Genel gelişim değerlendirildiğinde, oyuncuların pazarda tutunmaya çalıştıkları başlangıç dönemlerinde, perakendeci rollerinin ağır bastığı söylenebilecektir. Bu durum ise platformların ancak belirli büyüklükte bir tüketici tabanına eriştikten sonra satıcılar için cazip hale gelmesiyle açıklanabilecektir. Bunun yanı sıra, geniş bir tüketici tabanı oluşturmanın en kontrollü yolunun da platformun kendisinin perakendeci/satıcı olmasından geçtiği düşünülebilir. Sonuç olarak, ülkemiz bakımından, e-pazaryeri

platformlarının, faaliyetlerine perakendeci olarak başlamak suretiyle tüm süreçleri kontrollerinde tuttukları, yeterli ölçüde tüketiciyi cezbettikten sonra satıcılar için cazip hale geldikleri ve bu aşamadan itibaren hibrit modele geçmeyi tercih ettikleri gözlemlenmektedir.

Kategori İşlem Hacmi Bazında Hibrit Ağırlık

(305) Toplam işlem hacminde yaşanan gelişim, çok kategorili e-pazaryerlerinin perakendeci rollerinin, pazarda tutunma süreci boyunca diğer rollere oranla ağır bastığını ortaya koymaktadır. Perakendeci rolü nedeniyle, platformların belirli kategorilerde uzmanlaşma yolunu tercih etmeleri beklenmektedir. Zira birçok kategoride eş zamanlı olarak perakendeci olmak, kontrollü gerçekleştirilmesi gereken, marka imajının inşası sürecine zarar verebilecek bir husustur. E-pazaryerlerinin faaliyet kapsamları bu bakış açısıyla irdelendiğinde, e-pazaryerlerinin, pazara giriş yapılan ana kategorilerdeki satıcı/perakendeci kimliğini koruma eğiliminde oldukları ve dikey entegrasyona öncelikli olarak bu alanlara yöneldikleri görülmektedir. Örneğin, Trendyol, faaliyetlerine 'Moda' kategorisi ile başlamış ve başlangıçtaki perakendeci rolü bu alanda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle Trendyol'un, bu alandaki satıcı kimliğini koruma eğiliminde olduğu ve kendi markası olan 'Trendyol Milla' vasıtasıyla pazarda üretici olarak da yer edindiği görülmektedir. Bu kapsamda, moda kategorisinin hibrit ağırlık dağılımı aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 115: Moda Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(306) Yukarıdaki grafik, Trendyol'un, 'Moda' kategorisindeki satıcı kimliğini, diğer tüm kategorilerde olduğundan daha yüksek oranda koruduğunu göstermektedir. Benzer bir eğilimin, Hepsiburada ve Amazon Türkiye için, "Elektronik" kategorisi özelinde geçerli olduğu görülmektedir. Bu durum, e-pazaryerinin pazara giriş yaptığı ana kategorinin, teşebbüsün marka imajında çok önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu kategorilerde perakendeci olarak geçirilen sürenin getirdiği uzmanlıkla, pazaryerlerinin, bu alanlardaki satıcı kimliklerini korumaya odaklandıklarını ve pazara daha fazla penetre olmak amacıyla bu alanlarda dikey entegrasyona yönelebildiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda satıcı kimliğinin korunduğu kategoriler, pazaryerinin, tüketici gözünde bilinirlik sahibi olduğu alanlara işaret etmekte, bir nevi uzmanlaşma alanı teşkil etmektedir. Bu kapsamda, elektronik kategorisinin hibrit ağırlık dağılımı aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

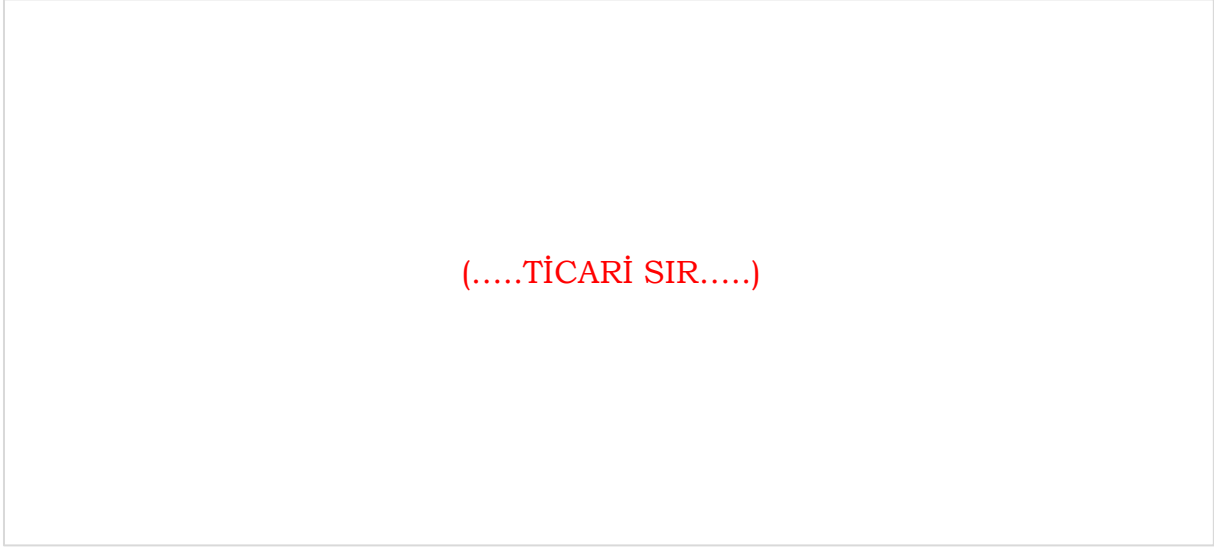
Grafik 116: Elektronik Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(307) Yukarıda yer alan grafik, Amazon Türkiye ile Hepsiburada'nın, tüketicilerin gözünde, 'Elektronik' kategorisi ile bilinirlik edindiklerini ve bu bilinirliği koruma eğilimlerinin olduğunu göstermektedir. E-pazaryerlerinin uzmanlık ve bilinirlik alanı itibarıyla satıcı kimliğini koruma eğiliminin, ÇiçekSepeti bakımından ise, 'Bahçe ve Yapı Market' kategorisi için geçerli olduğu aşağıdaki grafikten görülmektedir:

Grafik 117: Bahçe ve Yapı Market Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(308) Hepsiburada ve Amazon Türkiye'nin pazaryeri faaliyetleri kapsamında satıcı kimliklerinin öne çıktığı bir diğer alan 'Kitap' kategorisi olup ilgili kategorinin hibrit ağırlık dağılımı aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 118: Kitap Kategorisindeki Hibrit Ağırlık Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(309) Yukarıda yer verilen değerlendirmeler, pazaryerlerinin satıcı kimliklerini koruma eğiliminde oldukları alanların, marka imajına temel teşkil eden ana uzmanlaşma alanları olduğuna işaret etmektedir. Bu doğrultuda, diğer faaliyet alanları, ağırlıklı olarak üçüncü taraf satıcıların faaliyetleri ile şekillenen alanları oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ana uzmanlaşma

alanlarının, Trendyol için 'Moda', Hepsiburada ile Amazon Türkiye için 'Elektronik' ve 'Kitap', ÇiçekSepeti için 'Bahçe ve Yapı Market' olduğu anlaşılmaktadır. Ana uzmanlaşma alanlarının, teşebbüslerin işlem hacimlerinden önemli ölçüde pay alan ve kayda değer pazar payına sahip oldukları alt pazarlar olduğu değerlendirilmekte ve bu alanların teşebbüslerin pazardaki konumları bakımından kritik önemi haiz olduğu düşünülmektedir.

3.3.3.3. İlişkili Pazarlara Nüfuz

(310) E-pazaryerlerinin sektörde yer edinmeleri noktasında, ölçek ekonomileri kadar kapsam ekonomilerinin sağlanması da önem arz eden bir nitelik kazanmaktadır. Yukarıda bahsedilen hibrit modele dönüşüm, esasen faaliyet kapsamının genişletilmesini içermektedir. Bu kapsamda, ilk etapta salt aracılık faaliyeti yürüten e-pazaryeri; hibrit modele geçişle birlikte, ilgili platformda satıcı olarak yer almakta ve perakende satış yapmaya başlamaktadır. Alibaba ve Amazon örneklerinde de olduğu gibi, hibrit modele dönüşüm, genellikle, kapsam ekonomisinin ilk ayağı olarak ortaya çıkmaktadır. Ölçek ve kapsamın, birbirlerini besleyen bir süreçle birlikte daha da ileriye taşınması; pazaryeri faaliyetlerinin, ilk aşamada, kargo/lojistik, depolama ve ödeme sistemleri gibi yakın ilişkili pazarlara, sonrasında ise bulut hizmetleri gibi daha uzak ilişkili/ilışkisiz pazarlara genişletilebilmesini sağlamaktadır. Küresel ölçeğe erişmiş olan Amazon ve Alibaba, gelinen noktada, söz konusu faaliyet genişletme vasıtasıyla, birçok ilişkili hizmeti bünyesinde barındıran dev ekosistemler halini almışlardır.

(311) Ülkemizdeki e-pazaryerlerinin ilişkili pazarlara nüfuz düzeyi, ilişkili faaliyet alanları ve bu alanlardaki mevcudiyetleri ile ortaya konulabilecektir. Bu kapsamda aşağıdaki tabloda, çok kategorili e-pazaryerlerinin faaliyette buldukları ilişkili pazarlara ve bu pazarlardaki iştiraklerine yer verilmektedir:

Tablo 43: Çok Kategorili Pazaryerlerinin Faaliyette Buldukları İlişkili Pazarlar ve Bu Pazarlardaki İştirakleri

E-pazaryeri	İlişkili Pazarlardaki Faaliyetleri
Hepsiburada	✓ Perakendeci ✓ Kargo-Lojistik (hepsiJET) ✓ Ödeme Hizmetleri (hepsipay) ✓ Online Market ve Yemek Satışı (hepsiexpress)
ÇiçekSepeti	✓ Perakendeci-Toptancı (Çiçek, BonnyFood)
N11	✓ Perakendeci (Giybi) ✓ Lojistik işlemlerine aracılık ✓ Entegratörlük aracılık hizmeti
Trendyol	✓ Perakendeci ✓ Üretici (Trendyol Milla) ✓ Kargo (Trendyol Express) ✓ İkinci El (Dolap) ✓ Yemek Siparişi ve Teslimatı (Trendyol Yemek) ✓ Market Siparişi ve Teslimatı (Trendyol Market)
Amazon Türkiye	✓ Perakendeci ✓ Teslimat ve Lojistik (FBA-AFN)
Morhipo	✓ Perakendeci
EpttAvm	✓ Perakendeci ✓ Kargo-Lojistik (PTT Kargo) ⁸⁹
GittiGidiyor	✓ -
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler	

(312) Yukarıda yer verilen Tablo 43 incelendiğinde, faaliyet kapsamlarının, genel olarak, teşebbüslerin pazar yaşı ve gelişimi ile aynı doğrultuda genişlediği görülmektedir. Bu bağlamda, en büyük ilerlemeyi Hepsiburada ve Trendyol'un gerçekleştirdiği görülmektedir. Hepsiburada'nın, pazaryeri faaliyetleri ile ilişkili birçok pazara giriş yaptığı, Trendyol'un ise ayrıca, üretici konumuna da geçerek dikey entegre bir yapıya evrilme adımını attığı görülmektedir.

(313) Kapsam genişlemesinin, belirli bir ölçeğin yakalanmasıyla sınırlı olarak gerçekleştirildiği görülmekte olup, pazaryerlerince bu yönde atılan ilk adımın, genellikle hibrit yapıya geçiş yönünde olduğu, akabinde ise kargo ve lojistik alanlarında atılım gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Pazaryerlerinin, sağlamaya başladıkları kargo hizmetini, ilk olarak pazaryerinde ve büyük ölçüde kendi satışları için kullanmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Akabinde, platformda yer alan üçüncü taraf satıcılara da sunulan kargo hizmetlerinin, ilerleyen dönemde, platform dışında yer alan üçüncü taraflara da

⁸⁹ İştiraki olmamakla birlikte, kamu sahipliği üzerinden bağlantıları nedeniyle tek anlaşmalı kargo firması konumundadır.

sunulabildiği görülmektedir. Hepsiburada ve Trendyol, hâlihazırda kendi kargo firmasına sahip olan yegâne pazaryerleri olup kargo hizmetlerinin sunumu yönünden bahsedilen aşamaların tamamını, yalnızca Hepsiburada gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Trendyol, Trendyol Express ile yalnızca kendi platformunda gerçekleşen satışlara yönelik kargo hizmeti sunarken; Hepsiburada, hepsiJET ile 2017 yılından beri, platform dışında yer alan üçüncü taraflara da kargo hizmeti sunmaktadır. Bu bağlamda, hepsiJET'in 2020 yılı itibarıyla elde ettiği gelirlerin yaklaşık (.....), platform dışında yer alan üçüncü taraflara sunduğu hizmetler vasıtasıyla elde ettiği görülmektedir.

(314) Kapsamın genişletildiği pazarlar ele alındığında, Hepsiburada'nın daha dar bir genişlemeye gittiği, Trendyol'un ise çok daha çeşitli pazarlara yöneldiği ve daha büyük ölçüde bir genişlemeye gittiği görülmektedir. Bu bağlamda Hepsiburada, e-pazaryeri faaliyetlerini destekleyecek nitelikteki ilişkili pazarları önceliklendirirken; Trendyol, market ve yemek siparişi gibi pazaryeri faaliyetlerinin kapsamından uzaklaşan pazarlara da yelken açmış görülmektedir. Amazon ise, faaliyette bulunduğu birçok ülkede, kendi lojistik ağını kullanmaktadır. Ancak Amazon Türkiye'nin görece küçük ölçeği nedeniyle, henüz kendi lojistik/kargo hizmetlerini devreye almadığı ve anlaşmalı üçüncü taraf kargo firmaları çalıştığı anlaşılmaktadır. Pazarda yer alan diğer oyuncuların da gelinen aşamada, kapsam genişlemesini hibrit modele geçişle sınırlı olacak şekilde gerçekleştirdikleri görülmektedir.

(315) Yukarıda yer verilen değerlendirmeler, ülkemizdeki e-pazaryeri sektörünün, henüz gelişim aşamasında olan genç bir pazar olduğunu, pazarın en büyük oyuncularının dahi yurtdışı örneklerinde görülen kapsam genişlemesinin çok gerisinde olduğunu göstermektedir. Her ne kadar Alibaba etkisi, Trendyol vasıtasıyla hissedilmeye başlanmış olsa da, bir diğer küresel oyuncu olan Amazon'un, gerek 2018'de Amazon Türkiye ile pazara girişi, gerekse de ÇiçekSepeti ortaklığı ile görece yavaş bir penetrasyonu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Pazarın bir diğer büyük oyuncusu olan Hepsiburada'nın daha temkinli adımlarla ilerlemeyi seçtiği; GittiGidiyor'un ise, iş modelini korumayı tercih eder görünmekle birlikte pazar payı kaybetme eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca, N11'in, hibrit modele geçmek ve satıcı tabanını

genişletmek suretiyle pazarda tutunma çabasında olduğu; diğer oyuncuların ise oldukça dar kapsam ve ölçekle pazardaki faaliyetlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır. Gözlemlenen bu gelişim, pazarda tutunma ve büyümenin sağlanması ve sürdürülebilmesi için önemli bir finansal güce dayanmanın önemini ortaya koymaktadır.

(316) Dolayısıyla Trendyol'un, 2019 yılından itibaren diğer pazaryerlerinin ötesinde bir büyüme gerçekleştirerek birçok kategoride lider haline geldiği açıktır. Bununla birlikte, ülkemizdeki e-pazaryeri platformları pazarında mevcut olan yoğunlaşma düzeyinin, hala birçok ülkenin gerisinde olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, Trendyol'un yanı sıra, Hepsiburada'nın, N11'in, GittiGidiyor'un ve mevcut durumda realiteye yansımaya da bu potansiyele sahip olan Amazon Türkiye'nin, pazarda kayda değer varlıklarının olduğu değerlendirilmektedir.

3.3.3.4. Finansal Gücü

(317) Pazardaki rekabet koşullarının oluşumunda ve gelişiminde etkili olma potansiyeli yüksek olan bir diğer değişken, teşebbüslerin sahip oldukları finansal gücü imkânları ve bu gücün kullanımınıdır. Finansal gücü, gerek ölçek ve kapsam bakımından büyüme yatırımlarının hızla devreye alınmasını, gerekse de tüketiciler ve satıcı tabanlarının hızla büyütülmesini sağlayabilecek önemli bir araçtır.

(318) ok kategorili e-pazaryerlerinde gerçekleşen işlem hacminin, 2020 yılının dokuzuncu ayı itibarıyla 34,1 milyar TL'ye ulaştığı, bu işlem hacminin ise %86'sının, sektörün en büyük üç oyuncusu olan Trendyol, Hepsiburada ve N11 tarafından gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, Trendyol'un, ilgili dönemde (.....) TL; Hepsiburada'nın, (.....) TL ve N11'in, (.....) TL değerinde işlem hacmine sahip oldukları görülmektedir. Sektörün dördüncü büyük oyuncusu olan GittiGidiyor'un ise ancak (.....) TL'lik işlem hacmine ulaştığı ve bu itibarla, ilk üç firmanın satış hacmi ile GittiGidiyor'un satış hacmi arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Küresel lider konumundaki Amazon, hem Amazon Türkiye ile pazara girmiş hem de iekSepeti ile kurduğu ortaklık vasıtasıyla pazarda yer almış olsa da, Amazon Türkiye ile iekSepeti'nin işlem hacimlerinin, diğer pazaryerlerinin gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Amazon Türkiye, 2020 yılının ilk dokuz ayında, (.....) TL;

ÇiçekSepeti ise aynı dönemde, (.....) TL işlem hacmine ulaşmıştır. Bu çerçevede Amazon Türkiye, pazarın altıncı ve ÇiçekSepeti ise, pazarın beşinci büyük oyuncusu konumundadır. Bu değerlendirmeler, küresel bir devin dahi pazardan kolaylıkla pay alamadığına, tüketici alışkanlıklarında yer bulmanın ve böylelikle platforma talep yaratılmasının ciddi bir yatırım gerektirdiğine işaret etmektedir.

- (319) Tüketici nezdinde bilinilirlik ve kullanım alışkanlığı yaratılması, tüketicilere hitap eden geniş ölçek ve kapsamda ürünün ve satıcının cazip tekliflerle platformda yer almasını ve önemli reklam harcamalarının yapılmasını gerektirmektedir. Trendyol'un 2019 yılında başlayan 2020 yılında belirgin hale gelen hızlı yükselişinin, önemli reklam bütçeleri ile desteklenmiş olması da, bu hususu teyit etmektedir. Teşebbüsler tarafından gerçekleştirilen reklam harcamaları aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 119: E-Pazaryerlerinin Reklam Harcamaları

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (320) Yukarıda yer verilen reklam harcamaları grafiği incelendiğinde, ilk göze çarpan husus, Trendyol'un 2019'da başlattığı reklam atağıdır. Trendyol, ilgili yılda, en yakın rakibi konumunda olan Hepsiburada'nın reklam bütçesinin (.....) katına yaklaşan, diğer tüm oyuncuların ise toplam reklam bütçesine yaklaşan bir reklam bütçesi ayırmıştır. Bahsi geçen yüksek reklam harcamasının, satış hacmine olumlu yansıdığı, Trendyol'un, 2019 yılından itibaren birçok

kategoride lider konuma erişmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Trendyol, 2020 yılında, söz konusu reklam atağını devam ettirerek (.....) TL'nin üzerinde bir reklam harcaması gerçekleştirmiş, bu alandaki rekabete ise yalnızca Hepsiburada ve ancak kısmi düzeyde cevap verebilmiştir. Hepsiburada, 2020 yılında, reklam bütçesini (.....) katın üzerinde artırmış olmasına rağmen, Trendyol'un ilgili yıldaki bütçesinin (.....) erişebilmiştir. Bu noktada, gerçekleşen işlem hacimleri ile birlikte değerlendirildiğinde, reklam harcamalarının, işlem hacmi üzerinde gözlemlenebilen ve önemli bir etki yarattığı açıktır. Ancak buna rağmen, pazardaki diğer oyuncuların reklam harcaması alanında geri kalmış olmaları; bu durumun, bir tercihten ziyade finansal gücün bu alandaki rekabete yetmemesinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Alibaba ortaklığının, bahsi geçen finansal gücü Trendyol'a bahsettiği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Amazon Türkiye'nin de bu nitelikte bir güce sahip olup bu gücü kullanmaktan imtina ediyor olması, içsel büyümeden ziyade bir devralma projeksiyonunun olabileceğini akla getirmektedir.

(321) Yukarıda yer verilen değerlendirmeler ışığında, finansal gücün, pazardaki rekabet koşullarının oluşumu ve pazar oyuncularının konumlarının gelişimi bakımından oldukça önemli bir etken olduğu değerlendirilmektedir.

4. E-Pazaryerlerinin Temel İktisadi Özellikleri

(322) E-pazaryeri platformlarına yönelik rekabet hukuku tartışmalarının odağı, işbu Sektör İncelemesi ile aynı doğrultuda olup pazar gücü ve bu gücün rekabet karşıtı uygulamalara yol açma olasılığıdır. Bahsi geçen pazar gücü, pazarın yapısı ve işleyişi ile doğrudan bağlantılı olup bunlardan beslenmektedir. Bu bölümde e-pazaryerlerinin pazar gücüne katkı sunduğu değerlendirilen pazar yapısı ile pazarın işleyişine ilişkin özelliklere ve bu özelliklerden beslenen piyasa aksaklıklarına yer verilecektir.

4.1. E-Pazaryerlerinin Pazar Gücüne Katkı Sunan Pazar Yapısı ve Pazarın İşleyiş Özellikleri

(323) E-pazaryerlerinin pazar gücüne katkı sunan pazar yapısı ve pazarın işleyiş özellikleri, önemli ölçüde platform iş modeline ve ekonomisine dayanmaktadır. Platformlar, geleneksel pazarlardan ayrıışan nitelikte bir iktisadi yapıya ve

işleyişe sahip olup bu durum, neredeyse tüm alanlarda, geleneksel rekabet hukuku araçlarını bu pazarlar bakımından tartışmaya açmaktadır.

(324) Platform kavramına ilişkin genel kabul gören bir tanım bulunmamakla birlikte, mevcut tüm tanımlarda platform iş modellerinin ortak üç özelliğinden bahsedilmektedir: (i) platformların birden fazla müşteri grubuna (talep kaynağına) hizmet sağlaması, (ii) bu müşteri gruplarının talepleri arasında dolaylı ağ etkilerinin/dışsallıklarının mevcut olması ve (iii) bu ağ etkilerinin ancak platformca içselleştirilebilmesi.⁹⁰ Bu özellikleri itibarıyla platformlar, hitap ettikleri müşteri gruplarının sayısına da bağlı olarak, çift taraflı/iki taraflı veya çok taraflı pazar olarak nitelendirilmektedir.

(325) Platform tanımı e-pazaryerleri bakımından somutlaştırılacak olursa, e-pazaryerlerinin, satıcılar ve alıcılar/tüketicilerin yanı sıra, potansiyel reklam verenler gibi farklı kullanıcı gruplarını bir araya getiren ve bu gruplar arasındaki işlemlere aracılık eden veya bu işlemleri kolaylaştıran çok taraflı platformlar olarak tanımlanması mümkündür.⁹¹ Bu tanım çerçevesinde e-pazaryerlerinin ana müşteri/kullanıcı grupları; (i) platformda ürünlerini listeleyen ve bunların satışını gerçekleştiren satıcılar (ticari kullanıcılar) ile (ii) bu satıcıların ürünlerini satın alan tüketiciler (nihai kullanıcılar) olarak şekillenmektedir. E-pazaryeri, bu iki müşteri grubunu platformunda bir araya getirerek, satıcılara platformda yer alan tüketicilere satış, tüketicilere ise bu satıcılardan alışveriş yapma imkânı sunmaktadır. Tüketiciler, bu sayede platform üzerinden çok sayıda satıcı ve ürüne ulaşma imkânı bulurken, satıcılar da geniş tüketici kitlelerine erişim imkânı elde etmektedir.

(326) Pazaryeri tarafından yaratılan bu etkileşim imkânı, aynı zamanda, e-pazaryerinde yer alan satıcı ve tüketicilerin taleplerinin karşılıklı ve birbirleri ile bağlantılı olduğuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla, e-pazaryerine yönelik olarak artan tüketici talebi, kural olarak platformun diğer tarafında yer alan satıcıların pazaryerine olan talebini de artıracaktır. Aynı şekilde, artan satıcı

⁹⁰ Doğan C., (2021), "E-Ticaret Platformları Özelinde Çok Taraflı Pazarlar: Rekabet Hukuku Ve İktisadi Açısından Yaklaşım", Doktora Tezi, s. 9, 28-29.

⁹¹Final Report on the E-commerce Sector Inquiry, (2017) https://ec.europa.eu/competition/antitrust/sector_inquiry_swd_en.pdf, Erişim Tarihi: 28.01.2021, s. 34.

talebi, tüketicilerin platforma olan talebini de artıracaktır. Bahsi geçen etkileşim, platform tanımının ikinci özelliği olan, müşteri grupları arasındaki dolaylı ağ etkilerinin/dışsallıkların varlığına tekabül etmektedir.

(327) İlgili tanımda yer alan üçüncü özellik bakımından ise, söz konusu ağ dışsallığının, tüketici ve satıcılarca yaratılmasına rağmen bu müşteri gruplarınca içselleştirilemediği ancak kurguladığı fiyat yapısı dâhilinde pazaryeri tarafından içselleştirilebildiği ifade edilebilecektir. Dolayısıyla e-pazaryeri, doğrudan birbirlerini bulmaları maliyetli olan müşteri gruplarını bir araya getirerek bu gruplar arasındaki alışverişlerin işlem maliyetini düşürmekte, böylelikle esasen bağımsız olan talep kaynaklarının birbirine ulaşmasını ve birbirleriyle etkileşime geçmesini kolaylaştırmakta,⁹² bu etkileşim dolayısıyla kullanıcılar nezdinde yaratılan faydayı ise, başta komisyon olmak üzere satıcılardan elde ettiği çeşitli gelirlerle içselleştirmektedir.

(328) Yukarıda yer verilen platform tanımından yola çıkarak, platformların iktisadi yapısına ve işleyişlerine ilişkin özelliklere ve bu özelliklerin pazar gücü üzerindeki etkisine, Türkiye pazarında yer alan çok kategorili e-pazaryerleri özelinde, aşağıda detaylarıyla yer verilmektedir.

4.1.1. Ağ Dışsallıkları

(329) Ağ dışsallıkları/etkileri, platform tanımında yer almasından da anlaşılacağı üzere, platformların en temel iktisadi özellikleri arasındadır.⁹³ Ağ etkisi, tüketici tarafından ürüne atfedilen değer, o ürünü kullanan tüketici sayısının artmasına bağlı olarak artmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla ağ etkilerinin yoğun olduğu ve bu nedenle ağ endüstrileri olarak adlandırılan pazarlardaki mal ve hizmetlerin tek kişi/çok az kişi tarafından kullanıldığında ya çok az değeri vardır ya da hiç bir değeri yoktur. Bu ürün ve hizmetlerin değerlerinin büyük kısmı, başka tüketicilerce de kullanılmasından ve/veya başka ürün ve hizmetlerle birleştirilerek kullanılmasından gelir. Yani bu

⁹² Doğan C., (2021), s. 29.

⁹³ Cremer J., Y. Montjoe ve H. Schweitzer “*Competition Policy for the Digital Era*”, (2019), <https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0419345enn.pdf>, Erişim Tarihi: 10.01.2021, s. 20.

piyasalarda tüketiciler, faydanın büyük kısmını ürün ya da hizmetin kendisinden değil, bu ürünleri çevreleyen ağlardan elde ederler.⁹⁴

(330) Ağ etkilerinin doğrudan ve dolaylı ağ etkileri olarak iki başlık altında incelenmesi mümkündür. Doğrudan ağ etkileri, bir kullanıcının bir malın tüketiminden elde edeceği faydanın, diğer kullanıcıların da aynı malı kullanmasına bağlı olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır.⁹⁵ Bu durum, sabit telefon, mobil telefon gibi geleneksel iletişim kanallarına ek olarak, günümüzde daha çok dijital iletişim ağlarında karşımıza çıkmaktadır. Tipik örnekler arasında *Whatsapp* ve *Snapchat* gibi anlık mesajlaşma uygulamaları, *Facebook* veya *LinkedIn* gibi sosyal ağlar sayılabilecektir. Bu örnekler bakımından, kullanıcı sayısının artışına bağlı olarak bireysel tüketimden elde edilen faydanın artması halinde pozitif doğrudan ağ etkileri söz konusu olurken; kullanıcıların, diğer kullanıcıların platforma katılımından muzdarip olduğu ve bireysel faydanın kullanıcı sayısına bağlı olarak azaldığı durumlarda ise negatif doğrudan ağ etkileri ortaya çıkmaktadır. Bir internet servis sağlayıcısının kullanıcıları için oluşan trafik sıkışıklığı, negatif doğrudan ağ etkisine örnek teşkil edebilecektir. E-pazaryeri platformları bakımından ise, doğrudan ağ etkilerinden, tüketicilerin ilgili e-pazaryerini kullanmak suretiyle elde ettikleri faydanın, diğer tüketicilerin de aynı pazaryerini kullanmasına bağlı olarak artması veya azalması durumunda bahsedilebilecektir. Bu etki, tüketici anketinde katılımcılara yöneltilen “e-pazaryerlerinin alışveriş süreçlerindeki işlev ve rolleri” sorusuna verilen “ürünün/satıcının yorumlarına bakma” cevabı ile “e-pazaryeri tercihindeki faktörler” sorusuna verilen “tüketici yorumlarının çokluğu” cevabında gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, tüketicilerin %92,2’si e-pazaryerlerinin “ürünün yorumlarına bakma”, %91,4’ü ise “satıcının yorumlarına bakma” fonksiyonunun (çok) önemli olduğunu belirtmektedir (bkz. Grafik 26, s. 59). Aynı şekilde, tüketicilerin %33,5’i “tüketici yorumlarının çokluğu”nun e-

⁹⁴ Frels, J.K., Shervani, T. & Srivastava, R.K., (2003), “*The Integrated Networks Model: Explaining Resource Allocations In Network Markets*”. *Journal of Marketing*, (Ocak): 29–45, s. 29.

⁹⁵ Franck J. ve Peitz M., (2019), “*Market Definition and Market Power in the Platform Economy*”, Centre on Regulation in Europe, https://www.cerre.eu/sites/cerre/files/2019_cerre_market_definition_market_power_platform_economy.pdf, Erişim Tarihi:11.01.2021, s. 13.

pazaryeri tercihinde belirleyici olduğunu ifade etmektedir (bkz. Grafik 39, s. 80). Her iki cevap da, pazaryerinde daha fazla tüketici yorumu olmasına, haliyle dolaylı olarak daha fazla tüketici bulunmasına bireysel tüketiciler tarafından değer atfedildiğine, dolayısıyla pozitif doğrudan ağ etkilerinin işlediğine işaret etmektedir.

(331) E-pazaryerleri özelinde, tüketicilerin faydalarının, diğer tüketicilerin platforma katılması ve satıcıların faydalarının, diğer satıcıların platforma katılması ile artması, ilgili pazaryerinin, bu kullanıcı grupları nezdinde aidiyet hissi ve bir nevi prestijli veya ayrıcalıklı bir kulübe katılma hissiyatı yaratması durumunda da geçerli olabilecektir. Bu halde, e-pazaryerleri bakımından doğrudan ağ etkilerinin gözlenmesi için kullanıcılar nezdinde psikolojik bir eğilimin söz konusu olması gerekmektedir. E-pazaryerlerinin marka yatırımları ve bağlılık programlarının bu yönde etki doğurması olası olmakla birlikte, gerek psikolojik gerekse de yukarıda bahsi geçen olgusal nedenlere bağlı olarak oluşması muhtemel pozitif doğrudan ağ etkilerinin, ülkemizdeki mevcut pazar yapısı dâhilinde, pazar gücüne belirleyici bir katkı sunduğu düşünülmemektedir.

(332) Negatif doğrudan ağ etkilerinin ise tüketici ve satıcı tabanının genişlemesi nedeniyle hizmetin aksaması halinde ortaya çıkması muhtemel olup satıcı anket verilerinden de anlaşıldığı üzere, ankete katılan satıcıların %39,6'sınca ifade edilen "iletişim kurmakta zorluk yaşanması" hususu bakımından ve ankete katılan tüketiciler tarafından, pazaryerlerinin beklentinin (%87,1) altında (%82,4) performans sergilediği ifade edilen "müşteri hizmetlerinin yeterliliği" bakımından negatif doğrudan ağ etkileri söz konusu olabilecektir. Ancak, pozitif doğrudan ağ etkilerine benzer şekilde, negatif doğrudan ağ etkilerinin de pazar gücü bakımından belirleyici bir katkı sunmadığı değerlendirilmektedir.

(333) Platformlar bakımından, tanımda da yer verildiği üzere, kritik önemi haiz olan ağ etkisi dolaylı nitelikte olmalıdır. Dolaylı ağ etkileri, aralarında etkileşim bulunan iki farklı kullanıcı grubunun bulunduğu platformlarda, bir grubun, diğer kullanıcı grubunun artan katılımından dolayı daha fazla fayda elde ettiği hallerde ortaya çıkmaktadır. E-pazaryerleri, dolaylı ağ etkilerinin yoğun

şekilde hissedildiği platformlardır. E-pazaryerinde yer alan tüketici sayısının artmasıyla satıcılar daha çok müşteriye ulaşma şansı elde ederken, satıcı sayısının artması ise tüketicilerin daha fazla ürün çeşidine, daha uygun fiyatlarla ulaşma ihtimalini artırmaktadır. Dolayısıyla tüketici tabanının genişlemesi, satıcıların platformdan temin ettikleri faydayı artırırken, satıcı tabanının genişlemesi ise benzer bir fayda artışını tüketiciler bakımından yaratmaktadır. Bu etkileşim itibarıyla satıcı ve tüketici taleplerinin birbirine bağımlı (*interrelated demands*) olduğu görülmektedir. İki kullanıcı grubunun da platforma artan oranda katılımı, birbirlerinin faydasına olmakta ve bu suretle aralarında karşılıklı ve her iki taraf için de pozitif olan dolaylı ağ etkisi gerçekleşmektedir. Ancak konu, e-pazaryerlerinde yer almaları muhtemel bir diğer kullanıcı grubu olan reklam verenler ve potansiyel tüketiciler arasındaki etkileşim olduğunda, daha çok potansiyel tüketici reklam verenler için faydalıyken; daha fazla reklam, tüketiciler bakımından rahatsız edici olabilecektir. Bu da negatif dolaylı ağ etkilerine sebebiyet verecektir.⁹⁶

(334) Ağ etkileri ile bağlantılı olan bir diğer iktisadi özellik, geri besleme döngüsüdür (*feedback loop*). Bu etki, dolaylı ağ etkilerinin ardıl döngüleri niteliğinde olup kullanıcı gruplarından birinin talebini etkileyen durum, ilk etkiyi doğuran kullanıcı grubunun talebini bir kez daha etkilemekte ve bu etkileşim bir döngü halinde tekrarlanabilmektedir. Dolaylı ağ etkilerinin bir sonucu niteliğinde olan geri besleme döngüsü, ağ etkilerinin şiddetini de artırmaktadır. E-pazaryerleri bakımından geri besleme döngüsü, tüketici talebindeki artışın satıcı talebinde artışa neden olması ve ortaya çıkan dolaylı ağ etkisi nedeniyle satıcı talebindeki bu artışın tüketici talebini bir kez daha artırması suretiyle ortaya çıkmaktadır. Bu etkinin tekrarlanması mümkün olup geri besleme döngüsünün gücü, talebin etki düzeyine ve döngü sayısına bağlı olarak ortaya çıkan toplam etkinin boyutuna bağlıdır.

(335) Dolaylı ağ etkileri ve sonucundaki geri besleme döngüsü, platformların pazar gücüne önemli katkı sunan ve platform uygulamalarının pazarda yarattığı

⁹⁶ Franck J. ve Peitz M., (2019), "Market Definition and Market Power in the Platform Economy", Centre on Regulation in Europe, https://www.cerre.eu/sites/cerre/files/2019_cerre_market_definition_market_power_platform_economy.pdf, Erişim Tarihi:11.01.2021, s. 15.

etkiyi artırarak rakiplerin pazar dışına itilmesini kolaylaştırabilen, dolayısıyla da pazarda yoğunlaşma artışını besleyen ve nihayetinde pazarın evrilmesine neden olabilen önemli bir platform özelliğidir.⁹⁷ Bu itibarla da platformların sahip oldukları ağ etkisinin, pazarda yüksek seviyede giriş engelleri meydana getirdiğine yönelik görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre şebeke etkileri, çoğunlukla platforma ‘ilk giren avantajı’ sağlamaktadır. Bu avantajla, pazarın oluşması aşamasında, kullanıcıları kendine ilk çeken platform, pazarın tamamını elinde tutma fırsatını da kazanabilecektir.⁹⁸ Dolayısıyla güçlü ağ etkileri nedeniyle, pazardaki rekabetin niteliği ‘pazar içinde rekabet’ten, ‘pazar için rekabet’e dönüşebilecektir. Bu durumda kullanıcılar, platformlar arası rekabetten, pazarın söz konusu platformlardan biri lehine evrilmesi esnasında, kısa bir süreyle faydalanabilecektir.⁹⁹

(336) Sektör incelemesi kapsamında elde edilen bilgi ve bulgular çok kategorili e-pazaryerlerinin önemli ağ etkileri barındırdığına işaret etmektedir. Bu kapsamda, yukarıda yer verilen ve satıcıların e-pazaryerlerinde bulunma amaçlarını gösteren anket verileri incelendiğinde, satıcıların %83,1 ile en yüksek oranda belirttiği amacın “e-pazaryerinin bilinirliği ve geniş tüketici kitlesinden faydalanmak” olduğu görülmektedir. Bu cevap, satıcıların e-pazaryerlerinden temin ettikleri fayda bütününde pazaryerinin sahip olduğu geniş tüketici kitlesinin önemli bir bileşen olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰

(337) Tüketicilerin markaların internet sitesi yerine e-pazaryerlerini tercih etme nedenleri arasında ‘ürün çeşitliliği’nin %44,5 gibi yüksek bir oranla, ‘uygun fiyat’ın ardından belirtilen en önemli ikinci sebep olduğu anlaşılmaktadır (bkz.

⁹⁷ “The Market Power of Platforms and Networks Executive Summary”, (Haziran 2016), https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Berichte/Think-Tank-Bericht-Zusammenfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=4, Erişim Tarihi: 17.12.2020.

⁹⁸ Schmidt H., 2017, *Taming the Shrew: There’s No Need for a New MarketPower Definition for the Digital Economy*, Faculty of Law, Stockholm University Research Paper No. 17, <https://ssrn.com/abstract=3048266>, Erişim Tarihi: 20.12.2020, s. 18.

⁹⁹ Stigler G.J., Committee for the Study of Digital Platforms Market Structure and Antitrust Subcommittee Report, <https://research.chicagobooth.edu/-/media/research/stigler/pdfs/market-structure---report-as-of-24-june-2019.pdf?la=en&hash=872E4CA6B09BAC699EEF7D259BD69AEA717DDCF9>, Erişim Tarihi: 20.12.2020, s. 12.

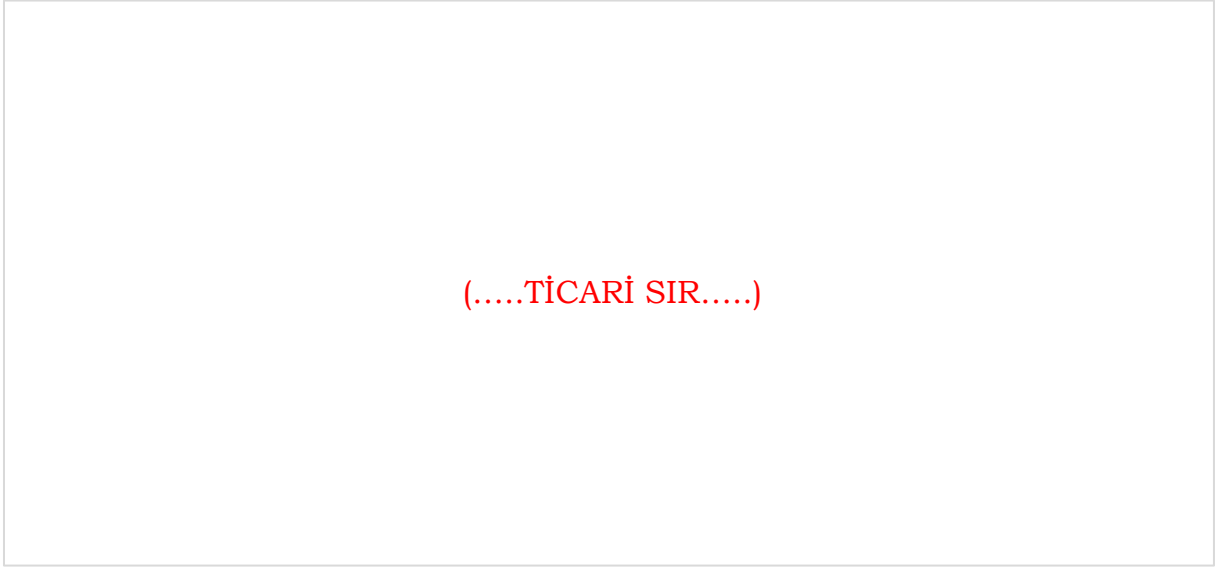
¹⁰⁰ Bu kriter bakımından satıcı anketi kapsamında gerçekleştirilen beklenti-performans analizinde satıcılar nezdinde en yüksek performansın Trendyol (%91,4), ardından sırasıyla Ali Express (%88,2), Hepsiburada (%86) ve N11 (%82) tarafından sağlandığı ölçümlenmiştir. Platformların tüketici taban genişliği ile önemli ölçüde paralellik arz eden bu puanlamalar ilgili pazaryerine satıcılar tarafından tüketici tabanı için atfedilen değeri yansıtmaktadır.

Grafik 28, s. 61). Benzer şekilde tüketicilerin %37,5'i "ürün çeşitliliği"ni e-pazaryerleri arasında tercihlerinde etkili dördüncü kriter olarak belirtmiştir (bkz. Grafik 39, s. 80). Bu cevaplar, tüketicilerin, platformdaki satıcı sayısına, yaratılan ürün çeşitliliği üzerinden değer atfettiğini ancak bu değer, tercih sıralaması itibarıyla satıcı kanadında tüketici tabanına atfedilen değerden daha düşük seviyede olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çıkarım itibarıyla, platformların geneli bakımından pazarın bir tarafında müşteri kazanılmasının pazarın diğer tarafında müşteri bulunmasına bağlı olduğunu belirtmek için kullanılan 'yumurta-tavuk paradoksu'nun, e-pazaryerleri bakımından tüketici tabanı lehine açık bir asimetri içerdiği ifade edilebilecektir. Diğer bir ifadeyle, pazaryerlerinin öncelikli olarak tüketici tabanı oluşturma, ardından satıcı tabanına ağırlık verme eğilimleri olduğu anlaşılmaktadır. İşbu raporun üçüncü bölümünde 'Hibrit Ağırlık' başlığı altında da belirtildiği üzere, pazardaki oyuncuların, ağırlıklı olarak kendilerinin satıcı olduğu bir kurguda pazaryeri faaliyetlerine başlamış olmaları da bu eğilimi destekler niteliktedir. Kaldı ki pazaryerlerinin kendileri de satıcı faaliyetlerini üstlenerek satıcı sayısı açığını kapatabilmekte, tüketicilerin fayda temin ettiği ürün çeşitliliği de bu sayede sağlanabilmektedir. Bu kurgu dâhilinde, pazaryerlerinin kendilerinin satıcı oldukları kategorilerde belirli bir tüketici tabanı edindikten sonra üçüncü taraf satıcılar için cazibe merkezi haline geldikleri söylenebilecektir. Dolayısıyla ülkemizdeki e-pazaryeri platformları bakımından tüketici ve satıcılar arasında karşılıklı ve pozitif bir dolaylı ağ etkisi mevcut olmakla birlikte, satıcıların tüketici tabanına verdikleri görece yüksek önem nedeniyle tüketicilerden satıcılara yönelen dışsallığın daha şiddetli olduğu ifade edilebilecektir. Bu itibarla ağ etkilerinin büyüklüğü bakımından esas önem arz eden kitlenin tüketiciler olduğu, haliyle tüketicilerin platforma bağımlı hale gelmeleri ölçüsünde ağ etkilerinin de belirginleşeceği ifade edilebilecektir.

(338) Çok kategorili e-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler, tüketici ve satıcı tabanlarının önemli ölçüde birlikte hareket ettiğini ve her iki tabanın birbirini beslediğini göstermektedir. Bu çerçevede aşağıdaki Grafik 120'den de takip edilebildiği üzere; Hepsiburada, N11, Amazon Türkiye ve ÇiçekSepeti bakımından tüketici ve satıcı tabanlarının daha paralel ve istikrarlı bir gelişim gösterdiği, buna karşılık GittiGidiyor'un görece geniş satıcı tabanının, aynı

büyükölükte bir tüketici tabanı yaratamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, satıcı tabanındaki gelişimin tüketici tabanındaki gelişim ile tetikleniyor olmasına işaret etmektedir. Nitekim Trendyol'un tüketici tabanında yaşanan genişlemenin akabinde satıcı tabanının da artış eğilimine girmesi bu durumu desteklemektedir. Bu bulguyla birlikte, ağ etkileri bakımından tüketici tabanının daha belirleyici ve öncül nitelikte olduğu yorumunda bulunmak mümkündür.

Grafik 120: E-Pazaryerlerinin Aktif Tüketici (yüz kişi) ve Aktif Satıcı Sayıları Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(339) Yukarıda yer verilen bilgiler, özellikle tüketici tabanı kaynaklı ağ etkilerinin, e-pazaryerlerinin pazar gücüne önemli katkı sunan, diğer pazaryerlerince yakalanması güç bir pazar gücü spiriline yol açabilecek nitelikte bir pazar özelliği olduğunu ve bu ölçüde de önemli bir giriş engeli teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

4.1.2. Çoklu Erişim

(340) Ağ etkilerinin, tek başına, pazarın evrilmesine neden olacağı yorumunda bulunmak hatalı bir yaklaşım olacaktır. Ağ etkilerine bağlı yoğunlaşma ve evrilme sürecinin gerçekleşmesi bakımından, güçlü ağ etkilerinin yanı sıra, pazardaki kullanıcıların eğilim ve alışkanlıkları veya firma davranış ve uygulamaları nedeniyle çoklu erişimin (*multi-homing*) sınırlanıyor olması da önem arz etmektedir. Çoklu erişim, eş deyişle çok kaynaktan beslenme, kullanıcıların alternatif platformları kullanma imkânları ölçüsünde mümkün

olup çoklu erişimin seviyesi fiili kullanma düzeyi ile tayin edilmektedir. “Ağ Dışsallıkları” başlıklı bir önceki bölümde yer verilen bilgiler; e-pazaryerleri bakımından, özellikle tüketici tarafında gerçekleşen çoklu erişimin, ağ etkilerini sınırlandıracağını göstermektedir. Bu çerçevede tüketicilerin, pazaryerlerinin ağ etkilerinden faydalanmaları noktasında, belirleyici olan kullanıcı grubu olduğu ifade edilebilir. Tüketicilerin, kendi tercih ve eğilimleri veya yerleşik pazaryerinin davranış veya uygulamaları nedeniyle ilgili pazaryerine yönelmeleri ve diğer pazaryerlerini hiç kullanmamaları ya da sınırlı düzeyde kullanmaları durumunda, ağ etkilerinin pazarı yoğunlaşmaya ve evrilmeye yöneltebilecek bir süreci beslemesi yadsınamaz görünmektedir.

(341) Platformun farklı taraflarında yer alan kullanıcıların tek kaynaktan beslenme (*single-homing*) veya çok kaynaktan beslenme (*multi-homing*) durumları, çok taraflı pazarlarda rekabetin önemli bir göstergesidir. Örneğin, platformun bir tarafında yer alan kullanıcılar, mesela tüketiciler, sadece bir platformda yer alma eğilimindeyse diğer tarafta yer alan kullanıcılar, mesela satıcılar, karşı tarafta yer alan kullanıcı grubuna, tüketicilere, sadece aynı platforma katılarak ulaşabilir. Buradan yola çıkarak, tek kaynaktan beslenme güdüsünün, rakip platformlar için rekabetçi darboğazlar (*competitive bottlenecks*) yaratacağı söylenebilecektir.¹⁰¹ Bu durumda platformlar, tek kaynaktan beslenen kullanıcı grubu için agresif bir rekabet stratejisi izlerken, platforma mecbur kalan diğer kullanıcı grubu üzerinden yüksek karlar elde edebilecektir.¹⁰² Ülkemiz e-pazaryeri platformları için somutlaştırıldığında, platform tarafından içselleştirebilecek olan ağ dışsallığının, ağırlıkla tüketici grubu tarafından sağlandığı ve bu nedenle pazaryerlerinin olası agresif rekabet stratejisini bu gruba yöneltmesinin beklendiği, dolayısıyla pazarın rekabetçiliği bakımından çoklu erişimin, özellikle tüketiciler tarafında önem arz ettiği ifade edilebilecektir. Pazarın tüketici kanadındaki çoklu erişim güdüsünün azalmasıyla, teşebbüslerin pazar gücündeki artışın ve sektörde yaşanacak olan yoğunlaşma artışının hız kazanabileceği değerlendirilmektedir.

¹⁰¹ “Competition in Two-Sided Markets” The RAND Journal of Economics, 37(3): 668-91.

¹⁰² Armstrong, M., (2006).

(342) Sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen tüketici anketinde yöneltilen “ürün kategorisinden bağımsız olarak en sık tercih ettikleri pazaryeri” sorusuna tüketicilerin %49,6’sı Trendyol, %26,1’i Hepsiburada, %8,4’ü GittiGidiyor ve %7,8’i N11 cevabını vermiştir (bkz. Grafik 33, s. 74). Aynı grafikten, bu pazaryerlerini takiben Amazon Türkiye’nin tüketicilerin %2,5’i tarafından tercih edildiği ancak diğer e-pazaryerlerinin çok daha düşük oranlarla listede yer alabildiği görülmektedir. Bu sonuçlar, pazarda tüketicilerce benimsenmiş olan yerleşik konumdaki pazaryerlerine ışık tutmaktadır. Buna göre, Trendyol ve Hepsiburada başta olmak üzere, GittiGidiyor ve N11’in kayda değer büyüklükte bir tüketici kitlesince benimsedikleri ve bu anlamda pazarın yerleşik konumdaki teşebbüsleri oldukları yorumunda bulunulabilir.

(343) Diğer taraftan, en çok tercih edilen pazaryeri özelinde tüketici kitlesinin yaş grubu kırılımları incelendiğinde; Trendyol’un daha çok genç kitle tarafından tercih edildiği, Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11’i tercih eden tüketicilerin ise artan oranda ileri yaş gruplarından oluştuğu görülmektedir (bkz. Tablo 9, s. 74). Bu durum, gelecek yıllar bakımından Trendyol lehine gelişecek bir sürece işaret etmektedir. Genç tüketici kitlesinin Trendyol’u tercih etmesi durumunun, önümüzdeki dönemde sisteme dâhil olacak genç tüketiciler bakımından da geçerli olması halinde, Trendyol’a yönelen %49,6 oranındaki tercihin, daha da artarak yükseleceği öngörüsünde bulunmak hatalı olmayacaktır. Tüketicilerin Trendyol’u daha fazla tercih etmesiyle satıcı göçünün tetiklenmesi ve bu süreçte diğer pazaryerlerinin kan kaybetmesi sonucunda, pazarın tek kaynaktan beslenen bir yapıya evrilmesi veya diğer teşebbüsler arasında rekabeti karşılamak üzere bir birleşmenin gerçekleşmesi olasılığı da artacaktır.

(344) Bu noktada, yukarıda yer verilen tüketici eğiliminin, “alışverişlerde tercih edilen e-pazaryerlerini” değil “alışverişlerde en sık tercih edilen pazaryerini” yansıttığı belirtilmelidir. Dolayısıyla tüketiciler, en sık Trendyol’u tercih ediyor olsalar dahi -ki bu tercih, Trendyol’un 2019’dan itibaren işlem hacimlerine de yansımaktadır- diğer pazaryerlerini de daha az sıklıkla da olsa kullanabilmektedir. Tüketici eğilim ve alışkanlıkları bakımından, çoklu erişim

düzeyine ilişkin net bir çıkarımda bulunabilmek için, tüketicilerin alışverişlerini ne ölçüde tek veya sınırlı kaynaktan gerçekleştirdikleri de dikkate alınmalıdır.

(345) Bu çerçevede, tüketicilerin bugüne kadar hangi e-pazaryerinden alışveriş yaptıklarını gösteren anket verilerinden görüldüğü üzere, tüketicilerin %85,8'i yalnızca bir e-pazaryerinden alışveriş yaptığını belirtmekte olup bu kitlenin %58,3'ü Trendyol'u, %22,5'i Hepsiburada'yı, %9,5'i GittiGidiyor'u ve %4,5'i ise N11'i söz konusu tek kaynak olarak görmektedir. Söz konusu analizin süre ile sınırlı olmaması, ortaya çıkan oranların görece düşük gerçekleşmesine etki etmekte olup son bir yıla odaklanıldığında, tek pazaryeri kullanan tüketicileri gösteren oranının daha da yukarı çekileceği öncelikle belirtilmelidir. Bu oranların, tek kaynaktan beslenen, dolayısıyla ilgili e-pazaryerine kilitlenmiş olan tüketici kitlesini göstermesi bakımından da önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Kilitlenme hali, tüketiciler bakımından geçiş maliyetlerinin azami olduğu noktadır.

(346) Tüketicilerin, alışverişlerinde sınırlı sayıda (3 ve altı) mı çok sayıda (4 ve üzeri) mi e-pazaryeri kullandıkları incelendiğinde de, katılımcıların yalnızca %28,8'inin çok sayıda e-pazaryerini kullandığı, %71,2'sinin ise az sayıda e-pazaryerini kullandığı anlaşılmaktadır (bkz. Grafik 37, s. 78). Bu noktada, az sayıda pazaryeri kullanan tüketicilerin çoğunluğunca ortaklaşa işaret edilen pazaryerlerinin Trendyol ve Hepsiburada olması, ayrıca Trendyol ve Hepsiburada'nın "en çok tercih edilen pazaryeri" oranları bakımından pazardaki diğer yerleşik teşebbüslerle aralarında açık fark olması ve işbu raporun üçüncü bölümünde "Pazar Payı ve Yoğunlaşma Gelişimleri" başlığı altında da yer verildiği üzere Trendyol ve Hepsiburada'nın işlem hacmi gelişmelerinin diğer pazaryerlerinden ayrışıyor olması dikkate alındığında; Trendyol ve Hepsiburada'nın tüketicilerce yoğun şekilde tercih edildiği ve kullanıldığı, dolayısıyla tüketici tarafında e-pazaryeri kaynağı bakımından bir çeşitlilik olduğu görülse de, bunun kullanım yoğunluğu bakımından geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, pazarın tüketici tarafındaki çoklu erişim etkisinin zayıfladığı ve pazarda Trendyol ve Hepsiburada lehine gelişen bir sınırlı kaynak beslemesinin söz konusu olduğu değerlendirilmektedir.

(347) Tüketicilerin bahsi geçen sınırlı erişim eğilimlerinin nedenleri incelendiğinde ise, “güvenliğe ilişkin endişelerin” ve “alışkanlığın” ilk sıralarda belirtilen gerekçeler arasında yer aldığı görülmektedir (bkz. Grafik 38, s. 78). “Alışkanlık” ve alışkanlıkla bağlantılı olduğu düşünülebilecek olan “üye olmanın zaman gerektirmesi” gerekçeleri, tüketiciler tarafında gerçekleşen sınırlı kaynak erişimine vücut veren tüketici eğilimleridir. Bu eğilimler nedeniyle, pazarda tüketici ataletinin (*consumer inertia*) söz konusu olduğu ifade edilebilecektir. Atalet, tüketicilerin geçiş maliyetlerini yükselten, dolayısıyla alternatif pazaryerlerine geçişleri caydıran ve bu cayma ölçüsünde belirli bir pazaryerinde kilitli kalmalarını besleyen bir tüketici özelliğidir.

(348) Kullanım alışkanlıklarını artırmak suretiyle tüketici ataletini artıran bir diğer eğilim, mobil cihazlarda az sayıda pazaryeri uygulamasının bulundurulmasıdır. İşbu raporun üçüncü bölümünde “Tüketici Profili” başlığı altında açıklandığı üzere; e-pazaryeri alışverişlerinin %84’ü mobil cihazlardan, mobil cihazlardan gerçekleştirilen alışverişlerin ise %79,6’sı mobil uygulamalar üzerinden gerçekleştirilmektedir (bkz. Grafik 22-23, s. 56). Dolayısıyla e-pazaryeri alışverişlerinin yaklaşık %68’i mobil uygulamalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak mobil uygulamaların bahsi geçen yüksek kullanım oranına karşılık, tüketicilerin %48,7’si, eş deyişle neredeyse yarısı, telefonunda yalnızca bir pazaryerinin uygulamasını bulundurmaktadır (bkz. Grafik 36, s. 77). Bu durum, mobil cihazda uygulaması yüklü olan söz konusu ‘tek’ pazaryerine rekabette önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu kapsamda, anket verilerine göre, cep telefonunda ‘bir’ uygulama bulunduğunu belirten tüketicilerin %59,1 gibi büyük bir kısmı bu uygulamanın Trendyol, %19’u Hepsiburada, %7,7’si GittiGidiyor ve %5,8’i ise N11 olduğunu belirtmektedir. Bu tüketicilerin, fiilen ilgili pazaryerine kilitli halde oldukları ifade edilebilecektir.

(349) Pazarın kalanı bakımından da tabloyu ortaya koymak amacıyla, tüketicilerin cep telefonlarında hangi pazaryeri uygulamalarının bulunduğu ele alındığında; tüketicilerin %61,9’unun telefonunda Trendyol, %39,9’unun telefonunda Hepsiburada, %19,8’inin telefonunda GittiGidiyor ve %19,6’sının telefonunda N11 uygulamasının bulunduğu anlaşılmaktadır (bkz. Grafik 35,

s. 76). Aynı grafikten, sıralamada bir sonra gelen pazaryerinin %8 ile ÇiçekSepeti olduğu görülmekte olup ilk dört pazaryeri ile ÇiçekSepeti arasındaki farkın ciddi şekilde açıldığı dikkat çekmektedir. Bu sıralama ve skorlar itibarıyla da pazarda Trendyol başta olmak üzere Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11'in dört yerleşik teşebbüs olarak öne çıktıkları ifade edilebilecektir.

(350) Bu noktada, tüketici tercihlerine dayanan yerleşik teşebbüslere yönelik değerlendirmeler, dayandırıldıkları bulgular gibi statiktir. Dolayısıyla, işbu raporun üçüncü bölümünde yer verilen rekabet parametreleri temelinde, zaman içerisindeki gelişim dikkate alındığında; GittiGidiyor'un pazarın en eski oyuncusu olmasına ve buna bağlı yüksek bilinirliğine rağmen pazar payı kayıpları yaşadığı, N11'in ise pazardaki mevcut konumunu koruma gayreti içinde olduğu belirtilmelidir.

(351) E-pazaryerlerinde yer alan satıcıların tek kaynaktan beslenme güdülerini ortaya koymak bakımından, satıcıların yer aldıkları pazaryeri sayısı ele alındığında; satıcıların yalnızca %17,2'sinin tek pazaryeri ile çalıştığı buna karşılık satıcıların %82,8 oranındaki çok büyük bir kısmının birden fazla e-pazaryeri ile çalıştığı ve satıcıların ortalama olarak 3,5 pazaryerinde yer aldıkları görülmektedir (bkz. Grafik 52, s. 90). Satıcı tarafında gözlemlenen çoklu erişim eğiliminin, e-pazaryerlerinin işlem platformu özelliği taşımasından beslendiği ifade edilebilecektir.¹⁰³ Şöyle ki; satıcılar tarafından e-pazaryerlerine yapılan temel ödeme kalemini komisyon ödemeleri oluşturmakta olup listeleme, üyelik ücretleri gibi diğer ödemeler münferiden talep edilebilen ve büyüklük bakımından görece önemsiz bedeller olarak ortaya çıkmaktadır. Komisyon, satış gerçekleşmesi halinde e-pazaryerine ödenmekte, satış olmadığı sürece satıcılar bu bedele katlanmamaktadır. Satıcılar bakımından pazaryerinde bulunmanın en önemli maliyet kalemini teşkil eden komisyonun yalnızca satış gerçekleşmesi halinde ödenmesinin, satıcıları diğer e-pazaryerlerinde bulunmaya yönlendirdiği, yani pazarın satıcı tarafında çoklu erişimi teşvik ettiği değerlendirilmektedir. Satıcı tarafında gözlemlenen çoklu erişim düzeyi, satıcıların çok sayıda pazaryerinde yer alma

¹⁰³ Doğan, C., (2021), s. 131.

motivasyonundan beslenmektedir ancak e-pazaryerlerince bu erişimin fiilen sınırlandırılmıyor olması da söz konusu erişim düzeyine etki etmektedir. E-pazaryerleri, satıcı tarafında mevcut olan çoklu erişimi, pazaryerleri arasındaki entegrasyonu zorlaştırmak suretiyle sınırlandırabilecektir. Bu kapsamda, satıcıların söz konusu entegrasyon düzeyine ilişkin değerlendirmelerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 121: Satıcıların Ürün Bilgilerini Diğer E-pazaryerleri ve Çevrim İçi Kanallara Entegre Edebilme Durumu (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(352) Söz konusu grafik, incelenen çok kategorili e-pazaryerlerinin hepsinin, platformlarında yer alan satıcılara, ürünlerine ilişkin bilgileri diğer satış kanallarına entegre edebilme imkânını sunduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla satıcıların çoklu erişiminin herhangi bir pazaryeri tarafından sistematik bir şekilde engellenmediği anlaşılmaktadır. Nitekim satıcıların ‘tek’ pazaryeri ile çalışma nedenleri sorusuna karşılık satıcıların %62,1’i tek pazaryeri ile çalışmanın kendi tercihleri olduğunu belirtmiştir (Grafik 53, s. 80). Ayrıca satıcı anketinde yöneltilen “hangi e-pazaryerlerini vazgeçilmez ticari ortak olarak tanımlarsınız?” sorusuna yaklaşık olarak her beş satıcıdan üçü hiçbir e-pazaryerinin bu statüde olmadığı cevabını vermiştir (bkz. Grafik 54, s. 92). Bu bulgular itibarıyla, pazarın satıcı tarafında çoklu erişimin söz konusu olduğu ve çoklu erişimin filli düzeyinin, pazarın satıcı tarafınca yaratılan ağ etkilerini dengeleyici nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

(353) Yukarıda yer verilen bilgiler; e-pazaryeri platformları özelinde, ağ etkilerinin önemli ölçüde tüketici tabanı tarafından yaratıldığını, buna bağlı olarak da pazaryerlerinin ağ etkileri kaynaklı pazar güçlerini, sahip oldukları tüketici tabanları ölçüsünde artırabileceklerini göstermektedir. Tüketici profil ve eğilimleri doğrultusunda, ağ etkilerini perçinleyecek nitelikte bir 'tek kaynaktan beslenmenin' söz konusu olmadığı ancak ağ etkilerini dengeleyebilecek nitelikte bir çoklu erişimin de bulunmadığı ve tüketici tarafında daha ziyade sınırlı erişimin söz konusu olduğu söylenebilecektir. Dolayısıyla ağ etkilerinin, söz konusu sınırlı erişimden en yüksek ölçüde yararlanan Trendyol ve Hepsiburada'nın pazar gücüne yaptığı katkının görece yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Trendyol ve Hepsiburada özelinde ortaya çıkan bu katkı ölçüsünde, ağ etkileri, diğer pazaryerlerinin aleyhine işlemekte ve pazardaki konumlarını zayıflatmaktadır.

4.1.3. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri

(354) Platformların pazar gücüne katkı sağlayan bir diğer pazar özelliği, ölçek ve kapsam ekonomileri dolayısıyla sahip olunan maliyet avantajıdır. Ölçek ekonomisi, teşebbüsün çıktı düzeyinin artması sonucunda birim maliyetlerin azalmasını; kapsam ekonomisi ise, ürün gamının genişletilmesi suretiyle birim maliyetlerin azalmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla ölçek ekonomisi, çıktı miktarının artması ile ilintiliyken; kapsam ekonomisi, teşebbüsün farklı ürünleri üretmesiyle ilişkilidir.¹⁰⁴

4.1.3.1. Ölçek Ekonomileri

(355) Ölçek ekonomileri; bir faaliyet kapsamında karşılaşılan sabit ve değişken maliyetlerden oluşan toplam maliyetin, üretim/çıktı miktarına oranlanması ile elde edilen birim maliyetin, çıktı düzeyindeki artışa bağlı olarak azalmasıdır. Gerek geleneksel pazarlar gerekse de platformların faaliyet gösterdikleri pazarlar bakımından söz konusu olabilen ölçek ekonomilerini platformlar bakımından öne çıkaran husus; platformların sabit maliyetlere katlanmakla birlikte ya hiç değişken maliyetlerinin olmaması ya da çok düşük değişken maliyetlerinin olmasıdır.¹⁰⁵ Buna bağlı olarak platformlar, bir kez

¹⁰⁴ Doğan, C., (2021), s. 39.

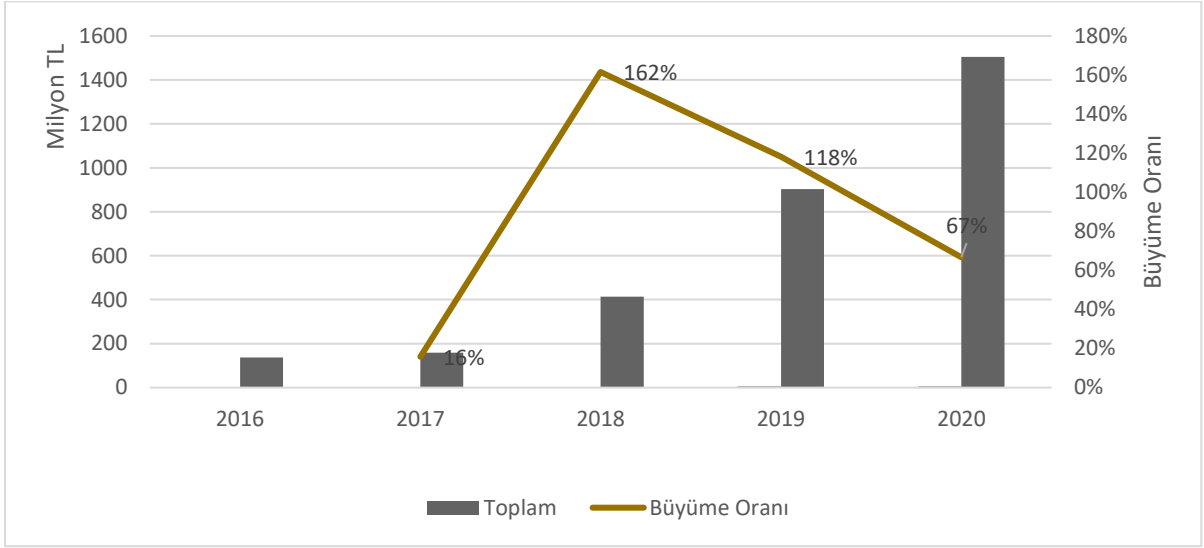
¹⁰⁵ Varian, Farrell and Shapiro, (2004).

gerekli sabit maliyetlere katlanıp kullanıcı tabanını oluşturduktan sonra faaliyetlerini yeni kullanıcılara minimum maliyetle genişletebilme imkânına kavuşmaktadır.¹⁰⁶ Değişken maliyetlerin çok düşük olması, platformlara ölçeklerini artırdıkları ölçüde maliyet avantajı sunmakta, bu ölçeğe göre artan getiri durumu dolayısıyla da her yeni kullanıcı platforma daha az maliyetle dâhil olmaktadır. Bahsi geçen maliyet avantajı, yerleşik platformların pazar gücünü, ölçek ekonomilerine ulaşamamış platformlar karşısında artıran ve yeni platformların pazara girişini caydıran önemli bir giriş engeli teşkil edebilecektir. Dolayısıyla ölçek ekonomileri, platformların büyüme güdüsünü tetikleyen ve büyümesine imkân sunan, dolayısıyla da pazar gücüne önemli katkı sağlayan bir pazar özelliğidir.

(356) Ülkemizdeki e-pazaryerleri bakımından ölçek ekonomilerinin düzeyi ve gelişimi; reklam harcamaları, kullanıcı tabanının genişlemesi ve pazar büyümesi gibi kriterler üzerinden izlenebilecektir. E-pazaryerleri tarafından, pazarda tutunmaya yönelik olarak yapılan reklam harcamaları ve tüketicileri/satıcıları cezbetmek için gerçekleştirilen kampanya yatırımları, önemli boyutlara ulaşabilen sabit maliyetlerdendir. Bu yatırımlardan, başta tüketici kanadı olmak üzere kullanıcı tabanlarının genişletilmesi ölçüsünde geri dönüş sağlanmaktadır. Sektör incelemesi kapsamında yer alan çok kategorili e-pazaryerlerinin, 2016-2020 yıllarında gerçekleştirdikleri reklam harcamaları aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

¹⁰⁶ Parker G., Petropoulos G. ve Alstyne M.V., “*Digital Platforms and Antitrust*, (2020), s. 6.

Grafik 122: E-Pazaryerleri Tarafından 2016-2020 Döneminde Gerçekleştirilen Reklam Harcamaları

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(357) İlgili grafikten, e-pazaryerlerinin 2018 yılından itibaren reklam harcaması yapma eğilimlerinin arttığı, 2018 yılındaki reklam harcamalarının, bir önceki yılın 2,62 katına eriştiği; 2019 yılındaki reklam harcamalarının, 2018 yılının iki katını aştığı; 2020 yılındaki reklam harcamalarının ise, bir önceki yıla göre %67 arttığı izlenmektedir. Bu artışlar pazaryerleri özelinde karşılaştırıldığında, 2019 yılından itibaren Trendyol'un, giderek artan bir oranla en çok harcama yapan pazaryeri olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, işbu raporun üçüncü bölümünde işaret edildiği üzere Trendyol özelinde yaşanan işlem hacmi artışları ile kullanıcı tabanı genişlemesi; Trendyol tarafından gerçekleştirilen reklam harcamalarının, Trendyol'un ölçeğinin genişlemesi üzerinde etkili olduğu ifade edilebilecektir. Trendyol'un bu alandaki yatırım harcamalarını en yakından takip eden pazaryerinin Hepsiburada olduğu, diğer pazaryerlerinin ise çok sınırlı gelişim gösterdikleri anlaşılmaktadır.

(358) Gerek gerçekleştirilen reklam yatırımları gerekse pazarın büyüme gelişimi dikkate alındığında; pazaryerlerinin, 2018'den itibaren hızla büyüyen pazarda ölçeklerini genişletmek üzere yoğun bir çaba içerisinde oldukları, Trendyol ve takiben Hepsiburada'nın bu anlamda pazarda öne çıktığı, ancak pazarın henüz oldukça başında olduğu büyüme potansiyeli dikkate alındığında, bu

pazaryerleri için dahi hâlihazırda ölçek ekonomilerinin önemli boyutlara ulaşmadığı değerlendirilmektedir.

4.1.3.2. Kapsam Ekonomileri

- (359) E-pazaryerinin temel işlevi, tüketiciler ve satıcılar arasındaki alışverişe aracılık etmek, dolayısıyla bu iki kullanıcı grubuna yönelik aracılık hizmeti sunmaktadır. E-pazaryerinin, ürün ve hizmet portföyünü, söz konusu aracılık hizmetinden destek alarak ilave ürün ve hizmetlere doğru genişletmesi, kapsam ekonomilerine vücut vermektedir. Saf e-pazaryerleri bakımından kapsam ekonomisine ilk adım, genellikle satıcı kimliği ile platforma dâhil olmak suretiyle atılmaktadır. Böylelikle platform, aracılık fonksiyonunu oldukça yakın ilişkili olan satıcılık hizmetine genişletmekte ve kurulu platform altyapısı üzerindeki hizmet portföyünü genişletmektedir.
- (360) E-pazaryerinin, pazarın iki tarafında da yeterli sayıda kullanıcıya ulaştıktan, yani belli bir ölçüğe eriştikten sonra komşu pazarlarda faaliyet göstermeye başlaması ya da yeni bir ürünler/hizmetler sunması daha kolay ve daha az maliyetli olmaktadır. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek, küresel çapta büyük bir etkinliğe ulaşmış olan Amazon'un, esasen bir kitap satıcısı olarak başladığı faaliyetlerine, e-pazaryeri olarak devam etmesi ve akabinde satıcılık ve aracılık faaliyetlerinin yanı sıra teslimat, lojistik, ödeme sistemleri gibi birçok tamamlayıcı ürün ve hizmeti de sunmaya başlamasıdır. Amazon'un faaliyet gösterdiği alanların çeşitliliğine bakıldığında; uyguladığı stratejinin önemli bir unsuru olan agresif şekilde birden çok iş koluna genişleme vasıtasıyla, bir ekosistem oluşturulduğu görülmektedir. Amazon, bir perakendeci olmanın yanı sıra, bir aracılık platformu, bir teslimat ve lojistik ağı, bir ödeme hizmeti, bir kredi sağlayıcısı, bir müzayede yeri, büyük bir kitap yayıncısı, bir televizyon ve film yapımcısı, bir moda tasarımcısı, bir donanım üreticisi ve önde gelen bir bulut hizmeti sunucusu ve bilişimcidir.¹⁰⁷ Amazon, bu genişleme stratejisini, önemli ölçüde, mevcut firmaları devralmak suretiyle yürütmektedir.¹⁰⁸ Amazon ve Alibaba örnekleri için somutlaşan bu adımlar,

¹⁰⁷Khan L.M, (2017), "Amazon's Antitrust Paradox" The Yale Law Journal, https://www.yalelawjournal.org/pdf/e.710.Khan.805_zuvfyeh.pdf, s. 754.

¹⁰⁸Mulpuru S., Brian K. Walker, Forrester, (2012), "Why Amazon Matters Now More Than Ever", Erişim Tarihi: 16.01.2021.

esasen tüm e-pazaryerlerinin nihai ajandasını teşkil etmektedir. Bu çerçevede, yaşayan ve giderek büyüyen bu nitelikte bir ekosistemin, e-pazaryerine kullanıcı bağımlılığı üzerinden muazzam bir pazar gücü ve hâkimiyeti sunabileceği değerlendirilmektedir.

(361) Bu çerçevede, önde gelen çok kategorili e-pazaryerlerinin faaliyetleri kapsam ekonomileri temelinde ele alındığında, ülkemizde gelişimin henüz çok erken dönemlerinde olduğu görülmektedir. İşbu raporun “İlişkili Pazarlara Nüfuz” başlığında da yer verilmiş olan aşağıdaki tabloda, e-pazaryerlerinin ilişkili pazarlardaki faaliyetleri sunulmakta olup bu kapsamda, GittiGidiyor haricindeki tüm pazaryerlerince hibrit modele geçildiği, Trendyol ve Hepsiburada’nın kendi teslimat ve lojistik hizmetleri ile ödeme hizmetlerinin olduğu, ayrıca Trendyol’un moda kategorisindeki pazaryeri bilinirliğini dikey entegrasyonla üretici seviyesine de taşıdığı görülmektedir.

Tablo 43 (tekraren): Çok Kategorili Pazaryerlerinin Faaliyette Buldukları İlişkili Pazarlar ve Bu Pazarlardaki İştirakleri

E-pazaryeri	İlişkili Pazarlardaki Faaliyetleri
Hepsiburada	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci ✓ Kargo-Lojistik (hepsiJET) ✓ Ödeme Hizmetleri (hepsipay) ✓ Online Market ve Yemek Satışı (Hepsiexpress)
ÇiçekSepeti	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci-Toptancı (Çiçek, BonnyFood)
N11	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci (Giybi) ✓ Lojistik işlemlerine aracılık ✓ Entegratörlük aracılık hizmeti
Trendyol	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci ✓ Üretici (Trendyol Milla) ✓ Kargo (Trendyol Express) ✓ Ödeme Hizmetleri (Trendyol Cüzdan) ✓ İkinci El (Dolap) ✓ Yemek Siparişi ve Teslimatı (Trendyol Yemek) ✓ Market Siparişi ve Teslimatı (Trendyol Market)
Amazon Türkiye	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci ✓ Teslimat ve Lojistik (FBA¹⁰⁹-AFN¹¹⁰)
Morhipo	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci
EpttAvm	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Perakendeci ✓ Kargo-Lojistik (PTT Kargo)¹¹¹
GittiGidiyor	<ul style="list-style-type: none"> ✓ -
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler	

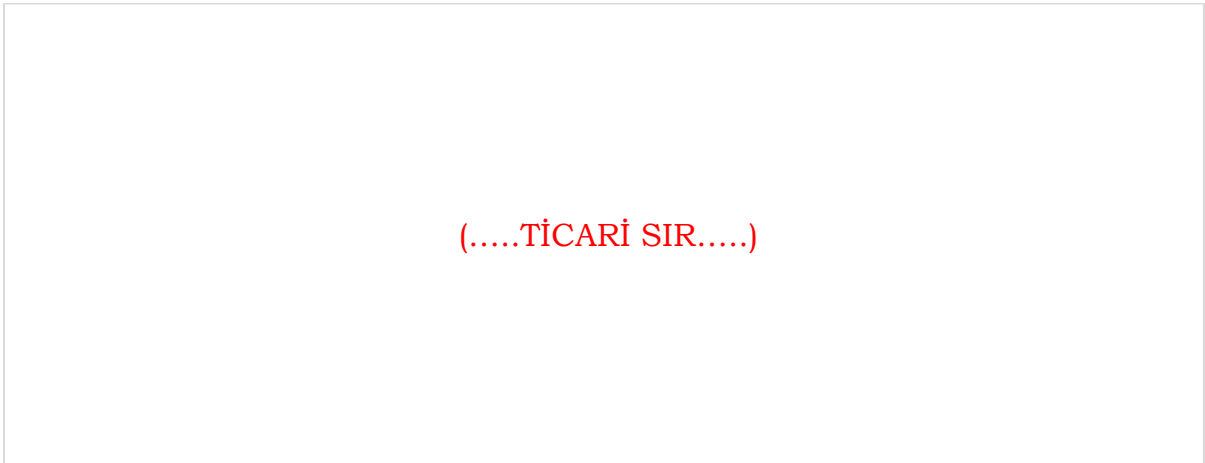
¹⁰⁹ Fulfillment by Amazon-Amazon Lojistik

¹¹⁰ Amazon Fulfillment Network-Amazon Lojistik Ağı

¹¹¹ İştiraki olmamakla birlikte, kamu sahipliği üzerinden bağlantıları nedeniyle tek anlaşmalı kargo firması konumundadır.

(362) Pazaryerlerinin geneli bakımından, ilk kapsam genişlemesinin, saf pazaryeri modelinden hibrit modele dönüşüm ile gerçekleştiği ifade edilebilecektir. Bu kapsamda, perakendeci olarak faaliyete başlayan pazaryerleri, üçüncü taraf satıcıları platforma dâhil ederek; saf pazaryeri olarak faaliyete başlayan pazaryerleri ise, satıcı kimliğiyle platforma dâhil olmak suretiyle hibrit modele dönüşümü gerçekleştirmektedirler. Kapsam ekonomilerinin ikinci adımının ise genellikle kargo ve lojistik hizmetlerine doğru atıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, çok kategorili e-pazaryerlerinden Hepsiburada'nın, *hepsiJET*; Trendyol'un ise *Trendyol Express* ile kargo hizmetleri sunumuna doğru genişledikleri görülmektedir. Pazarda yer alan diğer oyuncuların ise, doğrudan kargo sektörüne giriş yapmak yerine, üçüncü taraf kargo firmalarıyla yaptıkları anlaşmalar vasıtasıyla platform satışları için ihtiyaç duyulan kargo hizmetlerini temin ettikleri görülmektedir. *Trendyol Express*, hâlihazırda yalnızca Trendyol platformunda yer alan satıcılara kargo hizmeti sunarken, *hepsiJET* sınırlı da olsa platform dışına yönelik olarak da kargo hizmeti vermektedir. Bu çerçevede, *Trendyol Express* ve *hepsiJET*'in gelir gelişimi ile bu gelirin ne ölçüde platform içi hizmet sunumundan elde edildiği aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 123: HepsijET ile Trendyol Express'in Gelir Gelişimi ile Gelirlerinin Platform İçi/Dışı Olarak Dağılımı

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(363) İlgili grafiğe ek olarak, *Trendyol Express* ve *hepsiJET* tarafından elde edilen ciroların, sektörde yer alan ve ulusal çapta faaliyet gösteren kargo

şirketlerinden¹¹² temin edilen ticari kanal ciro rakamları ile karşılaştırılması sonucunda elde edilen grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 124: Kargo Firmalarının Ciro Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(364) Yukarıdaki iki grafik birlikte incelendiğinde, *Trendyol Express* ile *hepsiJET*'in önemli ölçüde platform içi satışlara özgülendikleri ve 2020 yılında belirgin bir büyüme kat etmelerine karşın, ulusal kargo şirketlerinin faaliyet ölçeğinin oldukça gerisinde kaldıkları görülmektedir. Bununla birlikte, platform içi satışlara yönelik kargo hizmetlerinin ne ölçüde bu iştirakler vasıtasıyla sunulduğu da kapsam ekonomilerinin düzeyi bakımından incelenmelidir. Zira Trendyol ve Hepsiburada, kendi kargo hizmetleri dışında üçüncü taraf kargo şirketleri ile de anlaşmalı olarak çalışmakta ayrıca satıcılar kendi anlaşmalı kargo şirketleri ile de gönderim yapabilmektedir. Bu doğrultuda, Trendyol ve Hepsiburada üzerinden gerçekleşen satışlara ilişkin kargo gönderilerinin hangi ölçüde pazaryerinin kendi kargo şirketi veya anlaşmalı ya da anlaşmasız üçüncü taraf kargo şirketleri tarafından gerçekleştirildiğini gösterir grafik aşağıda sunulmaktadır:

¹¹² MNG Kargo, PTT Kargo, Sürat Kargo, UPS Kargo ve Yurtiçi Kargo.

Grafik 125: Kargo Gönderilerinin Pazaryerinin Kargo Hizmeti Tarafından veya Üçüncü Taraf Kargo Şirketleri Tarafından Gerçekleştirilme Oranları

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(365) Yukarıda yer alan grafikten de anlaşıldığı üzere, platformlar üzerinden gerçekleşen satışlara ilişkin kargo gönderileri bakımından, pazaryerlerinin iştiraki olan kargo şirketlerinin giderek artan oranda pay aldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte üçüncü taraf kargo şirketleri vasıtasıyla gerçekleştirilen gönderilerin, 2020 itibarıyla tüm gönderiler içindeki payının %(.....)'in üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Pazaryerinin kendisinin satıcı olduğu ürünleri, münhasıran kendi kargo şirketleri vasıtasıyla göndermeyi tercih etmelerinin mümkün olduğu dikkate alındığında, yaratılan kapsam ekonomileri kaynaklı maliyet avantajının platformca içselleştirilebileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte platformda yer alan üçüncü taraf satıcıların, gönderilerini pazaryerinin iştiraki olan kargo şirketine yönlendirmesiyle; kargo hizmetleri bakımından söz konusu olan kapsam ekonomilerinin yanı sıra, ölçek ekonomileri imkânlarının da genişlemesi ve böylelikle pazaryerlerinin pazardaki konumlarını güçlendirmesi muhtemel görülmektedir.

(366) Yukarıda yer verilen bilgiler, kapsam ekonomilerinin, kullanıcı tabanında gerçekleşen ölçek büyümesini takip ettiğini ve bu anlamda Trendyol ile Hepsiburada'nın diğer pazaryerlerine nazaran kapsam genişlemesinde daha

fazla yol kat edebildiklerini göstermektedir. Çok kategorili e-pazaryerleri özelinde, gerek ölçek gerekse de buradan beslenen kapsam ekonomilerinin; ülkemizin e-ticaret potansiyeli dikkate alındığında, henüz başlangıç seviyelerinde olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde, ölçek ve kapsam ekonomilerinin sağladığı avantajdan faydalanan teşebbüslerin, önemli bir pazar gücü elde edebileceği değerlendirilmektedir. Pazarın mevcut gelişimi dâhilinde, bu anlamda öne çıkması muhtemel teşebbüslerin, Trendyol ve Hepsiburada olduğu öngörülmektedir. Sonuç olarak, pazardaki ölçek ve kapsam ekonomileri etkileşiminin güç kazanmakta olduğu, dolayısıyla diğer oyuncuların kapsam ekonomilerinin ön koşulu niteliğindeki kullanıcı tabanı ölçek genişlemesini ve işlem hacmi ölçek genişlemesini sağlamalarının zaman geçtikçe güçleşeceği, bu durumun da pazardaki içsel büyüme veya devralma kaynaklı yoğunlaşmaları artırabileceği değerlendirilmektedir.

4.1.4. Çift Taraflı İşleyiş

(367) Platform iş modelinin temel niteliği, çok taraflı bir pazar teşkil etmesi, eş deyişle platformun birden fazla müşteri/kullanıcı grubunu bir araya getirerek, bunlar arasındaki talep eşleşmelerine imkân yaratmasıdır. Bu bağlamda, pazaryerleri, tüketiciler ile satıcıları bir araya getirmekte, böylelikle her iki kullanıcı grubu bakımından da işlem maliyetlerini azaltmakta ve aralarındaki alışverişe imkân sağlamak suretiyle değer yaratmaktadır. Ancak pazaryerinin bu müşteri grupları nezdinde değer yaratabilmesi için her iki müşteri grubunu da platformuna dâhil etmesi gerekmektedir. İşbu raporun “Ağ Dışsallıkları” başlığı altında da ele alındığı üzere, pazaryerleri bakımından evleviyeti olan kullanıcı grubu tüketiciler olup pazarda önde gelen pazaryerlerinin ilk etapta pazarın önde gelen teşebbüslerinin perakendeci kimliğiyle pazarda tutunma ve tüketici edinme yoluna gittiği, marka bilinirliği ve tüketici tabanı yaratıldıktan sonra üçüncü taraf satıcıları platforma dâhil ederek hibrit pazaryeri dönüşümlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir.

(368) Tüketici tabanı, bu aşamadan sonra da pazaryeri bakımından önceliğini korumakta olup pazaryerleri, tüketicileri cezbettikleri ölçüde pazardaki konumlarını güçlendirmektedirler. Nitekim Trendyol ve Hepsiburada'nın satıcı

tabanları, N11 ve GittiGidiyor'a oranla daha dar olmasına rağmen, tüketici tabanları daha geniş ve pazardaki konumları da N11 ve GittiGidiyor'a oranla daha güçlüdür.

(369) Tüketici tabanının platforma çekilmesi noktasında, pazarın çift taraflı yapısından kaynaklanan asimetrik fiyatlandırma imkânı, pazaryerlerinin elini güçlendiren önemli bir olgudur. Asimetrik fiyatlandırma; platformun, kullanıcı gruplarının taleplerini bir arada değerlendirerek bir fiyat yapısı (*price structure*) kurgulayabilmesine dayanmaktadır. Platform, bu yapı dâhilinde, müşteri gruplarının marjinal maliyetlerinden bağımsız şekilde, hatta pazarın bir tarafını diğer tarafından sübvansiyon edecek şekilde marjinal maliyetin altında fiyatlandırma yapabilmektedir. Bu sübvansiyon imkânı, pazarın bir tarafında 'sıfır' hatta 'negatif' fiyatlar oluşmasına neden olabilir. Bu olasılık, söz konusu müşteri grubunun, platformun işlerliği bakımından kritik önemde olması halinde daha yüksektir.¹¹³

(370) Pazaryerlerinin işleyişi bakımından pazarın tüketici tarafının kritik önemi haiz olması nedeniyle, sıfır veya negatif fiyatların tüketiciler bakımından söz konusu olması beklenmektedir. Bu bağlamda pazaryerleri, tüketicilerden herhangi bir üyelik veya kullanım bedeli almadıkları gibi, maliyetine pazaryerinin kendisinin veya satıcıların katlandığı kampanyalar (hediye çekleri, bedava kargo vb.) vesilesiyle fiyatları negatife dahi çekebilmektedirler. Zira daha önce de ifade edildiği üzere, bu gruptaki büyüme, pazaryerinin büyümesi ve pazardaki konumu üzerinde itici güç yaratmaktadır. Bu çerçevede asimetrik fiyatlandırma ile pazarın diğer kullanıcı tarafına, pazaryerleri özelinde ise satıcı tarafına, daha yüksek fiyatlar uygulanmasının önü açılmaktadır.

(371) Asimetrik fiyatlandırmanın pazaryerine sunduğu sübvansiyon imkânının, tüketici tarafındaki ağ etkilerini genişleten ve bu suretle pazaryerinin, pazardaki konumunu güçlendiren ve pazar gücünü artıran bir iş modeli unsuru olduğu değerlendirilmektedir. Bu imkânın, aynı zamanda, e-pazaryerlerini, satıcılara

¹¹³ Franck J. ve Peitz M., (2019), "Market Definition and Market Power in the Platform Economy", Centre on Regulation in Europe, https://www.cerre.eu/sites/cerre/files/2019_cerre_market_definition_market_power_platform_economy.pdf, Erişim Tarihi:11.01.2021, s. 47.

adil olmayan ticari koşulları dikte etmeye teşvik edebileceği de düşünülmektedir. Buna ilişkin inceleme, bulgu ve değerlendirmelere ise işbu raporun beşinci bölümünde yer verilmektedir.

4.1.5. Veri Temelli İşleyiş

- (372) Asimetrik fiyatlama ile pazaryerleri, tüketicilerin maliyetinin satıcılarca sübvansede edilmesini sağlayabilmekte, böylelikle de tüketiciler, platformu sıfır veya negatif fiyatla kullanabilmektedir. Sıfır veya negatif fiyat, tüketici tabanının genişlemesini sağlamak suretiyle pazaryerinin pazar gücüne katkı yapmaktadır. Tüketiciler, gerçekleştirdikleri alışverişin bedeli dışında platforma bir ödeme yapmadıkları algısında olsalar da esasen sağladıkları veri ile bir ödeme yapmaktadırlar. Veri, dijital dünyanın para birimi niteliğindedir ancak tüketiciler, bu para birimi ile yapılan ödemenin farkında olmamakta ya da bu ödemeyi kolaylıkla gözden çıkarabilmektedir.
- (373) Tüketicilerin pazaryerini kullanırken sağladıkları veri, pazaryerlerine tüketici eğilimlerini ölçmede muazzam bir güç sağlamaktadır. ABD Antitröst Alt Komitesi'nin Dijital Pazarlarda Rekabet Soruşturması raporunda¹¹⁴ yerleşik teşebbüslerin, veri bakımından da pazarda belirgin bir avantaja sahip olduğu belirtilmiştir.¹¹⁵ Bu çerçevede, sahip olunan veri ile rekabetçi tehditlerin üstesinden gelindiğine ve veri ile elde edilen avantajın, diğer teşebbüslerin rekabet etme güçleri aleyhine kullanılabilmesine dikkat çekilmiştir.¹¹⁶
- (374) Yerleşik teşebbüsün veri hâkimiyeti, kendisini daha da güçlendiren, iki tip geri bildirim döngüsü (*feedback loop*) yaratmaktadır.¹¹⁷ Bunlardan ilki; kullanıcı sayısı yüksek olan platformun, rakiplerine kıyasla çok daha fazla kullanıcı verisi toplayabilmesi sebebiyle ürün ve hizmet kalitesini artırarak daha çok kullanıcı çekmesi sonucu oluşan pozitif bir kullanıcı döngüsüdür.

¹¹⁴ "Investigation of Competition in Digital Markets", (2020), Subcommittee on Antitrust, Commercial and Administrative Law of The Committee on The Judiciary https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/competition_in_digital_markets.pdf?utm_campaign=4493-519, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

¹¹⁵ A.g.k.

¹¹⁶ A.g.k.

¹¹⁷ Unlocking Digital Competition, Report of the Digital Competition Expert Panel (Furman Report), (2019), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/785547/unlocking_digital_competition_furman_review_web.pdf, s. 33.

Bu kapsamda, tüketici deneyimiyle bağlantılı olarak, tüketicilerin platform üzerinde ne kadar zaman harcayacağı ve neye ilgi göstereceği hususlarını öngörmeye söz konusu verinin önemi büyüktür. İkinci döngü ise, pazaryerlerinin, dijital reklamcılık faaliyetleri bakımından ortaya çıkmaktadır. Buna göre pazaryerleri, ticari kullanıcılardan elde edilen hedefli reklamcılık gelirleri vasıtasıyla servis kalitesini geliştirmekte ve daha çok tüketici çekebilmektedir. Platforma gelen tüketicilerin tercihlerinin gözlemlenebilmesi ve bu yöndeki verinin toplanarak analiz edilmesi; e-pazaryerlerinin, hangi ürünlerin, hangi şartlarda ve hangi tüketici kitlesine pazarlanabileceğini isabetli bir şekilde bilmesini sağlamaktadır. Bu bilgisini de reklam alanlarının sunumunda daha yüksek gelir elde edebilmek amacıyla, reklam verenlere sağlamaktadır. Bu ikinci tür geri besleme döngüsü vasıtasıyla pazaryeri, ürün ve satıcı portföyünü söz konusu tüketici tercihlerine göre uyumlulaştırarak tüketicilerin kendisini daha fazla tercih etmesini sağlayabilecek ve dolayısıyla ağ etkilerinin daha da genişlemesi mümkün olabilecektir.

(375) Ancak önemle belirtilmelidir ki, satıcı verileri de pazaryerlerine oldukça önemli rekabetçi avantajlar sağlayabilir. Pazaryerlerinin, hangi ürünlerde satıcı ve/veya üretici olarak yer alacağı gibi kararların alınması aşamasında bu verilerin kullanılması söz konusu olabilir. Bu konu, pazaryeri ile satıcılar arası rekabette, pazaryeri lehine haksız bir rekabetçi avantaj teşkil etmesi nedeniyle önemli bir tartışma alanı teşkil etmektedir. Pazaryerlerinin veri avantajından kaynaklanabilecek olası rekabet karşıtı uygulamalarına yönelik detaylı inceleme, bulgu ve değerlendirmeler işbu raporun beşinci bölümünde ele alınmaktadır.

4.2. Pazar Özellikleri ve İşleyişinin Beslediği Yapısal Aksaklıklar

(376) Yukarıda detaylı şekilde açıklandığı üzere; platformların yapısal özellikleri ve işleyiş özellikleri nedeniyle yerleşik pazaryerlerinin, geleneksel pazarların ötesinde ve diğer pazaryerlerince yakalanılması zor, kalıcı nitelikte bir pazar gücüne ulaşmaları mümkündür. Platformlara yönelik rekabet hukuku ve iktisadi yaklaşımında giderek artan şekilde dile getirilen ve bu pazarlarda geleneksel pazarlardan farklı bir perspektif benimsenmesi gerektiği yönündeki görüş de bu temele dayanmaktadır. Bu görüşe göre pazarın yapısal özellikleri

ve işleyiş özellikleri, yerleşik pazaryerlerinin lehine, spiral niteliğinde bir pazar gücü artışı sağlamaktadır. Bu pazar gücü artışı, tekelleşmeyle sonuçlanabilecek bir yoğunlaşma eğilimini beslemekte olup bu süreç, pazardaki rekabetin sınırlanması ile sonuçlanabilmektedir. Bu etkiler nedeniyle pazarda aksaklıkların doğabileceği, bu aksaklıkların yapısal özelliklerden veya teşebbüs davranışlarından kaynaklanabileceği ve pazardaki etkin rekabetçi işleyişin önüne geçebileceği ifade edilmektedir. Bu bölümün devamında, pazarın yapısından ve işleyişinden kaynaklanan başlıca yapısal aksaklıklara yer verilecek olup teşebbüs davranışlarından kaynaklanan olası aksaklıklar işbu raporun beşinci bölümünün konusunu oluşturmaktadır.

(377) Bahsi geçen yapısal aksaklıkların başlıcaları; (i) yüksek giriş ve genişleme engelleri ile (ii) tek platforma evrilme eğilimi (*tipping*) olup bunlara ilişkin inceleme, bulgu ve değerlendirmeler aşağıda sunulmaktadır.

4.2.1. Yüksek Giriş ve Genişleme Engelleri

(378) Bir pazarın rekabetçiliğinin korunmasında, pazara girişin teşvik edilmesi ve pazara giriş engellerinin asgari kılınması kritik önemdedir. Giriş ve genişleme engellerinin düşük olduğu pazarlarda, yerleşik teşebbüslerin yüksek kâr marjları, yeni girişleri teşvik edecek, yeni girişlerin sağladığı rekabet baskısı vasıtasıyla da rekabetçi fiyat seviyesi temin edilecektir. Rekabet kuralları da esasen, teşebbüslerin davranışları sonucunda, pazarın yeni veya mevcut rakiplere kapatılmasının engellenmesi suretiyle giriş ve genişleme engellerini asgari kılmayı hedeflemektedir. Ancak bahse konu giriş ve genişleme engellerinin yapısal nitelikte olması da mümkündür. Platformlar bakımından özellikle pazarın yapısal özelliklerinden kaynaklanan giriş engelleri, önemli boyutlara erişebilmektedir.

(379) Dijital pazarlarda öne çıkan yapısal giriş engelleri arasında; ağ etkileri, tüketicilerin tek kaynaktan beslenme eğilimi, ölçek ve kapsam ekonomilerinin sağladığı maliyet avantajı ve veri avantajı yer almaktadır.¹¹⁸ İşbu raporun “Ağ dışsallıkları” başlığı altında da yer verildiği üzere, ülkemizdeki e-pazaryeri platformları pazarı henüz büyüme spiralinin başlarındadır. Ancak bu tespite

¹¹⁸ *Investigation of Competition in Digital Markets*, (2020), s. 15.

rağmen, ağ etkilerinin mevcut durumda dahi hissedilir boyutta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda e-pazaryeri platformları pazarında, güçlü ağ etkilerinin mevcut olduğu, bu durumun ise pazara yeni giriş yapacak bir platformun kayda değer sayıda tüketiciye ve satıcıya ulaşmasını zorlaştıracığı değerlendirilmektedir. Küresel bir e-pazaryeri devi olan Amazon'un, 2018 yılındaki girişinden bu yana pazarda önemli bir mevcudiyet gösterememesi ve bir başka küresel perakende devi olan *ebay*'in, GittiGidiyor ile pazarda tutunma çabası içerisinde olması da ağ etkilerinin, Trendyol ve Hepsiburada gibi pazarın önde gelen oyuncularını lehine işlemekte olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda Trendyol'un, 2020 yılı itibarıyla Hepsiburada'ya nazaran daha ön plana çıkmış olduğu da ifade edilmelidir.

- (380) Tüketici ataleti ve/veya önyargılarına bağlı olarak tüketicilerin tek veya sınırlı kaynaktan beslenmesi eğilimi, pazardaki kilitlenmeyi ve geçiş maliyetlerini önemli ölçüde artıran bir diğer pazar özelliğidir. İşbu raporun "Çoklu Erişim" başlığı altında detaylı şekilde ele alındığı üzere, e-pazaryerleri bakımından tüketicilerin çok kaynaktan beslenme eğiliminde olması, pazarın rekabetçiliğinin korunmasında kritik önemdedir. Her ne kadar rekabetçiliğin korunmasından doğrudan fayda sağlayacak kesim tüketiciler olsa da, işbu raporda ortaya konulan bulgular, tüketiciler arasında sınırlı kaynaktan beslenme eğiliminin yaygın olduğunu göstermektedir. Bu eğilim, tüketicilerin pazarın önde gelen teşebbüsleri bünyesinde kilitli hale gelmelerine neden olmakta ve diğer pazar oyuncularının etkin bir işleyiş için gereken tüketici tabanı genişlemesini gerçekleştirmelerini zorlaştırmaktadır. Tüketicilerin alışkanlık veya tembellik gibi psikolojik eğilimleri dolayısıyla da ortaya çıkabilen sınırlı kaynaktan beslenme, yani sınırlı kaynaktan kilitlenme hali, pazarda önemli bir yapısal giriş ve gelişme engeli yaratmaktadır. Yerleşik pazaryerlerinin, zaman içerisinde, tüketicilerin tüm ihtiyaçlarını karşılar nitelikte bir kapsam genişlemesine gitmeleri ve bir ekosistem yaratmaları halinde söz konusu tüketici eğiliminin daha da kuvvetlenebileceği değerlendirilmektedir. İnceleme kapsamında elde edilen bulgular, COVID-19 salgınının, kapsam genişlemesinin fitilini ateşlediğini göstermektedir. Bu gelişim dinamiği ve altı çizilen tüketici eğilimleri doğrultusunda, yerleşik

teşebbüslerin ulaştığı boyut ve kapsam ile kıyaslanabilir bir rakip ağ kurmanın maliyeti, her geçen gün daha da yükselmektedir.

(381) Pazarda önemli bir giriş ve genişleme engeli teşkil edebilecek diğer bir faktör, e-pazaryerlerinin veri temelli işleyişi vesilesiyle oluşan veri sahipliğinin yerleşik teşebbüse sağladığı rekabetçi avantajdır. Tüketicilerin, yerleşik platformda kayıtlı fotoğraf, arama geçmişi, uygulama gibi kişisel verilerini yeni hizmet sağlayıcısına taşımalarının önündeki yasal engeller ile satıcıların platform aracılığıyla edindiği puanlama, yorum gibi tüketici geri bildirimlerinin kaybı ve bu verilerin taşınmasındaki teknik engeller, tüketicilerin varsayılan olarak sunulan seçenekleri tercih etme eğilimleri ve markaya duydukları sadakat¹¹⁹ veri sahipliğini kıt kaynak haline getirmektedir. Dolayısıyla, pazarda mevcut olan veri temelli rekabet ölçüsünde, pazardaki giriş ve genişleme engelleri yükselmektedir.

4.2.2. Tek Platforma Evrilme (Tipping) Eğilimi

(382) Dijital pazarlar bakımından yapısal piyasa aksaklığı teşkil eden bir diğer husus, tek platforma evrilme eğilimidir. Temelde ağ dışsallıklarından beslenen bu eğilim, pazarın zaman içerisinde bir veya çok az oyunculu bir yapıya dönüşmesine neden olmaktadır. Özellikle güçlü ağ dışsallıklarının bulunduğu hallerde, pozitif geri bildirim döngüleri pazardaki yoğunlaşmayı hızla artırmakta¹²⁰ ve pazar oligopol veya monopol özellikler göstermeye başlamaktadır.¹²¹ Ülkemizdeki mevcut durum itibarıyla, e-pazaryeri platformları pazarında, henüz bir evrilme yaşanmadığı görülmektedir. Ancak ilerleyen süreçte, etkin faaliyette bulunmayan rakiplerin pazardan çıkması ile tüketici ve satıcı tercihlerinde rakiplerinin önüne geçen ve ölçek ve kapsam bakımından önemli büyüme kaydeden Trendyol ve Hepsiburada gibi platformlarca şekillenen oligopolistik bir yapının ortaya çıkması mümkün görülmektedir. Bu kapsamda, pazaryerlerinin içsel olarak büyümelerinin yanı

¹¹⁹ Furman Report, (2019), s. 36.

¹²⁰ Collyer K., H. Mullan ve N. Timan., (2017), “Measuring Market Power in Multi-Sided Markets”, <http://www.oecd.org/competition/rethinking-antitrust-tools-for-multi-sided-platforms.htm>, Erişim Tarihi: 14.01.2021, s. 73.

¹²¹ Khan, (2017), s. 785.

sıra, pazarda birleşme ve/veya devralma işlemlerinin gerçekleştirilmesinin de söz konusu olması beklenmektedir.

5. E-Pazaryerlerinin Davranışlarından Kaynaklı Rekabet Sorunları

(383) İşbu sektör incelemesi ile perakende e-ticaretin başat aktörleri konumundaki e-pazaryeri platformlarının; pazarın yapısı, işleyişi ve pazardaki davranış ile uygulamaları yönüyle ele alınması ve pazarda olası rekabet sorunlarının tespit edilerek bu alandaki rekabet hukuku uygulamalarına yön vermek adına atılacak adımların ve politikaların seçeneklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda işbu raporun üçüncü bölümünde pazarın yapısı, rekabet düzey ve gelişimi genel itibarla ortaya konulmuş, dördüncü bölümde e-pazaryerlerini geleneksel piyasalardan ayırıştıran, e-pazaryerlerinin pazar gücüne katkı sağlayan yapısal ve işleyiş özellikleri ile bunlardan beslenen yapısal piyasa aksaklıklarına değinilerek, inceleme bulguları paylaşılmıştır. İşbu bölümün konusunu ise e-pazaryerlerinin davranış ve uygulamalarından kaynaklı olası piyasa aksaklıkları, yani rekabet sorunları oluşturmaktadır.

(384) E-pazaryerlerinin uygulama ve davranışlarından kaynaklı rekabet sorunlarına, (i) platformlar arası rekabet, (ii) platform içi rekabet ve (iii) tüketiciler boyutuyla kavramsal çerçeve ve inceleme bulguları eşliğinde aşağıda yer verilmektedir.

5.1. Platformlar Arası Rekabet

(385) Platformlar arası rekabet, pazaryerleri arasında gerçekleşen bir nevi markalar arası rekabet olarak da nitelendirilebilecek rekabet boyutunu teşkil etmektedir. Bilindiği üzere, rekabet hukukunda pazardaki rekabet bakımından esas itici gücün markalar arası rekabet olduğu yaklaşımı genel kabul görmektedir. Bu durum e-pazaryerleri bakımından da geçerlidir. E-pazaryerleri arasındaki etkin rekabet, pazardaki ürün ve hizmet sunumunun makul koşullarda devam edebilmesi, tüketicilerin daha çok ürün ve hizmet seçeneğine daha uygun fiyatlarla ulaşması, platformlar arası inovasyon rekabetinin devamı, böylelikle tüketicilerin yeni ve hayatı kolaylaştıran ürün ve hizmetlerden yararlanması bakımından kritik önem taşımaktadır.

- (386) Bunun yanı sıra pazaryerleri arasındaki rekabet, pazaryerlerinin bir diğer kullanıcı grubu olan satıcılar bakımından da daha uygun koşullar ve daha fazla seçenek anlamına gelmekte olup e-pazaryerleri tarafında ise sürekli gelişim ve yenilenmeyi teşvik eden temel unsurdur. Dolayısıyla e-pazaryerleri üzerinde diğer pazaryerlerince oluşturulan etkin rekabetçi baskı bahsi geçen tüm bu faydaların temininde temel itici gücü teşkil etmektedir.
- (387) Bu bağlamda rekabet, yalnızca tüketiciler nezdinde değil, satıcılar ve pazaryerleri nezdinde de gelişimin ve refah artışının anahtarı, ilacıdır. Ancak bu ilacın pazaryerleri bakımından sürekli gelişmek için çalışılmasını, bu yönde çaba harcanmasını gerekli kılması yönüyle acı bir ilaç olduğu da belirtilmelidir. Nihayetinde, iktisadi rasyonel çerçevesinde kârını maksimize etmek amacıyla hareket etmesi beklenen e-pazaryerlerinin, rekabetçi baskı karşısında kullanıcılarına daha uygun şartlar sunmak üzere karından feragat etmek durumunda kalacağı aşikârdır. Dolayısıyla diğer tüm piyasalarda olduğu gibi, e-pazaryerlerinin de üzerlerinde rekabetçi baskı hissettikleri ölçüde gelişime açık kalacakları, bu bağlamda rekabet etmenin seçenek değil gereklilik olması gerektiği belirtilmelidir. Bu gerekliliği e-pazaryerleri bakımından daha da elzem kılan husus, pazarın iktisadi özellikleri ve işleyişinin yerleşik teşebbüslerin pazar gücünü pazar gücü-yoğunlaşma döngüsüne vücut verecek şekilde beslemesi ve bu döngü dâhilinde yerleşik teşebbüslerin dayanıklı bir pazar gücüne sahip olması ve rakiplerin rekabetçi baskısına maruz kalmalarının da bu ölçüde güçleşmesidir.
- (388) Pazarın yapısı ve işleyişinden kaynaklı yapısal aksaklıkların önüne geçilmesinin zorluğu dikkate alındığında, yerleşik teşebbüslerin davranış ve uygulamalarından kaynaklanan aksaklıklarla mücadelenin önemi katlanmaktadır. Bu mücadeledeki temel araç ise hiç kuşkusuz rekabet kurallarıdır. İşbu sektör incelemesi ile amaçlanan rekabeti teşvik eden etkin rekabet politikalarının kurgulanması noktasında öncelikli sektör incelemesi kapsamında elde edilen bilgi ve bulgular üzerinden teşebbüs davranışlarından kaynaklanan olası rekabet sorunları ve bunlara bağlı endişe düzeyinin tespit edilmesi önem taşımaktadır. İnceleme kapsamında yapılan çalışmalarda öne

çıkan platformlar arası rekabet sorunu arz edebilecek uygulamalar ve bunlara ilişkin değerlendirmelere aşağıda yer verilmektedir.

5.1.1. En Çok Kayırılan Müşteri Koşulu - EKM (Most Favored Nation Clause -MFN)¹²²

- (389) En çok kayırılan müşteri (EKM) şartı, temel olarak sağlayıcının, müşterisine bir başka müşteriye daha avantajlı şartlar sunmayacağını garanti etmesidir.¹²³ Geleneksel piyasa anlayışı doğrultusunda şekillenen bu tanım platform ekonomisine uyarladığında, satıcının (sağlayıcının), müşteri yerine platforma garanti sağlaması anlamına gelmektedir.¹²⁴ Bu açıdan pazaryeri ile satıcı arasındaki EKM şartı; satıcının, rakip pazaryerlerine ve/veya kendi fiziksel mağazasında/internet sitesinde sunduğu fiyat ve/veya diğer koşullar bakımından en avantajlı teklifleri, pazaryerinin kendi platformu üzerinde de sunacağını garanti etmesidir.
- (390) EKM şartı, literatürde, kısıtlamanın yöneldiği dağıtım kanalına bağlı olarak geniş EKM ve dar EKM olarak sınıflandırılmaktadır. Dar EKM, platform üzerinde sunulan fiyatların (ve fiyat dışı koşulların) sağlayıcının kendi internet sitesinde/fiziksel mağazasında sunulandan daha dezavantajlı olmamasını sağlamaktayken, geniş EKM bu korumanın, rakip pazaryerlerini de içerecek şekilde bütün satış kanallarında sağlanmasına yol açmakta ve korumanın kapsamını genişletmektedir.¹²⁵ Bu ticari ilişki aşağıdaki şekil aracılığıyla fiyat değişkeni üzerinden örneklendirilmektedir:

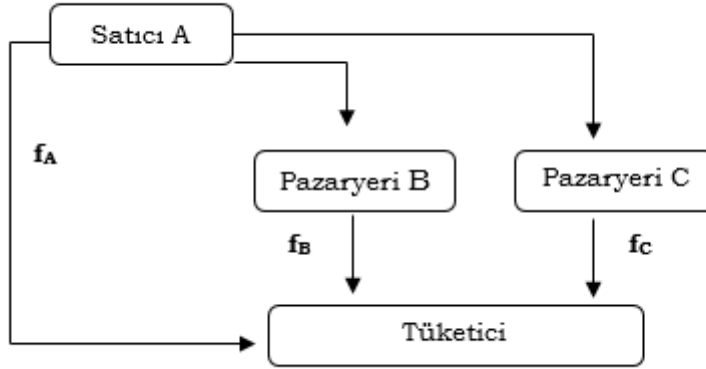
¹²² Başlıkta, yalnızca en çok kayırılan müşteri koşulundan yola çıkılmış olsa da, ilgili platformlarca uygulanacak olan en iyi fiyat garantisi ve benzeri koşulların da aynı etki ve sonucu doğuracak olmaları nedeniyle en çok kayırılan müşteri koşulu ile aynı eksende değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle ilgili başlık altında yer alan açıklamalar, bu tür platformlarda uygulanan ve benzeri etkiye sahip ancak farklı şekilde isimlendirilmiş tüm politikalara yönelik açıklama ve endişeleri yansıtmaktadır.

¹²³ Coombs J. (2014), *'Most Favored Customer Clause and Competition Law: An Overview of EU and National Case Law'*, e-Competitions -Institute of Competition Law.

¹²⁴ Akman P. ve D. Daniel Sokol (2016), *"Online RPM and MFN Under Antitrust Law and Economics"*, Review of Industrial Organization 50(2).

¹²⁵ A.g.k., European Commission (2020), *"Support studies for the evaluation of the VBER Final report"*; Ezrachi A. (2015), *"The competitive effects of parity clauses on online commerce"*, European Competition Journal, 11:2-3, 488-519.

Şekil 17: EKM Şartının Uygulanması

(391) Yukarıdaki senaryoda, Satıcı A, ürünlerini, kendi satış kanalında (örneğin kendi internet sitesinde) f_A fiyatıyla doğrudan tüketicilere satabildiği gibi pazaryerleri aracılığıyla Pazaryeri B platformunda f_B fiyatına, Pazaryeri C platformunda f_C fiyatına satabilmektedir. Pazaryeri B tarafından getirilen geniş EKM altında, ilgili ürünün B'deki satış fiyatı (f_B), satıcının kendi internet sitesindeki f_A fiyatından ve C'deki satış fiyatından (f_C) yüksek olamaz. EKM uygulamasının Pazaryeri C tarafından da uygulanması durumunda ise f_B ve f_C fiyatları birbirine eşit olacak f_A fiyatından yüksek olmayacaktır. Satıcı A'nın doğrudan fayda sağladığı kendi satış kanalındaki f_A fiyatını pazaryeri fiyatından ($f_B=f_C$) yüksek tutmak istemeyeceğinden son tahlilde Satıcı A'nın tüm satış kanallarında aynı fiyatı uygulaması kuvvetle muhtemeldir.

(392) Pazaryeri B tarafından getirilen dar EKM şartı altında ise, ilgili ürünün, Pazaryeri B'deki satış fiyatı olan f_B ile Pazaryeri C'deki satış fiyatı olan f_C birbirinden farklılaşabilir ancak B'deki satış fiyatı olan f_B , satıcının kendi internet sitesindeki satış fiyatı f_A 'dan daha yüksek olamaz. Aynı koşulun Pazaryeri C tarafından da getirilmesi halinde geniş EKM örneğindeki sonucun burada da doğması beklenmektedir.

(393) İşbu raporun üçüncü bölümünde ele alındığı üzere, e-pazaryeri tüketicilerin gözünde fiziksel mağaza veya satıcı/marka internet sitelerinden ayrı bir pazar teşkil etmektedir. Dolayısıyla e-pazaryerlerinin doğrudan rekabet baskısına tabi olduğu rakipleri diğer e-pazaryerleridir. Buna bağlı olarak da EKM şartının öncelikli olarak bu rakipleri hedeflemesi beklenir. Bu doğrultuda pazaryerleri tarafından geniş EKM şartının kullanılması ihtimali daha ağır

basılmaktadır. Bununla birlikte, yerleşik pazaryerlerinin satıcıları üzerinde sahip oldukları güç ölçüsünde EKM uygulamalarını satıcılarının tüm satış kanallarına genişletmeleri de söz konusu olabilir.

5.1.1.1. Geniş EKM Şartı ve Olası Rekabet Endişeleri

- (394) E-pazaryerleri geniş EKM şartı ile platformunda yer alan satıcıların, diğer platformlarda veya kendi internet sitesinde daha avantajlı koşullar sunmasını engelleyebilir. Eş deyişle, EKM şartı ile yerleşik pazaryeri, platformunda yer alan satıcıların (diğer e-pazaryerlerini de içeren) alternatif satış kanallarının yaratacağı rekabet baskısından korunabilir.
- (395) Platform EKM şartının, pazarın perakende seviyesine ilişkin olması da olası rekabet karşıtı etkiyi güçlendiren bir husustur. Şöyle ki, platform EKM şartı çoğu durumda toptan satış piyasalarına ilişkin olan geleneksel EKM şartından farklı olarak perakende satış fiyat ve koşullarına yönelik olduğundan, dolayısıyla alt pazardaki rekabet ile telafi edilebilir olmadığından, tüketiciler üzerinde doğrudan refah kaybına neden olabilecek niteliktedir¹²⁶. Dolayısıyla EKM şartı, işbu raporun dördüncü bölümünde açıklandığı üzere, yapısal ve işleyiş özellikleri nedeniyle zaten yerleşik teşebbüsler lehine aksak işleyen pazarın yerleşik teşebbüsler eliyle daha aksak hale getirilmesine ve pazardaki olası rekabetçi işleyiş umudunun topyekûn rafa kalkmasına neden olabilecek bir rekabet kaygısını gündeme getirmektedir.
- (396) E-pazaryerlerince geniş EKM şartının uygulanması durumunda pazardaki rekabet umudunun ortadan kalkmasına neden olabilecek zarar teorileri üç temel başlık altında sınıflandırılabilir: (i) Pazarda komisyon oranlarına dayalı rekabetin azalması ve bunun sonucunda perakende fiyatların yükselmesi (ii) Pazarda fiyat katılığının oluşması ve rekabet karşıtı işbirliklerine zemin oluşması (iii) Pazara girişlerin azalması, pazardan çıkışların kolaylaşması ve/veya pazarda büyümenin engellenmesi.

¹²⁶ Fletcher, A., Hviid, M. "Broad Retail Price MFN Clauses: Are They RPM 'At its Worst'?", Antitrust Law Journal 81(1) American Bar Association, 2016, s. 68.

5.1.1.1.1. Fiyat Rekabetinin Azalması - Perakende Fiyatların Artması

- (397) E-pazaryerlerinin büyümesinde lokomotif güç tüketici tabanınca sağlandığından, e-pazaryerlerinin pazarda tutunabilmesi ve büyüebilmesi için tüketicilere en uygun şartlarda ürün ve hizmet sunmaları kritik önemdedir.¹²⁷ Bu gereksinim doğrultusunda e-pazaryerlerinin satıcılarından platformunda en uygun şartlarda satış yapmalarını talep etme güdüsü bulunduğu söylenebilecektir. Bu motivasyonla e-pazaryeri, satıcılarına EKM koşulu getirerek satıcılarının en uygun teklifle platformunda yer almasını garantileyebilecektir.
- (398) EKM şartının yokluğunda, rekabetçi bir pazarda, satıcıların e-pazaryerindeki satış fiyat ve koşullarında temel belirleyici, e-pazaryerine yapılan komisyon ödemeleridir. Zira komisyon ödemeleri satıcıların bu platformlarda yer almaları karşılığında katlandıkları temel maliyet kalemidir. Bu bağlamda pazaryerince uygulanan komisyon oranı ne kadar düşük olursa satıcının katlandığı maliyet de o denli düşük olacağından ilgili platformdaki satış fiyat ve koşulları da daha cazip hale gelecektir. Bu mekanizma, satıcılara e-pazaryerinin maliyetlerine göre fiyat belirleme imkânı sunarken, e-pazaryerlerinin de tüketicileri cezbetmek üzere komisyon oranı üzerinden rekabet etmelerini teşvik etmektedir.
- (399) Böylelikle, rekabetçi bir pazarda e-pazaryerleri komisyon oranını düşürerek hem satıcıları platformuna çekebilecek hem de satıcıların tekliflerinin tüketiciler nezdinde daha uygun hale gelmesini sağlayabilecektir. Satıcılar da daha düşük maliyetli pazaryeri üzerinde ürününü daha düşük fiyata arz ederek tüketici talebini düşük komisyon oranı uygulayan pazaryerine yönlendirecektir. Bu işleyiş, pazar payı almak amacıyla pazaryerleri arasındaki rekabeti arttırarak daha düşük komisyon oranı ve böylece daha düşük perakende satış fiyatı oluşmasını sağlayacaktır.
- (400) EKM şartının uygulanması durumunda ise, satıcının diğer pazaryerlerinde daha uygun fiyat ve koşullar sunma motivasyonu, bu uygun şartların EKM

¹²⁷ Rekabet Kurumu Tüketici Anketi'ne göre, tüketicilerin e-pazaryeri tercihlerinde %51,5 ile "Uygun Fiyat", %52,2 oranla belirtilen "Pazaryerinin Bilinirliği ve Güvenilirliğinden" sonraki ikinci önemli kriterdir. "Uygun Fiyat"ı sırasıyla "Hızlı Teslimat", "Ürün Çeşitliliği" ve "Bedava Kargo" izlemektedir. (bkz. Grafik 39, s. 80)

koşulundan faydalanan pazaryerine de uygulanması gerekliliğinden kaynaklı maliyet artışı nedeniyle önemli ölçüde ortadan kalkacaktır¹²⁸. Zira satıcının kendisine daha düşük komisyon oranı uygulayan bir platformda bu maliyet düşüşüne bağlı olarak daha uygun fiyat ve şartlarla yer alması durumunda aynı şartları EKM koşulundan faydalanan platforma da sunması gerekeceğinden satıcının kendisinin üstlenmesi gereken önemli bir maliyet söz konusu olacaktır¹²⁹. Bu maliyeti üstlenmesi durumunda ise, lehine EKM tesis edilen e-pazaryeri, herhangi bir maliyete katlanmadan daha uygun şartlara sahip olacaktır.

(401) Bahsi geçen koruma, EKM koşulu uygulayan e-pazaryerinin satıcısına uyguladığı komisyon oranlarını artırması halinde de geçerli olacaktır. Şöyle ki, EKM koşulundan faydalanan pazaryeri satıcıdan tahsil ettiği komisyon oranını artırırsa dahi satıcı bu maliyet artışını (EKM şartından dolayı) ilgili pazaryerindeki fiyat ve koşullarına yansıtamayacağından ya bu maliyete kendisi katlanacak ya da bu maliyet artışını diğer tüm satış kanallarındaki fiyat ve koşullara yansıtacaktır. Bu durumda satıcıların pazaryerine özgü fiyatlandırma yapma imkânı ortadan kalkacak, kendilerine daha az maliyetli olan diğer pazaryerlerinde daha uygun şartlarda satış imkânı kısıtlanmış olacak ve sonuçta pazarda fiyat rekabeti azalacaktır¹³⁰.

(402) Bu süreç dâhilinde EKM koşulunun sağladığı koruma ile komisyon artışının maliyetine de katlanmayan e-pazaryerinin herhangi bir talep daralmasına maruz kalmadan komisyon oranlarında artışa gidebilmesinin de önü açılmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle, geniş EKM taahhüt edilen pazaryerinin komisyon oranındaki artıştan kaynaklanan maliyet artışı, ilgili ürünü satan satıcının bütün satış kanallarındaki fiyatlara yansıtacak ve tüketiciler daha düşük fiyatlı alternatif satış kanalı bulamazken pazaryeri, pazar payı kaybetmeden faaliyetine devam edecektir.¹³¹ Böylelikle, bu senaryoda, pazaryerinin komisyon oranını düşürme motivasyonu azalacak veya pazaryeri daha yüksek

¹²⁸ Jan Peter van der Veer, s. 502-504.

¹²⁹ OFT, *Lear Report*, para. 0.17-0.18, s. 7.

¹³⁰ Doğan C., (2021), s. 410.

¹³¹ Padilla J., Salvatore Piccolo ve Nadine Watson (2020), "Price And Content Platform Parity: A Tale Of Two Industries", Boick A. ve Kenneth Cortis (2016), "The Effects of Platform Most-Favored-Nation Clauses on Competition and Entry", *Journal of Law and Economics*, 2016, Vol. 59, Sayı:1, s. 105 – 134.

komisyon oranı uygulama eğilimde olacaktır. Sonuç olarak, pazarda komisyon oranları üzerinden işleyen rekabetin azalması da perakende fiyatların yükselmesine neden olacaktır.¹³²

- (403) Yukarıda yer verilen çerçeve dâhilinde, EKM koşulunun, bunu uygulayan pazaryeri üzerindeki rekabet baskısını önemli ölçüde ortadan kaldırayabileceği görülmektedir. Satıcı tarafında ise EKM koşulu faaliyet serbestisini önemli ölçüde daraltmaktadır. Bu bağlamda, pazaryerinin lehine satıcının ise aleyhine işleyen bu şartı pazaryerinin getirme güdüsünde olacağı, satıcının ise bundan kaçınma eğiliminde olacağı açıktır.
- (404) Son tahlilde EKM şartı satıcıya getirilen bir yükümlülük olduğundan pazaryerinin öncelikle bu şartı dikte edebilecek pazar gücüne sahip olması gerektiği belirtilmelidir. Zira satıcının satış imkân ve kanallarını kısıtlar nitelikte EKM veya benzeri herhangi bir yükümlülüğü talep etmesi beklenmez, ancak bu şart kendisine dikte edilirse cevaz vermek durumunda kalabilir.
- (405) Pazaryerinin bu şartları dikte edebilmesi bakımından ise mutlak ve görelî pazar gücü ölçütleri çerçevesinde bir değerlendirme yapılması mümkündür. Pazaryerinin tüketici tercihleri doğrultusunda belirli bir tüketici kitlesine erişimde geçit bekçisi konumunda olması hali pazaryerine mutlak pazar gücü sağlayabilir. Bu durumda pazaryerinin satıcıların gözünde alternatifsiz bir kanal teşkil etmesi beklenir. Görelîlik ölçütü ise pazaryeri ve satıcıları arasındaki asimetric pazarlık gücüne dayanmakta olup satıcının ilgili pazaryerine ekonomik olarak bağımlı halde bulunması durumunda da EKM şartı satıcıya dikte edilebilir.
- (406) Her ne kadar e-pazaryerleri satıcılar nezdinde sahip oldukları mutlak veya görelî pazar gücüne bağılı olarak EKM uygulamasına gidebilecek olsalar da geçit bekçisi niteliğini haiz yerleşik pazaryerlerinin EKM uygulamalarının rekabet karşıtı etki doğurma potansiyelinin daha yüksek olacağı da belirtilmelidir.

¹³² Edelman B. ve Julian Wright (2015), "Price Coherence and Excessive Intermediation", *Quarterly Journal of Economics*, 130(3). Ezechai, A. (2015), "The competitive effects of parity clauses on online commerce", *European Competition Journal*, 11:2-3, 488-519., Padilla vd. 2020.

(407) Sektör incelemesi kapsamında elde edilen veriler, çok kategorili e-pazaryeri platformları pazarının e-ticaretin en hızlı büyüyen satış kanalı olduğunu ortaya koymaktadır. COVID-19 salgını ile birlikte büyüme hızı daha da artan pazarda, çok kategorili e-pazaryerlerinin ürün ve hizmet portföylerini genişletme çabaları dikkat çekmektedir. Bu kapsamda en fazla büyümenin Trendyol tarafından gerçekleştirildiği, teşebbüsün 2018 yılında gerçekleşen Alibaba ortaklığından itibaren pazaryeri ve ilişkili pazarlarda faaliyetlerinin ölçeğini ve kapsamını artırmaya yöneldiği ve bu çabalar sonucunda Hepsiburada'nın süregelen liderliğini önemli ölçüde ele geçirdiği görülmektedir. Hepsiburada bazı ürün kategorilerinde liderliğini korumakta olsa da Trendyol'un tüm kategorilerde büyümeye odaklı politikasının etki doğurmada olduğu görülmektedir. İşbu raporun üçüncü bölümünde yer verilen tüketici ve satıcı anketi sonuçları da bu gelişimi teyit eder niteliktedir. Buna göre, tüketicilerin kategoriden bağımsız olarak en sık tercih ettikleri e-pazaryerleri arasında Trendyol %49,6 ve Hepsiburada %26,1 ile ilk iki sırada yer alırken onları takip eden GittiGidiyor yalnızca %8,4 oranındaki tüketici kitlesince en sık tercih edilen pazaryeri olarak belirtilmiştir (bkz. Grafik 33, s. 74).

(408) "Tüketici Profilleri" ve "Çoklu Erişim" başlıklarında değerlendirilen diğer bulgular da aynı istikamettedir. Bu bulgular, Trendyol ve Hepsiburada'nın tüketicilerce yoğun şekilde tercih edildiğini, dolayısıyla pazarda tüketici tarafında Trendyol ve Hepsiburada lehine gelişen bir sınırlı kaynak beslemesinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında tüketici ataletinin etkili olduğu görülmektedir.

(409) Trendyol'un yaş grubu küçüldükçe daha fazla oranda tercih edilmesi, Hepsiburada bakımından tersi durumun söz konusu olması, dikkate alındığında (bkz. Tablo 9, s. 74), Trendyol'un tüketicilerce tercih edilme noktasında önümüzdeki dönemde Hepsiburada ile arasını daha fazla açması olası görülmektedir. Bu noktada Trendyol ve Hepsiburada'nın yanı sıra N11 ve GittiGidiyor'un pazarda kayda değer mevcudiyetleri olsa da tüketici rüzgârını açık ara Trendyol'un arkasına aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu noktada pazarın büyüme evresinin henüz başlarında, genç bir pazar olduğu

dolayısıyla yerleşik dengelerden bahsetmek için erken olduğu da yinelenmelidir.

(410) Yukarıda yer verilen tüketici eğilimlerinin satıcıların tercihlerini de doğrudan etkilediği gözlenmektedir. Bu eğilim, satıcıların e-pazaryeri tercihinde belirleyici olduğunu beyan ettikleri kriterlerin dağılımının gösterildiği aşağıdaki grafikten izlenebilmektedir.

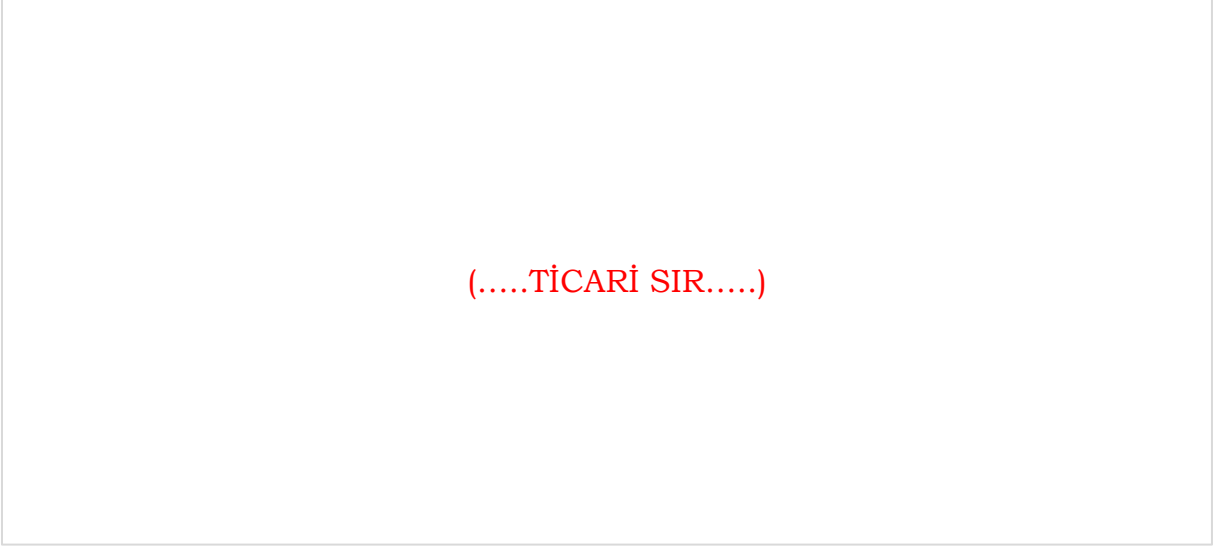
Grafik 126: Satıcıların E-Pazaryeri Seçimini Etkileyen Faktörler

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(411) Grafik 126, satıcıların e-pazaryeri tercihinde tüketici tabanı büyüklüğünün en önemli kriter olduğunu göstermektedir. Satıcı tercihlerinde ikinci sırada önem arz eden 'alışverişe dönüşüm oranı' ise tüketici tabanının aktifliğine ve alışveriş sıklığına dikkat çekmektedir. Bu iki kriter birlikte ele alındığında, satıcıların aktif tüketici tabanı ve işlem hacmi en büyük pazaryerinde bulunma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. İnceleme verilerine göre, bu kriterlerin her ikisi bakımından da Trendyol'un önde olduğu görülmektedir. İşbu raporun üçüncü bölümünde detaylı şekilde ele alınan bu verilere ilişkin özet tablolar aşağıda yinelenmektedir:

Grafik 58 (tekraren): Teşebbüslerin Toplam İşlem Hacimleri Bazında Pazar Payları Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 98 (tekraren): E-pazaryerlerinin Aktif Tüketici Sayısı Bazında Pazar Payı Gelişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(412) Grafiklerden izlendiği üzere, Trendyol, rakiplerini geride bırakan hızlı bir gelişim sürecine girmiştir: Trendyol, 2020 yılı itibarıyla pazardaki toplam işlem hacminden %(.....) pay alırken, aktif tüketicilerin de %(.....)'ini elinde tutmaktadır. Toplam işlem hacmi bakımından aynı dönemde Hepsiburada %(.....), N11 %(.....) ve GittiGidiyor %(.....) pay alırken, aktif tüketici tabanı

bakımından ise N11 %(.....), GittiGidiyor %(.....) ve Hepsiburada %(.....) pay almıştır. Bu veriler itibarıyla Trendyol'un rakiplerine göre daha yerleşik bir konumda bulunduğu, Hepsiburada'nın aktif tüketici tabanında N11 ve GittiGidiyor'un gerisinde kalmasına rağmen toplam işlem hacmi bakımından pazarın ikinci büyük oyuncusu olmasında pazardaki işlem hacminin %(.....)'sını oluşturan (bkz. Grafik 61, s. 101) ve görece pahalı ürünlerin yer aldığı 'Elektronik' kategorisindeki liderliğinin etkili olduğu düşünülmektedir.

(413) Pazarın satıcı tarafındaki yapı ve eğilimler incelendiğinde ise satıcı anketi sonuçlarına göre internet kanalı satışları, satıcıların toplam satışlarının %54,5'ine tekabül etmekte (bkz. Grafik 48, s. 86), internet kanalı satışlarında ise e-pazaryerleri %68,5 pay almaktadır (bkz. Grafik 51, s. 89). İlgili grafikler ayrıca, satıcıların %22,1'inin, yalnızca internet kanalından satış yaptığını, %29,1'inin ise, internet kanalı olarak sadece e-pazaryerlerini kullandığını göstermektedir. Bu veriler, satıcılar açısından e-pazaryerlerinin önemini teyit eder niteliktedir.

(414) Satıcı anketi sonuçlarına göre, ayrıca, satıcıların %50,2'sinin tek kişi işletmesi niteliğinde olduğu (bkz. Grafik 55, s. 94), çalışan sayısının ise ortalama 17,4 kişi (bkz. Grafik 56, s. 95) olduğu görülmektedir¹³³. Anket bulgularına göre, satıcıların e-pazaryeri ile yaşadıkları sorunlar çalışan sayısı ile ters orantılı olup çalışan sayısı azaldıkça sorunlar ağırlaşmaktadır. Bu bağlamda komisyon oranlarının da çalışan sayısı ile ters orantılı olması çalışma koşullarında satıcı ölçeğinin etkili olduğunu teyit eden önemli bir bulgu olarak belirtmektedir (bkz. Tablo 47, s. 280). Bu veriler, satıcıların küçük ölçeği karşısında çok kategorili e-pazaryerlerinin e-ticarette artan önemi ile dikkate alındığında, e-pazaryerleri ve satıcıları arasında pazarlık gücü bakımından önemli asimetri olduğunu ortaya koymaktadır.

(415) Yukarıda yer verilen veri ve değerlendirmeler, ülkemizde e-ticaretin perakende ticarete artan öneme sahip olduğunu, e-ticaret içerisinde ise çok kategorili e-pazaryerlerinin hızlı yükselişinin satıcıları bu kanala yönlendirdiğini, yerleşik çok kategorili e-pazaryerlerinin hepsinin satıcılara kıyasen asimetric pazarlık

¹³³ İşletme türü ve çalışan sayıları satıcıların ölçeğine referans teşkil eden ölçütlerdir.

gücüne sahip olmakla birlikte, Trendyol'un bu konuda rakiplerinden ayrışan şekilde öne çıktığını göstermektedir.

- (416) Ülkemiz e-pazaryeri platformları pazarı bakımından söz konusu asimetrik pazarlık gücü ölçüsünde çok kategorili e-pazaryerlerinin ticaret koşullarını tek taraflı belirleme gücüne sahip oldukları, satıcıları bu maruziyetten pazaryerleri arasındaki rekabetin koruduğu değerlendirilmektedir. Eş deyişle, e-ticarete artan önemi nedeniyle satıcıların e-pazaryerlerinde yer alma gereksinimi bulunmaktaysa da, bu kanal içerisindeki rekabet satıcılara alternatif yaratmakta ve bu ölçüde pazaryerleri satıcılara ticari koşulları dikte etmekten imtina edebilmekte veya satıcılar dikte edilen ticari koşullardan korunabilmektedir. Nitekim satıcı anketinde yöneltilen “*Çalışmanızın sonlanması durumunda faaliyetlerinizin önemli ölçüde zarar göreceği, bu anlamda –vazgeçilmez ticari ortak*” olarak tanımladığınız pazaryeri hangisidir?” sorusuna satıcıların %46,1’inin verdiği “*hiçbir pazaryeri vazgeçilmez ticari ortağım statüsünde değildir*” cevabı da pazaryerleri arasındaki rekabete bağlı olarak satıcıların faaliyetlerini etkin şekilde yürütmek için alternatif satış kanallarına sahip olduklarına işaret etmektedir.(bkz. Grafik 54, s. 92)
- (417) Diğer taraftan aynı soruda Trendyol satıcılarının %48,9’u, Trendyol’u vazgeçilmez ticari ortak olarak belirtmiştir. Bu soruda Trendyol’u sırasıyla satıcılarının %27,3 ile Hepsiburada ve %22,8’i ile N11 takip etmektedir (bkz. Tablo 10, s. 93). Trendyol’un yukarıda yer verilen güçlü pazar konumu bu soru ile de teyit edilmekte olup Trendyol satıcılarının neredeyse yarısı Trendyol’a ekonomik olarak bağımlı olduklarını düşünmektedir.
- (418) Bu durumdaki satıcılar karşısında pazaryerlerinin ticari koşulları çok daha rahatlıkla dikte edebileceği ifade edilmelidir. Nitekim satıcılara yöneltilen “*Yer aldığınız pazaryeri ile yaşadığınız sorunlar nedir?*” sorusuna Amazon Türkiye, EpptAvm, ÇiçekSepeti, Aliexpress ve Morhipo satıcılarının oransal çoğunluğu “*herhangi bir sorun yaşamadım*” cevabını vermişken, bu cevabı veren en düşük satıcı oranı, Hepsiburada (%35,4) ve Trendyol’da (%37,4) gerçekleşmiştir. Bu itibarla Hepsiburada ve Trendyol’un diğer pazaryerlerinin ötesinde sahip oldukları asimetrik pazarlık gücüne bağlı olarak satıcılarından daha talepkâr oldukları anlaşılmaktadır.

(419) Bu noktada, satıcıların e-pazaryerlerinin taleplerinden kaçınmak üzere bu platformlarda farklı mağaza adları ile faaliyette bulunma eğilimlerine değinilmesinde yarar görülmektedir. Satıcı anketine göre satıcıların %30,4'ü farklı pazaryerlerinde farklı mağaza adı ile faaliyette bulunmaktadır. Bu stratejinin ilk bakışta e-pazaryerlerinin takibini zorlaştırmak suretiyle satıcıları geniş EKM ve benzeri uygulamaların etkisinden koruyabileceği öne sürülecek olsa da satıcılar bakımından tüketici nezdinde bilinirlik ve marka imajı tesis etmeyi zorlaştırmak suretiyle önemli maliyet yarattığı düşünülmektedir.

(420) Yukarıda yer verilen bilgi ve değerlendirmeler, geniş EKM koşulunun veya benzer etkiyi doğuracak kısıtlamaların e-pazaryerleri arasında temelde komisyon oranlarına bağlı gelişen etkin rekabeti ortadan kaldırabileceğini, satıcıların faaliyet özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlayabileceğini, anılan kısıtlamaların perakende satış ve koşullarına ilişkin olması nedeniyle doğrudan tüketici refah kaybına neden olabileceğini ve özellikle geçit bekçisi konumundaki yerleşik teşebbüslerce uygulanması durumunda rekabet karşıtı etkisinin yüksek olacağını ortaya koymaktadır.

5.1.1.1.2. Pazarda Fiyat Katılığının Oluşması ve Rekabet Karşıtı İşbirliklerine Zemin Oluşması

(421) Üst başlıkta açıklandığı üzere, geniş EKM koşulunun varlığında, satıcının, daha düşük maliyetli pazaryerinde daha uygun koşullar sunması oldukça zordur. EKM koşulunun, satıcının faaliyet özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlayan bir uygulama olduğu dikkate alındığında, bu uygulamanın tek taraflı olduğu ve özellikle satıcının faaliyetlerini yürütmek bakımından kritik öneme sahip pazaryerlerince dikte edilebileceği ifade edilebilecektir. Sektör incelemesi bulguları pazaryerlerinin sahip oldukları aktif tüketici tabanı ve satış hacmi ölçüsünde pazarda güçlü konuma eriştiğini ve satıcıları karşısında alternatifsiz satış kanalı (~vazgeçilmez ticari ortak) niteliğine kavuşabildiğine işaret etmektedir. Bu nitelik itibarıyla, satıcının, bir diğer pazaryerine daha uygun fiyat ve koşullar sunması durumunda aynı şartları EKM koşulu taahhüt edilen pazaryerine de sağlaması gerektiğinden önemli bir maliyetle karşılaşması söz konusu olacaktır. Örneğin, satıcı, kendisine

alternatif satış kanalı oluşturmak üzere uygun hatta sıfır komisyon teklif eden yeni bir pazaryerinde tüketiciden gelen beş birimlik talep için uygun fiyat sunmaya karar verdiği noktada, EKM koşulundan yararlanan ve ölçüğü itibarıyla satıcıya yüz birim tüketici talebinin olduğu pazaryerinde de aynı koşulları sağlamak durumunda olacağından yüz birimlik talep için kârından feragat şeklinde bir maliyeti yüklenmek zorunda kalacaktır. Bu çerçevede dâhilinde, satıcıya getirilen geniş EKM koşulu, satıcıyı düşük maliyetli pazaryerinde daha düşük fiyat uygulamaktan caydırarak tüm satış kanallarında aynı fiyatı uygulamaya yöneltecektir.

(422) Kaldı ki, rakibinin EKM koşulunu uyguladığını bilen bir pazaryerinin de, kendi komisyonundan fedakârlık ederek satıcılara daha düşük komisyon uygulamasının olası olmadığı düşünölmektedir. Zira böyle bir stratejinin kendisi için pazarda herhangi bir avantajı olmadığı gibi dezavantajı dahi bulunmaktadır. Şöyle ki, tüketici talebini cezbetmek üzere benimsenebilecek bu strateji sonucunda aynı uygun şartlardan EKM koşulu getiren pazaryeri de yararlanacağından hedeflenen tüketici talebi artışı sağlanamayacak, sonuçta ilgili pazaryeri satışına aracılık ettiği üründe herhangi bir pazar payı kazanımı sağlamadığı gibi daha düşük komisyon geliri elde etmiş olacaktır. Diğer pazaryerlerinin girişecekleri rekabetten fayda temin etmelerini engellemesi itibarıyla EKM koşulu, pazaryerleri arasındaki fiyat rekabetini yumuşatacaktır.

(423) Geniş EKM koşulunun lehine tesis edilen pazaryerine sunduğu avantaj, pazarda yerleşik tüm pazaryerlerini de pazarda dezavantajlı konuma düşmemek adına benzer koşulları uygulamaya yöneltecektir¹³⁴. Pazaryerlerinin satıcının tüketiciye ulaşmasında önemli bir kanal olduğu noktada bir kez bu koşulu kabul etmiş satıcıların, diğer pazaryerlerinden gelen talebe karşı direnç göstermemeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu durum geniş EKM uygulamasının pazarda yer alan ve satıcı karşısında görelî asimetrik pazarlık gücüne sahip tüm pazaryerlerine yayılmasına neden olabilir. Ortalama satıcı ölçüğünün oldukça küçük olduğu ölkemiz bakımından çok kategorili e-pazaryerlerinin satıcıların geneli karşısında asimetrik pazarlık

¹³⁴ Doğan C., (2021), s. 412.

gücüne sahip olduğu dikkate alındığında, bahsi geçen ‘pazarın geneline yayılma’ ihtimalinin güçlendiği değerlendirilmektedir.

- (424) Sonuç olarak, geniş EKM’nin, özellikle geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)ince uygulanması durumunda; (i) satıcının farklı kanallarda farklı fiyat ve koşullar uygulama güdüsünü ortadan kaldırması, (ii) rakip e-pazaryerlerinin fiyat rekabetine girme güdüsünü azaltması, (iii) rakip pazaryerlerince de uygulamaya alınarak pazarda yaygınlaşması sonucunda pazarda fiyat katılığın ve pazaryerleri arasındaki rekabet karşılığı işbirliklerinin kolaylaşmasına neden olabileceği düşünülmektedir.¹³⁵

5.1.1.1.3. Pazara Girişlerin ve/veya Pazarda Büyümenin Engellenmesi

- (425) EKM şartının yokluğunda, rekabetçi bir pazarda, pazara girmek isteyen bir pazaryeri, platformunda, tüketicilere yerleşik pazaryerlerinden daha uygun ve cazip teklifler sunarak pazara giriş yapabilecek ve bu sayede büyüyebilecektir. Tüketici anketi sonuçlarına göre tüketicilerin internetten alışveriş yapma sebeplerinden en önemlisinin, “uygun fiyat” olması (bkz. Grafik 20, s. 54) ve tüketicilerin e-pazaryeri tercihinde “uygun fiyat”ın “pazaryerinin bilinirliği ve güvenilirliği”nden sonra ikinci sırada belirtilen kriter olması (bkz. Grafik 39, s. 80) da bu tekliflerin daha uygun fiyatlı olması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu gerekliliğin önemi e-pazaryeri tercihinde ilk sırada belirtilen “pazaryerinin bilinirliği ve güvenilirliği” kriteri ile de daha da artmaktadır. Zira pazara yeni girecek bir pazaryerinin teklifinin bahsi geçen kriterin işaret ettiği tüketici güven eşiğini aşması gerekmektedir ki tüketici henüz güven bağı kurmadığı bir pazaryerinden alışveriş yapmayı göze alabilsin.

- (426) Geniş EKM şartının uygulandığı senaryoda ise, pazara yeni giren teşebbüs daha düşük komisyon ücreti uygulayarak teklifini daha cazip kılsa dahi pazardan pay alamayacak, nihayetinde de pazardan çıkmak zorunda kalacaktır. Şöyle ki, böylesi bir durumda satıcının, (yeni giren teşebbüsün sağladığı düşük komisyon oranı sayesinde) maliyetlerinde yaşanacak düşüşle birlikte ilgili pazaryerindeki satış fiyatını düşürmesi halinde, EKM garantisi verdiği pazaryerine de aynı fiyatı sunması gerekeceğinden pazara yeni giren

¹³⁵ OFT LEAR Report 2012, para. 0.20, s. 8.

teşebbüs bu stratejisinden yarar sağlayamayacak aksine yerleşik teşebbüsün daha fazla tüketici çekmesine neden olacaktır. Bu durum, satıcıların yeni pazaryeri ile ticari ilişki kurma motivasyonunu da azaltmaktadır. Bunun nedeni, pazara giriş yapan pazaryerinde düşük komisyon oranları sayesinde daha düşük satış fiyatı uygulayabilen satıcının, yerleşik teşebbüsteki yüksek komisyon oranlarına rağmen ilgili pazaryerinde aynı düşük satış fiyatını uygulamak yükümlülüğünde olmasıdır.¹³⁶

(427) Bir önceki başlık altında varılan sonuçlar ve ortaya konulan pazar koşulları çerçevesinde, EKM şartının pazara girişleri ve pazarda büyümeyi engelleyebileceği, buna bağlı olarak rekabetin ve pazardaki alternatiflerin azalmasına, pazarın yoğunlaşma döngüsüne ve nihayetinde evrilmesine yol açacak süreci besleyebileceği değerlendirilmektedir.

(428) Geniş EKM koşulu uygulamasına yönelik olarak bu noktaya kadar yer verilen bilgi ve değerlendirmeler, bu koşulun yapısal özellikler nedeniyle aksak işleyen ve bu özelliklerden beslenen pazar gücü-yoğunlaşma döngüsü sonucunda evrilmeye yani tekelleşmeye müsait pazar yapısının daha da aksamasına yol açacağını göstermektedir. Dolayısıyla, bu uygulamanın geçit bekçisi eliyle veya pazaryerleri arasında geniş çaplı kullanılması sonucunda pazardaki rekabetçi işleyiş umudunu ayakta tutan pazaryerleri arasındaki rekabete önemli zarar verebileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, geniş EKM koşulunun geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)ince kullanılması durumunda, ortaya çıkacak muhtemel rekabet karşıtı etkinin büyüklüğünü telafi edebilecek bir etkinlik artışı sağlamanın olası olmadığı düşünülmektedir. Buna karşılık, geçit bekçisi niteliği haiz olmayan pazaryerleri bakımından uygulamanın neden olacağı rekabet karşıtı etkilerin etkinlik kazanımları ile mukayese edilmesi gerekmektedir. Buna cevap bulmak adına EKM koşuluna ilişkin olası etkinlik kazanımları bölümünün sonunda değerlendirilmektedir.

¹³⁶ Evans D.S (2020), “Vertical Restraints in a Digital World”; Ezrachi (2015).

5.1.1.2. Dar EKM Şartı ve Olası Rekabet Endişeleri

(429) Dar EKM şartında, taahhüdü alan pazaryeri, geniş EKM şartının aksine, satıcının diğer pazaryerlerinde daha düşük satış fiyatı sunmamasını garantilememektedir. Buna bağlı olarak, satıcının, taahhüt etmiş olduğu en iyi fiyatı diğer pazaryerlerinde de sunması gerekmediğinden, alternatif pazaryerleri ile düşük komisyon oranı için pazarlık etme ve bunun karşılığında da daha düşük satış fiyatı uygulama motivasyonu korunmaktadır.¹³⁷ Dolayısıyla satıcı, dar EKM şartı uygulayan pazaryerinden vazgeçemese bile, bu pazaryerini, daha düşük komisyon oranı uygulayan rakip pazaryerlerinde daha düşük satış fiyatı sunarak disipline edebilecektir.

(430) Ancak, dar EKM şartı uygulayan pazaryeri, satıcı için vazgeçilmez ve tüketicilerin önemli bir çoğunluğu açısından satıcının doğrudan satış kanalı (örneğin satıcının kendi internet sitesi) ile ikame ise; dar EKM şartının, geniş EKM ile aynı etkileri doğurması muhtemeldir.¹³⁸ Bu senaryoda, rakip pazaryeri satıcının doğrudan satış kanalındaki satış maliyetine eş ya da bu maliyetin altında bir komisyon oranı sunmadığı ve satıcının bu pazaryerinden elde edeceği satış hacmi, 'vazgeçilmez' olan pazaryerinden vazgeçebilmek için yeterli olmadığı sürece, satıcının diğer pazaryerlerinde kendi doğrudan satış kanalındaki satış fiyatından daha düşük fiyat sunması rasyonel bir tercih olmayacaktır.¹³⁹ Başka bir açıdan bakıldığında; dar EKM şartı uygulayan 'vazgeçilmez pazaryeri', komisyon ücretlerinde artışa gittiğinde, maliyetteki artış nedeniyle satıcı; pazaryerindeki perakende fiyatını arttıracak ve EKM şartı nedeniyle kendi doğrudan satış kanalındaki perakende fiyatını da arttırmak zorunda kalacaktır. Bununla birlikte, tüketicilerin pazaryeri ile kendi doğrudan satış kanalı arasında kayıtsız kaldığını bilen satıcı, maliyetleri daha düşük olan kendi doğrudan satış kanalının cazibesini korumak için diğer pazaryerlerindeki fiyatlarını da artırma motivasyonunda olacaktır. Dolayısıyla, EKM şartı getiren pazaryerinin komisyon ücretinde yaşanacak olan bir artış, perakende fiyatların diğer tüm kanallarda da yükselmesine

¹³⁷ European Commission-VBER studies (2020); Ezrachi (2015).

¹³⁸ European Commission-VBER studies (2020); Padilla vd. (2020).

¹³⁹ OECD (2018), "Implications of E-commerce for Competition Policy - Background Note"; Padilla vd. (2020).

neden olabilecektir. Dar EKM şartı getirilmesi, bahsedilen koşullar altında, geniş EKM şartında olduğu gibi komisyon ücretlerine dayalı rekabeti azaltma, pazarda işbirliklerine zemin oluşturma ve pazara girişler ile pazarda büyümeyi engelleyici etki doğurma potansiyeline sahiptir.

(431) Tüketici anketi bulgularına göre ülkemizde internet üzerinden alışveriş yapan tüketicilerin %76,6'sı, pazaryerleri; %14,6'sı ise, satıcının kendi internet sitesi üzerinden alışveriş yapmaktadır (bkz. Grafik 27, s. 60). Dolayısıyla tüketici tercihinin pazaryeri kanalında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu noktada, satıcıların bilinirliği ve marka gücünün yüksekliği de değerlendirmeye katılmalıdır. Marka gücü yüksek, bilinirliği olan markalar bakımından (LCW, Mango, Decathlon vb.) kendi internet sitelerinin pazaryerleri ile rekabet etmesi daha büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bu tür satıcılara yönelik olarak getirilecek olan dar EKM şartının geniş EKM ile benzer sonuçları doğuracağı, bu durumun özellikle ilgili satıcının yoğun şekilde var olduğu ürün kategorileri bakımından vazgeçilmez olarak görülen veya pazar lideri olarak konumlanan pazaryerinde (örneğin; LCW için modada öne çıkan Trendyol'da, Arçelik için elektronikte öne çıkan Hepsiburada'da) uygulanması durumunda söz konusu etkilerin daha büyük olacağı açıktır.

(432) Ancak bu noktada, Trendyol ve Hepsiburada da dâhil olmak üzere pazaryerlerinin hâlihazırda marka bilinirliği yüksek satıcılar karşısında satıcıların geneli için ifade edilen ölçüde asimetric pazarlık gücüne sahip olmayacağı da belirtilmelidir. Bu durumda pazaryerlerinin, marka bilinirliği yüksek büyük ölçekli satıcılarına EKM koşulunu kabul ettirebilmesi de görece zordur. Nitekim satıcı anketi ve e-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler çerçevesinde, büyük ölçekli satıcıların görece yüksek pazarlık güçlerinin etkisiyle daha uygun komisyon ve çalışma şartlarına sahip oldukları görülmektedir.

(433) Satıcı anketi bulguları itibarıyla pazarın geneli için konu ele alındığında ise pazaryerlerini kullanan satıcıların önemli çoğunun kendi internet sitesi bulunmamakta (satıcıların %38,7'si, kendi internet sitesi üzerinden satış yapmakta, bkz. Grafik 50, s. 88), internet sitesi bulunanların sayısal çoğunluğu bakımından ise bu sitelerin ilgili üründe pazaryerinin ikamesi

konumunda olmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, pazarın önemli bir bölümü bakımından satıcıların kendi internet sitelerinin pazaryerine alternatif teşkil etmemesi halinin, rekabeti platformlar arası rekabete indirgediği, bu kapsamda da, 'vazgeçilmez pazaryerinin' dar EKM şartı uygulaması halinde, bu şartın diğer platformları kapsamaması nedeniyle satıcıların geneli bakımından, düşük komisyon oranlı pazaryerlerinde daha düşük satış fiyatı uygulama konusunda yeterli motivasyonun olabileceği değerlendirilmektedir.

(434) Dolayısıyla pazarın mevcut görünümü altında, dar EKM koşulu bakımından geçit bekçisi niteliğinde pazar gücüne sahip pazaryerleri bakımından dahi net rekabetçi etki tahmininde bulunmak mümkün olmayıp, değerlendirmenin dosya özelinde ele alınması uygun olacaktır.

5.1.1.3. Olası Etkinlik Kazanımlarının Değerlendirilmesi

(435) Pazaryerlerinin, aracılık fonksiyonu özelindeki temel stratejisi, satıcılar ile tüketicileri bir araya getirerek platform üzerinde gerçekleşen işlem hacmini arttırmak ve daha fazla komisyon geliri elde etmektir. Pazaryerleri bu stratejilerini gerçekleştirebilmek adına; arama algoritmasını geliştirmeye, ödeme güvenliğini sağlamaya, tüketici yorumlarının denetimini gerçekleştirmeye, müşteri hizmetleri ve benzeri hizmetleri sunmaya, markanın reklam ve tanıtımını yapmaya yönelik yatırım ve harcamalar yapmaktadır. Pazaryerlerinin, tüketicilerin arama maliyetlerini azaltan ve bilgi eksikliğini telafi eden bu tür çalışmaları, satıcıların da ilgili pazara erişimini kolaylaştırarak toplumsal bir fayda sağlamaktadır.

(436) EKM şartı, bu kazanımların korunmasına yaptığı katkı bakımından rekabetçi görülebilir.¹⁴⁰ Bu yaklaşımın dayanağı, EKM şartının, bedavacılığa dayalı piyasa aksaklığına çözüm olabilmesidir. Pazaryerleri üzerinden gerçekleşen satın alma işlemlerinde, satıcı ve/veya tüketici alışveriş sonuçlandırıldıktan sonra ücretlendirilmektedir. Bununla birlikte tüketiciler, pazaryerinde ürün araması yaptıklarında veya ürün hakkındaki yorumları okuduklarında herhangi bir bedele katlanmamaktadırlar. Bu sebeple, teorik olarak

¹⁴⁰ OFT LEAR Report (2012); Buccirosi (2015).

tüketiciler, ilgilendikleri ürüne ilişkin olarak bir pazaryeri üzerinden ürünün özelliklerini ve yorumlarını okuyabilir, fiyatlarını karşılaştırabilir ancak alışverişlerini başka bir pazaryeri veya satıcının kendi internet sitesi üzerinden sonuçlandırabilirler. Böylesi bir bedavacılık, orta vadede, pazaryerinin yatırım ve yenilik yapma motivasyonuna zarar verebilir.¹⁴¹

(437) Ancak olası bir EKM şartının, ilgili pazarlarda doğurabileceği olası endişeler düşünüldüğünde, diğer bir deyişle pazaryerinin, bu kısıtlamayı tüketicinin değer verdiği yorum, arama sonuçlarının kalitesi gibi yan hizmetlerin devamlılığını sağlamak yerine pazardaki rekabetten korunma ve rekabetin azalmasından fayda sağlamak amacıyla kullanabileceği düşünüldüğünde, muhtemel görülen bu rekabetçi faydaya temkinli¹⁴² yaklaşılması gerekmektedir.

(438) Türkiye pazarı açısından, bedavacılığa dayalı bir piyasa aksaklığının olup olmadığını analiz edebilmek amacıyla öncelikle tüketici tercihlerine bakılırsa; tüketicilerin yaklaşık yarısının, internet alışverişi yapmadan önce ürün aramaya/araştırmaya pazaryerleri üzerinden başladığı görülmektedir (bkz. Grafik 25, s. 58). Tüketicilerin internet alışverişlerinde pazaryerlerini %76,6 oranında, satıcıların kendi internet sitelerini ise %14,6 oranında tercih ettikleri görülmektedir (bkz. Grafik 27, s. 60). Bunun yanı sıra, ilgilendiği ürünü pazaryerinde inceleyip akabinde satıcının kendi internet sitesinden satın alan tüketicilerin oranı, yalnızca %6,3 iken ilgilendiği ürünü pazaryerinde inceleyip aynı pazaryerinde alışverişini sonlandıran tüketicilerin oranı ise, %55,8'dir. Ayrıca, ilgilendiği ürüne ilişkin yorumları pazaryerleri üzerinden okuyan tüketicilerin %71,4'ü¹⁴³, alışverişlerini önemli ölçüde yorumları okuduğu pazaryerinde sonlandırmaktadır (bkz. Grafik 41, s. 81)

(439) Bu verilere göre, alışverişte internet kanalını kullanan tüketicilerin %76,6'sı, alışveriş yaparken pazaryerlerini tercih etmekte ve yine tüketicilerin %71,4'ü, ilgilendiği ürünü, ürüne ilişkin yorumları okuduğu pazaryeri üzerinden satın

¹⁴¹ Johansen B.O., Verge, T. (2017), "Platform price parity clauses with direct sales", Working Papers in Economics 01/17, University of Bergen, Department of Economics.

¹⁴² Buccrossi, (2015).

¹⁴³ %71,4 oranı, "çoğu zaman" ve "her zaman"a karşılık gelen tüketicilerin toplam büyüklüğünü göstermektedir.

almaktadır. Başka bir deyişle, tüketicilerin önemli bir çoğunluğu, ürün araştırdıkları pazaryeri kanalı üzerinden ilgili ürün alışverişini de tamamlamaktadır. Bu iki eğilimin bir arada görülmesi, pazaryeri ile satıcı arasındaki bedavacılık iddialarını görece önemsiz kılmaktadır.

(440) Pazaryerleri arasında ortaya çıkabilecek bedavacılık riski analiz edildiğinde; tüketicilerin %71,4 oranındaki çoğunluğunun, alışverişini, ürünün yorumlarını da okuduğu pazaryerinde; %55,8'inin ise, ürünü incelediği pazaryerinde alışverişini sonlandırıyor olduğu görülmekte olup genel olarak geniş EKM şartının neden olabileceği muhtemel rekabet karşıtı zararı telafi edecek büyüklükte bir pazar aksaklığının bulunmadığı düşünülmektedir.

(441) Son olarak, pazaryerlerinin gelir kaynakları incelendiğinde;

- Amazon Türkiye'nin, (.....TİCARİ SIR.....),
- ÇiçekSepeti'nin, (.....TİCARİ SIR.....),
- GittiGidiyor'un, (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada'nın (.....TİCARİ SIR.....),
- N11'in, (.....TİCARİ SIR.....),

anlaşılmaktadır.

(442) Pazaryerlerinin yukarıda yer verilen gelir kaynaklarına bakıldığında, pazar verilerine göre olası görülmeyen bedavacılık sorununun ortaya çıkması ihtimaline karşı dahi, bu sorunu telafi edebilecek alternatif bir model oluşturulduğu görülmektedir.

5.1.1.4. EKM Şartı Uygulama Düzeyine İlişkin Değerlendirme

(443) Pazaryerlerinin satıcılara yönelik olarak geniş veya dar EKM olarak nitelendirilebilecek bir kısıtlama getirip getirmediği sorgulandığında, Hepsiburada dışındaki pazaryerlerinin satıcılar ile akdettikleri sözleşmelerde satış kanallarına yönelik böylesi bir kısıtlama görülmemektedir. Hepsiburada tarafından geçmiş dönemlerde geniş EKM uygulandığı bilinmekle birlikte sektör incelemesi kapsamında Hepsiburada'dan talep edilen sözleşmelerde hâlihazırda böyle bir hükmün yer almadığı ve yalnızca dar EKM koşuluna yer verildiği görülmektedir. (.....TİCARİ SIR.....) Buna ilişkin olarak Hepsiburada tarafından, ilgili hükmün pazaryerinin sağladığı olanaklardan yararlanan

satıcıların bedavacılık yapmasını caydırmayı amaçladığı ancak söz konusu kısıtlama kapsamında satıcılara yönelik herhangi bir işlem yapılmadığı belirtilmiştir.

(444) Bunun yanı sıra, her ne kadar satıcılar ile akdettiği sözleşmelerde bu yönde bir hüküm olmasa da Trendyol'un fiyatlara yönelik uygulamaları kapsamında sunduğu beyanların dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Trendyol tarafından, EKM şartı kapsamında olmamakla birlikte, fiyatlara yönelik bazı uygulamalarının bulunduğu ve bu uygulamaların temelde satışların artırılması yönüyle satıcılara ve fiyat yönüyle de tüketicilere fayda sağlama amacıyla hayata geçirildiği, satıcıların bu fiyatların altında veya üzerinde listeleme yapmakta tamamen özgür oldukları ve öneriyi kabul etmek zorunda olmadıkları belirtilmektedir. (**.....TİCARİ SIR.....**)

(445) Trendyol'un bahsi geçen uygulamalarının tüm e-ticaret platformlarındaki fiyatları dikkate alması nedeniyle geniş EKM şartına benzer etkiler doğurabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, söz konusu uygulamaların, tüm internet satışı kanallarını kapsamaması nedeniyle bir fiyat katılığına yol açma ve platformlar arası komisyon rekabetini azaltma riski bulunduğu belirtilmelidir. Her ne kadar satıcıların sözleşmesel bir hüküm uyarınca bu fiyatlara uymak gibi bir zorunluluğu bulunmadığı ve satıcıların fiyat belirlemede serbest oldukları belirtilmiş olsa da, bu çerçevede fiyatlama yapacak olan satıcıların çeşitli etiketlerle listelemede öne çıkabilecek olmasının, satıcılar için cezbedici olduğu açıktır. Bu kapsamda, satıcıların, satışlarını artırmak için bu uygulamalardan yararlanmak isteyecekleri ve bunun da pazarda EKM benzeri etkilerin doğması riskini artırabileceği düşünülmektedir.

(446) Bu çerçevede dâhilinde sözleşmesel veya fiili EKM'ye neden olabilecek uygulamaların pazarın rekabetçi fayda yaratması bakımından kritik önemdeki platformlar arası rekabeti sınırlandırma bakımından benzer etkileri nedeniyle benzer yaklaşımla ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

(447) Pazarın mevcut durumu ve gelişimi çerçevesinde fiili veya sözleşmesel EKM koşulunun geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)ince kullanılması halinde

rekabet karşıtı etkinin büyüklüğü itibarıyla etkinlik kazanımları ile telafisinin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.

(448) Buna karşılık EKM koşulunun diğer pazaryerlerince kullanılıp kullanılmayacağı noktasında tarafların pazarlık güçleri gözetilerek, koşulun niteliği (geniş/dar), yaratması muhtemel rekabet karşıtı ve rekabetçi etkiler çerçevesinde değerlendirme yapılması gerektiği, platform EKM koşullarına yönelik esasların ikincil mevzuat değişikliği ile netleştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın dar EKM koşulunun geçit bekçisi konumundaki pazaryer(ler)ince kullanılması bakımından da geçerli olması gerektiği düşünülmektedir.

5.1.2. Münhasırlık /Rekabet Etmeme Yükümlülüğü

(449) Rekabet etmeme yükümlülüğü ve münhasırlık uygulamaları rekabet hukuku yaklaşımında her halde ihlal olarak kabul edilmemekte, yaratabileceği etkinlik kazanımları ile bedavacılık ve vazgeçme problemlerinin önlenmesindeki rolü dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Geleneksel pazarlarda sağlayıcının perakendeciye bir promosyon yatırımı yaptığında bu promosyon aynı zamanda onun rakiplerini de perakendeciye çekeceğinden sağlayıcılar arasında bedavacılık problemi oluşabilecektir. Vazgeçme problemi ise sözleşmeye veya ticari ilişkiye özgü yatırımlar söz konusu olduğunda ortaya çıkacak, anlaşma sonrasında sağlayıcı bayiye yaptığı yatırımını amorti edemeyeceğinden ötürü yatırım yapmaktan vazgeçecektir. Böyle durumlarda rekabet etmeme yükümlülüğünün getirilmesi ilgili sorunları ortadan kaldıracaktır.¹⁴⁴

(450) Söz konusu uygulamalara çok taraflı platformlarda da rastlandığı görülmekle birlikte, platformların kullanıcılarına hem akdettikleri sözleşmelerde rekabet etmeme yükümlülüğü getirmesi hem de ödül veya ceza uygulamaları ile fiili olarak satıcıların farklı platformlarla çalışmalarını engellemesi mümkün olabilmektedir.¹⁴⁵ Münhasırlık uygulamalarının yukarıda bahsedildiği üzere, rekabet üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği kabul edilmekle birlikte mevcut ve/veya potansiyel rakiplerin gerekli kanallara erişiminin engellenmesi ve/veya giriş maliyetlerinin artırılması suretiyle ilgili pazar(lar)ın

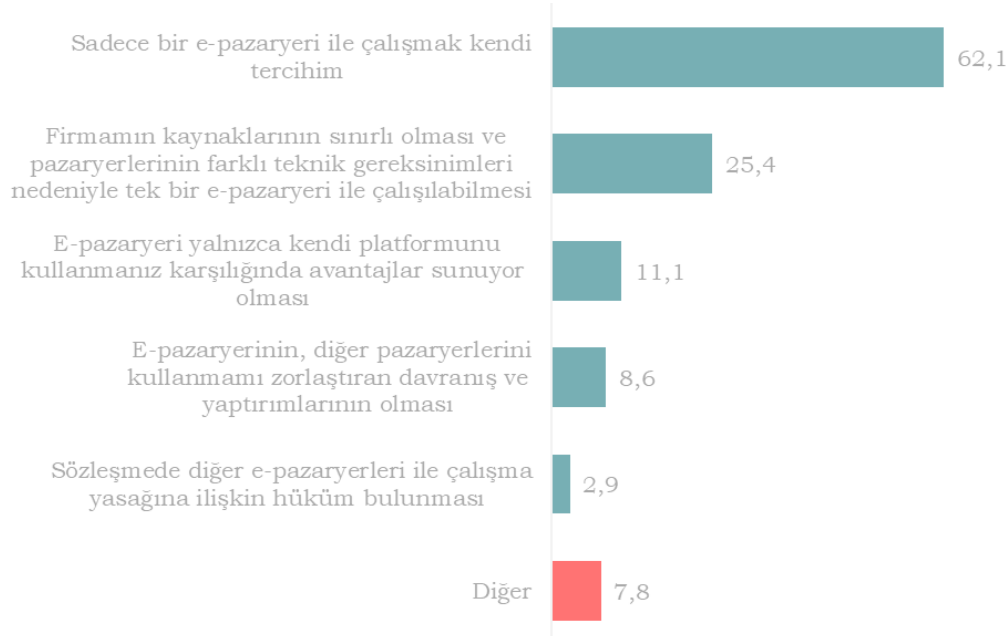
¹⁴⁴ Dikey Anlaşmalara İlişkin Kılavuz, para. 121.

¹⁴⁵ Doğan C., (2021), b.3.4.2.

kapanmasına neden olabildiği de bilinmektedir. Ayrıca, rakip pazaryerlerinin yeterli satıcı tabanı elde etmesinin engellenmesi suretiyle dolaylı olarak yeterli tüketici tabanı yaratmasını da engelleyeceği ve pazardaki rekabet edebilirliği azaltabileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, pazaryerleri tarafından satıcılara yönelik getirilen münhasırlık koşullarının, satıcıların ve dolayısıyla tüketicilerin çoklu erişimini engelleyerek pazarların evrilme eğilimini ve hızını artırması olasıdır.

(451) Bu noktada öncelikle pazardaki mevcut durumu görebilmek adına sektör incelemesi kapsamında yapılan satıcı anket çalışmasından elde edilen satıcıların tek pazaryeri ile çalışmayı tercih etme nedenleri ile birden fazla pazaryeriyle çalışmanın zorluklarına ilişkin değerlendirmelerinden bahsetmek yararlı olacaktır. Grafik 53'den görüleceği üzere sadece tek bir pazaryeriyle çalışan satıcıların yarısından fazlası, söz konusu tekli erişimin kendi tercihleri olduğunu ifade etmektedir. Satıcıların, tek bir pazaryeri ile çalışmalarının en önemli ikinci nedeni ise, satıcıların kaynaklarının sınırlı olması ve pazaryerlerinin farklı teknik gereksinimleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Grafik 53 (tekraren): Satıcıların Sadece Bir Pazaryeri İle Çalışma Nedenleri

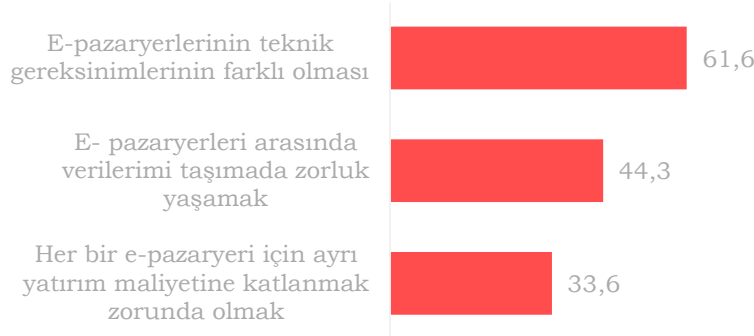

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(452) Aynı zamanda, aşağıdaki grafikten satıcıların tek bir pazaryeri ile çalışma nedenleri ile aynı doğrultuda olacak şekilde, birden fazla pazaryeri ile

çalışmanın en zor tarafının, e-pazaryerlerinin teknik gereksinimlerinin farklılığı olduğu görülmektedir.

Grafik 127: Çok Sayıda Pazaryeri İle Çalışmanın Zorlukları

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(453) Yukarıdaki grafiklerden hareketle, münhasırlık uygulamalarının satıcıların çoklu erişim tercihleri önünde önemli bir engel teşkil etmediği, satıcıların tekli erişim tercihlerinin bu tarz sözleşmesel veya fiili münhasırlık koşulundan kaynaklanmadığı ve/veya birden fazla platformla çalışmayı zorlaştıran/engellenen bir neden olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, pazaryerlerinden edinilen bilgiler ve pazaryerlerinin satıcılarla akdettikleri sözleşmeler incelendiğinde de bu tarz bir münhasırlık hükmüne yer verilmediği ve pazaryerlerinin satıcıları yalnızca kendileri ile çalışmaya zorlamadıkları görülmektedir. E-pazaryerlerinin, satıcılarla imza altına aldıkları sözleşme tiplerinin kategori önem arz etmeksizin standart sözleşmeler olduğu, farklı komisyon oranı ile çalışılmak istenen satıcılarla ise farklı sözleşmelerin imzalanması şeklindeki uygulamalarla da karşılaşılabilirdiği tespit edilmiştir. Bahsi geçen tip sözleşmelerde yer alan hükümlerin, genel işlem koşulu olarak değerlendirilmesi muhtemel olup münhasırlığa yönelik herhangi bir şartla ilişkilendirilememiştir.

(454) Bununla birlikte bazı e-pazaryerlerinin, sözleşmesel bir zorunluluk uygulamaksızın fiili yoldan satıcılara yönelik olarak, dönemsel ve değişken kampanyalar uyguladığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, uygulanması hedeflenen kampanyalar döneme göre uyarlanmakta ve faaliyet türüne göre şart ile süreye bağlanmaktadır. (.....TİCARİ SIR.....) Bazı e-pazaryerlerinin ise pazaryeri modeline geçiş esnasında (.....TİCARİ SIR.....) ya da pazara girerken bazı münhasırlık taleplerini dikkate alarak hareket ettikleri anlaşılmıştır.

Teşebbüsler tarafından bu tip sözleşmelerin kısa süreli olduğu ve satıcı portföyünü genişletmek amacıyla uygulandığı ifade edilmektedir. Nitekim e-pazaryerlerinin amaçları arasında, söz konusu anlaşmalar vasıtasıyla satıcılara pazarlama konusunda destek sağlanması yer almaktadır. Bu anlamda inceleme mevcudu bilgi ve belgeler çerçevesinde münhasırlık uygulamalarının pazarda hâlihazırda etki doğuracak nitelikte bir kullanımı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu fiili durum münhasırlık uygulamalarının gündeme gelmesi halinde de sorunsuz karşılanacağı şeklinde bir algıya neden olmamalıdır. Dolayısıyla pazarın mevcut yapısı ve gelişim evresinde dahi, özellikle geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)i tarafından satıcılara getirilecek münhasırlık koşullarının, öncelikle çoklu erişimi ve buna bağlı olarak da platformlar arası rekabeti azaltması ihtimali göz ardı edilmemelidir.

(455) Bu noktada satıcılar nezdindeki çoklu erişimin, bilinirliği olan ve/veya markalı satıcılar ile bilinirliği olmayan ve/veya markasız satıcılar bakımından ayrı ayrı değerlendirilmesi de önem arz etmektedir. Çünkü bilinirliği olan ve/veya markalı satıcılar, normal koşullar altında, birden fazla platforma erişmeyi ve bu sayede satışlarını artırmayı hedefleyeceklerdir. Ancak bilinirliği olmayan ve/veya markasız satıcılar bakımından tüm platformlarda yer almanın istenen bir durum olmayabileceği¹⁴⁶, bunun da, alışverişe dönüşüm oranları ve gelir elde etmek bakımından satıcılar nezdinde önem taşıyan ‘bilinirliği’ her bir platform özelinde ayrı ayrı yaratmanın oldukça zor ve maliyetli olmasından kaynaklandığı kabul edilmektedir.

(456) Birden fazla pazaryerinde olmanın, özellikle özgün ürünler satan ve bu faaliyeti sürdürebilmek için belli bir talep büyüklüğüne ulaşmak zorunda olan satıcılar bakımından daha da zor olacağı düşünülmektedir.¹⁴⁷ Bu tür satıcılar bakımından sahip oldukları bilinirliği transfer etmek bir geçiş maliyeti yaratacak ve satıcıların gelirlerinde azalmaya yol açacaktır.¹⁴⁸ Satıcılar nezdindeki bilinirlik aynı şekilde tüketicilerin tekli erişim tercihlerini de

¹⁴⁶ HAUCAP, J., HEIMESHOF, U., “Google, Facebook, Amazon, eBay: Is the Internet Driving Competition or Market Monopolization?”, 11 International Economics and Economic Policy 49,57-58, (2014); CREMER, J., vd., s. 57-58; BUDZINSKI, O., KOHLER, K.H., “Is Amazon The Next Google?”, 20 Ilmenau Economics Discussion Papers No:97, (2015), s. 21.

¹⁴⁷ A.g.k.

¹⁴⁸ A.g.k.

etkileyecektir. Buradan hareketle, pazaryerlerinin çoklu erişimi engelleme güdüsünün özellikle ölçeği ve bilinirliği daha fazla olan, tüketicilere ulaşmada kritik rol oynayan büyük satıcılarda yoğunlaşacağı çıkarımı yapılabilecektir.

(457) Sonuç olarak, hâlihazırda yapısı gereği yoğunlaşan ilgili pazarda bu tip uygulamaların mevcut olması pazarın daha da yoğunlaşmasını tetikleyebilecektir. Bu nedenle, iktisadi yapıları gereği pazaryeri platformlarının, geleneksel piyasalardaki sağlayıcıların etkinlik kazanımına bağlanan sınırlamaları kullanmaları noktasında daha muhafazakâr bir değerlendirmeye tabi tutulmasının önümüzdeki süreçte oluşabilecek rekabet aksaklıklarının önlenmesi açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Buradan hareketle, platform münhasırlık uygulamalarına yönelik esasların ikincil mevzuat değişikliği ile netleştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

5.1.3. Tüketici ve Satıcı Tarafında Çoklu Erişimi Sınırlandıran Uygulamalar

(458) Ağ etkileri ve ölçek ekonomileri gibi özellikler nedeniyle ilk giren avantajının oldukça önem taşıdığı platform pazarlarında, bu avantajın etkisini hafifletmek, pazar gücünün tek elde toplanmasını önlemek bakımından çoklu erişimin sağlanması ve korunması oldukça önemlidir. Benzer şekilde pazara giriş yapmak isteyen ancak, yerleşik pazaryeri ölçüsünde ek hizmetler sunamayan pazaryerlerine pazarı açmak ve tüketicilerin bu pazaryerlerini, yerleşik pazaryeri tarafından engellenmeksizin, deneyimleyebilmesini sağlayabilmesi nedeniyle çoklu erişimin varlığı ve zorlaştırılmaması önemli görülmektedir. Bununla birlikte, gerek tüketicilerin gerekse satıcıların çoklu erişim tercihlerinin pazaryerlerinin birçok farklı uygulamasından etkilenebileceği değerlendirilmektedir.

(459) Platformlar genellikle çoklu erişimi doğrudan yasaklamamakta ancak geçiş maliyetlerini teknik yollar da dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde artırabilmektedir. Bu yöntemler, sadakat programları veya ek hizmet sunumları gibi tüketici ve satıcı bağımlılığını artırmaya yönelebildiği gibi satıcı ve tüketicilerin platformdaki veri varlıklarının alternatif platformlara taşınmasının zorlaştırılmasına veya engellenmesine yönelebilmektedir.

(460) Platformların, çoklu erişim imkânı bakımından kendilerine ek mali külfet yaratmadığı için, başvuracakları muhtemel ilk yol, tüketicilerin veya satıcıların veriye erişiminin ve veriyi taşımasının teknik veya davranışsal yöntemlerle zorlaştırılması veya engellenmesidir. Bilindiği üzere, platform iş modelinde veri, teşebbüsler bakımından son derece önemli bir varlık niteliğindedir. Bu önemine binaen, tüketicilerin ve satıcıların kendi verilerine erişmesi ve verileri platformlar arasında taşınmasına yönelik teknik veya davranışsal bir zorlaştırma veya engellenmenin, özellikle geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)i tarafından uygulanması durumunda, tüketici veya satıcılar bakımından bir fayda doğurmaksızın doğrudan refah kaybına neden olacağı değerlendirilmektedir.

(461) Tüketici tabanının pazaryerinin ticari başarısının lokomotif gücü olduğu ve satıcı tabanı açığının bir ölçüde pazaryerinin kendisinin satıcı hale gelmesiyle kapatılabildiği dikkate alındığında, tüketicilerin çoklu erişim imkânının azaltılması güdüsünün daha ağır basacağı düşünülmektedir. Platformlar, tüketicilere daha iyi koşul ve teklifler veya daha kapsamlı sadakat programları sunarak; kargo, teslimat, üçüncü taraf satıcıların kusurlarına karşı garantörlük ve diğer hizmetleri sağlayarak, tüketicilerin geçiş maliyetini artırarak ilgili platformda kilitlenmesine¹⁴⁹ ve alternatifleri araştırmasının engellenmesine sebep olabilir. Tüketicilerin bir sebeple bir platforma kilitlenmesi pazaryerinin bu tüketiciler üzerindeki hâkimiyetini genişletmekte, buna bağlı olarak tüketicileri yönlendirme ve manipüle etme imkânı da genişlemektedir.

(462) Benzer şekilde, pazaryerleri, söz konusu teklif ve hizmetleri satıcılara sunduklarında da satıcıların ilgili platformda kilitlenmesine ve çoklu erişim güdülerinin baltalanmasına sebep olabilecektir. Günümüzde, pazaryerleri başta olmak üzere dijital platformların giderek artan şekilde fonksiyonlarını kümelenmelerini¹⁵⁰, pazardaki konumlarını güçlendirmekte ve geniş kapsamlı servis ve ürünlere ulaşım bakımından darboğaz etkisi

¹⁴⁹ THEPOT, F., (2013), "Market Power in Online Search and Social Networking:A Matter of Two-Sided Markets" 36(2) World Competition 195, 205-217.

¹⁵⁰ OECD, (2019), s. 30.

yaratmalarına¹⁵¹ sebep olmaktadır. Dolayısıyla, e-pazaryerlerinin, tarafların bağımlılığı üzerinde giderek artan bir aracılık gücüne¹⁵² sahip oldukları söylenebilecektir.

(463) Bu çerçevede aşağıda, tüketici ve satıcıların çoklu erişim tercihlerini etkileyebilecek pazaryeri uygulamaları değerlendirilerek olası faydalara ve endişelere yer verilecektir.

5.1.3.1. Pazaryeri Tarafından Sunulan Ek Ürün/Hizmetlerin Çoklu Erişim Üzerindeki Etkisi

(464) E-pazaryerleri, daha önce de değinildiği üzere, sundukları temel aracılık hizmeti ile ilişkilendirilebilecek başka hizmetler ve uygulamalar da sunmakta ve bu hizmetlerin hep birlikte sunumu ile yaratılan ekosistem, çoklu erişimin cazibesini yitirmesine neden olmaktadır. Pazaryeri platformlarının sunduğu söz konusu uygulamaların, gerek satıcılar gerekse tüketiciler özelinde, geçiş maliyetlerini artıracak nitelikte olduğu bilinmektedir. Bu uygulamalar kapsamında, sadakat programları ve avantajlı teklifler ile kargo, bulut bilişim vb. hizmetlerin ücretsiz veya çok düşük ücretle sunulması değerlendirilebilecektir.

(465) Araştırmaya konu platformların, e-ticaretle ilişkili olarak sundukları hizmetler şu şekilde gruplanabilecektir:

¹⁵¹ Furman Report, s. 36.

¹⁵² SCHWEITZER, H., vd., Modernising the law on abuse of market power, Report for the Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, (2018), para. 6.

Tablo 44: Pazaryerlerinin E-Ticaretle İlişkili Diğer Hizmetleri

Pazaryeri	E-Ticaretle İlişkili Hizmetleri
	<ul style="list-style-type: none">○ <i>D Fast Dağıtım Hizmetleri ve Lojistik A.Ş. (hepsiJET)</i> - Taşıma Hizmeti○ <i>D Ödeme Elektronik Para ve Ödeme Hizmetleri A.Ş. (hepsipay)</i> - Çevrimiçi Ödeme Altyapısı
	<ul style="list-style-type: none">○ Trendyol Lojistik Anonim Şirketi (trendyolexpress) - Taşıma Hizmeti○ <i>DSM Ödeme ve Elektronik Para Hizmetleri Anonim Şirketi (Trendyol Pay)</i> - Çevrimiçi Ödeme Altyapısı
	<ul style="list-style-type: none">○ <i>n11faturam</i> - Fatura gönderme, alma, saklama gibi muhasebe işlemlerinin elektronik ortamda yönetimine ilişkin altyapı sağlama hizmeti○ <i>n11mağazam</i> - N11'in pazaryeri ile entegrasyon içeren e-ticaret sitesi kurulum hizmeti○ <i>n11cloud</i> - Bulut teknolojisine dayalı sistem altyapısı sağlama hizmeti
	<ul style="list-style-type: none">○ <i>Amazon Lojistik Programı</i> - Pazaryerini kullanan satıcılara depolama, teslimat, iade ve müşteri ilişkileri yönetimi hizmeti
	<ul style="list-style-type: none">○ Ptt kargo - Taşıma Hizmeti

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(466) Türkiye'deki pazaryerleri açısından söz konusu durum incelendiğinde, aracılık hizmeti ve perakendecilik faaliyetlerinin yanı sıra teşebbüslerin, özellikle kargo ve lojistik ile ödeme hizmetleri alanlarına doğru genişlediği görülmektedir. Amazon Türkiye, Amazon Lojistik Ağı ("*Amazon Fulfillment Network*" - AFN) ve satıcıların teslimat süreçlerine yardımcı olan Amazon Lojistik ("*Fulfillment by Amazon*" - FBA) hizmetlerini sunmaktadır. Amazon Lojistik programı, satıcılara ürünlerinin depolama, paketlenme ve teslimatı için AFN'yi kullanma seçeneği sunmaktadır. Hepsiburada ise *hepsiJET* ve *hepsipay* aracılığıyla kargo ve lojistik ile ödeme hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca *hepsiexpress* markası altında market ve yemek siparişi hizmetlerine de aracılık sağlamaktadır. N11'in elektronik fatura işlemleri, e-ticaret sitesi kurulumu, süpermarket ürünleri satışı ve bulut hizmetleri alanlarında faaliyet gösterdiği görülmektedir. Yine birden fazla iş kolunda faaliyet gösteren

Trendyol ise, *Trendyol Express* aracılığıyla kargo, *Trendyol Pay* aracılığıyla ödeme ve elektronik para hizmetleri sunmakta olup 2020 yılı itibarıyla market ve yemek sipariş teslimatı hizmeti sunmaya da başlamıştır.

(467) Teşebbüsler, bu şekilde kullanıcıların tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ekosistemler oluşturmaya çalışmakta ve ağ dışsallıklarını güçlendirmektedir. Birden çok iş kolunda yer almak, birçok durumda pazaryerlerinin rakiplerinin aynı zamanda sunulan farklı bir hizmet bakımından da müşterileri olmasına neden olmaktadır. Hibrit bir pazaryeri ile rekabet eden satıcılar, platformun teslimat, aracılık, ödeme vb. hizmetlerini kullanırken, platformun müşterisi olmaktadır. Kullanıcılara alışveriş, ödeme ve ulaştırma gibi hizmetlerin tek elden sunulması, kullanıcıların çok kaynaktan beslenme güdülerini azaltabilecektir. Pazaryerlerinin kullanıcıları kendi sundukları hizmete yönlendirmesi çoklu erişim imkânı olmasına rağmen tek kaynağı tercih etmelerine neden olabilecektir. Bu çerçevede, ilgili platformların belli ölçüde fonksiyon kümelenmesine gitmeye başladığı anlaşılmakta olup pazardaki çoklu erişim güdülerinin zayıflaması halinde pazaryerlerinin de pazardaki güçlerini giderek artırabilecekleri değerlendirilmektedir.

5.1.3.2. Sadakat Programlarının Çoklu Erişim Üzerindeki Etkisi

(468) E-pazaryerlerinin uyguladıkları sadakat programlarının da çoklu erişim bakımından ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Pazaryerleri, tüketicilere ve/veya satıcılara sundukları sadakat programları vasıtasıyla pazarın söz konusu iki tarafına da belirli avantajlar sunmaktadırlar. Bu avantajlar nedeniyle tüketiciler ilgili pazaryeri platformuna bağımlı hale gelebilmekte, eş deyişle başka pazaryerlerine geçişleri zorlaştırılan tüketicilerin çoklu erişim güdeleri zayıflamakta; satıcılar ise daha fazla tüketici tabanına ulaşabilmek ve satışlarını artırabilmek adına bu programlara katılım zorunluluğu hissedebilmektedir.¹⁵³

(469) Söz konusu durumun gerek tüketiciler gerekse satıcılar bakımından ilgili pazaryeri özelinde kilitlenme etkisi doğurabileceği, pazaryerlerinin ise bu bağılıkları sürdürebilmek adına söz konusu programlara dâhil olan satıcılara,

¹⁵³https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/competition_in_digital_markets.pdf?utm_campaign=4493-519, s. 260-291, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

olmayanlara kıyasla ayrıcalık tanınması söz konusu olabilecektir. Bu çerçevede, pazaryerlerinden uyguladıkları sadakat programlarına ilişkin bilgi talep edilmiştir. Edinilen cevaplardan Amazon Türkiye tarafından Amazon Prime, Trendyol tarafından Trendyol Elite¹⁵⁴ ve Trendyol Cüzdan, Morhipo tarafından Morpass¹⁵⁵, Hepsiburada tarafından Efsaneler Kulübü¹⁵⁶ ve GittiGidiyor tarafından Kazananlar Kulübü¹⁵⁷ ismi altında sadakat programlarının uygulandığı anlaşılmıştır. Bu kapsamda Trendyol'un, tüketicilerin platformdan alışveriş yapmasını teşvik etmek için indirim, puan, çekiliş hakkı ve kupon tanımlama benzeri uygulamalara ek olarak, aylık alışveriş tutarı belli miktarı aşan tüketicilere bedava kargo ve indirim gibi ayrıcalıklar sağladığı, Hepsiburada'nın, belli tutarın üzerindeki siparişler için bedava kargo avantajının yanı sıra, kişiye özel kampanyalar, ek taksit, hediye çeki gibi avantajlar sağladığı, ayrıca Trendyol'dakine benzer şekilde aylık alışveriş tutarı belli miktarı aşan tüketicilere bedava kargo ve indirim gibi ayrıcalıklar sağladığı, Amazon'un, Türkiye'deki müşterilerine herhangi bir sadakat programı sunmadığı ancak müşterilerinin Prime programına üye olabildiği ve bu kapsamda müşterilere hızlı ve güvenilir teslimat, ilave ücret olmaksızın sınırsız teslimat, dijital video yayını ve tekliflere erken erişim gibi ayrıcalıklar sağladığı, N11'in ise, herhangi bir sistematik ve uzun vadeli bir sadakat programı uygulamamakla birlikte, sık ve fazla alışveriş yapan müşterilerin memnuniyetini yükseltmek amacıyla ilgili müşterilere özel olarak indirim kuponları sunduğu¹⁵⁸, GittiGidiyor'un, her kullanıcıya alışveriş sonrası, alışveriş tutarına göre, bir sonraki alışverişlerinde kullanmak indirimler, belirli bir tutar üzerinde alışveriş yapan kullanıcılara kupon kampanyalar sunduğu ve Trendyol ile Hepsiburada benzeri bir sadakat

¹⁵⁴ Son 3 ayda yapılan alışverişlerinin tutarı 3000 TL üzeri ve alınan ürün sayısı 30 üzeri olan müşteriler, sonraki 3 ayda Elite programına dâhil olmaktadır. <https://www.trendyol.com/s/elite> Erişim Tarihi: 07.02.2021.

¹⁵⁵ Morhipo, 2019 yılının Şubat ayında Morpass'ı hayata geçirmiştir.

¹⁵⁶ Hepsiburada 'Efsaneler Kulübü' isimli müşteri sadakat programını 6 Ağustos 2020 itibariyle uygulamaya başlamıştır. Son 3 ay içerisinde minimum 20 adet ürün ve toplamda 2,000 TL üzerinde alışveriş yapmış bireysel hesaba sahip Hepsiburada kullanıcıları programa ücretsiz katılmaya hak kazanmaktadır. 3 ay sonra, bu koşulların sağlanması durumunda müşteri programında 3 ay daha kalmaya hak kazanmaktadır.

¹⁵⁷ Kazananlar Kulübü programı 2017 yılında hayata geçirilmiştir. Son bir yılda üç ayrı ürün sepetinde 500 TL ve üzeri alışveriş yapan kullanıcılar programa üye olabilmektedir.

¹⁵⁸ Tık Hızında Kuponlar, Kampanya Kuponları, Zincir Kuponlar, 11.11 Kuponları, Kuponmatik, Eşle Kazan, Kupon Satışı.

programını ile aylık alışveriş tutarı belli miktarı aşan tüketicilere indirimler, indirimlerden öncelikli olarak haberdar olma, çağrı merkezinden öncelikli olarak hizmet, satıcı onayı beklemeden ürün iade bedelinin temin edilmesi gibi ayrıcalıklar sağladığı, ÇiçekSepeti'nin, herhangi bir sadakat programı sunmadığı ancak mobil uygulama üzerinden verilen siparişlerde bir sonraki alışverişlerde kullanılmak üzere ek ödüller ve belirli alışverişler sonrası hediye çekleri gibi avantajlar sunduğu, Morhipo'nun son altı aylık alışveriş tutarı belli miktarı aşan tüketicilere ücretsiz kargo, çağrı merkezi önceliği ve hediye paracık vb. çeşitli avantajlar sağladığı anlaşılmıştır.

(470) Söz konusu sadakat programları ortaya konulduktan sonra, bunların tüketici alternatif platformlarda yer alma tercihlerini ne ölçüde etkilediği analiz edilmelidir. Pazarın taraflarından tüketiciler nezdinde yapılan anketler kapsamında tüketicilerin e-pazaryerleri arasından tercih yaparken dikkate aldığı kriterlere yönelik sorular yöneltilmiş olup bu çerçevede tüketicilerin değerlendirmeleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

Grafik 39 (tekraren): Alışveriş Yapılacak E-Pazaryerini Belirleme Kriterleri

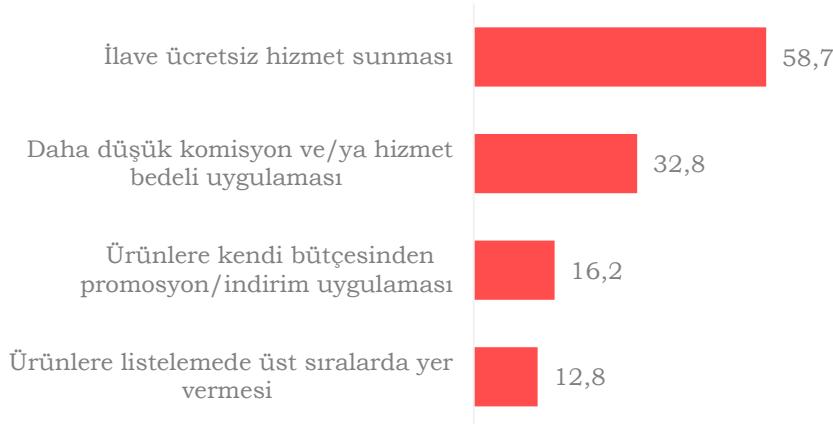
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(471) Yukarıdaki cevaplar çerçevesinde tüketicilerin alışveriş yapacakları e-pazaryerini belirlerken uygun fiyat, hızlı teslimat, bedava kargo ve/veya uygun kargo ücreti gibi hususları dikkate aldıkları, dolayısıyla da sadakat programları kapsamında veya farklı hizmetlerin sunumuna bağlamak suretiyle indirim ve/veya kampanya sunulmasının, kargo hizmetlerinin bedava veya oldukça düşük ücretle sunulmasının veya farklı avantajlar sunulmasının tüketiciler için geçiş maliyetlerini daha da artıracığı ve

tüketicilerin alternatif aramaktan vazgeçmesine veya çoklu erişim tercihinden caymasına yol açacağı değerlendirilmektedir.

(472) Pazarın diğer tarafı olan satıcıların tercihlerine göre ise, e-pazaryerleri seçimini etkileyen en önemli faktörler arasında; uygun komisyon oranı (%36,1), ilave hizmetlerin varlığı (%28,1) ve ilave hizmetlerin satıcılara uygun fiyatla sunulması (%8,7) yer almaktadır (bkz. Grafik 126, s. 207). Aşağıdaki grafikte ise e-pazaryerlerinin, satıcıları, kendi kargo firmasıyla gönderim yapmaya nasıl teşvik ettiklerine dair satıcı cevapları gösterilmektedir:

Grafik 128: E-Pazaryerinin Kendi Kargo Firması ile Gönderim Yapmaya Teşvik Etme Yöntemleri

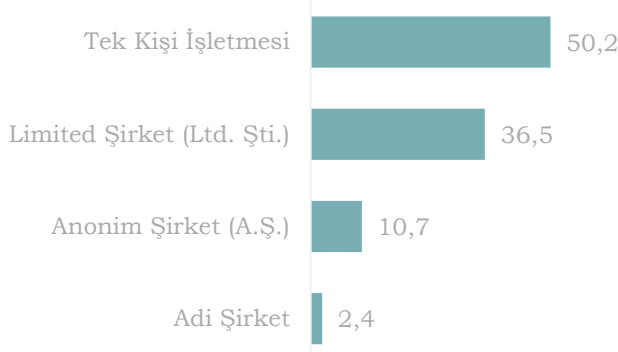
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(473) Yukarıdaki grafikten, pazaryerlerinin ilgili teşvik mekanizmalarının; ilave ücretsiz hizmetler sunulması ve daha düşük komisyon ve/veya hizmet bedeli uygulanması özelinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda, satıcılara yönelik sadakat programları veya farklı vasıtalarla daha düşük komisyon oranları veya farklı avantajlar sunulmasının ve/veya kargo ve kargo hizmetinin bir uzantısı olarak sunulan ürün depolama ve benzeri hizmetlerin sunumunun oldukça düşük ücretlerle veya ücretsiz olarak gerçekleştirilmesinin satıcıların geçiş maliyetlerini artıracığı değerlendirilmektedir.

(474) Geçiş maliyetlerinin bu şekilde artması, kilitleme etkisini doğurarak satıcıların çoklu erişimden caymasına ve ilgili pazaryeri özelinde bağımlılıklarının artmasına neden olabilecektir. Söz konusu etkinin, özellikle KOBİ ve daha küçük çaplı işletmeler bakımından daha yoğun olacağı

beklenmektedir. Pazaryerlerinde satış yapan satıcıların, işletme büyüklükleri aşağıdaki gibi ortaya çıkmaktadır:

Grafik 55 (tekraren): Satıcı Firmaların İşletme Türü

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

- (475) Buna göre, pazaryerlerinde satış yapan satıcıların yarısından fazlasının KOBİ niteliğinde olduğu, bu anlamda platformlar arası çoklu erişimi engelleme sonucunu doğurabilecek nitelikteki her tür koşul ve uygulamanın, satıcıların büyük çoğunluğu bakımından daha yoğun etki doğurabileceği ve bu anlamda pazarın bu tür uygulamalardan etkilenmeye oldukça yatkın olduğu anlaşılmaktadır.
- (476) E-pazaryerleri bakımından, pazardaki rekabetin korunması, tüketicilerin ve satıcıların sömürülmesinin önlenmesi ile pazara yeni girecek pazaryerlerinin kendilerine belli bir talep yaratabilmek ve tüketici çekebilmek için etkin bir giriş yapabileceği rekabetçi bir ortamın sağlanabilmesi için çoklu erişimin ve geçişlerin mümkün olması ve özellikle geçiş bekçisi teşebbüslerce zorlaştırılmaması oldukça büyük önem taşımaktadır. Ancak daha önce de belirtilmiş olduğu üzere, çoklu erişimin ve geçişlerin pazarın yapısından kaynaklanan nedenlerle veya platformların çeşitli uygulamalarıyla zorlaşması mümkündür. Bununla birlikte, söz konusu platform uygulamalarının gerek fiyatlar ve ek hizmetler vasıtasıyla tüketici refahının doğrudan veya dolaylı suretle (satıcılara sağlanan kolaylıklar vasıtasıyla) artırılması gerekse yeni ve katma değerli hizmetlerin sunulması suretiyle inovasyonu artıran bir yönünün olması, her bir pazaryeri ve somut olay bakımından, olay bazlı değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Bu çerçevedeki bir değerlendirmenin, tüketicilere sağlanan faydalar ile pazardaki rekabet üzerinde yaratılacak etkileri karşılaştırması ve teşebbüslerce sunulacak

etkinlik savunmasının kanıtlanabilir olması¹⁵⁹ gerekecektir. Ancak bu tür bir değerlendirilmenin, pazarın mevcut durumuyla sınırlı kalmasının yanıltıcı olabileceği açıktır. Evrilmeye meyilli bu tür pazarlarda, mevcut durumda sorun yaratmadığı değerlendirilebilecek bazı uygulamaların kısa bir süre sonra evrilmiş bir pazarda sorunlu olarak değerlendirilmesi, hatta ve hatta söz konusu evrilmenin bu uygulamalardan beslenmesi oldukça olasıdır.

5.2. Platform İçi Rekabet

- (477) E-pazaryerleri benimsedikleri iş modeli doğrultusunda platformlarında gerçekleşen rekabetin kapsamını belirlemektedir. Saf pazaryeri olarak faaliyet gösteren bir pazaryeri bakımından platform içi rekabet platformda yer alan satıcılar arasındaki rekabeti tanımlarken, hibrit pazaryerleri bakımından platform içi rekabet platformda yer alan üçüncü taraf satıcılar arasındaki rekabetin yanı sıra bu satıcılar ile platformunda kendisi de satıcı olarak yer alan pazaryeri arasındaki rekabeti de kapsamaktadır.
- (478) Pazaryerinin hibrit yapıda olması, satıcıları karşısında temelde ikili eşanlı role sahip olması anlamını taşımaktadır; (i) sağlayıcı rolü (pazaryeri satıcılara platformunda yer sağlamaktadır), (ii) rakip rolü (pazaryeri, platformunda yer sağladığı satıcıları ile rekabet etmektedir). Bu ikili rolün kapsamı, platformun kapsamına bağlı olup, platformun faaliyetlerini ilişkili pazarlara genişletmesi ile eşanlı rollerinin çeşitlenmesi ve genişlemesi söz konusu olabilecektir. Örneğin hibrit bir pazaryerinin faaliyetlerini lojistik hizmetlerine genişletmesi durumunda platform satıcıları karşısında yalnızca yer sağlayıcısı pozisyonunda kalmayıp aynı zamanda kargo hizmet sağlayıcısı haline de gelmektedir. Pazaryerinin satıcıları karşısındaki eşanlı rollerinin kapsamı genişledikçe olası çıkar çatışması alanları da genişlemektedir. Çıkar çatışmasının vuku bulması ise, platform içi rekabet kaygılarındaki temel dayanak noktasını teşkil etmektedir. Örneğin saf aracılık modeli ile çalışan pazaryerinin, platformunda yer alan satıcılar arasında ayrımcılık yapması, pazarı/pazaryerini rakiplere kapatma güdüsü eksik olduğu için rekabet hukuku açısından daha az şüpheli

¹⁵⁹ CREMER, J., vd., s. 6.

görülürken,¹⁶⁰ hibrit pazaryerleri bakımından satıcıları ile rakiplik ilişkisine bağlı çıkar çatışmasının bu güdüye vücut vermesi olası olduğundan bir rekabet tehdidi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, platformunun satıcıları ile çıkar çatışması yaratan eşanlı rolünün olması, platform içi rekabet kaygılarını artırmaktadır.

(479) Sektör incelemesi kapsamında ele alınan çok kategorili e-pazaryerlerinden yalnızca GittiGidiyor saf pazaryeri modeline sahipken, Amazon Türkiye, ÇiçekSepeti, EpttAvm, Hepsiburada, N11, Morhipo ve Trendyol hibrit niteliktedir. Bununla birlikte, pazarın önde gelen oyuncularından Trendyol ve Hepsiburada başta olmak üzere hibrit pazaryerlerinin kapsamlarını ilişkili pazarlara genişletme adımları da bulunmaktadır. Dolayısıyla, e-pazaryeri platformlarının eş anlı rollerinden kaynaklı çıkar çatışmaları ülkemizde de pazaryeri ve satıcıları arasındaki gerilimleri beslemekte ve bunlara bağlı rekabet kaygıları gündeme taşınmaktadır.

(480) Bölümün devamında pazaryerlerinin, üçüncü taraf satıcılara yönelik çeşitli davranış/uygulamalarından doğan platform içi rekabet endişelerine yer verilmektedir.

5.2.1. Pazaryerinde Faaliyet Gösteren Satıcılar Arasında Ayrımcılık

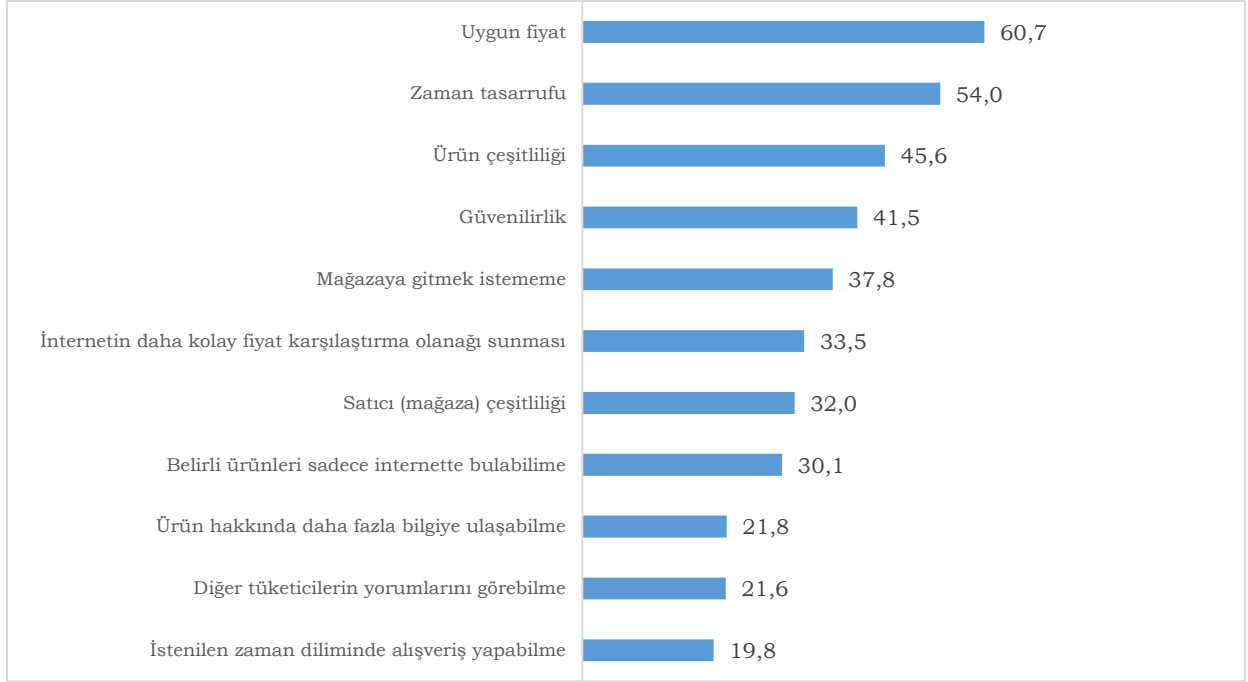
(481) Pazaryerleri, çift taraflı yapıları gereği ortaya çıkan dolaylı ağ etkileri nedeniyle platformlarında faaliyet gösteren satıcılara ihtiyaç duymaktadır. Zira pazaryerinde satıcı sayısının fazla olması tüketicileri de platforma çekecek, daha fazla tüketicinin olduğu bir pazaryerinde daha fazla sayıda satıcı bulunmak isteyecektir. Nitekim işbu sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen satıcı anketi bulgularına göre satıcıların e-pazaryeri tercihinde “platformu kullanan tüketici sayısının çok olması”nın ilk sırada belirtilen kriter olması satıcıların pazaryerlerinin tüketici tabanına atfettikleri değeri açıkça ortaya koymaktadır (bkz. Grafik 126, s. 207).

(482) Tüketicilerin ise e-pazaryeri tercihinde dördüncü sırada belirttikleri “ürün çeşitliliği” üzerinden satıcı tabanına değer atfettikleri ancak bu değerın satıcı

¹⁶⁰ O'Donoghue ve Padilla, The Law and Economics of Article 82 EC, Hart Publishing, 2006, s. 601-602.

tarafındaki karşılığı düzeyinde olmadığı gözlenmektedir (bkz. Grafik 39, s. 80).¹⁶¹ Bununla birlikte, tüketici anketinde her ne kadar e-pazaryeri tercihinde satıcı çeşitliliği doğrudan telaffuz edilen bir kriter olmasa da tüketicilerin çevrim içi alışverişe yönelmelerinde, aşağıdaki grafikte sunulduğu üzere, “ürün çeşitliliği” yanı sıra “satıcı çeşitliliği”nin de önde gelen nedenlerden biri olduğu belirtilmelidir.

Grafik 20 (tekraren): Tüketicilerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapma Gerekçesi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(483) Tüketicilerin satıcı tabanına, satıcıların tüketici tabanına atfettiğinden düşük değer vermesinde, pazaryerlerinin hibrit model sayesinde tüketici tercihlerini karşılamada elde ettikleri esnekliğin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Pazaryeri platformunda satıcı olarak yer almak suretiyle tüketicilerin ürün çeşitliliği talebini bir ölçüye kadar sağlayabilmekte ve satıcı tabanını telafi edebilmektedir. Kaldı ki, tüketici anketinde ortaya çıkan, pazaryerinde alışveriş yapan tüketicilerin %63,5'i bakımından pazaryerinin kimliğinin satıcılardan daha önemli olduğu ve tüketicilerin %54,5'inin pazaryerinin de satıcı olması durumunda satıcı tercihini pazaryerinden yana kullanacağı

¹⁶¹ Detaylı değerlendirme için işbu raporun “Tüketici Profili” ve “Ağ Dışsallıkları” başlıklarına bakınız.

bulguları hibrit yapının pazaryerine sunduğu esnekliğin önemli boyutlara ulaşabileceğine işaret etmektedir.

- (484) Tüketicilerin bahsi geçen eğilimlerinin hibrit pazaryerlerini satıcıları karşısında güçlü bir pozisyona taşıdığı değerlendirilmektedir. Bu pozisyonun pazaryerlerinin e-ticaretteki payının giderek artması sonucunda, satıcıların tüketicilere erişim sağlaması bakımından önemli bir giriş kapısı (*gateway*) haline gelmeleri¹⁶² ile daha da güçlenmekte olduğu görülmektedir.
- (485) Pazarın bu yapısı içinde pazaryerlerinin, platformda meydana gelen etkileşimlere yön veren kuralları (ürünlerin nasıl sıralanacağı, platformlarında üretilen veriye erişimin nasıl olacağı, teslimat ve iade standartları vb.) regüle etme gücünü bulabilecekleri¹⁶³ ve pazarın işleyişini yönlendiren güç haline gelebilecekleri değerlendirilmektedir. Pazaryerlerinin ellerinde bulundurdukları bu güç, sahip oldukları iş modeline göre, platformda faaliyet gösteren üçüncü taraf satıcılar arasındaki rekabet ve pazaryerinin alt pazarda satıcı olarak faaliyet göstermesi durumunda ise pazaryeri ve üçüncü taraf satıcılar arasındaki rekabet bakımından endişeleri beraberinde getirmektedir. Platform içi rekabete odaklanan söz konusu endişelerin temelinde, pazaryerlerinin üçüncü taraf satıcılara yönelik ayrımcı davranışları yer almaktadır.
- (486) Pazaryerlerinin satıcılara yönelik ayrımcılık uygulamalarına yönelik endişeler şu üç temel başlık altında toplanmaktadır; (i) Platformlarına, platformları ile ilişkili hizmetlere (lojistik/kargo vb.) ve/veya kendi ekosistemleri içindeki başkaca hizmetlere erişimi reddetmek, (ii) Platformun ürün/satıcı sıralamasında kendi ürün/hizmetlerini veya belirli satıcıların ürün/hizmetlerini ön plana çıkarmak, (iii) Pazaryeri platformu veya pazaryerlerinin kendi ekosistemleri içinde sahip oldukları başkaca hizmetler aracılığıyla toplanan üçüncü taraf satıcı verilerini pazaryeri lehine veya üçüncü taraf satıcıların aleyhine kullanmak ve üçüncü taraf satıcıların bu verilere erişimini engellemek.

¹⁶² Dryden N., Khodjamirian S. ve J. Padilla, (2020), “*The Simple Economics of Hybrid Marketplaces*”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 01.02.2021, s. 2.

¹⁶³ Sarıççek C., (2020), “*Me, Myself and Amazon*”, dn. 363.

(487) Saf aracılık modeli ile çalışan pazaryerinin, platformunda yer alan satıcılar arasında ayrımcılık yapması, daha önce de belirtildiği üzere, pazarı/pazaryerini rakiplere kapatma güdüsü eksik olduğu için rekabet hukuku açısından daha az şüpheli görülmektedir.¹⁶⁴ Aksine, bu pazaryeri, ilgili alt pazarda faaliyet göstermediği/rakip olarak yer almadığı için, üçüncü taraf satıcılar arasında var olan rekabetten fayda sağlayacaktır. Zira pazaryerleri, satıcılar aracılığıyla satılan ürün/hizmet hacmini ve bu doğrultuda da karlılığını sürekli olarak arttırmaya çalışmaktadır.¹⁶⁵ Dolayısıyla dikey entegre olmayan pazaryerinin, bazı satıcılara diğerlerden daha farklı (lehte veya aleyhte) davranmasının nedeni açık olmayabilmektedir.

(488) Ayrımcılığın bu türü, pazaryeri müşteri grubunun iki tarafı olan tüketiciler ve satıcılar arasındaki işlemlere imkân tanıma rolünü, bir başka deyişle çift taraflı platformların doğasını yansıtmaktadır. Bir pazaryerinin ayrımcılığa ilişkin güdüsü, tüketicileri tatmin etmek, eş deyişle tüketici ihtiyaçlarını yansıttığına emin olmak istemesinden kaynaklanabilir. Pazaryerlerinin, ilişkili olmayan teşebbüsler arasında ayrımcılık uygulamasının nedeni, tüketicilerin sorgularına yüksek kaliteli/ilgili tekliflerle dönüş yapabilmeyi sağlama amacı olabilir. Örneğin, hibrit olmayan bir pazaryeri, olumlu yorum/görüş oranı daha yüksek olan satıcıların, arama sonuçlarında daha yüksek sıralarda görüntülendiğinden emin olmak isteyebilecek ve bunun için satıcıları, aldıkları kullanıcı yorumlarına/görüşlerine göre sıralama güdüsüne sahip olabilecektir. Bunun yanı sıra, satıcıların teklifleri arasında kalite farkı varsa, söz konusu teklifler, kıyaslanabilir olmayacağı için platformun bu davranışını ayrımcı olarak nitelendirmek de zorlaşacaktır.¹⁶⁶ Ancak bu durum, söz konusu ayrımcı uygulamaların hiçbir koşulda ihlal olarak değerlendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir.

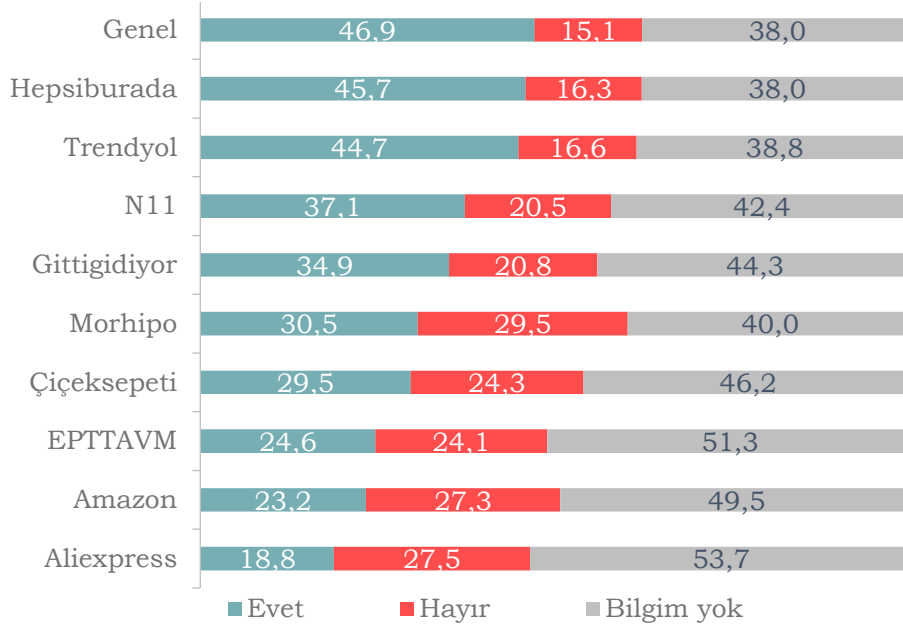
¹⁶⁴ O'Donoghue ve Padilla, *The Law and Economics of Article 82 EC*, Hart Publishing, 2006, s. 601-602.

¹⁶⁵ Dryden N., Khodjamirian S. ve J. Padilla, (2020), "*The Simple Economics of Hybrid Marketplaces*", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

¹⁶⁶ Graef, I., (2019) "Differentiated Treatment in Platform-to-Business Relations: EU Competition Law and Economic Dependence", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 29.02.2021, s. 10.

(489) Bu anlamda mevcut olan riski analiz edebilmek amacıyla sektör incelemesi kapsamında satıcılar nezdinde gerçekleştirilen anketler çerçevesinde, pazaryerinde faaliyet gösteren satıcıların, her bir pazaryeri özelindeki ayrımcılık algısı şu şekilde görülmektedir:

Grafik 129: E-pazaryerlerinin Belirli Üçüncü Taraf Satıcılar Arasında Ayrımcılık Yapma Durumu

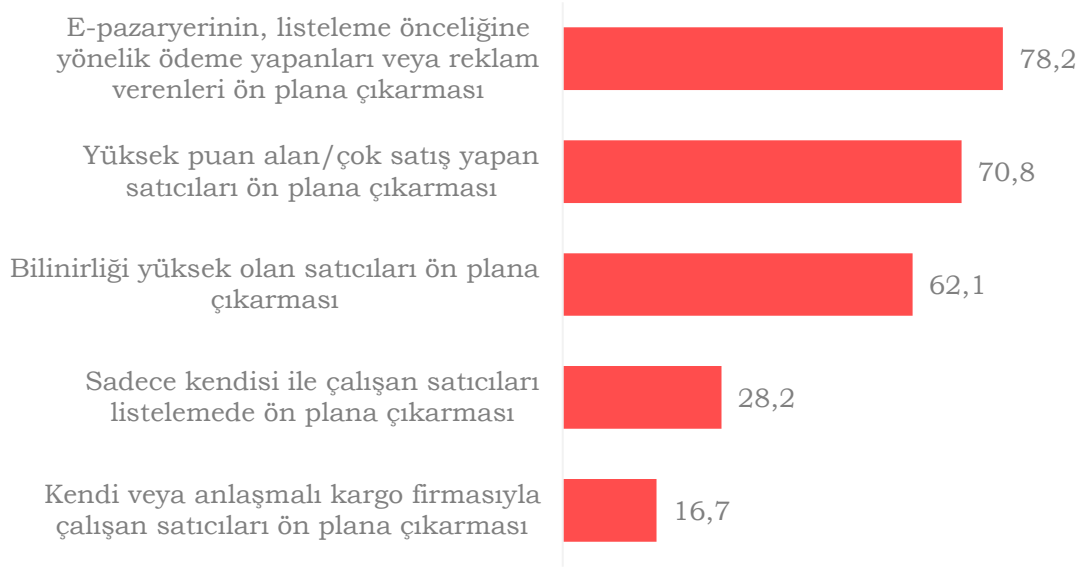

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(490) Buna göre; genel olarak, satıcıların %46,9'u, yani yarısına yakını, pazaryerlerinin belirli satıcılara ayrımcı davrandığını, %15,1'i böyle bir durumun söz konusu olmadığını ve %38'i ise konuya ilişkin bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Bununla birlikte, pazaryeri özelinde bakıldığında ise; Hepsiburada, Trendyol ve N11 gibi hibrit yapıdaki pazaryerlerinin üçüncü taraf satıcılar arasında ayrımcılık yaptığını düşünen satıcıların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, satıcıların %34,9'u hibrit yapıda olmayan GittiGidiyor'un dahi belirli satıcılar arasında ayrımcı davrandığını düşünmektedir.

(491) Daha önce de belirtildiği gibi, pazaryerlerinin satıcılara yönelik ayrımcı uygulamalarının bir türü, belirli satıcıların sıralamada üst sıralarda/öncelikli olarak gösterilmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda, pazaryerlerinin hangi satıcıları, hangi kriterler çerçevesinde ön planda gösterdiği sorusu önem kazanmaktadır:

Grafik 130: E-pazaryerlerinin Hangi Nitelikteki Satıcıları Ön Plana Çıkardığı

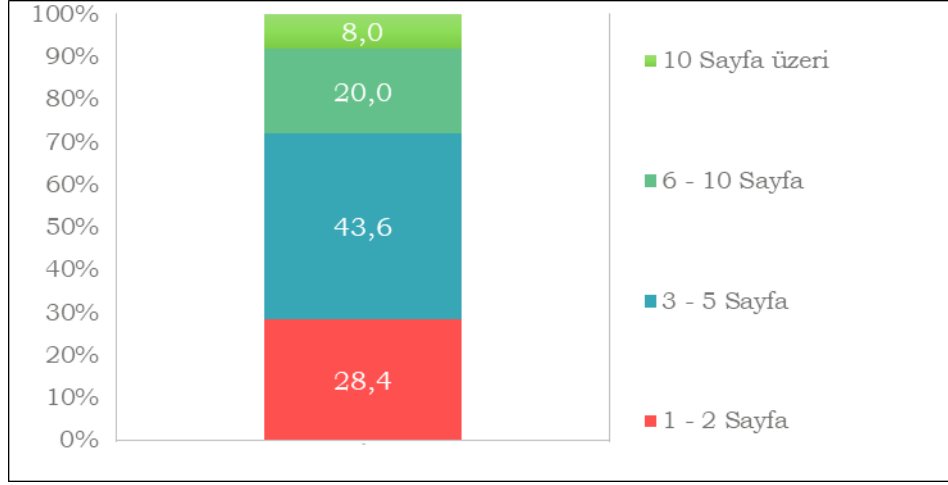

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(492) Buna göre, pazaryeri özelinde ayırım yapılmaksızın, satıcıların %78,2 oranındaki çok büyük bir çoğunluğu, listeleme önceliğine yönelik ödeme yapanların ve/veya reklamverenlerin ön plana çıkarıldığını; satıcıların %70 oranındaki büyük çoğunluğu, yüksek puan alan satıcıların ön plana çıkarıldığını; satıcıların %62,1'i ise, bilinirliği yüksek olan satıcıların ön plana çıkarıldığını belirtmektedir. Söz konusu sonuçlar, pazaryeri özelinde kırılıma tabi tutulduğunda da, sonuçlar paralellik göstermekte, yalnızca ilgili önceliklendirme nedeninin ilk üç neden içindeki yeri değişmektedir. Bu doğrultuda, pazaryerlerinin kendi hizmet kalitelerini arttırmak için sayılan nitelikteki satıcıları ön plana çıkarması bir dereceye kadar, eşit koşullarda uygulandığı ve diğer satıcıların rekabet edemeyecekleri/bulunamayacakları¹⁶⁷ sıralara atılmadığı kabulü altında olağan kabul edilebilecektir. Bu şartlı kabul, tüketicilerin bir pazaryerinde ürün ararken/satın alırken baktıkları sayfa sayısı ile doğrudan ilişkilidir:

¹⁶⁷ Sarıçiçek C., (2020), "Me, Myself and Amazon", s. 8.

Grafik 131: Ürün Sorguları Neticesinde Gösterilen Arama Sonuçlarında Kaçınıcı Sayfaya Kadar Bakıldığı

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(493) Bu çerçevede, tüketicilerin yaklaşık üçte biri, ilk 2 sayfaya bakarken yaklaşık dörtte üçü, 5 sayfa ve altına bakmakta ve ortalama bakılan sayfa sayısı, 6 olmaktadır. Buna göre, bu sayfalarda yer almak satıcılar bakımından hayati olup, sıralamanın objektif kriterler çerçevesinde ve eşit koşuldaki satıcılara eşit şekilde uygulanmasının önemi anlaşılmaktadır. Nitekim pazaryerlerinden temin edilen veriler de alışverişe dönüşüm oranlarının listelemede üst sıralarda yer alan ürünler bakımından yüksek olduğunu göstermekte olup bu yöndeki tüketici eğilimini teyit etmektedir.

(494) Öte yandan, Grafik-130'da satıcıların %28,2'si ve %16,7'since ifade edilen sırasıyla "sadece kendileriyle çalışan satıcıları ön plana çıkardığı" ve "kendisine ait/anlaşmalı olduğu kargo firmasıyla çalışan satıcıları ön plana çıkardığı" hususları ise pazaryerlerinin kendini kayırmasına yönelik olduğundan potansiyel bir çıkar çatışması alanına işaret etmekte ve rekabet hukuku radarına takılmaktadır.

(495) Hibrit çalışma modeline sahip olan pazaryerleri, yapılarının doğal bir sonucu olan çıkar çatışması nedeniyle; kendi ürün/hizmetlerini, platformlarında yer alan üçüncü taraf satıcılara kıyasla avantajlı konuma getirebilmektedir. Bu durum, rekabeti arttıran bir unsur olarak da görülebilmekte; bir pazaryerinin hibrit iş modelini benimseyerek, ürün/hizmet çeşitliliğini arttırabileceği, tekliflerinin kalitesini iyileştirebileceği ve rekabetçi bir fiyatlandırma yapabileceği belirtilmekte, bunun yanı sıra pazaryerinin satıcı olarak faaliyet

göstermeye başlaması, pazarın müşteri tabanını genişleterek yeni satıcıların pazaryerine katılmasına ve mevcut satıcıları inovasyon/yatırım yapmaya teşvik edeceği vurgulanmaktadır.¹⁶⁸

(496) Öte yandan literatürdeki genel kanı, özellikle pazar gücüne sahip olan pazaryerlerinin, kendi ilişkili hizmetlerini/ürünlerini rakiplerine kıyasla kayırmasının rekabet karşıtı endişeleri önemli ölçüde arttıracığı yönündedir. Bu kapsamda, hibrit modelde çalışan pazaryerleri özelinde, rekabet hukuku perspektifinden ortaya çıkabilecek söz konusu endişelerin ayrıntılı olarak incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

5.2.1.1. Pazaryerleri Ürün ve Satıcı Sıralaması

(497) Hibrit pazaryerlerinin kendini kayırması bakımından ortaya çıkan ilk endişe, pazaryerinin alt pazardaki kendi ürün/hizmetini korumak amacıyla, rakiplerinin, pazaryeri platformuna veya ilişkili hizmetlere erişimine doğrudan engel olmasıdır. Diğer taraftan pazaryerleri, platforma erişimi doğrudan engellemekle birlikte rakipleri dezavantajlı konuma düşürecek stratejiler belirleyerek erişimi dolaylı yoldan da engelleyebilecektir. Bu tür stratejiler içinde akla gelen ilk olasılık; pazaryerlerinin, aynı ürünü satan satıcılar arasından yalnızca bir satıcıyı görüntülediği 'satın alma kutusu'nu¹⁶⁹ ve/veya ürün arama sonuçlarındaki sıralamayı kendi perakende hizmetleri lehine kullanmasıdır.

(498) Tüketicilerce gerçekleştirilen arama sonuçlarını gösterecek/sıralayacak olan 'arama algoritmasının' tasarlanması ve çalışma prensiplerinin belirlenmesi doğrudan pazaryeri platformunun inisiyatifindedir. Bu nedenle, pazaryerinin algoritması, 'satın alma kutusu'nda ve/veya ürün arama sonuç sıralamasında belirli ürünleri önceliklendirirken, pazaryerinin kendi ürünlerini ön plana çıkaracak şekilde de hareket edebilecektir.

¹⁶⁸ Dryden N., Khodjamirian S. ve J. Padilla, (2020), "The Simple Economics of Hybrid Marketplaces", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 01.02.2021, s. 7-8.

¹⁶⁹ Bir tüketicinin alışveriş sepetine doğrudan spesifik bir satıcının ürünlerini eklemesini ve alışverişini bu doğrultuda tamamlamasını mümkün kılmaktadır. Satın alma kutusu, ilk olarak Amazon tarafından kullanılmış olmakla birlikte, günümüzde alışverişin tamamlandığı ilgili ekranı ifade etmek için tüm pazaryerleri ve e-ticaret siteleri bakımından ortak bir ifade olarak kullanılmaktadır.

(499) Bu konudaki temel endişe, tüketicilerin, pazaryerinin kendi kendini tercih etme yöntemlerini doğrudan fark edememeleri ve bu nedenle de genellikle davranışlarının bir dereceye kadar manipüle edildiğinin farkında olmamalarıdır.¹⁷⁰ Başka bir deyişle, arama algoritmalarının ‘kara kutu’ (*black box*) olarak nitelendirilen doğası, sistemi opaklaştırmakta, tüketicilerin tercih belirleme yeteneklerini kısıtlayabilmekte ve kendi kendini düzeltme olasılıklarını azaltabilmektedir.¹⁷¹ Özellikle, pazaryerindeki satın alma kutusuna girebilmenin¹⁷² ya da ürün arama sonuçlarında erişilebilir şekilde sıralanmanın, satıcılar için taşıdığı hayati önem düşünüldüğünde, pazaryerinin kendi kendini tercih etmesiyle ortaya çıkabilecek rekabetçi endişeler artmaktadır.

(500) Bu çerçevede, pazaryerlerinden, ürün arama sonuçlarını gösteren/sıralayan ‘arama algoritmasının’ dikkate aldığı temel parametrelerin neler olduğuna ilişkin bilgi talep edilmiştir. Buna yanıt olarak:

- Amazon Türkiye tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- ÇiçekSepeti tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- EpttAvm (.....TİCARİ SIR.....),
- GittiGidiyor tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- Morhipo tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- N11 tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- Trendyol tarafından, (.....TİCARİ SIR.....)

ifade edilmiştir.

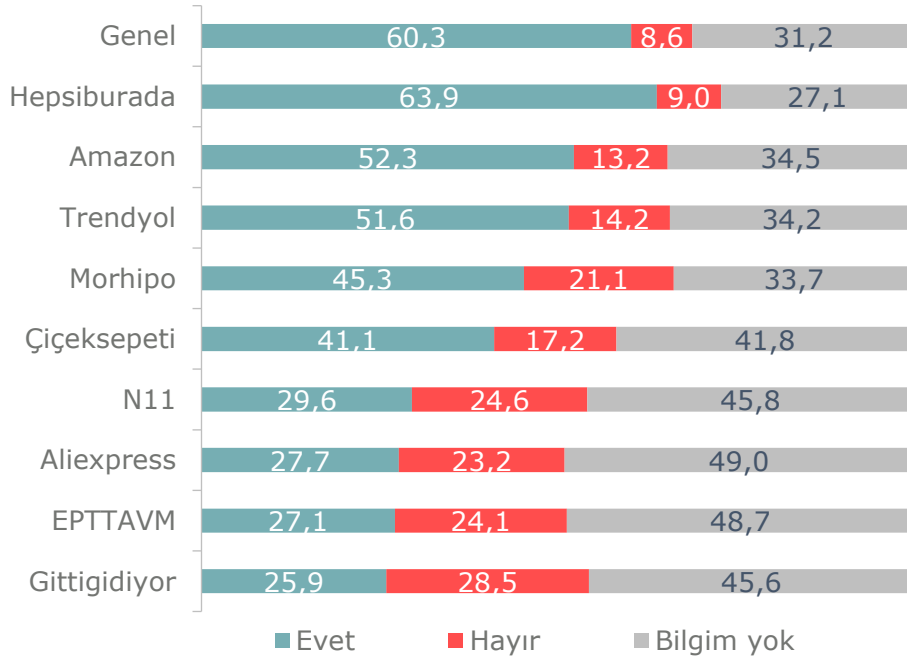
¹⁷⁰ Koepf H.V., (2019), “*Virtual Competition: Challenges in Competition Law Regarding Online Platforms*”, <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8997593&fileId=8997594>, Erişim Tarihi: 01.02.2021, s. 56.

¹⁷¹ “*Market Study on E-commerce in India,*” (2020), https://www.cci.gov.in/sites/default/files/whats_newdocument/Market-study-on-e-Commerce-in-India.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2021, s. 21.

¹⁷²Alt komite raporunda, ABD’de Amazon satışlarının yaklaşık %80’inin ‘satın alma kutusu’ aracılığıyla gerçekleştiğini ve mobil satın alımlar için bu oranın daha da yüksek olduğunu tahmin edildiği belirtilmektedir.

(501) Tüm bu bilgiler ışığında, pazaryerlerinin ürün arama sonuçlarını gösteren/sıralayan 'arama algoritmalarının' dikkate aldığı unsurların değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, pazaryeri beyanlarından, arama/sıralama algoritmalarının, genel olarak; tüketiciler tarafından aranan kelimeler ile ürüne ilişkin bilgilerin eşleşmesini temel aldığı ve tüketici tercihlerini (beğenilme oranları, tıklama ve satın alma oranları, geçmiş alışveriş verilerini vb.) göz önünde bulundurduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, pazaryerlerinin ürün arama/sıralama algoritmalarının, pazaryerinin kendi ürünlerini ön plana çıkardığı yönünde bir çıkarım yapılamamaktadır. Diğer taraftan, satıcıların bu yöndeki değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

Grafik 132: E-pazaryerinin Satıcı Olduğu Ürünleri Listelemeye Ön Plana Çıkardığını Düşünme Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(502) Buna göre, pazaryerinde faaliyet gösteren satıcıların %60,3 oranındaki büyük bir kısmı, pazaryerinin, kendisinin satıcı olduğu ürünleri listelemeye ön plana çıkardığını düşünmektedir. Görece yüksek pazar payına sahip olan ve kendi ürün satışlarını gerçekleştiren Hepsiburada, Amazon Türkiye ve Trendyol gibi pazaryerlerinde bu oranın %50'nin üzerinde olması özellikle dikkat çekicidir.

(503) Tüketici anketi bulgularına göre ise, tüketicilerin %72'si, ürün arama sonuçlarında ilk beş sayfaya kadar bakmakta ve sayfa sayısı arttıkça tüketicilerin ilgili sayfalara bakma oranları düşmektedir (bkz. Grafik 131, s.

241). Bu eğilimden hareketle, pazaryeri tarafından sunulan/önerilen sıralama sonuçlarını temel alan tüketicilerin, pazaryerinin kendi ürünlerini ön plana çıkarması durumunda, bu ürünleri tercih etme olasılıkları artabilecektir. Böylece, bir taraftan, tüketicilerin diğer satıcıların ürünlerine erişim imkânı kısıtlanırken; diğer taraftan, ürünlerini tüketicilere ulaştıramayan satıcıların rekabet etme kapasite ve güduları zaman içinde kaybolacaktır.

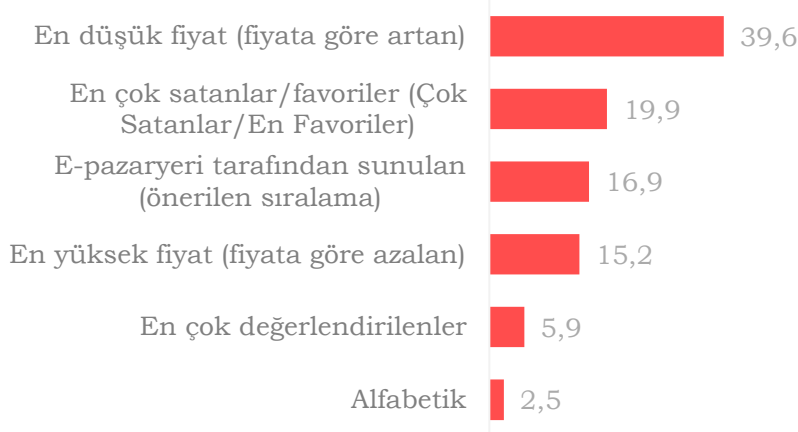
(504) Bu kapsamda, tüketiciler tarafından, ürün arama sonuç listesinde hangi sıralama kriterlerinin kullanıldığı önem kazanmaktadır. Pazaryerlerinin ürün arama sonuçlarının, tüketicilerce kendi içinde tekrar sıralamasında hangi kriterlerin kullanılabilmesine ilişkin bilgi talep edilmiş olup söz konusu sıralama seçenekleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 45: Pazaryerlerinin Tüketicilere Sunduğu Sıralama Seçenekleri

Pazaryerleri Sıralama Seçenekleri	
Amazon Türkiye	Amazon Sunar, Müşteri Yorumu, En Yeniler, Fiyat Yüksekten Düşüğe/Düşükten Yüksekçe
ÇiçekSepeti	Çok Satanlar, Pahalıdan Ucuz/Ucuzdan Pahalıya
EpttAvm	Otomatik Sıralama, Fiyat Artan/Azalan, İsme Göre, A'dan Z'ye/Z'den A'ya, Ekleme Tarihi (Eskiden Yeniye/Yeniden Eskiye), İndirim Oranı
GittiGidiyor	Yeni Gelen, Fiyata Göre Artan/Azalan (Kategori Bazında Kullanıcı Davranışına Göre Değişmektedir.)
Hepsiburada	Çok Satanlar, En Yeniler, En Düşük Fiyat, En Yüksek Fiyat, En Çok Yorum Alan, En Yüksek Puan
Morhipo	Fiyata Göre Artan/Azalan, İndirime Göre Artan/Azalan, En Yeni Ürünler, En Çok Satan Ürünler
N11	Akıllı Sıralama, Azalan Fiyat, Artan Fiyat, Satış Miktarı, Yorum Sayısı, Yeni Ürün, Ürün Notu, Mağaza Puanı
Trendyol	Önerilen Sıralama, En Düşük Fiyat, En Yüksek Fiyat, En Yeniler, En Çok Satanlar, En Çok Beğenilenler, En Çok Değerlendirilenler
Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler	

(505) Bunun yanı sıra, tüketicilerin ürün sorgulaması yaparken en çok kullandıkları sıralama kriterlerine aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 133: E-Pazaryerinde Ürün Sorgulaması Yaparken En Çok Kullanılan Sıralama Kriteri

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(506) Buna göre, tüketicilerin % 39,6 oranındaki çoğunluğu, “*en düşük fiyat*”; %19,9’u ise, “*en çok satılan/beğenilen*” kriterine göre sıralama yaptıklarını belirtirken %16,9’u, ise pazaryeri tarafından önerilen sıralamayı kullandığını belirtmiştir. “*En çok satılan/beğenilen*” ve “*en düşük fiyat*” kriterlerine bağlı sıralamaların pazaryerlerince objektif şekilde sunulduğu varsayımı altında, pazaryeri tarafından önerilen sıralamanın sınırlı orandaki tüketici tarafından kullanılmasının; pazaryerlerinin, ürün sıralamasında kendi ürünlerini ön plana çıkarma yönündeki olası davranışlarının yaratabileceği rekabet endişelerini bir nebze telafi edebileceği değerlendirilmektedir. Bu çıkarım doğrultusunda, pazaryerlerinin, ürün sıralamasından ziyade, satıcı sıralamasında ve bilhassa satın alma kutusunda, kendi ürünlerini ön plana çıkarma yönündeki olası davranışlarının daha endişe verici olacağı değerlendirilmektedir.

(507) Dolayısıyla, pazaryerlerinden, satın alma kutusunda tüketicinin karşısına çıkan satıcının belirlenmesinde hangi değişkenlerin dikkate alındığı hususunda bilgi talep edilmiştir.¹⁷³ Buna cevaben;

- Amazon Türkiye tarafından (**.....TİCARİ SIR.....**),
- Hepsiburada tarafından, (**.....TİCARİ SIR.....**),
- Trendyol tarafından, (**.....TİCARİ SIR.....**)

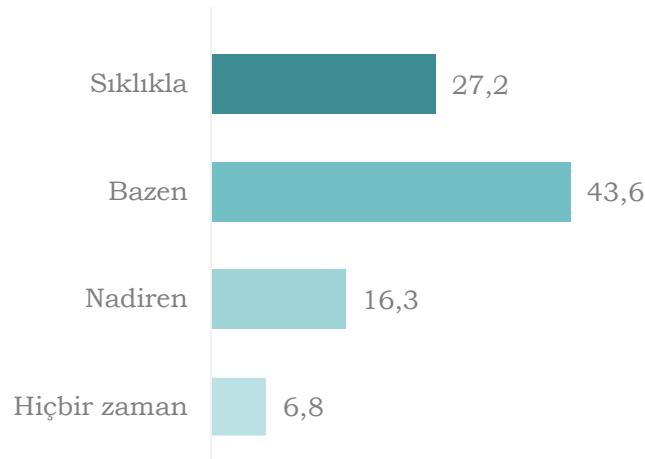
¹⁷³ Morhipo, Epttavn, ÇiçekSepeti ve N11 tarafından, satıcıların sıralandığı ve satın alma kutusunun bulunduğu bir sisteme sahip olmadıkları belirtilmiştir.

ifade edilmiştir.

(508) Pazaryerleri tarafından sunulan söz konusu bilgiler doğrultusunda, satın alma kutusundaki satıcının belirlenmesi ve/veya satıcıların sıralaması bakımından pazaryeri algoritmalarının temel olarak; müşteri deneyimi ve/veya memnuniyeti, satıcı skoru, ürün fiyatı, teslimat seçenekleri parametrelerini dikkate aldığı, bununla birlikte söz konusu parametrelerin ağırlıklarının ürün kategorileri bazında değişebildiği anlaşılmaktadır.

(509) Diğer yandan, pazaryerlerinden alışveriş yapan tüketicilerin, aranılan ürüne ilişkin birden fazla satıcı olması durumunda, e-pazaryeri tarafından ilk gösterilen satıcıyı, eş deyişle satın alma kutusunda yer alan satıcıyı tercih etme düzeylerine aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 134: Tüketicilerin, E-Pazaryerinde Aranılan Ürüne İlişkin Birden Fazla Satıcı Olması Durumunda E-pazaryeri Tarafından İlk Gösterilen Satıcıyı Tercih Etme Düzeyi

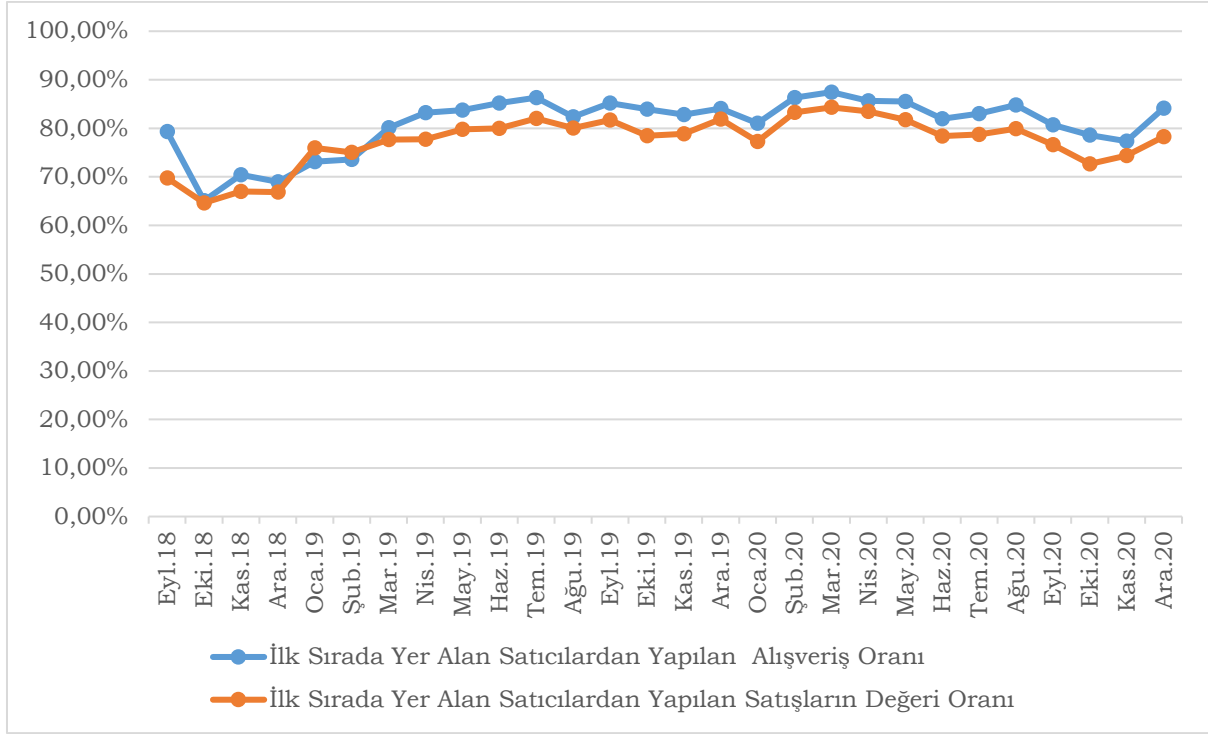
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(510) Buna göre pazaryeri tarafından ilk gösterilen satıcı, tüketicilerin %33,3'ü tarafından her zaman veya sıklıkla tercih edilirken, %43,6'sı tarafından bazen tercih edilmektedir. Bu bağlamda, tüketicilerin %76,9 gibi önemli bir kısmının satın alma kutusundaki (ilk sıradaki) satıcıdan alışveriş yapmayı genellikle tercih ettiği söylenebilecektir.

(511) Bununla birlikte, pazaryerlerinden, satın alma kutusunda ilk sırada yer alan satıcıdan yapılan alışveriş sayısının pazaryeri üzerinden yapılan toplam alışveriş sayısının ne kadarını oluşturduğuna ve ilk sırada yer alan satıcıdan yapılan satışların değerinin toplam satış değerinin ne kadarını oluşturduğuna

ilişkin bilgi talep edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen ortalama oranlar aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 135: İlk Sırada Yer Alan Satıcıdan Yapılan Alışveriş Oranı ve Satış Değeri Oranı

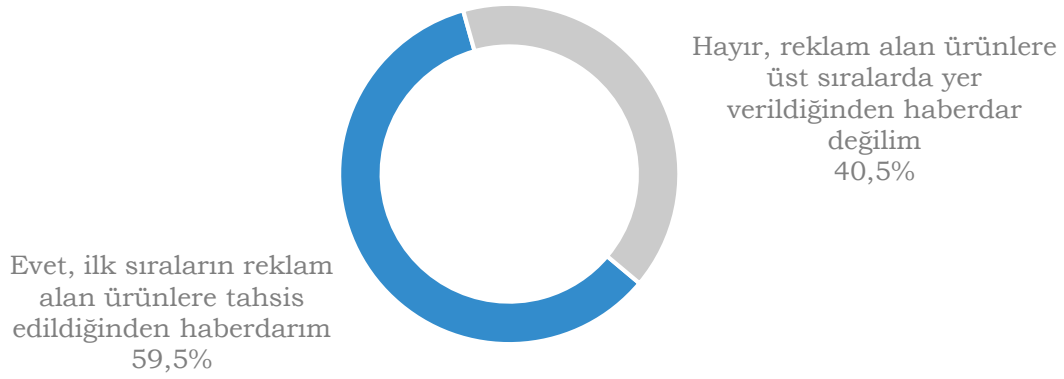

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (512) Grafik 135, satın alma kutusunda ilk sırada yer alan satıcıdan yapılan alışveriş sayısının, pazaryerinden yapılan toplam alışveriş sayısının %75-%85'ini oluşturduğunu, alışveriş değerinin de benzer oranda seyrettiğini göstermektedir. Bu itibarla, tüketicilerin alışverişlerinde önemli ölçüde satın alma kutusunda ve/veya satıcı sıralamasının ilk sıralarında yer alan ürünleri tercih ettikleri, satıcıların buralarda yer almasının satış imkânlarını önemli ölçüde artırdığı anlaşılmaktadır.
- (513) Tüm bu veriler ışığında, pazaryerlerinin satın alma kutularında, eş deyişle satıcı sıralamasında ilk sıralarda, kendi ürünlerine yer vermesinin diğer satıcıların ürünlerinin rekabet edebilmesini önemli ölçüde zorlaştıracağı ve/veya engelleyebileceği değerlendirilmektedir.

(514) Benzer şekilde, pazaryerlerinin, arama reklamcılığı¹⁷⁴ faaliyetleri kapsamında, kendi ürünlerini ya da belirli satıcıların ürünlerini sıralamada ön plana çıkarmalarının da diğer satıcıları dezavantajlı konuma düşürmesi olasıdır. Pazaryerleri üzerinden, açıkça rakip bir ürün için arama yapıldığında dahi, pazaryerinin kendi ürünlerini/belirli satıcıların ürünlerini tanıtan reklamların ön planda görünmesi tüketicilerin kafa karışıklığına uğramasına ve yanılmalarına sebep olabilecektir.¹⁷⁵ Bu bağlamda, pazaryeri tarafından gösterilen arama sonuç sıralamasının içerdiği reklamlar hakkında tüketicilerin ne oranda bilgi sahibi olduğu hususu irdelenmelidir:

Grafik 136: E-pazaryeri Tarafından Gösterilen Arama Sonuç Sıralamasının Reklam İçerdiği Bilgisine Sahip Olma Durumu

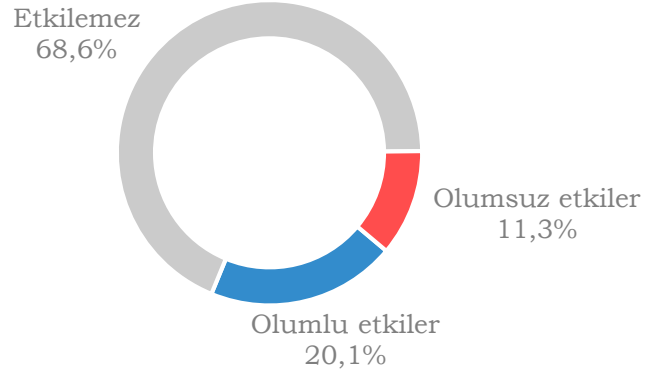
Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(515) Buna göre, tüketicilerin %59,5'i, pazaryerleri tarafından sunulan ilk sıraların reklam olabileceğinin farkında olduklarını; %40,5'i ise, bu durumdan haberdar olmadıklarını belirtmiştir. Bu noktada, tüketicilerin bu farkındalığının, alım kararlarına ne ölçüde yansıdığı hususu önem taşımaktadır.

¹⁷⁴ Tüketicilerin, spesifik bir arama kelimesi veya ürün ismi girmesi üzerine, arama sonuçlarının genellikle üstünde sunulan ürün reklamlarıdır.

¹⁷⁵ *Investigation of Competition in Digital Markets*, (2020), s. 285.

Grafik 137: E-Pazaryeri Tarafından Gösterilen Arama Sonucunun Reklam İçermesinin Seçim Kararını Etkileme Düzeyi

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(516) Yukarıdaki grafiğe göre, tüketicilerin %68,6'lık gibi önemli bir bölümü, arama sonuçlarında yer alan söz konusu reklamların, seçimlerini etkilemediğini; tüketicilerin %20,1'i, olumlu etkilendiğini; %11,3'lik kesim ise, olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Bu veriler doğrultusunda, pazaryerlerinin kendi ürünlerini veya belirli satıcıların ürünlerini tanıtan reklamlarının, tüketici nezdinde bir yanılmaya yol açarak diğer rakip satıcıları olumsuz etkileyebileceği gibi bir çıkarımda bulunulamayacağı değerlendirilmektedir. Zira bu reklamların, tüketicilerin %68,6 oranındaki büyük bir kısmının seçim kararını etkilemediği görülmektedir.

(517) Diğer taraftan, tüketicilerin %40,5'inin bu tür sonuçların, reklam sonucu olduğunu fark etmeme riskinin bulunduğu dikkate alındığında; pazaryeri tarafından arama reklamcılığı faaliyetlerinin tüketiciler nezdinde şeffaflığı temin edecek şekilde sürdürülmesinin olası kötüye kullanmaların engellenmesi bakımından önemi ortaya çıkmaktadır. Pazaryerlerinin davranışları tüketiciler üzerindeki etkiler boyutuyla işbu raporun 5.3 başlığı altında detaylı şekilde ele alınmaktadır.

5.2.1.2. Pazaryerleri Tarafından Toplanan Veri

(518) Pazaryerleri özelinde ortaya çıkan bir diğer endişe kaynağı, pazaryerlerinin topladıkları verinin hacmi ve niteliği itibarıyla önemli bir rekabetçi varlık teşkil edebilmesidir. Pazaryerleri, kendi platformlarında faaliyet gösteren üçüncü

taraf satıcılara ilişkin olarak satıcıların satışını gerçekleştirdikleri ürünler, satış fiyatları, ürünlere olan talep ve talep değişimleri ile ürünlere ilişkin satış değişimleri gibi rekabet açısından da hassas ve değerli verileri de içerecek şekilde oldukça kapsamlı bir veri setine sahip olmaktadır.

(519) Pazaryerlerinde yer alan üçüncü taraf satıcılar tarafından gönüllü olarak sağlanan veya pazaryerinde üçüncü taraflarca gerçekleştirilen işlemlere ilişkin olarak pazaryerinin elinde toplanan bu veriler, pazaryerleri tarafından özellikle kendi perakende faaliyetlerini geliştirmek için kullanılabilir. ¹⁷⁶ Bu kapsamda pazaryerleri, tüketici davranışları ve tercihleri hakkında fazlaca fikir veren bu veriler sayesinde, karlı ve aynı zamanda tüketici gözünde popüler olan ürünleri tespit ederek bu ürünleri taklit (*copy cat*) ederek kendisi fason ürettirebilecek veya bu ürünleri satıcıların tedarikçilerinden temin ederek kendisi satışa sunabilecektir. Hatta pazaryerinin, söz konusu ürünlerde, üçüncü taraf satıcılardan daha düşük fiyat sunması da söz konusu olabilecektir. ¹⁷⁷

(520) Bu durumda, rekabetçi endişe, pazaryerinin üçüncü taraf satıcılardan daha düşük fiyatlı ürün sunması değil, pazaryerinin bu tür fiyatları ancak ve ancak üçüncü taraf verilerini toplamak ve kullanmak suretiyle sunabilmesidir. Bu anlamıyla veri, yeni bir ürünün piyasaya sürülmesine ilişkin riskleri azaltarak, üretimi gerçek talebe göre uyarlamayı kolaylaştırmaktadır. Pazaryerinin bu konumu, haksız bir şekilde elde ettiği bilgi avantajına dayanarak ölçek ve kapsam ekonomilerinden yararlanma kabiliyetiyle ilgilidir. ¹⁷⁸

(521) Pazaryerlerinin, bu şekilde daha uygun fiyatlı ürünler sunması, arama sonuçlarında daha iyi görünürlük elde etmelerini garantilemekle birlikte, daha

¹⁷⁶ Söz konusu rekabet karşıtı endişe, Komisyon'un Amazon'a karşı devam etmekte olan soruşturmasında da ele alınmakta olup bu kapsamda Amazon'un üçüncü taraf satıcılarla yaptığı sözleşmelerdeki veri kullanımı hükümlerini ve verilerin 'satın alma kutusunun' (Buy Box) kazananlarını belirleyen kriterlerdeki rolünü mercek altına alınmıştır (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_19_4291, Erişim Tarihi: 27.01.2021).

¹⁷⁷ Sarıççek C., (2020), "Me, Myself and Amazon", s. 22.

¹⁷⁸ Hoppner T., (2019), "The EU's Competition Investigation into Amazon's Marketplace" https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3495203, Erişim Tarihi: 02.02.2021, s. 4-5.

yüksek tüketici trafiği ve bu ürünler bakımından daha iyi bir pazar konumu anlamına gelebilecektir.¹⁷⁹

(522) Öte yandan, pazaryeri tarafından toplanan veriler, üçüncü taraf satıcıların benzer verilere erişemediği durumda bilgi asimetrisi oluşmasına neden olarak da rekabeti olumsuz yönde etkileyebilecektir.¹⁸⁰ Pazaryerlerinin bu tür eylemleri ise satıcıların en azından yenilikçi ürünleri pazara sürme motivasyonunu düşürebilecek hatta pazarın yoğunlaşma seviyesine bağlı olarak satıcıların pazar dışına itilmesine dahi sebep olabilecektir.

(523) Pazaryerlerinin, kendi platformları aracılığıyla pazar verilerini toplaması ve kullanması, rakip satıcılar arasında bir 'bilgi alışverişi' olarak da değerlendirilebilmektedir. Bunun için pazaryerinin bu davranışının, üçüncü taraf satıcılar arasındaki rekabeti kısıtlama amacı taşıyan veya rekabeti kısıtlama etkisi yaratan bir 'teşebbüsler arasında bir anlaşma' veya 'uyumlu bir eylem' anlamına gelmesi gerekmektedir. Teşebbüsler arası bilgi alışverişleri, özellikle güncel ve toplulaştırılmamış verilerin sunulması ve bu verilerin rekabete duyarlı olması halinde sorunlu olarak görülmektedir. Rekabete hassas veriler, bir rakibin kendi stratejik pazar davranışı için dikkate alabileceği şirket verileri olarak anlaşılmakta ve bu kapsamda özellikle satış rakamları, pazar payları, fiyatlar, indirimler, müşteri adları ve maliyetler rekabete hassas veri oluşturabilmektedir.¹⁸¹ Her ne kadar, bu tür bir endişe tamamen göz ardı edilemeyecekse de, pazaryerleri ile pazaryerinde yer alan satıcılar arasında bir işbirliği olması olasılığının düşük olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda, pazaryeri ile pazaryerini kullanan satıcılar arasında, rekabeti kısıtlama amacı taşıyan veya rekabeti kısıtlama etkisi yaratan teşebbüsler arasında bir anlaşmaya varmanın veya uyumlu eylemi sürdürmenin zorluğuna dikkat çekilmektedir. Zira pazaryerlerinin sahip oldukları iş modelleri, pazaryeri platformunda yer alan satıcıların belirli verilerine erişmeyi gerektirmektedir. Ayrıca satıcılar, pazaryeri ile anlaşma

¹⁷⁹ "Market Study on E-commerce in India," (2020) https://www.cci.gov.in/sites/default/files/whats_newdocument/Market-study-on-e-Commerce-in-India.pdf, Erişim Tarihi: 28.01.2021, s. 27.

¹⁸⁰ *Investigation of Competition in Digital Markets*, (2020), s. 283-284.

¹⁸¹ Hoppner T., (2019), "The EU's Competition Investigation into Amazon's Marketplace" https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3495203, Erişim Tarihi: 02.02.2021, s. 3-4.

imzalayarak aktif olarak pazaryeri platformuna katılmakta ve böylece rekabetçi bir sürece dâhil olmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir anlaşmanın, üçüncü taraf rakiplerin aleyhine olacak şekilde rekabeti azaltma amacına sahip olmasının muhtemel olmadığı ve ayrıca bu tür bir etki doğurma ihtimalinin de düşük olduğu belirtilmektedir.¹⁸²

(524) Bununla birlikte, pazaryerlerinin, pazaryeri platformunda yer alan satıcılardan hangi bilgileri talep ettiklerinin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu hususta bilgi talep edilen pazaryerinden,

- Amazon Türkiye tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- ÇiçekSepeti tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Epttavn tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- GittiGidiyor tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Morhipo tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- N11 tarafından, (.....TİCARİ SIR.....),
- Trendyol tarafından, (.....TİCARİ SIR.....)

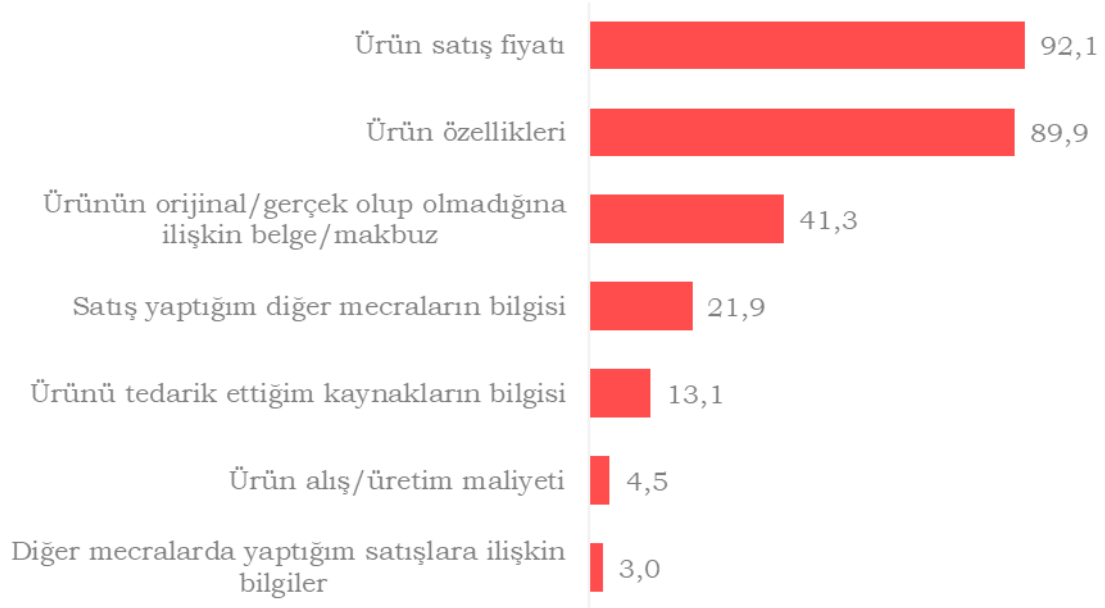
- ifade edilmektedir.

(525) Tüm bu bilgiler kapsamında, pazaryerlerinin satıcılarından ağırlıklı olarak ürüne ilişkin temel bilgileri (ürün özellikleri, satış fiyatı, görsel, hangi kategoride yer alacağı, stok durumu gibi), satıcıların ticaret ve vergi mevzuatları uyarınca yasal bilgilerini ve bazı kategoriler için ürünün yetkili sağlayıcılardan sağlandığına ve/veya yasal yollarla elde edildiğine ilişkin belgeleri talep ettikleri anlaşılmaktadır.

(526) Satıcıların pazaryerlerince talep edilen bilgilere ilişkin açıklamaları ise aşağıdaki gibidir:

¹⁸² Koepf H.V., (2019), "Virtual Competition: Challenges in Competition Law Regarding Online Platforms,<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=8997593&fileOId=8997594>, Erişim Tarihi: 02.02.2021, s. 54-55.

Grafik 138: E-pazaryerlerinin Satıcılardan Talep Ettiği Bilgiler

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(527) Bu doğrultuda, kendilerinden talep edilen bilgilere ilişkin cevapları ile pazaryerlerince sunulan cevaplarının temel olarak birbiriyle örtüştüğü görülmüştür. Nitekim satıcıların %92,1'i, ürün satış fiyatının; % 89,9'u ise, ürün özelliklerinin talep edildiğini belirtmektedir. Bu bilgilerin, satıcıların pazaryerinde satış yapabilmesi için zorunlu nitelikte veriler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, pazaryerlerinin bu bilgileri talep etmesinin beklenen bir durum olduğu değerlendirilmektedir.

(528) Bununla birlikte, satıcıların %41,3'ü, ürünün orijinal/gerçek olup olmadığına ilişkin tespit yapılabilmesine yönelik belgelerin talep edildiğini dile getirmektedir. Söz konusu bilginin, özellikle kozmetik gibi, sahte ürünlerin tüketici tarafından kolaylıkla anlaşılamayacağı ürün kategorileri için önemli olduğu düşünülmekle birlikte, bu belgelerin ürünün tedarikçisi ve/veya maliyeti gibi hassas bilgileri de içermesi mümkün olabilir.

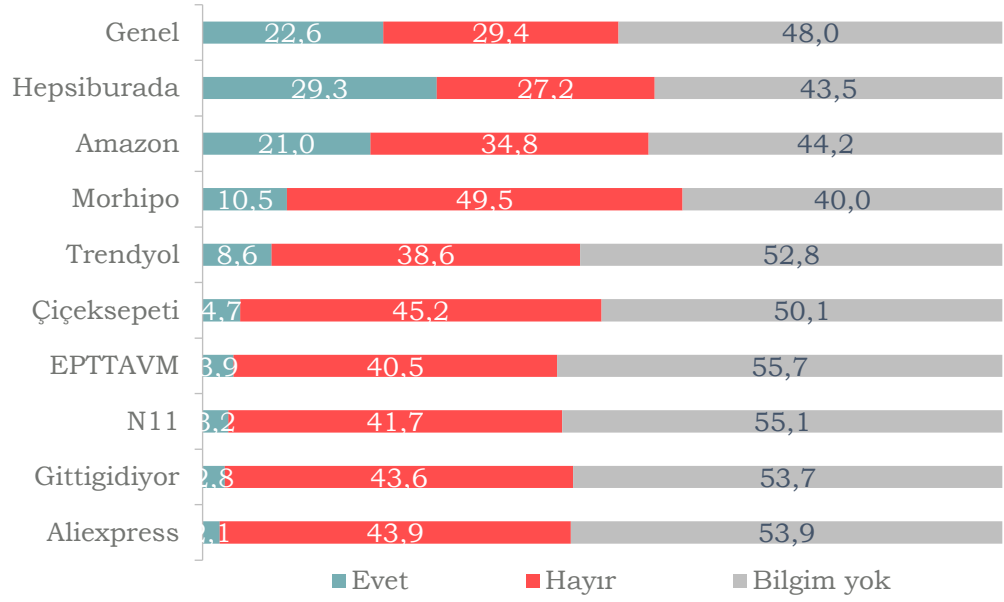
(529) Diğer taraftan, satıcıların %13,1'i, ürünün tedarik kaynaklarına ilişkin bilgilerin ve %4,5'i, ürün alış/üretim maliyetine ilişkin bilgilerin, pazaryerleri tarafından talep edildiğini ifade etmektedir. Pazaryerinin, kendisinin de satıcı olduğu ve üçüncü taraf satıcılarla kendi platformu üzerinde rekabet ettiği durumlarda, diğer satıcıların ürün tedarik kaynaklarına ve/veya alış/üretim

maliyetlerine ilişkin verilere sahip olması durumunda bu verileri, kendi faaliyetlerini geliştirmek için kullanılabilecek ve pazardaki talep yapısını gözlemleyebilmesi sayesinde taklit ürünler üretebilecek/tedarik edebilecektir.

(530) Yine aynı doğrultuda olmak üzere, satıcıların %21,9'u, satış yaptıkları mecralara ilişkin bilginin ve %3'ü ise diğer mecralarda yapılan satışlara ilişkin bilginin, pazaryerleri tarafından talep edildiğini belirtmektedir. Söz konusu bilgilerin, pazaryerleri tarafından talep edilmesinin bir takım rekabet endişelerine yol açacağı açıktır. Bu bilgiler, üçüncü taraf satıcıların lehine/aleyhine kullanılmıyor olsa dahi, satıcıdan talebi halinde bile, pazaryerlerinin satıcılar karşısında sahip oldukları asimetric pazar gücü nedeniyle satıcılarda, pazara girişe ilişkin bir çekingenlik/endişe yaratma riski taşımaktadır. Nitekim satıcı anketinde, satıcıların %30,4'ü, pazaryerlerinde farklı mağaza adları altında faaliyetlerini yürüttüklerini belirtmiş olup bunun bahsi geçen çekingenlik ve endişe halinin tezahürü olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu tür bilgilerin, pazaryeri üzerinde toplulaşmasının, çoklu erişimi zayıflatacak ve/veya münhasırlığa yol açacak bir takım uygulamalara yol açabileceği değerlendirilmektedir.

(531) Pazaryerlerinin, ellerinde bulundurdukları üçüncü taraf satıcı verileri sayesinde, ürünün satışa sunulması aşamasında veya satış aşamasında karşılaşabilecekleri riskleri almaksızın rakip satıcıların ürünlerini üretmeye/satmaya başlamaları mümkündür. Bu bağlamda satıcılara sattıkları ürünlerin pazaryerleri tarafından da satılmaya başlanıp başlanmadığı sorusu yöneltilmiş olup verilen cevaplar aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 139: E-pazaryerlerinin Son 5 Yıl içerisinde Satıcısının Ürünü Kendisi Satmaya Başlaması

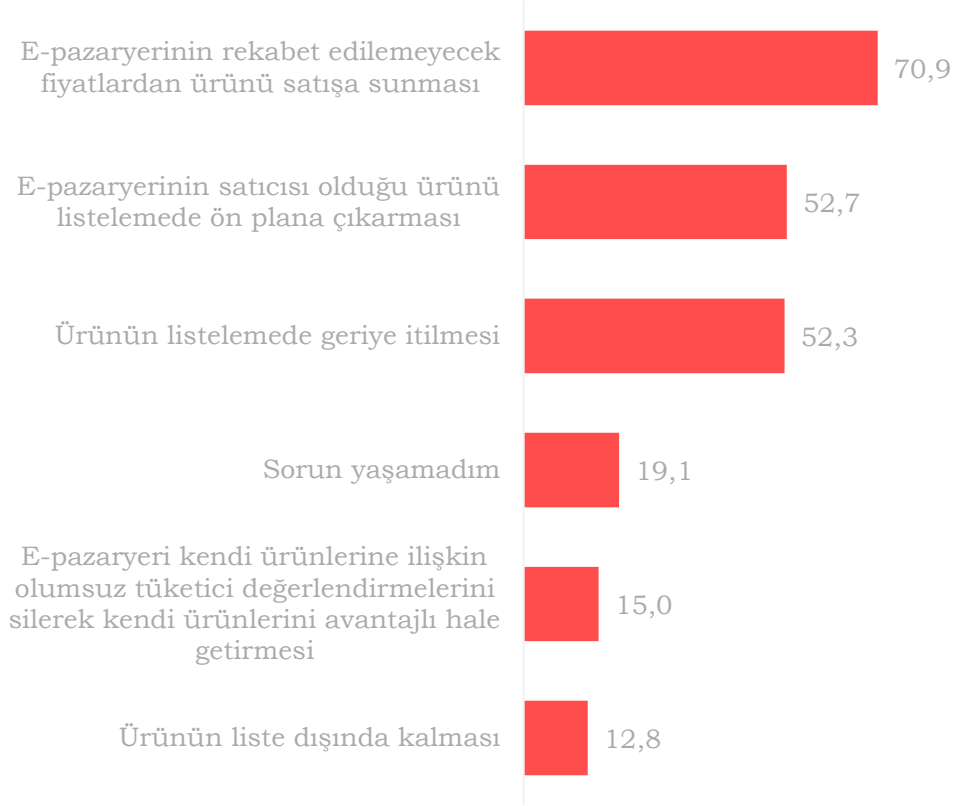
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(532) Bu bağlamda satıcıların %22,6'sı, pazaryerlerinin, son 5 yıl içerisinde, kendilerince satışı gerçekleştirilen ürünleri de satmaya başladığını belirtirken; %29,4'ü, böyle bir durumun söz konusu olmadığını ve %48'i ise, bu konuda bilgilerinin olmadığını ifade etmektedir. Satıcıların büyük bir kısmının küçük ölçekli olduğu dikkate alındığında, %48 oranındaki büyük bir kısmının bu konuya ilişkin bilgisi olmamasının doğal bir sonuç olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan, Hepsiburada üzerinden satış yapan satıcıların %29,3'ü, Hepsiburada'nın son 5 yıl içerisinde kendilerince satışı yapılan ürünleri satmaya başladığını dile getirmiş olup söz konusu satıcı oranının pazaryerleri ortalamasının üzerinde seyretmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte Amazon Türkiye satıcıları bakımından da oranın genel ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Pazaryerlerinden temin edilen veriler de hibrit pazaryerlerinin satıcı oldukları ürün portföylerini geliştirme eğiliminde olduklarını göstermektedir.¹⁸³

¹⁸³ Daha önce de ifade edildiği üzere, pazaryerinin kendisinin satıcı olarak platformunda yer alması tüketici tercihlerinin karşılanmasında ve yönetilmesinde pazaryerine esneklik sağlayan önemli bir araçtır. Nihayetinde pazaryerinin karlılığı ve pazar konumu bakımından daha fazla tüketiciyi platformuna cezbetmesi gerekirken satıcılar bundan doğrudan fayda sağlamadıklarından bu yöndeki motivasyonları eksiktir. Pazaryeri kendisi satıcı niteliğine bürünerek bu açığı kapatabilecektir.

(533) Pazaryerinin kendisinin satıcıların ürünlerini satmaya başlamasının yarattığı sorunlar, satıcılar tarafından aşağıdaki gibi değerlendirilmektedir:

Grafik 140: E-pazaryerinin Ürünü Satmaya Başlamasıyla Yaşanan Sorunlar

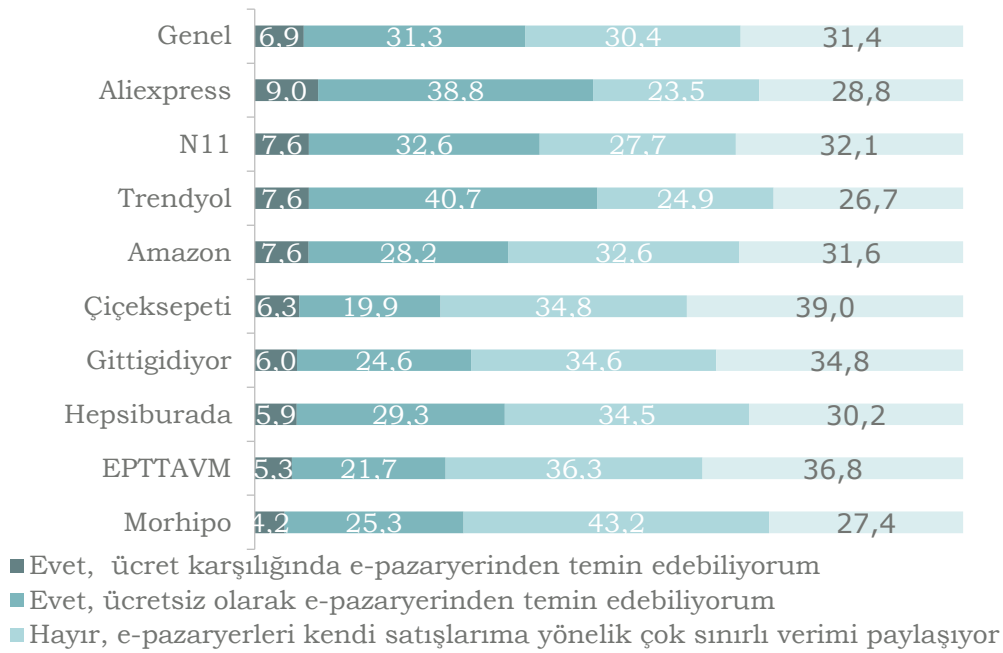
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(534) Buna göre, pazaryerinin ürününü satmaya başladığını ifade eden %22,6'lık satıcı kesiminin %19,1'i, süreçte bir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Öte yandan, satıcıların %70,9'u, pazaryerinin ürünleri rekabet edilemeyecek fiyatlardan satışa sunduğunu; %52,7'si, pazaryerinin satıcısı olduğu ürünü listelemede ön plana çıkardığını; %52,3'ü ise, kendi ürününün listelemede geriye itildiğini ifade etmektedir. Söz konusu oranlar, pazaryerlerinin sahip oldukları ölçek ve kapsam ekonomileri sayesinde, kendi ürünlerini daha ucuza satabildiklerini ve pazaryerindeki sıralama kurallarını kendi lehlerine olacak şekilde kullanabildiklerine veya satıcıların bu yönde bir algıya sahip olduklarına işaret etmektedir. Bununla birlikte, pazaryerlerinin kendi ürünlerinin sıralamada ön planda çıkmasının, düşük fiyatlı ürünler sunmalarından kaynaklanması da olası görülmektedir.

(535) Diğer taraftan satıcıların %12,8'i, pazaryerlerinin ürününü satmaya başlamasıyla, pazaryeri tarafından ürünün listeleme dışına çıkarıldığını dile getirmektedir. Bu sorun, her ne kadar düşük¹⁸⁴ oranda satıcı tarafından beyan edilmiş olsa da doğrudan potansiyel bir dışlayıcı etkiye işaret etmesi yönüyle dikkat çekicidir. Zira pazaryerlerinin satıcılarına ait ellerinde bulundurdıkları veriler sayesinde en çok satışı yapılan ve/veya en popüler ürünleri tespit etmeleri, akabinde de bu ürünlerin satışını gerçekleştiren satıcıların doğrudan platforma erişimini engellemeleri rakibin dışlanması olarak nitelendirilebilecektir.

(536) Pazaryerinin, satıcıların rekabete duyarlı verilerini elinde tutmasına yönelik endişeleri hafifletebilecek unsurlardan biri, satıcıların bu verilere erişim sağlayarak verilerini taşıyabilme/başka sistemlerle birlikte işler şekilde kullanabilme yetenekleridir. Bu doğrultuda, pazaryerlerinin satıcılarla veri paylaşma düzeyi aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir:

Grafik 141: E-pazaryerlerinin Satışlara İlişkin Verileri ve Bunların Analizlerini Yeterli Düzeyde Paylaşma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(537) Buna göre, pazaryerleri genelinde satıcıların %30,4'ü, pazaryerlerinin kendileri ile çok sınırlı şekilde veri paylaştığını; %31,4'ü, bu konuda bilgi

¹⁸⁴ %22,6*%12,8=%2,89.

sahibi olmadığını bildirirken yaklaşık %38,2'si, ücret karşılığında veya ücretsiz olarak ilgili verileri pazaryerinden temin edebildiğini belirtmektedir. Ayrıca bu kapsamda pazaryerlerine satıcılarla hangi verilerini paylaştıkları ve söz konusu verilerin ücretsiz veya ücreti karşılığında satıcıların erişimine açık olup olmadığı hakkında bilgi talep edilmiştir. Bu hususta bilgi talep edilen pazaryerlerinden;

- Amazon Türkiye tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- ÇiçekSepeti tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Epttavn tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Morhipo tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- N11 tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Trendyol tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),

ifade edilmektedir.

(538) Bu noktada, pazaryerleri üzerinden satış yapan satıcıların büyük çoğunluğunun küçük ölçekli işletme olduğu göz önünde bulundurulduğunda, satıcıların veriye erişim oranının ve/veya bu yöndeki bilgi düzeylerinin beklentinin altında kaldığı düşünülmektedir. Gerek satıcılar nezdinde şeffaflığı sağlamak, gerekse satıcıların çoklu erişim yeteneklerini ve pazarın rekabetçiliğini korumak adına veriye erişimin, veriyi taşıma ve birlikte işlerlik olanaklarının artırılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

5.2.1.3. Pazaryerleri Tarafından Sunulan İlişkili Hizmetler

(539) Pazaryerlerinin, platformları bünyesinde sundukları ilişkili hizmetlerin gelişip çeşitlenmesiyle birlikte, bu hizmetlerden faydalanan platform kullanıcılarına diğerlerinden farklı davranılması olasılığına yönelik endişeler dile getirilmeye başlanmıştır. Pazaryerlerinin, hâlihazırda sundukları ilişkili hizmetleri çerçevesinde, kargo ve lojistik hizmetlerinin sunumunun pazaryerleri bakımından öne çıkan ilişkili hizmet olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 43, s. 164). Bu bağlamda, ilgili pazaryerlerinin, sahip oldukları ölçek ekonomilerinin de etkisiyle, kendi lojistik veya kargo hizmetlerini kullanan satıcılara, kullanmayanlara kıyasla farklı davranması ve pazaryeri ya da diğer hizmetlerin sunumu bakımından daha avantajlı koşullar sunması söz konusu

olabilecektir. Nitekim bu durumun ilgili pazarlardaki rekabet üzerinde doğurabileceği endişeler ve olası etkiler, birçok otorite nezdinde incelemeye konu olmuştur.¹⁸⁵

(540) Pazaryerleri tarafından sunulan kargo ve/veya lojistik hizmetini de kullanan üçüncü taraf satıcılar, diğer satıcılara kıyasla daha yüksek fiyat/daha avantajsız koşullar sunsalar dahi, söz konusu hizmeti kullanıyor olmalarından dolayı 'satın alma kutusunda' daha iyi bir pozisyon elde ederek daha iyi bir satış performansına sahip olurken, pazaryerinin lojistik hizmetini kullanmayan satıcılar dezavantajlı duruma düşebilecektir.

(541) Bu ve benzeri uygulamalar ile platformların, pazaryeri platformları pazarında sahip oldukları güçlerini, başka bir pazara -kargo ve lojistik hizmetleri pazarına- aktarmaları ve bu avantajla ilişkili pazarda dışlayıcı birtakım etkilere sebebiyet vermeleri söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla, kargo ve/veya lojistik hizmetini kullanan üçüncü taraf satıcıların söz konusu şekilde kayrılması, çevrim içi pazaryerlerine yönelik olarak da faaliyet gösteren diğer kargo ve lojistik hizmet sağlayıcıları için giriş ve büyüme engeli oluşturabilecektir.¹⁸⁶

(542) Ülkemiz e-pazaryeri platformları pazarında bu konuya ilişkin mevcut durumu tespit etmek adına, e-pazaryerlerinin satıcılarını gönderilerini kendi kargo ve lojistik ağı üzerinden yapmaya zorunlu tutup tutmadıkları veya söz konusu hizmetlerden yararlanan satıcılara avantaj sağlanıp sağlamadıkları araştırılmıştır. Bu kapsamda, Hepsiburada, Trendyol ve EpttAvm'nin kendi kargo hizmetlerinin bulunduğu, GittiGidiyor, N11, ÇiçekSepeti, Morhipo, Amazon Türkiye'nin ise anlaşmalı oldukları ve/veya satıcıların anlaşmalı oldukları kargo firmaları üzerinden faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmıştır.

¹⁸⁵ İtalyan Rekabet Otoritesi (Autorita' Garante della Concorrenza e del Mercato-AGCM) tarafından Amazon'un, kendi lojistik hizmetini kullanan üçüncü taraf tedarikçiler lehine ayrımcılık yaptığı iddialarını değerlendirmek için inceleme başlatıldığı duyurulmuştur. <https://en.agcm.it/en/media/press-releases/2019/4/A528>, Erişim Tarihi: 28.01.2021. Benzer şekilde Komisyon ise basın duyurusunda, Amazon'un 'satın alma kutusu' ('Buy Box') ve 'Amazon Prime' sadakat programı kapsamında kendi lojistik hizmetini (*Fulfillment by Amazon-FBA*) kullanan satıcıları kayırıp kayırmadığına ilişkin ikinci bir soruşturma başlattığını duyurmuştur. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2077, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

¹⁸⁶ Sarıççek C., (2020), "Me, Myself and Amazon", s. 29-30.

- (543) E-pazaryerlerinin genel itibarla satıcılarına kargo hizmetlerinde kendi kargo firmalarını kullanma zorunluluğu getirmediği, EpttAVM'nin ise bu duruma istisna teşkil ettiği, firmanın yalnızca Ptt Kargo ile çalıştığı anlaşılmaktadır.
- (544) E-pazaryerleri tarafından kendi kargo firmalarınca sunulan kargo hizmetini kullanan satıcılara herhangi bir avantaj sağlanmadığı belirtilmiştir. Ancak, Trendyol kendilerince sunulan kargo hizmetini (*Trendyol Express*) kullanan satıcılara özel bir avantaj sağlanmadığını belirtmiş olmakla birlikte, *Trendyol Express* ile çalışan satıcıların operasyonlarını daha iyi yönetebildiğini,¹⁸⁷ bu nedenle satıcıların puanlarının yükseldiğini ve puanı yükselen satıcıların diğer satıcılara göre daha görünür olduğunu, eş deyişle tüketici tarafından sitede daha kolay bulunur hale geldiğini ifade etmiştir.
- (545) Pazaryerleri tüketici şikâyetlerinin önemli ölçüde kargo süreçlerine ilişkin olmasına¹⁸⁸ ve tüketicilerin 'hızlı teslimat'a atfettikleri yüksek değere¹⁸⁹ bağlı olarak gerek kargo süreçlerini daha yakından takip etme imkânına sahip olmak gerekse teslimat sürelerinde iyileşme kaydetmek adına satıcılarını kendi kargo firmalarına yönlendirme motivasyonuna sahip olabilecektir. Buradan hareketle, pazaryerlerinden kendi kargo firmaları, anlaşmalı ve üçüncü taraf kargo firmaları eliyle yapılan gönderimlerde teslimat sürelerine ilişkin veriler talep edilmiş olup teşebbüslerin 2019-2020 yıllarına ilişkin olarak söz konusu sürelerin gelişimine ilişkin grafik aşağıda sunulmaktadır:¹⁹⁰

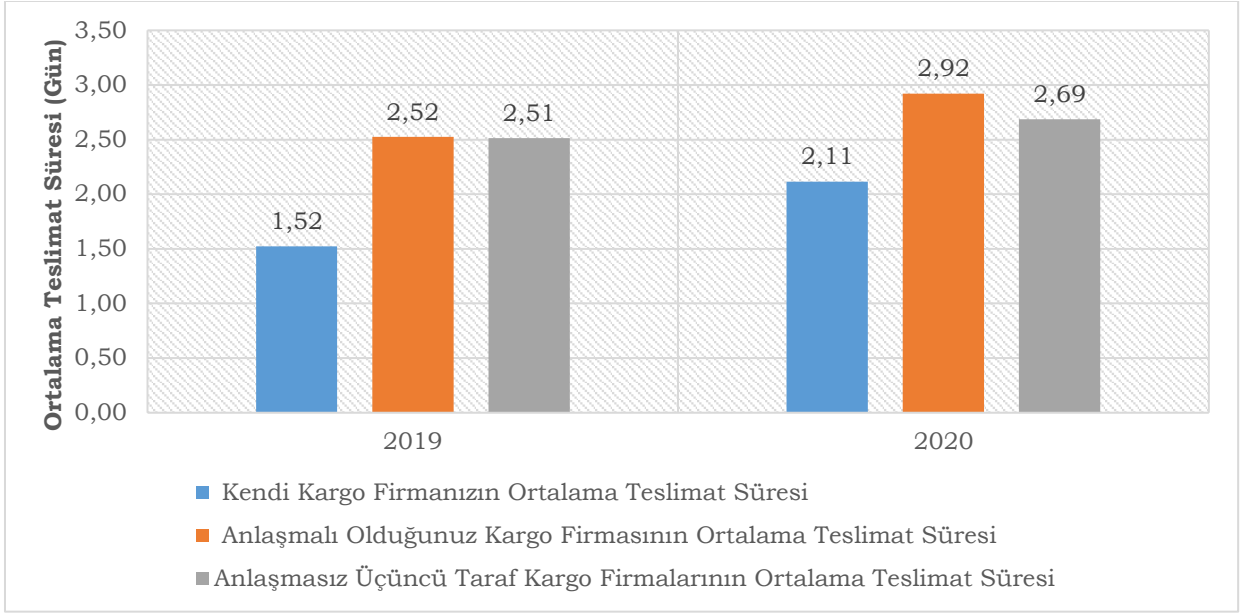
¹⁸⁷ Trendyol Express ile taşınan gönderilerde, diğer kargo firmalarına oranla müşterilerden %(.....) oranında daha fazla olumlu geri dönüş alındığını, Trendyol deposundan çıkan gönderilerin, Trendyol Express ile Ekim ayında müşterilere (.....) saat daha erken ulaştığı, müşteriye teslim edilemeyen ve depo/satıcıya geri dönen teslimat oranı son 12 ayda Trendyol Express'de ortalama %(.....) iken diğer kargolarda bu oranın %(.....) olduğu belirtilmektedir.

¹⁸⁸ Tüketici anketi bulgularına göre, bugüne kadar yapılan pazaryeri alışverişlerinde sorunla karşılaştıklarını dile getiren tüketicilerin (%26), %14,5'i ürünün geç ulaştığını ve %12'si ise ürünün hasarlı teslim edildiğini belirtmiştir.

¹⁸⁹ Tüketici anketi bulgularına göre, 'hızlı teslimat' tüketicilerin alışveriş yapacakları e-pazaryerini belirlemede en önemli ilk üç kriter arasında yer almakta olup tüketicilerin %39,4'ü e-pazaryeri tercihlerinde hızlı teslimatın belirleyici olduğunu ifade etmiştir.

¹⁹⁰ Ortalama teslimat sürelerine ilişkin yapılan hesaplamalarda *Trendyol Express* ve *hepsiJET*'in verileri esas alınmıştır.

Grafik 142: E-pazaryerlerinin Kargo Firmaları Bazında Ortalama Teslimat Süreleri

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(546) Yukarıdaki grafikten de izlenebileceği üzere, 2019 ve 2020 yılına ilişkin olarak sırasıyla; pazaryerlerinin kendi kargo firmaları bakımından ortalama 1,52 ve 2,11 gün olan teslimat süresinin, anlaşılabilir kargo firmaları bakımından ortalama 2,52 ve 2,92 gün ve anlaşılmasız üçüncü taraf kargo firmaları bakımından ise ortalama 2,51 ve 2,69 gün olduğu hesaplanmıştır. Bu veriler pazaryerlerinin kendi kargo firmaları bakımından teslimat süresinin görece düşük olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Trendyol tarafından beyan edilen satıcı puanlarının yükselmesi mümkün görülmektedir.

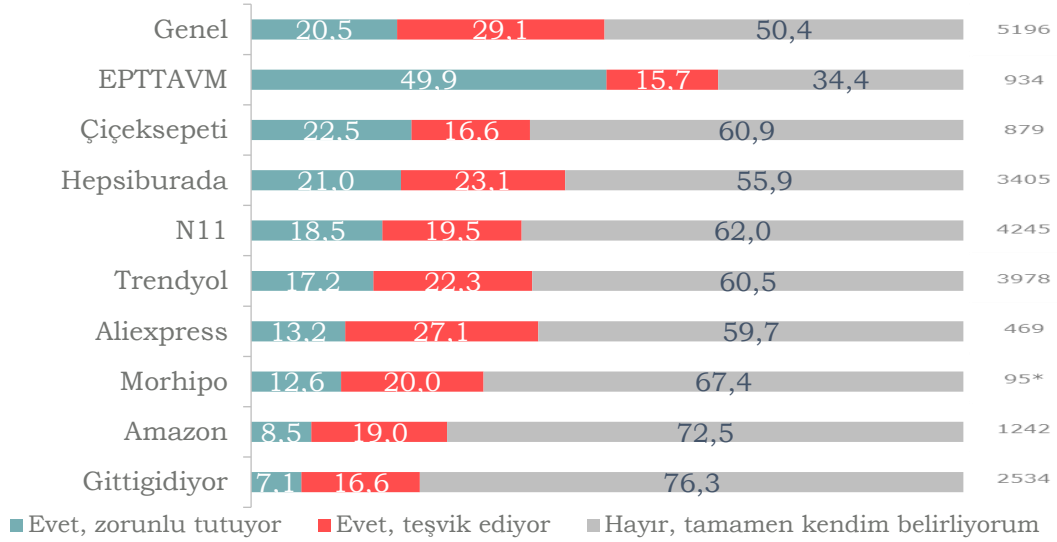
(547) Ancak bu noktada, teslimat süresinin iyileşmesi bakımından pazaryeri ile satıcı arasında bir çıkar çatışması olmadığı da belirtilmelidir. Satıcılar da kendi puanlarına doğrudan yansıtacağı için teslimat süresinin kısalması motivasyonuna sahip olacaktır. Dolayısıyla, teslimat süresinin kısalmasını temin etmek adına pazaryerinin kendi kargo firmasını zorunlu tutma gereksiniminde olmayacağı değerlendirilmektedir.

(548) Pazaryerlerinden temin edilen bu bilgiler ışığında, pazaryerlerinin, kendilerince sunulan lojistik/kargo hizmetini kullanan satıcılara doğrudan belirli avantajlar sağlamadıkları, ancak sunulan kargo ve lojistik hizmetlerinin, pazaryeri hizmetlerinin bütünü bakımından, daha kaliteli (hızlı, hasarsız teslimat vs.) hizmet sunumunu sağlaması nedeniyle, bu

hizmetlerden yararlanan satıcıları 'daha iyi sıralama' gibi hususlarda dolaylı olarak avantajlı kılabilirdiği anlaşılmaktadır.

(549) Satıcı anketinde satıcıların pazaryerleri özelinde kargo firması seçimindeki özerklik derecesine ilişkin soruya verdikleri yanıtlar aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 143: E-Pazaryerinin Kendi Kargo Firmasıyla Gönderim Yapmayı Zorunlu Tutma veya Teşvik Etme Durumu

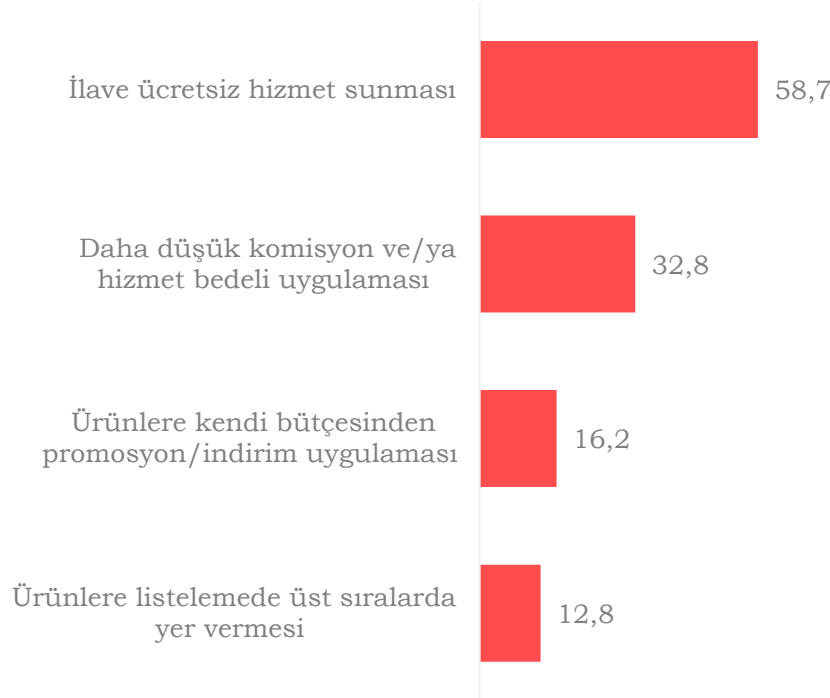

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(550) Yukarıdaki grafiğe göre, pazaryerleri genelinde satıcıların %20,5'i, pazaryerlerinin, kendi kargo firmasıyla gönderim yapmayı zorunlu tuttuğunu; %29,1'i ise, pazaryerlerinin kendi kargo firmasıyla çalışmalarını için satıcıları teşvik ettiğini; %50,4'ü ise, kargo firmasını tamamen kendi tercihleri doğrultusunda belirlediklerini ifade etmektedir. Kendi kargo hizmetine sahip olan pazaryerleri özelinde bakıldığında ise; EpttAvm üzerinden satış yapan satıcıların %49,9'u, pazaryerinin kendi kargo hizmetinin (PTT Kargo) kullanılmasını zorunlu tuttuğunu %15,7'si ise teşvik ettiğini; Hepsiburada üzerinden satış yapan satıcıların %21'i, pazaryerinin kendi kargo hizmetinin (*hepsiJET*) kullanılmasını zorunlu tuttuğunu, %23,1'i ise teşvik ettiğini; Trendyol üzerinden satış yapan satıcıların %17,2'si, Trendyol'un kendi kargo hizmetinin (*Trendyol Express*) kullanılmasını zorunlu tuttuğunu, %22,3'ü ise teşvik ettiğini belirtmektedir. Söz konusu veriler birlikte değerlendirildiğinde; kendi kargo hizmetine sahip olan pazaryerleri özelinde satıcıların yaklaşık %40'ının, pazaryerinin kendi kargo hizmetini kullanmaya yönelik bir zorunluluk veya teşvikle karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bu noktada, satıcıların,

pazaryerlerinin kendi kargo firmasıyla gönderim yapmaya ne şekilde teşvik edildiği hususunun irdelenmesi önem kazanmaktadır:

Grafik 144: E-pazaryerinin Kendi Kargo Firmasıyla Gönderim Yapmaya Teşvik Etme Yöntemleri

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(551) Yukarıdaki grafik çerçevesinde, e-pazaryerinin kendi kargo firmasının kullanımını teşvik ettiğini belirten %29,1 oranındaki satıcının %58,7'si, söz konusu teşvikin, ilave ücretsiz hizmet sunumu; %32,8'i, daha düşük komisyon ve/veya hizmet bedeli uygulanması; %16,2'si, ürünlere pazaryerinin bütçesinden promosyon/indirim uygulanması; %12,8'i ise, sıralamada ön plana çıkarma şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Söz konusu hususa, kendi kargo hizmetlerine sahip pazaryerleri özelinde bakıldığında, grafiğin geneliyle aynı doğrultuda olacak şekilde satıcıların yarısından fazlasının söz konusu teşvikin, ilave ücretsiz hizmet sunumu şeklinde gerçekleştiğini ifade ettiği ve takip eden en önemli iki teşvik uygulamasının, benzer şekilde, daha düşük komisyon ve/veya hizmet bedeli uygulanması ile ürünlere pazaryerinin bütçesinden promosyon/indirim uygulanması olduğu görülmektedir.

(552) Bu veriler çerçevesinde, pazaryerleri tarafından kendi kargo hizmetlerinin kullanımına yönelik olarak yapılan teşviklerin, genellikle doğrudan teşvik niteliğinde ve satıcının ilgili pazaryeri üzerindeki maliyetlerini/fiyatlarını

etkileyecek özellikte olduğu, fiyat/maliyet dışı bir avantaj olarak ise sıralamada ön plana çıkarma yönündeki teşviklerin ise görece daha düşük oranda uygulandığı anlaşılmaktadır.

(553) Her ne kadar düşük oranda olsa da, kargo hizmetinden yararlanan ilgili satıcıların, arama sıralamasında ön plana çıkarılmasının, pazaryerinde yer alan satıcıları dezavantajlı konuma düşürerek pazaryeri içindeki rekabet dengesini bozabileceği değerlendirilmektedir. Satıcı sıralamalarının objektifliğinin yani tüketici tercihlerini yansıtmasının korunması gereği karşısında satıcının pazaryerince sağlanan başka hizmetleri kullanması karşılığında sıralamaya etki eden bir avantaj sunulmasının platform içi rekabeti zedeleyeceği değerlendirilmektedir.

(554) Buna karşılık ilgili hizmetin satıcı tarafından herhangi bir zorlamaya veya teşvikten bağımsız tercih edilmesi sonucunda satıcıların satış, teslim, iade gibi süreçleri daha iyi yönetmeleri ve bu nedenle puanları yükseldiği için diğer satıcılara göre sıralamalarda daha iyi konumlarda yer alması önünde engel bulunmamaktadır. Ancak, kendi tercih ettiği kargo hizmetini kullanan satıcıların, satış, teslim, iade gibi süreçlerin yönetimine ilişkin belirlenmiş kriterleri sağladıkları sürece, pazaryerinin kargo hizmetlerini kullanan ve aynı kriterleri sağlayan diğer satıcılarla aynı koşullara tabi tutulmaları, dolayısıyla yapılacak puan artışlarının ve sağlanacak daha iyi görünürlük koşullarının eşit koşuldaki satıcılara eşit şekilde uygulanmasının ve bu kapsamda mümkün oldukça şeffaf politikalar benimsenmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

(555) Son olarak, pazaryerlerinin kendi kargo hizmetlerinin kullanımını satıcılar nezdinde özendirmek için kullandıkları teşviklerin, şeklinden bağımsız olarak, pazarda önemli bir güce sahip olan pazaryerleri veya pazardaki birçok pazaryeri tarafından benzer şekilde uygulanması durumunda, lojistik ve kargo hizmeti sunan diğer rakipler için pazarın kapanabileceği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan Hepsiburada (*hepsiJET*) ve Trendyol'un (*Trendyol Express*) kendi kargo hizmetlerinin diğer ulusal nitelikli kargo firmalarına (MNG, PTT, UPS, Yurtiçi, Sürat vb.) nazaran görece düşük ölçekte olduğu (bkz. Grafik 124, s. 189) göz önünde bulundurulduğunda, bu riskin

hâlihazırda düşük olmakla birlikte pazardaki büyüme eğilimi dikkate alındığında göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

5.2.2. Haksız Ticari Uygulamalar

(556) Pazaryerleri bakımından platform içi rekabet özelinde gündeme gelen ikinci endişe; pazaryerlerinin hâkim durumda olmasa dahi üçüncü taraf satıcılar karşısında sahip oldukları asimetric pazarlık gücü, başka bir deyişle üstün pazarlık gücü vasıtasıyla satıcılara yönelik birtakım adil olmayan ticari uygulamalarda bulunabilecekleri yönündedir.¹⁹¹ Pazaryeri ve satıcı arasında pazarlık gücü dengesizliği arttıkça satıcının bu tür uygulamalara maruz kalma ihtimali artmaktadır.

(557) Sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen satıcı anketi, pazaryeri satıcılarının %50,2'sinin, tek kişi işletmesi olduğunu (bkz. Grafik 55, s. 94) ve satıcıların ortalama 17,4 çalışanı olduğunu (bkz. Grafik 56, s. 95) ortaya koymakta, bu itibarla satıcıların küçük ölçekli işletmeler olduğu anlaşılmaktadır. Satıcıların bahsi geçen ölçekleri itibarıyla pazaryerleri karşısında pazarlık güçlerinin oldukça düşük olduğu, buna bağlı olarak pazaryerlerinin haksız uygulamalarına karşı savunmasız oldukları ve bu tür uygulamalara maruz kalma risklerinin nispeten yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

(558) Bahsi geçen asimetric pazarlık gücü, pazaryerlerine ticaret koşullarını tek taraflı belirleme imkân ve yeteneği verirken buna maruz kalan satıcılar açısından önemli belirsizlik ve ticari risk doğurmaktadır. Bu noktada, satıcıların asimetric pazarlık gücünden platformlar arası etkin rekabet ölçüsünde korundukları yinelenmelidir.¹⁹² Bu çerçevede, rakip pazaryerlerinin ticari koşulu dikte eden pazaryerine alternatif teşkil etmesi halinde ilgili pazaryerinin bu koşulları dikte etme gücü bulunmayacağı, satıcının ise bu koşulu kabul etme zorunluluğunu hissetmeyeceği değerlendirilmektedir.

¹⁹¹ Graef I. (2019), "Differentiated Treatment in Platform-to- Business Relations: EU Competition Law and Economic Dependence", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 22.04.2020.

¹⁹² Asimetric pazarlık gücü bakımından satıcı ve pazaryerlerine ilişkin detaylı değerlendirme işbu raporun "Geniş EKM Şartı ve Olası Rekabet Endişeleri" başlığında yer almaktadır.

(559) Haksız ticari koşullar; satıcılara uygulanan erişim ücretlerinin [komisyon ücreti, kargo bedeli, ilave ücretler (listeme bedeli, üyelik ücreti, mağaza açma bedeli, hizmet bedeli) vb.] artırılması şeklinde olabileceği gibi, pazaryerleri ile satıcı arasında akdedilen sözleşmede veya yürütülen anlaşmada fiyat dışı unsurların (hesabın kapatılması ve/veya askıya alınması, ödeme vadeleri gibi) riski ve maliyeti orantısız şekilde satıcı üzerinde bırakacak şekilde belirlenmesi ve pazaryeri ile satıcılar arasında söz konusu hususlara ilişkin şeffaflık eksikliği, eş deyişle haksız sözleşme/anlaşma koşullarının sunulması şeklinde de olabilmektedir. Üçüncü taraf satıcıların, pazaryeri platformlarında yer alan iki temel müşteri grubundan biri olduğundan hareketle, pazaryerlerinin üçüncü taraf satıcılara uygulayabileceği haksız ticari uygulamaların temel olarak (i) aşırı fiyatlama ve (ii) haksız sözleşme koşulları olmak üzere iki alt başlık altında ele alınması mümkündür. Pazaryerlerinin bu tür uygulamaları ilk bakışta sömürücü olarak nitelendirilebilecek olsa da, söz konusu uygulamalar bazen hem sömürücü hem dışlayıcı etkiyi birlikte barındırabilmekte, bazı durumlarda ise sömürücü davranışlar, dışlayıcı bir davranışın aracı olarak da kullanılabilir. ¹⁹³ Bu kapsamda, ilgili davranışın sömürücü ya da dışlayıcı olduğu yönünde katı bir ayırım yapılmasına gerek olmadığı belirtilmelidir.

(560) Bilindiği üzere aşırı fiyatlama, pazar gücüne sahip teşebbüslerce fiyatların, süreklilik arz eden şekilde rekabetçi düzeyin önemli ölçüde üzerinde belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. ¹⁹⁴ Başka bir deyişle, aşırı fiyatlama, hizmetin/ürünün algılanan değeri ile karşılaştırıldığında, adil olmayacak ölçüde yüksek kabul edilen fiyatların belirlenmesidir. Aşırı fiyat, rekabetçi/adil fiyatın belirlenmesi güçlüğüne bağlı olarak rekabet hukukunun en çetrefilli alanlarından birini teşkil etmektedir. Çevrim içi platformların niteliği ve işleyişi bu alanı daha da çetrefilli hale getirmektedir.

(561) ABAD tarafından *United Brands* kararında ¹⁹⁵ ortaya konulan aşırı fiyatlamının değerlendirilmesine yönelik iki aşamalı test kapsamında; ilk

¹⁹³ Ünal Ç., “Rekabet Hukukunda Tek Taraflı Sömürücü Davranışlar”, *Rekabet Dergisi* (2010), 11(4), 111-164, s. 121.

¹⁹⁴ O’Donoghue R. ve A. J. Padilla A.J., (2006), *The Law and Economics of Article 82*, Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon, s. 604.

¹⁹⁵ Case 27/76 *United Brands Company v. Commission* [1978] ECR 207.

olarak, ürünün/hizmetin fiyatının üretim maliyetlerine göre aşırı olup olmadığı, ikinci olarak ise ürünün/hizmetin fiyatının kendi içinde ve/veya rakip ürünlere kıyasla haksız olup olmadığı incelenmektedir. Söz konusu testin uygulanmasındaki zorluk, bir ürünün ekonomik değerini doğru şekilde belirlemede yatmaktadır.¹⁹⁶ Zira ekonomik değer, ürünün/hizmetin tedarikinde ortaya çıkan ortalama maliyetlerle basitçe belirlenmesi mümkün olmayıp, söz konusu değere dolaylı şekilde etki eden ürün ve/veya hizmete ilişkin talep, başlangıç yatırım maliyeti, fırsat maliyeti, ürüne atfedilen değer, tüketici gözündeki konum gibi faktörlerin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

(562) Dolayısıyla e-pazaryerlerince satıcılara uygulanan ücretlerin aşırı fiyat teşkil edip etmediği noktasında pazaryerince satıcılara bu ücret karşılığında sunulan hizmetlerin maliyetlerinin tüm bu faktörler eşliğinde hesaplanması gerekmektedir. Bu ihtiyaca karşılık e-pazaryerlerindeki talebin hızlı değişen yapısı, buna bağlı olarak pazaryerinin iş modellerinin dinamik yapısı, bu yapı dâhilinde marjinal maliyetlerin çok düşük olması, sabit/batık maliyetlerin ise hizmetlere dağıtılmasındaki güçlük gibi nedenler ekonomik değer tespitini geleneksel pazardan daha meşakkatli kılmaktadır.

(563) Aşırı fiyat tespiti pratikte bahsi geçen zorlukları içerse de bu zorluk pazaryerlerinin satıcılara yönelik aşırı fiyatlama uygulamalarında bulunamayacağı anlamına gelmemektedir. Kaldı ki, aşırı fiyatın piyasa sinyali teşkil edip pazara girişleri teşvik etmesi şeklindeki genel kabulün pazaryeri platformları bakımından pazarın yapısal özellikleri ve işleyişi nedeniyle ortaya çıkan yüksek giriş engelleri itibarıyla bu nitelikteki davranışı etkin şekilde caydırmayacağı da belirtilmelidir. Dolayısıyla pazarda önemli güce sahip pazaryerinin bu uygulama ile satıcıların ve dolaylı olarak tüketicilerin sömürülmesine yol açması mümkündür. Bu bağlamda, satıcılar bir yanda doğrudan fazladan bedel öderken, dolaylı olarak bunun fiyatlara yansımalarıyla daralan talep bakımından kardan kayıp yaşayabilecek, tüketiciler ise dolaylı olarak fiyat artışları ve üründen mahrum kalmak şeklinde zarara uğrayabilecektir. Bu çerçevede dâhilinde, e-pazaryeri platformları pazarı

¹⁹⁶ Mandrescu D., (2017), “*Applying EU Competition law to Online Platforms: The Road Ahead*”, s. 31-32.

bakımından aşırı fiyatlandırma ihtimalinin pazardaki yerleşik pazaryerleri arasındaki etkin rekabet ölçüsünde azalacağı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, pazarda yoğunlaşma artışına bağlı olarak pazardaki oyuncu sayısı azalıp ve bir veya iki oyuncu lehine asimetri arttıkça aşırı fiyatlandırma bir endişe haline gelebilecektir.¹⁹⁷

(564) Pazaryerleri özelindeki haksız ticari uygulamalar bakımından ortaya çıkan diğer husus, pazaryerlerinin satıcılar karşısında sahip olduğu asimetrik pazar gücü avantajını kullanarak, satıcılara haksız sözleşme/anlaşma koşullarını uygulayabilmesidir.¹⁹⁸ Haksız sözleşme koşullarına ilişkin bir değerlendirme yapılabilmesi için, rekabetçi bir pazar yapısında söz konusu olabilecek ticari sözleşme koşullarının belirlenmesi gereklidir.¹⁹⁹

(565) Haksız sözleşme koşullarının değerlendirilmesi, AB içtihadı çerçevesinde iki aşamalı bir test olarak şekillenmiştir. Buna göre testin ilk aşamasında, koşulların, sözleşmenin amacı için merkezi olup olmadığı, ikinci aşamasında ise koşulların sözleşme taraflarının görece çıkarları bakımından orantılı olup olmadığı değerlendirilmektedir. Söz konusu orantılılık değerlendirilmesinde ise sözleşmenin amacı, sözleşme koşullarının ve sözleşme taraflarının bu koşullara yönelik gerekçelerinin dengelenmesi esas alınmaktadır. Bu kapsamda, sözleşmede yer alan koşulların; (i) tüketicinin sömürülmesi dışında yasal amaçlarının olması, (ii) 'etkin' yani söz konusu yasal amaca ulaşma kapasitesine sahip olması, (iii) 'gerekli' yani sözleşmenin yasaya uygun amacına ulaşmak bakımından aynı etkinlikte ancak daha az kısıtlayıcı veya daha az sömürücü etkileri olan bir alternatifin bulunmaması, (iv) 'orantılı' yani ticari ilişkinin diğer tarafı üzerindeki sömürücü etkisinin, hâkim durumdaki teşebbüsün elde etmek istediği yasaya uygun amaçtan ağır basmaması gerekmektedir.

¹⁹⁷ OECD, (2019), "Implications of E-commerce for Competition Policy - Background Note", s. 38.

¹⁹⁸ Kurulun haksız sözleşme koşullarının değerlendirildiği tek karar olan İzmirgaz kararında, İzmirgaz'ın müşterilerinden yıllık alım taahhütleri istediği ve müşteriler tarafından yıllık alım taahhütlerinin üzerinde ya da altında doğal gaz kullanımı yapması durumunda ceza uyguladığı iddiası değerlendirilmiştir (09-01/2-2 sayılı ve 08.1.2009 tarihli karar).

¹⁹⁹ Ünal Ç., "Rekabet Hukukunda Tek Taraflı Sömürücü Davranışlar", Rekabet Dergisi (2010), 11(4), 111-164, s. 130.

(566) Tüm bu koşulların karşılanması durumunda, pazaryerleri ile üçüncü taraf satıcılar arasında akdedilen sözleşme şartlarının haksız olarak kabul edilemeyeceği ve davranışın kötüye kullanma teşkil etmeyeceği kabul edilmektedir.²⁰⁰

(567) Bu kapsamda, pazaryerlerinin üçüncü taraf satıcılarla ticari ilişkilerinde ortaya çıkabilecek haksız ticari uygulamalar/koşullar bakımından öne çıkan endişeleri daha iyi analiz edebilmek adına aşağıda her bir olası uygulamaya ilişkin detaylı incelemeye yer verilmektedir.

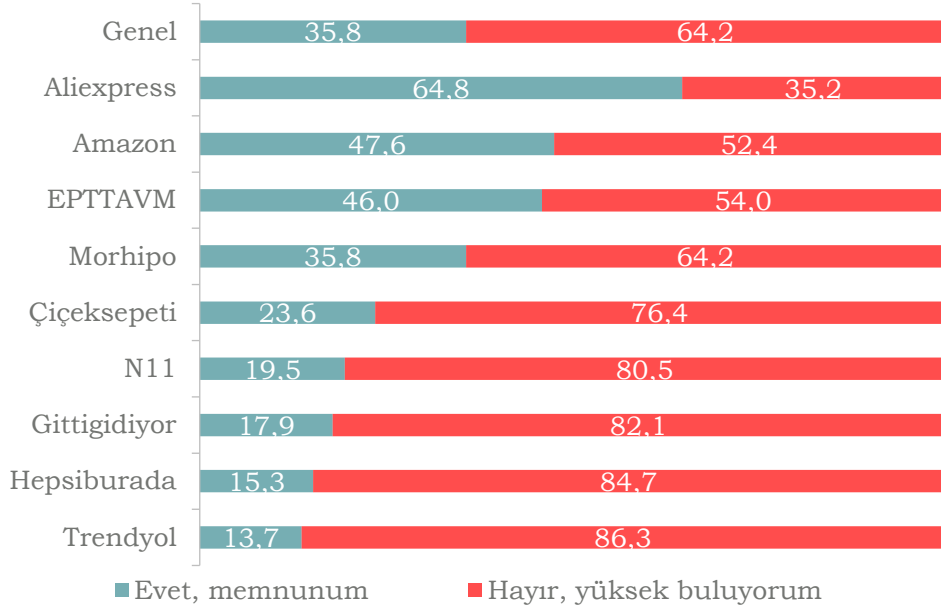
5.2.2.1. Komisyon ve İlave Bedellere İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar

(568) Pazaryerleri, üçüncü taraf satıcılara platformun tüketici kitlesine satış yapabilmeleri için kendi platformunu açmakta ve platformunun kullanılması karşılığında satıcılardan komisyon ücreti ve çeşitli isimler altında ilave ücretler talep edebilmektedir. Bu kapsamda, satıcıların söz konusu pazarlara erişimi bakımından önemli bir rol oynayan ilgili ücretler, satıcılar tarafından zaman zaman yüksekliğinden bahisle şikâyet konusu edilmektedir.

(569) Söz konusu ücretler öncelikle pazara girişlerin önünde engel oluşturma riskini barındırmakta olup bu yönüyle analize muhtaçtır. Satıcı anketi sonuçlarına göre satıcıların %36,1'i, "*pazaryeri tarafından uygulanan komisyon oranını*" satış yapılacak pazaryeri tercihini etkileyen en önemli dördüncü faktör olarak belirtmiştir (bkz. Grafik 126, s. 207). Ayrıca satıcıların %57,6 oranındaki çoğunluğu, "*uygulanan komisyon oranlarının yüksekliği*"ni pazaryerleri ile yaşanan sorunlar arasında ilk sırada dile getirmiştir. Bununla birlikte, satıcıların komisyon oranlarına yönelik memnuniyet durumları aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere ortaya çıkmaktadır:

²⁰⁰ O'Donoghue R. ve Padilla A.J., (2006), The Law and Economics of Article 82, Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon, s. 654.

Grafik 145: E-Pazaryeri Tarafından Uygulanan Komisyon Oranından Memnun Olma Durumu

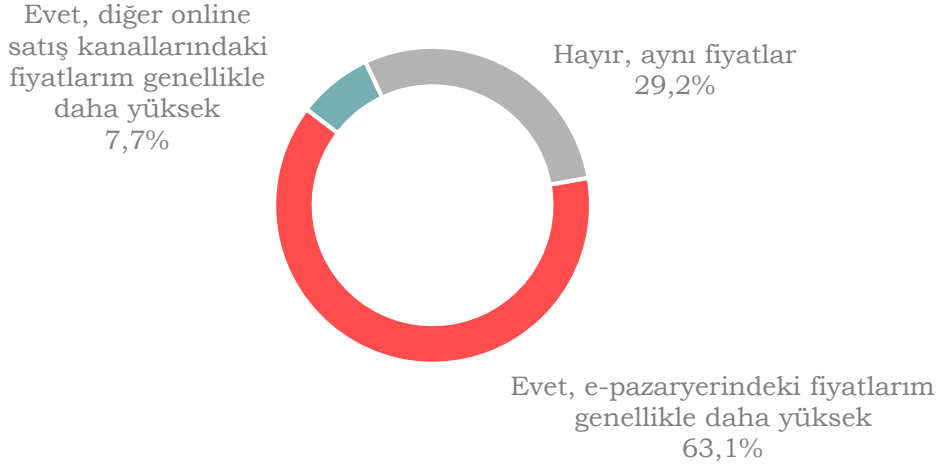
Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(570) Buna göre, genel olarak satıcıların %64,2'si, pazaryerleri tarafından uygulanan komisyon oranlarından memnun olmadıklarını belirtmiştir. Pazaryeri özelinde bakıldığında ise komisyon oranlarından duyulan memnuniyetsizlik düzeyinin Trendyol, Hepsiburada, GittiGidiyor ve N11 gibi görece daha yüksek pazar gücüne sahip olan pazaryerlerinde yaklaşık %80'ler düzeyine çıktığı ve hiçbir pazaryeri bakımından da %50'nin altına inmediği görülmektedir.

(571) Diğer taraftan satıcıların, pazaryerleri tarafından uygulanan komisyon oranlarını, kendi satış fiyatlarına bir ölçüde yansıttıkları dikkate alındığında, hem platformunda kendisi de satıcı olarak yer alabilen ve ilgili komisyon ve diğer ücretleri ödemek zorunda olmayan pazaryerlerine oranla rekabetçi fiyatlar sunmaları zorlaşmakta hem de tüketiciler daha yüksek fiyatlar ile karşı karşıya kalabilmektedir.

(572) Komisyon oranlarının satıcıların platformdaki fiyatlarına yansıdığı satıcı anketi bulguları üzerinden de izlenebilmektedir. Satıcıların e-pazaryerlerindeki fiyatların diğer çevrim içi satış kanallarındaki fiyatlarından farklılaşıp farklılaşmadığı sorusuna verdikleri yanıtlar aşağıda sunulmaktadır:

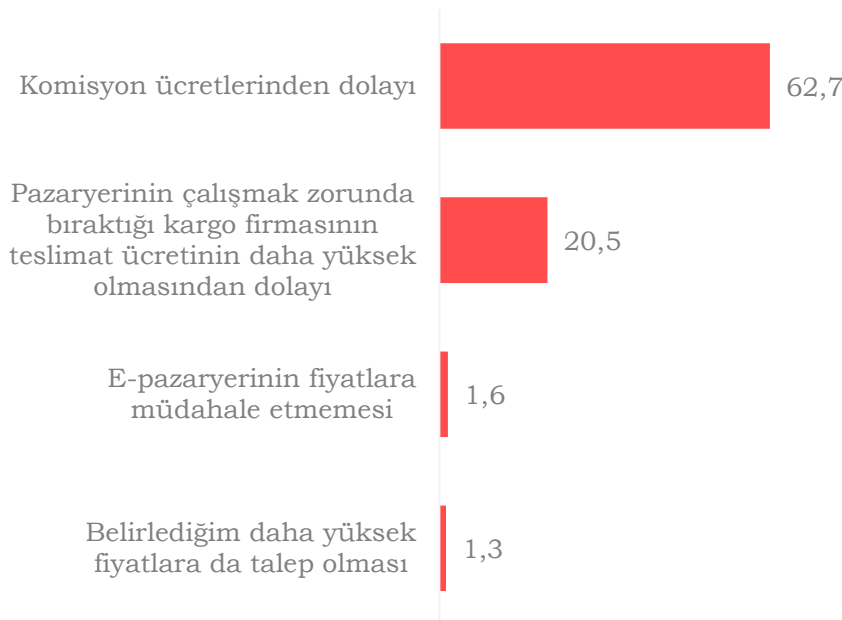
Grafik 146: E-Pazaryerinde Uygulanan Fiyatların Diğer Online Satış Kanallarındaki Fiyatlardan Farklılaşma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(573) Yukarıdaki grafiğe göre, satıcıların %63,1 oranındaki büyük çoğunluğu, e-pazaryerlerindeki fiyatlarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu cevabı verenlere durumun gerekçesi sorulduğunda ise aşağıdaki grafikteki yanıtlar verilmiştir:

Grafik 147: E-Pazaryerlerindeki Fiyatların Diğer Online Satış Kanallarındaki Fiyatlardan Yüksek Olma Nedenleri

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(574) Buna göre, satıcıların %62,7 oranındaki çoğunluğu, pazaryerlerindeki fiyatların diğer çevrim içi satış kanallarındaki fiyatlardan yüksek olmasını komisyon ücretlerine bağlamaktadır. Tüm bu veriler, satıcıların rekabetçiliği

bakımından pazaryerleri tarafından uygulanan komisyon oranlarının önemli bir parametre olduğunu ortaya koymaktadır.

(575) Üçüncü taraf satıcılardan, gerçekleştirilen satışlara bağlı olarak elde edilen komisyon gelirleri, pazaryerlerinin temel gelir kalemleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, pazara yeni giriş yapan bir pazaryerinin, ağ etkilerinden faydalanmak ve daha fazla satıcıyı bünyesine katarak daha fazla tüketiciye ulaşmak arzusuyla komisyon gelirlerini düşük tutabilmesi mümkündür. Ancak süreçte yerleşik pazaryerlerinin konumunun güçlenmesi halinde bazı pazaryerleri satıcılar için vazgeçilmez ticari ortak konumuna erişebilmekte, bu nedenle de bu pazaryerlerinin komisyon oranlarını ve dolayısıyla gelirlerini artırma güdüleri harekete geçebilmektedir.

(576) Satıcılara yönelik anket sonuçlarından elde edilen ve her bir pazaryeri özelinde satıcılara uygulanan komisyon oranlarını gösteren grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 148: E-Pazaryerleri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranı

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(577) Bu çerçevede, satıcılara göre ortalama olarak en yüksek komisyonu %(.....) ile ÇiçekSepeti almakta olup onu sırasıyla %(.....) oranındaki komisyon ortalaması ile Trendyol ve %(.....) oranındaki komisyon ortalaması ile Hepsiburada izlemektedir. Bununla birlikte, ÇiçekSepeti'nin görece yüksek

komisyon oranlarının pazaryerinin çiçek ve hediyelik eşya siparişi ağırlıklı ve bayilik esaslı iş modelindeki farklılıklardan kaynaklandığı belirtilmelidir. İlgili grafikten ayrıca, Morhipo²⁰¹, GittiGidiyor ve N11'in ortalama komisyon oranlarının yaklaşık %(.....) civarında olduğu; Amazon Türkiye, EpttAvm ve Aliexpress gibi pazara görece yeni girmiş pazaryerlerinin ortalama komisyon oranlarının ise nispeten daha düşük ve %(.....)-%(.....) civarında olduğu görülmektedir. Komisyon oranlarının pazarlıktaki güç dengesini göstermesi bakımından önemi dikkate alındığında, yüksek komisyon oranlarının pazarda güçlü konuma sahip yerleşik pazaryerlerince uygulandığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Nitekim pazardaki güçlü konumda temel belirleyiciler niteliğindeki aktif tüketici tabanı ve işlem hacmi ölçütleri de komisyon oranları dağılımı ile ortaya çıkan tabloyu teyit etmektedir.

(578) Yukarıda kategori ayrımı olmaksızın sunulan ortalama komisyon oranı gelişiminin detayına girmek adına komisyon oranları pazaryeri özelinde ve kategori bazlı olarak aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 46: Satış Yapılan Kategoriye Göre E-Pazaryeri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranları

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

²⁰¹ Morhipo bakımından istatistiki açıdan anlamlı veri üretebilecek satıcı sayısına ulaşamamıştır.

(579) Tabloya göre komisyon oranları, satıcıların satış yaptığı kategoriye göre farklılık göstermektedir. Bu doğrultuda, elektronik gibi pahalı ve satıcıların kâr marjlarının daha düşük olduğu ürün kategorilerinde, komisyon oranlarının da görece daha düşük olduğu, bununla birlikte moda, ev tekstili, 'ev, yaşam ve ofis', oyuncak gibi kâr marjı daha yüksek olan kategorilerde komisyon oranlarının da görece yüksek uygulandığı görülmektedir.

(580) Komisyon oranlarının özellikle pandemi ve buna bağlı olarak e-pazaryerlerinde görülen büyümeden ne şekilde etkilendiğini tespit etmek amacıyla komisyon oranlarında 2019 yılından 2020'ye yaşanan değişime aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 149: E-Pazaryerleri Tarafından 2019-2020 Yılları Ortalama Komisyon Oranı Değişimi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(581) Grafiğe göre, genel olarak, satıcıların %71,3'ü, pazaryerleri tarafından 2020 yılında uygulanan komisyon oranlarının 2019 yılına kıyasla yaklaşık aynı seviyede olduğunu; satıcıların %15,7'si, 2020 yılında komisyonlarda 2019 yılına oranla %1-10 arasında artış; %3,3'ü ise, %11-25 arasında bir artış yaşandığını belirtmektedir. Satıcılar tarafından belirtilen komisyon oranları ve komisyon artış oranlarının değişiklik göstermesinin, pazaryerleri tarafından uygulanan komisyon oranlarının yalnızca kategoriler özelinde değil aynı zamanda satıcılar özelinde de farklılaşmasından kaynaklanabileceği

değerlendirilmektedir. Bu nedenle, pazaryerlerinden talep edilen bilgiler çerçevesinde satıcılara uygulanan kategori²⁰² bazlı komisyon oranlarının yıllara göre değişimini gösteren grafiklere aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 150: E-pazaryerlerinin Moda Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 151: E-pazaryerlerinin Elektronik Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

²⁰² İşlem hacmi en yüksek beş kategori sırasıyla; 'Elektronik', 'Moda', 'Ev, Yaşam ve Ofis', 'Kozmetik ve Kişisel Bakım' ve 'Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları' olup pazaryerlerinin söz konusu kategorilerde uyguladıkları komisyon oranlarındaki değişime yer verilmektedir. Bununla birlikte pazaryerleri tarafından 2020 yılında en yüksek komisyon oranı uygulanan kategori 'Düğün, Davet ve Organizasyon', en düşük komisyon oranı uygulanan kategori ise 'Elektronik' olup söz konusu iki kategorinin yıllar bazındaki komisyon oranı değişimi de sunulmaktadır.

Grafik 152: E-pazaryerlerinin Ev, Yaşam ve Ofis Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 153: E-pazaryerlerinin Kozmetik ve Kişisel Bakım Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 154: E-pazaryerlerinin Otomobil, Motosiklet Yedek Parça ve Aksesuarları Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

Grafik 155: E-pazaryerlerinin Düğün, Dernek ve Organizasyon Kategorisine İlişkin Komisyon Oranlarının Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(582) Yukarıdaki grafikler incelendiğinde, ilk dikkat çeken husus, satıcı anketinde de belirtildiği gibi komisyon oranlarının kategori bazında önemli ölçüde farklılaştığıdır. Bunun yanı sıra, e-ticarette gözlemlenen ve COVID-19 salgını ile hız kazanan büyümenin çok kategorili e-pazaryerleri arasındaki komisyon rekabetini teşvik ettiği görülmektedir. Hızlı büyümeden pay alma yarışı komisyon oranlarındaki gerileme ile neredeyse tüm kategorilerde izlenmektedir. Bu doğrultuda özellikle 2019 yılı sonrasında pazaryerlerinin artan rekabete, satıcılarına daha düşük komisyon oranları sunmak suretiyle cevap verdikleri anlaşılmaktadır. Pazaryeri verileriyle ortaya konulan 2020

yılında gerileme eğilimi gözlenen ortalama komisyon oranları gelişiminin satıcı anketindeki bulgularla da paralel olduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu hususa ek olarak, her ne kadar komisyon oranları 2020 yılında gerilemiş olsa da işlem hacmi artışına bağlı olarak pazaryerlerinin komisyon gelirlerinin aşağıdaki grafikte sunulduğu üzere, yıllar içerisinde artmakta olduğu gözlenmektedir. Komisyon oranlarındaki düşüşe rağmen kaydedilen gelir büyümesi, oranlardaki düşüşü telafi eden ve ötesinde bir pazar büyümesine işaret etmektedir. Komisyon gelirlerinin üçüncü taraf satışlara aracılıktan elde edildiği dikkate alındığında, bu kalemdeki büyümenin yalnızca üçüncü taraf satıcı ayağındaki işlem hacmi büyümesini gösterdiği de belirtilmelidir.

Grafik 156: E-pazaryerlerinin Komisyon Gelirlerinin Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (583) Yukarıdaki grafik, Trendyol'un diğer pazaryerlerine kıyasla daha fazla komisyon geliri elde ettiğini ve bu kalemde büyüme kat ettiğini göstermekte olup bu durum pazardan ve pazar büyümesinden en fazla payın bu teşebbüsçe elde edildiğine, haliyle pazarda Trendyol'un yerleşik konumunun güç kazanmakta olduğuna işaret etmektedir. Komisyon büyümesinde Trendyol'u Hepsiburada takip etmektedir.
- (584) Pazaryerlerinden, komisyon oranlarında satıcı ve/veya kategori bazında farklılaşma olup olmadığı ve bunda esas alınan kriterlerin neler olduğuna ilişkin bilgi talebinde bulunulmuştur. Buna cevaben,
- Amazon Türkiye tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),

- ÇiçekSepeti tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- EpttAvm tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- GittiGidiyor tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Morhipo tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Trendyol tarafından; (.....TİCARİ SIR.....)

ifade edilmektedir.

(585) Tüm bu bilgiler ışığında, pazaryerleri tarafından uygulanan komisyon oranlarının, incelemedeki diğer bulguların da işaret ettiği gibi, temelde ve genellikle, ürün kategorileri bazında belirlendiği ve bu oranların farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte, belirlenen kategori bazlı komisyon oranlarının, satıcıların pazarlık gücüne, satış performansına, tüketiciden aldığı satış puanına bağlı olarak satıcılar özelinde de farklılaşabildiği anlaşılmaktadır.

(586) Satıcı anketi bulguları bu bağlamda satıcı ölçeğinin pazarlık gücü bakımından bir kriter olabileceğine işaret etmektedir. Çalışan sayısına göre satıcıların, pazaryerlerine ödedikleri komisyon oranlarına aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

Tablo 47: E-Pazaryerleri Tarafından 2020 Yılında Uygulanan Ortalama Komisyon Oranı

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(587) Tablodan da izlendiği üzere, daha az çalışana sahip olan küçük ölçekli işletme niteliğindeki satıcılara daha yüksek komisyon oranı uygulandığı, ölçeğin büyümesi oranında satıcılara uygulanan komisyon oranlarının azaldığı

görülmektedir. Dolayısıyla satıcılar arasındaki komisyon farklılıklarının, satıcı ölçeğine dayandığı, satıcı ölçeğindeki artışa bağlı olarak satıcının pazarlık gücünün artmasının komisyon oranı pazarlığında satıcı lehine bir tablonun oluşmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Bu durum, her ne kadar küçük ölçekli satıcıların büyük satıcılara oranla platform içi rekabet edebilirliklerini azaltıyor olsa da satıcıları pazaryeri gözünde eşit konumda olmaktan çıkaran objektif bir gerçeklik arz etmektedir.

(588) Bu doğrultuda, gerek pazaryerleri tarafından satıcılardan alınan komisyon oranlarına gerekse pazaryerleri tarafından listeme bedeli, üyelik ücreti, mağaza açma bedeli, hizmet bedeli gibi ücret kalemleri altında talep edilebilen ilave ücretlere ilişkin olarak pazaryerlerinin satıcılara karşı şeffaf olması önem arz etmektedir. Özellikle, pazaryerleri tarafından 'ilave ücret' olarak nitelendirilebilen ücretlerin satıcılara verilen hangi hizmet karşılığında alındığının açık olması, eş deyişle satıcıların hangi hizmet karşılığında hangi ücreti ödediğinden ve/veya ödeyeceğinden haberdar olması, platform içi rekabetin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

5.2.2.2. Kargo Hizmetlerine İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar

(589) Pazaryerleri üzerinden gerçekleştirilen satışlarda, satıcıların ürünleri tüketicilere ulaştırabilmesi için temel olarak üç seçenek bulunmaktadır: (i) pazaryerinin anlaşmalı kargo firmaları aracılığıyla gönderimin gerçekleştirilmesi (ii) satıcıların kendi kargo anlaşmaları üzerinden gönderimin gerçekleştirilmesi (iii) pazaryerlerine ait kargo firmaları üzerinden gönderimin gerçekleştirilmesi.

(590) Pazaryerinin anlaşmalı olduğu üçüncü taraf kargo firmaları ile gönderimlerde 'pazaryeri öder' veya 'satıcı öder' yöntemleri kullanılabilmektedir. Kargonun satıcıya ait olduğu durumlarda ve 'pazaryeri öder' yönteminde kargo firması tarafından fatura pazaryeri adına kesilmekte, kargo ücretini ödeyen pazaryeri bu bedeli satıcılarından mahsup etmektedir.

(591) Bu çerçevede satıcıların pazaryerinde gerçekleştirdikleri satışlarda, "pazaryeri öder" modeli altında pazaryerinin anlaşmalı kargo hizmetinin veya pazaryerinin kendisine ait kargo hizmetinin kullanılması durumunda kargo hizmet bedeli satıcılardan mahsup edilen bir ücret kalemi haline gelmektedir.

Kargo hizmet bedelleri satıcılar bakımından bir diğer önemli maliyet kalemi olup pazarın önde gelen ve 'pazaryeri öder' modeliyle çalışan e-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler çerçevesinde bu bedellerin toplam büyüklüğüne ilişkin grafik aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 157: E-pazaryerlerinin Yıllık Bazda Kargo Gelirleri Gelişimi

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(592) Grafikte yer verilen büyüklükler itibarıyla kargo hizmet bedelinin, satıcılar ve pazaryerleri arasındaki ticarete önemli bir yer tuttuğu, dolayısıyla potansiyel gerilim kaynağı olabileceği değerlendirilmektedir. Satıcı anketinin aşağıdaki grafikte sunulan ve satıcıların e-pazaryerleri ile yaşadığı sorunlara yönelik bulguları da bu durumu teyit etmektedir:

Grafik 158: E-Pazaryeri ile İlgili Yaşanan Sorunlar

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(593) Grafiğe göre, satıcıların %32,7 oranındaki önemli bir bölümü, yüksek kargo bedelleri talep edilmesini pazaryerleri ile yaşanan sorunlar arasında saymaktadır. Tüketicilerin e-pazaryeri tercihinde “*bedava kargo*” ve “*uygun kargo ücreti*”nin önemli rol oynadığı dikkate alındığında (bkz. Grafik 39, s. 80), tüketici beklentilerini karşılamak ve bu şekilde pazarda hız kazanan büyümeden en fazla payı almak üzere rekabet halinde olan pazaryerlerinin satıcıları karşısındaki asimetrik pazarlık güçleri ölçüsünde satıcılarına bu kargo bedellerini yansıtmaya ve/veya yüksek kargo bedelleri uygulama güdülerinin bulunabileceği değerlendirilmektedir. Bu güdünün özellikle pazarda güçlü konumda bulunan pazaryerlerinin hibrit yapılarının verdiği esneklikle satıcılara ihtiyacının, satıcıların bahsi geçen pazaryerlerinin tüketici kitlesine erişim ihtiyacından düşük olmasına bağlı olarak küçük ölçekli satıcıları hedef alması olasıdır. Bunun sonucunda satıcılar pazaryerinde yer almak üzere pazaryerince belirlenen kargo hizmet bedellerine katlanmak durumunda kalabilecektir.

(594) Satıcıların, kargo ücretlerini ürün satış fiyatlarına yansıtarak bu durumu telafi etmeyi seçmesi mümkündür. Nitekim satıcıların %20,5'i, pazaryerlerindeki fiyatlarının diğer çevrim içi satış kanallarındaki fiyatlardan yüksek olmasını, pazaryeri tarafından anlaşılan kargo firması ile çalışılmasının zorunlu tutulmasına bağlamaktadır (bkz. Grafik 143, s. 263). Gerek “yüksek kargo bedeli talep edilmesi” şeklinde ifade edilen sorun, gerekse bu bulgu, pazaryerlerince “kargo hizmet bedeli” altında talep edilen bedellerin piyasa fiyatının üstünde olduğu ve bu bedellerin dayatıldığı izlenimini vermektedir.

(595) Bu noktada pazaryerlerinin anlaşmalı kargo firmasının kullanımını zorunlu tutmasının neden olabileceği iki temel rekabet karşıtı etkiye yer vermenin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Öncelikle, üçüncü taraf satıcıların belirli bir kargo hizmetini kullanmasının zorunlu tutulması, kargo ve lojistik hizmet pazarında yer alan fiili veya potansiyel kargo hizmeti sağlayıcıları için giriş ve büyüme engeli oluşturabilecektir.²⁰³ Bu uygulamanın pazarın önde gelen pazaryerlerince başta olmak üzere pazarda yaygın şekilde uygulanması ve

²⁰³ Sarıççek C., (2020), “*Me, Myself and Amazon*”, s. 29-30.

özellikle bahsi geçen teşebbüslerin kargo hizmetleri pazarında önemli alıcılar olması halinde olası pazar kapama etkisinin çok daha büyük olabileceği değerlendirilmektedir. İkinci olarak, pazaryerlerinin asimetric pazarlık güçleri ölçüsünde bazı satıcılarına belirli bir kargo hizmetini, satıcının kendi anlaşmasıyla temin edebileceği fiyatın üzerindeki bir bedelle kullanmayı zorunlu kılması halinde, bu satıcıların rekabet edebilirliğinin zarar göreceği ve tüketicilere daha avantajlı teklifler sunma imkânlarının daralacağı, bunun da tüketiciler bakımından refah kaybına neden olacağı değerlendirilmektedir.

(596) Bu çerçevede, pazarda kargo hizmet bedellerini konu alan haksız ticari koşul olarak addedilebilecek bir uygulamanın bulunup bulunmadığı hususunun netleştirilmesi bakımından e-pazaryerlerine teslimat ve iade süreçlerine yönelik kargo hizmetlerinin nasıl işlediği ve söz konusu süreçlerdeki maliyetlere hangi tarafın katlandığı soruları yöneltilmiştir. İlgili bilgi taleplerine cevaben,

- Amazon Türkiye tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- ÇiçekSepeti tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- EpttAvm tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- GittiGidiyor tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Hepsiburada tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Morhipo tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- N11 tarafından; (.....TİCARİ SIR.....),
- Trendyol tarafından; (.....TİCARİ SIR.....)

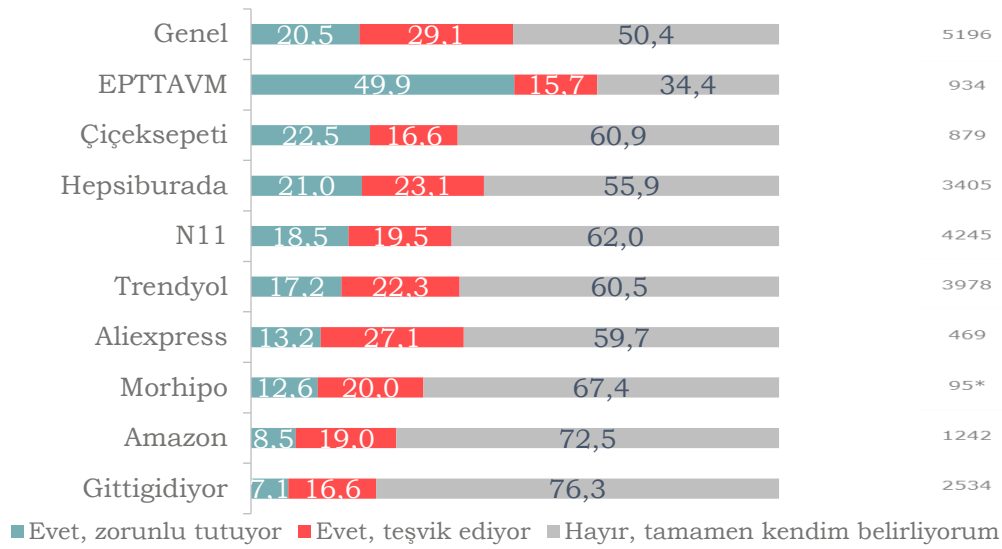
ifade edilmektedir.

(597) Pazaryerlerinden temin edilen bu veriler, üçüncü taraf satıcıların, pazaryerleri tarafından kendilerine ait kargo hizmetlerinin veya anlaşmalı kargo firmasının kullanılması yönünde sözleşmesel bir zorunluluğa tabi tutulmadıklarını ve gönderim usulünü seçme özgürlüklerinin olduğunu içermektedir. Bu kapsamda pazarda yaygın olarak kullanılan kargo hizmet modelleri çerçevesinde, satıcıların, hem pazaryerinin anlaştığı kargo firması/kendi kargo hizmeti ile hem de kendi anlaşmalı kargo firması ile gönderim yapma seçeneklerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, pazaryerlerinin kendi anlaşmalı kargo firmalarının kullanılması durumunda ödemelerin

yapılış usulü bakımından da ödemenin öncelikle pazaryeri tarafından gerçekleştirilmesi veya satıcı tarafından doğrudan yapılması yönünde ikili bir seçenek sundukları anlaşılmaktadır.

(598) Aşağıda grafikte yer verilen e-pazaryerlerinin anlaşmalı kargo firmaları ile gönderim yapmayı zorunlu tutup tutmadığı sorusuna verilen cevaplar da satıcıların genel itibarla kargo hizmeti seçimlerinde bir zorlamayla karşı karşıya olmadıklarına işaret etmektedir:

Grafik 143 (tekraren): E-Pazaryerinin Kendi Kargo Firmasıyla Gönderim Yapmayı Zorunlu Tutma veya Teşvik Etme Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

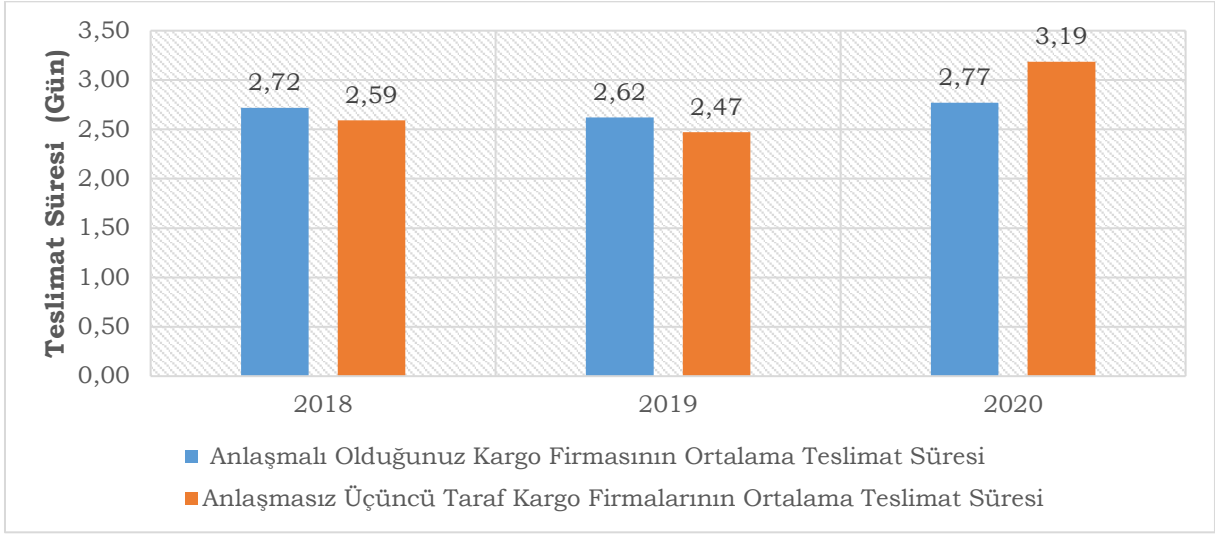
(599) Grafiğe göre, genel olarak satıcıların %50,4'ü, gönderim yapacağı kargo firmasını tamamen kendisinin belirlediğini; %29,1'i ise, pazaryerlerinin anlaşmalı kargo firması ile gönderim yapılması için satıcılara teşvik sunduklarını ifade etmektedir. Bu kapsamda, pazaryerlerinin, satıcılarını belirli bir kargo firmasını kullanmaya zorlayan yaygın bir uygulamalarının olmadığı ifade edilebilecek olsa da, satıcıların %20,5'ine tekabül eden azımsanmayacak bir bölümünün pazaryerlerinin anlaşmalı kargo hizmetinin kullanılmasını zorunlu tuttuğunu belirtmesi, uygulamanın yaygın düzeyde olmasa da bir kesim satıcı bakımından söz konusu olduğuna işaret etmektedir.

(600) Pazaryerlerinin belirli satıcılar bakımından anlaşmalı kargo hizmetlerini kullanma şartı getirmelerindeki amaç; (i) asimetrik pazarlık gücüne bağlı

olarak kargo hizmet bedeli altında bu satıcılardan haksız şekilde yüksek bir bedel tahsil edilerek satıcıların sömürülmesi olabileceği gibi, (ii) bu satıcıların bağımsız yürüttükleri teslimat süreçlerinde yaşanan sorunların tüketicilerce pazaryerine mal edilmesinin önüne geçilmesi veya (iii) pazaryerinin platformda gerçekleşen tüm satış hacmi için pazarlık ederek kargo firmalarından daha uygun fiyatlar alınması olabilecektir. İlk durumda pazaryerinin salt rekabet karşısı bir amaçla hareket ettiği, ikinci durumda ve üçüncü durumda ise meşru bir nedenin olduğu ifade edilebilecektir. İkinci amaç hizmet kalitesini iyileştirmeye ve marka imajını korumaya yönelik bir tedbir olabilecek iken üçüncü amaç ise daha uygun maliyetli kargo hizmeti teminini konu almaktadır. Uygulama bakımından ilk amacın dışlanması ikinci veya üçüncü amacın daha az kısıtlayıcı bir tedbirle temin edilemeyeceğinin gösterilmesi ile mümkündür.

(601) Bu bağlamda anlaşmalı kargo şartı getirilmesine yönelik uygulamanın belirtilen ikinci amacın temin edilmesinde gerekli olup olmadığı araştırıldığında şu bulgular öne çıkmaktadır. Tüketici anketine göre, bugüne kadar pazaryerlerinden yaptıkları alışverişlerde bir sorunla karşılaştıklarını dile getiren tüketicilerin % 14,5'i, karşılaştıkları sorunlar arasında "ürünün geç ulaşması" olduğunu belirtirken %12'si ise, "ürünün hasarlı teslim edilmesi" olduğunu dile getirmiştir (bkz. Grafik 167, s. 301). Bu kapsamda, tüketiciler bakımından pazaryerlerinin ürün teslimatı süreçlerini iyileştirmelerinin önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Diğer bir bulgu pazaryeri anlaşmalı kargo hizmetlerindeki teslimat süreleri ile satıcıların kendi anlaşmaları üzerinden aldıkları kargo hizmetlerindeki teslimat sürelerinin karşılaştırılmasından elde edilebilecektir. Sektör incelemesi kapsamında e-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler çerçevesinde yapılan hesaplama sonucunda elde edilen, 2018-2020 yılları arasında pazaryerleriyle anlaşması olan kargo firmaları ile üçüncü taraf kargo firmalarının ortalama teslimat sürelerine ilişkin grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 159: E-pazaryerlerinin Kargo Firmaları Bazında Ortalama Teslimat Süreleri

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

(602) Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 2018 ve 2019 yıllarında pazaryerlerinin anlaşmalı olduğu kargo ile üçüncü taraf kargolara ilişkin teslimat sürelerinin anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülse de, 2020 yılına gelindiğinde pazaryerlerinin anlaşmalı olduğu kargo firmalarının teslimat sürelerinin daha kısa olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda özellikle pandemi döneminde yaşanan kargo aksamaları karşısında sınırlı da olsa pazaryeri anlaşmasının teslimat süresinde iyileşme sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak bahsi geçen iyileşmenin bu yönde bir dayatmayı meşru kılıp kılmayacağı tartışmalıdır.

(603) Yukarıda yer verilen üçüncü amaçta yer verildiği üzere, uygun fiyatlı kargo anlaşmalarını mümkün kılmak amacıyla satıcılara bu anlaşmaları kullanma zorunluluğu getirilmesi gerektiği öne sürülebilecekse de, meşruiyet bakımından satıcıların uygun fiyatlardan hakkını alması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, uygulama bakımından rekabet karşıtı amacın dışlanması noktasında satıcılardan talep edilen anlaşma fiyatı ve kargo komisyonu bileşenlerinden oluşan kargo hizmet bedelinin makul düzeyde olması önem taşımaktadır. Anlaşma fiyatı, pazaryerlerinin ölçeği dikkate alındığında, ortalama satıcıların temin edebileceği fiyattan düşük olacağından kargo hizmet bedelinin makul olup olmayacağı noktasında temel belirleyicinin kargo komisyonu olacağı açıktır.

(604) Bu doğrultuda, ÇiçekSepeti, Morhipo ve EpttAvm tarafından, (**.....TİCARİ SIR.....**) Trendyol ve Hepsiburada (**.....TİCARİ SIR.....**), N11 ve GittiGidiyor ise

(.....TİCARİ SIR.....) Bu pazaryerleri bakımından ilgili kargo komisyon oranlarının değişimine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 160: E-Pazaryerleri Tarafından Talep Edilen Kargo Komisyon Oranlarında Yaşanan Değişim

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Belgeler

- (605) Yukarıdaki grafikten, N11 ve GittiGidiyor tarafından uygulanan kargo komisyon oranlarının farklılaşmakla birlikte genel olarak yatay bir seyir izlediği ancak 2019 yılından sonra hafif yükselme eğilimine girdiği, Trendyol tarafından uygulanan kargo komisyon oranları 2019 öncesinde yükselme eğilimindeyken 2019 sonrasında hızla düşme eğilimine girdiği, son olarak Hepsiburada tarafından uygulanan kargo komisyon oranlarının 2019 öncesinde hızlı yükselme eğilimindeyken 2019 sonrasında yükselmeye devam ettiği ancak artış hızının azaldığı izlenmektedir. (.....TİCARİ SIR.....)
- (606) Yukarıda yer verilen bulgu ve açıklamalar çerçevesinde, kargo komisyonunun pazaryerinin, satıcıların daha uygun fiyatlarda kargo hizmetine erişmesine aracılık etmesi karşılığında talep edebileceği meşru bir bedel olduğu düşünülmektedir. Kargo komisyonunu da dâhil eden kargo hizmet bedellerine yönelik haksız ticari koşul iddialarının satıcıların kullanacakları kargo hizmetini pazaryeri tarafından sunulan ve kendi sahip oldukları seçenekleri karşılaştırmak suretiyle kararlaştırmaları halinde önemli ölçüde ortadan kalkacağı, bu suretle platform içi rekabetin etkinliğinin de artacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda her ne kadar satıcıların kendi kargo anlaşmaları üzerinden gerçekleşen teslimat süreçlerinde yaşanan sorunlar e-pazaryerinin marka imajına zarar verebilecek olsa da, bu sorunların satıcı

puanlarına da olumsuz yansıtacağından tek taraflı dayatma şeklinde bir çözümü gerekli kılmadığı düşünülmektedir. Bu durumda pazaryerinin kendi anlaşmasını dayatmaktan ziyade, belirli hizmet standartlarını karşılayan üçüncü taraf kargo firmalarıyla çalışma şartını öngörmesinin makul çözüm olacağı değerlendirilmektedir.

(607) Pazaryerinin platformdaki tüm satış hacmi üzerinden pazarlık yapmak suretiyle uygun fiyatlı kargo anlaşması temin edebilecek durumda olması halinde ise satıcılara pazaryerinin kargo anlaşmasını kullanma şartını getirebileceği, ancak bu durumda da bu uygun fiyatlardan satıcıların da yararlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu durumda kargo komisyon oranlarının olabildiğince düşük ve satıcıları kendi anlaşmalarından daha dezavantajlı konuma getirmeyecek düzeyde belirlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

5.2.2.3. Ödeme Vadelerine İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar

(608) Pazaryerleri ile üçüncü taraf satıcılar arasındaki ticari ilişkide haksız ticari uygulamalar kapsamında önem arz edebilecek bir diğer husus, ödeme süreçlerine yönelik hüküm ve koşullardır. Pazaryerleri, satıcılar tarafından gerçekleştirilen satışlardan elde edilen gelirleri; komisyon, ilave hizmet bedelleri (listeleme vb.) ve kargo ile reklam hizmetlerine ilişkin bedeller kesildikten sonra belirli bir vade içerisinde satıcılara ödemektedir. Söz konusu ödeme vadelerinin ticaretin olağan akışına ve ticari teamüle uygun olmayan şekilde uzun süreli belirlenmesi ve/veya sözleşmede kararlaştırılan sürelere riayet edilmemesi haksız ticari uygulama endişesine neden olabilecektir. Bu nitelikte bir uygulama, satıcıları orantısız bir finansal belirsizlikle karşı karşıya bırakabilecek, satıcıların tüm faaliyetlerini ve dolayısıyla rekabet edebilirliklerini etkileyebilecektir. Nitekim satıcı anketi de, ödemelerin vadesinde yapılmasının satıcıların önemle üzerinde durduğu bir husus olduğunu teyit etmektedir.

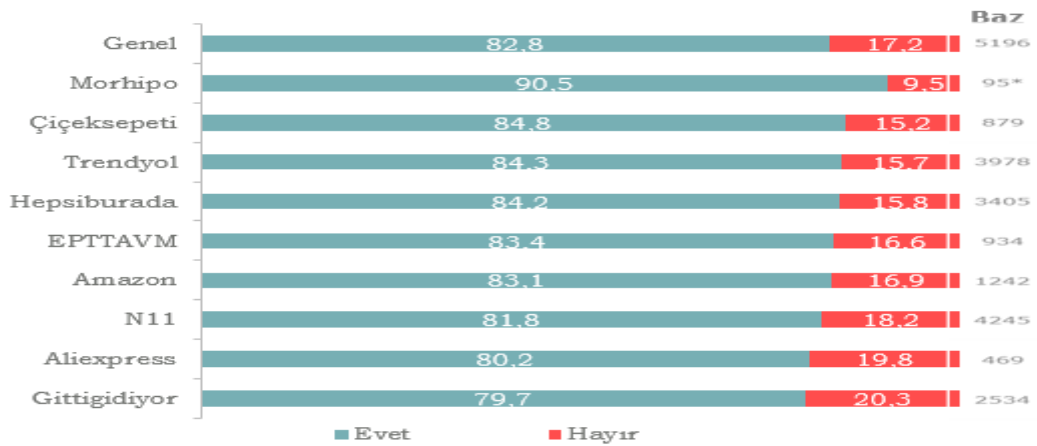
(609) Satıcıların %51'ine göre, “pazaryeri tarafından ödemelerin vadesinde yapılması”, pazaryeri seçimini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (bkz. Grafik 126, s. 207). Konunun önemine binaen pazaryerlerinden ödeme vadelerine ve sürecine yönelik bilgi talep edilmiştir.

Söz konusu bilgi talebine gelen cevaplardan, pazaryerlerinin genel olarak benzer bir usul ile çalıştığı anlaşılmaktadır. Buna göre, satıcıların gerçekleştirdikleri satışlardan elde ettikleri gelirlerden, pazaryeri komisyon ücretlerinin ve satıcı ile yapılan anlaşma kapsamında yer alan diğer hizmet bedellerinin mahsup edildiği, ürünlerin iadesi halinde ise ilgili ürün tutarının satıcı hesabına borç olarak ve ilgili satışa ait komisyon ödemesinin ise alacak olarak işlendiği ve tüm mahsup işlemleri sonrasında satıcının carisinde kalan tutarın, vadesine istinaden satıcıya ödendiği anlaşılmaktadır.

(610) Ancak, söz konusu ödeme vadelerinin her bir pazaryeri özelinde farklı şekilde belirlendiği anlaşılmaktadır. Buna göre, satıcının carisinde kalan söz konusu tutar, Amazon Türkiye tarafından her (.....) günde bir, EpttAvm tarafından (.....)-(.....) gün vade esasına göre, Morhipo tarafından (.....), GittiGidiyor tarafından alıcı onayından (.....) gün sonra, N11 tarafından ilgili sipariş ‘tamamlandı’ statüsüne geçtikten (.....) gün sonra satıcıların hesabına aktarılmaktadır. Söz konusu bilgiler çerçevesinde, pazaryerleri tarafından yürütülen ödeme süreçlerinin genel anlamda benzerlik gösterdiği ve ödeme vadelerinin genel olarak bir aydan daha kısa süreli olduğu anlaşılmaktadır.

(611) Pazaryerlerinin satıcılarla akdetmiş oldukları sözleşmelerde söz konusu vadelere yönelik bir hüküm bulunup bulunmadığı satıcı tarafında araştırıldığında aşağıdaki grafikteki tablo ortaya çıkmaktadır:

Grafik 161: E-Pazaryeri Sözleşmelerinde Ödeme Vadesine İlişkin Hüküm Bulunma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(612) Grafiğe göre, genel olarak satıcıların %82,8'i pazaryerleri ile akdettikleri sözleşmede ödeme vadesine ilişkin hüküm bulunduğunu, %17,2'si ise böyle bir hüküm bulunmadığını belirtmektedir. Söz konusu oranların, pazaryerleri özelinde de benzer şekilde oluştuğu görülmektedir. Öte yandan, pazaryerleri ile akdettikleri sözleşmelerde ödeme vadesine ilişkin hüküm bulunduğunu belirten satıcıların söz konusu hükümde yer alan sürelerle ilişkin değerlendirmelerine aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 162: E-Pazaryerleri ile Yapılan Sözleşmelerde Belirtilen Ödeme Süresi

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(613) Grafiğe göre, ÇiçekSepeti, Hepsiburada, EpttAvm, Trendyol, Amazon Türkiye, N11 ve GittiGidiyor satıcılarının yaklaşık %90'ı, söz konusu sözleşme hükmüyle getirilen vadenin 1-1,5 ay arasında olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, sözleşme hükmüyle düzenlenen söz konusu ödeme vadelerinin, Morhipo ve AliExpress özelinde biraz daha uzayabildiği görülmektedir. Bu noktada, ödeme vadesine ilişkin fiili durumu analiz edebilmek amacıyla, satıcıların ödeme vadelerine yönelik değerlendirmelerine aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 163: E-Pazaryerlerinin Ürün Satışı Sonrasında Tüketicilerden Aldığı Ödemeleri Ne Kadar Süre Sonra Hesaba Aktardığı

(.....TİCARİ SIR.....)

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(614) Buna göre, pazaryerleri genelinde, tüketicilerden alınan ödemelerin önemli bir kısmının 11-30 gün içinde satıcıların hesaplarına aktarıldığı anlaşılmaktadır.

(.....TİCARİ SIR.....)

(615) Söz konusu sürelerin 15 gün ve üzerinde seyretmesinin ise tüketicilerin sahip olduğu yasal 15 günlük iade süresinin beklenmesini ve bu sırada gerçekleştirilecek iade işlemleri ile bu işlemlerden doğacak alacak/borç mahsuplaşmalarının tamamlanmasını temin etmeye, eş deyişle uygulamada kolaylık sağlamaya, yönelik olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, pazaryerleri tarafından satıcılarla akdedilen sözleşmeler kapsamında belirlenen ödeme vadelerine ilişkin yukarıda yer verilen değerlendirmeler de dikkate alındığında, fiili olarak uygulanan ödeme vadelerinin sözleşme hükümleriyle sınırlı ve tutarlı olduğu söylenebilecektir. Nitekim satıcı anketi bulguları da satıcıların bu konuda sorun yaşamadıklarını teyit eder niteliktedir.

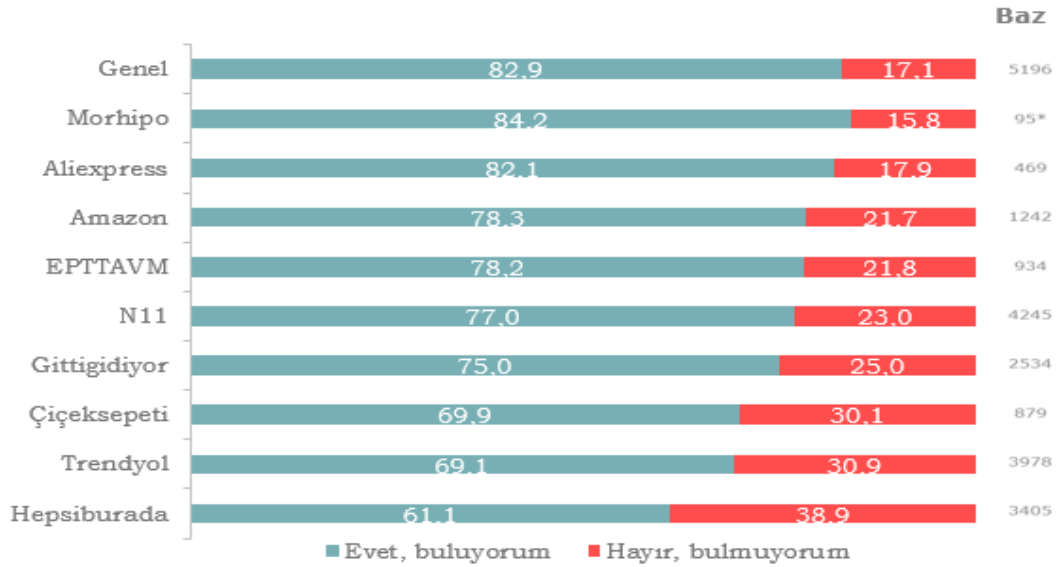
5.2.2.4. Açıklık ve Şeffaflığa İlişkin Haksız Ticari Uygulamalar

(616) Sözleşme hükümlerinin ve satıcı-pazaryeri etkileşim koşullarının yeterince açık ve şeffaf olmaması pazaryerleri ve satıcıları arasındaki ticari ilişkide haksız uygulama olarak gündeme gelebilen bir diğer konudur. Bu uygulamaya bağlı olarak, satıcıların pazaryerlerinde şeffaf olmayan ve tek taraflı dayatılan bir sistem içerisinde faaliyetlerini sürdürmek durumunda kalması söz konusu olabilmektedir.

(617) Pazaryerleri tarafından satıcılara yöneltilen sözleşme hükümlerinin ve etkileşim süreçlerindeki uygulamaların yeterince açık, şeffaf ve öngörülebilir olması, pazaryeri içindeki rekabetçi sürecin daha sağlıklı yürütülebilmesi ve satıcıların pazaryerindeki rekabet edebilirliklerinin olumsuz yönde etkilenmemesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda ticaretin adil rekabet ortamında, ticari faaliyetten doğan maliyet ve faydadan herkesin hakça payını aldığı bir düzende gerçekleştirilmesi bakımından “şeffaflık”, “açıklık” ve “öngörülebilirlik” ilkeleri doğrultusunda bir ticaret ortamının tesis edilmesi kritik önemdedir.

(618) Bu kapsamda satıcılardan sözleşme hüküm ve koşullarının açıklık ve şeffaflığını değerlendirmeleri talep edildiğinde, aşağıdaki grafikteki yanıt dağılımı temin edilmiş olup buna göre pazarın geneli bakımından satıcıların %82,9’unun sözleşme hüküm ve koşullarını açık bulduğu görülmektedir:

Grafik 164: E-pazaryerinin Uyguladığı Hüküm ve Koşulları Yeterince Açık Bulma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(619) Buna karşılık, satıcıların %17,1’inin ise bu konuda yeterli açıklığın olmadığını değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Pazaryerleri özelinde bakıldığında ise, görece daha yüksek pazar gücüne sahip olan Hepsiburada ve Trendyol bakımından bu sorunun daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Sözleşme hüküm ve koşullarını açık bulmayan satıcılara bunun nedenleri sorulduğunda ise aşağıdaki grafikteki yanıtlar alınmıştır:

Grafik 165: E-pazaryerlerinin Uyguladığı Hüküm ve Koşulları Yeterince Açık Bulmama Nedenleri

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(620) Buna göre, sözleşme hüküm ve koşullarını açık bulmayan satıcıların %72,4 oranındaki büyük çoğunluğu, pazaryerlerinin fiyatlandırma sistemlerinin şeffaf ve anlaşılır olmadığını belirtmiştir. Satıcılar tarafından ayrıca, pazaryerlerinin; sözleşme şartlarında tek taraflı değişiklik yapabilmesi (%43,8), sözleşme şartlarını çok sık değiştirmesi (%34,8), sözleşme değişikliklerini bildirmemesi (%21,7) ve sözleşmede yer almayan hüküm ve koşullar uygulaması (%32,2) gibi hususlar da açıklığı zedeleyen sebepler olarak dile getirilmektedir.

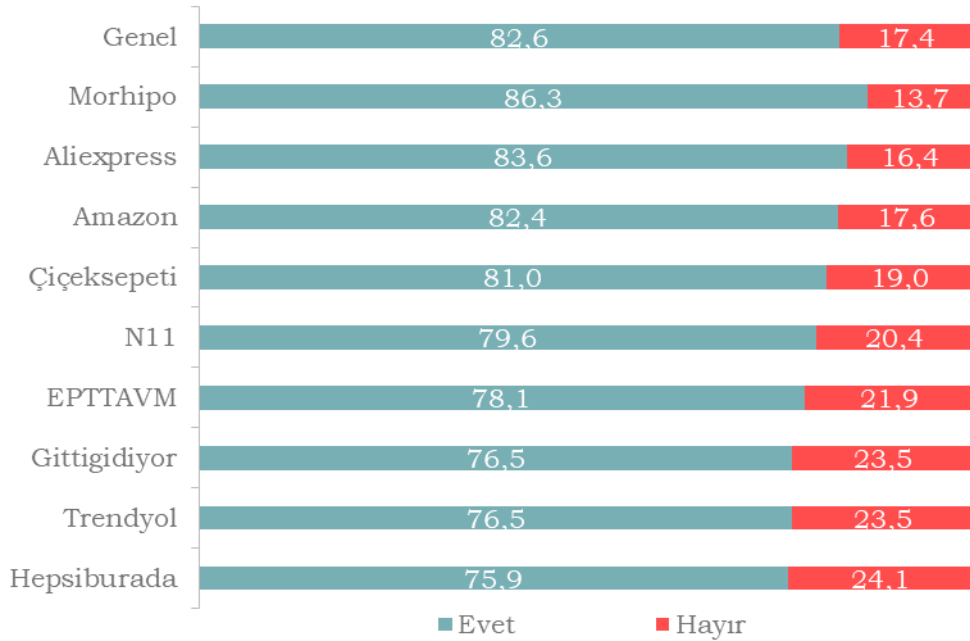
(621) Pazaryerlerinin bu tür davranışlarının ve uygulamalarının, satıcılar bakımından belirsizlik oluşturduğu ve pazaryerlerinin satıcılar karşısında sahip oldukları asimetrik pazarlık gücünün, sözleşme hüküm ve koşullarının belirlenmesi aşamasına etki etmesinin, satıcıları olası kötüye kullanmalara karşı savunmasız bırakabileceği değerlendirilmektedir.

(622) Sonuç olarak, pazaryerleri ile satıcılar arasında akdedilen sözleşmelerde yer alan hüküm ve koşulların lafzının açık olması ve sözleşme değişikliklerine ilişkin usullerin şeffaf bir şekilde belirlenerek açıkça sözleşmelere dâhil edilmesi ve uygulama süreçlerinde etkileşimin de satıcıların yeterli düzeyde bilgilendirilmesi esasına dayalı şekilde yönetilmesi önem taşımaktadır.

(623) Genellikle sözleşme koşullarına yönelik belirsizliklerle ilişkilendirilmesi bakımından satıcı hesaplarının askıya alınması ve/veya kapatılması gibi

uygulamalara da değinilmesi önem arz etmektedir. Satıcıların hesapları askıya alındığında veya kapatıldığında, satıcıların ürünleri listelenmemekte, dolayısıyla satış yapmaları mümkün olmamaktadır. Bu uygulamalar, özellikle alternatif satış kanalları bulunmayan veya zayıf olan küçük ölçekli satıcıları önemli ölçüde etkileyebilmekte, bu satıcılar özelinde önemli mali yansımalar doğurabilmektedir. Benzer şekilde, pazaryerleri tarafından sözleşme hüküm ve koşullarının habersiz şekilde değiştirilmesi, satıcılara değişen koşullarına uyum sağlamak için gereken teknik ve/veya ekonomik değişiklikleri yapmaya yetecek zaman bırakmamakta ve satıcı hesaplarının askıya alınması ve/veya kapatılması neticesinde ortaya çıkanlara benzer sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu kapsamda pazaryerlerinin, satıcı hesaplarına yönelik askıya alma/kapatma işlemlerine ve sözleşmelerde yapılan değişikliklere yönelik bildirimleri önem taşımaktadır:

Grafik 166: E-Pazaryeri Tarafından, Uygulanan Hüküm ve Koşullarda Değişiklik Yapılması ya da Satıcının Hesabının Kapatılması veya Askıya Alınması Durumunda Bilgilendirme Yapılma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Satıcı Anketi

(624) Yukarıdaki grafikten izlenebildiği üzere, genel olarak, satıcıların %82,6'sı pazaryerlerinin satıcı hesaplarına yönelik askıya alma/kapatma işlemleri ve sözleşmelerde yapılan değişiklikler özelinde bilgilendirme yaptıklarını, satıcıların %17,4'ü ise bu yönde bir bilgilendirme yapmadıklarını

belirtmektedir. Söz konusu veriler, hâlihazırda satıcılar nezdinde bu tür bir endişeden bahsetme ihtimalinin düşük olduğunu göstermektedir. Öte yandan, pazaryerleri özelinde bakıldığında, genel olarak görece daha yüksek pazar gücüne sahip olan pazaryerlerinde, satıcı hesaplarına yönelik askıya alma/kapatma işlemleri ve sözleşmelerde yapılan değişiklikler özelinde bilgilendirme yapma oranlarının düştüğü görülmektedir. Bu çerçevede, pazarda olası yoğunlaşma artışları eşliğinde bu tür uygulamalar beraberinde rekabet endişelerinin artabileceği hususu göz ardı edilmemelidir.

(625) Bu çerçevede satıcı hesaplarına yönelik askıya alma/kapatma süreçleri ve sözleşmelerde yapılan değişikliklere ilişkin süreçler bakımından, gerek sürecin yürütülmesi gerekse bildirimlerin yapılması bakımından açıklık ve şeffaflık sağlanmasının ve bu yöndeki uygulamaların tutarlılıkla yürütülmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, satıcıların özellikle anılan sorunlar başta olmak üzere karşılaştıkları tüm sorunlarda, pazaryerleri ile hızlı bir şekilde iletişim kurabiliyor olmaları gerekmektedir.

(626) Zira yaşanan sorunlara ilişkin olarak pazaryeri ile iletişim kurulamaması, satıcıların pazaryerindeki satışlarını, eş deyişle faaliyetlerini, zorlaştıracak ve/veya engelleyebilecektir. Pazaryeri ve satıcıların ticari ilişkilerinde yeterli düzeyde şeffaflık ve açıklık olması, taraflar arasındaki etkileşim ve iletişimin sağlıklı şekilde yürütülmesini sağlayan zeminin yaratılması bakımından kritik önemdedir. Nitekim satıcı anketi bulgularına göre satıcıların %39,6 gibi önemli bir kesimi "*pazaryerleri ile iletişimde zorluk yaşadığını*" belirtmekte ve bu "yüksek komisyon oranlarının uygulanması" nı takip eden ikinci sorun olarak belirtmektedir. Bu paralelde, satıcıların %18'inin, pazaryerinin satıcı ilişkileri yönetiminin başarılı olmasını, pazaryeri tercihindeki önemli faktörler arasında saydığı görülmektedir (Grafik 126, s. 196).

(627) Sonuç olarak, pazaryeri ve satıcıları arasındaki etkileşimin şeffaflığı, açıklığı ve tutarlılığının satıcıların pazaryerleri ile yaşadıkları sorunları hızlı ve etkin bir şekilde çözebilmeleri, platformdaki faaliyetlerinin ve rekabet edebilirliklerinin sürdürülebilmesi, dolayısıyla da platform içi rekabetin korunabilmesi açısından büyük önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

5.2.3. Pazaryeri ve Satıcıların Topla-Dağıt (*Hub and Spoke*)²⁰⁴ Tipi Kartellere Eğilimi

(628) Platform içi rekabet bakımından endişe kaynağı olabilecek bir diğer konu, pazaryerlerinin paralel dikey kısıtlamalar yoluyla yatay anlaşmalara, eş değışle topla-dağıt tipi kartellere, yol açma ihtimalidir. Bu tür bir kartelin ortaya çıkabilmesi, merkez (*hub*) niteliğindeki pazaryerinin, bir kartel organizatörü ve uygulayıcısının fiili rollerini üstlenerek, kendisine ait platform üzerinden ürün ve hizmet sağlayan veya sözleşme yapan tedarikçilerin ve satıcıların (*spoke*) ticari davranışlarını koordine edebilmesi ile mümkün olacaktır.²⁰⁵ Şöyle ki, merkez (*hub*), niteliğindeki pazaryeri, alt pazarda hem kendisinin hem de birbirinin rakibi olan birden çok satıcı (*spoke*) ile dikey anlaşmalar yapmakta olup bu dikey anlaşmaların bütünü, rakip satıcılar arasında yatay anlamda endişelere yol açabilecek ve topla-dağıt tipi kartelleri ortaya çıkarabilecektir.

(629) Topla-dağıt tipi karteller; i) A perakendecisinin, geleceğe yönelik fiyat bilgisini, sağlayıcı B'ye, B'nin bu bilgiyi pazar koşullarını etkileyecek şekilde kullanabileceğini öngörerek paylaşması, ii) B'nin bu bilgiyi, C perakendecisine, (C'nin, bilginin B'ye A tarafından sağlandığını öngördüğü koşulu altında) iletmesi ve iii) C'nin bu bilgiyi kullanarak kendi gelecek fiyatlarını belirlemesi suretiyle hayata geçirilmektedir. Böylece A, B ve C rekabeti kısıtlayıcı nitelikte bir anlaşma veya uyumlu eylemin tarafı olmaktadır.²⁰⁶ Bu bağlamda, topla-dağıt tipi karteller, rakip perakendeciler arasındaki dolaylı iletişim nedeniyle ispatlanması zor karteller olarak nitelendirilmektedir.²⁰⁷ Bunun bir diğer nedeni de, rakiplerin eylemlerinin, platform ve üçüncü taraflar arası bir seri dikey anlaşma ile uyumlulaştırılabilir olması nedeniyle, topla-dağıt tipi kartellerin, doğrudan iletişimi gerektirecek yatay bir işbirliğini gereksiz kılmasıdır.²⁰⁸ Bu nedenle, rakipler arası koordinasyonun, pazarda açıkça gözlemlenebilir nitelikteki

²⁰⁴ Literatürde A-B-C bilgi değışimi/karteli olarak da bilinmektedir.

²⁰⁵ OECD, (2019), “*Implications of E-commerce for Competition Policy-Background Note*”, s. 40.

²⁰⁶ Kurulun 07.11.2016 tarihli ve 16-37/628-279 sayılı kararı, para. 233.

²⁰⁷ Nitekim bkz. a.g.k., para. 237.

²⁰⁸ OECD, (2019), “*Implications of E-commerce for Competition Policy-Background Note*”, s. 40.

dikey kısıtlamalardan kaynaklandığının ortaya konulabilmesi önem taşımaktadır.

(630) Literatürde, topla-dağıt tipi kartellerin iki farklı şekilde ortaya çıkabileceği öngörülmektedir:²⁰⁹ (i) ortak perakendecinin, merkez görevi görerek, sağlayıcılar arasındaki bilgi değişimine aracılık etmesi, (ii) ortak sağlayıcının, merkez görevi görerek, perakendeciler arasındaki bilgi değişimine aracılık etmesi. Dijital platformlara yönelik içtihat incelendiğinde, genellikle ikinci tip topla-dağıt kartellerinin daha yaygın olduğu görülmektedir.

(631) Nitekim ABD’de, Adalet Bakanlığı tarafından Apple, Inc. (Apple)’ye karşı açılan davada, Apple’ın, Amazon da dâhil olmak üzere rakip e-ticaret platformları üzerinden satılan elektronik kitapların (*e-books*) fiyatlarını kitap yayımcıları ile anlaşarak arttırdığı iddiası incelenmiştir.²¹⁰ Bu davadaki en temel endişe, Apple’ın, ABD’deki beş büyük kitap yayımcısının toptan fiyatlandırma davranışlarını koordine etmelerine imkân tanımış olmasıdır. Zira Apple, henüz iBookstore uygulaması piyasaya sürülmeden, iBookstore’a²¹¹ içerik sağlamak üzere söz konusu beş yayınevi ile anlaştığını açıkça bildirmiştir. Söz konusu davada, Apple tarafından kitap tedarikçileriyle yapılan bir dizi dikey sözleşmenin, elektronik kitaplara yönelik yatay bir fiyat belirleme anlaşmasına yol açtığı dile getirilmiştir. Benzer iddialar, Komisyon tarafından yürütülen Apple soruşturmasında da ele alınmıştır.²¹²

(632) Diğer yandan, Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın benzer bir kararında²¹³ bir çevrim içi seyahat rezervasyon platformu olan *Eturas*’ın, platform üzerinden yapılan satışlarda izin verilen maksimum indirim oranlarını belirlemeye yönelik platform politikası hakkında seyahat acentelerine gönderdiği bilgilendirme amaçlı e-postalar değerlendirilmiştir. ABAD, kararda, seyahat acentelerinin, söz konusu e-posta içeriğinin farkında olmalarının, rekabet karşıtı uygulamaya örtülü şekilde rıza gösterdikleri anlamına geleceğine hükmetmiştir. Karardan yapılabilecek bir diğer çıkarım ise katılımcı

²⁰⁹ Kurulun 16.12.2015 tarihli ve 15-44/731-266 sayılı kararı, para. 37.

²¹⁰ *United States v Apple, Inc.*, 791 F. 3d. 290 (ad Cir. 2015).

²¹¹ iBookstore ile yayınevleri, bir acente modeli çerçevesinde Apple üzerinden kitap satışı yapabilme imkânı bulmaktadır.

²¹² Case COMP/AT.39847-*E-Books* (OJ C 73/17, 13.3.2013).

²¹³ Case C-74/14 *Eturas* EU:C:2016:42.

perakendeciler/ürün ve hizmet sağlayıcılar arası rekabeti baskılamaya yönelik kısıtlamalar getiren dijital bir platforma katılmanın, ancak ve ancak, katılımcıların söz konusu kısıtlamalardan haberdar olduklarının ve bu kısıtlamalara uygun şekilde davrandıklarının ortaya konulabilmesi halinde taraflar arası dolaylı koordinasyon olarak nitelendirilebileceğidir. Bu tür bir değerlendirmenin, her olay bazında münhasıran yapılması gerekeceğinden, herhangi bir iş modeli veya dikey kısıtlama türünün yatay koordinasyona yol açabileceği şeklinde bir çıkarım yapmak mümkün olmayacaktır.

(633) Tam da bu noktada, pazaryerlerinin veya çeşitli pazaryeri iş modellerinin koordinasyona yol açacağı yönünde otomatik bir varsayım gidilememesi nedeniyle, pazaryerlerinin bu anlamdaki sorumluluklarının ne zaman başlayacağı veya neyi kapsayacağı gibi soruların irdelenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, *VM Remonts*²¹⁴ ve *AC-Treuhand*²¹⁵ davalarının da işaret ettiği üzere, platformu işleten teşebbüsün, bu koordinasyondan/kartel oluşumundan sorumlu olabilmesi için alt pazardaki kartel faaliyetinin farkında olması veya en azından bu olasılığı makul bir şekilde öngörebilmesi ve kendi davranışlarıyla, kartel taraflarının rekabete aykırı hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayı amaçladığının tespit edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, platformu işleten teşebbüs, ürün veya hizmet sağlayıcıları arasındaki rekabete aykırı koordinasyonu bilerek kolaylaştırırsa (*cartel facilitator*), kendisi ilgili alt pazarda aktif olmasa bile söz konusu yatay anlaşmaya katılmış gibi sorumlu tutulabilecektir.²¹⁶ Bu anlamda söz konusu sorumluluğun gerek hibrit yapıdaki gerekse de hibrit yapıda olmayan pazaryerlerini kapsadığı açıktır.

(634) Pazaryerlerinin, iş modelinden bağımsız olarak, satıcılar arasında koordinasyon kurulmasına ve/veya koordinasyon kurulmasının kolaylaşmasına yol açmaları olasıdır. Söz konusu risk, üçüncü taraf satıcılarla akdedilen sözleşmeler bütününden doğabileceği gibi, satıcıların platform üzerindeki faaliyetlerine yönelik olarak getirilen hüküm ve koşullardan da

²¹⁴ Case C-542/14 *VM Remonts* EU:C:2016:578.

²¹⁵ Case C-194/14 *AC-Treuhand* EU:C:2015:717.

²¹⁶ Case C-542/14 *VM Remonts* EU:C:2016:578, Case C-194/14 *AC-Treuhand* EU:C:2015:717.

kaynaklanabilecektir. Bu tür bir senaryoda, yukarıda değerlendirilen koşullar çerçevesinde, pazaryerlerinin de sorumlu olabileceği önemle vurgulanmalıdır. Buradan hareketle, pazaryerlerinin, öncelikle üçüncü taraf satıcılarla akdedilen sözleşmeler bütününe veya satıcıların platform üzerindeki faaliyetlerine yönelik olarak getirilen hüküm ve koşulların koordinasyona yol açacak şekilde düzenlenmemesi yönünde azami özeni göstermesi ve üçüncü taraf satıcıların platformdaki faaliyetleri üzerinde azami gözetim ve denetim yürütmesi önem arz etmektedir.

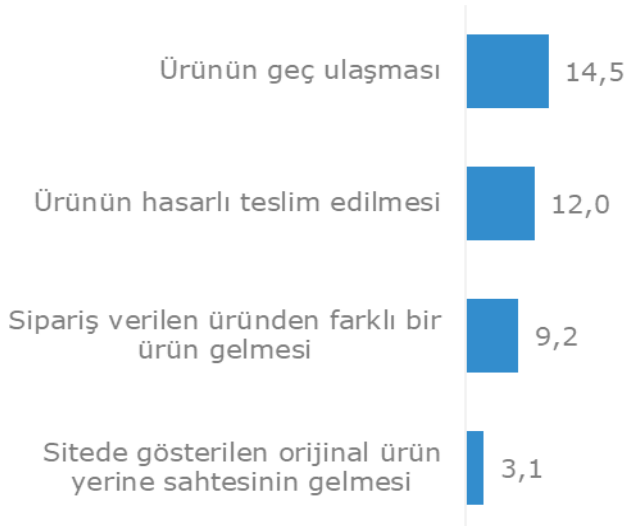
5.3. Tüketicilere Yönelik Endişeler

- (635) E-pazaryerleri tüketicilerin alışveriş imkânlarını önemli ölçüde genişleten, ürün ve hizmetlere ulaşmayı kolaylaştıran bu itibarla alışveriş deneyimini zenginleştiren ve sonucunda tüketici faydası yaratan oluşumlardır. İşbu incelemenin konusunu oluşturan çok kategorili e-pazaryerlerinin COVID-19 salgını ile birlikte gündeme gelen kısıtlamalar karşısında tüketicilere ihtiyaçlarını *'tek duraktan'* giderme imkânı sunarak tüketici tercihlerinde oynadıkları rolün önemi daha da artmıştır. Nitekim bu süreçte gözlemlenen kanal büyümesi tüketici taleplerini karşılamada gösterdikleri başarı ve yarattıkları tüketici faydasını gözler önüne sermektedir. İnceleme kapsamında gerçekleştirilen tüketici anket çalışması da tüketicilerin %98,6'sının e-pazaryerlerinden gerçekleştirdikleri alışverişlerden genel olarak memnun olduklarını ortaya koyarak yaratılan bu faydayı teyit etmektedir.
- (636) Tüketiciler; kendilerine sağladığı zaman tasarrufu, daha geniş yelpazede ürüne daha uygun fiyatla ulaşma imkânı, aranan ürünlerin daha kolay ulaşılabilir olması ve benzer ürünler arasında daha kolay karşılaştırma yapılabilmesi gibi nedenlerle giderek artan hızla e-pazaryerlerine yönelmekte ve tüketimlerini bu kanallara kaydırmaktadır. Pazaryerleri üzerinde yer alan ürünlere yönelik olarak puanlama yapma, yorum yazma; satıcıların, gösterdikleri satış performansına yönelik olarak puanlama yapma gibi olanakların sunulması ile kargo ve teslimat süresi gibi bilgilerin sunulması, tüketicilerin pazaryerleri üzerinden gerçekleştirdikleri alışverişleri daha az riskli, daha öngörülebilir ve güvenli hale getirmektedir. Ek olarak, pazaryerlerinin koşulsuz iade ve ürün değişimi gibi imkânlar sunması,

pazaryerlerini tüketici gözünde daha cazip hale getirmekte ve hem alışveriş esnasında hem de alışveriş sonrasındaki süreçler bakımından tüketicilerin zamandan tasarruf etmelerini sağlamaktadır.

(637) Tüketici anketi bulguları e-pazaryerlerinin yukarıda yer verilen faydaları sağlamada başarılı bir performans sergilediğini, neredeyse tüm tüketicilere sirayet eden genel bir memnuniyet düzeyinin yakalandığını göstermektedir. Bu bağlamda, tüketicilerin %74'ü bugüne kadar e-pazaryerlerinden yaptıkları alışverişlerde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmiştir. Tüketicilerin %26'sınca ifade edilen sorunlar ise aşağıdaki grafikte sunulmaktadır:

Grafik 167: E-Pazaryeri Alışverişlerinde Karşılaşılan Sorunlar

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(638) Yukarıda yer alan grafikten de izlenebileceği üzere, bu sorunlar önemli ölçüde kargo süreçlerini yanlış/hatalı ürün gönderimlerini konu almakta olup bu sorunla karşılaşan tüketicilerin %74,4'ü sorunlarına e-pazaryeri tarafından çözüm sağlandığını ifade etmiştir. Bu çerçevede dâhilinde e-pazaryerlerinin tüketicilere sundukları farklı fonksiyonlar ile sağladıkları ek fayda ve hizmetler, yaşanan sorunların hızlı çözümü ile birleştiğinde, tüketici memnuniyetinin oldukça yüksek seyretmesinin olağan olduğu değerlendirilmektedir.

(639) Diğer taraftan, tüketici refahı bakımından gün geçtikçe önem kazanan bahsi geçen faydaların kısa ve uzun dönemde azami kılınması gereğine binaen e-

pazaryerlerinin davranışlarının tüketiciler bakımından olası kıldığı endişelerin ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda, e-pazaryeri platformları pazarı özelinde tüketici refahına doğrudan etki etmesi muhtemel teşebbüs davranışı kaynaklı (i) fiyat, (ii) tüketici bağımlılığı ve sadakat uygulamaları, (iii) veri ve (iv) inovasyon temelli endişelere bölümün devamında yer verilmektedir.

5.3.1. Fiyat Temelli Endişeler

(640) Fiyat, tüketicinin satın alma kararına etki eden en önemli faktörlerden biridir. Bu genellemenin e-pazaryeri platformları tüketicileri bakımından da son derece isabetli olduğu inceleme bulguları ile sabit görülmektedir. Bu bağlamda “*uygun fiyat*” %60 gibi büyük bir oranla, tüketicilerin internetten alışveriş yapma motivasyonlarının en başında gelmekte (bkz. Grafik 20, s. 54), beklenti-performans analizi de tüketicilerin e-pazaryerlerine yönelik beklentilerinin en yüksek olduğu alanın fiyat olduğuna işaret etmektedir. Yine aynı doğrultuda satın alınması planlanan markanın kendi internet sitesi yerine e-pazaryerlerinin tercih edilmesinde de “*uygun fiyat*” tüketicilerin %54,6’sı tarafından belirtilen en önemli motivasyon unsuru görülmektedir (bkz. Grafik 28, s. 61). E-pazaryerlerindeki ürün sorgularında tüketicilerin %39,6’lık en büyük kesimince “en düşük fiyat/fiyata göre artan” sıralamasının tercih edilmesi (bkz. Grafik 133, s. 246) fiyatın tüketici tercihlerindeki önemine işaret eden bir diğer inceleme bulgusudur. Tüketiciler pazaryeri içindeki fiyat seçeneklerinin yanı sıra, fiyat karşılaştırma sitelerini de aktif şekilde kullanarak -tüketicilerin yalnızca %10’u fiyat karşılaştırma sitesi kullanmadıklarını ifade etmiştir- en uygun fiyata erişme eğilimi sergilemektedir. Tüm bu veriler, e-pazaryeri tüketicilerinin fiyata olan duyarlılığını ortaya koymaktadır.

(641) Bu çerçevede dâhilinde, pazarda başta pazaryerleri arasında gerçekleşen (platformlar-arası) rekabetin ve bundan beslenen pazaryeri dâhilinde gerçekleşen (platform-içi) rekabetin etkinliği ölçüsünde tüketicilerin arzu ettikleri ‘uygun fiyatı’ temin etme imkânının genişleyeceği açıktır.

(642) Buna karşılık, pazarın yoğunlaşması ve/veya tüketicilerin artan bağımlılıkları doğrultusunda, pazaryerleri karını artırmak üzere platformundaki fiyatların yükselmesine yönelik uygulamalara girişebilecektir. Rekabetten kaçınmanın

pazaryeri için karlı strateji halini aldığı bu gibi durumlarda pazaryeri sıralama yönlendirmesi ile tüketicileri daha yüksek fiyatlı satıcılara yönlendirebileceği²¹⁷ gibi üçüncü taraf satıcıların kendi internet sitelerinde ve/veya diğer platformlarda daha düşük fiyatlar talep etme kabiliyetlerini sınırlandıran EKM ve benzeri uygulamalarla da tüketicilerin yüksek fiyatlarla yüz yüze gelmesine neden olabilecektir.²¹⁸

(643) Bu çerçevede, gerek EKM şartları, gerekse pazaryeri üzerindeki satıcı listelemesinin çalışma prensibi nedeniyle fiyatlarda yaşanabilecek yükselişlerin, öncelikle, aşırı fiyatlama yönelik endişeler doğurabileceği açıktır. Aşırı fiyatlama, tüketici yönüyle, ürünün algılanan değerine kıyasla adil olmayan şekilde yüksek olarak kabul edilecek fiyatların talep edilmesidir. Pazaryerlerinin, çift taraflı yapısı, sübvans etme yetenekleri, sıfır fiyatlı hizmetleri ve topladıkları verilerin karmaşıklığı dikkate alındığında, aşırı fiyatlamamanın e-pazaryerlerinin her iki tarafı bakımından da ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.²¹⁹ Ayrıca bazı hizmetlerin ücretsiz olarak sunulduğu sıfır fiyatlı piyasa yapısındaki pazaryerlerinde, teşebbüslerin bazı davranışlarının da aşırı fiyatlama anlamına gelebileceği düşünülmektedir.²²⁰

(644) Bu olası risklere karşılık, e-pazaryeri platformları pazarının mevcut gelişim ve görünümü çerçevesinde aşırı fiyatlama yönelik endişe düzeyinin, e-ticaretin büyümesiyle birlikte artan fiyat rekabeti nedeniyle düşük olduğu değerlendirilmektedir.²²¹ Dolayısıyla, işbu raporda yer verilen detaylı değerlendirmeler çerçevesinde, fiyat rekabetinin yoğun olarak yaşandığı e-pazaryerleri bakımından aşırı fiyatlamamanın önemli bir sorun haline gelmesinin, en azından kısa vadede, muhtemel olmadığı söylenebilecektir. Buna karşın, pazarın yapısal ve işleyiş özellikleri nedeniyle evrilmeye müsait

²¹⁷ <https://som.yale.edu/sites/default/files/DTH-Amazon.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2021, s.17.

²¹⁸ A.g.k., s. 24.

²¹⁹ MANDRESCU, D., (2017b), s. 418-419. Aşırı fiyatlama, satıcılar yönüyle işbu raporun "Haksız Ticari Uygulamalar" başlığında ele alınmaktadır.

²²⁰ https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3395024, Erişim Tarihi: 29.03.2021, s. 19.

²²¹ OECD (2018), "Implications of E-commerce for Competition Policy", Erişim Tarihi: 29.03.2021, s. 38.

yapısı dâhilinde hızla gelişebilecek yoğunlaşma eşliğinde bu sorunun gündeme gelebileceği de belirtilmelidir.

(645) Fiyatlara yönelik olarak pazaryerleri özelinde ortaya çıkan ikinci temel endişe, fiyat ayrımcılığı vasıtasıyla tüketicilerin sömürülmesine ilişkindir. Fiyat ayrımcılığı, özünde, benzer konumdaki tüketici gruplarına aynı ürün için farklı fiyatların uygulanmasıdır. Verinin yaygın şekilde toplanması ve pazaryerleri tarafından listeleme ve/veya fiyatlandırma gibi amaçlarla kullanılan algoritmaların bu verilerle beslenmesi, pazaryerlerinin tüketicilere kişiselleştirilmiş fiyatlar uygulamasına olanak tanımakta olup fiyat ayrımcılığı, e-pazaryerleri bakımından önemli bir endişe kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu durumda, bazı tüketiciler, aynı ürün için diğer tüketicilere kıyasla daha fazla ödeme yapmakta ve pazaryerinin belirli satışlardan, diğer satışlarına kıyasla daha yüksek kâr elde etmesini sağlamaktadır.²²² Bu yöndeki satışlar ise gerekli şartların mevcut olduğu durumlarda aşırı fiyatlandırmaya sebep olabilmektedir. Diğer yandan kişisel fiyatlandırma rakiplerin piyasa dışına itilmesi amacıyla da kullanılabilmekte ve yıkıcı fiyatlandırmaya yol açabilmektedir.

(646) Rekabet politikası açısından bakıldığında kişisel fiyatlandırma, fiyat ayrımcılığı şeklinde ortaya çıkmadığı durumlarda genel olarak problemsiz olarak kabul edilmektedir.²²³ Nitekim kişisel fiyatlandırmanın olumsuz etkilerinin yanı sıra gerek ürünün tek bir fiyattan satılmasının önüne geçilerek normal şartlarda ürünü satın alamayacak tüketicilere daha uygun fiyatlardan satın alma şansı sunulması gerek piyasaya yeni giren teşebbüslerin hedefe yönelik indirimler aracılığıyla geçiş maliyetinin yüksek olduğu piyasalarda dahi rekabet edebilmelerinin sağlanması gerekse de oligopol piyasalarda rekabetin attırılması ve yeni müşteriler için daha düşük fiyatlardan ürün sağlanması yönleriyle rekabetçi etkileri de bulunabilmektedir.²²⁴

(647) Konu e-pazaryerleri özelinde ele alındığında, ilk olarak tüketici ataletinin beslediği sınırlı kaynak erişimi eğilimi ile tüketicilerin belirli pazaryerlerine

²²² OECD (2018), *“Implications of E-commerce for Competition Policy”*, s. 38.

²²³ Doğan (2021), s. 9-29.

²²⁴ Doğan (2021), s. 9, 41-42.

kilitli hale gelmesine elverişli bir pazar yapısının söz konusu olduğu belirtilmelidir. İkinci olarak belirtilmesi gereken husus, kilitli tüketicilerin fiyat duyarlılığı görece düşük olacağından, pazaryerlerinin bu tüketicilere yönelik kişisel fiyatlandırma yöntemi ile yüksek fiyatlar uygulama ve tüketici rantını elde etme güduları olabileceğidir. Bu ihtimal dâhilinde kişisel fiyatlandırmanın aşırı fiyatlama kapsamında ele alınabileceği değerlendirilmektedir.

(648) Fiyata yönelik olarak yukarıda değerlendirilen doğrudan endişelerin yanı sıra, fiyat rekabetinin yapısından kaynaklanabilecek bazı dolaylı endişelere de yer verilmesi gerekli görülmektedir. Fiyat rekabetinin sınırlı olduğu veya olmadığı durumlarda, pazaryerlerinin, daha fazla müşteri çekmeyi ve bu müşteriler üzerinde bağımlılık yaratmayı amaçlayan sadakat uygulamalarına başvurmaları söz konusu olmaktadır. Bu uygulamaların ise, pazardaki çoklu erişimi zorlaştırarak, pazarın yoğunlaşmasına katkı sağlaması olasıdır. Bu çerçevede, sadakat uygulamalarının, tüketicilere yönelik olarak doğurabileceği endişeler boyutuyla da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

5.3.2. Tüketici Bağımlılığı ve Sadakat Uygulamaları

(649) E-pazaryerlerinin iş modeli çerçevesinde aktif tüketici tabanının, büyümenin ve pazardaki güçlü konumun anahtarı niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tüketicilerin dikkatini çekebilmek ve bu dikkati sürekli olarak canlı tutabilmek e-pazaryerleri açısından kritik önem taşımaktadır. Pazaryerleri bu doğrultuda platformlarında indirim kampanyaları düzenleyebilmekte, bu kampanyalar kapsamında doğrudan fiyat indirimleri gündeme gelebildiği gibi hediye çekleri/kuponları, kargo kampanyaları gibi dolaylı fiyat indirimleri de söz konusu olabilmektedir. Pazaryerlerinin tüketicileri kendilerine çekebilmek için sıklıkla başvurduğu bir diğer yöntem ise sadakat programlarıdır.

(650) Sadakat programları büyük ölçüde benzerlik taşımakta ve tüketiciler bu programlar vasıtasıyla puan/hediye paracık veya hediye çeki/kuponu kazanıp ilgili pazaryerindeki alışverişlerde harcayabilme, indirimlerden öncelikli olarak haberdar olabilme, bedava kargodan yararlanabilme, müşteri hizmetlerinden öncelikli olarak faydalanabilme gibi ayrıcalıklara sahip olabilmektedir. Söz

konusu hususların, sadakat programlarının tüketicileri ilgili pazaryerine bağlama gücünü gösterdiği ve bu çerçevede tüketicilerin kilitlenmesi riskine işaret ettiği değerlendirilmektedir. Nitekim Morhipo tarafından, sadakat programından yararlanan müşterilerin, *Morpass* uygulamaya konulduktan sonraki satın almalarının diğer müşterilere oranla % 81 daha yüksek olduğu ifade edilmiştir.

(651) Bu noktada, küresel olarak uygulanan bir örnek olması ve sadakat programının içeriği genişledikçe tüketicileri bağlama gücünü göstermesi açısından Amazon tarafından uygulanmakta olan *Amazon Prime*'dan ayrıca bahsedilmesi gerektiği düşünülmektedir. *Amazon Prime* üyesi tüketiciler, özel indirimler, tekliflere erken erişim, hızlı kargo gibi diğer sadakat programlarında da sunulan avantajlara ek olarak, *Amazon Prime Video* seçeneği vasıtasıyla popüler, ödüllü film ve dizi içeriklerine, bedava oyun ve oyun kanalı aboneliklerine erişim gibi farklı avantajlara da sahiptir.²²⁵ Consumer Intelligence Research Partners LLP (CIRP) tarafından hazırlanan rapora göre²²⁶, *Amazon Prime* üyelikleri gün geçtikçe artmaya devam etmekte ve üyelik sayısı Aralık 2019 itibarıyla 150 milyon olup bu üyeliklerin yaklaşık 112 milyonu ABD'de yerleşik tüketicilerdir.²²⁷ Ayrıca, diğer sadakat programlarından farklı olarak *Amazon Prime* ücret karşılığı sunulmaktadır ve buna rağmen 2020 yılı sonu itibarıyla Amazon kullanıcılarının %52'si ilgili programı avantajlı bularak yıllık üyelik satın almaktadır. Amazon, *Amazon Prime*'ı uygulamaya koyarken de gelir kaybetmiştir. 2011 yılında her bir *Amazon Prime* abonesinin Amazon'a en az 90 dolara mal olduğu ve her bir müşteri için yılda 11 dolar zarar edildiği tahmin edilmiştir.²²⁸ Bu rakamlar itibarıyla Amazon'un sadakat programıyla kârdan ziyade tüketici tabanının genişletilmesi amacını güttüğü anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıdaki grafikte yer

²²⁵https://www.amazon.com.tr/prime?tag=googlepcstdtr21&hvadid=464450846288&hvpos=&hvnetw=g&hvrnd=10956718714221980801&hvpon=&hvptwo=&hvqmt=e&hvdev=c&hvdcmdl=&hvlocint=&hvlocphy=21080&hvtargid=kwd-303629226711&ref=pd_sl_3xilucynys_e, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

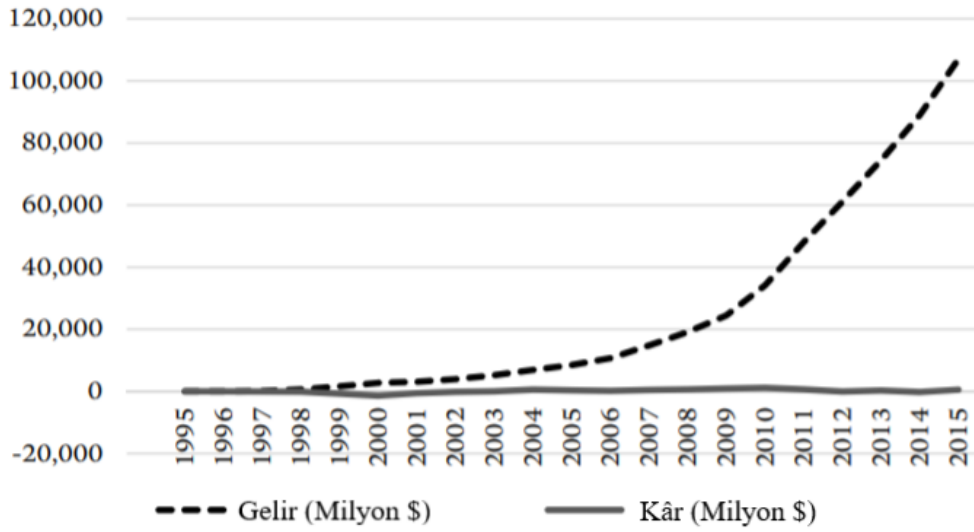
²²⁶ İlgili raporda yer alan verilere göre, ABD'de, 2014 yılı itibarıyla yaklaşık 30 milyon Amazon Prime üyesi varken bu sayı 2018 yılı itibarıyla 100 milyona yaklaşmıştır. <https://www.cirpllc.com/blog/2018/9/25/amazon-prime-membership-growth-slows>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

²²⁷ <https://www.statista.com/topics/4076/amazon-prime/>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

²²⁸ Khan, (2017), s. 748.

verildiği üzere, Amazon'un satışlarındaki artışa rağmen yıllar boyunca kâr etmemesi hatta kuruluşundan itibaren sekiz yıl boyunca zarar etmesi de bu amacın Amazon bakımından genel strateji olarak benimsendiğini teyit etmekte olup Amazon Prime uygulamasının da tüketici sadakati yaratmak suretiyle kullanıcı tabanının genişletilmesi anlamında oldukça başarılı bir örnek olarak kendini gösterdiği değerlendirilmektedir.

Grafik 168: Amazon'un Yılları İtibarıyla Gelir ve Kâr Gelişimi

Kaynak: Khan, (2017), s. 748.

(652) Dolayısıyla, bir sadakat programı, bir pazaryeri tarafından ne kadar evleviyetle, ne kadar geniş ve kardan feragat edilecek şekilde uygulanırsa, ilgili pazaryerinin pazardaki gücünü o ölçüde artırabilecektir. Yerleşik pazaryerinin sadakat programları kapsamında sunduğu indirim ve/veya kampanyalar, bedava kargo hizmeti gibi avantajlar tüketiciler için geçiş maliyetlerinin daha da artmasına, böylelikle tüketicilerin alternatif aramaktan veya çoklu erişim tercihlerinden caymalarına neden olabilecektir. Diğer yandan ilgili programlar değerlendirilirken, tüketicilere sağladıkları faydalar da göz ardı edilmemelidir.

(653) Yukarıda yer verilen bilgiler, sadakat programlarının öncelikle ve kapsamlı şekilde bu uygulamaya girişen yerleşik pazaryeri elinde tüketici üzerinde en fazla etkiyi doğurma potansiyeline sahip olacağına işaret etmektedir. Bu bağlamda sektör incelemesi kapsamında ele alınan çok kategorili e-pazaryerleri arasında Trendyol'un, sadakat programları ile öne çıktığı görülmektedir. Tüketici anketi sonuçlarına göre, 'moda', %69,2 gibi büyük bir

oranla, internet kanalından en fazla alışveriş yapılan ürün grubunu oluşturmaktadır. Trendyol tarafından uygulanan sadakat programı olan 'Trendyol Elite' aracılığıyla üye tüketicilere sağlanan %20 oranındaki indirim; yalnızca moda kategorisine ilişkin olup yalnızca Trendyol'un kendi markası olan TrendyolMilla ve TrendyolMan ürünlerinde geçerlidir ve kullanıcılara tüm kategorilerindeki alışverişlerde kargo hizmeti ücretsiz olarak sağlanmaktadır. İlgili uygulamanın Trendyol'un müşteri tabanını genişlettiğini destekleyen, 2021 yılında Ketchup tarafından gerçekleştirilen Türkiye Sadakat Programları ve Platformlar Araştırması'nın sonuçlarına göre, 2018-2019 döneminde her 100 kişiden (.....)'sı Trendyol Elite Programı üyesi iken, 2020-2021 döneminde pandemi etkisiyle birlikte bu sayının iki katına çıkmakta ve her 100 kişiden (.....)'ü Trendyol Elite Programının üyesi haline gelmektedir.

- (654) Nitekim sadakat programlarının, pazaryerine tüketici kazandırma başarısını onaylar şekilde, Trendyol'un ardından, Morhipo ve Hepsiburada da, sırasıyla 2019 ve 2020 yıllarında kendi sadakat programlarını uygulamaya koymuştur.
- (655) Pazaryerlerinden elde edilen bilgilerden, çevrim içi pazaryerlerinin, sundukları sadakat programları ile tüketicilere oldukça benzer avantajlar sağladıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ilgili pazaryerlerinden ilk kez alışveriş yapacak tüketicilerin, sadakat programları bakımından pazaryerleri arasında kayıtsız kalması muhtemel görülmektedir. Benzer şekilde, pazaryerlerinden elde edilen veriler kapsamında²²⁹ sadakat programlarının sağladığı avantajların pazaryerleri nezdinde maliyet doğurmakla birlikte bunun tüketicilere yapılan satışlarla telafi edilen düzeyde, dolayısıyla kârlı olduğu anlaşılmaktadır.
- (656) Buna karşılık yapılan araştırmalar sadakat programlarının kullanıcıları üzerindeki etkilerinin farklılaştığına işaret etmektedir. Bu kapsamda 2021 yılında gerçekleştirilen Sadakat Programları Araştırması'nın²³⁰ sonuçlarına aşağıda yer verilmektedir.

²²⁹ Sadakat programlarına dâhil olan tüketicilerden elde edilen ortalama gelir ve katlanılan ortalama maliyete ilişkin veriler Trendyol, Hepsiburada, GittiGidiyor ve Morhipo tarafından sağlanmıştır.

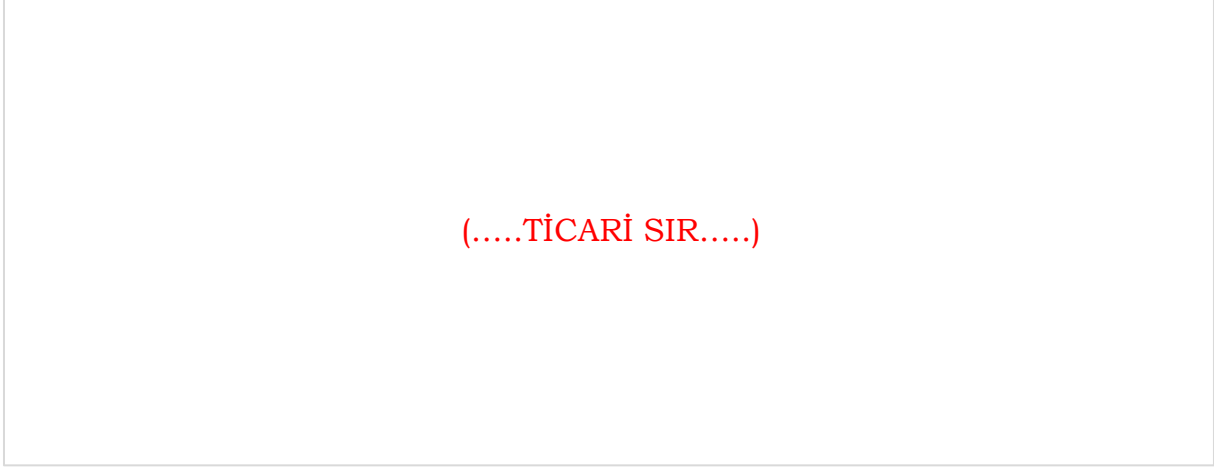
²³⁰ Ketchup tarafından gerçekleştirilen Türkiye Sadakat Programları ve Platformlar Araştırması. Söz konusu araştırma, pandeminin sadakat programları ve dijital satın alma platformları üzerindeki etkilerini analiz etmek amacıyla yürütülmüş olup 1750 tüketici ile 16 sektörü kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir.

Grafik 169: Sadakat Programlarının Satın Almalarda Etkililik Oranı

Kaynak: Ketchup Sadakat Programları Araştırması (2021)

Grafik 170: Aktif Olarak Kullanılan ve Vazgeçilemez Olarak Görülen Sadakat Programları

Kaynak: Ketchup Sadakat Programları Araştırması (2021)

Grafik 171: Sadakat Programlarının Kişiselleştirilmiş Fayda/Fırsat/Kampanya Sunma Oranları

Kaynak: Ketchup Sadakat Programları Araştırması (2021)

(657) Buna göre, Grafik 169'dan da izlenebildiği üzere, tüketicilerin %(.....) ila %(.....) arasında değişen oldukça büyük bir kısmı, dâhil oldukları sadakat programlarının satın alma kararlarına etki ettiğini belirtmekte olup en yüksek orana, *Amazon Prime*'ın ardından *Trendyol Express*'in sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca, Grafik 170'ten izlendiği üzere, bir sadakat programını kullanan tüketicilerin en az (.....), o sadakat programından vazgeçemeyeceğini ifade etmektedir. Bu oran *Trendyol Elite* sadakat programını kullanan tüketicilerde %(.....)'e, *Amazon Prime* sadakat programını kullanan tüketicilerde ise %(.....)'e ulaşmaktadır. Bununla birlikte, Grafik 171'den görüldüğü üzere, bir sadakat programını kullanan tüketicilerin yarısından fazlası, ilgili sadakat programının kendilerine özel/kişiselleştirilmiş faydalar ve kampanyalar sunduğunu belirtmekte, bu oran Trendyol için %(.....)'ya Hepsiburada ve GittiGidiyor için ise %(.....)'e kadar çıkmaktadır.

(658) Tüm bu veriler ışığında, sadakat programlarının pazaryerleri tarafından tüketici bağımlılığını sağlamak adına aktif şekilde kullanılan birer araç olduğu ve tüketicilerin sadakat programlarından fayda sağladıkları görülmektedir. Sadakat programlarının tüketicilerin geçiş maliyetlerini artırma potansiyellerinin ise kapsamı ile paralel olduğu, hâlihazırdaki uygulama bakımından bu riskin düşük olduğu değerlendirilmektedir.

5.3.3. Veri Temelli Endişeler

5.3.3.1. 'Ücretsiz Hizmet' Yanılsaması

(659) E-pazaryerleri, iş modellerinin gereği olarak, pazarın her iki tarafındaki kullanıcı gruplarını platformuna dâhil etmek durumundadır. Bu kapsamda özellikle, pazardaki ağ etkilerini işler kılmakta kritik önemdeki tüketiciler bakımından 'sıfır fiyatlı', eş deyişle 'ücretsiz hizmetler' (*zero price services*) gündeme gelmektedir.²³¹ Bu kapsamda pazaryerleri, tüketicileri platformuna çekmek için bazı hizmetleri parasal bir bedel talep etmeden, yani 'ücretsiz' şekilde sunma yoluna gidebilmektedir. Ancak burada kullanılan 'ücretsiz hizmet' ifadesi genel olarak yanıltıcı kabul edilmektedir. Bunun nedeni, bahsi

²³¹ Söz konusu açıklamalar sadakat programları kapsamında ödenen ücretler dikkate alınmaksızın yapılmıştır. Bu kapsamda hizmet karşılığı ücret alınan tek uygulama ise *Amazon Prime*'dir.

geçen çevrim içi hizmetlerin, geleneksel parasal bir 'ücret'ten farklı bir 'ücret' karşılığında sunuluyor olmasıdır. Bahsi geçen 'ücret', tüketici verileri olup platformlar, 'ücretsiz' olarak sundukları hizmetlerin karşılığını tüketici verileri ile temin etmektedir. Dolayısıyla tüketiciler bu hizmetleri temin etmeleri karşılığında parasal bir ödeme yapmasalar da esasen verileri ile bir ödeme yapmaktadır.

(660) Bu çerçevede, platformlar bakımından tüketici verileri, parasal karşılığı olan bir varlıktır. Platformlar, topladıkları tüketici verisi arttıkça, hem tüketicilerin tercihlerini daha doğru tahminlenmek suretiyle pazarlama stratejilerini geliştirebilmekte, hem de tüketicilere yönelik reklamları daha hedefli hale getirebilmektedir. Böylece, reklam verenlerin, daha hedefe dönük reklam alanları için ödeme yapma istekliliği artmakta, platformlar da söz konusu reklamlar yoluyla gelir elde etmektedir. Tüketici verilerinin platform tarafından çeşitli yollarla gelire dönüştürülebilmesi, çevrim içi platformları, söz konusu 'sıfır fiyat' (*zero pricing*) modeli altında tüketici verilerini toplamak yönünde teşvik etmektedir.²³²

(661) Hizmetlerin 'sıfır fiyat'lı olması platformlar bakımından rekabetin niteliğini değiştiren önemli bir unsur olup bu hizmetler bakımından rekabette 'kalite' odak parametre haline gelmektedir.

5.3.3.2. Kalite Rekabeti

(662) Temel hizmetin veya belirli hizmetlerin ücretsiz olarak sunulduğu çevrim içi pazaryerlerinde, kalite, rekabetin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Fiyata dönük herhangi bir etki olmaksızın dahi, sunulan hizmetin veya ürünlerin kalitesinin düşmesi suretiyle tüketici refahına zarar verilebilecektir. Bu koşullar altında, fiyat merkezli bir yaklaşım, tüketici zararını tanımlamada başarısız olacaktır.²³³ Bu sebeple, ücretsiz hizmet sunumunun söz konusu olduğu pazarlarda kalite rekabeti önem kazanmakta olup söz konusu hizmetlere ilişkin birleşme/devralma işlemlerinin veya teşebbüs

²³²Miriam Caroline Buiten, (2020), "Exploitative Abuses In Digital Markets: Between Competition Law And Data Protection Law", Journal of Antitrust Enforcement, 2020, Erişim Tarihi: 09.02.2021, s. 14.

²³³ The European Consumer Organisation-BEUC (2019), *The Role of Competition Policy in Protecting Consumers' Well-being in the Digital Era*, https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-054_competition_policy_in_digital_markets.pdf, Erişim Tarihi: 09.02.2021, s. 17.

davranışlarının tüketiciler üzerinde herhangi bir zarara yol açıp açmadığının anlaşılmasında birincil ölçüt kalite olmaktadır. Pazaryerlerinin sıfır fiyatlı hizmetler sunmalarının ardında yatan ve yukarıda değerlendirilen saikler, pazardaki kalite rekabetinin farklı boyutlarını belirlemede başlangıç noktası olmaktadır.²³⁴ Buradan hareketle, kaliteye ilişkin olarak; gizlilik ve veri güvenliği, reklam içeriği, tamamlayıcı seçenekler ve tüketiciler için geçiş kolaylığı gibi boyutlar öne çıkmaktadır.

5.3.3.3. Aşırı Veri Toplanması ve Gizlilik

(663) Verinin, platformlara ilişkin yukarıda yer verilen işleyiş dâhilinde, dijital dünyanın parası haline geldiği görülmektedir. İşbu raporun “E-Pazaryerlerinin Pazar Gücüne Katkı Sunan Pazar Yapısı ve İşleyiş Özellikleri” başlığı altında ifade edildiği üzere, platformların veri temelli işleyişi, yerleşik teşebbüslere muazzam bir pazar gücü ve konumu verebilmektedir. Veri platformlar bakımından bu denli kritik önemdeyken, bu verinin kaynağı olan tüketiciler bakımından aynı durumdan bahsetmek mümkün değildir. Zira tüketiciler, parasal bir bedel alınmadan sunulan hizmetlerin cazibesine kapılıp verilerini paylaşma noktasında duyarlılıklarını kaybedebilmektedir. Dolayısıyla ödemenin veri ile yapıldığı durumdaki veri duyarlılığı, parasal bir bedelle ödeme yapıldığı durumdaki fiyat duyarlılığına göre çok daha düşük olabilmektedir. Haliyle de, nasıl ki fiyat duyarlılığının, yani esnekliğinin düşük olmasıyla şirketlerin fiyat artırma imkânları genişliyorsa, veri esnekliğinin düşük olması durumunda da şirketlerin veriyi temin etme imkânları genişleyecektir. Bu durumda tüketicilerin sömürülmesi noktasında geleneksel pazarlardaki ‘aşırı fiyat’ kaygısının yerini platformlar bakımından ‘aşırı veri toplanması’ (*excessive data collection*) almaktadır. Eş deyişle, sömürücü uygulamaların başında gelen aşırı fiyatlandırma, hizmetin ‘ücretsiz’ olarak sunulduğu ve verinin kritik öneme sahip olduğu söz konusu platformlarda ‘aşırı veri toplanması’ (*excessive data collection*) şekline bürünmektedir.²³⁵

²³⁴ OECD, (2018), “Quality Considerations in Digital Zero-Price Markets”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)14/en/pdf), Erişim Tarihi: 05.02.2021, s. 7-10.

²³⁵Marco Botta ve Klaus Wiedemann, (2019), “Exploitative Conducts in Digital Markets: Time for a Discussion after the Facebook Decision”, s. 466.

- (664) Yerleşik teşebbüsün, tüketicilerin ihmalkârlığından veya kaçınamamasından faydalanarak, rakiplerince temin edilmesi zor, güçlü bir pazar pozisyonunu elde etmek üzere aşırı veri toplamaya yönelmesi tüketicileri, kalite rekabetinin bir boyutu olarak kabul edilen tüketici mahremiyetinin ihlal edilmesiyle zarar görmeleri endişelerini beslemektedir.²³⁶
- (665) Pazaryerleri tarafından toplanan tüketici verilerinin içeriği ve boyutunun, söz konusu verinin aşırı veri toplanması olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği noktasında pazaryerlerinden, bünyelerinde toplanan veriye ilişkin bilgi talep edilmiştir. E-pazaryerlerinden elde edilen bilgilere göre; üye tüketiciler, üye olmadan alışveriş yapan kullanıcılar, çevrim içi ziyaretçiler, satın alınan ürünün adına teslim edileceği kişi, satıcı/tedarikçi/satıcı adayı/satıcı ve tedarikçi çalışanı/yetkilisi olmak üzere farklı veri kategorileri bulunmakta ve her kategoriye göre işlenen veriler farklılaşmaktadır.
- (666) Pazaryerleri, tüketicilerden; ad ve soyadı, e-posta adresi, telefon numarası, adres bilgisi, doğum günü, tanışma yıldönümü, evlilik yıldönümü, nişan yıldönümü tarihleri, banka hesap numarası, kredi kartı numarası, IBAN numarası, ses kayıtları, arama kayıtları, yazışma kayıtları, sosyal medya yazışma kayıtları, şikâyet kayıtları, IP adresi bilgileri, internet sitesi giriş çıkış bilgileri, şifre ve parola bilgileri, üyelik tarihi, alışveriş geçmişi, anket ve çerez (*cookie*) kayıtları temel olmak üzere oldukça geniş ve hatta genişletilebilecek bir yelpazede veri toplamaktadır. Pazaryerleri tarafından, söz konusu verilerin, çoğunlukla, siparişlerin teslim edilebilmesi, müşteri deneyiminin iyileştirilebilmesi, hedefli reklamcılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesi, CRM kurgularının işletilebilmesi²³⁷, Funnel analizi²³⁸ yapılabilmesi gibi amaçlarla toplandığı belirtilmiştir.

²³⁶ Miriam Caroline Buiten, (2020), “*Exploitative Abuses In Digital Markets: Between Competition Law And Data Protection Law*”, Journal of Antitrust Enforcement, s. 14.

²³⁷ CRM, ‘Customer Relationship Management’ ifadesinin kısaltması olup ‘Müşteri İlişkileri Yönetimi’ anlamına gelmektedir. Bir dizi teknoloji, strateji ve uygulamalar bütünü olan CRM, temelde müşteri/potansiyel müşteri etkileşimlerinin ele alındığı bir süreçtir. CRM ayrıca, organizasyon süreçlerinin düzene sokulmasına, müşteri ilişkilerinin kurulmasına, satışların ve karlılığın artırılmasına, müşteri hizmetleri sunumunun iyileştirilmesine de yardımcı olmaktadır. (<https://www.eticaret.gov.tr/cevrimiciegitim/crm-entegrasyonu-38>, Erişim Tarihi: 31.03.2021, <https://www.creatio.com/page/what-is-crm>, Erişim Tarihi: 31.03.2021)

²³⁸ Funnel analizi, bir web sitesinde bir sonuca ulaşmak için gereken adımları ve bu adımların her birinden kaç kullanıcının geçtiğini anlamının bir yöntemidir. Kullanıcıların

(667) Pazaryerleri, üçüncü taraf satıcıların, tüketicilere sattıkları ürünler hakkında bilgi sağladıklarını ve tüketicilerin satın aldıkları veya satın alabilecekleri ürünler hakkında bilgi topladıklarını belirtmektedir. Pazaryerleri ayrıca, üçüncü taraf satıcılar aracılığıyla sektörün dört bir yanından satış verileri elde etmekte, sadakat programları sunmakta, tüketicilere tercihlerini doğrudan sormakta veya müşteri eğilimlerine ilişkin birçok üçüncü tarafça sağlanan bilgilerden yararlanmaktadır. Ayrıca söz konusu bilgiler kullanılarak, popüler ürünler, tüketicilerin kolayca bulabileceği ve satın almaya teşvik edilebileceği şekilde konumlandırılmaktadır.

(668) Pazaryerlerince toplanan veriler aracılığıyla platform üzerinden sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi ve yeni hizmetlerin geliştirilmesi gibi faydalar sağlanabilmektedir. Öte yandan, tüketici gizliliğinin dijital pazarlarda giderek büyüyen bir endişe kaynağı haline gelmesiyle birlikte veri temelli ihlaller, rekabet otoriteleri tarafından yakından takip edilmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak bazı kararlarda, tüketici mahremiyeti, yukarıda bahsedildiği üzere, kalite rekabetinin bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, tüketicilerin satın alma kararı verirken gizliliği göz önünde bulundurup bulundurmadıkları ve teşebbüslerin sundukları mahremiyet derecesi ile rekabetçi baskıya yanıt verebilme kabiliyetleri önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu anlamda 'kalite', tüketicilerin kendi verilerinin toplanması üzerinde ne düzeyde hassasiyetleri olduğu ve ne kadar kontrol sahibi oldukları noktalarında kendini göstermektedir. Buradan hareketle, tüketicilerin kendi verilerine yönelik hassasiyetleri ve bunlar üzerinde ne kadar kontrol sahibi olduklarının analiz edilmesi önem kazanmaktadır.

(669) Bu bağlamda öncelikli olarak ülkemizdeki internet kullanıcılarının, şirketlerin kişisel verilerini kötüye kullandığı endişesi bakımından dünyada 47 ülke içinde 41. sırada olduğu (bkz. Şekil 7, s. 29), buradan hareketle ülkemizdeki tüketicilerin dijital alanda genel itibarla diğer pek çok ülkeden daha düşük

gerçekleştirdikleri akışı görselleştiren tipik şekil huniye benzediği için ilgili adımlar kümesi huni olarak adlandırılmaktadır. Funnel analizi, kullanıcıların alışverişe dönüşüme giden yolda alışverişi nerede bıraktıklarını anlamak amacıyla kullanılan bir araçtır. (<https://chartio.com/learn/product-analytics/what-is-a-funnel-analysis/>, Erişim Tarihi: 31.03.2021)

veri duyarlılığına sahip olduğu, bu durumun olası maruziyet riskini artırdığı belirtilmelidir.

(670) Tüketici anketi bulguları itibarıyla ortaya çıkan tablo ise şu şekildedir:

- İnternet üzerinden alışveriş yapmayı zorlaştıran unsurlar olarak tüketicilerin %20,3'ü kişisel verilerin paylaşılmasına yönelik endişelere, tüketicilerin %14,2'si ise satın alınan ürünün gizliliğine yönelik endişelere işaret etmektedir (bkz. Grafik 21, s. 55).
- Tüketicilerin %58,2 oranındaki büyük bir kısmı, kişisel bilgilerini ve kart bilgilerini çok sayıda pazaryeriyle paylaşmak istemediğini, tüketicilerin %11,2'si ise diğer pazaryerlerine güvenmediğini belirtmektedir.
- Tüketicilerin %71,2'si alışverişlerinde sınırlı sayıda pazaryerini kullanmaktadır (bkz. Grafik 37, s. 78).

(671) Bu bulgular güvenliğe, esas olarak da bilgi güvenliğine yönelik endişelerin tüketicilerin yaklaşık %70'ini etkilediğini göstermekte olup tüketicileri sınırlı sayıda pazaryeri kullanmaya yöneltiyor görülmektedir.

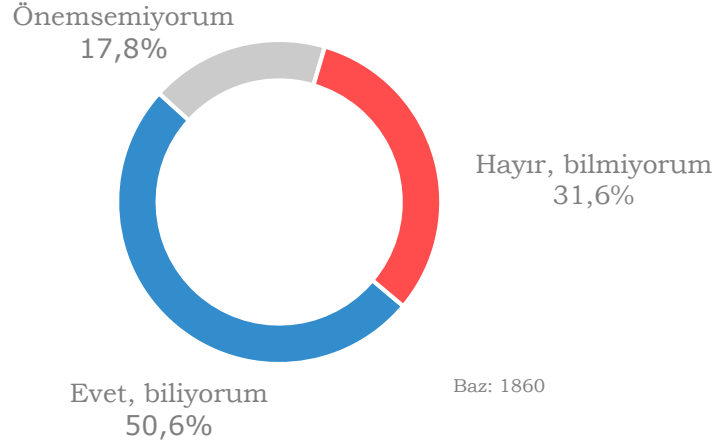
(672) Diğer taraftan tüketiciler, her ne kadar mahremiyete önem verdiklerini ifade etseler de buna uygun davranmayabilmektedirler.²³⁹ Veri duyarlılığının, yukarıda açıklandığı üzere, fiyat duyarlılığından düşük olmasına bağlı olarak gerek arama motorları, gerekse de çevrim içi bankacılık ve sosyal ağlar gibi dijital hizmetlere hiçbir ücret ödemedi veya çok düşük bir ücretle/maliyetle erişmek ve bu hizmetleri optimize etmek amacıyla kişisel bilgilerini kolaylıkla paylaşabilmektedirler.²⁴⁰ Bu durum ise gizlilik paradoksu (*privacy paradox*) olarak adlandırılmakta olup ülkemiz pazaryeri platformu tüketicileri bakımından da kendini hissettirmektedir. Güvenlik endişesi bildiren tüketici grubu %70 seviyesindeyken, aşağıdaki grafikten izlenebildiği üzere, e-pazaryerlerinin verilerin toplanması, işlenmesi ve kullanılmasına ilişkin

²³⁹ Miriam Caroline Buiten, (2020), "Exploitative Abuses In Digital Markets: Between Competition Law And Data Protection Law", Journal of Antitrust Enforcement, Erişim Tarihi: 09.02.2021, s. 17.

²⁴⁰ OECD, (2020), "Consumer Data Right and Competition- Note By Biac", [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD\(2020\)46/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD(2020)46/en/pdf), Erişim Tarihi: 09.02.2021, s. 5.

sorumlulukları ve bu kapsamda sahip olunan haklar hakkında bilgi sahibi olduğunu belirten kesim ancak %50 seviyesindedir.

Grafik 172: E-Pazaryerlerinin Verilerin Toplanması, İşlenmesi ve Kullanmasına İlişkin Sorumluluklarından ve Bu Kapsamda Sahip Olunan Haklardan Bilgi Sahibi Olma Durumu

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(673) AB uygulamasında, aşırı veri toplanması, aşırı fiyatlamaya kadar sömürücü bir kötüye kullanma davranışı olarak görülmektedir. Ancak, verinin aşırı kullanımına yönelik analizlerde, aşırı fiyatlamaya benzer şekilde, aşırılığın tespiti oldukça zordur ve bu yönde yapılacak bir tespit yanıtıcı da olabilmektedir. Verinin, ölçülebilir bir fiyata aktarıldığı varsayılmakla birlikte, aşırı veri toplanması davranışındaki aşırılığın, verilerin aktarıldığı fiyata göre tespit edilip edilemeyeceği de tartışmalıdır.²⁴¹ Bunun nedeni ise, verinin değerinin, veri sahibi kişilere ve ilgili verinin türüne göre değişebilmesi ve verinin, parasal olarak ölçülemeyen gizlilik ve ahlak gibi değerleri de içerebilmesidir.²⁴² Dolayısıyla, aşırı veri toplanması iddialarına yönelik incelemeler, verilerinin aşırılığı yerine kullanıcıların ilgili veriler üzerindeki kontrolü kaybetmesi ve bu durumdan doğrudan zarar görmesi noktasına yoğunlaşmaktadır.²⁴³ Bunun nedeni, tüketiciler platform ile verilerini paylaşmak suretiyle belli avantajlardan faydalanabilseler dahi, bu

²⁴¹ OECD, (2013), 'Exploring the Economics of Personal Data: A Survey of Methodologies for Measuring Monetary Value', s. 6.

²⁴² Miriam Caroline Buiten, (2020), "Exploitative Abuses In Digital Markets: Between Competition Law And Data Protection Law", s. 7.

²⁴³ Buiten, (2020), s. 7; Bundeskartellamt/Facebook kararı, https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Entscheidung/EN/Fallberichte/Missbrauchsaufsicht/2019/B6-22-16.pdf?__blob=publicationFile&v=3, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

paylaşımından platformun sağladığı faydanın kıyasen çok daha ağır basmasıdır. Dolayısıyla, pazaryerlerinin, tüketicilerden toplanan veriye karşılık, bu değeri yansıtmayan bir hizmeti tüketicilere sunmaları durumunda söz konusu davranış, etkileri itibarıyla tüketiciler için sömürücü olarak görülebilecektir.²⁴⁴

5.3.3.4. Hedefli Reklamcılık

(674) Hedefli reklamcılık, tüketicilerin özelliklerini, ilgi alanlarını ve tercihlerini temel alan bir dijital reklamcılık türüdür. Dijital platformların, pazaryerlerini de içerecek şekilde tamamına yakını, dijital reklamcılık faaliyetleri için alan sunumu hizmetlerini sağlamakta olup söz konusu dijital reklamcılık faaliyetlerini hedefli reklamcılık (*targeted advertising*) temelinde yürütmektedirler.²⁴⁵

(675) Hedefli reklamcılık, temel olarak, ilgili platform tarafından tüketicilerin özelliklerine, tercihlerine ve ilgili alanlarına yönelik olarak toplanan verilere dayanmakta olup bu veriler, genellikle, tüketicilerin internetteki davranışlarını ve alışveriş kararlarını kaydeden ‘çerezler’ vasıtasıyla, arama motorları üzerinden yapılan tüketici aramalarına yönelik analizler vasıtasıyla veya diğer sosyal medya platformlarına tüketicilerce sağlanması suretiyle elde edilmektedir. Bu şekilde toplanan veriler sayesinde, platform, tüketicilerin genel karakteristiklerini ve çevrim içi davranış kalıplarını öğrenmekte, bu doğrultuda ilgili tüketiciyi hedefleyen reklamları platformunda gösterebilmekte, diğer dijital reklamcılık mecralarında gösterilebilmesi için de söz konusu verileri paylaşabilmektedir.²⁴⁶ Bu imkân, söz konusu platformlara hem hizmetlerini tüketicilerin ilgilerine ve tercihlerine göre uyarlama ve satışlarını artırma fırsatı tanımakta hem de platformlara rakiplerine karşı üstünlük kazandırmaktadır.²⁴⁷

²⁴⁴ Buiten, (2020), s. 7.

²⁴⁵ “Are we all Amazon Primed? Consumers and the Politics of Platform Power” <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414019852687>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

²⁴⁶ <https://sendpulse.com/support/glossary/targeted-advertising>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

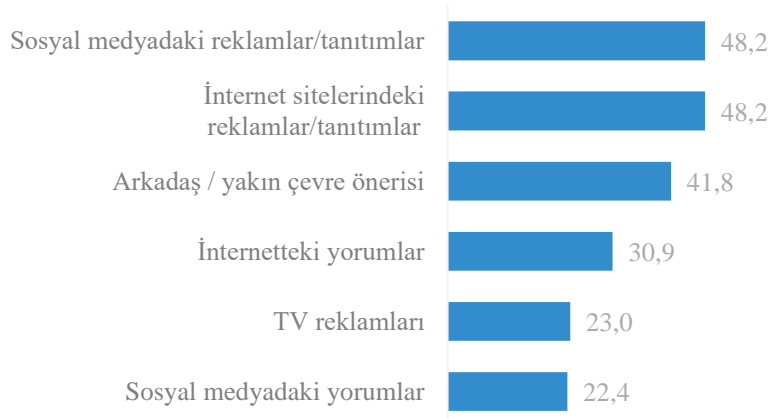
²⁴⁷ George J. Stigler, s. 20.

- (676) Bu noktada, kullanıcıların aramalarına, ilgi alanlarına ve demografik özelliklerine ulaşabilme özellikleri birbirine benzeyen pazaryerleri, sosyal medya platformları ve arama motorları gibi farklı platformlar, topladıkları veriler sayesinde tüketicilerin çevrim içi satın alma alışkanlıklarını herkesten daha iyi bilmektedirler. Dolayısıyla da reklam verenler, söz konusu platformların reklam alanı sunum hizmetleri aracılığıyla potansiyel müşterilere ulaşmakta olup söz konusu reklam alanlarına olan talep sürekli artmaktadır.
- (677) Bu çerçevede, pazaryerleri üzerinden sunulan dijital reklamlar, e-ticaretin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Platformlar ve özellikle de pazaryerleri tarafından toplanan kullanıcı verileri, reklam verenlerin yanı sıra üçüncü taraf sağlayıcıların erişimine de açılabilmekte olup ilgili taraflarca da, gerek platform üzerinde gerekse başka platformlarda gerçekleştirilecek reklamcılık faaliyetlerinde kullanılabilir. Bu durum ise, pazaryerlerinin topladıkları verinin büyüklüğü ve gücü ölçüsünde, dijital reklamcılık pazarında da belli bir güç elde etmelerine neden olmaktadır.
- (678) Dolayısıyla, pazaryerlerinin hedefli reklamcılık faaliyetlerinin analiz edilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle e-pazaryerlerinden, tüketici tercihlerini ortaya koyan verilerin ne şekilde toplandığına ilişkin bilgi talep edilmiştir. Elde edilen bilgilerden; tüketicilerin pazaryerinde gezerken meydana getirdikleri dijital ayak izlerini (*clickstream*), alışveriş tercihlerini, beğeni ve alışkanlıklarını ortaya koyacak verilerin toplandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, mobil uygulama, web sitesi ve mobil-web sitesi olmak üzere çeşitli kanallar üzerinden, sayfa görüntüleme, ürün görüntüleme/seçme/beğenme, ürün öneri görüntüleme/seçme, ürün listeleme, ürün arama, sepet görüntüleme, sepete ürün ekleme, sipariş sonuç görüntüleme, liste oluşturma/görüntüleme, müşteri girişi ve benzeri tüketici davranışlarının izlenmesi suretiyle tüketicilerin internet sitesi veya mobil uygulama kullanımına yönelik tercihlerini ve gezinti geçmişlerini yansıtan verilerin toplandığı anlaşılmaktadır. Bu şekilde elde edilen verilerin ise reklamcılık faaliyetlerinin yürütülebilmesi, tüketici segmentasyonu yapılabilmesi ve tüketici beğenileri ile tercihleri doğrultusunda iletişime geçilebilmesi amacıyla

hizmet sağlayıcılar ve çerez hizmeti alınan yurt içi/yurt dışında bulunan iş ortakları ile paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Üçüncü taraflara yapılan söz konusu veri aktarımının ise güvenli kanallar aracılığıyla ve alınan hizmetin niteliğine göre, tüketicilerin kişisel verilerinin aktarımına gerek olmayan hallerde takma adlı veri (*Pseudonymised Data*) kullanılarak gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Pazaryerlerinin hedefli reklamcılığa yönelik söz konusu faaliyetleri kapsamında tüketicilerin bilinç düzeyi önem taşımaktadır. Bu kapsamda, tüketici anketine göre, tüketicilerin %59,5 oranındaki çoğunluğunun, e-pazaryeri tarafından gösterilen arama/sonuç sıralamasının reklam içerdiğinden haberdar olduğu (bkz. Grafik 136, s. 249) ve söz konusu sonuçların reklam içermesinin, tüketicilerin %68,6 oranındaki büyük çoğunluğunun seçim kararını etkilemediği (bkz. Grafik 137, s. 250) anlaşılmaktadır. Ayrıca, reklam içeren sonuçların seçim kararını etkilediğini ifade eden geriye kalan tüketicilerin %20,1'i, kararlarının olumlu yönde, %11,3'ü ise olumsuz yönde etkilendiğini belirtmektedir (bkz. Grafik 137, s. 250).

(679) Bu noktada, tüketicilerin pazaryerlerinden alışveriş yapmaya başlamalarında etkili olan faktörlere de değinilmesinde fayda görülmektedir:

Grafik 173 : E-Pazaryerleri Aracılığıyla Alışveriş Yapmaya Başlamada Etkili Olan Faktörler

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

(680) Grafik 173'ten izlenebildiği üzere, tüketicilerin %48,2'si sosyal medyadaki tanıtım ve reklamların ve yine %48,2'si internet sitelerindeki reklam ve tanıtımların pazaryerleri aracılığı ile alışveriş yapmaya başlamada etkili olan faktörler olduklarını belirtmektedir. Dolayısıyla, söz konusu tanıtımların tüketicileri pazaryerlerine çekmede büyük ölçüde etkili olduğu

anlaşılmalıdır. Öte yandan, tüketicilerin aşırı reklama maruz kalıyor olmaları ve ilgili reklamların zaman kaybına yol açması gibi hususlar sıklıkla şikâyete konu olmaktadır.

(681) Önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere, e-pazaryerlerinin, pazar özellikleri nedeniyle evrilmeye eğilimli oldukları ve dolayısıyla orta-uzun vadede pazardaki oyuncu sayısının ve rekabetin azalması riskinin bulunduğu kabul edilmektedir.

(682) Pazaryerleri, tüketicilere sağladıkları pek çok faydaya rağmen, bu risk nedeniyle tüketiciler için orta-uzun vadede beklenenin altında sonuç doğurabilecek olup, reklamlara ilişkin endişeler de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Hedefli reklamcılık, tüketicilerin olası ilgisine yöneldiği için, tüketicilerin daha az reklama maruz kalmalarını (ilgilenmedikleri reklamlarla karşılaşmamalarını) ve karşılıklarına çıkan reklamlardan daha az rahatsız olmalarını (ilgilendikleri ürünler/konular hakkında bilgi sahibi olmalarını) sağlayabilecektir. Aynı zamanda, reklam verenlerin, reklamlarını doğrudan ilgili hedef kitleye ulaştırabilmiş olmak nedeniyle yatırımlarından daha büyük dönüş almaları beklenmektedir. Bunun nedeni, daha ilgili ve hedefli reklamların, satışları ve sonuç olarak hem tüketici hem de üretici refahını artırmasıdır. Bununla birlikte, reklam alanı sağlamaya yönelik söz konusu süreçler, tüketicilerin iradesi dışında ve pazaryeri ile satıcılar arasındaki ticari ilişkileri sonucunda ortaya çıkmakta, tüketiciler ise kendi verilerine dayanıyor olması nedeniyle hedefli reklamcılık faaliyetinin hem girdisi hem de hedefi konumuna yerleştirilmektedir. Dolayısıyla, tüketiciler, kişisel verilerinin giderek artan seviyelerde işlenerek karşılıklarına olası talepleri için reklam olarak getirilmesinden rahatsızlık duyabilmektedirler.

(683) İnceleme bulgularına göre, tüketicilerin kişisel verilerinin korunmasına atfettikleri önem heterojen bir yapı sergilemektedir. Ancak bu heterojenlik, tüketicilerin/kullanıcıların daha düşük düzeyde veri korumasından memnun olmalarından değil, ödünleşim tercihlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Yüksek seviyede veri güvenliği ve koruması sağlamanın pazaryerlerine yaratacağı maliyetin daha fazla reklam alanı sunumu şeklinde karşılanması söz konusu olabilecektir. Bu nedenle, pazaryerlerinin yasal

olarak sağlamakla yükümlü oldukları veri koruma politikalarının ötesinde bir koruma sağlamaya başlamalarının ancak ve ancak pazardaki oyuncular arasında bu anlamda yaşanacak rekabet vasıtasıyla olabileceği değerlendirilmektedir. Bu noktada, tüketici verilerinin korunması ve bu verilerin hedefli reklamcılık vasıtasıyla tüketici refahını azaltacak şekilde kullanılmaması pazaryerlerinin sunduğu hizmetlere ilişkin kalitenin bir boyutunu oluşturacaktır.²⁴⁸ Sonuç olarak pazaryerleri arasındaki rekabetin artması öncelikle pazaryerleri arasındaki kalite rekabetini, veri güvenliği boyutuyla birlikte artıracak, dolaylı olarak da tüketicilerin kendi verilerin girdi olduğu hedefli reklamlara makul ölçüde maruz kalmalarını ve daha kaliteli reklamlarla karşılaşmalarını sağlayacaktır.

(684) Ancak etkin rekabetin olmadığı bir durumda, reklam verenler, yayıncılar, reklam aracıları ve içerik sağlayıcılar daha düşük kalitede hizmetler, daha yüksek fiyatlar ve daha düşük gelirlerle karşılaşabilecek ve bu etkileri dolaylı olarak tüketicilere yansıtacaktır.²⁴⁹ Esasen, pazar gücüne sahip bir pazaryerinin reklam alanlarını yüksek fiyatlarla sunması, reklam maliyetlerini arttırarak reklam verenlerin sömürülmesine, bu etkinin bertaraf edilmesi amacıyla da söz konusu maliyetlerin tüketicilere yansıtılmasına neden olabilecektir. Benzer şekilde, içerik sağlayıcıların daha az reklam geliri elde etmesine neden olunması halinde ise içerik sağlayıcıların yeni içerikler sağlamak yönündeki güduları zayıflayacak, sağlanan içeriklerin kalitesi düşebilecektir.²⁵⁰ Bunlara ek olarak, pazaryerinin, sahip olduğu pazar gücünü dijital reklamcılık pazarına taşıyarak rakiplerine kıyasla avantaj elde etmesi ve uzun vadede yeniliği frenlemesi olası görülmektedir.²⁵¹ Dolayısıyla, pazardaki rekabetin azalması durumunda öncelikle pazaryerleri tarafından sunulan hizmet kalitesinin azalabileceği ve bunun da özellikle, karşılaşılan reklamların sayısı ve sıklığı ile söz konusu reklamların organik içerikten ne

²⁴⁸ OECD, (2018), “*Quality Considerations in Digital Zero-Price Markets*”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)14/en/pdf), Erişim Tarihi: 05.02.2021, s. 8.

²⁴⁹ CMA, (2020), “*Online platforms and digital advertising*” https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fa557668fa8f5788db46efc/Final_report_Digital_ALT_TEXT.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2021, s. 70.

²⁵⁰ CMA, (2020), s. 70.

²⁵¹ CMA, (2020), s. 71.

kadar açıkça ve kolayca ayırt edilebileceği noktalarında olumsuz etki doğurabileceği ve bu etkilerin fiyatlara yansıtılması halinde tüketicilerin aynı nedenden ötürü birçok yönden zarara uğramasına neden olunabileceği değerlendirilmektedir.²⁵²

5.3.3.5. Bilgi Asimetrisi, Tüketici Savunmasızlığı ve Şeffaflık

(685) Veri, dijital ekonomide başta reklamcılık, analiz ve hedefleme gibi faaliyetlere güç katan ve bu faaliyetler vasıtasıyla satışlar ile karlılığın artırılmasını sağlayan merkezi bir role sahiptir. Bu merkezi rolü itibarıyla; şirketlerin kullanıcı verilerinin gizlice toplanması, çevrim içi ve çevrim dışı verilerin birleştirilmesi ve gelişmiş veri analizi yapılması çabalarının artmakta olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, çevrim içi hizmet sağlayıcısı platformlarda tüketiciler tarafından gerçekleştirilen işlemlere yönelik veri toplanabilmesi için üçüncü taraf izleme ve veri toplama araçları artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu araçların kullanımı, tüketicilere, açık rıza ile veya kullanım koşullarına entegre edilmek suretiyle dayatılmakta olduğu için pazar, bilgi asimetrisi ve opaklıkla karakterize olmaktadır.²⁵³ Bu durum, tüketicilerin özerkliğini olumsuz etkilemekte ve tüketicileri manipülasyona ve sömürüye açık hale getirmektedir.

(686) Kullanıcılar, bir çevrim içi hizmeti kullanmaya başladıklarında, kişisel verileri, davranışsal verileri, IP (İnternet Protokol) bilgileri, konum izleme ve ticari işlem verileri gibi çok çeşitli verileri de ilgili platform hizmeti sağlayıcısı tarafından toplanmaya başlamaktadır. Söz konusu veriler, ilgili hizmet sağlayıcısı tarafından kullanılabilirdiği gibi üçüncü taraflara da aktarılabilir. Ancak, tüketiciler, kendileri hakkında toplanan verilerin kapsamı ve boyutu, bu verilerin tam olarak nasıl toplandığı ve kullanıldığı ile söz konusu verilerin üçüncü taraflarla paylaşılıp paylaşılmadığı hakkında bilgi sahibi olmamaktadır.

(687) Ortaya çıkan bu bilgi asimetrisi sorununu çözebilmek amacıyla 'veri'ye ilişkin yasal düzenlemelerle gizlilik politikalarının ve genel işlem koşullarının

²⁵² CMA, (2020), s. 69

²⁵³ The European Consumer Organisation-BEUC (2019), *The Role of Competition Policy in Protecting Consumers' Well-being in the Digital Era*, https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-054_competition_policy_in_digital_markets.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2021, s. 9.

getirilmesi zorunlu tutularak tüketicilerin gerekli şekilde bilgilendirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak söz konusu koşullar, genellikle karmaşık bir şekilde ifade edildiği ve kapsamlı bir yekûn teşkil ettiği için, kullanıcıların bu koşulları okuyup anlamak için yeteri kadar zaman ayırması gerekmektedir.²⁵⁴ Hizmet sağlayıcıların, gizlilik politikalarını belirsiz tutmaları ve gerektiği ölçüde bilgilendirmeyen yüzeysel ve genel ifadeler kullanmaları; tüketicilerin sundukları verinin kapsamını ve gerçek değerini değerlendirmelerini zorlaştırabilmektedir.

(688) Bu noktada, okunup anlaşılabilmesi için yeterli zaman ayrılması gereken söz konusu şartların, zaman ayrılmaksızın kabul edilmesi, tüketicilerin anlık olarak hizmeti kullanmaları yönünden fayda sağlamakta ancak orta uzun vadede ortaya çıkabilecek maliyetleri de farkında olmadan kabullenmelerine neden olmaktadır.²⁵⁵ Bu çerçevede, sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen tüketici anketinde yöneltilen, pazaryerlerinin verilerin toplanması, işlenmesi ve kullanılmasına ilişkin sorumluluklarından ve bu kapsamda sahip olunan haklardan bilgi sahibi olup olunmadığına ilişkin soruya, tüketicilerin %31,6'sının olumsuz cevap verdiği, %17,8'inin ise bu konuyu önemsemediği cevabını verdiği görülmektedir (bkz. Grafik 174, s. 328) Bu kapsamda, tüketicilerin yarısının, manipülasyona veya sömürülmeye açık olduğu anlaşılmaktadır.

(689) Ayrıca çoğunlukla, pazaryerleri ve üçüncü taraf satıcılar, mevcut hüküm ve şartlar (*terms and conditions*) hakkında tüketicilerden daha fazla bilgi sahibidir. Tüketiciler her ne kadar söz konusu hüküm ve şartlara erişebilseler de, pazardaki rekabetin zayıf olması halinde kendilerine sunulan hüküm ve koşulları kabul etmekten başka çareleri yoktur. Tüketici refahını hedef alan bu riskin, ancak pazardaki rekabetin artması ile ortadan kalkabileceği değerlendirilmektedir.²⁵⁶

(690) Ancak bilgi asimetrileri, pazar gücünün olmadığı ve rekabetçi pazarların söz konusu olduğu durumlarda dahi tüketicilerin sömürülmelerine yol açabilecek

²⁵⁴ OECD, (2016), "*BIG DATA: BRINGING COMPETITION POLICY TO THE DIGITAL ERA*", [Big data: Bringing competition policy to the digital era - OECD](#), Erişim Tarihi: 07.02.2021, s. 25.

²⁵⁵ OECD, (2016), s. 25.

²⁵⁶ Buiten, (2020), s. 16.

hüküm ve koşulları kabul etmelerine sebep olabilmektedir.²⁵⁷ Bu çerçevede, bilgi asimetrisi, tüketicilerin arama maliyetlerini artırabileceği gibi olması gerekenden yüksek fiyatlarla karşılaşmalarına da neden olabilecektir. Ancak ilgili hüküm ve şartların belirli ve şeffaf olduğu durumda tüketiciler, pazarda yer alan tüm pazaryerlerini araştırabilecek, fiyat ve diğer koşullar bakımından karşılaştırma yapabilecek ve kendileri için en uygun alternatifi seçebilecektir. Nitekim kullanım koşullarının, toplanacak verinin boyutu ve kapsamı itibarıyla anlaşılmasının zor olması halinde, ilgili hizmete erişim için bir ön koşul olarak sunulmasının sorun doğurabileceği hususu rekabet otoritelerinin kararlarında da yer bulmaktadır.²⁵⁸ Bununla birlikte, tüketicilerin söz konusu bilgi asimetrilerinin giderilmesi hususunda, farklı devlet politikalarının da işletilmesi her zaman ek bir fayda sağlayacaktır.

(691) Tüm bu hususlara ek olarak, dijital platformlar tarafından tüketicilerin bilgi asimetrisinden yararlanılarak kullanılabilen ve *dark pattern* olarak anılan tasarımlar da endişe yaratmaktadır. Söz konusu tasarım kalıpları, tüketicilerin verilerini korumalarını zorlaştırmak veya engellemek ya da izin verilenin ötesinde veri toplanmasını ve işlenmesini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu noktada, pazaryerlerindeki tüketiciler deneyimsizlikleri nedeniyle, veri ve veri işleme süreçlerinin tüketim kararlarını nasıl etkilediğini fark etmemektedirler.²⁵⁹ Dolayısıyla tüketicilerin bilgisizliği ve savunmasızlığı, yine tüketicilerin geçiş maliyetlerini arttırmak, ilgili platformdaki tüketim kararlarını etkilemek ve rakip platformlara geçişlerini zorlaştırmak amacıyla da kullanılabilir. Sonuç olarak tüketiciler özelindeki bilgi asimetrisi ve savunmasızlık, pazaryerleri tarafından, pazardaki rekabete etki edebilecek şekilde kullanılabilir olduğundan, söz konusu kavramların rekabet değerlendirmelerine dâhil edilmesi önemli rol oynayabilecektir.

²⁵⁷ Buiten, (2020), s. 11.

²⁵⁸ https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Meldung/EN/Pressemitteilungen/2019/07_02_2019_Facebook.html , Erişim Tarihi: 08.03.2021.

²⁵⁹ The European Consumer Organisation-BEUC (2019), *The Role of Competition Policy in Protecting Consumers' Well-being in the Digital Era*, https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-054_competition_policy_in_digital_markets.pdf, Erişim Tarihi: 08.03.2021, s. 18.

(692) Ancak önemle belirtilmelidir ki, tüketicilerin söz konusu bilgi eksiklikleri ve bu eksikliğin farkında olmadan hareket etmeleri, pazardaki rekabet eksikliğinden de kaynaklanabilecektir.²⁶⁰ Pazardaki rekabetin yoğun olması halinde, daha kaliteli bir hizmet sunmak suretiyle tüketicileri çekmek isteyecek olan pazaryerlerinin daha belirli ve şeffaf nitelikte gizlilik politikaları ve kullanım koşulları sunma güdüsüne sahip olacakları düşünülmektedir. Aksi halde, pazaryerleri arasındaki rekabetin az olması veya bir pazaryerinin diğerlerine kıyasla üstün bir pazar gücüne sahip olması halinde, kalite rekabetinin de azalması ve tüketicilere bilgi asimetrisinden yararlanmaya dönük belirsiz koşulların sunulması riski doğacaktır.

5.3.3.6. Ürün Yorumları

(693) Tüketicilerin satın alma kararlarının şekillenmesinde ürün ve satıcı yorumları büyük önem arz etmektedir. Nitekim bu yönde gerçekleştirilen tüketici anketleri ve çalışmalar, tüketicilerin çoğunluğunun, satın alma öncesinde ürün yorumlarını okuduğunu ve yorumları satın alma kararına yönelik önemli bir kriter olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Ürün yorumları; daha hızlı satın alma kararı verebilmeleri ve aramalarını daraltmalarının yanı sıra, satıcılar arası rekabetin ürün kalitesini artırması ve ürün yelpazesini genişletmesi suretiyle de tüketicilere birçok fayda sağlamaktadır.

(694) Ancak, çoğu çevrim içi bilgi denetime ve filtrelemeye tabi olmadığı için tüketicilerin, güncel olmayan, eksik, yanlış veya yanıltıcı bilgilerle karşı karşıya kalma ihtimalleri de bulunmaktadır.²⁶¹ Ayrıca, tüketici beklentilerinin farklılaştığı durumlarda ürün yorumları, tüketicileri yanlış kararlara da yönlendirebilecektir. Son yıllarda, ürün yorumları, özellikle sahte ve/veya yanıltıcı yorumlar özelinde sıkça tartışılır hale gelmiştir. Bu çerçevede, sahte yorumların, adil olmayan ticari uygulamalar olarak değerlendirildiği kararlar da bulunmakta ve AB tarafından hazırlanan Dijital Hizmetler Yasa Tasarısı'nda kullanıcı yorumlarına ilişkin olarak platformlara çeşitli sorumluluklar yüklenmektedir. Aynı doğrultuda, internet sitelerinde işletilen

²⁶⁰ Buiten, (2020), s. 13.

²⁶¹ "Online consumer reviews The case of misleading or fake reviews", <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/online-consumer-reviews---the-case-of-misleading-or-fake-reviews.pdf> , Erişim Tarihi: 09.03.2021, s. 4.

ürün ve satıcı yorumlarına ilişkin denetim, filtreleme ve yayın süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini anlamaya yönelik çalışmalar da yürütülmektedir.²⁶² Bu durum, ürün ve satıcı yorumlarının doğurabileceği tüketici zararına yönelik endişelerin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

(695) Söz konusu endişeye yönelik bir analiz öncesinde pazaryerlerinin hâlihazırda ürün yorumlarına yönelik uygulamalarına yer verilmelidir. Bu kapsamda pazaryerlerinden talep edilen bilgilere göre, tüketicilere filtreleme yoluyla aramalarını daraltmaları veya önceliklendirmeleri amacıyla sunulan seçenekler arasında; yorum sayısı, ürün değerlendirmeleri ve satıcı performansı gibi kriterlerin de yer aldığı ve ürünlerin; en yüksek puanlı ürünler, en yüksek puanlı satıcılar, en çok beğenilenler ve en çok değerlendirilenler gibi filtreler kullanılarak sıralanmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, pazaryerleri tarafından sunulan bilgilere göre; ürün yorumları, gerekli kontrol aşamalarından (argo kelime kullanımı, Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun ihlaline neden olabilecek hususlar vb.) geçtikten sonra satıcı ve tüketiciler dâhil herkese açık şekilde yayınlanmakta olup ilgili yorumlara satıcılar başta olmak üzere herkes, ücretsiz erişim sağlayabilmektedir.

(696) Öte yandan, pazaryerleri, kullanıcılar tarafından yapılan yorumların, ilgili ürüne ve pazaryerine güvenilirliği artıracak ve dolaylı olarak da satışları artıracak inancıyla, tüketicileri yorum yapmaya yönlendirmektedir. Benzer şekilde, ürün ve satıcı yorumları, potansiyel müşterilerin dikkatini çekebilmek için bir araç olarak görülmekte olup özellikle bilinirliği daha az olan ve/veya küçük ölçekli satıcılar için çok daha büyük bir fark yaratabildiği için oldukça önemli hale gelmektedir. Diğer yandan, kendiliğinden yorum yapma eğiliminde olan tüketici sayısı ve bu şekilde oluşturulan yorum sayısı oldukça azdır. Dolayısıyla gerek pazaryerleri gerekse de üçüncü taraf satıcılar, ürünlerine yapılan yorumları arttırma güdüsüne sahip olmakta ve tüketicileri yorum yapmaya yönlendirmek amacıyla, yorumlar için indirim veya hediye çeki gibi fırsatlar sunabilmekte, farklı isimler altında ödemeler yapabilmekte

²⁶² "Consumer Rights and Online User Reviews: Need For Action" https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Schriftenreihe_Digitales_VIII.pdf?__blob=publicationFile&v=2 , Erişim Tarihi: 15.03.2021, s. 4.

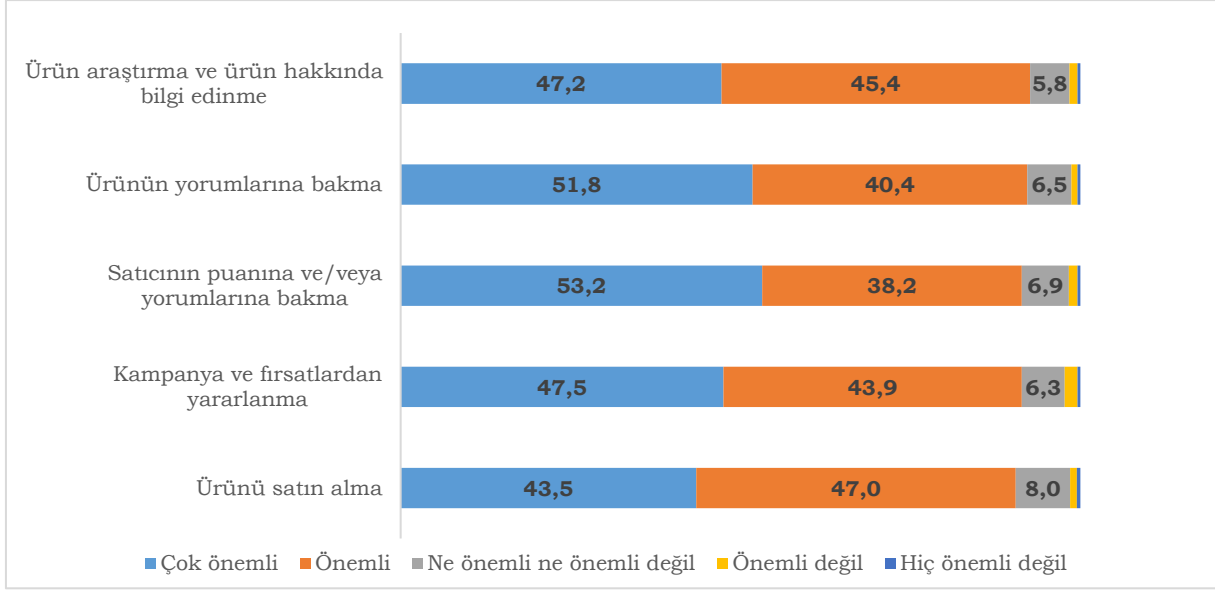
ve hatta gerekli görüldüğü hallerde yorumların yönetimi amacıyla personel istihdam edebilmektedirler. Ancak, bu tür yönlendirmeler çerçevesinde yapılacak yorumların; pazaryerince önerilen veya kampanyalı olarak sunulan ürünlere ilişkin olması ya da yorum yapan tüketicilere çekilişe katılım hakkı veya hediye çeki kazandırması, ilgili ürün yorumlarının riskli addedilmesine neden olabilecektir. Bunun en temel nedeni, ilgili yorumları temel alarak satın alma kararı verebilecek olan tüketiciler için söz konusu yorumların hangi koşullara tabi olarak yapıldığı, denetlendiği ve yayınlandığı hususunun şeffaf olmamasıdır.²⁶³

(697) Yeterli şeffaflığın bulunmamasına ek olarak ürünler hakkında doğru olmayan olumsuz veya olumlu yorumlar olarak ortaya çıkan sahte yorumlar da tüketicileri yanıltabilecek unsurlardandır. Bu çerçevede sahte yorumlar, pazarın işleyişi üzerinde olumsuz etki doğurmanın yanı sıra tüketicilerin ürün ve hizmet seçimlerini yanıltıcı şekilde etkilemekte ve nihai olarak tüketici zararına ve tüketicilerin internete ve sektöre olan güvenlerinin azalmasına neden olmaktadır.²⁶⁴ Bu noktada ürün yorumlarına yönelik tüketici alışkanlıklarının tespiti önem taşımaktadır:

²⁶³ “Consumer Rights and Online User Reviews: Need For Action” https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Schriftenreihe_Digitales_VIII.pdf?__blob=publicationFile&v=2, Erişim Tarihi: 15.03.2021, s. 6.

²⁶⁴ “Online consumer reviews, The case of misleading or fake reviews” , <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/online-consumer-reviews---the-case-of-misleading-or-fake-reviews.pdf>, Erişim Tarihi: 09.03.2021, s. 4-5.

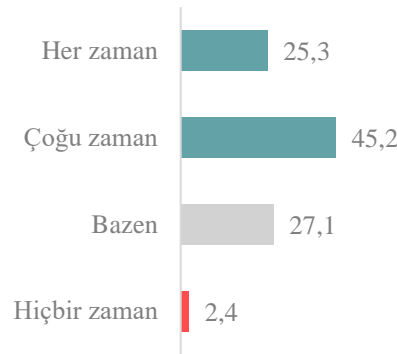
Grafik 26: (tekraren): E-Pazaryerlerinin Fonksiyonlarının Önemi (%)

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

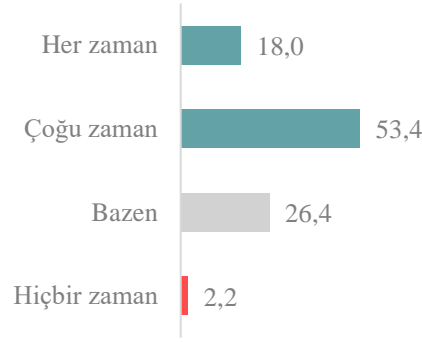
(698) Grafik 26'ya göre, tüketicilerin %92,6'sı pazaryerleri üzerinden ürün araştırmayı veya ürün hakkında bilgi edinmeyi çok önemli veya önemli görmekte, tüketicilerin %92,2'si ürün yorumlarını okumayı çok önemli veya önemli görmekte, tüketicilerin %91,4'ü ise satıcı puanına ve/veya yorumlarına bakmayı çok önemli veya önemli görmektedir. Buna göre, tüketicilerin tamamına yakını için ürün ve satıcı puanlarına bakmak oldukça önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Tüketicilerin bu derece önem atfettikleri ürünleri okuma sıklığını ve ürün yorumlarını okudukları pazaryerinden ürün alma sıklığını gösterir grafiklere ise aşağıda yer verilmektedir:

Grafik 174: E-Pazaryerlerinden Yapılan Alışverişlerde Ürün ve Mağaza Yorumlarını Okuma Sıklığı

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

Grafik 175: Yorumların Okunduğu E-Pazaryerinden Ürün Satın Alma Sıklığı

Kaynak: Rekabet Kurumu Tüketici Anketi

- (699) İlgili grafiklerden, tüketicilerin %70,5'inin ürün ve mağaza yorumlarını çoğu zaman okudukları, benzer şekilde tüketicilerin %71,4'ünün çoğu zaman yorumların okunduğu e-pazaryerinden ürün satın aldıkları anlaşılmaktadır.
- (700) Tüm bu veriler ışığında, ürün yorumlarının tüketiciler için ne denli önem taşıdığı açıktır. Öte yandan, pazaryerlerindeki ürün yorumları; yorumların yayınlanmaması, olumsuz yorumların yayınlanmaması veya olumlu yorumlara nazaran daha düşük oranda yayınlanması, yorumların denetimi ve yayınlanmasına yönelik süreçlerin belirsiz olması gibi yönlerden şikâyet konusu olmaktadır. Ürün ve satıcı yorumlarının tüketici çekme yönüyle taşıdığı önem nedeniyle pazaryerlerinin platformlarında daha fazla olumlu yorum bulundurma ve olumsuz yorumları minimize etme eğiliminde olabilecekleri değerlendirilmektedir. Buna eşlik eden bir diğer endişe ise hibrit pazaryerlerinin, kendi ürünleri için yapılan yorumlar özelinde lehe bir filtrelemeye giderek ve daha fazla yorum ve değerlendirmeye yer vermesi ihtimalinde ortaya çıkmaktadır. Bu ikinci ihtimalde, pazaryerinin kendi ürünlerini, üçüncü taraf satıcıların ürünlerine oranla avantajlı konuma getirmesi ve kendini bu şekilde kayırarak satışlarını ve karlılığını artırması söz konusu olabilecektir. Benzer bir durum, pazaryerlerinin yorum yapılması karşılığında indirim veya hediye çeki sunmasında ve/veya kendi ürünlerine/önerilen ürünlere yorum yapılması kaydıyla farklı teşvikler sunması halinde de oluşabilecektir. Ancak her halükârda, nihai olarak tüketicilerin yanıltılmasına ve yanlış yönlendirilmesine neden olunacağı açıktır.

(701) Bu nedenle, ürün yorumları bakımından ortaya çıkan en önemli sorun, sürecin işleyişi bakımından yeterli şeffaflığın bulunmamasıdır. Söz konusu sorunun bertaraf edilmesi amacıyla, yorumların tüketicilerce yapılması, bu yorumların pazaryerince denetlenmesi ve filtrelenmesi ile nihai olarak yayımlanması aşamalarının yeterince şeffaf bir şekilde yapılandırılması ve açık bir şekilde platformun tüm tarafları ile eş oranda paylaşılması gerektiği değerlendirilmektedir. Tüketicilere yönelik endişeleri hafifletebilmek amacıyla bu şeffaflığın; yorum yapılması karşılığında tüketicilere sunulan teşvikleri, yorumların denetlenmesi ve filtrelenmesi bakımından uygulanan kriterler ve denetim mekanizmaları ile bunların sahip oldukları ağırlıkları, yorumların yayımı sonrasında gelen şikâyet ve itirazlar üzerine yürütülen süreçleri de aydınlatacak ölçüde sağlanması gerektiği açıktır.

5.3.4. İnovasyonun Azalması

(702) İnovasyon, artık üzerinde görüş birliği olduğu üzere, hem rekabetin arzu edilen bir sonucu, hem de teşebbüsler arası rekabetin önemli parametrelerinden biridir. Günümüzde etkin bir rekabetin, düşük fiyatlar, yüksek kalite, geniş bir ürün çeşitliliği gibi statik boyutlarına ek olarak inovasyon gibi dinamik boyutları²⁶⁵ da içerdiği kabul edilmektedir. İnovasyon, doğuracağı yeni ürün ve hizmetler ile bu ürün ve hizmetlerin sunumundaki iyileşmeler vasıtasıyla etkinlik sağlamakta olup başta tüketici refahı olmak üzere toplumsal refahın gerçekleştirilmesi bakımından merkezi bir konumda yer almaktadır. Ancak, fiyat ve arz gibi statik ölçütlere oranla dinamik bir yapı sergileyen ‘inovasyon rekabeti’, değerlendirilmesi zor bir yapı sergilemektedir. Bunun öncelikli sebebi, statik rekabet ölçütlerinin, rekabet ihlallerinden ilk etapta etkilenmesi ve rekabet otoritelerine olası bir etkiyi gözlemlenme ve tespit etme olanağını sağlamasıdır. Ancak dijital pazarlar, fiyat rekabetinden çok inovasyon rekabeti ile karakterize olmaktadır. Bu pazarlardaki teşebbüslerin davranışları ise ilk etapta statik rekabet ölçütleri üzerinde etki yaratmayıp geleceğe dönük belirsiz bir öngörü/olasılık doğurmaktadır. Bu durumun ise, rekabet otoritelerinin bu pazarlardaki rekabete yönelik analizlerini zorlaştırdığı açıktır.

²⁶⁵ HMG, para. 8.

(703) Dijital pazarlar, doğaları gereği sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bununla birlikte, pazardaki yoğunlaşma seviyeleri, pazar gücü, ağ etkileri, veri üzerindeki kontrol gibi pazar dinamiklerinde yaşanacak olası bir değişim, pazarların güçlü yerleşik teşebbüsler lehine evrilmesine yol açabilmektedir.²⁶⁶ Söz konusu yoğunlaşma ve evrilme arttıkça, rekabetin yapısı, pazardaki rekabetten pazar için rekabete dönüşmektedir. Bilindiği üzere, bu noktada, pazar lideri teşebbüsün elde ettiği kar, inovasyonu teşvik edebilmekte ve potansiyel rakiplerin pazara girmeleri, önemli sayılabilecek derecede yeni bir ürün/hizmet sunmaları ile mümkün olabilmektedir. Bu teorik açıdan bakıldığında, pazarın yoğunlaşarak evrilmesinin tüketici faydasını artıracığı düşünülebilecektir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için pazara girişler ile pazarda büyümenin önünde herhangi bir engel bulunmaması ve girişlerin devamlılığının korunması kritik önemdedir. Açıktır ki, pazara daha fazla giriş yapılması; tüketiciler için daha fazla seçenek sunulmasını, yerleşik firmaların daha uygun fiyatlı ürün ve hizmetler sunmasını, yeniliklerin artması ile daha kısa sürelerde hataya geçirilmesini ve inovasyona dayalı kalitenin artmasını sağlayacaktır.²⁶⁷

(704) Diğer taraftan, hâkim durumda olan veya önemli bir pazar gücüne sahip teşebbüslerin müşterilerini koruma güdüleri ve bununla doğru orantılı olarak inovasyon güdüleri, rakiplerini dışlayabildikleri ölçüde, azalmaktadır.²⁶⁸ Pazaryerleri gibi veriyle beslenen pazarlarda, verinin yenilikçi ve yaratıcı amaçlarla (*data driven innovation*) kullanılması, bireysel tüketicilerin anlaşılmasını ve hedeflenmesini, dolaylı olarak da ürün kalitesinin iyileştirilmesini ve yeni hizmetler geliştirilmesini sağlayabilecektir.²⁶⁹ Ancak öte yandan, pazarda veriyi elinde tutan teşebbüsler, rakiplerine göre, hangi teşebbüsleri satın almaları, hangilerini engellemeleri veya stratejik olarak nasıl büyümeleri gerektiği yönünde daha fazla bilgi sahibi olabilmektedir.²⁷⁰

(705) Dolayısıyla, pazarda önemli bir güce sahip olan dijital platformların, mevcut statülerini korumak adına, veri sahipliği avantajını da kullanarak, yeni

²⁶⁶ George J. Stigler, s. 32.

²⁶⁷ George J. Stigler, s. 12.

²⁶⁸ George J. Stigler, s. 34.

²⁶⁹ OECD, (2016), s. 7.

²⁷⁰ George J. Stigler, s. 50.

girişimleri devralmak suretiyle potansiyel rakiplerini ilk aşamada ortadan kaldırdıkları, potansiyel yenilikçilerin pazara girişlerini caydırdıkları ve ölüm alanları²⁷¹ (*kill zones*) oluşturdukları yönünde endişeler bulunmaktadır.²⁷² Söz konusu ölüm alanları; potansiyel rakiplerin devralınması, diğer olası girişlerin engellenmesi ve sonuç olarak inovasyonun, yerleşik teşebbüsleri ‘diken üstünde’ tutmaya yarayan rekabetçi tehdit olmaktan çıkarılması suretiyle platformların kendi faaliyetleri etrafında oluşturdukları korunaklı alanlar olarak tanımlanabilir.²⁷³ Açıktır ki, pazaryerlerinin bu tür ölüm alanları yaratma riski taşıyan işlemleri, rekabeti kısıtlayabilecektir. Rekabetin azalması ise ilgili pazardaki yatırımların ve sonuç olarak inovasyonun azalması ihtimalini doğurmaktadır.²⁷⁴ Bu noktada yüksek giriş engelleri barındıran dijital pazarlarda inovasyonun pazara giriş bakımından son derece önemli bir araç olduğu, bunun da sınırlandırılması halinde pazara yeni girişlerin önünün bütünüyle kapanabileceği belirtilmelidir.

- (706) Bununla birlikte, dijital platformlar tarafından gerçekleştirilen devralmaların birçok farklı nedeni olabileceğinden söz konusu satın almaların, öldürücü yoğunlaşma (*killer acquisitions*) olup olmadığı ve devralmanın ardında yatan niyetin ayırt edilebilmesi önem kazanmaktadır.²⁷⁵ Öldürücü yoğunlaşmalar, “*yenilikçi bir hedefin/ gelişmekte olan rakiplerin, mevcut veya olası inovasyon projelerinin sonlandırılabilmesi amacıyla devralınması ve bu suretle gelecekteki rekabetin önceden engellenmesi*” olarak tanımlanabilmektedir.²⁷⁶ Bu tür işlemler, yerleşik teşebbüsün, devralma sonrası, devralınan teşebbüsün inovatif projelerine devam edip etmeyeceği yönündeki endişelerin yanı sıra, yaratılan ölüm alanlarındaki faaliyetler bakımından rekabetin kısıtlanması yönüyle de endişe doğurmaktadır. Yenilikçi veya gelişmekte olan (*nascent*)

²⁷¹ Ölüm alanı; dev bir teknoloji şirketinin hâlihazırda faaliyet gösterdiği ya da gelecekte faaliyet göstermesi muhtemel bir pazara henüz girmiş bulunan girişim şirketlerinin karşı karşıya kaldığı riskli durumu ifade etmektedir. (The Economist 2017, Heath 2017).

²⁷² Furman Report (2019), s. 40.

²⁷³ “Kill Zone”, Sai Krishna Kamepalli, Raghuram Rajan, and Luigi Zingales NBER Working Paper No. 27146 May 2020, Revised February 2021.

²⁷⁴ George J. Stigler, s. 8.

²⁷⁵ Uygur M. S., Rekabet Dergisi, “*Protecting innovation in digital markets: how does it fit in the picture?*”, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/rekabet-dergileri/web-rekabet-dergisi-cilt-20-sayi-2-2019-20200915174546772-pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2021, s. 146.

²⁷⁶ Cunnigham C., Ederer F., Ma S., (2021) “*Killer acquisitions*” https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3241707, s. 1.

teşebbüslerin, hâlihazırda ağ etkileri ve edinilmiş tüketici verileri gibi avantajlara sahip olmamaları nedeniyle bu tür ölüm bölgelerinde faaliyet göstermeleri oldukça zordur.²⁷⁷

(707) Öte yandan, inovasyon projeleri yerleşik teşebbüsler tarafından kolayca kopyalanabilmekte ve pazara yeni giren teşebbüsler, hâlihazırda zaten avantajlı olan teşebbüslerle rekabet etmek durumunda kalabilmektedir. Dolayısıyla pazara yeni giren teşebbüsler, sundukları yeni ürün ve hizmetleri yerleşik teşebbüslere satma beklentisiyle de yenilik yapabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak, yeni giriş yapan teşebbüsler, yerleşik teşebbüsler tarafından yok edilme riski nedeniyle ilk etapta ölüm alanına girmemek ve rekabet etmemek gibi tercihlerde de bulunabilmektedir. Bu çerçevede, inovasyonun devamlılığı bakımından risk teşkil eden ölüm alanlarının, devralan teşebbüsün niyetinden bağımsız olarak belirlenmesi, hedef teşebbüsün gelecekteki olası ‘inovasyon rekabeti’ açısından önemli bir rakip olma yeteneklerini/potansiyelini belirlemekten daha önemli hale gelmektedir. Bu görüşe göre, yerleşik dijital platformlar tarafından, gelişmekte olan teşebbüslerin (*nascent/start-up*) devralınması durumunda, bir zararın oluştuğu, yasal olarak varsayılmalıdır.²⁷⁸

(708) Dolayısıyla, pazarın mevcut yapısı itibarıyla, pazaryerleri tarafından gelecekte gerçekleştirilecek olası devralma işlemlerinin, ‘inovasyon rekabeti’ne dönük muhtemel sonuçları bakımından da değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda, ağ etkileri ve veri gibi avantajlara sahip olan pazaryerlerinin, aynı avantajlara sahip olmayan başkaca rakip/olası rakipleri devralmak suretiyle ölüm bölgeleri yaratmasının ve söz konusu devralma riski nedeniyle ölüm bölgelerine ileride başka teşebbüslerce giriş yapılmaması durumunda başta inovasyonun akabinde pazardaki rekabetin azalacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan teşebbüslerin (*nascent/start-up*) devralınmasının zarar doğuracağı yönündeki yasal bir varsayım, pazara yeni giriş yapacak teşebbüslerin bu ölüm bölgelerini

²⁷⁷ Uygur M.S., s. 147.

²⁷⁸ Valletti, “Shaping Competition Policy In The Era Of Digitisation” <https://webcast.ec.europa.eu/shaping-competition-policy-inthe-era-of-digitisation#> Erişim Tarihi: 06.04.2021.

hedefleyerek giriş yapmaya ve organik büyüme veya birleşmeler yoluyla pazar gücü kazanmaya teşvik edebilecek ve yerleşik teşebbüslerin bu yeni yeşeren inovasyon rekabetini ortadan kaldırmaya yönelik devralmaları engellenebilecektir.²⁷⁹ Bununla birlikte, bu tür bir varsayımla hareket etmenin olumsuz sonuçlar doğurması ihtimali de bulunmaktadır. Bunun en temel nedeni, devralmalar ile inovasyon arasındaki ilişkiyi açıklayan teorilerin henüz yeterince kapsamlı hale gelmemiş ve yaygın olarak kabul görmemiş olmasıdır. Ayrıca, inovasyonu arttıran ve azaltan birleşmeler arasındaki ayırım henüz tam olarak oturmamış olduğundan kör müdahaleler yanlış pozitiflere yol açabilecektir. Diğer yandan, bu tür bir varsayımın, yeniliklerini satmak amacıyla inovasyon yapan firmaları caydırarak inovasyona ket vurma riski de bulunmaktadır. Böyle bir müdahalenin sosyal maliyetlerinin ve faydalarının hesaba katılması²⁸⁰ gerekeceğinden her devralmanın kendi koşulları çerçevesinde değerlendirilmesi daha isabetli sonuçlar doğurabilecektir.

(709) Yukarıda yer verilen dengelerin gözetilmesi noktasında, dijital pazarlar bakımından geçit bekçisi niteliğindeki platformların devralma işlemlerinin yakından takip edilmesinin, özellikle de bahsi geçen devralmaların bildirim eşikleri altında kalma ihtimali dikkate alındığında, fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

(710) İnovasyon rekabeti bakımından pazaryerleri özelinde ortaya çıkan bir diğer endişe, pazaryerinde yer alan satıcılara yöneliktir. Buna göre, pazaryerlerinin, platformu kullanan üçüncü taraf satıcılar üzerindeki asimetric pazar gücü, söz konusu üçüncü taraf satıcıların, kendi ürün veya hizmetlerini geliştirme, büyütme ve nihai olarak da dönüştürücü bir yeniliğe yatırım yapma becerilerini kısıtlayabilmektedir.²⁸¹ Söz konusu riskin küçük ölçekli satıcılar bakımından doğuracağı etkilerin daha endişe verici olduğu açıktır. Sonuç olarak, inovasyonun bu şekilde azalması ise tüketicilerin daha yüksek fiyatlar, daha az yenilik ve daha az seçenek ile karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Pazaryerlerinin, üçüncü taraf satıcıların inovatif güdülerini ve

²⁷⁹ Uygur M. S., s. 148.

²⁸⁰ Uygur M. S., s. 148.

²⁸¹ Furman Report, (2019), s. 48.

becerilerini kısıtlamamak adına atabileceği adımlar mevcuttur.²⁸² Buna göre, öncelikle, pazaryerinin açık ve modüler bir yapıda tasarlanmasının üçüncü taraflarca gerçekleştirilebilecek inovasyonu teşvik edeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca pazaryerlerinin, platformun iki tarafında da yer alan kullanıcılara eşit mesafede durması ve her iki tarafla ilişkilerini dikkatle yönetmesi, platformun işleyişi bakımından alınacak kararlarda kullanıcıların görüşünü alması, inovasyonun baskılanmasını önleyecektir.

6. Sonuç ve Politika Önerileri

(711) İşbu sektör incelemesi COVID-19 salgını ile birlikte hızlı büyüme eğilimine giren ve ülkemizde e-ticaretin başat aktörleri halini alan çok kategorili e-pazaryerlerinin tüketiciler ve satıcılar nezdinde yaratmakta olduğu faydaların uzun dönemde de korunmasını teminen sektördeki olası rekabet sorunlarının tespit edilmesi ve bunlarla mücadelede etkin politika araçlarının belirlenmesi amacıyla başlatılmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan ve inceleme sürecinde gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen bulgulara dayalı tespit ve değerlendirmeler ile bunlardan hareketle oluşturulan politika önerilerini içeren Ön Rapor 07.05.2021 tarihinde kamuoyunun görüş ve değerlendirmelerine açılmıştır. Devam eden süreçte ayrıca, kamuoyu görüşlerinin interaktif şekilde paylaşılabilmesi amacıyla sektör oyuncuları ve paydaşların katılımıyla 06.07.2021 tarihinde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Sektör incelemesi kapsamında, Ön Rapor'da yer alan bulgu, tespit, değerlendirme ve politika önerilerine yönelik kamuoyu görüşleri dikkate alınarak rapora ve Ön Rapor'da sunulmuş olan politika önerilerine nihai hallerinin verilmesi planlanmıştır.

(712) Ön Rapor'da, pazardaki rekabet endişelerine yönelik politika önerilerinin, üçlü sacayağı üzerine inşa edilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu politika önerileri; (i) mevcut rekabet hukuku kurallarının platformlar bakımından uygulanmasındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve uygulamayı güçlendirmek üzere ikincil mevzuatın gözden geçirilerek güncellenmesi (ii) sektörün geneline hâkim asimetrik pazarlık gücüne yönelik

²⁸²Annabelle Gawer, Michael Cusumano, Industry Platforms and Ecosystem Innovation, <https://core.ac.uk/download/pdf/78063781.pdf>, Erişim Tarihi: 06.04.2021, s. 18.

olarak ikili ilişkilerde referans teşkil etmek üzere bir “Platform Davranış Kodu” düzenlemesinin hayata geçirilmesi ve (iii) geçit bekçisi niteliğindeki teşebbüslerin belirlenerek, bunların kaçınmakla yükümlü oldukları davranışların öncül (*ex-ante*) bir yasal düzenleme ile hayata geçirilmesi olarak belirlenmiştir.

(713) Ön Rapor’un yayımlanmasını takiben kamuoyunda dile getirilen görüşler, Kurum bünyesinde yürütülen mevzuat çalışmaları ve ilgili süreçte sektörde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak Ön Rapor’da yer alan politika önerileri gözden geçirilerek nihai haline getirilmiştir.

(714) Bu çerçevede, Nihai Rapor’un hazırlık sürecinde sektörde yaşanan değişim ve gelişmeler ile bahsi geçen revize edilmiş politika önerilerine yer verilmeden önce Ön Rapor’un, e- pazaryeri platformları pazarına ait teorik çerçeveye ve pazarın mevcut görünümüne yönelik temel tespitlerine, akabinde de rekabet endişelerine yönelik temel tespitlerine yer verilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

6.1. Teorik Çerçeve ve Mevcut Görünüme Yönelik Temel Tespitler

(715) Sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Ön Rapor’da ulaşılan temel tespitler aşağıda özetlenmektedir:

Teorik Çerçeveye İlişkin Tespitler

- E-pazaryerleri, çok taraflı pazar niteliği taşıyan bir platform iş modelidir.
- E-pazaryerleri sahip oldukları iktisadi yapı ve işleyiş özellikleri ile geleneksel pazarlardan farklılaşan bir rekabet düzeni ve gelişimine sahiptir.
- Platformların güçlü ağ etkileri, ölçek ve kapsam ekonomileri ile tek/sınırlı kaynak beslemesi, veri temelli işleyiş gibi iktisadi özellikleri, pazara giriş ve pazarda tutunma önünde yüksek giriş engelleri oluşturabilmektedir.
- Giriş ve gelişme önündeki yüksek giriş engelleri, pazarın kendi kendini düzeltme ihtimalini önemli ölçüde ortadan kaldırmakta; pazarda,

sınırlı sayıdaki yerleşik teşebbüs lehine kendi kendini besleyen bir pazar gücü-yoğunlaşma döngüsüne neden olabilmektedir.

- Bahsi geçen döngü, “pazar içi rekabeti” kısa zaman zarfında “pazar için rekabete” dönüştürebilmekte, bu rekabet dâhilinde “kazananın hepsini aldığı” bir rekabet düzeni ortaya çıkabilmektedir.
- Dolayısıyla platform iş modelinin yapısal ve işleyiş özelliklerinden kaynaklı olarak pazarın evrilmesi, yani tekelleşmesi söz konusu olabilmektedir.
- Yapısal aksaklıkların beslediği, dayanıklı pazar gücü, yerleşik teşebbüslere rakiplerini pazardan dışlama güdü ve imkânı sağladığı gibi, platformda yer alan satıcı ve tüketicilerin de adil olmayan şartlar altında rekabet karşısı etkilere maruz kalmasına zemin hazırlamaktadır.
- Yüksek giriş engelleri ve dinamik pazar yapısı platform pazarlarına girişin önemli ölçüde inovasyona bağlı girişler olmasına neden olmaktadır.
- Yukarıda yer verilen teorik çerçeve dâhilinde, rekabetçi düzeni tehdit eder nitelikte yapısal aksaklıklara gebe e-pazaryeri platformları pazarında, bu aksaklıkların teşebbüsler eliyle daha da ağırlaşmasının zamanlıca önüne geçmek kritik önem kazanmaktadır.

Pazarın Mevcut Görünümüne İlişkin Tespitler

- E-pazaryeri platformları pazarının ülkemizdeki mevcut durum ve gelişimi incelendiğinde, pazarın COVID-19 salgını ile birlikte hızlanan bir büyüme eğilimine girdiği, bu büyümeden en fazla payı almak üzere pazaryerleri arasındaki rekabetin arttığı görülmektedir.
- E-ticarette ülkemizin yüksek potansiyele sahip olduğu, bu potansiyelin gerçekleşmesinde çok kategorili e-pazaryerlerinin önemli bir rol oynayacağı değerlendirilmektedir.
- Tüketicilerin gözünde e-pazaryeri platformları pazarı genel itibarla fiziksel mağaza ve markaların internet sitelerinden ayrı bir pazar teşkil etmektedir.

- Pazaryerleri arasındaki rekabetin, tüketici tabanının genişletilmesi odağında gerçekleştiği, pazardaki konumda temel belirleyicinin aktif tüketici tabanı genişliği olduğu anlaşılmaktadır.
- Tüketicilerin alışveriş davranış ve eğilimleri doğrultusunda tüketici ataleti ve önyargılarının geçiş maliyetlerini yükselttiği, buna bağlı olarak pazarın tüketici tarafında sınırlı kaynak erişiminin söz konusu olduğu görülmektedir.
- Tüketicilerin alışverişlerinde sınırlı sayıda pazaryerini tercih etmeleri ile pazarın yapısından kaynaklanan pazar gücü-yoğunlaşma eğiliminin güç kazanmakta olduğu görülmektedir.
- Gerek toplam gerek kategori bazlı gerekse aracılık işlem hacimleri gelişimleri 2018 yılından itibaren Trendyol'un rakiplerini geride bırakan bir büyüme trendine girdiğini göstermektedir. Tüketici tabanı, ziyaret sayısı ve alışveriş sayısı gibi parametrelerdeki gelişmeler de bunu teyit eder niteliktedir.
- Trendyol'un pazardaki hızlı yükselişinde küresel ölçekte önemli bir oyuncu olan Alibaba'nın 2018 yılında Trendyol'a ortak olmasının etkili olduğu, söz konusu ortaklıkla birlikte Trendyol'un pazarlama faaliyet ve yatırımlarında yoğunlaşma yaşandığı gözlenmektedir.
- Pazarda Hepsiburada başta olmak üzere N11 ve Gittigidiyor diğer önde gelen pazaryerleri olup küresel ölçekte bir diğer önemli oyuncu olan Amazon, 2018 yılında Türkiye pazarına girmiş yapmakla birlikte girişinden bu yana önemli büyüme kaydedememiştir.
- Pazarın ülkemizde büyüme evresinin henüz başlarında genç bir pazar olmasına bağlı olarak yoğunlaşma düzeyinin gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu, önümüzdeki dönemde yoğunlaşmanın birleşme/devralma işlemleri veya içsel büyüme yoluyla artacağı beklenmektedir.
- Çok kategorili pazaryerleri ağırlıklı olarak hibrit yapıda olmakla birlikte, platformlarındaki satışlar bakımından Trendyol, Hepsiburada ve Amazon Türkiye'nin satıcı rolü oldukça belirgindir.
- Hibrit yapı, pazaryerine faaliyetlerinde önemli esneklik sağlamakta ve pazaryerinin üçüncü taraf satıcılara olan ihtiyacını azaltmaktadır.

- Hibrit pazaryerleri, üçüncü taraf satıcılar karşısında aynı zamanda rakip konuma gelmektedir. Bu eşanlı rol itibarıyla ortaya çıkan çıkar çatışmaları, pazaryerinin kendini kayırmasına yönelik rekabet endişelerini beslemektedir.
- Pazaryerlerinin faaliyetlerini ilişkili pazarlara genişletmesi de benzer şekilde çıkar çatışması alanları doğurmakta, bu durum hem satıcılar hem de bu pazarlarda yer alan teşebbüsler bakımından rekabet endişelerini gündeme getirebilmektedir.
- Pazaryerlerinin pazardaki ölçek ve kapsam ekonomileri imkânları doğrultusunda, kendi ekosistemlerini oluşturmak üzere faaliyetlerini kargo/lojistik ve ödeme sistemleri gibi ilişkili pazarlara genişletme çabalarının bulunduğu ancak, ülkemizde, ilişkili pazarlara nüfuz düzeyinin henüz sınırlı olduğu görülmektedir.
- Çok kategorili e-pazaryerlerinde yer alan satıcıların, ortalama 17,4 çalışana sahip ve yaklaşık yarısının kişi işletmesi niteliğinde olduğu görülmekte olup bu itibarla satıcıların oldukça küçük ölçekli işletmeler olduğu anlaşılmaktadır.
- Çok kategorili e-pazaryerlerinin üçüncü taraf satıcıların geneli karşısında asimetric pazarlık gücüne sahip oldukları görülmekle birlikte, satıcıların yaklaşık yarısı bakımından, pazardaki hiçbir pazaryeri 'vazgeçilmez ticari ortak' statüsünde değildir.
- Satıcılarının %48,9'u Trendyol'u 'vazgeçilmez ticari ortak' olarak tanımlarken, Trendyol'u takiben en yüksek orana sahip Hepsiburada için bu oran %27,3 seviyesindedir.
- Pazaryerlerinin, asimetric pazarlık gücü ölçüsünde, üçüncü taraf satıcılara ticaret koşullarını tek taraflı dikte etme imkânı doğmakta olup buna bağlı olarak satıcıların sömürülmesi endişeleri gün yüzüne çıkmaktadır.
- Satıcıları asimetric pazarlık gücünün olası etkilerinden pazaryerleri arasındaki rekabetin koruduğu buna bağlı olarak satıcı tarafında çoklu erişimin söz konusu olduğu görülmektedir.

6.2. Rekabet Sorunlarına Yönelik Temel Tespitler

(716) E-pazaryerlerine yönelik olarak yürütülmüş olan işbu sektör incelemesi, gerek literatürde gerekse uygulamada gün geçtikçe daha fazla dillendirilen, geleneksel rekabet hukuku araçlarıyla müdahalesi güç rekabet kaygılarına yönelik olarak başlatılmıştır. Bahsi geçen güçlük, gerek mevcut araçların platform yapısı ve işleyişine uygunsuzluğuna, gerekse mevcut kuralların bu işleyiş dâhilinde ortaya çıkan sorunların zamanlı çözümünde yetersiz kalabilmesine ilişkindir. Bu tartışmaların merkezinde ise pazarın yapısal özelliklerinden beslenen, evrilmeye yatkın yapısının, yerleşik teşebbüslere dayanıklı pazar gücü yanı sıra ‘pazarı kazanmak’ üzere rekabet karşıtı davranma güdü ve yeteneği sunması yatmaktadır. Rekabet karşıtı davranma güdüsü ve imkânıyla birlikte pazarda zaten aksak işleyen rekabet, teşebbüsler eliyle tamamen işlemez hale getirilebilmekte, pazar gücü-yoğunlaşma döngüsü hız kazanabilmekte ve nihayetinde pazar çok daha hızlı şekilde tekelleşebilmektedir.

(717) Sektör incelemesi kapsamında çok kategorili e-pazaryerlerinden temin edilen bilgiler ile e-pazaryeri tüketicileri ve bu platformlarda yer alan satıcılara yönelik gerçekleştirilen anketlerden elde edilen bulgular doğrultusunda (i) platformlar arası rekabet (ii) platform içi rekabet veya (iii) tüketiciler boyutuyla rekabet endişesi doğuran ve Ön Raporun devamında yer verilen ve işbu Nihai Rapor ile nihai haline getirilen politika önerilerine temel oluşturan teşebbüs davranış ve uygulamalarına yönelik değerlendirmeler aşağıda özetlenmektedir:

Platformlar Arası Rekabet Bakımından Temel Endişeler

- E-pazaryerlerinin kullanıcıları (tüketiciler ve satıcılar) nezdinde yaratmakta olduğu faydaların korunması bakımından platformlar arası rekabet kritik önemdedir.
- Pazarın, temelde, yüksek ölçeğe göre getiri ve ağ etkileri barındırmasına bağlı olarak, geçit bekçisi niteliğindeki yerleşik teşebbüs(ler) lehine yarattığı güçlü ve dayanıklı pazar konumunun, fiili ve potansiyel rakiplerce etkin ölçeğin temin edilmesini güçleştirdiği dikkate alındığında; özellikle geçit bekçileri tarafından ortaya konulan

rekabet karşıtı davranışların, rakiplerinin zaten sınırlı olan rekabet edebilirliğini tamamen ortadan kaldırabileceği değerlendirilmektedir.

- E-pazaryeri platformları pazarı bakımından EKM ve münhasırlık koşulları ile verinin taşınabilirliğinin engellenmesinin platformlar arası rekabeti hedef alabilecek temel uygulamalar olduğu değerlendirilmektedir.
- Fiyat ve diğer satış koşullarına yönelik olarak satıcılara, özellikle geçit bekçisi niteliğindeki pazaryerlerince getirilecek geniş EKM koşulunun, pazarda komisyon oranlarına dayalı rekabeti azaltmak suretiyle fiyat katılığına neden olabileceği, pazara girişi ve pazarda büyümeyi engelleyebileceği değerlendirilmektedir.
- Platform EKM şartının, pazarın perakende seviyesine ilişkin olmasının, olası rekabet karşıtı etkiyi güçlendirdiği ve uygulamaya bağlı tüketici refah kaybının da bu ölçüde artacağı değerlendirilmektedir.
- Geniş EKM koşulunun geçit bekçisi pazaryer(ler)ince kullanılması durumunda yaratılması muhtemel rekabet karşıtı etkinin, olası etkinlik kazanımları ile telafisinin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.
- Buna karşılık, dar EKM ve fiili/sözleşmesel münhasırlık koşullarının da geçit bekçileri tarafından uygulanması halinde, rekabeti kısıtlayıcı etkilerinin daha fazla olacağı ancak, bu uygulamaların meşruiyeti noktasında dosya bazında değerlendirme yapılmasının daha uygun olduğu düşünölmektedir.
- Geçit bekçisi niteliğindeki pazaryer(ler)inin erişiminde bulunan, satıcılara ve tüketicilerine ait veriler, pazaryerine rekabette önemli bir avantaj ve güç sağlayabilmektedir. Geçit bekçisi pazaryer(ler)inin, tüketici ve satıcıların çoklu erişim imkânlarını kısıtlamamak adına, verilerine erişim ve bunların başka platformlara taşınması önünde teknik veya davranışsal engel yaratmaması gerektiği değerlendirilmektedir.

Platform İçi Rekabet Bakımından Temel Endişeler

- E-pazaryeri platformlarının ve bu platformlarda yer alan satıcıların ölçekleri dikkate alındığında, pazaryerlerinin, üçüncü taraf satıcılar karşısında asimetric pazarlık gücüne sahip olduğu görülmektedir.
- Asimetric pazarlık gücü, pazaryerlerine ticaret koşullarını tek taraflı belirleme imkân ve yeteneği verirken; buna maruz kalan satıcılar, önemli bir belirsizlik ve ticari riskle karşı karşıya kalabilmektedir.
- Adil rekabetin esas olduğu, ticari faaliyetten doğan maliyet ve faydadan herkesin hakça payını aldığı, “objektiflik”, “şeffaflık”, “açıklık” ve “öngörülebilirlik” ilkeleri doğrultusunda işleyecek bir ticaret ortamının tesis edilmesi kritik önemdedir.
- E-pazaryerlerinin, kendi platformlarında satıcı olarak da yer almalarına bağlı olarak gelişen, pazaryerinin, üçüncü taraf satıcılar karşısında aynı zamanda rakip olmasına yol açan eşanlı rolü; özellikle geçit bekçisi pazaryer(ler)i bakımından, ‘kendini kayırma’ ekseninde rekabet endişelerini gündeme getirmektedir.
- Benzer çatışma alanları ve kaygılar, e-pazaryerlerinin faaliyetlerini ilişkili pazarlara genişletmesi durumunda da ortaya çıkabilmektedir.
- E-pazaryeri platformları pazarında kendini kayırma davranışlarına yönelik olarak “*listeme ve sıralamalarda kendi ürününe öncelik sağlama*”, “*satıcı verilerinin kullanılması ile kendi satıcısı olduğu ürünlerde haksız avantaj temin etme*” ve “*ilişkili hizmetlerinden faydalanan satıcılara, diğer satıcılara oranla haksız avantaj temin etme*” konuları ön plana çıkmaktadır. Bu alanlarda pazaryeri lehine önemli bilgi asimetrisi ve opaklık söz konusu olabilmektedir.
- Taraflar arasında, bahsi geçen bilgi asimetrisi ve opaklığın giderilmesi noktasında, “listeleme, sıralama, ilişkili hizmet kullanım” koşullarının “objektif” şekilde belirlenmesi ve “açık”, “anlaşılır” bir dilde, “şeffaf” ve “kolaylıkla erişilebilir” şekilde satıcılarla paylaşılmasının fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tüketiciler Bakımından Temel Endişeler

- E-pazaryeri platformu pazarı bakımından tüketicilerin, diğer platform pazarlarında olduğu gibi, ‘ücretsiz hizmet yanılığısı’na düşebildikleri, bu durumda para karşılığında sunulan hizmetler bakımından gösterdikleri duyarlılığı verileri ile ödeme yaptıklarında göstermedikleri, bu eğilimin tüketicileri aşırı veri toplanması ve gizliliğin ihlal edilmesi gibi sömürülere açık hale getirdiği değerlendirilmektedir.
- Aşırı veri toplanması ve gizlilik ihlallerinin, pazaryerinden temin edilen hizmetin kalitesini azaltabileceği ve “kalite”nin özellikle ücretsiz sunulan hizmetler bakımından rekabetin önemli bir boyutu haline geldiği değerlendirilmektedir.
- Tüketicilerin, pazaryerlerince hangi verilerinin toplandığı, ne şekilde kullanıldığı ve nasıl sunulduğu noktasında bilgi asimetrisinden ve opaklıktan muzdarip olduğu, bunun tüketicilerin özerkliğini olumsuz etkilediği ve tüketicileri manipülasyona ve sömürüye açık hale getirdiği değerlendirilmektedir.
- Tüketici tercihlerinin manipülasyonu riskini asgari kılmak ve tüketicilerin bilgiye dayalı tercih yapmasını teşvik etmek üzere, pazaryerlerince listeleme, sıralama ve ürün yorumları gibi manipülasyona ve sömürüye açık alanlarda “objektif” kriterlere bağlı “açık”, “şeffaf”, “kolaylıkla erişilebilir” ve “tercihlere göre düzenlenebilir” tüketici politikalarının benimsenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.
- Yapısal olarak yüksek giriş engelleri nedeniyle önemli ölçüde daralan yeni girişlerin, öldürücü devralmalar ile daha da sınırlandırılabilceği değerlendirilmektedir.

6.3. Ön Rapor Sonrası Pazarda Yaşanan Değişim ve Nihai Politika Önerileri

(718) E-pazaryeri platformlarının dinamik doğası, Ön Rapor’da önerilen politika çerçevesinin kesinleştirilmesi sürecinde, Ön Rapor’un kamuoyu ile paylaşılmasından bu zamana kadar pazarın yapısında, işleyişinde ve rekabet

koşullarında meydana gelen değişikliklerin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple, bu bölümde öncelikle Ön Rapor'un yayımlanmasını takiben sektörde yaşanan gelişmelere yer verilecektir. Devamında, Ön Rapor'da yer alan bulgu, tespit, değerlendirme ve politika önerilerine dair sektör oyuncuları ve paydaşlar tarafından Kurumumuza sunulan görüşler, Kurumun bu sektöre yaklaşımının şekillenmesinde değerli oldukları anlayışıyla ele alınacaktır. Sonucunda, söz konusu kamuoyu görüşleri, pazarda yaşanan gelişmeler, Kurum bünyesinde süren mevzuat çalışmaları ve politika önerilerine ilişkin olarak diğer Kurumlarla yapılan işbirlikleri sonucunda yaşanan gelişmeler ışığında nihai politika önerileri sunulacaktır.

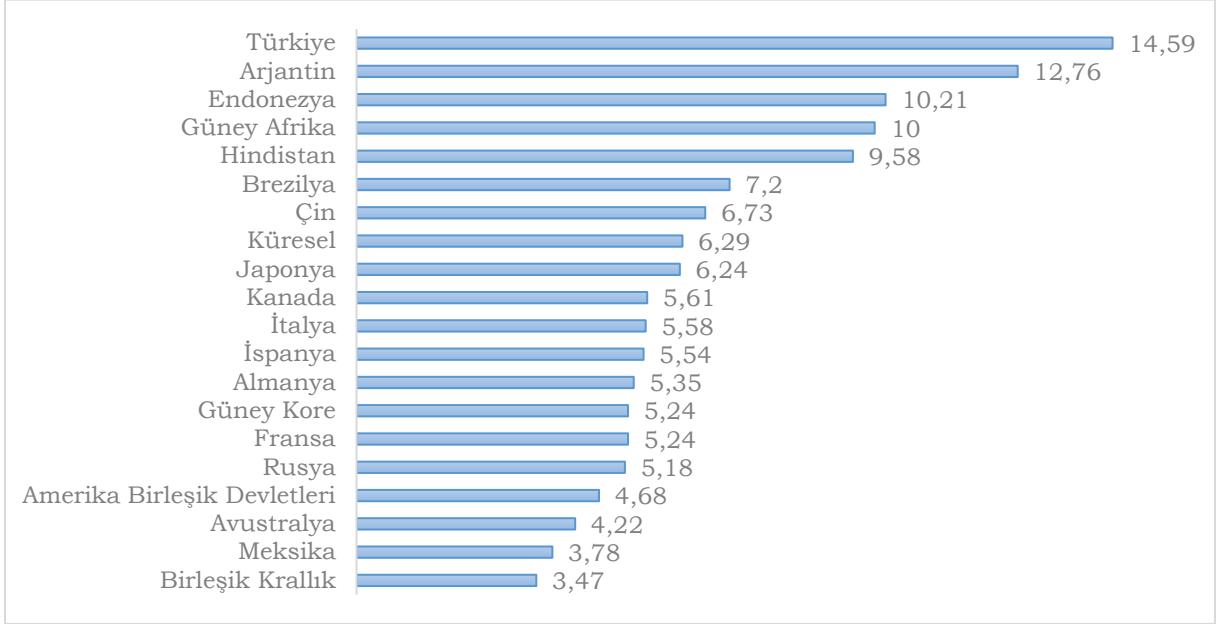
6.3.1. Ön Rapor Sonrasında E-Ticarette ve E-Pazaryeri Platformları Pazarında Yaşanan Gelişmelere Genel Bakış

6.3.1.1. Pazardaki Güncel Görünüm

Perakende E-Ticaretin Gelişimi

(719) Raporun daha önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere; *Statista* verilerine göre 2020 ve 2024 yılları arasında, küresel perakende e-ticaretin ortalama %8,1 oranında büyüyeceği ve bu gelişimde Türkiye'nin, yıllık ortalama %20,2 büyüme oranıyla ilk sırada yer alacağı öngörülmektedir. Söz konusu tahminleme, Ön Rapor yayımlandıktan sonra 2021 ve 2025 yılları arasındaki gelişimi gösterecek şekilde güncellenmiştir. Buna göre ilgili dönemde, perakende e-ticaretin, küreselde yıllık ortalama %6,28 oranında, Türkiye'de ise %14,59 oranında büyüme kaydedeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla, güncellenmiş veriler ışığında dahi Türkiye'nin büyüme oranı bakımından küresel perspektifte ilk sıradaki yerini muhafaza edeceği tahmin edilmektedir. Bahsedilen gelişime ülke bazında aşağıdaki grafikte yer verilmektedir:

Grafik 176: 2021-2025 Döneminde Perakende E-Ticaretin Ülkeler Bazında Beklenen Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Statista

İnternet Penetrasyonu

(720) İnternet penetrasyonu bakımından Ön Rapor'da yer alan verilere ek olarak, TÜİK tarafından, bireylerde internet kullanımı ve internet erişim imkânı olan hanelere ilişkin 2021 yılı verileri yayımlanmıştır.²⁸³ Buna göre, internete erişim imkânı olan hanelerin, toplam hanelere oranı, 2020 yılında %90,7 iken 2021 yılında %92'ye yükselmiştir. Bunun yanı sıra, internet kullanan bireylerin oranı 2020 yılında %79 iken 2021 yılında %82,6'ya yükselmiştir. İşletmeler bazında internete erişim oranlarında ise 2021 yılında artış gerçekleşmiş ve 10 ve daha fazla çalışana sahip işletmelerin internete erişim oranı %95,3 olmuştur.²⁸⁴

(721) TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına göre internet kullanım sıklığı bakımından da değerlendirme yapılmıştır. Buna göre 16-74 yaş grubundaki tüm bireylerin %80,5'inin, 2021 yılının ilk üç ayını kapsayan dönemde interneti düzenli olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Bahse konu

²⁸³ TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437), Erişim Tarihi: 20.01.2022.

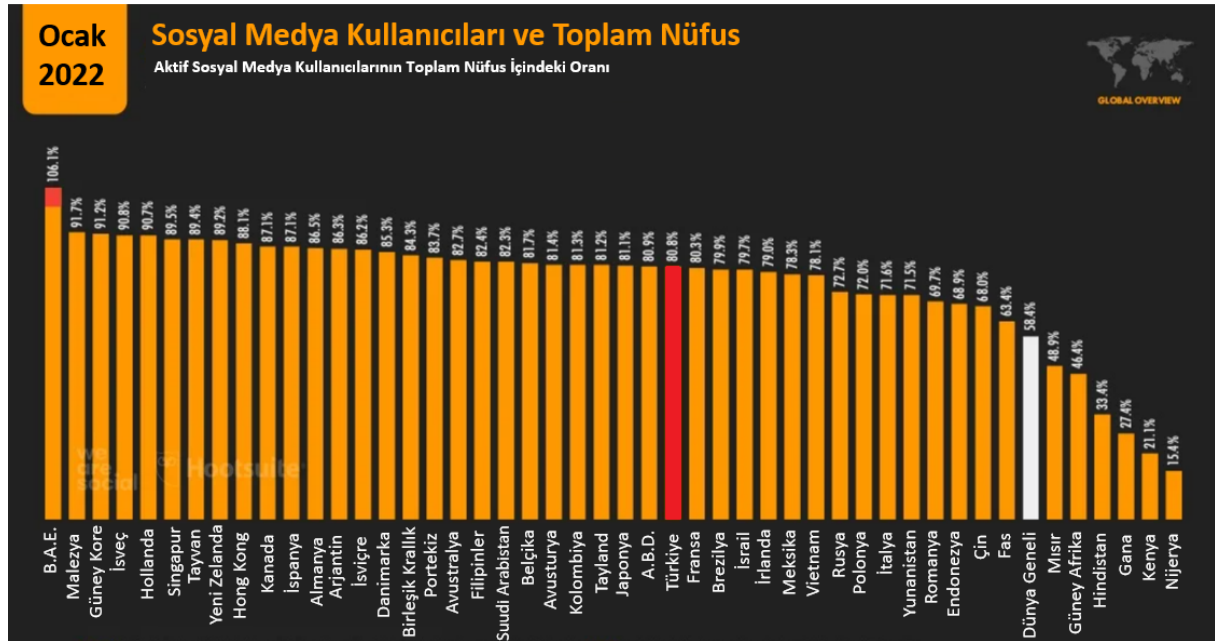
²⁸⁴ TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-37435>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

oran, 2020 yılında %76,5 olarak saptanmış olup 2021 yılına geçişle birlikte internet kullanımında artış yaşandığı anlaşılmaktadır.

İnternet Kullanım Yoğunluğu

(722) Sosyal medya penetrasyon oranları incelendiğinde de benzer bir seyir görülmekte, Türkiye'nin sosyal medya kullanıcı oranınının, %70,8'den %80,8'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, artan sosyal medya kullanım oranları ile Türkiye, %58,4 olan dünya ortalamasının üzerinde yer almış ve dünya çapında verileri oranlanan 48 ülke arasında, bir önceki yıl yer aldığı 32. sıradan 27. sıraya yükselmiştir. Bu çerçevede Türkiye'deki internet kullanım yoğunluğunun, bir önceki yıla ve diğer ülkelere kıyasla artış gösterdiği gözlemlenmektedir.²⁸⁵

Şekil 18: Sosyal Medya Kullanıcı Oranları

Kaynak: Digital 2022:Global

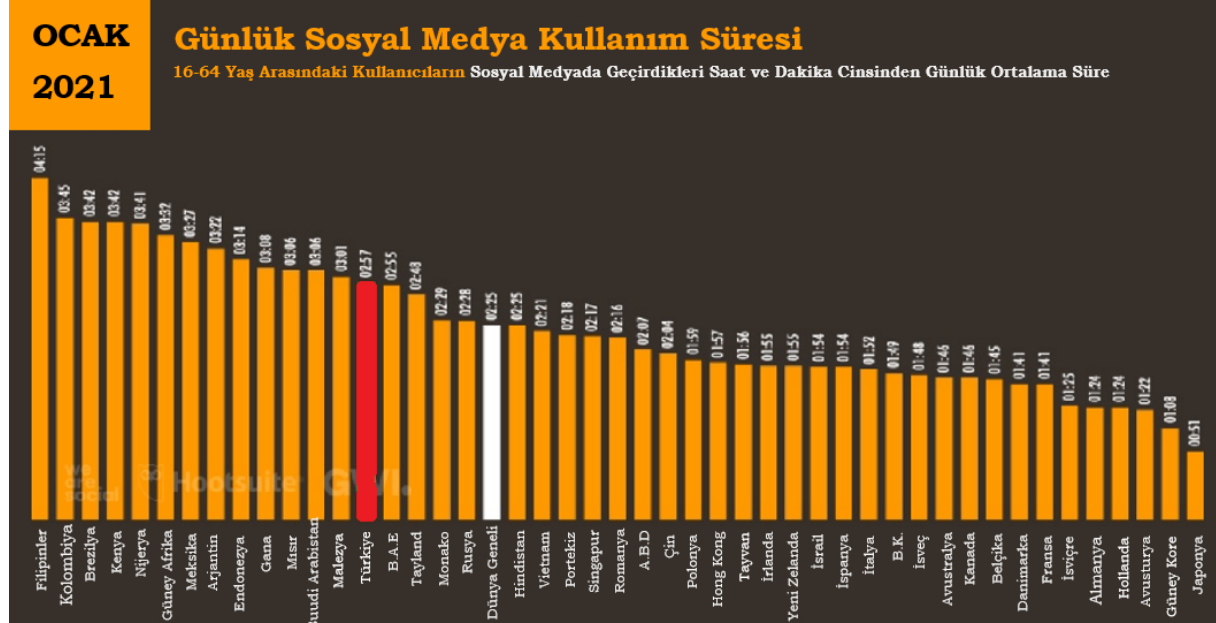
(723) Ülkemizdeki sosyal medya kullanım süresi ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2 dakika artarak günde ortalama 2 saat 59 dakika olarak gerçekleşmiştir. Bu süre itibarıyla Türkiye, dünya çapında ölçümlenen 48 ülke arasında 16. sırada yer almış ve dünya ortalaması olan 2 saat 27 dakikanın üzerinde kalmıştır.²⁸⁶ Bununla birlikte ilgili 2022 verileri, aşağıdaki

²⁸⁵ Digital 2022, "Global Overview Report", <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>, Erişim Tarihi: 17.02.2022, s. 92.

²⁸⁶ A.g.k., s. 94.

şekilde yer verilen 2021 yılı verileri ile kıyaslandığında önemli bir değişiklik yaşanmadığı görülmektedir:

Şekil 19: Sosyal Medya Kullanım Süresi Ülke Sıralaması

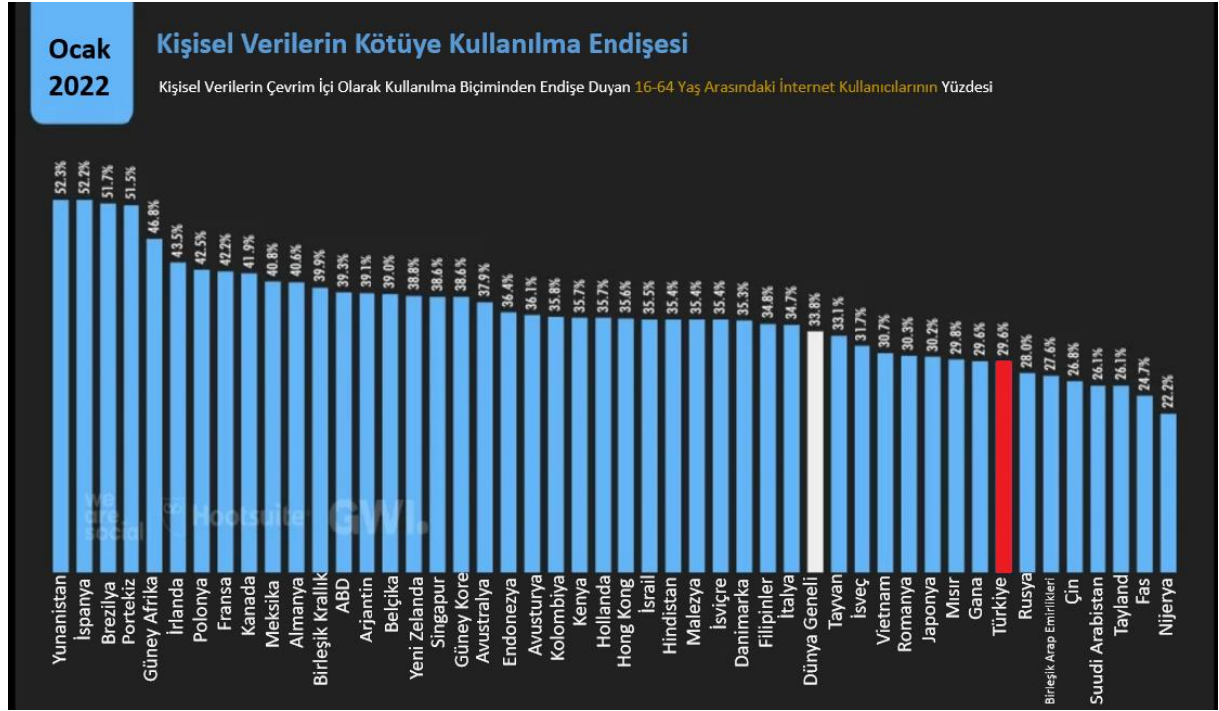
Kaynak: Digital 2022:Global

İnternet Kullanım Rahatlığı Düzeyi

(724) Yukarıda da değinildiği üzere, Türkiye'nin bahsi geçen yüksek internet kullanım oranlarının, yalnızca ülkenin sahip olduğu genç nüfus tabanına bağlanması, resmin bütününe yansıtılmak bakımından yeterli değildir. Nüfusun genelinde internet teknolojilerine adaptasyon düzeyi ve kullanım alışkanlıkları da bu bağlamda dikkate alınmalıdır. Eş deyişle, belirli tüketici eğilimlerinin ve özellikle de internet kullanıcılarının, verilerinin gizliliği ve internet ortamında paylaşımına dair endişe düzeylerinin, ülkemizin perakende e-ticaret potansiyeli bakımından önemli bir etmen olduğu düşünülmektedir. 2022 yılı verilerine göre, ülkemizdeki internet kullanıcılarının yalnızca %29,6'sının, şirketlerin kişisel verilerini kötüye kullandığı endişesini taşıdığı anlaşılmakta olup söz konusu oranın, dünya genelinde %33,8 olduğu görülmektedir.²⁸⁷ Ülkemiz, kişisel verilerin kötüye kullanılması endişesi duyan 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının bu oranı bakımından, verileri ölçümlenen 47 ülke içinde 40. sırada yer almaktadır:

²⁸⁷ A.g.k., s. 80.

Şekil 20: Kişisel Verilerin Kötüye Kullanılması Endişesi Ülke Sıralaması

Kaynak: Digital 2022:Global

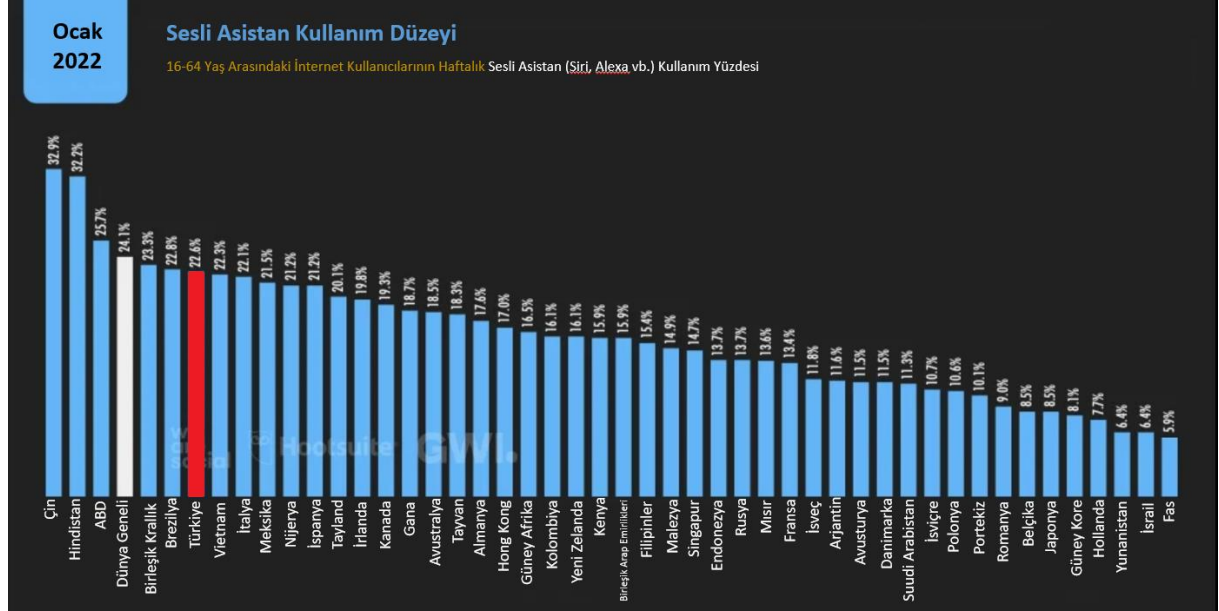
(725) 2021 yılı verileri ile kıyaslandığında önemli ölçüde değişiklik göstermeyen 2022 yılı verileri, internette alışveriş de dâhil olmak üzere, internet kullanımını caydırabilecek olan bu risk bakımından tüketicilerimizin görece rahat hissettiğini ortaya koymaktadır. Bahse konu tüketici hissiyatının ise pazardaki diğer büyüklüklere olumlu yönde etki ettiği aşikârdır.

Dijital Yeniliklere Adaptasyon Düzeyi

(726) İnternet alışverişlerini teşvik edebilecek ve bu bağlamda pazardaki büyüklüklere etki edebilecek bir diğer tüketici eğilimi parametresi, dijital yeniliklere adaptasyon düzeyidir. Bu kapsamda, %97,2 seviyesinde gözlemlenen akıllı telefon sahipliği ve yüksek mobil internet kullanım oranlarının, dijital adaptasyon kolaylığını destekleyen veriler olarak da ele alınabileceği değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, ülkemizdeki 16-64 yaş arası internet kullanıcılarının %22,6'sı sesli asistan gibi 'yeni' dijital ürünleri/hizmetleri kullanmakta olup sesli asistan kullanım düzeyi

bakımından ülkemiz, verileri ölçümlenen 47 ülke arasında 6. sırada yer almaktadır:²⁸⁸

Şekil 21: Sesli Asistan Kullanım Düzeyi Ülke Sıralaması

Kaynak: Digital 2022:Global

(727) 2021 yılı verileri ile kıyaslandığında önemli ölçüde değişiklik göstermeyen 2022 yılı verileri nispetinde gözlemlenen yüksek adaptasyon düzeyi, perakende e-ticaretin deneyimlenmesi noktasında önemli bir potansiyel yaratmaktadır.

Çevrim İçi Alışveriş Eğilimi

(728) Ön Rapor'da yer verilen ve TÜİK verilerine dayanılarak ortaya konulan çevrim içi alışveriş eğilimlerinde yaşanan değişime bakıldığında; Türkiye'de internet kullanan ve 16-74 yaş grubunda yer alan bireyler içerisinde kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan bireylerin oranının, 2019 yılı Nisan ayı ile 2020 yılı Mart ayını kapsayan on iki aylık dönemde %36,5 olarak gerçekleştiği ancak 2021 yılında önemli bir artışla %44,3 oranında bir büyüklüğe ulaştığı anlaşılmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁸ A.g.k., s. 48.

²⁸⁹ TÜİK Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-37435>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

Kategori Bazında E-ticaret Harcaması

(729) Ön Rapor'da *Digital 2021 Turkey* Raporu'na atıfla, 2020 yılında, alışveriş kategorilerinin perakende e-ticaretten aldıkları büyüklüklere yer verilmiştir. Bahsedilen 2020 verilerine göre, seyahat ve konaklama kategorisi 5,79 milyar Amerikan Doları, moda ve güzellik kategorisi 4,72 milyar Amerikan Doları, elektronik ve fiziki medya kategorisi 2,43 milyar Amerikan Doları, oyuncak ve hobi kategorisi 2,07 milyar Amerikan Doları, mobilya ve elektronik aletler kategorisi 1,26 milyar Amerikan Doları; yiyecek ve kişisel bakım kategorisi 825,5 milyon Amerikan Doları, dijital müzik kategorisi 119,7 milyon Amerikan Doları ve video oyunları kategorisi 569,6 milyon Amerikan Doları olarak ölçümlenmiştir.²⁹⁰ 2021 yılında bu harcamalarda ne yönde bir değişim yaşandığına bakıldığında; bir önceki yıla göre %16,4 oranında büyüyen elektronik kategorisinin 11,34 milyar Amerikan Doları, %16,2 oranında büyüyen moda kategorisinin 5,27 milyar Amerikan Doları, %17,7 oranında büyüyen mobilya kategorisinin 1,32 milyar Amerikan Doları ve %24,1 oranında büyüyen kişisel bakım ve ev bakımı kategorisinin 1,29 milyar Amerikan Doları seviyesine ulaştığı görülmektedir. Buna ek olarak, bir önceki yıla göre %18,5 oranında büyüyen oyuncak ve hobi kategorisinin 969,1 milyon Amerikan Doları, %48,4 oranında büyüyen yiyecek kategorisinin 462,3 milyon Amerikan Doları, %42,3 oranında büyüyen içecek kategorisinin 85,24 milyon Amerikan Doları ve %36,6 oranında büyüyen fiziksel medya kategorisinin 519,4 milyon Amerikan Doları seviyesine ulaştığı ölçümlenmiştir²⁹¹. Bu kapsamda güncel kategori büyüklük verileri aşağıdaki şekilde sunulmaktadır:

²⁹⁰ Digital 2021 Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 15.02.2021, s. 74.

²⁹¹ A.g.k., s. 88.

Şekil 22: Türkiye 2021 Perakende E-Ticaret Alışveriş Kategorileri Büyüklükleri

Kaynak: Digital 2022:Turkey

Finansal Erişim Gelişmişlik Düzeyi

(730) Ön Rapor'da finansal erişim gelişmişlik düzeyi değerlendirilirken dikkate alınan ve Ticaret Bakanlığınca açıklanan 2020 yılının ilk altı ayına ait işlem hacminin ödeme yöntemlerine göre dağılımı verisinin, 2020 yılının tamamı için açıklandığı görülmektedir. Bu kapsamda 2020 yılında toplam işlem hacminin %61'ine karşılık gelen 138,4 milyar TL değerindeki işlemin kredi kartıyla, toplam işlem hacminin %36'sına karşılık gelen 80,4 milyar TL değerindeki işlemin Havale, EFT ya da diğer ödeme yöntemleriyle ve toplam işlem hacminin %3'e karşılık gelen 7,4 milyar TL değerindeki işlemin ise kapıda ödemeye gerçekleştirildiği görülmektedir²⁹². Ayrıca Ticaret Bakanlığının ilgili verilerinden 2021 yılının ilk altı ayı bakımından ödeme şekli bazında ortalama sepet tutarları izlenebilmektedir. Buna göre ortalama sepet tutarlarının; havale, EFT ya da diğer ödeme yöntemleriyle gerçekleşen işlemler bakımından 60 TL, kapıda ödemeye gerçekleşen işlemler bakımından 65 TL ve kartlı ödeme vasıtasıyla gerçekleşen işlemler bakımından 173 TL olduğu anlaşılmaktadır.²⁹³

²⁹² E-ticaret Bilgi Platformu Genel İstatistikler, <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

²⁹³ A.g.k.

Finansal Erişim Verileri

(731) Diğer taraftan Ön Rapor'da çevrim içi finansal servislerin kullanımına ilişkin bazı verilere de yer verilmiştir. 2021 yılı için küresel ölçekte çevrim içi finansal hizmetlerin kullanım oranının %28,8 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise bu oranın, dünya ortalamasının üzerinde olduğu ve %33,6 olarak gerçekleştiği saptanmıştır²⁹⁴. Diğer taraftan yukarıda da yer verildiği üzere 2021 yılında Türkiye'deki kredi kartı sahipliği oranının kadınlarda %32,5 ve erkeklerde %50,8 olmak üzere genelde %41,6 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan finansal erişime ilişkin olarak Ön Rapor'da yer almayan bazı veriler ilk defa yayımlanmıştır. Buna göre 2021 yılında; banka kartı sahipliği oranı %63 ve mobil para hesabı sahipliği oranı %16,4 olarak ölçümlenmiştir. Ayrıca geçen yıl içinde dijital ödeme yapma oranı %63,8, internetten alışveriş yapma oranı %21,3, çevrim içi bankacılık kullanım oranı %28 ve internetten fatura ödeme oranı %32,6 olarak gerçekleşmiştir.²⁹⁵

Şekil 23: Türkiye Finansal Erişim Verileri

Kaynak: Digital 2022:Turkey

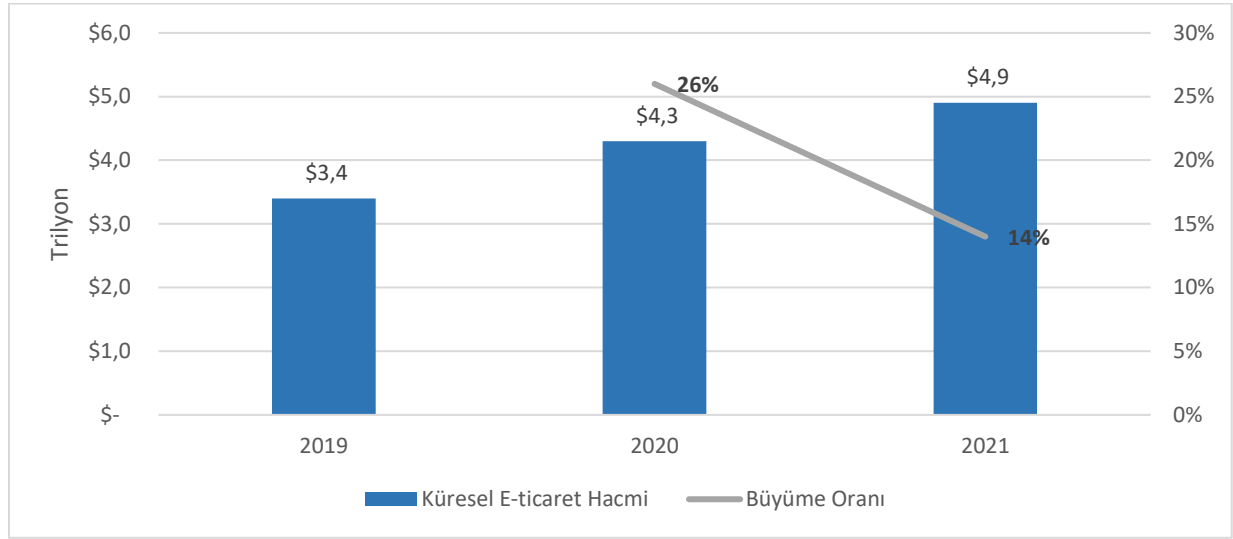
²⁹⁴ Digital 2022, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> Erişim Tarihi: 24.02.2022, s. 74.

²⁹⁵ Digital 2022: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey> Erişim Tarihi: 24.02.2021, s. 84.

Perakende E-Ticaret ile E-pazaryerlerinin Büyüklüğü ve Gelişimi

(732) TÜBİSAD'ın Haziran 2021 tarihli 'Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi 2020' raporunda, 2020 yılında %26 büyüme ile 4,3 trilyon Amerikan Doları olan küresel e-ticaret hacminin, 2021 yılında %14'lük bir artışla 4,9 trilyon Amerikan Doları olacağı tahminine yer verilmektedir. Raporda yer verilen ve 2019-2021 dönemine ait küresel e-ticaret hacmi ile büyüme oranlarını gösteren grafik aşağıda sunulmaktadır²⁹⁶:

Grafik 177: Küresel E-ticaret Hacmi (Trilyon Dolar)

Kaynak: TÜBİSAD Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi Raporu 2020

(733) Ticaret Bakanlığının E-ticaret Bilgi Platformu verilerine göre, ülkemizin 2019 yılında 136 milyar TL olan e-ticaret hacmi, 2020 yılının sonuna gelindiğinde %66 oranına artarak 226,2 milyar TL'ye ulaşmıştır²⁹⁷. 2021 yılının ilk 6 ayı itibarıyla ise ülkemizde e-ticaret hacmi bir önceki yılın aynı dönemine göre %75,6'lık artışla 161 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.²⁹⁸

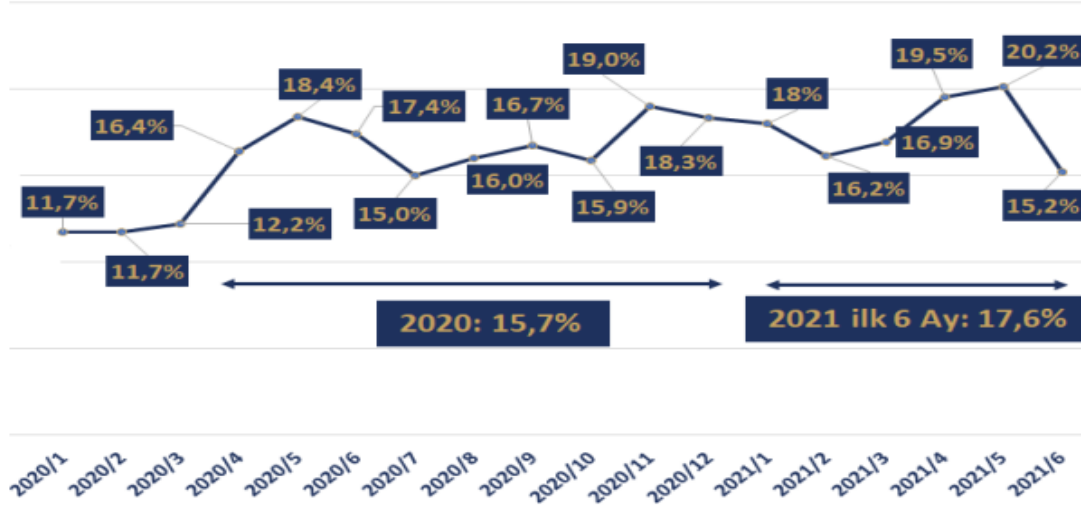
²⁹⁶ TÜBİSAD (2020), "Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi", s. 7. https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-e-commerce_impact_assessment_launchpresentation.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

²⁹⁷ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, İstatistikler, <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

²⁹⁸ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, "Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri" <https://www.eticaret.gov.tr/dnnqthgzvawtdxraybsaacxtymawm/content/FileManager/Dosyalar/E-TI%CC%87CARET%20B%C3%9CLTEN%C4%B0%202021%20%C4%B0lk%206%20ay.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

(734) Bu itibarla, aşağıdaki grafikten de takip edilebileceği üzere, e-ticaretin toplam ticaret içerisindeki payının, 2020 yılındaki %15,7 seviyesinden, 2021 yılının ilk 6 ayı itibarıyla %17,6 seviyesine yükseldiği anlaşılmaktadır:²⁹⁹

Şekil 24: E-Ticaretin Toplam Ticaret İçindeki Payının Seyri (%)

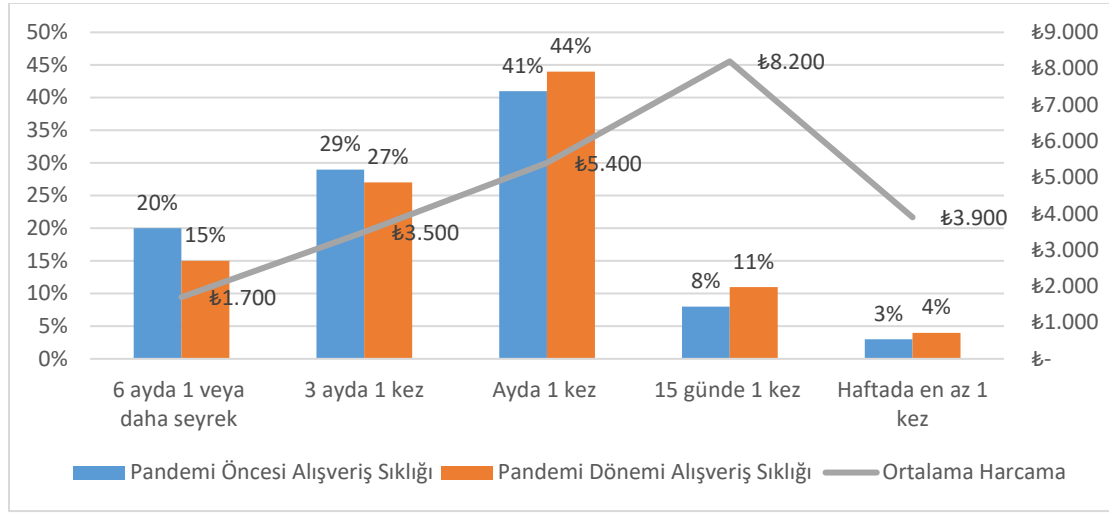
Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

(735) Perakende e-ticaretin alışveriş kategorileri bazındaki dağılımına bakıldığında ise TÜBİSAD'ın Haziran 2021 tarihli 'Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi 2020' raporunda, COVID-19 salgınıyla birlikte tüketicilerin e-ticaret alışveriş sıklığının ve ortalama harcama miktarlarının arttığına ve giyim ürünlerinin, tüketicilerin %85 için e-ticarette en yaygın alışveriş yapılan kategori olduğuna dikkat çekildiği görülmektedir³⁰⁰. Bu bağlamda, tüketicilerin e-ticaret alışveriş sıklıklarında ve ortalama harcama miktarlarındaki artışı yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

²⁹⁹ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, "Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri", s. 1.

³⁰⁰ TÜBİSAD (2020), "Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi", s. 10.

Grafik 178: Tüketicilerin E-ticaret Alışveriş Sıklığı ve Ortalama Harcama Miktarları

Kaynak: TÜBİSAD Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi Raporu 2020

(736) E-ticaret Bilgi Platformunda yer verilen ve 2020 yılında bir önceki yıla göre artış gösteren sektörlerle ilişkin karşılaştırmayı yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:

(737) **Şekil 25:** 2019-2020 Yıllarında E-Ticaret Hacminin En Çok Artış Gösteren Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

(738) Yukarıda yer verilen grafiğe göre, e-ticaret hacminde yaşanan artış bakımından beyaz eşya kategorisi, 30,6 milyar TL oranındaki artış ile ilk sırada yer alırken, giyim, aksesuar ve ayakkabı kategorisi, 19,3 milyar TL

oranındaki artış ile ikinci sırada yer almakta, bu kategoriye ise 13,4 milyar TL oranındaki artış ile elektronik kategorisi takip etmektedir. Diğer taraftan, bir önceki yıla göre en fazla artış gösteren kategorinin, %283 oranındaki artış ile gıda ve süpermarket kategorisi olduğu görülmektedir³⁰¹. Bununla birlikte 2020 yılında bir önceki yıla göre azalış gösteren sektörlerle ilişkin karşılaştırmayı yansıtan grafiğe aşağıda yer verilmektedir:³⁰²

Şekil 26: 2019-2020 Yıllarında E-Ticaret Hacminin En Çok Azalış Gösteren Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

(739) Yukarıda yer verilen grafiğe göre, e-ticaret hacminde yaşanan azalış bakımından seyahat, taşımacılık, organizasyon ve eğlence, sanat kategorileri, %46 oranında bir azalma ile ilk sırada yer almakta, bu kategoriye %40 oranında bir azalma ile havayolları sektörü takip etmekte, konaklama sektörü ise %37 oranında bir azalma ile son sırada yer almaktadır. Söz konusu sektörlerin e-ticaret hacminde gözlemlenen azalış eğiliminin COVID-19 salgınına bağlı olarak getirilen önlemlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

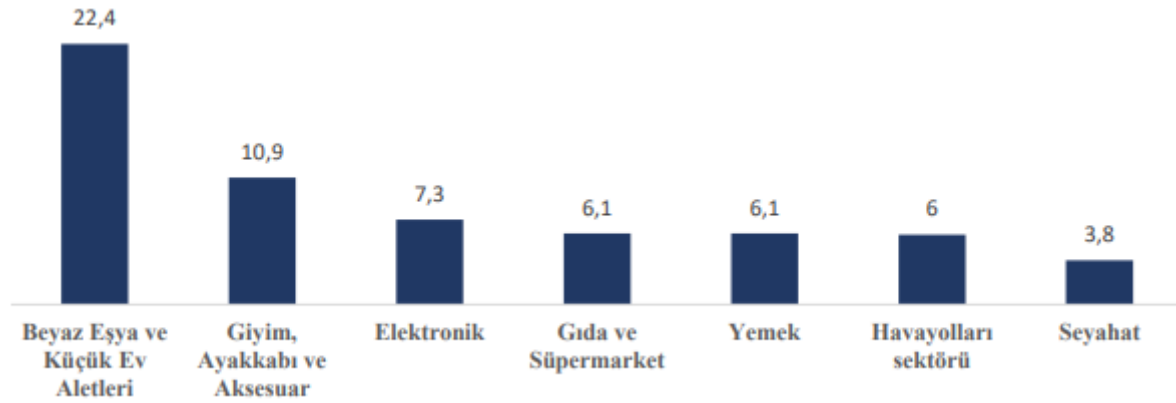
(740) 2021 yılının ilk 6 ayına gelindiğinde ise sektör bazında e-ticaret hacmi bakımından beyaz eşya ve küçük ev aletleri sektörünün yaklaşık 22,4 milyar

³⁰¹ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, 2020 Yılı İstatistikleri, <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>, Erişim Tarihi: 20.01.2022.

³⁰² A.g.k.

TL işlem hacmi ile ilk sırada, giyim, ayakkabı ve aksesuar sektörünün, 10,9 milyar TL işlem hacmi ile ikinci sırada ve elektronik sektörünün, 7,3 milyar TL işlem hacmi ile üçüncü sırada yer aldığı görülmekte, seyahat kategorisinin ise %3,8 oranındaki işlem hacmi ile en az ticaret hacmine sahip sektör olduğu anlaşılmaktadır³⁰³. Bu çerçevede 2020 yılında e-ticaret hacminden en çok pay alan üç kategorinin, 2021 yılının ilk 6 ayı bakımından da değişmediği söylenebilecektir.

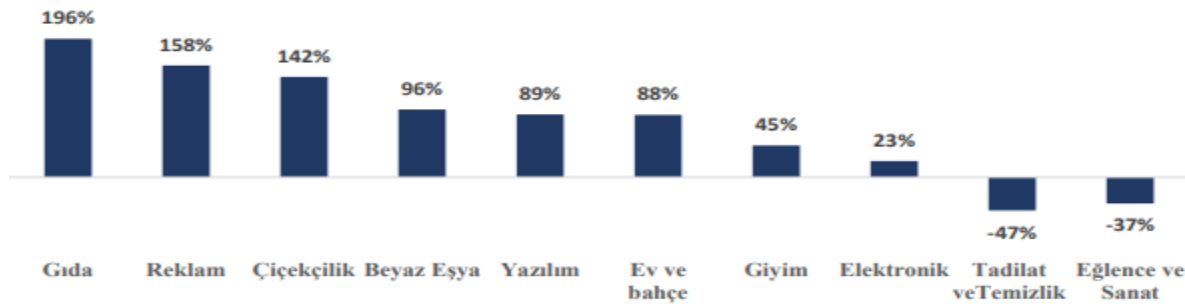
Şekil 27: 2021 Yılı İlk 6 Ay E-Ticaret Hacminin Sektörlere Göre Dağılımı (Milyar TL)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

(741) Ayrıca 2021 yılının ilk 6 ayında gerçekleşen e-ticaret hacminin sektörler itibarıyla dağılımının bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimini gösteren grafik aşağıda sunulmaktadır³⁰⁴:

Şekil 28: E-Ticaret Hacminin Sektörler İtibarıyla Bir Önceki Yılın Aynı Döneme Göre Değişimi (%)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

³⁰³ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, “Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri”, s. 4.

³⁰⁴ A.g.k.

(742) İlgili grafikten izlenebildiği üzere, 2021 yılının ilk 6 ayında, kartlı işlemler içerisinde en fazla artış gösteren sektörlerin, sırasıyla, %196 artış oranıyla gıda ve süpermarket (6,18 milyar TL), %158 artış oranıyla reklam ve matbaacılık (1,64 milyar TL), %142 artış oranıyla çiçekçilik (1,33 milyar TL), %96 artış oranıyla beyaz eşya ve küçük ev aletleri (22,4 milyar TL), %89 artış oranıyla yazılım (3,16 milyar TL), %88 artış oranıyla ev, bahçe, mobilya ve dekorasyon (4,18 milyar TL) olduğu görülmektedir. Gıda ve süpermarket kategorisinde gerçekleşen %196 oranındaki artışın, tüketicilerin COVID-19 salgınıyla birlikte gıda ve süpermarket kategorisi bakımından artan e-ticaret yönelimlerinin devam ettiğini, eğlence ve seyahat kategorisinde gerçekleşen %37 oranındaki azalışın ise benzer şekilde COVID-19 salgınına bağlı olarak alınan önlemlerin tüketici tercihleri üzerindeki etkisini sürdürdüğünü gösterdiği değerlendirilmektedir.

(743) Yukarıda yer verilen veriler, 2021 yılının 6 ayı itibarıyla perakende e-ticaretin ülkemizdeki yükselişini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Perakende e-ticaret hacminde yaşanan bu büyümede esas itici gücü e-pazaryerlerinin teşkil ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim ‘Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi 2020 raporunun verilerine göre, tüketicilerin en çok tercih ettiği e-ticaret kanalı %91 oranı ile e-pazaryerleri olup bu kanal ayrıca işletmelerin e-ticarete geçişini de kolaylaştırmaktadır. Raporda yer alan veriler e-pazaryerlerinin gerek işletmeler gerekse tüketiciler gözündeki önemini ortaya koymakta olup paydaşlarca önem atfedilen ilgili hususlar aşağıdaki tabloda özetlenmektedir:³⁰⁵

³⁰⁵ TÜBİSAD (2020), “Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi”, s. 12.

Tablo 48: İşletmeler ve Tüketiciler Bakımından E-pazaryerlerinin Önemi

İŞLETMELER	TÜKETİCİLER
2019 yılından itibaren e-pazaryerleri üzerinden e-ticaret faaliyetinde bulunan işletmelerin sayısı 4 kat artmıştır.	Tüketicilerin e-ticaret kanalları bakımından tercihleri %91 oranında e-pazaryerlerinden yana olmaktadır.
E-ticaret faaliyetinde bulunanlar arasında sadece e-pazaryerlerinde faaliyet gösteren işletmelerin oranı %92'dir.	Ayda en az 1 kez e-ticaret alışverişi yapan kullanıcılarının %60'ı e-pazaryerlerini kullanmaktadır.
E-ticaret faaliyetinde bulunan işletmelerin internet satış gelirleri içerisindeki e-pazaryeri üzerinden elde edilen gelirin payı %81'dir.	İnternette reklam ve tanıtımını gördüğü ürünleri öncelikle e-pazaryerlerinden satın alan tüketicilerin oranı ise %70'tir.

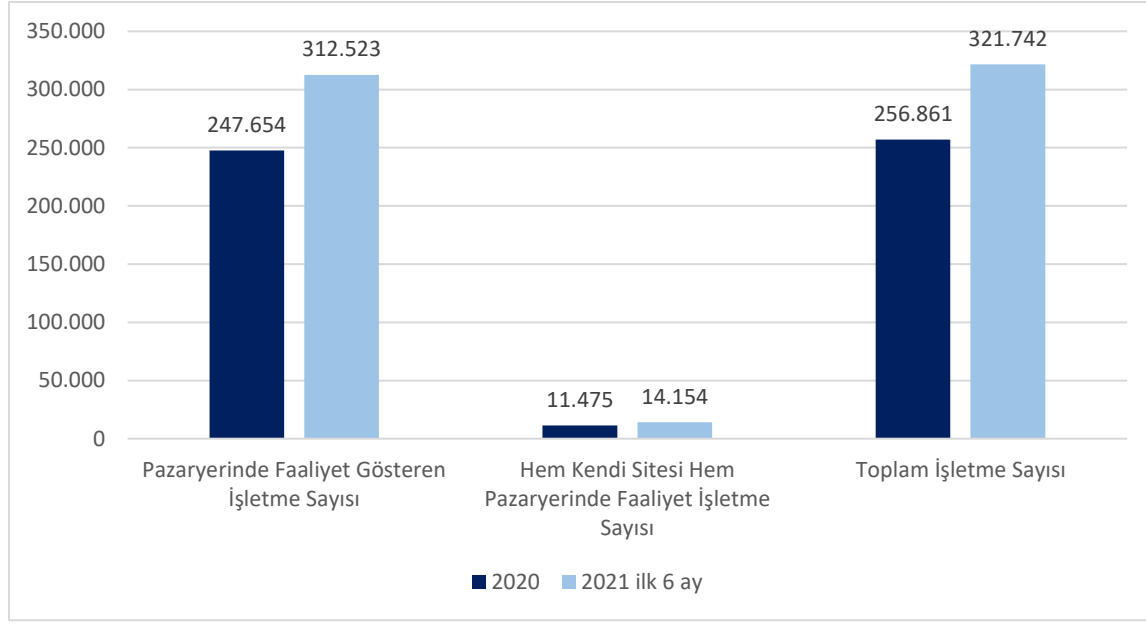
Kaynak: TÜBİSAD Ekonominin Dönüştürücü Gücü: E-Ticaret Etki Analizi Raporu 2020.

(744) E-ticaret Bilgi Platformunda yer alan veriler de pazaryerlerinin satıcılar bakımından önemli bir satış kanalı olduğunu teyit eder niteliktedir. Söz konusu verilere göre, ülkemizde 2020 yılı sonu itibarıyla e-ticaret faaliyetinde bulunan 256.861 işletme bulunmakta, bu işletmelerin 247.654'ü e-pazaryerlerinde faaliyet gösterirken, 11.475'i ise hem kendi internet sitesinde hem de e-pazaryerlerinde de faaliyet göstermektedir³⁰⁶. 2021 yılının ilk 6 ayına gelindiğinde ise, e-ticaret faaliyetinde bulunan toplam işletme sayısının 321.742'ye yükseldiği, ilgili işletmelerin 312.532'sinin e-pazaryerlerinde faaliyet gösterirken, 14.154 adet işletmenin ise hem kendi internet sitesinde hem de e-pazaryerlerinde de satış yapmakta olduğu anlaşılmaktadır³⁰⁷. Söz konusu veriler, 2020 yılı ile 2021 yılının ilk 6 ayı bakımından, e-ticaret alanında faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık %96 ila %97'sinin pazaryerlerinde satış gerçekleştirdiğini göstermektedir.

³⁰⁶ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, 2020 Yılı İstatistikleri.

³⁰⁷ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, "Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri", s. 1-2.

Grafik 179: E-Ticaret Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelere İlişkin Veriler

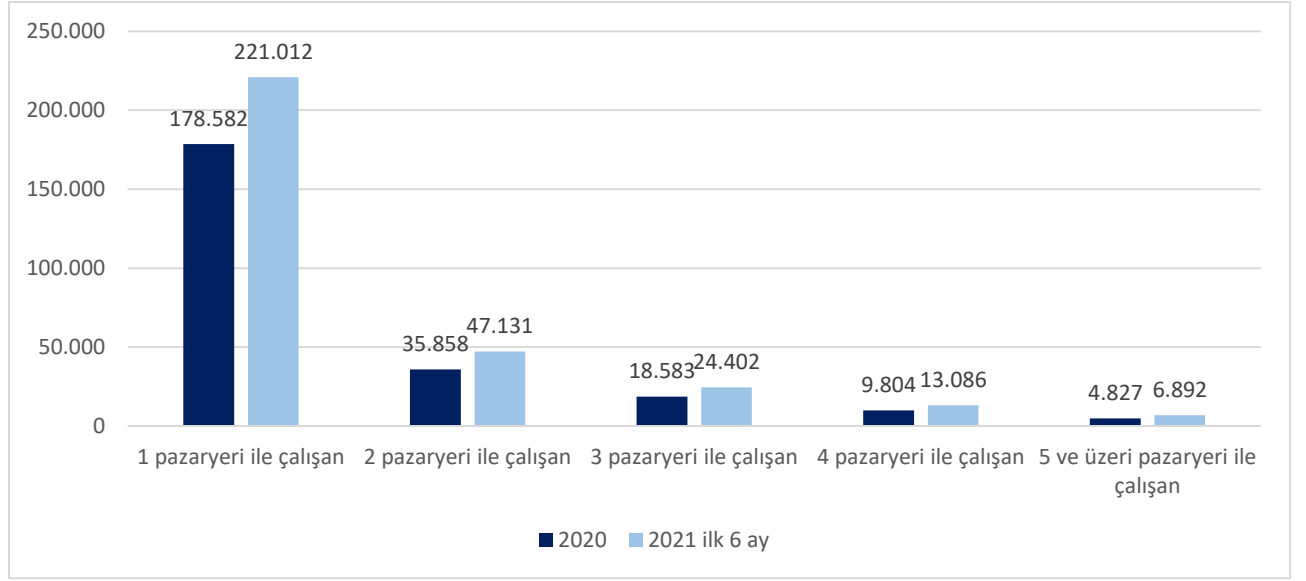
Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

(745) Bunun yanı sıra Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu'nda, e-ticaret alanında faaliyet gösteren işletmelerin yer aldıkları pazaryeri sayısına da yer verilmiş ve buna göre 2020 yılı sonu itibarıyla işletmelerin %72'sinin yalnızca bir, %14'ünün iki pazaryerinde satış yapmayı tercih ettiği, %8'inin üç pazaryerinde, %4'ünün dört pazaryerinde ve %2'sinin ise 5 ve üzeri pazaryerinde satış yapmayı tercih ettikleri³⁰⁸; 2021 yılının ilk 6 ayına gelindiğinde ise işletmelerin %70'inin yalnızca bir, %15'inin iki pazaryerinde satış yapmayı tercih ettiği, %7'sinin üç pazaryerinde, %4'ünün dört pazaryerinde ve %2'sinin ise 5 ve üzeri pazaryerinde satış yapmayı tercih ettikleri görülmektedir.³⁰⁹ Bu veriler, işletmelerin büyük bir kısmının sadece tek bir pazaryeri ile çalışmayı tercih ettiklerini ve bu durumun 2020 yılı ve 2021 yılının ilk 6 ayı bakımından farklılık arz etmediğini göstermektedir.

³⁰⁸ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, 2020 Yılı İstatistikleri.

³⁰⁹ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, "Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri", s. 2.

Grafik 180: Pazaryeri Bünyesinde Satış Yapan İşletmelerin Sayısı

Kaynak: Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu

6.3.1.2. Trendyol Hakkında Alınan Soruşturma ve Geçici Tedbir Kararı

(746) Ön Rapor sonrasında pazarda gözlemlenen ve yukarıda detaylı şekilde yer verilen değişim ve/veya eğilimlerin yanı sıra, bilindiği üzere; Trendyol'un çok kategorili çevrim içi pazaryerleri pazarındaki uygulamaları ile 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiası üzerine 21-36/487-M sayılı Kurul kararı ile Trendyol hakkında 4054 sayılı Kanun'un 40. maddesinin birinci fıkrası uyarınca önaraştırma yapılmasına karar verilmiştir. İlgili Kurul kararı uyarınca yürütülen önaraştırma sürecinde elde edilen bilgi ve belgeler doğrultusunda, Kurulun 23.09.2021 tarihli toplantısında 21-44/650-M sayı ile Trendyol ve aynı ekonomik bütünlük içinde yer alan diğer teşebbüsler hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına karar verilmiştir.

(747) Ön Rapor'da Trendyol'a ilişkin olarak;

- Gerek toplam gerek kategori bazlı gerekse de aracılık işlem hacimleri gelişimlerinin 2018 yılından itibaren rakiplerini geride bırakan bir büyüme trendine girdiği, Trendyol'un, tüketicilerce diğer tüm pazaryerlerinden daha fazla tercih edildiği, tüketici tabanı, ziyaret sayısı ve alışveriş sayısı gibi parametrelerdeki gelişmelerin de bunu teyit eder nitelikte olduğu, pazaryerlerinin belirli bir ölçek ve kapsamı

yakalamaları halinde, hızlı bir büyüme eğilimine girmelerinin olası görülmekte olduğu ve Trendyol'un, 2020 yılı itibarıyla diğer önde gelen pazaryerlerinden ayrılan performansının, bu eşiğin Trendyol tarafından aşılmış olabileceğine işaret ettiği,

- Trendyol'un, 2020 yılında oldukça belirgin hale gelen yükselişinde, şirketin, 2018 yılında Alibaba Grubuna dâhil olmasının oldukça etkili bir faktör olduğu, söz konusu ortaklıkla birlikte Trendyol'un pazarlama faaliyet ve yatırımlarında yoğunlaşma yaşandığı, Trendyol'un, 2019 yılından itibaren diğer oyunculara kıyasla oldukça yüksek düzeyde gerçekleşen reklam harcamalarının da bu durumu desteklediği, bu harcamaların Alibaba gibi küresel dev bir oyuncunun, Türkiye pazarına penetre olmak üzere yaptığı yatırımlar olarak değerlendirilebileceği

yönünde tespitlere yer verilmiştir.

(748) Bu bağlamda, yürütülen önaraştırma sürecinde elde edilen bulgular, Ön Rapor'da yer verilen bahse konu tespitleri doğrular niteliktedir.³¹⁰ Nitekim önaraştırma sürecinde elde edilen bulgulara göre; Trendyol, pazar payını rakiplerinin yakalayamadığı bir ivme (%(.....)'lik bir büyüme) ile 2020 yılında %(.....)'e, 2021 yılında ise %(.....)'a yükseltmiştir. Trendyol'un istikrarlı bir şekilde pazar payını arttırdığı ilgili dönemde Hepsiburada'nın pazar payı kaybettiği, 2021 yılına gelindiğinde ise Trendyol ile Hepsiburada arasındaki pazar payı farkının %(.....)'e ulaştığı, son üç yıllık süreçte pazardaki önemli oyuncuların oldukları değerlendirilen N11 ve Gittidiyor'un da istikrarlı bir şekilde pazar payı kaybettiği görülmüştür. Böylelikle, pazardan alınan pay itibarıyla Trendyol'un herhangi bir rekabetçi baskıyla karşılaşmadığı değerlendirilmiştir. Diğer yandan pazardaki yatırım harcamaları incelendiğinde Trendyol'un, 2020 yılında reklam harcamalarını %(.....) oranında arttırdığı, böylelikle en yakın rakibi olan Hepsiburada'nın reklam bütçesinin yaklaşık (.....) katına yakın, pazardaki diğer tüm oyuncuların reklam bütçesinin ise tamamına yakın bir reklam bütçesi ayırdığı, bahsi geçen

³¹⁰ Bkz. Kurulun 30.09.2021 tarihli ve 21-46/669-334 sayılı kararı.

yüksek reklam harcamasının, satış hacmine olumlu yansıdığı değerlendirilmiştir.

(749) Öneri araştırma sürecinde yapılan bahse konu tespitler, Ön Rapor'da sıklıkla altı çizilen evrilme eğilimi bakımından Trendyol'un belirli bir ölçek ve kapsamı yakaladığını ve hızlı bir büyüme eğilimine girdiğini ve bahse konu eğilimin giderek hız kazandığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, öneri araştırma sürecinde yapılan tespitler esasen, dijital pazarlar bakımından önemli bir pazar aksaklığı teşkil eden evrilme eğiliminin, çok kategorili çevrim içi pazaryeri platformları pazarı bakımından bir olasılık olmaktan çıktığına ve bir pazar gerçeği haline gelmeye başladığına işaret etmektedir.

(750) Ayrıca öneri araştırma sürecinde yapılan yerinde incelemelerde; Trendyol'un, hem üçüncü taraf satıcıların satışlarına aracılık ettiği hem de TrendyolMilla, TrendyolMan ve TrendyolKids gibi kendi markalarının satıcısı olduğu aynı platform üzerinde; (i) kendi ürünlerine haksız avantaj sağlayacak şekilde listeleme algoritmasına müdahale ettiğini, (ii) kendi markalarının pazarlama stratejisinin oluşturulmasında pazaryeri faaliyetleri kapsamında elde edilen üçüncü taraf satıcılara ait verileri kullandığını, (iii) yine algoritmaya yapılan müdahalelerle pazaryerinde satış yapan satıcılar arasında ayrımcılık yaptığını gösterir ciddi belgelere ulaşılmıştır. Elde edilen deliller çerçevesinde, çok kategorili çevrim içi pazaryeri platformları pazarında Trendyol'un, özellikle son yıllarda, başta moda olmak üzere, tüm kategorilerde önemli pazar payı elde ettiği dikkate alındığında söz konusu uygulamaların nihai karara kadar ciddi ve telafi olunamayacak zararlar doğurma ihtimalini haiz olduğu değerlendirilerek Kurulun 30.09.2021 tarihli ve 21-46/669-334 sayılı kararıyla Trendyol hakkında geçici tedbir uygulanmasına karar verilmiştir.

6.3.1.3. N11'in, Getir Perakende Lojistik AŞ (GETİR) Tarafından Devralınması İşlemi

(751) Ön Rapor'da e-pazaryerlerinin, toplam işlem hacmi temelinde 2018-2020 yılları arasında yaşanan pazar payı değişimleri incelendiğinde, 2018 yılından sonra sektörde kırılma yaşandığı; bu yıldan itibaren en yüksek pazar payı artışının, Trendyol tarafından kaydedildiği; en büyük pazar payı kaybının ise N11 ve GittiGidiyor tarafında gerçekleştiği; Hepsiburada'nın, pazar payını

koruma eğiliminde olduğu; 2018 yılında pazara giriş yapan Amazon Türkiye'nin ise kısıtlı pazar pay artışı sağladığı yönünde tespitlere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra pazardaki yoğunlaşma oranlarının (CR2 ve CR4) gelişimi değerlendirilmiş ve 2018'de %56,06 olan CR2 değerinin, 2020 yılında %70,10 değerine; 2018'de %91,39 olan CR4 değerinin ise 2020 yılında %93,86 değerine ulaştığı görülmüştür. Bu verilerden hareketle pazardaki yoğunlaşma oranlarının gittikçe arttığı ve bu nedenle pazarın sıkı oligopol yapısının güçlendiği değerlendirilmiştir. Pazar payı asimetrisinin giderek belirginleşmesi nedeniyle pazardaki bu gidişatın, birleşme ve devralmaları tetikleyebileceği öngörülmüştür.

(752) Bilindiği üzere, işbu sektör incelemesinin odağında yer alan e-pazaryerlerinden biri olan ve Doğu Holding AŞ ve SK Planet Co., Ltd.'in ortak kontrolünde olan N11, Kurulun 17.12.2021 tarihli ve 21-62/880-430 sayılı kararı ile hisselerinin belirli bir kısmını sermaye artırımı yoluyla Getir Perakende Lojistik AŞ'ye (GETİR) devretmek suretiyle GETİR'in tek kontrolüne geçmiştir.³¹¹ 2015 yılının Temmuz ayında pazara giren GETİR, sunmuş olduğu; Getir10, Getir Büyük, Getir Su, Getir Yemek, Getir Çarşı ve Getirbitaksi gibi çeşitli ve çoklu hizmetlerle³¹² pazarda kısa sürede belirli bir büyüme elde etmiştir. Bu bağlamda ilgili devralma işleminin, e-pazaryeri olarak faaliyet gösteren ve Ön Rapor'da pazar payı kaybı yaşamakta olduğu tespit edilen N11'in pazarda büyümesine ve bu anlamda pazardaki rekabetin artmasına ve daha adil bir ortamda sürdürülmesine katkıda bulunabileceği değerlendirilmektedir.

³¹¹<https://www.rekabet.gov.tr/tr/SonKurulKarari/2e9619a8-d264-ec11-a218-00505685ee05>, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

³¹² Getir10: müşteriler tarafından GETİR üzerinden sipariş edilen ürünlerin yaklaşık 10 dakika içerisinde teslim edilmesi; Getir Büyük: müşteriler tarafından GETİR üzerinden geniş yelpazedeki ürün seçenekleri arasından sipariş edilen ürünlerin yaklaşık 30 dakika içerisinde teslim edilmesi; Getir Su: müşteriler tarafından GETİR üzerinden sipariş edilen "Kuzeyden" markalı su ürünlerinin yaklaşık 30 dakika içerisinde teslim edilmesi; Getir Yemek: müşteriler tarafından GETİR üzerinde yer alan anlaşmalı restoranlardan verilen siparişlerin teslim edilmesi; Getir Çarşı: işletmelerin kendi ürünlerini GETİR uygulaması içine kendi işletme isimleriyle listelemesi halinde müşterilere bu işletmelerden talep ettikleri ürünlerin yaklaşık 30 dakika içerisinde teslim edilmesi ve Getirbitaksi: taksi arayan yolcularla yolcu arayan taksi sürücülerinin buluşturulmasına yönelik aracılık hizmeti sunmaktadır.

6.3.2. Ön Rapor'a İlişkin Sektör Paydaşlarının Görüşleri

(753) Ön Rapor sürecinde sektördeki olası rekabet sorunlarına yönelik tespitler yapılmış ve elde edilen bulgular çerçevesinde öne çıkan rekabet sorunlarına yönelik olarak pazarın rekabetçiliğini temin etmek üzere, temel olarak üç politika önerisinin hayata geçirilmesinin uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Ön Rapor sonucunda elde edilen söz konusu tespitler, bulgular ve politika önerileri sektör paydaşları ile kamuoyunun görüşüne sunulmuştur. Gerek sektör paydaşları gerekse kamuoyu tarafından Kurumumuza iletilen görüşler Nihai Rapor'un hazırlanması sürecinde incelenmiş olup politika önerilerinin nihai olarak şekillendirilmesi noktasında büyük fayda sağlamıştır. Bu çerçevede Kurumumuza iletilen görüşler içinde yer verilen hususların bir kısmının doğrudan politika önerilerine ilişkin bazılarının ise Ön Rapor'un genel sistematığına ve metodolojisine ilişkin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, aşağıda öncelikle ilgili görüşlere ve akabinde de bahse konu görüşlere ilişkin açıklama ve değerlendirmelere yer verilmektedir. Son olarak ise Ön Rapor'da yer alan politika önerilerinin gözden geçirilmesi suretiyle oluşturulan nihai politika önerilerine yer verilmektedir.

6.3.2.1. Pazara İlişkin Görüşler

(754) Ön Rapor'a ilişkin görüşlerini sunan sektör paydaşları, Ön Rapor'un çok kategorili e-pazaryerlerinin diğer çevrim içi satış kanalları ve fiziki mağazalardan ayrı bir pazar oluşturduğu yönündeki yaklaşımını eleştirmektedir. Bu kapsamda, fiziksel perakende satış faaliyetleri ile e-ticaret faaliyetlerinin rekabet halinde olduğu ve çok kategorili e-pazaryerlerinin diğer perakende satış kanallarından ayrı bir pazar oluşturmadığı ileri sürülmektedir.

(755) Ön Rapor'un çok kategorili e-pazaryerlerinin diğer satış kanallarından ayrı bir pazar oluşturduğu yönündeki tespit, internetle birlikte artık pazardaki rekabetin esas belirleyicisi olduğu kabul edilen tüketicilerin davranışları esas alınarak yapılmıştır. Tüketici eğilimlerinin yanı sıra satıcıların satış kanalı tercihleri de, tüketici davranışlarına dayalı olarak yapılan çıkarımı destekleyici yönde olmuştur. Böylelikle, ampirik verilerle temellendirilen Ön Rapor'daki tespit, ağırlıklı pazar gözlemine dayanan görüşlere kıyasla daha güçlü ve

sağlam olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, çok kategorili e-pazaryerlerinin diğer çevrim içi satış kanalları ve fiziki mağazalardan ayrı bir pazar oluşturduğu yönündeki tespit, Nihai Rapor bakımından da geçerliliğini korumaktadır.

(756) Yukarıda yer verilen ve pazar tanımına ilişkin olarak ileri sürülen görüşlere ilaveten, pazara giriş ve büyüme engellerinin düşük olduğunu ve Ön Rapor'da pazara yönelik olarak yapılan değerlendirmelerin pandemi dönemine ait verilere dayanmasının bu olağanüstü durumun etkisinin geçiciliği nedeniyle hatalı sonuçlar doğurabileceğini beyan eden görüşler de bulunmaktadır.

(757) İşbu raporda da detaylı şekilde korunan ve ilk olarak Ön Rapor'da işlenen pazar özellikleri, e-pazaryerlerinin dijital bir platform olma özelliğine bağlı olarak yapısal bir nitelik taşımaktadır. Benzer şekilde işbu raporda yer verilen tüketici ve satıcı sayısına dayalı gelişimler ile Ön Rapor'da gerçekleştirilen anket çalışmasına dayanılarak ortaya konulan satıcı ve tüketici eğilimleri de, bu anlayışı desteklemektedir. Bu noktada pazara giriş ve büyüme engellerinin düşük olduğu görüşü karşısında ilk olarak Ön Rapor'da yer alan *"...tüketicilerin %85,8'i yalnızca bir e-pazaryerinden alışveriş yaptığını belirtmekte olup bu kitlenin %58,3'ü Trendyol'u, %22,5'i Hepsiburada'yı, %9,5'i GittiGidiyor'u ve %4,5'i ise N11'i söz konusu tek kaynak olarak görmektedir."* yönündeki tespitın hatırlatılması önemli görülmektedir. Bu sonuç, e-pazaryerinin tüketici sayısına dayalı olarak sahip olduğu kolaylıkla sarsılmaz gücünü koruyabildiğinin, başka bir deyişle, diğer teşebbüsler bakımından pazarda büyümenin zorlaştığının önemli bir göstergesi niteliğindedir. Buna ek olarak, daha önce Ön Rapor'da detaylı şekilde yer verilen pazar özellikleri de desteklemektedir ki, dijital platformlar bakımından pazardaki evrilme ve geri besleme döngüsü, bir kez devreye girdiğinde, geri döndürülmesi oldukça güçtür. Bu anlamda bahse konu evrilmenin ilk işaretleri görüldüğünde rekabeti ve adil piyasa yapısını korumak bakımından proaktif davranılması önem taşımaktadır. Ön Rapor'da yer verilen tespitlerin yanı sıra Ticaret Bakanlığının satıcı tercihiine dair verileri de Ön Rapor'daki yaklaşımın korunması gerektiğini göstermektedir. Ticaret Bakanlığının bahse konu 2021 yılı ilk 6 ay verilerine göre, e-pazaryerini kullanan işletmelerin %70'i yalnızca

bir, %15'i ise iki pazaryerinde satış yapmayı tercih etmekte, %7'si üç, %4'ü ise dört pazaryerini tercih ederek satış gerçekleştirmektedir.³¹³ Bu bağlamda, pazarda faal olan e-pazaryerlerinin sahip oldukları gücü koruyabildiklerine ve bu durumun satıcı eğilimleri ile de kuvvetlendiğine, dolayısıyla pazarda çoklu erişimin kısıtlı olduğuna ve pazara giriş ve pazarda büyüme engellerinin yüksek olduğuna ilişkin değerlendirmeler, Nihai Rapor bakımından da geçerliliğini korumaktadır.

(758) Ön Rapor'da, pandeminin perakende e-ticarete beklenenin ötesinde bir etkisinin olduğu kabul edilmekle birlikte aslında bu olağanüstü durumun tüketici alışkanlıklarını da kökünden değiştirdiği ve yalnızca tüm yaşayışa tesir eden bu yeniliklerin alışveriş alışkanlıklarına da evleviyetle etki ettiği, sürecin doğurduğu bu yeniliklerin büyük ölçüde benimsendiği ve dolayısıyla orta ve uzun vadede bu etkinin değişmeyeceği kabulü bulunmaktadır. Yine Ticaret Bakanlığının 2021 yılının ilk 6 ayına ilişkin ölçümlene sonuçları da bu yaklaşımın doğruluğunu teyit etmektedir. Şöyle ki, normalleşme sürecine girdiğimiz 2021 yılında, bu yılın ilk 6 aylık e-ticaret hacmi, bir önceki yılın aynı dönemine göre %75,6'lık bir artışla 161 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu tablo, pandemi ile birlikte tüketicinin daha önceden aşına olmadığı satış kanallarını kullanma yönündeki oluşan eğiliminin pandeminin hafiflemesi ile birlikte tersine dönmediğini, pandemi ile başlayan bu alışkanlığın sürdürüldüğünü göstermektedir. Bu durum ayrıca benimsenen alışveriş alışkanlıklarının pandemi kaynaklı olabileceklerini ancak bu alışkanlıkların sürdürülmesi noktasında tüketicilerin pandemi koşullarından bağımsızlaştığını ortaya koymaktadır.

(759) Bu konuya ilişkin olarak Amazon örneğinin hatırlatılmasında da fayda görülmektedir. Amazon, Amerika toplumunun yaşayışına herhangi bir olağanüstü koşulda entegre olmamış ancak akabinde kullanıcı tercihleri temelli olarak elde ettiği pazar gücünü giderek artırmış ve neredeyse rakipsiz

³¹³ Ticaret Bakanlığı E-ticaret Bilgi Platformu, "Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi (Etbis) 2021 Yılı İlk 6 Ay Verileri".

<https://www.eticaret.gov.tr/dnnqthgzvawtdxraybsaacxtymawm/content/FileManager/Dosyalar/E->

[TI%CC%87CARET%20B%C3%9CLTEN%C4%B0%202021%20%C4%B0lk%206%20ay.pdf](https://www.eticaret.gov.tr/dnnqthgzvawtdxraybsaacxtymawm/content/FileManager/Dosyalar/E-TI%CC%87CARET%20B%C3%9CLTEN%C4%B0%202021%20%C4%B0lk%206%20ay.pdf),

Erişim Tarihi: 06.02.2022.

hale gelmiştir. Bu durum, bu alışveriş alışkanlıklarının, tüketicilerin yaşayışına dâhil olma gerekçelerinden bağımsız olarak bir defa entegre olduktan sonra giderek artan oranda tüketici tercihiyle güçlendiklerini ve bu gücü rahatlıkla koruyabildiklerini desteklemektedir.

6.3.2.2. Sektör İncelemesi Kapsamında Yapılan Anketlere İlişkin Görüşler

- (760) Ön Rapor'da esas alınan anketlere yönelik olarak sunulan görüşlerde, ankete katılım gösteren satıcıların ölçekleri ve yetkinliklerine dair herhangi bir bilgi sağlanmadığı, gerçekleştirilen anketin kapsayıcılığının yeterli olup olmadığı noktasında şüphe olduğu, anket sonuçlarının güvenilirliğinin temini için ankete kaç kişinin katıldığı, bu katılımcıların yaşları, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, gelir düzeyleri gibi demografik özellikleri ve kullanılan oylamaların zaman içindeki dağılımı gibi bilgilerin açıklanması gerektiği ileri sürülmektedir.
- (761) Öncelikle vurgulamak gerekir ki, gerek satıcı gerekse tüketici anketi kapsamında, alanında bilgi sahibi ve oldukça deneyimli bir firmadan destek alınmıştır. Bu bağlamda, üzerinde çalışılan örneklem istatistiksel olarak anlamlı sonuç doğuracak kapsam ve nitelikte seçilmiştir. Satıcı anketi kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın analiz ve raporlaması 5.196 satıcı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ön Rapor'da pazaryerlerinde faaliyet gösteren satıcıların büyüklüklerini gözlemleyebilmek amacıyla satıcı firmaların işletme türü ve ilgili firmalarda çalışan kişi sayısına ilişkin veri de toplanmış olup bu veriler çerçevesinde yapılan analiz sonuçlarını yansıtan grafiklere (bkz. Grafik 55-56) yer verilmiş ve Ön Rapor genelinde bu grafiklerde yer alan bilgilere dayanılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.
- (762) Tüketici anketi kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın analiz ve raporlaması ise e-pazar yeri kullanıcısı olan 1.860 tüketici üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tüketici anketi çerçevesinde katılımcılara yönelik demografik bilgiler (tüketicilerin cinsiyeti, yaşı, hane büyüklüğü, aylık hane geliri, medeni durumu, çocuk sahibi olup olmama durumu, sosyo-ekonomik statü, eğitim ve çalışma durumu vb.) de toplanmış ve analiz edilmiştir. Bu

veriler çerçevesinde ortaya konulan anket raporu sonuçları, Ön Rapor'un kapsamıyla ilgili olduğu ölçüde değerlendirmelerde dikkate alınmıştır.

6.3.2.3. Ön Rapor'da Yer alan Politika Önerilerine İlişkin Görüşler

(763) Sektör paydaşları ve kamuoyu tarafından Ön Rapor'a ilişkin olarak dile getirilen görüşlerin büyük bir kısmının, Ön Rapor'da yapılan tespit ve değerlendirmeler sonucunda görüşe açılan politika önerilerine yönelik olduğu görülmektedir. Bu kapsamda aşağıda öncelikle ilgili görüşlere yer verilmekle birlikte, söz konusu görüşlere ilişkin değerlendirmeler ve nihai politika önerileri bir sonraki başlık altında detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

Geçit Bekçisi Düzenlemesine³¹⁴ İlişkin Görüşler

(764) Ön Rapor'un pazardaki olası rekabet sorunlarının bir çözümü olarak geçit bekçisi işlevi gören pazaryerlerine *ex-ante* yükümlülükler getirilmesi yönündeki önerisine paydaşlar tarafından çeşitli itirazlar yapılmıştır. Buna göre sunulan görüşlerde;

- Pazarın henüz erken bir evrede olmasına bağlı olarak geçit bekçisi tespitinin yapılamayacağı, yenilikçi ve değişken piyasa özelliği gösteren ilgili pazara müdahale edilmesinin hatalı sonuçlar doğurabileceği,
- DMA tasarısına benzerlik gösteren geçit bekçisi önerisinin, ülkemizin küreseldeki pazardan daha farklı bir görünüme sahip olması ve Türkiye pazarının AB'ye nazaran daha rekabetçi bir yapıya sahip olması nedeniyle gözden geçirilmesi gerektiği,
- Mevcut rekabet hukuku araçlarının kendini kayırma endişesini ele almak için yeterli olduğu,
- Bazı davranışların regüle edilmesinin, potansiyel olarak refah kaybına yol açabileceği, Kurumun daha hızlı hareket etmesini sağlayacak geçici tedbir gibi önlemlerin alınabileceği,

³¹⁴ Kurumumuz bünyesinde dijital piyasalara yönelik bir mevzuat çalışması yürütülmekte olup Ön Rapor'da ve işbu Nihai Rapor'da "Geçit Bekçisi" olarak nitelendirilen teşebbüslerin ilgili mevzuat çalışması kapsamında "Önemli Pazar Gücüne Sahip Teşebbüs" olarak tanımlanması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda işbu raporun devam eden bölümlerinde "Geçit Bekçisi Düzenlemesi", "Önemli Pazar Gücüne Sahip Teşebbüslere Yönelik Mevzuat Çalışması" olarak anılacak, bununla birlikte iki rapor arasındaki bütünlüğü korumak adına gereken yerlerde iki kavram birbirinin yerine geçecek şekilde de kullanılabilir.

- Geçit bekçisi tanımlaması için belirlenecek eşiklerde sabit değerler yerine pazar payı gibi sektör aktörlerinin konumlarını daha doğru ortaya koyabilecek ölçütlere yer verilmesi ve beklenen pazar payı hesabında e-ticaret pazarının ve Büyük Teknoloji Şirketleri (*Big-Tech*) olarak adlandırılan şirketlerin pazara olası girişlerinin dikkate alınması gerektiği,
- Geçit bekçisi niteliğinin kategori bazlı tanımlanmasından ziyade e-pazaryerinin toplam büyüklüğü esas alınarak tanımlanması gerektiği,
- Geçit bekçisi tanımlamasında sadece sayısal verilerin kullanılmasının yetersiz kalacağı ve tanımlamada piyasanın evrilmesi noktasında azalan rekabet edilebilirliği hedef alan niteliksel kriterlerin de baz alınması gerektiği,
- Geçit bekçilerine yönelik her türlü birleşme devralma işleminin bildirilmesi durumunda yoğunlaşma kontrolü rejiminin öngörülebilirliğinin ortadan kalkacağı ve devralmalara yönelik yatırım ve inovasyonun daralabileceği,
- Geçit bekçilerini regüle eden uygulamaların tam olarak kime yönelik olarak yapılacağı belirsiz olduğu,
- Geçit bekçisi önerisinin DMA ile benzerliğine işaret edilerek DMA'ya yönelik getirilen “güvenilir ampirik kanıttan yoksun olduğu”, “Avrupa piyasalarını aşırı regüle ettiği” ve “inovasyona zarar verdiği” şeklindeki eleştirilerin dikkate alınması gerektiği

belirtilmiştir.

Davranış Kodu Düzenlemesine İlişkin Görüşler

(765) Ön Rapor'un pazarın genelinde yaygın olduğu görülen asimetrik pazarlık gücüne çözüm olarak değerlendirdiği Davranış Kodu önerisine karşılık paydaşlar tarafından;

- Davranış Kodu önerisinin altında yatan pek çok konunun e-pazaryerleri arasındaki rekabet dinamikleriyle birlikte çözüme kavuşturulan hususlar olduğu ve Davranış Koduna duyulan ihtiyacın tartışmalı olduğu,

- Davranış Kodunun hangi kurum tarafından getirileceğinin belirtilmemiş olmasının yetki tartışmasını gündeme getirebileceği, bu konuda özellikle Ticaret Bakanlığı başta olmak üzere diğer kamu kurumlarıyla işbirliği yapılması gerektiği,
- Önerilen Davranış Kodu içeriğinin, Borçlar Kanunu, Tüketici Kanunu ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu gibi çeşitli kanun ve yönetmeliklerle örtüştüğü, ilgili düzenlemelerdeki emredici normların varlığının, davranış kodu özelinde bir düzenlemeye ihtiyacı gereksiz kıldığı

yönünde görüşler sunulmuştur.

İkincil Mevzuatın Güçlendirilmesi Önerisine İlişkin Görüşler

(766) Ön Rapor'da e-pazaryerleri tarafından kullanılabilirdiği belirlenen EKM şartları, münhasırlık koşulları ve sömürücü uygulamalar (aşırı veri toplanması ve gizlilik endişeleri, bilgi asimetrisi ve haksız sözleşme şartları/haksız ticari koşullar) bakımından pazardaki rekabeti azaltma ve adil rekabet ortamını bozma riski taşımaları nedeniyle rekabet hukuku ikincil mevzuatının platform ekonomileri temelinde gözden geçirilmesi ve detaylandırılması önerilerek hukuki belirliliğin sağlanması hedeflenmiştir. Bu öneri özelinde sunulan görüşlerden, önerinin memnuniyetle karşılandığı anlaşılmış olup paydaşlarca ilave olarak;

- 4054 sayılı Kanun'un sağladığı esnekliğin kullanılması suretiyle piyasa gücü eşliğinin esnetilmesinin ve zarar teorilerinin geniş yorumlanması veya gelişen içtihatlar ile birlikte yeni zarar teorilerinin geliştirilmesinin uygun olacağı, bu hususları konu alan platformlara özgü yeni bir ikincil mevzuatın ihdas edilmesi gerektiği,
- E-pazaryeri iş modelinin klasik dikey ilişki modeline benzemediği, bu nedenle e-pazaryerlerine ilişkin düzenlemelerin dikey sınırlamalara ilişkin mevzuat kapsamında yer almasının muhtemel sorunlara neden olabileceği,
- Öngörülen ikincil düzenlemede EKM koşullarının olumlu etkilerinin ve pazardaki etkin rekabetin sağlanabilmesi için gerekli bir enstrüman olduğunun da göz ardı edilmemesi gerektiği

ifade edilmiştir.

6.3.3. Ön Rapor'da Yer Alan Politika Önerilerinin Gözden Geçirilmesi ve Nihai Politika Önerileri

(767) Ön Rapor'da e-pazaryeri platformları pazarı özelinde gerek platform içi gerekse de platformlar arası rekabet bakımından bazı rekabet sorunları tespit edilmiş, tüketiciler bakımından öne çıkan endişeler vurgulanmıştır. Öne çıkan bu rekabet sorunları ve endişelere yönelik olarak, pazarın rekabetçiliğini temin etmek üzere, birbirini tamamlayıcı nitelikte üç politika önerisinin hayata geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiş ve aşağıda yer verilen üç temel politika önerisi sektör paydaşları ve kamuoyu nezdinde tartışmaya açılmıştır:

- i. Pazarda tüketicilere erişimde önemli pazar gücüne sahip olan pazaryer(ler)inin ve bu teşebbüslerin uymakla ve/veya kaçınmakla yükümlü oldukları davranışların öncül (*ex-ante*) olarak belirleneceği bir yasal düzenlemenin hayata geçirilmesi,
- ii. Pazarın geneline hâkim asimetrik pazarlık gücüne yönelik olarak "objektiflik", "şeffaflık", "açıklık" ve "öngörülebirlilik" temelinde bir "Platform Davranış Kodu"nun hayata geçirilmesi,
- iii. Ön Rapor'daki bulgular dikkate alınarak ikincil mevzuatın gözden geçirilerek güçlendirilmesi.

(768) Bu kapsamda Ön Rapor'da yer alan ve ilgili raporda öne çıkan rekabet sorunları ile tüketicilere ve pazarın geleceğine yönelik endişelerin, nitelikleri temel alındığında, ilgili politika önerilerinden hangisine/hangilerine konu olacağını gösterir özet öneri tablosuna aşağıda yer verilmektedir:

Tablo 49: Rekabet Sorunları ve Politika Önerileri

Rekabet Boyutu	Rekabet Sorunu	Rekabet İkincil Hukuku Mevzuatının Güçlendirilmesi	Platform Davranış Kodu	Önemli Pazar Gücüne Sahip Teşebbüslere Mevzuat Çalışması
Platformlar Arası Rekabet	Geniş EKM	✓		✓
	Dar EKM	✓		
	Münhasırlık	✓		
	Veriye Erişim/ Veri Taşınabilirliği		✓	✓
Platform İçi Rekabet	Listeleme/Sıralamada Kendini Kayırma			✓
	Satıcıların Verileri ile Kendi Ürününe Avantaj Sağlama			✓
	Haksız Ticari Uygulamalar	✓	✓	
	Platform Şeffaflığı		✓	
Tüketiciler	Aşırı Veri Toplama ve Gizlilik	✓		
	Bilgi Asimetrisi-Manipülasyon	✓	✓	
	Öldürücü devralmalar		✓	✓

(769) Yukarıda yer verilen tabloda özetlenen rekabet karşıtı endişeler ile her bir endişe özelinde getirilen politika önerileri; gerek kamuoyu görüşleri gerek çalıştayda dile getirilen paydaş görüşleri, Ön Rapor sonrası pazara ilişkin yaşanan gelişmeler ve Kurum nezdinde ve ilgili kamu kurumları nezdinde süren mevzuat çalışmaları çerçevesinde gözden geçirilmiş olup yapılan değerlendirmeler ile oluşturulan nihai politika önerileri aşağıda sunulmaktadır.

Önemli Pazar Gücüne Sahip Teşebbüslere Yönelik Mevzuat Çalışması

(770) “Geçit Bekçisi Düzenlemesi” önerisi Ön Rapor’da özetle aşağıdaki şekilde yer almıştır:

(771) *“Kurumumuz bünyesinde dijital piyasalara yönelik bir mevzuat çalışması yürütülmektedir. Bahsi geçen çalışma, özü itibarıyla temel platform hizmetleri niteliğindeki dijital piyasalarda yer alan geçit bekçisi niteliğindeki teşebbüslerin ve bunların kaçınmakla yükümlü oldukları davranışların tespit edilmesini ve kaçınılması gereken bu davranışlara ilişkin öncül bir yasal düzenlemesinin hayata geçirilmesini amaçlamaktadır.*

(772) E-pazaryeri platformları, bahsi geçen yasa çalışmasında ele alınan temel platform hizmetleri gruplarından 'çevrim içi aracılık hizmetleri' altında yer almaktadır. Bu kapsamda Ön Rapor'da öne çıkan rekabet endişelerine yönelik olarak geçit bekçisi olarak tayin edilecek teşebbüs(ler)e aşağıdaki yükümlülüklerin getirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir:

(773) Geçit bekçisi pazaryeri temel olarak;

- ✓ satıcılarına sözleşmesel veya fiili geniş EKM koşulu getirmemelidir.
- ✓ satıcılarının pazaryeri ile yaşadığı sorunlara yönelik olarak ilgili kamu otoriteleri ile iletişime geçmesini engelleyecek veya kısıtlayacak davranışlarda bulunmamalıdır.
- ✓ satıcıların faaliyetleri dolayısıyla edindiği kamuya açık olmayan veriyi bu satıcıların ürünleriyle rekabet halindeki kendi ürünlerinde kullanmaktan sakınmalıdır.
- ✓ platformundaki sıralamalarda kendi veya grubuna ait firmaların ürününe avantaj sağlamamalıdır.
- ✓ satıcılarına, platformdaki satışlarının karlılığını takip edebilmeleri bakımından performans araçlarına ücretsiz, etkin, kaliteli ve gerçek zamanlı erişim sağlamalıdır.
- ✓ satıcılarının veya tüketicilerin pazaryerine sağladıkları verileri başka platformlara taşınması önünde teknik veya davranışsal engel yaratmamalıdır.
- ✓ satıcılarına, veya satıcılarca yetkilendirilmiş üçüncü taraflara, satıcının pazaryerine sağladığı verilere ve bu veriden üretilen verilere ücretsiz, etkin, kaliteli ve gerçek zamanlı erişim sağlamalıdır.
- ✓ gerçekleştirdiği tüm devralmaları, 2010/4 sayılı Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'de yer verilen bildirim eşiklerinden bağımsız olarak Rekabet Kuruluna bildirmelidir.”

Önerinin Değerlendirilmesi

(774) Kurumumuz bünyesinde, e-pazaryerlerinin, hedeflenen dijital aktörlerin yalnızca bir tarafını temsil ettiği, önemli pazar gücüne sahip dijital platformların belirlenmesini ve uymaları gereken yükümlülüklerin ve

kaçınmaları gereken davranışların öncül olarak belirlenmesini amaçlayan bir mevzuat çalışması hâlihazırda sürmekte olup ilgili çalışmanın yakın zamanda sonuçlandırılması planlanmaktadır. Her ne kadar bahse konu mevzuat çalışmasının temel girdilerinden birini işbu sektör incelemesi oluşturmuş olsa da, ilgili mevzuat çalışmasının çok daha kapsayıcı bir gerekçe ile daha kapsamlı amaçları gerçekleştirmeye yönelik olduğunun altını çizmek önem taşımaktadır.

(775) Özellikle internet teknolojilerinde son yıllarda yaşanan hızlı değişim, dijital piyasaları ve tüketici alışkanlıklarını yeniden şekillendirmiş ve rekabet hukukunun da bu değişime ayak uydurması zorunlu hale gelmiştir. Dijitalleşmenin iş modelleri ve iş yapış yöntemlerinde doğurduğu bu köklü değişiklikler, tüketici seçeneklerinin artması ve bilgiye erişimin kolaylaşması; yenilikçi hizmetlerin sunulmasını teşvik ederek kalite ve fiyat rekabetinin artmasını sağlamıştır. Ancak gelinen noktada, dijitalleşmenin sağladığı söz konusu rekabetçi faydanın muhafaza edilemediği, bu dönüşümden sınırlı sayıda dijital platformun değer elde ettiği görülmektedir. Tüketici refahına zarar veren bu eğilim, pazarların yapısal özelliklerine ve dinamiklerine eşlik eden rekabet sorunlarından beslenmektedir.

(776) Dijital pazarların bahse konu özellikleri ve bu pazar dinamiklerine eşlik eden rekabet sorunları mevcut rekabet kurallarının uygulanmasını zorlaştırmakta ve kimi durumlarda bu kurallar yetersiz kalabilmektedir. Zira dijital alanda ortaya çıkan rekabet sorunları, alışlagelmiş zarar teorilerinin sınırlarını aşmıştır. Bu zorlukların yanı sıra, mevcut rekabet kurallarının pazardaki bozulmamış rekabeti korumayı hedeflemesi ve rekabete zarar veren davranışın meydana gelmesinden sonra müdahaleye elverişli olması, bahse konu pazarlarda mevcut olan yapısal sorunlara müdahaleyi etkisiz/etkinsiz/yetersiz kılmaktadır. Öte yandan soruşturma sürelerinin uzunluğu, bahse konu rekabet endişelerine kamu müdahalesini geciktirebilmekte, dijital pazarların söz konusu teşebbüsler lehine dönüşmeye devam etmesine ve rekabet sorunlarının da beraberinde büyümesine neden olabilmektedir. Bu çerçevede, rekabet hukukunun yetersiz kaldığı durumlar dikkate alınarak, mevcut rekabet kurallarını tamamlayan ve pazardaki yapısal

sorunları öncül bir şekilde sınırlandıracak ve bu pazarlardaki rekabeti öncül olarak koruyacak kuralların gerekliliği kaçınılmaz hale gelmiştir.

(777) Dünyada Avrupa Birliği, Birleşik Krallık, Almanya, ABD'nin yanı sıra Avustralya, Japonya, Hindistan gibi pek çok ülke rekabet otoritesi de son dönemlerde, artan şekilde, bu alanda rekabet hukukuna ek düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ortaya koyan çalışmalarda bulunmakta ve dijital piyasalardaki rekabeti öncül şekilde tesis edici ve koruyucu düzenlemeleri hayata geçirmektedir. Bu durum, dijital pazarlar bakımından ortaya konulan rekabet sorunlarının küresel ölçekte geçerli olduğuna işaret etmektedir. Bu çerçevede, 4054 sayılı Kanun'un ruhuna uygun olarak dijital piyasalardaki rekabeti öncül şekilde tesis edici ve koruyucu düzenlemelerin hayata geçirilmesi elzem hale gelmiştir.

(778) E-pazaryerlerinin de temel bir platform hizmeti sunuyor olmalarına bağlı olarak dijital piyasalar özelinde endişe uyandıran yapısal özellikleri taşıdıkları ve pazarın evrilme sürecine girdiği Ön Rapor'da tespit edilmiştir. Bu sonuç, temel bir platform hizmeti sunan önemli pazar gücüne sahip teşebbüslerin düzenlenmesine yönelik olarak yukarıda detaylı şekilde ortaya konulan ihtiyaç kapsamında e-pazaryerlerinin de düzenlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

(779) Bu çerçevede dijital pazarlara yönelik olarak devam eden mevzuat çalışması kapsamında; Ön Rapor'da yer verilen ve "Geçit Bekçisi Düzenlemesi" önerisi altında sayılan öneri niteliğindeki yükümlülükler ek olarak, önemli pazar gücüne sahip teşebbüslerin, ticari kullanıcıların, ilgili temel platform hizmetlerini sunan rakip teşebbüsler ile çalışmalarını, aynı ürün veya hizmetler bakımından kendi veya farklı çevrim içi erişim kanalları üzerinden son kullanıcılara teklif vermelerini ve son kullanıcılarla sözleşme yapmalarını, bu kanallar aracılığıyla kendi mal veya hizmetlerinin reklamını yapmalarını kısıtlamasını veya zorlaştırmasını, rakip teşebbüsler ile çalışırken belirli bir mal veya hizmet için farklı fiyat veya koşullar sunmalarını engellemesini, eş deyişle önemli pazar gücüne sahip teşebbüsün EKM şartı ve münhasırlık uygulamalarına başvurmasını önleyici yükümlülükler getirilmesi de hedeflenmektedir. Ön Rapor'da da belirtildiği üzere, hâlihazırda yapısı gereği

yoğunlaşmaya eğilimli olan dijital pazarlarda münhasırlık uygulamalarına başvurulması, pazarın daha da yoğunlaşmasını tetikleyebilecektir. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, önemli pazar gücüne sahip teşebbüslerin bu tür uygulamalarının yasaklanması pazardaki rekabetin tesisi için önem arz etmektedir.

(780) Ön Rapor'da yer verilen yükümlülüklerle ilaveten mevzuat çalışması ile getirilmesi planlanan bir diğer yükümlülük, temel platform hizmetlerinin ve yan hizmetlerin birlikte işlerliğinin sağlanmasına ilişkindir. Bu kapsamda, gerek yatay gerekse dikey birlikte işlerliğin sağlanması önem arz etmekte, bu sayede gerek platformlar arası gerekse platform içi adil rekabet ortamının korunması mümkün olabilmektedir. Mevzuat çalışması ile ayrıca önemli pazar gücüne sahip teşebbüslere getirilen bir diğer yükümlülük, ticari kullanıcılara, temel platform hizmetleri ve yan hizmetlerin kapsamı, kalitesi ve performansı ile ücretlendirme esasları hakkında yeterli bilgi sağlayarak platform şeffaflığını tesis etmelerine yöneliktir. Bu kapsamda geniş tanımla önemli pazar gücüne sahip teşebbüsler ile ticari kullanıcılar, daha dar bir tanımla ise önemli pazar gücüne sahip e-pazaryerleri ile satıcılar arasındaki ilişkilerin şeffaf hale getirilmesi platform içi rekabetin korunması ve güçlendirilmesi bakımından kritik bir alan teşkil etmektedir.

(781) Bununla birlikte, Ön Rapor'da yer verilen ve satıcılarının pazaryeri ile yaşadığı sorunlara yönelik olarak ilgili kamu otoriteleri ile iletişime geçmesini engelleyecek veya kısıtlayacak davranışlarda bulunulmaması yönündeki önerinin gerek niteliği gerekse de daha kapsayıcı nihai amaçlara yönelmesi nedeniyle, ilgili Bakanlıklarca düzenlenmesinin daha uygun olduğu değerlendirilen Davranış Kodu düzenlemesi çerçevesinde ele alınmasının daha uygun olduğu değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, ilgili öneriye ilişkin olarak, önemli pazar gücüne sahip teşebbüslere yönelik mevzuat çalışması kapsamında ayrıca bir düzenlemeye yer verilmesinin halihazırda gerekli olmadığı sonucuna varılmıştır.

(782) Ayrıca Ön Rapor kapsamında önemli pazar gücüne sahip pazaryerleri bakımından sunulan “gerçekleştirdiği tüm devralmaları, 2010/4 sayılı Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ'de

yer verilen bildirim eşiklerinden bağımsız olarak Rekabet Kuruluna bildirmelidir” şeklindeki politika önerisi, 04.03.2022 tarihinde 31768 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan *Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliğ (Tebliğ No:2010/4)’de Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ* kapsamında hayata geçirilmiştir. İlgili değişiklik ile “teknoloji teşebbüsleri” tanımı Tebliğ’e eklenerek bu teşebbüslerin devre konu taraf olduğu işlemler bakımından ilave bir bildirim yükümlülüğü getirilmiştir.

(783) Dijital pazarlarda önemli pazar gücüne sahip teşebbüsler tarafından gerçekleştirilen işlemler ile yeni kurulan veya gelişmekte olan girişimlerin devralınması şeklindeki işlemlerin bildirim yükümlülüğüne ve dolayısıyla rekabet otoritelerinin incelemesine tabi olamaması ihtimali, tüm dünyada birleşme ve devralmaların kontrolü bakımından dile getirilen endişelerin başında gelmektedir. Bu çerçevede söz konusu düzenleme başta e-pazaryerleri olmak üzere Tebliğ’de yer alan teknoloji teşebbüsü tanımına dâhil olan teşebbüsleri kapsamaktadır. Bu çerçevede bu teşebbüslerin devralınmasına yönelik işlemlerin büyük ölçüde Kurum denetimine tabi olması ve bahsi geçen teşebbüslere yönelik öldürücü devralmaların önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Sonuç olarak Ön Rapor’da yer verilen önerinin tersten bir bakış açısıyla ancak aynı sonuçları tesis edecek şekilde hayata geçirildiği değerlendirilmektedir.

(784) Son olarak, sektör paydaşları tarafından Ön Rapor’un “Geçit Bekçisi Düzenlemesi” önerisi kapsamında ileri sürülen tüm endişelerin hâlihazırda yürütülen mevzuat çalışması kapsamında dikkate alındığı ve büyük bir katma değer yarattığı önemle belirtilmelidir.

Platform Davranış Kodu Düzenlemesi

(785) “Platform Davranış Kodu Düzenlemesi” önerisi Ön Rapor’da özetle aşağıdaki şekilde yer almıştır:

(786) “Sektör incelemesi kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar, e-pazaryeri platformlarında yer alan satıcıların oldukça küçük ölçekli işletmeler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, pazaryerleri lehine asimetric pazarlık gücüne işaret etmekte olup yoğunlaşma eğilimi ile birlikte söz konusu pazarlık gücü dengesizliğinin daha da derinleşebileceği değerlendirilmektedir. Bahsi geçen

asimetrik pazarlık gücü, e-pazaryerlerinin ticaret koşullarını tek taraflı belirleyebilmesine imkân sağlarken, karşılığında satıcılar bakımından öngörülemez ve ticari riskin orantısız şekilde üstlenildiği bir ticaret ortamı yaratmaktadır. Bu çerçevede pazarın geneline hâkim olan asimetrik pazarlık gücünün, pazardaki katılımcıların tamamı için adil sonuçlar üretmesini teminen ve ikili ilişkilerde referans teşkil etmek üzere 'objektiflik', 'şeffaflık', 'açıklık' ve 'öngörülebilirlik' temelinde bir 'Platform Davranış Kodu'nun hayata geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

(787) Bu doğrultuda Platform Davranış Kodunun aşağıda genel itibarla sunulan hükümleri içermesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir:

- ✓ Sözleşme koşulları açık ve anlaşılır bir dilde yazılı ve satıcılar bakımından her aşamada kolayca erişebilir olmalıdır.
- ✓ Satıcının hesabının hangi durumlarda askıya alınacağı veya ne tür kısıtlamaların ne zaman, hangi koşullar altında ve nasıl uygulanacağı hususları gerekçeleriyle birlikte sözleşme hüküm ve koşullarında açıklanmalıdır.
- ✓ Sözleşme koşullarında yapılması planlanan değişikliklere ilişkin olarak, satıcılar makul süre öncesinde bilgilendirilmeli ve satıcının ilgili değişiklik nedeniyle sözleşmeyi haklı sebeple sonlandırma hakkı bulunmalıdır.
- ✓ Sözleşme koşulları geriye dönük şekilde değiştirilmemelidir.
- ✓ Satıcıyla ilişkilerin dondurulması veya sonlandırılması durumunda bilgilendirme, 30 gün öncesinde ve gerekçeleriyle birlikte yapılmalıdır.
- ✓ Pazaryerinin listeleme/sıralamada dikkate aldığı kriterler ve bu kriterlerin önemi, satıcılara, sözleşme ve koşullar dâhilinde açıklanmalıdır.
- ✓ Pazaryerinin, kargo gibi yan hizmetleri sunmasına ilişkin koşul ve şartlar, sözleşme hüküm ve koşullarında açıkça yer almalıdır.
- ✓ Pazaryerinin satıcılardan talep ettiği bedel ve ücretlere ilişkin genel ücret tarifesi şeffaf bir şekilde satıcıların erişimine açık olmalıdır. Bu ücretlerin, satıcılar bakımından hangi durum ve şartlarda farklılaşacağı hususu da ilgili sözleşme hüküm ve koşullarında açıklanmalıdır.

- ✓ Pazaryerleri, tüketici ve satıcıların pazaryerine sağladıkları verilere erişimlerini sağlamalıdır.
- ✓ Pazaryerleri, satıcı şikâyetlerine yönelik olarak satıcıların kolayca ulaşabileceği, ücretsiz ve makul sürede çözüm sunan bir dâhili bir birim kurmalıdır.”

Önerinin Değerlendirilmesi

(788) Ön Rapor’da yer verilen Davranış Kodu önerisinin temelinde, e-pazaryerinin sahibi olan platform ile platform hizmetinin kullanıcısı olan satıcılar arasındaki asimetrik pazarlık gücünün satıcıların adil olmayan ticari koşullara maruz kalmasına neden olacağı endişesi bulunmaktadır. Bu anlayış, e-pazaryeri sağlayıcısı olan platform hâkim durumda olmasa bile satıcının e-pazaryerine olan ekonomik bağımlılığının bir sonucu olarak e-pazaryerinin bu asimetrik pazarlık gücüne sahip olduğu düşüncesini içermektedir. Dolayısıyla, 4054 sayılı Kanun’un “hâkim durumda olma” eşiği³¹⁵ dikkate alındığında Ön Rapor’un Davranış Kodu önerisinin hâkim durumda olmayan e-pazaryerlerini de içerecek şekilde daha geniş bir ölçekte uygulanmasının gerekebileceği ve bu nedenle ilgili Bakanlıklarca hayata geçirilmesinin uygun olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca Ekonomi Reformları Eylem Planı’nda³¹⁶ bu hususa ilişkin mevzuat çalışmasının yürütülmesi bakımından Ticaret Bakanlığının yetkili kılındığı anlaşılmıştır.

İkincil Mevzuatının Güçlendirilmesi

(789) “İkincil Mevzuatın Güçlendirilmesi” önerisi Ön Rapor’da özetle aşağıdaki şekilde yer almıştır:

³¹⁵ Hâlihazırda yürürlükte olan 4054 sayılı Kanun’da hâkim durum eşiği yer almakla birlikte, sürmekte olan mevzuat çalışmasının tamamlanması ile 4054 sayılı Kanun’da ayrıca “önemli pazar gücüne sahip teşebbüs” eşiğinin yer alması da söz konusu olabilecektir. Bununla birlikte, her iki eşiğin de yürürlükte olduğu varsayımı altında dahi, Davranış Kodu ile düzenlenmesi gereken hususların, birçok durumda bu eşiklerden daha geniş bir kümede yer alan teşebbüsleri, bazı durumlarda da sektörün tamamını hedeflemesi söz konusu olabilecektir. Bu nedenle, bahse konu uygulama esnekliğini sağlayabilmek adına, Davranış Kodu önerisi altında değerlendirilen düzenlemelerin ilgili Bakanlıklarca ele alınmasının daha uygun olduğu sonuç ve kanaatine ulaşılmıştır.

³¹⁶ <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/03/Ekonomi-Reform-Takvimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.03.2022.

- (790) “E-pazaryeri platformlarının da dahil olduğu dijital piyasalardaki hızlı yoğunlaşma eğilimi, yerleşik teşebbüslere, diğer fîli veya potansiyel rakiplerce yakalanması zor bir pazar gücü ve konumu vermektedir. Buna bağlı olarak bu piyasalar bakımından rekabet hukuku kurallarının, genel olarak, daha muhafazakâr ve sert şekilde uygulanması ihtiyacı doğmaktadır. Bu ihtiyaca binaen, rekabet hukuku kurallarının nasıl uygulanacağını düzenleyen ikincil mevzuatın platform ekonomisi bakımından gözlemlenen belirsizlikleri ortadan kaldıracak şekilde güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- (791) Ön Rapor bulguları, platformlarca kullanılan EKM ve münhasırlık uygulamaları bakımından bu kapsamda bir ihtiyacın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Platformlar bakımında EKM ve münhasırlık uygulamalarının, 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi veya 6. maddesi kapsamında değerlendirilebilecek olmakla birlikte, gerek nitelikleri gerekse de uygulama esasları bakımından güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Nitekim sektör incelemesinde yer verilen tespitler, platform EKM ve münhasırlık koşullarının rekabet üzerinde, geleneksel EKM’den daha sınırlayıcı etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle etkin bir müdahale bakımından ikincil düzenlemelerde, hem müdahale eşiklerinin düşürülmesinin hem de yaklaşım esaslarının değiştirilmesinin fayda sağlayabileceği değerlendirilmektedir.
- (792) Ön Rapor’daki tespitler doğrultusunda ikincil mevzuatın güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilen bir diğer alan, platformların sömürücü nitelikteki uygulamalarına ilişkindir. Bu kapsamda, (i) aşırı veri toplanması ve gizlilik konuları, (ii) tüketicilerin bilgi asimetrisi nedeniyle savunmasız hale gelmesi ve doğru bilgiye dayalı tercihte bulunmasının sınırlanması ve (iii) haksız sözleşme şartları/haksız ticari uygulamalar platform ekonomilerinde sömürücü niteliğiyle daha sık gündeme gelmektedir. Bu konuların 4054 sayılı Kanun’un 6. maddesi kapsamındaki değerlendirmelere nasıl yansıtılacağına ilişkin olarak hazırlanacak ikincil mevzuat düzenlemesinin rekabet hukuku uygulamasına katkı sunacağı değerlendirilmektedir.”

Önerinin Değerlendirilmesi

- (793) Ön Rapor’da yer alan İkincil Mevzuatın Güçlendirilmesi önerisine yönelik olarak sunulan paydaş ve kamuoyu görüşleri genellikle; 4054 sayılı Kanun’un

sağladığı esnekliğin kullanılması suretiyle piyasa gücü eşiğinin esnetilmesinin ve zarar teorilerinin geniş yorumlanmasına imkân tanınması bakımından platformlara özgü yeni ikincil mevzuatın ihdas edilmesinin önem arz ettiği, e-pazaryerinin iş modelinin farklılaşmasının, e-pazaryerlerine ilişkin düzenlemelerin dikey sınırlamalara ilişkin mevzuat kapsamında yer almasının muhtemel sorunlara neden olabileceği, ayrıca öngörülen ikincil düzenlemede EKM koşullarının olumlu etkilerinin de dikkate alınması gerektiği ekseninde şekillenmiştir. Paydaş görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, e-pazaryerleri platformları pazarının ve daha geniş anlamda ise dijital pazarların, geleneksel pazarlardan farklılaşması ve pazaryerleri ile satıcı arasındaki dikey ilişkinin net bir şekilde ortaya koyularak özellikle dijital platformların MFN ve münhasırlık uygulamalarına yönelik çerçevenin belirginleştirilmesi bakımından ilgili ikincil mevzuatların gözden geçirilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

(794) Diğer taraftan, Ön Rapor'da yer verilen tespitler doğrultusunda ikincil mevzuatın güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilen bir diğer alanın, platformların sömürücü nitelikteki uygulamaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Esasen birden fazla endişeyi kapsayan bu başlığın kendi içinde alt kırılımlarına göre değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. İlk olarak dijital platformların haksız sözleşme koşulları olarak isimlendirilen uygulamalarının ağırlıklı olarak ilgili Bakanlıklarca düzenlenmesinin uygun olacağı kanaatine varıldığının ve Ekonomi Reformları Eylem Planı'nda³¹⁷ bu hususa ilişkin mevzuat çalışmasının yürütülmesi bakımından Ticaret Bakanlığının yetkili kılındığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Ancak bu endişe altında değerlendirilebilecek olan EKM şartları ve münhasırlık uygulamaları ise önemli pazar gücüne sahip teşebbüslere yönelik mevzuat çalışması nezdinde ele alınmış olmakla birlikte bu hususlara ilişkin ikincil mevzuatın güncellenerek güçlendirilmesi ihtiyacının mevcudiyetini koruduğu belirtilmelidir. Bunun yanı sıra, haksız ticari uygulamaların bir anlamda beslendiği platform şeffaflığına yönelik endişeler bakımından, mevzuat çalışması kapsamında önemli pazar gücüne sahip teşebbüslere yönelik

³¹⁷ <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/03/Ekonomi-Reform-Takvimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.03.2022.

sunulan platform hizmeti nezdinde şeffaflığın sağlanmasına yönelik yükümlülükler getirilmesi öngörülmektedir. Bu nedenle EKM şartları ve münhasırlık uygulamaları ile platform şeffaflığının sağlanması dışında, haksız sözleşme koşullarına ilişkin olarak, bu aşamada Kurumun yeni bir görev üstlenmesinin gerekli olmadığı değerlendirilmektedir.

(795) Ön Rapor'da ikincil mevzuat gerekliliğinin işaret edildiği bir diğer alan olan aşırı veri toplama ve gizlilik endişesine ilişkin olarak, hâlihazırda yürütülen mevzuat çalışması kapsamında, veri birleştirme ve işlemeye yönelik aksiyon alınmıştır. Buna ek olarak yine Ön Rapor'da ikincil mevzuata ihtiyaç gösterdiği değerlendirilen bilgi asimetrisi ve manipülasyona ilişkin endişe bakımından mevzuat çalışması ile getirilen platform şeffaflığını sağlama yükümlülüğünün büyük ölçüde çözüm teşkil edeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca ilgili Bakanlıklarca yürütülecek olan mevzuat çalışmaları kapsamında şeffaflığa yönelik olarak getirilebilecek olan düzenlemelerin bu endişeyi ortadan kaldırma noktasında tamamlayıcı olacağı da değerlendirilmektedir.

(796) Tüm bu hususlara ek olarak, Kurumumuz bünyesinde yürütülmekte olan mevzuat çalışması kapsamında önemli pazar gücüne sahip teşebbüslerin tespitine ve bu teşebbüslere getirilmesi beklenen yükümlülüklerle açıklık kazandırmak ve ilgili mevzuatın uygulama koşullarını netleştirmek adına ek bir ikincil mevzuat çalışmasına ihtiyaç duyulabileceği değerlendirilmektedir. Bu ikincil mevzuatın da, gerek önemli pazar gücüne sahip teşebbüslere yönelik mevzuat çalışması gerekse de rekabet hukuku ikincil mevzuatının güçlendirilmesi bakımından tamamlayıcı bir nitelik taşıyacağı aşikârdır.

(797) Tüm bu değerlendirmeler ışığında, e-pazaryerleri platformları pazarında ortaya çıkabilecek rekabet sorunları ve bu sorunlara hangi politika araçları ile müdahale edileceğine ilişkin nihai politika önerileri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 50: Rekabet Sorunları ve Nihai Politika Önerileri

Rekabet Boyutu	Rekabet Sorunu	Rekabet Hukuku İkincil Mevzuatının Güçlendirilmesi	Önemli Pazar Gücüne Sahip Teşebbüslere Yönelik Mevzuat Çalışması
Platformlar Arası Rekabet	Geniş EKM	✓	✓
	Dar EKM	✓	✓
	Münhasırlık	✓	✓
	Veriye Erişim/Veri Taşınabilirliği		✓
Platform İçi Rekabet	Kendini Kayırma		✓
	Satıcıların Verileri ile Kendi Ürününe Avantaj Sağlama		✓
	Platform Şeffaflığı		✓
Tüketiciler	Veri Birleştirme ve İşleme		✓
	Öldürücü devralmalar	✓	✓

(798) Sonuç olarak, Ön Rapor ile Nihai Rapor arasında geçen dönemde çok kategorili çevrim içi pazaryerleri pazarında yaşanan gelişmelerin, Ön Rapor'da yapılan tespitlerin doğruluğunu ve bu tespitlere dayalı öngörülerin gerçekleştiğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, önemli bir pazar aksaklığı teşkil eden evrilmenin, çok kategorili çevrim içi pazaryeri platformları bakımından bir pazar gerçeği haline geldiği görülmektedir. Ayrıca mevcudiyeti Ön Rapor'da yer verilen ve pazar payı asimetrisinin giderek belirginleşmesi yönündeki gidişatın, birleşme ve devralma işlemlerini tetikleyebileceği yönündeki öngörünün de gerçekleştiği söylenebilecektir. Bahse konu gelişmelerin, pazara, doğru araçlarla doğru zamanda müdahale edilmesi gerekliliğinin önemini ortaya koyduğu değerlendirilmektedir.

(799) Dolayısıyla ilgili gelişmeler ışığında Ön Rapor'da ortaya konulan politika önerilerinin nihai hale getirilmesi ile birlikte, işbu Nihai Rapor, başta çok kategorili çevrim içi pazaryeri platformları olmak üzere temel platform hizmetlerine yönelik öncül düzenlemelerin hayata geçirilmesini hedefleyen mevzuat çalışmasına zemin hazırlamış, bu yöndeki çalışmalara hız kazandırmıştır.

Saygılarımızla arz olunur.

KAYNAKÇA

AKMAN P. ve D. SOKOL (2016), "Online RPM and MFN Under Antitrust Law and Economics", *Review of Industrial Organization* 50(2).

ARMSTRONG M. (2006), "Competition in Two-Sided Markets" *The RAND Journal of Economics*, 37(3), s. 668-91, <https://doi.org/10.1111/j.1756-2171.2006.tb00037.x>, Erişim Tarihi: 05.04.2021.

BKartA, (2016), "The market power of platforms and networks, Executive Summary, https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Berichte/T_hink-Tank-Bericht-Zusammenfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=4, Erişim Tarihi: 25.07.2020.

BOTTA M. ve WIEDEMANN K. (2019), "Exploitative Conducts in Digital Markets: Time for a Discussion after the Facebook Decision", *Journal of European Competition Law & Practice*, 2019, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

BUCCIROSSI P. (2015), "Vertical Restraints On E-Commerce And Selective Distribution", *Journal of Competition Law & Economics*, Volume 11, Issue 3, 747-773, <https://doi.org/10.1093/joclec/nhv022>, Erişim Tarihi: 02.03.2021.

BUDZINSKI O. ve K.H. KOHLER (2015), "Is Amazon The Next Google?", 20 Ilmenau Economics Discussion Papers, No:97.

BUNDESKARTELLAMT (2020), Consumer Rights and Online User Reviews: Need For Action, https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/EN/Schriftenreihe_Digitales_VIII.pdf?__blob=publicationFile&v=2, Erişim Tarihi: 15.03.2021.

BUITEN M.C. (2020), "Exploitative Abuses In Digital Markets: Between Competition Law And Data Protection Law", *Journal of Antitrust Enforcement*, ET: 09.02.2021.

CMA (2020), Online platforms and digital advertising https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fa557668fa8f5788db46efc/Final_report_Digital_ALT_TEXT.pdf, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

COOMBS J. (2014), "Most Favored Customer Clause and Competition Law: An Overview of EU and National Case Law", *e-Competitions -Institute of Competition Law*.

COLLYER K., H. MULLAN ve N. TIMAN (2017), "Measuring Market Power in Multi-Sided Markets", <http://www.oecd.org/competition/rethinking-antitrust-tools-for-multi-sided-platforms.htm>, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

Competition Commission of India (2020), "Market Study on E-commerce in India", https://www.cci.gov.in/sites/default/files/whats_newdocument/Market-study-on-e-Commerce-in-India.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

CREMER J., Y. MONTJOE ve H. SCHWEITZER (2019), "Competition Policy for the Digital Era",

<https://ec.europa.eu/competition/publications/reports/kd0419345enn.pdf>,
Erişim Tarihi: 10.01.2021.

CUNNIGHAM C., EDERER F., MA S. (2021), “Killer acquisitions”
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3241707, Erişim
Tarihi: 20.04.2021.

DEMİRDÖĞMEZ M., N. GÜLTEKİN ve Y.H. TAŞ (2018), Türkiye’de E-ticaret
Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi, *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, Vol.
8, No.15, s. 2216-2237.

Digital (2020), <https://wearesocial.com/digital-2020>, Erişim
Tarihi:15.02.2021.

Digital 2020: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey>,
Erişim Tarihi: 15.02.2021.

Digital 2021: Turkey, <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>,
Erişim Tarihi: 15.02.2021.

Digital 2021, “The Latest Insights Into The ‘State Of Digital’”,
<https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

DOĞAN C. (2021), “E-Ticaret Platformları Özelinde Çok Taraflı Pazarlar:
Rekabet Hukuku Ve İktisadı Açısından Yaklaşım”, Doktora Tezi.

DRYDEN N., KHODJAMIRIAN S. ve J. PADILLA, “The Simple Economics of
Hybrid Marketplaces”,
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3650903, Erişim
Tarihi: 20.03.2021.

“E-commerce Payments Trends Report: Turkey” (2020),
<https://www.jpmorgan.com/merchant-services/insights/reports/turkey-2020>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

EDELMAN B. ve J. WRIGHT (2015), “Price Coherence and Excessive
Intermediation”, *Quarterly Journal of Economics*, 130(3).

Emarketer (2019), Global Ecommerce 2019,
<https://www.emarketer.com/content/global-ecommerce-2019>, Erişim
Tarihi: 10.02.2021.

Emarketer (2021), “Worldwide ecommerce will approach \$5 trillion this year”,
<https://www.emarketer.com/content/worldwide-ecommerce-will-approach-5-trillion-this-year>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

European Commission (2017), “Final Report on the E-commerce Sector
Inquiry”,
https://ec.europa.eu/competition/antitrust/sector_inquiry_sw_d_en.pdf,
Erişim Tarihi: 28.01.2021, s. 34.

European Commission (2020), “Support studies for the evaluation of the VBER
Final report”, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/->

[/publication/93f52e95-a92e-11ea-bb7a-01aa75ed71a1/language-en](#), Erişim Tarihi: 15.02.2021.

EVANS D. S. (2020), "Vertical Restraints in a Digital World", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3551597, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

EZRACHI A. (2015), "The competitive effects of parity clauses on online commerce", *European Competition Journal*, 11:2-3, 488-519.

European Parliament (2015), "Online consumer reviews, The case of misleading or fake reviews", <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/online-consumer-reviews---the-case-of-misleading-or-fake-reviews.pdf>, Erişim Tarihi: 09.03.2021.

FRANCK J. ve M. PEITZ (2019), "Market Definition and Market Power in the Platform Economy", Centre on Regulation in Europe, https://www.cerre.eu/sites/cerre/files/2019_cerre_market_definition_market_power_platform_economy.pdf, Erişim Tarihi: 11.01.2021.

FLETCHER A. VE HVIID M. (2016), "Broad Retail Price Mfn Clauses: Are They Rpm 'At its Worst'?", *Antitrust Law Journal* 81(1) American Bar Association.

FRELS J. K., SHERVANI T. ve R.K. SRIVASTAVA (2003), "The Integrated Networks Model: Explaining Resource Allocations In Network Markets". *Journal of Marketing*, 67 (January): 29-45.

Furman Report (2019), "Unlocking Digital Competition", Report of the Digital Competition Expert Panel, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/785547/unlocking_digital_competition_furman_review_web.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2021.

GAWER A. ve M. CUSUMANO (2012), "Industry Platforms and Ecosystem Innovation", <https://core.ac.uk/download/pdf/78063781.pdf>, Erişim Tarihi: 06.04.2021.

GRAEF I. (2019), "Differentiated Treatment in Platform-to-Business Relations: EU Competition Law and Economic Dependence", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3597678, Erişim Tarihi: 29.02.2021.

HAUCAP J. ve U. HEIMESHOF (2014) "Google, Facebook, Amazon, eBay: Is the Internet Driving Competition or Market Monopolization?", *11 International Economics and Economic Policy* 49.

HOPPNER T. (2019), "The EU's Competition Investigation into Amazon's Marketplace" https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3495203, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

"Investigation of Competition in Digital Markets" (2020), Subcommittee on Antitrust", Commercial and Administrative Law of The Committee on The

Judiciary, https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/competition_in_digital_markets.pdf?utm_campaign=4493-519, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

JOHANSEN B. O. ve T. VERGE (2017), "*Platform price parity clauses with direct sales*", *Working Papers in Economics* 01/17, University of Bergen, Department of Economics.

Jungle Scout's (2021), "*The State of the Amazon Seller*" https://www.junglescout.com/amazon-seller-report/?vgo_ee=s8%2FAMhKZp1NRBsCIM%2F26R33aGdeuwhwG%2BmCVVtILG1o%3D&utm_source=ActiveCampaign&utm_medium=email&utm_content=%5BTOMORROW%5D+New+Webinar%21+Find+a+Winning+Category+in+2021&utm_campaign=JS+-+Find+a+Winning+Category+in+2021+Webinar+-+Invite+2, Erişim Tarihi:1.4.2021

KAMEPALLI S. K., R. RAJAN ve L. ZINGALES, (2021), "Kill Zone", NBER Working Paper No. 27146.

KHAN L. M. (2017), "Amazon's Antitrust Paradox" The Yale Law Journal, https://www.yalelawjournal.org/pdf/e.710.Khan.805_zuvfyyeh.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

KOEPP H. V. (2019), "Virtual Competition: Challenges in Competition Law Regarding Online Platforms" <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8997593&fileId=8997594>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

Lear Report (2012), "Can 'Fair' Prices Be Unfair? A Review Of Price Relationship Agreements", <https://www.learlab.com/publication/1145/>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

MANDRESCU D. (2017), "Applying EU Competition law to Online Platforms: The Road Ahead".

MULPURU S. ve B. K. WALKER, FORRESTER (2012), "Why Amazon Matters Now More Than Ever 5".

O'DONOGHUE R. ve A. J. PADILLA (2006), The Law And Economics Of Article 82 EC, HART Publishing, Oregon.

OECD (2013), "Electronic and Mobile Commerce" [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=D/STI/ICCP/IE/IIS\(2012\)1/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=D/STI/ICCP/IE/IIS(2012)1/FINAL&docLanguage=En), Erişim Tarihi: 10.02.2021.

OECD (2013), "Exploring the Economics of Personal Data: A Survey of Methodologies for Measuring Monetary Value", OECD Digital Economy Papers, No. 220, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5k486qtxldmq-en>.

OECD (2016), "Big Data: Bringing Competition Policy To The Digital Era" <https://www.oecd.org/competition/big-data-bringing-competition-policy-to-the-digital-era.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

OECD (2018), “Quality Considerations in Digital Zero-Price Markets”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)14/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)14/en/pdf), Erişim Tarihi: 05.02.2021.

OECD (2019), “Implications of E-commerce for Competition Policy - Background Note”, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)3/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)3/en/pdf), Erişim Tarihi: 20.02.2021.

OECD (2019), “Unpacking E-commerce: Business Models, Trends and Policies”, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/23561431-en>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

OECD (2020), “E-commerce in the time of COVID-19”, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/e-commerce-in-the-time-of-covid-19-3a2b78e8/#figure-d1e153>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

OECD (2020), “World Trade Organization, Handbook on Measuring Digital Trade”, Version 1, [Inter-Agency Task Force on International Trade Statistics](#), Erişim Tarihi: 10.02.2021.

OECD (2020), “The role of online platforms in weathering the COVID-19 shock”, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/the-role-of-online-platforms-in-weathering-the-covid-19-shock_2a3b8434-en, Erişim Tarihi: 14.02.2021.

OECD (2020), “Consumer Data Right and Competition” *Note By Biac*, [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD\(2020\)46/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD(2020)46/en/pdf), Erişim Tarihi: 09.02.2021.

PADILLA J., S. PICCOLO ve N. WATSON (2020), “Price And Content Platform Parity: A Tale Of Two Industries”. Boick A. ve Kenneth Cortts (2016), “The Effects of Platform Most-Favored-Nation Clauses on Competition and Entry”, *Journal of Law and Economics*, 2016, vol. 59, no. 1, 105 – 134.

PARKER G., G. PETROPOULOS ve M. ALSTYNE (2020), “Digital Platforms and Antitrust”.

SARIÇİÇEK C. (2020), “Me, Myself and Amazon”, Master Tezi, European International Business, Competition and Regulatory Law, Freie Universitat Berlin.

SCHMIDT H. (2017), “Taming the Shrew: There’s No Need for a New MarketPower Definition for the Digital Economy”, Faculty of Law, Stockholm University Research Paper No. 17, <https://ssrn.com/abstract=3048266>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

SCHWEITZER H. (2018), “Modernising the law on abuse of market power”, Report for the Federal Ministry for Economic Affairs and Energy.

Statista (2019), Global retail e-commerce sales 2014-2023, <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Statista (2021), E-commerce Worldwide , <https://www.statista.com/topics/871/online-shopping/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

Statista (2021), Retail e-commerce sales CAGR forecast in selected countries from 2020 to 2024, <https://www.statista.com/statistics/220177/b2c-e-commerce-sales-cagr-forecast-for-selected-countries/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Statista (2021), Distribution of internet users worldwide as of 2019, by age group, <https://www.statista.com/statistics/272365/age-distribution-of-internet-users-worldwide/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

STEWART C. ve Y. TIAN (2006), "History of E-Commerce", M. Khosrow-Pour (Ed.). *Encyclopedia of E-Commerce, E-Government, and Mobile Commerce*. London: Idea Group Reference.

STIGLER G. J. (2019), "Committee for the Study of Digital Platforms Market Structure and Antitrust Subcommittee Report", <https://www.chicagobooth.edu/-/media/research/stigler/pdfs/digital-platforms---committee-report---stigler-center.pdf>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

The European Consumer Organisation- BEUC (2019), The Role of Competition Policy in Protecting Consumers' Well-being in the Digital Era, https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-054_competition_policy_in_digital_markets.pdf, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

THEPOT, F., (2013), "Market Power in Online Search and Social Networking:A Matter of Two-Sided Markets" 36(2) World Competition 195, 205-217.

TURBAN E., D. KING, J. K. LEE, T. P. LIANG ve D. C. TURBAN (2018), "Electronic Commerce 2018. A Managerial and Social Networks Perspective. E-book: Springer", <https://www.springer.com/gp/book/9783319362700>, Erişim Tarihi: 01.02.2021.

TÜBİSAD (2019), "E-ticaret Pazar Büyüklüğü Raporu", http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_eticaret_2019_pazar_buyuklugu_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

TÜİK (2020), "Türkiye Nüfusu Yaş Gruplarına Göre Dağılımı", <https://www.nufusu.com/turkiye-nufusu-yas-gruplari>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

TÜİK (2020), "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması", [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679), Erişim Tarihi: 07.02.2021.

TÜSİAD (2019), “E-ticaret E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar”, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10309-e-ticaretin-gelisimi-sinirlarin-asilmasi-ve-yeni-normlar>, Erişim Tarihi: 15.02.2021.

UNCTAD (2020), “COVID-19 and E-commerce: Impact on Businesses and Policy Responses”.

UYGUR S. (2019), Rekabet Dergisi, “Protecting Innovation in Digital Markets: How Does It Fit in the Picture?”, https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/rekabet-dergileri/web-rekabet-dergisi-cilt-20_sayi-2_2019-20200915174546772-pdf, Erişim Tarihi: 03.04.2021.

ÜNAL Ç. (2010), “Rekabet Hukukunda Tek Taraflı Sömürücü Davranışlar” Rekabet Dergisi, 11(4): 111-164.

VARIAN H. R., J. FARRELL ve C. SHAPIRO (2004), “The economics of information technology: An introduction”.

VALLETTI, “Shaping Competition Policy In The Era Of Digitisation” <https://webcast.ec.europa.eu/shaping-competition-policy-inthe-era-of-digitisation>, Erişim Tarihi: 06.04.2021.

Kurul Kararları

Rekabet Kurulunun 08.1.2009 tarihli ve 09-01/2-2 sayılı kararı.

Rekabet Kurulunun 07.11.2016 tarihli ve 16-37/628-279 sayılı kararı.

Rekabet Kurulunun 16.12.2015 tarihli ve 15-44/731-266 sayılı kararı.

Diğer Kararlar

AKKA/LA v. Konkurences Padome, CJEU Case C-177/16, ECLI:EU:C:2017:689.

United Brands Company v. Commission, Case 27/76 [1978] ECR 207.

E-Books, Case COMP/AT.39847- (OJ C 73/17, 13.3.2013).

Eturas, Case C-74/14 EU:C:2016:42.

VM Remonts Case C-542/14 EU:C:2016:578.

AC-Treuhand, Case C-194/14 EU:C:2015:717.

United States v Apple, Inc., 791 F. 3d. 290 (ad Cir. 2015).

Diğer Kaynaklar

Amazon Annual Reports 1999-2018, <https://ir.aboutamazon.com/annual-reports-proxies-and-shareholder-letters/default.aspx>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

“Amazon Prime Has 126 million members in the US” <https://www.digitalcommerce360.com/article/amazon-prime-membership/#:~:text=For%20example%2C%2064%25%20of%20consumers,Prime%20members%20for%20two%20years>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

“Are we all Amazon Primed? Consumers and the Politics of Platform Power”
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414019852687>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Fiscal Year 2020 Annual Report, Alibaba Group Holding Limited, s.23.
<https://www.alibabagroup.com/en/ir/reports>, Erişim Tarihi: 02.02.2021.

“How Much Time Does The Average Person Spend On Social Media?”,
<https://www.digitalmarketing.org/blog/how-much-time-does-the-average-person-spend-on-social-media> , Erişim Tarihi: 07.02.2021.

“US Amazon Prime Members – Slow, Steady Growth”
<https://files.constantcontact.com/150f9af2201/9f9e47b4-0d66-4366-ad76-552ae3daa4f0.pdf>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

Press Release, Amazon, Amazon.Com Announces Third Quarter Results, October 29, 2020,
https://s2.q4cdn.com/299287126/files/doc_financials/2020/q3/AMZN-Q3-2020-Earnings-Release.pdf, Erişim Tarihi: 31.03.2021.

“Glossary:E-commerce”, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce#:~:text=E%2Dcommerce%20can%20be%20defined,mediated%20\(online%20communication\)%20networks](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce#:~:text=E%2Dcommerce%20can%20be%20defined,mediated%20(online%20communication)%20networks), Erişim Tarihi: 02.02.2021.

“What is Targeted Advertising: Guide”,
<https://sendpulse.com/support/glossary/targeted-advertising>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.